

B

500.

אברהם מנחם פורטו

מנחה
בלולה

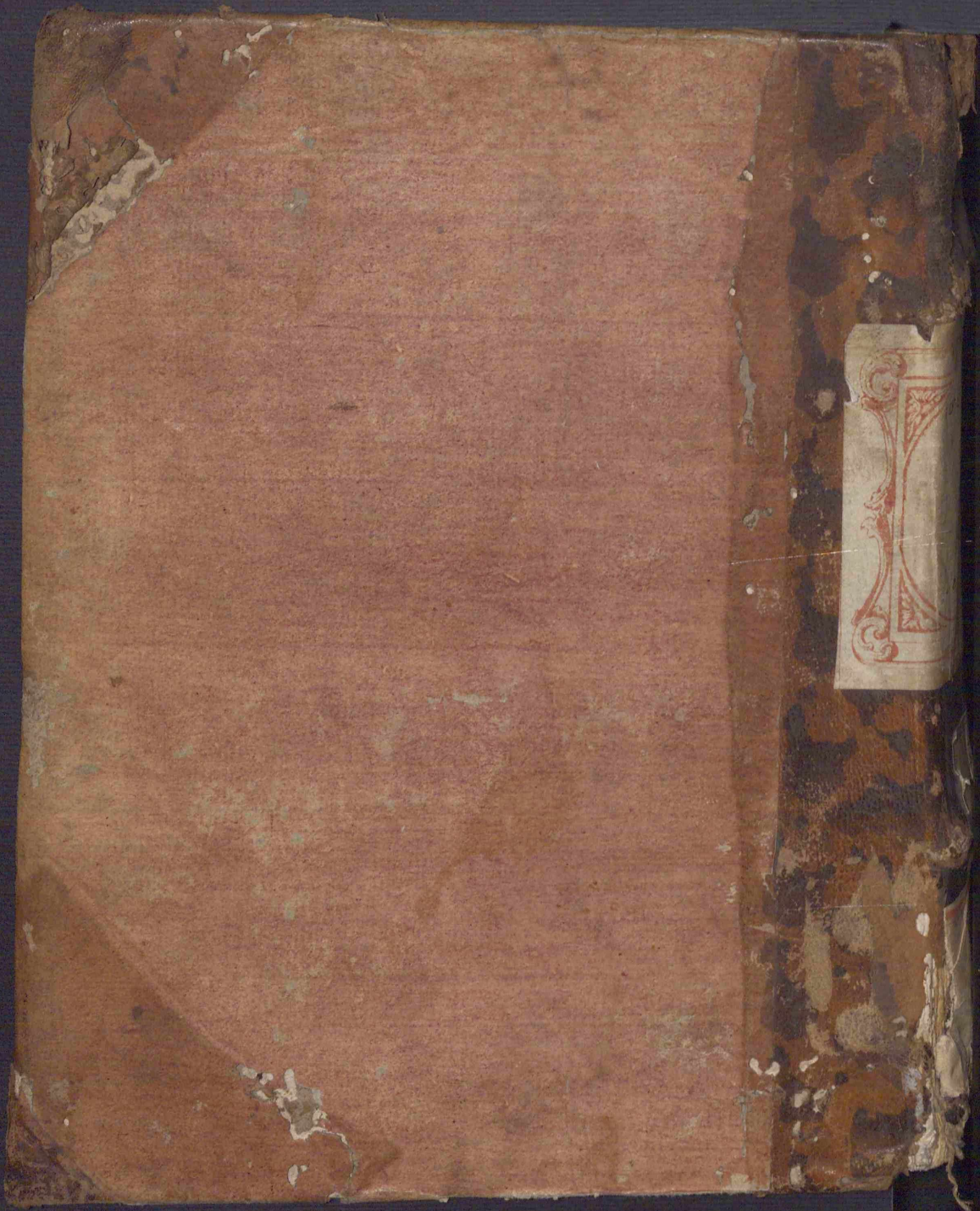
Verona 1594

IN LIBRIS MUSEI BIBLIOTHECAE

652
מנחה מאת
ה"ר

ס"ה

1395

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 500.

חפר הזער (זף אחר)

ס' מעמה בלולה

נהאק פיונא על חוזה תומצי תורה

יסדו נחזרו החכם כוהנ' אצרהם מנחם

בכור יעקב כהן ז"ל רפא פורט

זס בלל קוחר וצחר המריצות

והפצטים בתוסף איזה חנוצים ועלנו

Verona

presso Messer Francesco Dalle Donne

פ"ר

לְשֵׁמִים בְּגוֹיִם חֲזָרִים מִקְשִׁיִּים בְּשַׁעַר בַּת רַבִּים : תְּבוּאָה וּתְבַלְבֵּלָהּ
 כִּי יִכַּל כְּבוֹדָם בְּרִכּוֹת בְּלִי חֲשׂוֹן : אֲשֶׁר אֵלֶיךָ אֵלֹהֵינוּ
 חָלֹן בְּיָמֵינוּ עַד אֲשֶׁנִּי אֲבִינָה בְּכִמֵּס הַקְּרָבִים בְּקָרָב וּבְאִיִּם בְּגִבּוֹרוֹת חֹזְרוֹת
 לְהַצִּיב הַדְּרָכִין לְבָנוֹת חוֹרְבוֹת : וְלִשְׁכֹּב בְּתִיבוֹת : קְצוּבוֹת חֲזוֹבוֹת מִחוֹשְׁבוֹת
 תְּכַנִּית לְשֵׁבֶת דְּרוֹיִם וְנִבְנוֹי לֵב עֵרַב לִבִּם : לְבָקֵשׁ אֲבִילוֹת תַּחְבּוּלוֹת בִּס לְקָרָב
 לְבָקֵשׁ בְּבוּהָק אֲבוֹק בִּינְתָם הַטּוֹבָה וְהַרְחֵבָה בְּהַדִּי כְּשֵׁי דְבָרֵי הַבְּרִי הַבְּרִית דְּבַר
 אֲשֶׁנִּי שֶׁשָּׁמַיִם לֹאֲבִיתֵנוּ בַּחוֹרֵב בִּיד הַגְּבִיר וְהַאֲבִיר עֲבָדוּ בֵּן בֵּיתֵנוּ בֵּן הַבְּרִי אֲבִיר
 אֲבִיקוֹבוּ וְאֲבִיקוֹחוּ אֵב וּרְכָן בְּנִבּוּאָה : וְאֲבִיר חֲבִיבוֹתֶיהָ וּמְטִיבֶתֶיהָ בְּתַבִּס בְּאֲצַעֵנוּ
 בְּאֵר הַיָּם : חֲכָם בְּאֲבָן : וְהַמְכַתֵּב כִּכְבָּדוֹת מְדוּבָר בּוּ נִשְׁבַּח וְטַבְלָהּ מֵהַטְּבַע :
 בְּהַכְתָּבוּ וּזְעַר לְעַבְר : וְכִהְרָאוּ עֵרַב שֶׁכַּת צִין הָעֵרָבִים : וְנִקְרַב בְּעַל הַכִּית
 בּוֹקֵר וְכוֹלֵק בְּכָקֵר בְּכָקֵר כִּהְטִיבוּ : בְּיוֹם הַשְּׁכַת כְּרַבִּי רַבִּי אֲכָהוּ לְעַבּוֹר בֵּין
 צַבְרָא לְגִבְרָא : בֵּין בְּתָרֵי הַמְּבֹאֲרִים הַמְּפֹאֲרִי : כֵּאלֵךְ גְּבִירֵי דְרַבִּי רַבִּי רַבִּי גּוֹבְרִיָּהוּ
 יִתְנִי בְּאֻבְתָּמָא דְלִבְלָא : הַטִּיבוּ לְדַבֵּר בַּחְבוּרִיָּהוּ : וּבְרוּךְ שֶׁכָּתַר בְּהֵם זְכַמְשִׁנְתָּם :
 וְכִהְתַּחְבְּרוּ לְחֻבְרֵי הַמְּחַבְרִים הַנְּבַחְרִים כַּמְּבַחַר גְּבִירֵנוּ גְּבִירוֹ : שֶׁדְּבָרוּ זְשַׁחְרֵנוּ
 וְשַׁחְבְּרוּ בְּכַרְתָּ סְכַרְתָּ תְּבוּנוֹתָם דְּבָרִים בְּרוּרִים וְעֲרָבִים אֱלוֹהִים וְאֲבִיבִים
 מְוַגְבְּלִים וּמְקוֹבְלִים מְסוּבְלִי וּמְיוֹשְׁבִים מְאֲשַׁכְּבוֹת וְהַב לְבוֹשֵׁם : לְבֹאֵר וּלְלָגֵן הַדְּבַר
 הַבְּכַד וְהַאֲבוֹד מְבִלִי לְבוֹשׁ : בַּחן הַבִּין וְהַבִּיעַ דְּכִרְיָאָם דְּבָרֵי גְבוּאוֹת בְּרוּב בְּכִין :
 בְּכִין קָבַע בְּנוֹת : גְּבוּה הַרְבֵּה רַחַב וְכַסָּא : זְכִי לְהַתְּנִיבָא בְּאַרְעָא : וְיִצְיָבָא אֲבִיעַ
 לְעַבּוֹר נְכִלֵי שְׁכָבִים : מִחְבַּר וּמוֹחְבַּר : חֲבַר וְאֲכָהוּ אֲבָן בּוֹחֵן לְמוֹשֵׁב נִתִּיב : בְּאוּרוֹ
 דְּכַרְשִׁיבְדֵּל בּוּ מִחְבִּירוֹ : וְהַרְחִיב : וְהַרְחִיב לְהַבְרִיךְ בְּרוּךְ חֲדָשׁ בְּקִיאוֹתוֹ : וּבִיאוֹרוֹ
 וְהַרְבֵּה לְכַסֵּס בְּבוּרִית וּלְזַכּוֹר בְּרִיתוֹ : כִּבְרוּ מְבִלִי יִתְעַרַב בּוּתְבָן וְתַעְרוּבוֹת
 עֲרֻבוֹת דְּבָרִים בְּטֹלִים : הַבֵּל הַבְּלִים : זְכוּסִים בְּבִית הַמְּטַבְחֵי מְבֹאֲשֵׁי מְבִיעִים
 זְכָמֵי הַבְּהִיָּים : וּמְאֻבּוֹת וְשַׁעֲבֹד הַלְּבָבוֹת וּמְאֻשְׁבַּת הַמְּחַשְׁבוֹת וּמְקָרָב הַקְּרָבוֹת
 נְתַחֲמִיבוּ הַאֲבוֹת : בַּחְבּוּלֵת חוֹב וְכִמֵּהָ וְכִמֵּהָ בְּהִיָּה בַּחְבוּרְתָּם מְשׁוֹעֲבָדִים וּמְיִיבֵי
 בְּבִין אֲבִיר : אֵב וְעַד לְרַבּוּ לְבָדוּק בְּרוּךְ לְכַבֵּד וּלְבָרֵךְ : וְלִשְׁכַח בְּרוּב הַתְּשַׁבְּחוֹת
 לְרַבּוֹתֵינוּ רַבִּי הַחֲסִילִים : בַּעֲבוּר שְׁהָרְבוּ וְהַרְבִּינוּ : וְהַגְּבִירוּ וְהַכְּבִירוּ כְּרִית לְרַבִּים
 וּבְקִשׁוֹ חֲשׁוֹבוֹתֵיבְתָם לְכַסֵּס וּבְכַמְיִין כְּתַבִּם לְהַשְׁכִּיעֵנוּ דְּבַשׁ : וְחַלֵּב כְּשִׁשׁוֹנֵי תַבֵּל
 וּזְשָׁמֵי בַּה : כְּמַתְּיָמָה דְּאֲבִי וְרַבָּא וּבְחֲבִינוּי הַטְּבַע בְּמַעֲשֵׂה בְּרַאשִׁית וּבְמַחְבּוּאֵי
 הַמְּרַכְכָה : טַבְחוֹ טַחְחָם טַבּוּחַ טַחַח וְהַלֵּן : שֶׁר בְּרִיאָה טוֹב אֲבִי טַבְלָא דְּהַבְּלָא :
 לְכַעֲבוֹר בְּרִי רַב : וְגַבְרֵי נִכּוֹב וְלִכְבֵּ : אֲבֵל יִכָּא רַקֵּב בְּעִנְיֵי כְּטָנִי בְּאֻבּוֹת
 וּבְקַע : לְדֹאֲבָדֵן בּוּה וּבְכָא נִשְׁבַר לְכִי בְּקָרְבֵי לְעַבְדֵּי הָעֵבְרִי חֲבוּר עֲזָלִים רַבִּיעַ
 יִתְנִיב תְּכִיר בְּכָאָה לְבָא לְחוֹרֵב וּלְחוֹרֵב כְּיוֹם וּכְלִילָהּ כֵּל שְׁכַב לְכוּ : אֲבוֹל וּכְבוֹל

זהכלי חבלי ככלי כחול הוכבד במשא כבד בדרך גבר בעלמא ונמקריה
 לגובא כאשר נקב תקובב גבר רכב כחול בנולדו רבוא רכבן ככחיה כדכורם
 להעניבו ולהכאיבו בזבול זבילא כתרס ורגבים ידובקו כבאו ככלח לקבר :
 לב כבון יבין משוככת כחין גברא רכא כאשר בטח בה לב בעלה לשכר
 אכטימים ואכזרייהו אכבא רביתיה בהכנותה בעלה בעיניה עברה ותברה
 בויגי אגביה דבבא בן בוטא ומבלעדה דברוהי ורברבוהי בן כוכבי בקר
 מוזבולס לבקאם בקרי ירבו לרוב מיהב יהבי יהב הבני כמי והבני במתני תובעות
 כמדהבה הבה הבה העצב הנכחה בקרי ובכנימי סביב סביב בלהות יבעתיהו
 בכל טבוע ומבוע בכלבא טבוע חבלי בוז ורכי מואכויס בעודו בחייו מתחבט
 ומתלבט בחכות הקבר טבע עבודה רכה וכברה כפרך בחומר וכלכלים
 כבית וכטדה בכל עבודה גמובה בהפטט כזלתא כסוקא זבון וזבין ישיב לרבות
 כובין : אכב בויגי ואכי כובי ארבא וארבע ככלב וכעובב וכואב ערב אורב
 מוקר לערב לכצוע טבע להביא שכר רעבון ביתו קב חרובין מערב טבת לערב
 טבת עורכא בעני בני וגברא כל יבעי : כרוך הגבר שכרו באל יעקב ומבטוח
 כרזיבים וכרוע טשר הכוטחים כרחמי דהכי כובי זהובים כוויכס באכובים
 וכורחים כוכובים וחגבים ודברי עגבים הבאים בעקבותיהם יעקבים ועכבוס
 ינקבו נקבים נקבים כגורוי כוויס ובעטי עבבי כיקבים : וכהגיע טבת בטבת
 באבתו בטח בדר ככמי יוגדב בן רכב דבר אביה לכלתי בנו בית בא יבא ברהה
 להבין דברי המחברים בהכיעו הגאורים והחכורים בארס וכרחס ולכבו יבין
 וטב וחסב מחטבות בעתו המכעתו ילרח ככבט במרחב וכעוכר באימות אכה
 וכמתגב יבא להחבא בירכתי ביתו כל קרוב לשבוע מפתגם : יטכב בעשתו
 למענה בשוכב בראש חבל יטב וכטל ועבוי ארבע אנבעו ככוב : אכוי לבריות
 משלכוס קבד בוגדים בגדו בעווב ברית אכותם בוקה ומבוקה ומבולקה :
 לבי לבי יבער בלכת להבת שלהתיה בעבור דברי הכזרות בקנאתי באש
 עברתי דברתי לקרב הלכות לכל יטבעו בכון ההכל ויהכלו ויאכרו ואלקשה
 בינה לקבן ככוצר עגבים במדבר וככורה בתאניה בראשית בעורה ככס
 יבלענה מובחר כרטיס וכטמים ולבויה מגבעת לבסון מחבר ומכאר בדעת
 ידבר ודרינו בהטכל דבר דבות באפמי בקצור גבר באחיה ידוכבי בעט כחול
 יכתבון וכצור יחבבון מכלי אעווב דבר טוב ומתיטב : כתרומים במרתמים
 כפטמים כרומים בסודות חבומה הקלה לכל יבא באהל ביתי : ומתנכה
 ואכלגיה ככדולתי הרב המובהק רמ"ס במורה הנכובים : ואכנה אכני גביט
 כדברי הרב המקובל הרמ"ן : ואטב אכני טבו וכרקת משובנים במלואתם
 כדברי הרש"ע : ואכיא דברי דב המחברים ואכארם במקומותם למוטבותם
 כל בא הכיאר כס במורמי : ובאורי מכאר חלב כלות בארות בארות בארות

בית עבדו מנעמו והכל הניח בהוצאת כבודו בלדתו בדתו מכותו עובדו
 למקטו ודברים חביבים באלו חכמים כתיבות ובגו כרומים כמקרה
 במקורות קבועים כל שלח יעזרו וזכר הכל בשם דבותי אחימי
 יוקרוב באלו נאהבו וכחחר להשביע בצמחות אלכב הכריה להכרות לכרי לכי
 ין מוכן יכרר ויבחר בטוב ובקבלו טוב מטובים יכרך ברכה למטביר רבותי
 אחימי ובעברו בין משאבים בוקי סורכא כרותא וכרותא יחשיבני יעלבי
 מלבישי בושת באוב יחשבי כהמי רכה בוקר בל תכל יאכינן ברכתי הוכחות
 לכי נכחי הצתיה חזנתיה קבלתיה הרנתיה בסוף מבחש אפירי רוב דברי
 המבארים והמחברים בערבוביא ולוללים כללה יבואו נקפתיה בשם
במנחה כלולה ויטכ הדבר בעיני לבנותה כתבמת כינוי לכלת כדור
 לאוהבי בעלי בריתי להביאה במקום ולקבלה מידת
 בה בשבתם כמיתם ובלכתם בדרך ובשבתם ובקומם כטרם אכלו בקנה
 דבורי אדכח קבלעם כמ בליעל אוהבים דברי בלע דוכרי כוכ יבעתו
 יחשבוני כמגבני דברי דתור גנבי גנום ומובן דברים במרעיו נבהו מחשבותי
 מחשבותיהם ישובו בעקב בשתם ישיכו ללבכם ויבינו באשר לבי לכבוד חכמי
 ערבות וחונק להבות ככה במתן ביתי וכולי מכלל את כפר בעבודתי לכבודי
 ולכבוד בית אבא בהיותי לבד כמותי רבאם כתבו מחברים ככר עברך שכתבו
 בכבוד במשכבות וכל בדתו מלבי בסחמי בקוני הכאים בשערי ביתי
 בתורה בלא לכ ולכ כחגים ובחדשים ובמועדים יתבוננו בו כינה ודרכי בן כג
 כג יקובו ויכלו ביה ובעת דעבון יטבעו מטוב ביתי יודעו וזר טוב וכמקלהים
 בפיהם וכלבכם יכרכו בגילה ברה בשמחה רכה אכרך בדרכי למוש
 הכרובים יעמיר לב האכן מקרבנו ויקרב דכרה הטוב להביא גבר לכוש הדדים
 להשיב בת השוכנה ורתי יטה בדר כבעול בחור בתולה יבעלה במה
 בקרוב יכנה בה בית הכמירה ותושב עבודת הקדמות והזכרים לרביר ביתו
 מקובלו באהבה וישיב לב אבות וכמו וכאלו בנינו בנותנו ובאורנו כיום חכמו
 למצרכי לב ומשוב ונכה ארבות בלרץ ובת חלב ודבש
 כדבר המדובר יכאכי ומכש
 בונה ביתו בלדק מדבר בלדקה מכי העורכי בן יעקב אברהם
 מנחם פורט הכהן אשכנזי

כראות האלוף מה רר אברהם פישקרול יצו את נועם ויופי

המלאכה פתח פיו בשיר שקולה ואמר ככה :

אקרא אלי אישים	דברתי יהיו	הס חלי בתם	עלי און	זומעת
כנין ראו כפה	אנוש חכם ועוז	משפט דבריו	במוענות ודעת	
רד עם אלהים עם	קדושים כאמן	הוציא לאכף ראש	וקוף ידו בועת	
הכין יקודותי	במו טיש הכי	מורס ומתחת	בזרעו כל מצעת	
מי כר קטנות יום	הלל שמח בעת	אחבן כדיל יראהו	תהרבה בוק צת	
פונה לכל פנה	ופינתו און	עדה והוקיף בה	ולא לתן מגרעת	
מות שת רפידתו	כסולמות יהלום	אף פטרת כושים	ברצפתו ונרקעת	
קראו ורצבל	שמו יען אשר	בחרור וגם בלול	זרעתו זרעת	
רוח אדני	נסקה בו עד שקום	כהן לאוריס גם	לראשינו מגבעת	
ויתנהו אל	להורות יעקב	ותורת חסידותו	לדר עניו שופעת	
לאמר ינחמו	מחלם עם שמו	ואנוע חפיתו	לביית פולטו כוגעת	
כשר בקהל רב	דרושים הם לכל	און אשר תבחן	תהי אליו ברצעת	
חמש לכבוטוב	להשפיע עבור	כי כל נשמה	אדוני אז טועת	
כחר לקבץ ד	ברי חכמי אמת	בדק בכל מקום	אשר ידו מגעת	
יטוב פשט פקוק	דרש רמו וקוד	ממך דבר ספק	חריפותו נקורעת	
קטרק משרי בי	כהור עמיה שרא	דקות בקיאותו	אלי שעה קולעת	
למד במסרה	דברים נפללו	ישק שפתים	ולו כרך כורעת	
וייף בדרושים	עדן לא נשמעו	צמו אמריו מן	שמדי בוק קובעת	
גאו דרשותי	עלי כל מדרשי	תורה אשר הכיא	כאבן בטבעת	
גד גימטריאות	אשר נפש מתי	שכל בחשק רב	כמו צמח גומעת	
מנחה ללילה עם	שמות ספרו וכן	גאו שמותו לו	זהנה זאת מודעת	
ותהי תשורתו	לאבשי היומן	מנח עלי באש כל	מנחות היא פוקעת	
קלתה לכונתה	מנופה הוא ווך	מלח ממולת	ובשמן טובעת	
מי עם נקם השלם	ולב טהור ברא	קבץ פזורי ש	עדתך הצולעת	
זוהר פני מסכיל	אזי זוהר כאור	שמש כצאתה	גבורות כל שוקעת	
קומם לבר כפלי	ואתכנין בטול	כופית דמרי	והכ לנח מרדעת	

לדעת המדרש שאומר בכות מסה סקרא ראשית מכורא ראשית לו - או ככות
הככרים סקראו ראשי ככר העולם - יהיה בית בראשית כבית ויעבוד יעקב
ברחל והומיהם - גם אחזל בשביל התורה וישראל סקראו ראשית - וכנס
דבריהם זל איכס כריכיס חווק כי להם ראיה מן הפקוקים דאה ביגס מהסכרא
השכל דבריהם נעמו כו ישראל והתורה מנטרפי והס בעין הרב והתלמיד שסבור
האחד כל יהי מנחמות לשמי - וכפי הפמט בית בראשית בית הטעם כמו עם
ראשית כרא אלהים ולא חו בדעת בעל הקדמות - וזהו פירושו האמת בהתחלה
ברא ה' העליונים והתחתונים - ועל זה הסגנון פרשה הרמב"ם בספר המורה
חלק ב' פ"ל עין עליו : ברא - לא ימצא בלשון הקד' מלה בוללת יש מאין ושתורה
חדש הדבר בלי אמצעי רק ברא לא כן יצר ופעל ועשה : ואלהים - הרגן הפסוק
ללמדנו שאין בחק האנושי הכיר האלהות - לא מנר סברא מעשה בהאשית רבות
מנר פעולותיו כמו שאמר למרע"ה אני אעביר כל טובי על פיך וזהו הבחנות
כמו שאבאר במקומו בע"ה - ולפי שחדש העולם מנר עלתו והמוחלנו ב"ת
לכך התחיל כזה השם המורה על היכולת והוא כנחמן אילנות ולעודתי חוטה
וכן החדש מורה ג"כ על יכולת תמיית המתים דמאי דלא היה הוה : דהוה לא
פל שכן : ומה שפ"טי זל שבתחלה עלה כמחשבתו לכרוח את העולם כמדת
הדין וכו' רמו ג"כ המסורד כאמרו ברב"ה : שמים נעמו כהבר דת "במדת דין
"במדת רחמים : את : אתן וגמין רבוין הן לכות שנה החומרי שוער השמים
שהוא גסם חמשי - ואת הארץ חומר העליון הכולל : כל המורפ סגס המה ככרא
ולא כדעת לו פעלו חומר קדום - גם כאולי באל לכות המלאכים שלא
מצא יצירתם בפסוק אע" דאיכא מאן דקבר דבשמי לו כחמשי ככראו

גם יש למלה הולת קוד שהיא כוללת כל האותיות והיא שם של דמיון כד"א
 ואשמוע את מדבר אלי • כרא' אלהים' את' • את' אמת' וזהו שאמר המזכיר ראש
 דברך אמת' וכן קיום מעשה בראשית' כרא' אלריס' לגשות' את' אמת' לפי שהיה
 אמת' שכן זה אלהים אמת' וחותמו אמת' והתורה נקראת אמת' ללמדך שבשכיל
 התורה נכרא העולם' וכן הוא אומר אם לא בריתי יומם ולילה וגומר :

את' השמים' • לשון רש"י שכל הכקוקים כמשכים על ויאמר אלהים יהי אור ולא בא
 להורות סדר הכריאה • יקשה דידיה ארידיה שפי' במקכת ר"ה מאמר בעשרה
 מאמרות ובראשית נמי מאמר הוא דכתי' כדבר ה' שמים נעשו ואם לא בא לקפר
 סדר הכריאה והכל כמשך לויאמר אלהים יהי אור היאך לכ' יהיה בראשית מאמר
 זכ"ע : השמים' לא ימצאו במקרא רק לשון רבים על שני הקטבי שהם נחים
 כס האחד בצפון והאחד בדרום וכל קימון הרבים עם קריאת הכתוב מלעיל יורה
 על שמים שמים כמו ידים רגלים וכן מלת שמים תורה על עגס רחוק ביום אליו
 בשני מרחקים שמים מכל צד וזה לא יקרה כי אם בגלגל קובץ : ואת הארץ •

כאשר יחזיר הארץ עם שמים יאמר בכלל על מה שתחת השמים והד' יסודות
 בכלל • וכאשר יאמר הארץ לבדה יאמר על הארץ היקרות : והורשי רשומות
 אמרו כי בראשית ברא אלהים בגי' תורה בגי' אלים בתנאים • גם אמרו כי בפסוק
 הזה שבעה תיבות וכל תיבה יש בה אלף וזלת מלת השמים רצו למה שאחזק
 שאת' אלפי' היו עלמא וחד חריב' והיו השמים שבתות האלף בל העולם יהא
 שמימי' והחמי' • והקפיו שני אלפים תיבה והוא כרמו בפסוק והארץ היתה
 תיבה שאין בכל הפסוק רק ב' אלפין' א' דהארץ והאלהים • שני אלפים
 תורה והמה כרמוס בפסוק למען תהיה תורת ה' בפיק שאין בכל הפסוק רק ב'
 אלפין' א' דלאות ולהבניאך • שני אלפים ימות המשיח כרמו בפסוק אוקרי לבין
 עירה שאין בכל הפסוק רק ב' אלפין' א' דאוקרי' וא' דאתנו והנבואה מרברת
 בענין המשיח : והארץ היתה תיבה • עת' בא הכתוב לפרש דכוי את הארץ
 שפירשתי למעלה והוא היעולגוה קראו תהו דבר שאין בו ממש ואינו תופס את
 העם כי ככה מלשון הזה כמזל כלשון לול' בתורה על הראשונות • שאם אדם
 רוצה לקרות לגשם תורה' ונמלך לפי שעדיין לא לבס צורה' וכו' היא לבישת
 הצורה הפותן המהות' והוא מלה מורכבת משתי מלות' בו הוא' ויהיה מאמר
 בפסוק על' ויבדד ערומים תפשוט כי אם הית' תהו' לא היתה ארץ כי התהו
 הוא אין וכן ויבדד ערומים תפשוט בני' אלף להפשוט הערוס' וחזק אמרו כהו
 אלו אכמים מכלמות' והוא מלשון פלגוני הגבור מן פלוגי אלמוני רמזם דבר בעלם
 אמתם • והורשי רשומות אמרו כי תהו במספר תי' שהיא שנת החורבן שכן בית
 ראשון עמד תי' שנה • היתה עולה במספר תך שכן עמד בית שני ומלת חושך עלפ
 תהום רצו לחורבנם : וחושך עלפ תהום' זה מלאך המות שנכרא ביום ראשון

שיתחך עיניהם על כריות : ורוח אלרים : תרגום ירושלמי : הוא רחמן מן קדש
 ה' : ויאמר אלהים : מלת אמירה תורה על החפץ : כמו מה תאמר בפסך ולעשה
 ג' : ומלת היה מורה על מעשה בזמן העומר : כמו ואתה הוה למלך עליהם : יהי
 אור יהי אור : ולא אור והי כן : כמו שאמר ביתר הנבראו'בי המאורו' לא נתלו עד
 יום רביעי כי אז היתה היכשה בגלית וקיה מקום להתפכות כנזן השמש להכדל
 בין היום ובין הלילה : וה' יתברך בין כך השכיל בשכלו מהות האורה בהשכלה
 אלהית : אשר אכחנו בשכלנו לא נוכל לדעת איך היה קודם תליית המאורות :
 לאשר מהם אכחנו הגשמיים מטעמים טעור היום והלילה ומכמתו יתברך מערה
 באור המושכל בשלשה ימים ההם : מלה'ד' לאיש אסור בבית האסורים תחת הארץ
 במערה שכלה לא יראה אור השמש הנה הוא בשכלו ישער מדת הזמן ויחלק
 במחשבתו חלק זמן לעם וחלק זמן ללילה א"כ אור ג' ימים היה אור מושכל ולא
 מוחש ולכן אמר והי אור ולא אמר והי כן : כמו שאמר בשאר הנבראות בששת
 ימי בראשית שבאשר היה מציאותם פועל עומד : ומנא בחוש אור והי כן : ולא
 באמר בכאן ויבדל אלהים בין האור שייחס אליו הדבר ית' : ובמאורו' כיס ד' אמר
 ולהבדיל בין היום ולא ייחסה אליו ית' : ושם עיך עליו כי הוא דיוק משוכ' :
 ולזה גב יחסיקו חזל שהוא אור הגנוז לדריקים שגם הוא אי אפשר לשער
 בחושים כמו שדרשו על עין לא ראתה אלהים וזולתך : וירא אלהים : רצונו
 בחר השי עמידתו וקיומו : וכן פירושו בכל מעשה בראשית : שרצה בקיומו כפי
 חפצו ית' : וחזל שמשו : שרצה בזה הלשון כמו רואה אני את דברי אדמון : וכן
 מלת והי אור מורה על קיומו לכן אמרו בלשון היה ולא עשייה : וכן כל הנביאים
 מתנבאו בהפקד כל הויה ובלעדו האור רק לתוספתו כד"א והיה אור הלכה וגו'
 וכאולי לטובה הוצאת באמר גב חזל נשמת האר' והי האדם לנפש חיה לפי
 שהיא קיימת לעד : את האור : בהא הדעת רצונו על אור המושכל כמו
 שפירשתי ודורשי רשומות אמרו את האור בנימ' ת"יג' כד"א כי נר מצוה ותורה אור
 וזמנו אור הגנוז לדריקים דהא בהא תליא : ויבדל אלהי' : מה שהכריח חזל לדרוש
 שגנוז לדריקים הוא דאילו רל הבדל דבר מתוך דבר היה לו להקדי' ההכללה קודם
 ירא אלהים את האור כי טוב דאחר ההכלל יופר יותר טובו ויפיו : אלא רצונו
 באדם המכדיל דבר מדבר לתת מזנו באור למשמרת : גם באור נחושך לא
 שכל ליכול ערכוכיא כי הם העדר וקניין ולא יתערבו לעולם א"כ אין לפשה ויבדל
 בפשוטו : ויבדל : מכניין ויבדל יש שבתות בשנה שמכדילין יש בפסוק הוה ג' כן
 למה שאמרו זל שאין מברכין על הנר עד שיאורותו : לאורו מדכת'יב ראשוכ' וירא
 אלהים את האור והדר ויבדל א"כ כל שעה יברכו על האור דהרי כל ההנהגה
 מן העה' בלא ברכה וכו' ויל דאיירי בהנחת גופא ולא בשאר הנאות : כשיבויאל
 שתיקא : כן : הפסוק מאתמה בטלה זו ברוב כפול בין הטמא בין הטהור ועל

המעט יספיק הלמד במקום בין השני ויקרא אלהים לאור יום : משה דברים
 קרא להם ה'ה שמות : שמים וארץ יום ולילה ימים ואדם וההמתיים
 קראו להם אדם שמות : ורצונו בקראתם האור יום כי כברא הזמן ועשה מדת יום
 ומדת לילה : ולחשך קרא לילה ולא אמר אלהים קרא לילה שאין ה'ה מיוחד
 שמו על הרעה : ערב והי בוקר : כג' תורה מלמד שמחוייב אדם לעסוק בתורה
 ערב ובוקר אם לא יוכל לקיים והגית בגומס ולילה : יום אחד : ולא ראשון
 שעדיין לא היה שם שני שלשון ו'שי שהקשה : שהיה לכלומר ראשון רצונו כי על
 הראשון יפול שני ושלש אכל על אחד : יפול שנים ושלשה : או יהיה פירושו והי
 ערב והי בוקר של יום אחד ורצו לגבול זמני העושה תבועותיו כ'ל שעות : וחז'ל
 שדרשו כל דין דין אמת לאמתו וכו' באולי כונתם כי כיון שבמעשה בראשית
 חל טעם ורחמי האל בתחתונים כך הדין נעשה שותף שכובות שדן דין אמת
 לאמתו ממשך טעם ורחמי האל בתחתונים : יהי דקיע : מלשון וירקעו את
 פחי סהיה מתפסטו כמו שד'ל שהיו באתמים והולכים עד שגער בהם ה'ה
 זמלת דקיע על דעתי כאמר על שקע חורי ג'לגל ירח כי הוא מבר'ל בין הנמצאים
 השלמים אשר מעל לרקיע ובין התחתונים אשר מתחת : והמשל הנמצאות
 ולמים כמו שהמשלן הכתוב לרברי' אחרים כמו המים הזדוני : שתי מים מכורף
 מקולות מים רבים : כל זמא לבו למים : וכאלה רבות : ובאולי לזה כיון השלם ר'ע
 בשתגיעו לחכמי שיש אל תאמרו מים מים שדומה השכלים הכבדלים לחכמי שיש
 בהג'ג'לים למים : והרצונו שהם למעלה מן הג'ג'לים : בתוך המי : איכנסו תרגם
 במצעו : זמא : ואזל ובני ישראל הלכו בתוך הים תרגם בגו מיל : כי שם פי אמתת
 הענין כי לא הלכו באמצעות הים וכאן פי' ע'פ המודע כמו שאז'ל בטעה שאמר
 ה'ה יהי הקיע נגלדה טפה האמצעות וכו' עיין עליו כי הוא דרוש ככד :
 ויעש אלהים : פר'טי תקנו : ומה שהכריחו לאלה דהרי כתיב ברבר ה' שמים
 בעשו : ומה שזכיר ראה מן ועשת את צרכניה ושמה פי' תג'ל'ס קל הוא ליטבו
 לכל משכיל : והיה מלת ויעש תקום על מתכונת' כמו ואת בן הבקר אשר עשה :
 והי כן : כמו שהוא עכשו : ובקמא : לא כאמר והי כן לפי שאין הרגים
 נראים לעינים או לפי שקרא הזכר והרג הנקבה לכך לא כאמר והי כן שלא
 בתקיימו : לרקיע שמים : במק' חגיגה מאי שמים שם מים ויחאר מים אחת
 להתחברות שתי אותיות שוות כמו ירבעל : ואינם השמים הזכרים כמקוק
 ראשון והר'מ'ן אמר בו קוד עיין עליו : יום שני : מה שלא כאמר בשמי בני עור
 אזל לפי שזכרא בגיג'נס דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה אויה יום שיש בו
 תמול ואין בו שלשום היו אומה זה יום שפ' : ואולי לכיזה הרג'ל כפי ההמון אין
 מתחילין בעם ב' : ותראה היבשה הגלות היבשה על דעתי מופת מותך
 למדוע העולם שהוא דבר שא' לייחשו אל העבע בשגם דעת הר'מ'כ שחדוה
 העולם

יעולם חל לבארו על המופת. ובמקורת היבשה ב' רך. ואורך שמכת היבשה
 רמו למה שחלל בני תבאי התנה הכ"ה עם מעשה בראשית שיאנו שכעס בעת
 הניקים. ומה שברא היבשה ביום ג' והמאורות ביום ד' לעקור דעת הפלוקופי
 האומרים שכתב היבשה מניצון השמש. ולמקוה הימים. אז היס נקרא על
 הימים אלא על הקו והחפירה וכן ת"א. זה שאמר הכתוב פנים לים מכבים.
 שהימים זוכקים החפירה הנקדחת ים. קרא ימים. ולא אמר ים רצונם שטבע
 היס. ונתחלף בפי טבע מוקס הארץ והחפירות שיעבור בס'. וכשחלל אינו דומה
 טעם דג העולה מאחפמיאל לטעם דג העולה בעכו והוא להתחלפות הימים.
 כי מוכי. הוכפל ביום שלישי משום עץ החיים ועץ הדעת שבראו בו. דשא
 עשב. עשב שם המין. ודשא שם הכוונ. או דשא יאמר על צמח שאין לו זרע
 וצמח מאלו כד"א המצמיח הרים חניה. עץ פרי עושה פרי. עושה פרי
 בראה הייתו מיותר. אלא לפי שהאילנות נושני מוכים. אילנות שתוך הסרי שלו
 קיום הירע. והוא הנרעין כמו האתרוג והתמרה ודומיהם. ואילנות שאין תוך
 הפרי זרע בגיות חמוס והמונים בטנים ושקדים ודומיהם. ולכן דלה הכתו לכלול
 פניהם. כנגד אילנות שאין בתוך הפרי גרעין אמר עץ פרי שאין בו אלא הפרי.
 וכמה המין השני אמר עושה פרי וגו'. ועץ מושך עצמו ואחר עמו. או אמר עץ
 פרי עושה פרי להורות כי המורכב משני מיני לא יוליד והפכוון מוכיח. ועץ עושה
 פרי. ומתחלת הבריאה לא היו אילנו קרם רק מקללת האדמה ואילך ועתיד
 לחזור הדבר לכמות שהיה לעת הבריאה שגלה ב'פ'. למיניהו. ולכן באסרו
 הכלאים. כי הזרע אונס זוכמים בת מעשה בראשית. והיא מאורות. אמר
 כלשון יחיד שאין אור הלככה והחמה אלא אחר והוא שתקנו מקדרי התכלות ראה
 והתקין צורת הלככה. צורתה ולא אורה. כי אין לה אור מעצמה. ולכן כתיב
 ג' מארת חמר. ודברי קול ידועים דאיהו לשון מארה. ומאי תקנתיה אמרת
 ה' צופה אמרת אותיות מארת. גם כולל לפרט שאמר זהו מאורות ולא כמל
 והיא מאורות כמו שאמר באור הראשון שזה אינו ממינו כמו שפירשתי כבר.
 וכפי הפטט דרך הכתוב בדן ע"ד ויהי אהמים אשר היו עומדים. ללאותות
 כד"א מאותות השמים אל תתנו. או ללאותות לשעור היים. ולמועדים כמשמעו
 שכן היה קביעת המועדים על הראיה. ולימים. שכם כשער מדת הימים.
 כמאמר החוקר אין הזמן שלם אלא עי' תנועת השמש והירח. ושנים. שכן שנת
 החמה יתירה על שנת הלככה. ונקרא שנת מוגרת שם. וישנן כי אז ישב שפית
 השמש אל הנקודה אשר החל ממנה. המאור הגדול. מוצד הבמות ומצד
 האילנות. מוצד הבמות כי השמש יותר גדול מהארץ קרוב לן אלפים פעמים
 כאשר מודע בבירור לבעלי הסכמה. ואם מוצד האילנות שאור היהת באצל מאור
 השמש ואין לה אור מעצמה כאשר פירשתי. ולכן נקרא הירח המאור הקטן

בהנשכרות אל השמש כי קטן ערול ממאמר המנטרף : ויתן אותם אלהים
 בדיקיע - להורות כי מול קבוע וגלגל חוזר וכוז הדור חכמי ישראל לחכמי אלהים
 למשול - כמאמר החוקרים האדם והשמש וילדי - כי הממשלה הוא דבר מיוחד
 מלת האורה - והו גב קמך שהם חיים משכילים שאין ממשלה אל המת ובלתי
 מדע : ולהפדיל - במקורת ב' הך ואירך ולהכדיל בין הקדש ובין החול - רמז
 בשמכדילין בין הקדש ובין החול מזכר' גב על המאורות בורא מאור האש
 וברכת הלככה : ישרו המים - הזכיר הכתוב הלא היותר חקרים ראשונה - כי
 החי המימי בריה חסרה שעושה בינה בלתי שלימה - ואחריו המעופף המוליד
 בינה - ואחריו החי ההולך בלתי מדבר המוליד עי' חבור זכר ונקבה - ואחריו
 החי המדבר הכבד מכולם : שרץ כפשחיה - נפש טיפ - פה חיות והיא
 המרגשת - כי יש נפש שאין בה חיות והיא הצומחת : ועוף - כל עוף שיש לו
 ארבע רגלים נקרא - שרץ העוף לפי שישמך ברגליו לעוף - ואם אין לו רגלים
 נקרא עוף כנף - יעופף - במקורת ב' הך ואירך ובשתיים יעופף - קמך קצת
 לילך בחמישי נבראו המלאכים : עלפ רקיע - תרגום ירושלמי עלפ אור : וברא
 אלהים - יחס הבריאה הזאת לאלהים - בעבור עונם גדול הכבדאים האלו כי
 אמרו החוקרים כי ימצאו בים חוקיכוס דגים גדלים כעשר פרסאות : הרוממות
 לשון ערב שתרגמו המשא כדא בו תרמוש כל חיתו יער : ויכרך אותם אלהים
 לכך הונרכו הדגים והעופות לפרבת פרו ורכו פי הולדתם חסרה משאל כהולך
 בלתי מדבר כמו שפירשתי - ומה שאמר לאדם פרו ורכו - היא ליע כמו שאפרס
 ולכרכה הזאת לא מתו הדגים במכול - כמו שרשז' אל מכל אשר בחרבה מתו ולא
 דגים שבים - ואל תשיכני מדוע אלכ מתני העופות במכול שהרי גס הם נתברכו
 לפי שהשחיתו דרפס משאל בדגים - וברכתם שהם פדים בכליוס וחס זאין להם
 צמ מוגבל כמו לאילני ולנחמים וליתר כח : והעוף ירב בארץ - אלע שמוכות
 מן המים מטיל ציניו בארץ : תוצא הארץ - מלת תוצא מורה על דבר המבוקה
 היוצא מן הפה אל הפועל - והו כפי דעת חז"ל שהכל כהרא כיום ראשון ודבר
 עם כיומו יצא לפועל : נפש חיה למינה - ובאדם לא כאמר למינו - להורות כי
 הכלת מדפדים מאנחמים כפי מינס בהתמדת המין ולא האיש - לא כך באדם
 והוא מאנחם באים ביה שהוא איש - וכך דעת הרמב"ם ז"ל בהשגחה : חיות
 הארץ למינה - שנתן לכל כח טבעו - דמי החולה באשר ינסככה הגחש תלך
 לעשב בעל קוונים ותתגלגל עליו כדי שימקפ עורה במקומות רבים יצא ממנה
 האדם - וממנה למד גאליכוס המכא להטיס כוסות המינייה עם השוטה על
 באיבת נחש ועקרב : כעשה אדם - יחד המעשה הזה לעצמות' מה שלש
 עשה כן באמר הבריאות דכתיב בהו תדשא הארץ - ישרו המים - תוצא הארץ
 לכל באדם כתיב ניה ויננה' אלהים - ואמניעה רנונו אמי והארץ שהארץ תת

בלקה הנזק • ואני הנפש • כדל עבר מן האדמה ויכח בלכמי • או אמר נעשה
 לכל הנמצאות • שבוני כבראו לתכלית האדם • אדם • חפה יתירה נודעת
 לאדם משלכ בטאר הכבדאים דלא כתיב בכו תנוא הארץ קוף או שור • או ישרט
 המים נטר או צפרדע • גם אדם עולה במקפר מה וכן השם במלואו יוד הא
 ואלו הא ולכן חזל אתם קרויים אדם • בצלמנו כדמותנו • לעליונים מדד הצלם
 פתחתעים מדד הדמות • וכן דעת הרב המורה בפ"ב ח"א • או יאמר בצלמנו
 כדמותנו שהאדם דומה בכנין גופו לג' עלומו ולכן נקרא עולם קטן • ואלם מה
 תאמר חזל הצלם בבית וחזל הדמות כהף העירמי שהכל שב לעליונים • והוא
 לפי שהצלם מורה על הנפש והיא מהעליונים בצלמה ממש שכל גפדל • אבל
 בדמות נדמה האדם בצורת מלאך כפרטוף כשיתלבש להראה לכביאים ולא בשום
 הדמות אחר • או אמר הלהף חזל הדמות לחקר השגת האדם בשלימותו • כי
 בהשגה האלקית היא השגה בפועל • והשגתנו ושלכנו הוא בכח • אשר בוח
 מתחלף שכלנו לשכל העליונים • וללא כדמותנו ולא דמותנו ממש • ולשי שכירם
 בדמותנו כזכו שהכנו מורה על הפועל לא על הפעולה ופיין אותו על בחינת
 צורתו ונפש • וירדו בדגת היס • זכה ירדו לא זכה ירדו • ופר שמעון דאמר
 יש אם למקרא יש אם למקור • ואמר בלשון הכים בעבור היותו רובם ונקבה •
 ובכל הארץ שישאלו בארץ עזמה לעקור ולכתוק ולחצוב ולחפור כקף ויהי ונקמה
 ולשון רדיה היא ממסלת האדם בעברו כדלא ירדו בכס שוכאים • ויכרא אלהים
 את האדם לת חמת כי תכלית בריאת האדם לעקוק בתורה שנקראת חמת •
 בצלמו בצלם אלהים • בצלמו זה האיש • בצלם אלהים זה האשה הנשית למדת
 הדין והו שאלו דו פרצופין כבראו והכן זה • זכר ונקבה • בנימי אנדרוגינוס • רמז
 למה שאלו אדם הראשון אנדרוגינוס היה • עיין בדיאלוגו שלישי למיסיר לראי
 מה שפירש על זה המאמר ורבינו נכחו כפי הנגלה • ע"ש כי להם זל קוד עמוק •
 נקבה • נקראת נקבה על שנקביה מרוכיס יתר על נקבי האיש והם נקבי שרש
 ורחם • ויברך אותם אלהים • הפסיק אחרי ויברך והכרכה עם מלת ויאמר להם
 אלהים • ללמדנו שמהמר פרו ורפו אינם ברכת רק מנות עשה וחיה ויתר פרו
 הפקוק הם הכרכה • גם צובל למור שויכרך אותם אלהים היא ברכה בפני עזמה
 ומה היא הכרכה שהמוין שזאכל ישוב תמורת מה שניתן עליו החום הטבעי ופירוש
 בפקוק הבא אחריה הנה • נתתי לכם וגו' לכם יהיה לאכלה • פרו ורפו • יין
 ויולאו את הארץ הקדוה חזל שלא קיים האדם מנות פריה ורביה אם לא הוליד
 זכר ונקבה בי צופו לברד ובנקבם לכה לא למלאות הארץ • או רצונו מולאו את
 הארץ הכך דעת דוד הפלגה • והשוללם אם לא חטא האדם היה מקומו לו
 עלולדותיו הנן • איך יכלם המקום שהוא • לא מחכמה שאלו על זה • ורמז
 בדת היס • לא נהיה מעצמו פרו ורבו אלא שכן יגיע טבעו וכדבעי רבה כח

ער חכה הנהיג בעיניו וטובטא דע באוזה ותרגולא ומאי : ההיך נתתי לכם
 את כל עשב * גם זה הוא כתיבת טובע ולא מצוה והעד והיכי כן : יירק עשב
 אדם הראשון לא הותר לו בשדה * ואגדה דמלאכים היו צולק לו בשדה הא חקמות
 עבאר היירד מן השמים ; ולכל חיות הארץ * כמשך * לאת כל יירק עשב * רצוני
 טלארם ולאשתו נתן * כל עשב זורע וזרע זכר פרי עץ * ולחיות הארץ הפמותיש
 פומכה לא נתן פרי העץ ולא הזרעים * וזהו טוב * כבראית האדם לא נאמר
 טוב לפי שחטא ועת קללו עם יתר הנבראים * או לא * נאמר כבראיתו טוב לפי
 שהאדם הולך וקופה הטוב במעשים הטובים והיו שדרש רבי משה והכה טוב זה
 יום המות * רצונו טטוב ושלמות האדם כל יוכר אלא עד יום המות * וכמו שאצל
 חין הלה מיוחד שמו על הנדליקים בחייהם דכתיב בקדושו לא יאמין *
 טוב מאד * טוב בכלל והמאודיות בכל אחד מלקיו * או הוסיף מאד כי על
 הרוב כל מעשה ה' טובי אע"פ שלפעמים הם להרע זה אינו רק מצד המקבלים
 מצד הרשותו על יצה"ר אמרו טוב זה ילע מאד זה יח"ד ולכן דמיון לשאר שבעה
 שהמעט ויעיל לפת והרב ישמיתו * ובאולי לזה כתבון ג"כ אונקלוס שתרגם והא
 תקין לארא רצונו שהוא מתוקן הקדר מאד כי הרע צריך בקיום יותר מהטוב *
 או והנה טוב אלו החיים * מאד זה המות * אתכל אשר עשה והנה טוב * הנה
 זה הפסוק יענה לבקול באולתו ובפרט בגלגולת הרופא אשר חבר יג' קפריש
 לתועלת והכרחיות תוארי כל איברי האדם וכמוהו רבש * אשר ישאלו ד"ו למה
 עשה ה'י הקוטם על הפנים * אלא על העובד וכדמיה לזה * מאחר שהתורה
 בעירה שכל אשר עשה טוב מאד * אין לך לחקור ותה וזה הפסוק הגרוץ על החוטב
 כי כמו שהוא הטוב האמיתי כן עשה הכל ע"י היותו טוב * ולכונה הזאת אמר
 שהע"ה עין רואה ואוזן שומעת ה' עשה גם שניהם * כי הנה הקשה לשאל
 אם עין אחת רואה ואוזן אחת שומעת למה א"כ נעשו שנים והשיב הע"ה
 גם שניהם והוא עשאים ע"י הותר טוב * שנים השיב ויכולו דמו שצריך
 להוסיף מחול על הקדש * : "אום" השגי ויכולו השמים * חתם הפרוץ בשם של
 הויה לרמוז כי בדבר ה' שמים בעשו מהאין והאפס הגמור * וכן אמר וכולו
 באילו מעצמו נמרח כי כל הדברים הקדושים מעצמו בגמור * זהו שמוס רמו
 שצריך להוסיף מחול על הקד * : זכן המשכן הוקם מעצמו והבי בהבנתו בבנתו
 לא נאמר אלא בהבנתו ממד שכתב מעצמו * וזה ויכולו עולה ע"ב דמו לשם של
 ע"ב שבו * כעשה כל הבמך הזה * מצול אמר כל האומר ויכולו אחר תפלתו בשבת
 שני ומלאכי השבת מלמן אותנו ומשימין דיהם * על רמשו ואומרים * וקר * עוקף
 ומשאתך תכוסס * דנאס * כי * תי * שאינו אומר ויכולו כוביש * עדות חודש * עולם
 וככבישת * עדות * כתיב אם לא יגיד ומש * עונו * אלכן * בהג * העולם לאומרו
 מעומד כד"א ועמדו שני האנשים * וכל זכאם * אלו המלאכים שלא נוכר בריאתם

צורה כד'א וכל זכא השמים עמודים וגו' ואזל וכי יש זמן ושואל למעלה : אלא
 אינו מומינים לזכות וכו' ונכף דלה אמרו אל תקרא צבאס אלא צבאסם ופירש
 הערך מלשון זכאי ולתפאר שהוא לשון יופי : ויכל אלהים : תרבוס ירושלמי וחמיד
 מלשון ותכל בפס דוד : ולזה קדרו מקדרי התפלות חמדת ימים אותו קראת
 ואל תשיבני שחקר בפס : כי בהיות החושק מורכב מגוף וכפס יכול עליו גם כפס
 אבל אלנו ית' שהוא פשוט בתכלית הפשיטות ייחסה התשוקה לו לבדו : ויוכל
 לחיו זכ מלשון תכלית כי הוא מוכסף מכל פועל במאמר החוקר : ואם נביגנו
 כפשוטו יהיה עליו אך ביו הראשון תשכיתו : מלהר למי שרונה להקיר ספק מעין
 חתום כדי שיקלחו מימיו והוא מכה עליו שעת ימים עד לעש בין השמשו וכמכה
 האחרונה הקיר הבקק וינאו מים חיים הנה כי בהכנסת שבת תתחיל עיקר
 המלאכה והיא מעצמה הולכת ועושה : עם בי על האמת כלו מעשה אינו מעשה
 וכן אמרו החוקרים שהעתה אינו זמן אלא תכלית זמן : ולכן בא עליה תבין
 הפירוש שלא בטעה וישבות אלהים : וישבות : במקור ב' ה' : ואירך וישבות
 המן : זהו שאמר להם משה הוא אשר דבר ה' שכתן ולא מצינו שאמר להם דבר
 אלא שכתן ברמו : ויכרך אלהים : רצונו בברכה אלפ שבטלים העם מולאכתם
 מלהרויח לא יהיו חקרים בשביל זה כי ברכת ה' היא תעשי : וזהו שפי' במקום
 אחר על בידך ה' את יום השבת וכתילת טעם על ער מה : נאכל בשם השביעי
 ויקדש אותו : כמו ויגשחם ויקדש אותם בזה שמשחם קדשם אף כאן כמה
 שביכר קדשו : את יום השביעי : מה שלא נאמר בשבת יהיה ערב והיה בקר
 כמו בשאר ימים : אלא זמן מאחרי שערך : וקר הנאמר בשאר ימים מורה על
 בריאת הזמן והיותו מחודש והזמן דבק בתנועה ולהיות שבת יום מנוחה לכך לא
 הזכיר בו לא זמן ולא תנועה או לפי שהשבת רמו לעל הנקרא יום שכולו שבת ואין
 בו ערב : כי בו שבת : זהו החדוש יש מאין כי להמציא יש מיש לא תקרא שבתה
 אשר ברא אלהים לעשות : עד הנה נטלם הכל בבריאת יש מאין ונתן לכל דבר
 טבעו מוכן ואילך לעשות יש מיש על הטבע ועל הנס : והחתומה מעין פתיחה
 בראשית ברא ובאין אשר ברא להיות כי מתחלה ועד סוף הכל נברא מאין
 הגמור : וכפי הפשט מלעשות כמו כי חדל לקפור : בהבראס : אזל בהא
 בראס רצונו בלי עמל כמו הלא האמרת בלי עמל : וכמו שאמר בבר מיתות
 עדים זוממים הואיל וטנס בהא שאין בזה מעשה דק הקשת שפתיס כך פי
 הריץ זל : וכד'א וברוח פיו כל צבאס : ודורי רשמו' אומרים כי בהבראס הפ
 איותיות באברהם וכי בוחמו נברא העולם ואני הוקפתי כי לכך הלא זעירא
 לפי שאינה מעיקר שמו דק נתקפה אלה : ביום עשות ה' אלהים : לא נוכר גם
 של הויה אלא עת' לפי שאלהים מורה על היכולת כמו שפירשתי : והוא החדוש
 לפיכך מידי דברי בחדוש דבר בשם השיך לנ : ואחר קיימו אמר שם של הויה

המורה

המורה על היות האל ית' קדמון ונמצא - ודבר חזק ידועים - מה כי שם
 השמות אלו מיוחסו יחד שכן שם של היות במלואו עולה מה ואם לא במילואו
 עולה לו במקור עם אלהים - ויחס שם הויה לארץ הנרבה רחמים - ואלהים
 לשמים ולכן כפסוק הוה הקדים ארץ לשמים וכפסוק הראשון הקדי' שמים לארץ -
 וכל שיה העדה - מה ששינה הלשון ולא אמר עני העדה במנהג הכתוב להורות
 הוא מלשון ויחא לשוח בשדה שהאילנות והנחמים התפללו על הנשמים -
 ואמר העדה ולא האדמה כי המקום הנעבד לרוע ולכטוע יקרא שדה כמו אמר
 נגדע את העדה - כי לא המטיר - כמו לא אדוני ועבדיך באו לשכור אוכל
 שרוננו לא אדוני כדברך כי מדוע נהיה חרבלים ועבדיך באו וגו' - וכן ככאן כי
 מדוע ימטיר ה' אם אדם אין לעבוד האדמה - והמבין לשון לאטינו ירגיש כועס
 בלשון ונפשות הדבור - ואדם אין לעבוד - לאשר תכלית כל הבריאה מכפי
 האדם ואפילו העליונים שכן גדולים נדיקים ממלאכי השרת - ושם ליה מריה
 להמליץ הכדושי אשר דעתו וההגרמים השמימיים ששוכים במעלה מנפש יקרה
 באמרו חליה ליוצרים להכניע היקר לוולל וכו' ואין כאן מקום להאריך - ואך יעלה
 מן הארץ - אונקלוס תרגמו בלשון עבר הוה סליק ואולי רצונו בעת שאמ' ה' ה' ה'
 תדשא הארץ - ונקרא שמו אר שהוה אר ושכר לבעלי שערס וכירושלמי אשר
 רצו לקיים ענה שכר מלמטה ירדו גשמי' מלמעלה רצונו שהשכר מעורר התשובה
 ובעת ישבו יתפללו וירדו הנשמים - וינר ה' אלהים - כשני יודין רצו ליצר טוב
 עליהם ונבהמה כתיב כיור אחת - או רצו לשתי יצירות כאמרום אל זכר מכלאך
 בקבה מכאן להורות שגד הבה צורה בתוך צורה וזהו שאמר ה' אלהי' וכבוד אלהים
 השתר דבר וכן דרך התלמוד לדרוש עב תוספ' אות ואות כמו נער נערה הנערה
 און זמנם זמניהם - עבר מן האדמה - בזה הפסוק נתבארו ארבע קבות היצירה -
 עבר מן האדמה - סכה חומרית - ה' אלהים - סכה פועלת - ויפח באפיו - סכה
 צורית - והיו האדם לנפש חיה - סכה תכליתית - וכמו שתרגם אונקלוס לרוח
 אומללא - וכפי פשוטו שיר ה' את האדם עבר מן הארץ והיה מוטל בגולם
 וכאכן דומם והבה גפח באפיו נשמת חיים ואז שכ האדם להיות נפש חיה
 להתנועע ולהלך על רגלו - וזהו לנפש חיה - כי הלימד תשמש בהפוכים כא
 והיה לרם ביבשת - ויחד ביצירתו שני השמות האלו שאם יוכה יתנהג עמו
 במדת רחמים שהוא ה' - ואם ירשע יתנהג עמו במדת אלהים והוא דין ולכן
 נמצא בכל זה הספור שני שמות אלו - ויפח באפיו - המפח באף תבירו יתן
 בו מרוחו ומנשמתו כך כביכול הבה נתן בו הנשמה שהיא רוחנית - באפיו נשמת
 רוח - מכאן אחזק על מי שנפלה עליו מפולת כדכרך אותו עד חוטמו - רוח חיים -
 חיים נראה מיותר והלל ויפח באפיו רוח - אלא רצונו רוח שהוא מן החיים
 הננחמים שהם המלאכים שגם הוא סכל כדל כמו המלאך - והי האדם - לא

תמוצא מלת והי בשום מהנכבדים לא באור ובאדם רמו שאלם ישמור כדן
 בשמות רות חיים יוכה לאור הגנון וכאמרם זל כרך בודי וכרי בידך וכו' :
 לכפש חיה לל לכפש אשר כמצא בעצמות החיות משאלכ בשאר כח או רצון
 הפכו שהיה שם בו הנשמה באופן שתחיה לעד והוא ברוע בחירתו מאק בטוב
 ורצה להיות כחיות הגדה ורשי טפי שנתוסף בו דעה ודבור על דעתו כי
 בתפלקף בדעת גאליונו האומר שיש ג' נפשות באדם צומחת חיונית
 ומדברת אבל כל שלשתם אינם אלא נפש אחת והיא בעלת כחות רבות ולכן
 פרשי שנתוסף רצונו שהצומחת והחיונית משותפת לבלתי מדברים אבל לאדם
 נתוסף המושכלת וכפשו בעלת ג' כחות משאלכ בכלתי מדברים שהם רק משני
 כחות גם כוכל לפרש והי האדם לכפש חיה שהלך מיד על רגליו כמו שעושים
 החיות ולא כדרך התנוקות להיותו מעשה ה' האדם לכפש חיה בת משה וילמד
 כשם שהביא ה' כל בריותיו לאדם כך הביא למשה כראייה בריש אלו
 טריבות שתכס ה' כל מין ומין ואמר לו וכולו לא תאכל ויטעה
 אלהי אין רצונו שהביאם ממוקם אחר ונטעם אלא להגיד שהיו מטעם אלהים
 קודם שכתב העולם וכאמרם זל ויהי ויטע וכבר נטע ורבים במוהו שאילו
 המקו היה צריך נטע ועבודה אחרי שגורש הארץ עבד אונתו בן בעדן מוקדם יתא
 פולקדמין ולא למדינחא במכהגו והוא כדעת רזל היות הגע אחד מן הדברים
 שקדמו לעולם בתוך הגן אקולוב תרגם במציעות גנתא ולא בנו במכהגו
 ואין יתכן שהיו שני האילנות באמצע כי האמצע נופל על נקודת המרכז והוא
 כיון למור עגום והמשכיל זבין ועץ הדעת טוב ורע עץ שממנו יתהיה הכתיחה
 לבחור בין טוב ורע כי הדע יאמר על הרצון כמו שאזל לא שנו שא שדעתו לחזור
 כן ברזילי אמר הארע בין טוב לרע רצונו שאכד כח הרעיון שלא היה לא בחור
 בדבר ולא קץ בו וכהר יוצא מעדן יוצא ולא פוסק כד' וכמוצא מים אשר לא
 יבובו מימיו ולמוקובלים בזה קוד פישון שהוא מגדל פשתן בר ארץ החוילה
 תרגום ירושלמי ארעא דהינדאי אשר שם הזהב לפי שהם שתי חוילות שם
 חוילה ואופיר חוילה כתי סימון איווקי זאת החוילה שהיא אות אצל אופיר
 דכתיב וזהב מאופיר יובא ויהב הארץ ההיא טוב בלי סג ותערובת :
 ההולך קדמת אשר עש העתיד וכמו שאפרש בשדה העמלקי ויקח ה'
 אלהים במדרש אמרו פיתה אותו כד' קחו עמכם דברי לעבדה ולשמרה
 קשה הלל בלשון זכר לעבדו ולשמרו שכן הגן לשון זכר אלא הכתוב מוסב
 למעלה על נשמת רוח חיים פי ששמו בגן לשמור ולעבוד הנשמה ואל תתמה
 על הפסוקים המפסיקים העניין באמצע כי כמוהם הרבה במקרא כמו ואף
 לאמתך תעשה כן שמוסב על ההעניקה ולא על הרציעה וכפי הפשט כל דבר
 שאין בו רוח חיים משמש לשון זכר ונקבה כמו שפרשי בפרשת וישלח בפי מססה

וזוהו שמואל על ארמת הגן והמקובלים אומרים ששני ההיין ששם
 לשם של היתה וקוד ה' לידאיו: וזו ה' אלהים על האדם ולא אמר לאדם להורות
 יועלתו כדל והנה ה' נכב עליו: ומען הדעת * מכרי העץ כמו ואכלו איש את
 יצברו ואיש את תאוונתו: לא תאכל * לא מזינו שהזהיר לאשה עם כל אלה נענשה
 וכן לא מזינו בריאת נשמה לאשה בלא כמו שגופה נברא מוגף האדם כמו כן
 נפשה נאצלה מנפש האדם * ולה נענשה גם היא וכן לא הוזכר המות בקבלת
 האשה כי במות האדם הכרח שגם היא תמות כי ממה לקחה * וממה שלא
 הוזכרה על עץ החיים מכל לפוט כקל שאלולי חטא אדם הראשון היה מי לעולם
 ולכן לא הוזכר להזכירו על עץ החיים * אמנם אחרי שחטא ונענש מיתה נאמר
 עליו ועת * כן ישלת ידו וגמו * וזהו דיוק ועתה כי קודם לחטא לא היה צריך לתקון
 זה אך אחרי שבתחייב מיתה הכרח לורשו כן ישל וגו' * כי ביום אכלך *
 והענשה עבירה נקרא רשע והרשע בחינו נקרא מת ולכן תכף כשתחטא תהיה
 כעשה רשע וחשוב כמות אעפ שלא תמות ביום ההוא ממש * ולפ הפשט בעת
 שתאכל ממנו תהיה בן מות * כמו ביום באתך והלכת אכה ואכה ידוע תדע כי
 מות תמות * או אחר שעשה תשובה כאמרם אל כתארכו ימיו כמו באנשי ניוק:
 לא טוב היות האדם לבדו * כי טובים השמים מן האחד * ורצונו מאחרי שתכלית
 בריאותו להשיג המושכלות ואם יהי לבדו יבלה חצי ימיו בתקון צרכי ביתו וגופו
 ולכן אעשה לו עזר והיה תעזרהו באלה * והנה מאמר לא טוב * מאמ דמשתמע
 לתרי אפיכי מוכל להבין לא טוב היות האדם לבדו אכל הוא רע * ומוכל להבין
 לכ לא טוב אכל אינו רע וכן הנה הדבר בכריאת האשה * מזה קיום המין היה
 רע היותו לבדו * ומזד שהחטיאה אותו לא היה רע להמין לבדו * אעשה לו
 עזר * כלומר לא יספיק לאדם האשה לתכלית השארות המין בלבד כמו שהוא
 ביתה כח אכל מזד אישיות הוכרח לעשות לו עזר שידבקו יחדיו * לא ביתר כח
 שאחרי המשגל יפרדו אחד הנה ואחד הנה * או אמר עזר כגדו דומה לעצמו
 ומקבצם עמו מכל צד * וכל אשר יקרא לו האדם * רצונו קריאת השם המורה על
 מהות הדבר והוא גדר כל כח * דאם הית קריאת השמות לפי הסכמותו לפד
 במה היה ניכר חכמתו שכבר היה יכול לקרות לקום חמור ולחמור קום ואין
 מבליס * וזהו שדייקו חזל ליה נאה לקרות קום ולזה חמור * ולא אמרו זה יקרא
 קום וחמור * ומסק על הגדר רוב שמותם יורה על טבעם * חמור להיותו חמורי *
 קום שש לקראת המלחמה וכן לכל מין ומין למינים * הוא שמו * במחשבת
 הבה קודם שקראו אדם * תרדמה על האדם * כדי שלא ירגיש כאב בפרוק
 וחבורו כמדוע לבעלי חכמת מלאכת היד * ויבנהו בשר * מתחלת הספר עד
 כאן לא נמצא קמך באה אשה בא קטן * וביאה אל האדם * בפתאום ובהסמ
 הדעת כדי שיטמח בה מאד אכן יורגש רוב האדוק בדבר פתאומי וכן הנער
 ברכתב

דרכתיכ ומשוח עליהם חוקיה נגו כי בפתאום היה הדבר וכן אצל שלמה בלוי
 בהסח הדעת מציאה וכו' והאשה בקרחת מציאה דרכתיכ מנא חשה מנא טוב
 זאת הפע' פי' כפע' הוה ינאה חשה מן האיש אבל להבא ינא האיש מן האשה
 או הפעם מלשון מה יכו פעמוך כלומר זאת שהולכת בקומיה וקופה מסלכ בשאר
 כח עב אשכוח שהיא מעצמי ומבשרי : ענש מעצמי : כאומר ענש הורה על
 עצמויותו שבו כדל מיתר כח ויבשר עס משותף לכל הבה כמו כי השחי כל בשר
 כי מנא החומר משותף להם : או ענש בפשעו עבד בכמית מן הצלע ולזה דוב נשים
 עקשניות הן להיותן מעצם העצם : והאנשים נותים להיותם עפר מן האדמה :
 ובשר מבשרי כדל ויבשר בשר תחתנה : לזאת יקרא אשה ראויה היתה ליקרא
 אדמה כי מאדם לוקחה : אלא טרנה בזה להורות מעלתו כי חלולי קראה אדמה
 היה זה מנא המין כמו בשאר כח פר ופרה לביא ולביא' לכך קרא אשה להורות
 על אשיותה : ולזה לא נכתבה היוד באשה לתת הכדל בין איש ואשה לפר ופרה
 ודרוש וקבל שר : ודרכי חזל ידועים שהגיל ה"ה שמו ביניה : כי מאיש לוקחה :
 אלכ' שלא ידע הדבר בין האמת בקרחת שמה וכן דלוי בין האמת בקרחת
 יתר השמות : ומכאן אתה למד שנתפה תורה בלשון הקדש : ודבק באשתו
 דאדם קרוב אלל עצמו והיא חלק מוגבו מה שאין כן כאב ואם לזה אצל אשת
 חבר כחבר : והיו לבשר אחר הוא החבור לקיים המין : או רצונו להסכמה אחת
 כמו גם בהורה היתה יד אלהים לתת להם לב אחד ולמאן דדרוש קמוכי כמון
 ליהיו שניהם ערומים דמון למאן הוא שאלל הוא בבגדו והיא בבגדה וינא ויתן כתוב :
 ולא יתבוששו : שגילוי הערוה נלאי : שאפילו בבהמות הערים הטבע בחכמי בורא
 להשימו במקו' מכוסה בלתי מגולה : מכל מקום להעדר זרע הרע מהם היו איברי
 המגול אללס כמו הפנים והידיים והרגלים אשר אין בהם חרפה לגלותם : ואחרי
 מטאם שהנחש הטיל בהם זיהמות וזר הרע כתבו וידעו כי ערומים הם : או
 הטעם שלא נכבשו זה מזה להיותם גוף אחד דאם לא כן ממי יתבוששו : וכמו
 שלא יתבושש האדם מעצמו כך לא יתבושש מאשתו : ערומים : היס דגושה : כי
 ערומים בדגש ערטלאין וערומים רפי חכמים : וקומיך דברי חכמים בנחת
 נשמעים : ערום מכל : לפי גדולתו היתה מפלתו ערום מכל ארור מכל : אף כי
 אמר אלהים : לא יכול בהתחל' הדבור לשון אף כי היא מלה מוספת על הנאמר
 בכר' אלא הכרח שדבר הנחש דברים אחרים דומים לאלה : והאשה נכנסה
 לתוך דבריו והוא כמו לש' : שכראשונה אמר לאשה שהגה שונא אותם : ולפי
 שאמר לבס וכו' : ורטי שפירושו לשון שחא לא מנאתי לוריע במקרא : ולקבת
 רות הלשון נתעוררו חזל לדרוש בו ארבע פתחו באף ונאכדו : קרח : נחש :
 אופה : המן : מין להבר קנאה : כי כן הרגישו זל שלא יכול בתחלת הדבור אף
 אלא שפיהם הכשלים : ומפר' העין אשר : לת יצר שנכנס בהם יצר הרע : וכן

פרי עץ הדור' סת' יצר רמו למה שאמר חזל שהפרי שאכל ממנו אדם הראשון
 יצטרפו היה: פן תמותון. ואני אומר לכם בדאי לא תמותון. ובריא ושואל בריא
 עדין: לא מות תמותון. פ' ש' רחפה עד העץ ואמר כטס שאיך מת בנגיע כך
 לא תמו' באכילה קשה והרי עדיין יכולה היא למו' שהרי עדיין לא נגמר היוסיומה
 בקיון היה באל' ויס' לומר טענתו היתה מזה נפסך שאס' אתה חייב על הנגיעה
 הרי אתה מת ואס' כן תוכל לאכול ואס' איך מת בנגיע כך לא תמות באכילה
 ולפי מה שפרשתי לעיל דביום לאו דוקא לא יקשה מאומה: והייתם כאלהים
 למה קראו חזל הנחש מקיט דאיך מקיט אלא לעו': ותרם האשה: כמו ראיתי אני
 כלבי כלומר טעמה ברעיונה: כי טוב העץ למאכל וגו' ותקח מפריו: התחיל
 בעץ וקיים כפרי: אלא חוה עשתה פשרה: אמרה ה' צוה שלא לאכול והנחש
 אומר שאוכל ומוקו עמו סנותן טעם לדבריו אוכל מעט מקליפת העץ ואס' העץ
 כל יונק גם הפרי כל יונק. ואולי עד הנה חשבה שהיא כס' המות ולכן הזהיר
 ה' בה' ממנו ורצתה לעשות כקיון: והקשה לי אחד מן החברים למוזן דאמר עץ
 שאכל אדם הראשון חטה היה אמאי אין מברכין עלין בורא פרי העץ. אף אני
 עניתיו מפני שאין גונו מחליף: וכי תאווה הוא: זה היה עיקר החטא להראות
 פני הטוב שהיה במעשה הרע הוא: והוא עצמו מאמר המזורר כאס' פסע
 לרשע וגו' כי החליק בעיניו וגו' שמורה היתר על האקור בדברים של טעם
 הככוכים בעיניו: גם לאישה: חזל אמרו גם לרבות בהמה וזיה ועוף שכולם
 באו ואכלו חוץ מעוף אחד ששמו חול ה' וכלו ארבה ימים: והוא הנקרא
 פינינויבלעז: ובקריאת שמו מחלוקת למדינאמי ולמערכאי: דלמד בשוק
 נלמד בחולם: עמה: מלת עמה מורה על רוע חגו ותכונת חוה כי אמרה בלכה
 אס' תיזק לה האכילה תיזק גם לו ולא יאמר אחריה: ואס' נרצה לרין אות' לבק
 זכות וכל' ג' לומר שעשת' דרך אהבה וחבה למען יתחכם גם הוא: ואכל:
 לקיים מה שנאמ' ודבק באשתו: ותפקחה עיני שניהם: כי העוסק במושכלות
 מתבודד' כ' בשכלו עד שאיננו רואה וטומע בענייני זה העולם: ועכש
 שהתחילו לעסוק במורגשות ואבדו המושכלות בתפקחו עיניהם: וידעו כי
 ערומים: ולא אמר ויראו כי מה שראו בתחלה ראו גם כן עת' אלא שנתחדש
 להם ידיעה חדשה מאשר היה להם קודם החטא: ויתפרו עלה תאנה: מלשון
 כי תואח' הוא מבקש: ועלה מלשון עלה וקבה שחברו יחד עלות ותואכות
 להתכבל על חטאם: ור' שפי' עלה תאנה: הוא העץ שאכל ממנו: וזיה
 אהב מקשה ולמה לא נתפרסם האילן: וזיל דלא כתבי' בהדיא אלא ברמו וזהו
 נתפרסם: מתהלך בגן: קול היה הולך וכן תל': וכן מינו הליכה בקול וזהו
 קול השופר הולך: לרוח היום: כי בהגלות השכיני' תבוא רוח גדולה וחזקה
 בענין דאליה: ואמר לרוח היום כי לא בא ברוח גדולה ומזקה רק ברוח כדרך
 היום כרי שלא יפחדו ויבהלו: ואונקלוס שתירגם מינח' יומא רגונו כעת שהיט

קרב לבית מנוחו וכתיר הוא בהפך לתוסף דימא : ויאמר לו איכה מפליך
 לשופט שלא ידון אם לא יאמת הדבר פנים בפנים אולי יש לו התנצלות : הלא
 ה' ית' יודע מחשבות האדם לא רצה לרוכז עד אם שמע טעבותיו : או אמר לו
 איכה רצונו היה לך להביע את מקומך שהוא ל' ולקדושת המקום לא היה לך
 לחטוא : מי הגיד לך : פי' מי שאלך אם את' מלכש או ערום כי לא שאלתי על
 זאת רק המן העץ זנום : אשר נותן לבלתי אכול : בת רכיל : כלום שהלכת
 בעצת רכיל : לבלתי : עם למד בירושו שלא : ובלתי למד בירושו אך אז רק :
 האשה אשר נתת עמדי : התנצלותו בזה כי מדרך האשה להבין גרבי האיש
 ואין מדרך האיש לשאול לאשתו האם זה המאכל כשר או טריפה ככה היא נתנה
 לי מן העץ ולא ידעתי מאיזה עץ הוא : ואמר נתת רצונו מאחר שנתת אותה
 אלי לעור הייתי חושב שכל אשר תאמר אלי יהיה לעור ולהיעיל : ויאמר ה' אל
 הנחש : חזל אמרו שהנחש היה יכול לפטור עצמו מן הדין באמור דברי הרב
 דברי התלמיד דברי מי שומעין : וקשה ל' כל מקיט יפטור עצמו בטענה זאת
 והתורה נוחת על המקיט כי הרוב תהרגנו וגו' ויכול למור שהנחש לא היה מצוה
 גל אישור ההסת' אבל מקיט דעלמא מצוה מן התורה שלא להקיט : אקוה
 אתה : שעבורו שבע שנים : שהחיה הטמאה והוא הכלב מוליד לחמשים יום :
 והבהמה הטמאה : ארורה ממכה ז'פ שיוולדת לב' חדש : והנחש ארור מכל
 הבהמה שיוולדת לשבע שנים כראשית כמקבת בכורות : ועפר תאכל קללתו
 כי כל יתר הכבראי' מונוני' במדרגה אחת : אשר תחתיהם דרך משל האדם מיון
 מן הבעל חי והפעל חי מן הצומח וה' קללו שיהא כוון מן הדומם שתי מדרגות
 למטה ממנו : וכן מזה המין הית' קללת אדם במה שאמר ואלכלת את עשב
 השדה שיהיה גם הוא כוון ב' מדרגות למטה ממדרגתו : ומזאת הקללה לקחו
 חזל לומר על המדבר דבר שאינו הגון עפרא בפומיה : ואם באולי יקשה
 במקשה הלא זאת ברכה היא שלא היה לו עורה כמוונותיו : לזה אענה דהקללה
 והית' דכל מוונותיו טעם עפר : כל ימי חייו : להביא לימות המשיח : שכתוב בו
 זאב וטלה ירעו יחדיו ואריה כבקר יאכל תבן עם כל אלה וכחש עפר לחמו :
 ואיכה אשית : פרטי' שבין הכחש לישא חיה אחרי מות אדם : קשה והלא גם
 היא תמות אחרי אכלה : ויל ששבר שלא תמות מאחרי שלא בא אליה הצוני
 בפרשות : הוא ישופך ראש : הראשון לשון כתישה : והשני לשון שריקה ודרך
 הכתוב לדבר צחות כמו בלחי חמור חמור חמורתים : הרבה ארבה ענכוכך :
 אלו הם הימים שהאשה תחת בעלה ולא תהר שזה ענכוכך גדול פן תהיה עקרה :
 ואלכ אמר והרוך שהוא צער ההריון : והכפל לרבו דם בתולים : ואל אישך
 תשוקתך : אלפ' שיודעת שכל הצער בא לה מן הבעל אע"כ היא חושקת בו
 והוא שאמר דור בקינותו כפללה לי אהבתך מאהבת נשים ואע"פ שיהוכתן היה

עדין שדרך יקח המלכה מידו אז אהב אותו יותר מאהבת נשים לבעליהן והוא
 נב מה שאמר הנביא ישעיה על בפרשת ה' בנר פקדון רצונו ישראל אהבינו
 למה אילפ שידעו שכל צרה באה להם בקבת האהב ונתן המשל כמו הרה וגו'
 קיים המשל כן היינו מפניך ה' : והוא ימשול בך * שמנות פריה ורביה מוטלת על
 הזכר * אז רצונו הפך מה שהיה שהיא נתנה לו מן העץ ומטלה בו או קלל האשה
 שתהא כצורת כל ימיה * ולת תרבה שפחות לשמטה תלמוד לומר והרוחך על
 ברחך את הרה ואם תאמר תלך בשופי תל בעצב * ולת לא תודקק לבעלה תל
 אל אישך תזוקתך * ואם תאמר אכופ את יצרי ולא אודקק אליו תל והוא ימשול
 בך : כי שמעת לקול אשתך * השיבו על פי דבריו הוא התגלל האשה אשר נתת
 עיניו ולכן בא בקללה כי שמעת לקול אשתך כי באלה הוסיף חטא על פשע
 לאשר התגללות החטא יותר גדול מן החטא כמו שאמר הנביא לשאל כי חטאת
 קצס מרי * ולכן לא אמר הפסוק כי אכלת מן העץ לבדו : ארורה האדמה
 בעבורך * לשון מעביר הארץ והכנו שב אל הארץ : וקון ודררה * והו רמו לדרור
 אכזב ודררה מכול שהיו כולם רשעים הנמשלים לקונים כמו דאמרינן ובליעל
 בקון מוכר * וכמו שאמר רבי אלעזר קונים אימי מכלה מן הכרם וחלל פירשו בו
 קדמם ועבביות ופירש הערוך מיני ירקות מרים ונריך לתקנם על ידי האור וכולם
 לדרר אחד נתכונו שכן דור המבול ברותחין קלקלו וברותחין כדומו וכפי הפשע
 רצונו כמו בענין הקוטה הוא עשה מעשה בהמה לפיכך יאכל מאכל בהמה :
 בועת אכף * אלו המושכלות הנקראים לחם כדל לנו לחמי בלחמי * וכמו שאצל
 חכמה שלמדתי באף * ולא תשגם עד שוכך אל האדמה כי אז יופשט הנפש
 והחומר אשר הוא מקך מבדיל להשיג המושכלות * ואז יטוב העפר על הארץ
 כשהיה והרוח תשוב אל האלהים וכפי פשוטו אחרי העמל עד שתבוא לוע ולא
 שיאכל הלחם עם הויע * ואין למלה הזאת ריע במקרא וולתי לא ימגרו בוע שרל
 במקום הויע : ואל עפר תשוב * אף על פי שבעת האוהרה ייעד לו המיתה
 עכשו שב בקללה הזאת ליעד לו קצור הימים כי היותר עב ועבור מכל ארבע
 יקורות הוא עפר ולכן מקבל ההפסד מהר * שאם היתה גזרות מיתתו בערך אל
 שאר היקורות היה חי ימים מרובים כמו שמינו לדעת הרמב"ם בשדים הנכבדים
 מאש רוח * ולמקובלים בזה הפסוק כונה למדת מלכות באור כי עפחות אחד
 עילאה ואחד תתאה והיו כוונתם אל הכל היה מן העפר אפילו גלגל חמה והוא
 עפר עילאה : שם אשתו חיה * בתחלה קראה אשה שגור אליה האפשרות
 להשתתף בשלימות האיש כמו שפירשתי אמנם אחרי שמשך לו ממנה הקללה
 קראה חיה כי היא היתה עו' רצונו בתיבת טעם שאין תכלית רק להשארות המין
 כיתר בעלי חיים * ועל דה הפשט היו והיווד מתחלפים וקראה חיה ולא חיה
 להבדיל בינה ובין חיות הארץ * ומה גם כן מלשון אחרך ושמע לישפתם נשים

דברניות הן וכניין אם לכולם ותדבר מרים גם מענה הנער' לשאלו כשאלו הש
 בזה הרואה יוכיח ויוכל להיות נכ' כי קראה חוה על שם שנתפתת' לענתהכחש
 היותהגם חיוה: אם לכל חי: על דרך יבוא כל בשר שרצון מניהם על האדם
 לכר ולא על הכלתי מדבר: כתנות עור: בתורתו של רבי מאיר בתוב כתנות
 שור ומעלת האומן נוכל לדעת מעלת הלבוש ולכן לא לבושין דייקר על דרך
 ערוח לבשה את עמשיא: ולכישם: היה לו לומר ללבוש: אלא רצה הפקוק ללמדנו
 דב' החקר שנהג ה' עמהם כי אף על פי שחטאו לא זו מחנכסם וכהו עמהם
 במדת חסד להלביש ערומים הוא בעצמו מלבושי יקר וגדולה כמו שפרשתי: הן
 האדם בתמיה: וכי אמרתי נעשה אדם בללמנו למען ידע גוה ורע ודאי לא
 היתה הכוונה לאלה ועכשיו שבחר אליו זה התכלית ראוי הוא ש' גורם מן עדין:
 היה כאחד ממונו: אוכולוס תרגם מלת ממונו מנייה למידע טוב וכיש שבוכתו
 שמומו ומעצמו ידע בין טוב לרע: כי דגשות ממנוירה על יחוד נבחר: ובאלה
 תושקט השאלה הקדומה שהנבדלים אינם בעלי בחירה לדעת טוב ורע: אך
 הטעמים לא יכלו זה הפירוש שאין תחת כאלה טעם טכיק: רק כאחד ממונו
 מחוכרים יחדיו: לכן נראה לי לפרש כי מלת היה מושבת עצמה ואחרת עמה
 רצוני הן האדם היה כאחד ממונו והיה לדעת טוב ורע: כי ידעת טוב ורע לא
 יכול על השכלים הנבדלים רק אחת ושקר: והיא היא כוונת אוכולוס בתרגומו
 עין עליו: ונס' מה שתרגם על והיתם כאלהים כררביין הוא לפי שברח מזה
 הדעת שהמלאכים אינם בעלי בחירה בטוב ורע: ועתה פן ישלח ידו: כל מקום
 שנאמר השמר פן ואל הוא במקום לא: אך יוכל להיות משמעו הפקוק כי מאחר
 שאכל עץ הדעת וממונו כמשך אחרי החומו' ודאי עתה אל ישלח ידו אל עץ החיים
 כי ודאי תמיד ימשך אחרי דברי החומריים ולכן ראוי לרשנו: ולמעלה פרשתי
 אצל כי ביום אכלך שלא הוצרך להזהירו על עץ החיים ויכול לומר גם כן שהסבה
 שלא הזהירו היא האין עושין: אלא אם כן מזהירין: והיאך היה לו להתרות אם
 יאמר ביום אכלך ממונו מות תמות אך אינו עץ החיים: או עץ הדעת היה נדר
 לפני עץ החיים והוא פרץ הנדר: והו' שתרגום אוכולוס גבי עץ הדעת בוג' עין
 ונבי עץ החיי' באמצעות גיתא: ובאלה יתורן גם כן מה שהקשיתי על התרגום
 בפקוק בתוך הנו' וברוך ה' אשר לו נתכנו עלילות כי בהפרשה הואת כולם
 כעורים ממששם קיר ואין מבין רק השרדיס אשר ה' קורא: וכפי הפשט פן הוא
 כמשמעו הכל בידו שמים חוץ מיראת שמים: ושלחיו: כל שלוח שאחריו ילם
 דגושה הוא כמו ויגרשו: ויגרש את האדם: ואם תואמר מי מוחה בו שלא יחזיר
 לכך אמר ושכון מקדם וגו' שמכאן והלאה הדלת נעולה: אשר לוקח משם: כל
 שבעו מושכו למקום מולדתו: ורצון הפקוק כי לא שלחו מן הקצה אל הקצה רק
 שג' אל הארמה אשר לוקח משם והוא הר המורה כמו שאמרו חז"ל מקום מושב

ארמיה וקיום קדוש ומוכר : להט החרב ילא אמר החרב אלא להט כמו שהלטה
 אינו גוף רק ויקרא נשוא לגוף כן שם היתה מקדים בחומר האדם באופן לא
 יוכל להתקרב בחייו אל המקום הזה : המתהפכת רמו למדת הדין שמתהפכת
 לרחמים כי גרש האדם ושימות הלהט הוא מצד הדין : והאדם יודע מאחר
 שנתגרש יודע שלא יוכל לחיות לעולם נתעסק בתשמי' לקיום המין ובאולי קודם
 החטא לא כסתכל בה להיותו עוסק במושכלות כדעת הרב המורה ויהיה מלת
 ידע גם יודע לשון הכרה : ולת חוה אשתו רצונו אחרי אכלם מעטיו של נחש
 הניח לה זה השם כי אכרה או כונת השם שהניח לה בנאשה כמו שפרשתי :
 קניתי אגש את ה' כדרך הנשים האומרות על נער העולד יהא רצון שיהא חכם
 ירא ה' אבל האמת היה בהפך כמו ותאמר אמו ברוך בני לה' דמיכה אבל הוא
 היה בארור אשר יעשה פסל או רצונה שהבן הוה יהיה להם קניין לה כי כאשר
 ימותו יהיה במקומו לעבוד את בוראם וכפי הפשט הקנייה והעשייה עניין אחד
 כמו קנייה שמים וארץ עשה שמים וארץ : את ה' למאן דדריש אתין לרבו הנשמה
 שנותן בו הבלה כיון שאזל ג' שותפי' באד' ואת אחיו את הבל' לרבו שתי תאומות
 שנוולדו עמו : הבל' על שם המקרה העתיד שלא חי שא לכו יום : ויהי הבל רועה
 צאן המקדים הבל הצעיר למעלתו כמו שהרוע נכבד מן הצאן אף שהצאן קבה
 להיותו רועה : עובד ארמה' שהיה חושב בדעתו שאין יתרון לאדם על הבהמה :
 מנחה לה' חזל אמרו זרע פשתן היה שכן אותיות קרבן במלואם סת' פשתן קוף
 ריש' בית' כון' והבל הביא גם הוא רצה לחלוק בכבוד לאחיו הגדול שיקרוב ראשון :
 ומכבודו צאנו : דומיא לקרבן אביו רצוני מהצאן הנכבד ולא מאשר כולד מחבור ובר
 נקבה עד אף אמי בכור אתנהו וככה היה ג' השור שהקרי' אדם הראשון שהיה
 השור הנכבד ולא מהילוד מחבור ובר נקבה ולזה רמוז חזל שור שהקריב אדם
 הראשון קרנותיו קודמות לפרסותיו כי השור הראשון נכבד מן הארץ כמו שאמר
 תנוא הארץ ובצאתם מן הארץ קרנותיו היו קודמות לנמוה כי לא עלה ברגליו
 למעלה : לאחר הבל' מקרב כל הנקיים אל הטבע ולא תתמה אם הבהמות
 כל כך מהר פרו ורבו הלל גם כן באדם אזל כי בו ביום עלו שנים לזמנה וירדו
 ד' וקין הביא מפרי האדמה שזמחו אחר הכריאה : למה חרה לך ולמה נפלנו
 פניך : אין לך ליפול על פניך שמי שהוא בחרון אף עם חבירו הוא לקבת
 מחבירו חטא כנגדו ואם כן על החוטא ליפול פניו ולבייש ולתה בהפך מוכיח
 שכוונתך רעה : הלא אם תטיב שאת רצון הפסוק אם תטיב פעולתך תהיה
 בשוא ומרום מנהיג ולא מונהג : ואם לא תטיב שתעשה פעולות חסרות ורעות
 לפתח חטאת בהתחלת החטא תהיה רובץ ונפול ואלקי תשוקתו לחטא כי יצר
 לב האדם רע מעוררו וכמו שאזל כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה וכו' ואתה
 תמשול בו על החטא כי כן הרשות והבחירה נתונים : או רצונו לפתח חטאת

דובן כי לפתח הקבורה תמצא החטא: כוכן תכף אחרי הפרדו מן העולם ויהיה
 נענש בעולם הנשמות: ויאמר קין וגו' ויהי בהיותם וגו' הכתוב לא פירש מה
 שאמר לו אולי דבר אלני דבר ה' ודבר עמו כדרך האחים כדי שלא ישמור ממונו
 והוא שאמר ויהי בהיותם בשדה בשלו' כשבת אחים גם יחד: או רצה לומר
 ויהי בהיותם דמעיקרא כבר וקביל והראה לו פנים נחובות כמו שפירשתו: אך
 בהיותם בשדה על חלוקה שדה וכרם חזרה השגחה לאותנה: ותרגום ירושלמי
 גל ויאמר קין: לית דין ולית דין בעלם אחרי: השומר אחי: כאלו היה הוא
 העיקר ואני השומר: כמו שומרי המלך ואין הדבר כן אלא אני העיקר: או רצונו
 את שבראתו עליו לשמור אותו ולא אני וכפי פשוטו חשב היות הדבר בעלם
 ממונו ית' וכו' הוסיף חטא על פשע: אשר פתה את פיך: כראה דבשכיל זה
 קללה: וקשה דאזל בפ' אחד דיני ממונת מיום שפנת' הארץ את פיך לקבל דמו
 של הכל טוב לא פתחה: ופריך תלמודא והכתיב ותפתח הארץ את פיך: ומשני
 בפתחה לרעה ולא כפתחה לטובה: אלימא הפתיחה לקבל דמו הכל לטובה
 הית' ולמה אר' קללה וצ"ע: ומפניך אקתיר: אשכח מלשן קתירת הבניין ורצונו
 פשענין וכברת' הכפש הויא: ה"ע וכה: לא כאמר עליו גרשני לפי שכל העולם
 לא היה רק תחת מושגה אחת כך גזור עלינו לע' וזהו מקום למקן או רצונו לע'
 לדיה נד' בוד' ללחס: והיה כל מוצאי יהרבי: ואו יהיה העונש יותר ומומה
 שהיה הפסק דין שחיבתני: ובה אמר נשם ה' לקין אות: ולא אמר ותן לך
 אות: רצונו שכתשהה נוסע ממקום למקום היה לו אות מאת ה' מורה לו הדרך
 אשר ילך בה: ולהעת חז' האומרי' אות לבעל תשובה יהיה רצון הפסוק הפוך:
 ונשם ה' קין לאות: לכך כל הזר קין רצונו מאחרי הבטחתו שלא יהרג אע"פ
 ההורג שבע על מעלתו והוא לכך: בארץ נודד: כיון שהורה על פשעו ואמרה
 גדול עוני וכשוא כתפפה לו המוסרה שהוא בע' ונשאה בוד: וזהו שאזל שכתב
 לאבינו ואמר עשיתי תשובה ופתפרתני: בשם בני חנוך: כי לעצמו לא היה בונה
 עיר שכתב גזור עלינו כע' ונרתהיה בארץ: הוא היה אביך מה שכתבה התורה
 אבי אצל המלאכות כל זה לא בא רק להורות על חרוש עולם וכן עוד היום כל
 המלאכות המתחדשות יום יום הם רחיה על חרוש העולם כמו מלאכת הדפוס
 והארטילריה וכל השעות והמוהם: שאלולי היה העולם קדמון אי איכסם
 למלאכות חשובו כאלה שתסתכח' ורצונו במלת אבי כלום קדמון ומלמד כמו
 שהאב קודם לבן ובאולי לקבה הוואת התלמידים קרויים בני: ובעל הערוך פי'
 אבי עיקר וממונו מה שאזל אבי אבות הטומאה: יושב אהל ומוקה: למלאות
 מקום הכל שהיה רועה שאן כי באולי המלאכה הוואת אבדו כמות הכל: ואמרה
 יושב אהל רצונו חרוש מיום באן עד שתכלה המרעה: ואו יעתיק אהלו למקום:
 אחר: נשם אחי יוכל: מכאן שהלשון שבו נכרא העולם הוא לשון הקדש שיוכל

יקרא הזכר ותוכל הנקבה : תופש כנור : שמכריח יתירי הכנור לנגן כרצונו
 כמו ותפשה ושכב עמה : יעונב : תל ואכובא : זהו שאזל תר אכוב היה
 במקדש חלק היה ודק וקטן היה ושל קנה היה וימיומות משה היה והיה קולו ערב
 עזה המלך ונפוחו זהב וזלף היה קולו ערב נטלו את נפוחו וחזר לכמו שהיה :
 בעמה : בתרגום ירושלמי שהמזיאה מלאכת השירה בפה : והוציא בעמה מלשון
 בעימות : ומה שלא הזכירה התורה מלאכת כפיחוס ביתר המלאכות אלא
 משום דקול באשה ערוה : ומזל שהיא הית אשת יחולקן הזכירה הכתוב : כי
 אש הרגתי רצונו על הכל שהיה אש בקומה וילד בשמי וכי אני הרגתי בתמיה :
 כי שבעתים יוקם קין : הוא בקמת הכל מקין ולא בקמת קין מהורגו : שת מלשון
 כי השתות והרקון שהוא היה יסוד המין האנושי : והיו שקמך זה ספר תולדות
 אדם כי שמי בניו המתים אחד מהרג ואחד נתקבל : או הוחל : פי נתבטל
 מלקרוא בשם ה' כמו לא יחל דברו : או יהיה פירושו שהתמולו לקרוא לעבודת
 כוכבים ומזלות בשם אלהות : והכתוב בפה בלשון כבוד כלפינו מעלה כמו על
 בך אלהים ומוות : ויהיה שער הכתוב או הוחל לקרוא לאשר יחפזו בשם ה'
 וכן דעת המתרגם שתרגם מללאה רצונו שלא להתפלל לה' : זה ספר
 תולדות אדם : מה שלא אמר אלה תולדות אדם כדרכו לפני שער הנה היה כמו
 הקדמה על שלש עיקרי התור' חדוש העולם וממנו נמשך מיצאות ה' שלא
 למחודש בלתי מחדש וכל זה עד אשר ברא אלהים לעשות תורה מן השמים
 ויזנה אלהים : שבר ועונש קללת אדם ומוה והנחש : וככאן מתחיל
 זה ספר בלומר שכבה בשלמה ההקדמה וכאן התחלת הספר : תולדות אדם
 פי בניס ובני בניס מאיש ואשה : רק הוא לא הולידו אב כי כלם אלהים עשה
 אותו : ביום ברוח : שבו בניס היה בקומתו וכבודתו ולא נתגדל מעט מעט
 בדרך התנוקות כמו שפירשתי אלל ויהי האדם לנפש חיה : וילד ברמותו
 וכנלמו : שהית בו נפש המטבלת כמו שהיתה באדם הנקראת כלם ורמות
 אבל הכמים שהוליד קודם שת לא הגיע אליהם היצורה האנושית הואת וזה
 ללמותו שהים הם כוון כמו שאזל : אשר חי : נראה היותו מיותר : אך
 רצוני מאחרי שכן בתשובה חיו היו חיים אמותיים וכן באברהם גאמר אשר חי
 וכפי הפשט גובל לומר אשר חי על ובשר חי רצוני בלי מקרים וחלואים בי הרבה
 חלואים באים לאדם לקבת הזנת הולד במעי אמו ולמקרי אב ואם : ומוות : כאן
 כתב בכל אחד וימות ובפרשת נח לא כתיב וימות להודיענו שמתו מיתת עצמם
 ולא עזי מכול : ואחרי המבול לא כתיב עוד וימות שכן כל הילודים למות :
 ויתלהן חנוך : חנוך שביעי ליצורה היה ולקחו הלה לקדושה שכן כל השבעיות
 מוקדשים : ופילון העברי האריך לומר בשכח חנוך כי היה חכם גדול ושהכניס
 הצמים תחת האל ית' וחבר דתות והאריך הרבה בענין הדתות ההם דומים

במעט לתורת משה : ימי חנוך : הם כמנין ימות החמה ולפי שכדורות ההם
 היו עובדים אותה והוא ראה שיש גבוה מעל גבוה : וכן השמש שלש שמות קראו
 לו רמזים לימי שנותיו והם שלש חרם חלה לת ספה : ואינוני בתרגום ירושלמי
 ואיתוהי : מלשון חזל אין שהוא הוראות הדבר וקומו : לאמר זה ינחמוני : על
 תקרא את שמו שמואל כי מה שאלתיו כלום : שאם בקרא בו על זה ינחמוני היה
 ראוי להקרא מנחם וכן היה שמואל ראוי להקרא שאלו : וינחמוני רצונו יניח ממנו
 דאלכ היה ראוי להקרא כשאי אם היה לשון ינחמוני : ויהי כל ימי למוך :
 בכולם כתיב ויהי ויבא ויהי : והוא כמו שאמרנו חכמים וברונם לברכה
 כל מקום שב ויהי אינו אלא צער : לפי שבלידת נח התחילה גזירת המבול
 ולכן בן זי שנה היה כשמת אדם הראשון ומת חמש שנים קודם המבול : ויולד
 בן ולא אמר ויולד נח כמו באחרים רמו שממנו יבנה כל העולם אחר המבול :
 החל האדם לרוב ובנות : האנשים החלו לרוב אך הבנות יולדו להם שאינם
 צריכות רק לקיים המין : בני האלהים : ענקים על הררי אל שלהבת יה : או
 בני האלהי הם בני אדם ופיה דכתיב בהו ויולד בנים ובנות וקראם בני האלהי
 דבני בנים הרי הם בבנים : והם היו בשילומן גדול מן הגדול והחונק : כי טובות
 הנה : כאשר טובות הנה כמו כי יקרא קן צפור : ויקחו חטאי ולקחו בחוקה :
 מכל אשר בחרו : אחל זה הזכור והבהמה : לא ידון רוחי : רצונו אכבי שמת
 הנשמה והרוח באדם שיהא גובר ומכהיג ודן אותו והאדם ברוב בחירתו הפך גם
 הרוח לבשר : וזהו כשגם הוא בשר : לפי שהרשעים מהפכים הגפס לבשר
 לתכונתם הרעה : לא כן הצדיקים שאף באדם מהפכים לרוחניות כמו שאמר
 ר' אלעזר שיטו בני מעי וכו' וכן אמר המשורר ברכי נפשי את ה' וכל קרבי וגו'
 השוה יחד הכפס והקרבים : או יהיה פירושו לא ידון רצונו לא ועייל עוד להם
 לשכוס רוחי עליהם לזכותם באמור כשגם הוא בשר וחוטאים מזד הבשר : אלא
 אתן להם זמן מלה ועשרים שנה ואם לא ישובו אביא עליהם המבול : והיו ימיו
 בתרגומו ארכא ייבנא להון ושכ הכנוי לדור המבול : הנפילים היו בארץ :
 לפי שלקחו נשים מכל אשר בחרו ויולדו ממזרים היו משלבים אמותיהם אתם
 הילדים בגנות וברחובו כמו שהזכרו חזל אקופי והו הכפילי שהיו כפלים
 בחונות : ולכן אמר המה הגבורים לפי שכולרו מואמר ומרתחת דם לכן
 היו גבורים ועוי פנים : או קראם ילינפס שמדורות הראשונים והלאה
 היו כופלים מאכותם בגובה וכל והוא מלשון לא גופל אכבי מכס :
 ואמר המה הגבורים בערך אל הדורות הבאים : ודברי חכמים זל ידועים :
 עם אלהי רצונו תמיד עולם כמנהגו בזה שגם אחרי המבול כמאלו רשעות
 כאלו : ורא ה' תלח וחזא ה' ואינו מרחיק הגשמות כמנהגו : ועת הרב המורה
 שהוא טעות סופר : רעת האדם בארץ : שהיו כופרים במדוש עולם והו שהחזיק

בארץ : ויבאם ה' : הנחמה היתה מצד המקבלים שמהפכו לדע ולא שהיה צו ית' מוס השתכות חלילה : דמו אם ינדור האדם להטיב לו ולתנו בחשביו היותו לאחזן באהבתו ולא ח' כהפך לו לאויב כשלא יקיים דברו לא יקרא מתנחם שעדיין בלבו להטיב לו אם יאהבו אבל יקרא קבל בדיעתי : אכן אם ידע שעתיד האיש הזה לחזור להיות לו שונא וילמ כן דבר הכה יצא מכלל קבלות וצא להתנחמות : והוא דופי גדול באנשים : ויבחרו להם הקבלות מהיותם באים להתנחמות : והוא מ אמר בלעם חטאתי כי לא ידעתי : לא בין האל ית' אשר לא לתלות בו חקרין ה' ידעה חלילה : לזה דאיתה התורה לבחור הרע פמעו ולייחס אליו ההתנחמות : והוא מקיים הודיעה : וכוונתי זאת בראית בעיני כפרה נכונה ומיושבת : עם כי על האמת דברה תורה כלשון בני אדם שהמשחית פועל ידוע ינחם : כי עשה את האדם באלת : ולא אמר על הארץ : רצונו שניחם שהרביץ הכשמה הבאה מן העליונים בתוך הגוף הנבון שהוא ארץ : והוא שאמר בארץ מאחר שמלכלך אותה בחטא : ויתעצב אל לבו : הפך מן ישמח ה' בפמעיו : ויה' בזמן שהבריות עושים רצונו : והעצבון בזמן החטא : ובכלל דברה תורה כלשון בני אדם : אמרה : לשון מכה תרגומו של נדך ומוחא : ונת מוצא חן : עד ויהי ער דע : כי דרך הכתוב להפיל הלשון על הפכו : מנח חן : לפי שתמיד עלם נדון אחר רובו אב מה שניצל לא היה ולא על החן עם כי מצד עצמו ג' היה ראוי : ולזה קאך איש צדיק תמים : מוסף : שאם ימות גם הוא ובניו במבול יחוייב לחדש העולם מחדש כמו שנשה באדם הראשון וכבר עלה במחשבתו שלא לחדשו : עד : כמא שפירשתי אבל אשר ברא אלהים לעשות : ויבא חטא : ויבא חטא : ויבא חטא :

ההלל וההודאה לשם אשית

שוכני לחשלים פרשת בראשית :

אלה תולדות נח - אלעזר שכבר חכרו למעלה תולדותיו אמר אלה להודיעך שלא הוליד רק אלה - שלא תאמר שהוליד בנים אחרים ולא היו הגומים לכא לתיבה : ואלה כפל דור המבול : נח נח איש צדיק נח עדות למה שאזל נח לו לאדם שלא נכרא וכו' דרוש וקבל סבר : צדיק מה שקפד הכתוב צדקתו מפני שעתיד הוא למולאות : מוקים אדם הראשון לכך הודיע הפסוק שראוי הוא שממנו ישתת העולם מה שלא ספר מחנוך ומתושלח וכבר העידו עליהם חז"ל שהיו צדיקים גמורים : תמים רצונו שלא היה צדיק בקנה האחרון כי דרך הכתוב כשהאדם נטעה במדה לקנה האחרון יחבר אליו מאד כמו והאיש משה עינו מאד : וההפך באנשי קדום : בדורותיו : ולא אמר בדורו :

צדורו לצי שגיה דורות דפות לאורך ימיו שהרי אברהם בן יצח בשמות נח
 וצולקו ממנו צדיק תמים ואל תשיכרו ממסותלח שהיה ודורו באולי היה צדיק
 אבל לא היה ראוי להכלל מן המובל אך למאן דהרש אותו ולבוא קשה והפתיח
 נח אינו ודניש המה בדרקתם וגו' אלמא דהיה טיה לאיוב ודיאל יול רמזיה
 אותה אליה לענין שהנילו את פפסם אבל אילו היה צדורם לא היה נחשב לבלום
 דאלכ פתם הני צדיקים מבל צדיקי עולם ומאן דהרש אותו לבנאי לקח סוף
 מן היה שהיה מלה מורה על הזמן לומר טיה המעשה היה בזמן דורותו שהיו
 דעים ומאן דהרש לשבח כבר דבורותיו אנדיך קאי אך עלוהאמת מלת
 דבורותיו לית לה הכרע: צדיק תמים היה דבורותיו טוב לבדוה: את
 האלדס וגו' טוב גב לטמים באופק טהפסקוק מופר שתי תולדות תולדת הנפש
 ראשונה שהיא ראשונה במעלה ואחר פן תולדות הגוף: את האלהים פי על
 דבורותיו רצונו אל תתמה שלח למד ממעשה דורותיו שהרי את האלים התהלך
 והוא היה בעורו אור רצונו את האלהים מדת הדין טהיה עבד מיראה: שלשה
 בנים הוכיר מספרם לאמר כי אלה שלשה לבד היו תולדותיו וניעולו בזכותו
 ומאלה נפצה הארץ ותשחת הארץ לפני האלהים דברים שבין אדם למקום
 טהיה מרידה גדולה כמו המורד על פני המלך ותמלא הארץ חמם דברים שבין
 אדם להביו: חמם היינו גול מה שהבדילו חזל בין חמם לגולן בחמם דרבן
 והוא דהייב דמי והנה הגול הפך כושת הכריאה שייטוב העולם תלוי שיתן כל
 אחד למחיתו ויחיה ממנו וחמם בנימ גיהס דמאן דעבד הא כפיל בהא
 והנה שחתה מתחלה אמר וירא ה' כי רבה רעת האדם עם כל אלה נתן
 להם זמן קב שפיה אבל עת ראה שגשחת ואין צרי ומוזר למכתם ובמלת השחת
 ככלל על גע שר עכו דכתיב פן תשחיתן טר כד' באכישו ודור אל תשחיתו
 גע דכתיב השחיתו התעיבו עליה ועריות נקראו תועבות דכתיב כי את כל
 התועבות האל ולא כחתם גור דינס אלל על העריות דכתיב כי השחית כל
 בשר את דרכו כד' דרך גבר בעלמה: כל בשר כמו ובער כי יהיה בעור
 בשרו וכן יבוא כל בשר והוא האדם וכן תא: על הארץ ולא דינס טבים: קן
 כלומר הגיע הקן שנתתי להם כרי שישבו והיומה שאמר והיו ימיו מאה ועשרים
 ואותו הקן הגיע ולא טכו: מפניהם רצונו שכל קינס וענשם מפני חמם
 המגיע לארץ מפניהם ויהיה כי מפניהם מסבתם כמו מפני מי המובל:
 עשה לך כשאמר ה' להביא המובל אמר נח לה' ואני מה תהא עלי אל
 ה' עשה לך וגו' לכן קראם הכביא מי נח ולא מי מובל כי הוא היה כבת
 השחתת העולם שהיה לו להתפלל עליהם כמו טעמו אברהם ומשה: עני גופר
 גופר וכופר היה בתיבה רמו טאס יטובו יהיו כופר לכפסם ואס' לאו אט
 עברית יבא עליהם כמו שאל שדורו ברותחין וגופר הוא מין עץ קל על

בני המים • ותרומת דקדוהם • וכדברי חז"ל ארבעה מיני ארוהם • אח קדוהם •
עץ שמן • וכרש • ואין לו עוד ריע במקוה • קנים • מגורת כי יקרא קן גיבור
רצונו מדור לכל מין ומין • וכן מצינו קן שנאמר על מדור הארס כד"ל עם קיני
אנוע • בכופר • זה אחד ממיני התיבה שהרי ברותחין נדונו ועמד הופת במים
דוחמין • זוהר • מלשון זהרים • והוא דבר אור גם מצינו שתמש הזין במקום
לדי כמו יעלו ויעלוץ ויהיה זוהר במקום זוהר • גם יוכל להיות מלשון ינשר רצונו
שיכין שמן להאיר בה שהרי לא שמשו המזלות כל ימי המבול • וזה גב ראה שאין
פירושו חלון כי מה לו ולחלון אם היה חושך • ולמד אכן טוב • יהיה תעשה
מלשון וכן הבקר אשר עשה • יתחיים שמיים • כדמות עולם ככללו • ושלשים
ב' במשורת • הך • ואיך ושלשים יקעו • סמך למד כתיבה נקעו הדגלים •
ואני הנני • פרשי הכני מקבים עם אותם שאמרו מה אנוש כי תזכרנו • קשה •
הוא מקבים עמהם • והלא משאיר להם שארית לפלטה גדולה כנח וכמו •
בפיק הפשט ואני הנני רצונו הם השחיתו דרכם וגם אני אעשה את שלי כמו אף
אני אעשה זאת לכם • אלה וכןך ואשתך • חז"ל דרשו מכאן שנאסרת
בתשמיש המטה כתיבה • וריקון מהיציאה דכיציאה כתיב נח ואשתו וכיציאה
כתיב האנשים לכד והנשים לכד • ומוכל החי • פרשי אפי שדיש ודקדוקו
שמה שלא אמר הפסוק ומכל בשר בדקדאמר כמה זמני • אלא אפי מאותם
שאין להם בשר רק החיות הכנים כתיבה • ובפרשת ואורא תמצא דעת הרמב"ן
במציאות השדים • ואמונת העות להם מציאות על דעתי • הוא מעיקרי התורה •
זכר חברתי קונטרס על מציאות השדים כפי דעת תורמי • מהעוף למינהו •
אז"ל זו קומות לכה והיא המפחדת את הנשר • ועגור תהומו קיבוכתא •
והיה לך ולהם לאכלה • כמעט השווה לכהמה מאחרי כל הפעולות האלו לא
התבונן להתפלל על בני דורו • לאכלה • לשנתים • שנת המבול ושנה שאחריה
עד כי תולד הארץ • ויעש נח וגו' כן עשה • הכפל מורה שלא הפיל דבר מכל
הפרעות אשר נטוה • כי אותך ראיתי נדיק • אותך ולא אתכם שבוכותו
לכדו כצולו ולא בזכות בכיו והעד ויזכור אלהים את נח והבנים לא הזכירו •
הבהמה הטוהה • אז"ל כל שהתיבה קולטתו טהור כי כמה מעשה בקים נעשו
בתיב כמו שפירשתי אט ואשתו • הזכיר בהמה איש ואשתו • וכעוף זכר
עקבה • לפי שתולדת הבהמה עי חבור כאיש ואשה • אבל תולד העוף בהטלת
הביצים • לשבעת הימית • בגימ' לימי אבל מתושלח • מיס על הארץ • מלת
הארץ כפולה ומכופלת בספור הזה • להורות שכפרו בדרוש הבריאה וכמו
שפירשתי • מפני מו המבול • חז"ל אמרו כי נח מקטני אמה היה והעד שלא
התפלל על דורו כמו שעשה אברהם • ובאולי לא היה חושב שהב"ה יאבד עצמו
אל ריחו • באו אל נח • מוכאים אין כתיב כאן אלא באו שמאיליהן
באו •

צאו : ויהי הגשם על הארץ : ואלח ויהי המבול שמתחלה היה גשם אולם
ישבו ואלח כשעמדו ברשתם : כאמר ויהי המבול : בעצם היום : כל מקום
שכל בעצם דרשו בו חזל : כל צפור כל כנף : לרבות החגבים שאינם בכלל
צפור קתם רק בכלל צפור בעל כנף : או רצונו הקטנים עם הגדולים :
והכאים : ב' כמקורת הך : ואידך והכאים עם זרובבל : מה כאן באו מחליהן
אף עולי גולה באו מחליהן : ויטגור ה' בעדו : שלא יבכשו המום בין דף לדף
בדרך האמיות : ולדעת המדרש יהיה פי' ויטגור כדל' והרק חנית וטגור לקראת
אויביו : ויבדלו המים : מן התהום שרבו המים לא היו רק מן המבול : והרבו
מאד יקרא צבורה כמו ואם בגבורות שמיים שנה : אורצונו שכאלו בגבורה ובשטף
והפילו כל בניין : ופי' אס בגבורות שמיים שנה הוא מזה המשמעות רצוני שאם
היו עצמותיו וגופו חזק : יגיע לשמיים : ויבכו ההרים : וקמין' ויגיע כל אשר
מקודם הכסוי היו בורחים על ההרים : אבל משנתכסו ההרים מתו כלם : כל
אשר נשמת זה האדם שלא מניחו במקרא נשמה אצל שום בעל חי בלתי פלגם
לכדרי' ורש' שפרש בשמה של רוח חיים : נראה לי העתה טעות סופר : וראוי
להיות נשמה של רוח חיים בני בבהמה אחיה זעוף אף בנשמה דק נשמה : אך
קשה : מאחרי שלא מניחו מלת נשמה רק בדיקים אף אס כן כאמר כאן בדור
המבול שהיו רשעים ולכן לאמין שרצון הפסוק להורות כי הדיקים אשר היה
נשמת רוח חיים באפס ככה מתו קודם בא המבול כמו חנוך ודומיו : וכמו שדרשו
ז"ל על ויהי לשבעת הימים שהיו ימי אכלו של מתושלח שמת קודם המבול :
מזח את כל היקום : כמו דלת אמר שחמו מקפה חיים : מכלן שדור המבול אף
להם חלק לעולם הבא : וישאר אף נח : אך נח בני' יגע : שנס' הוא נולט מן
המבול : ומה שדרשו חז"ל שהכישו ארי לפי שאכין ורקין מעוטין הן והכא לא שייך
למעט מירי' אלא שנתמעט בריאותו : ויזכור אלהים : פרש' זכר לבהמות
זכות שלא השחיתו דרכם קודם לכן : ולעיל גבי בני השחית כל בשר פירש שאף
בהמה אחיה בוקקן לשאינן מיין אלא שאין למדן מן הכללות : ויעבר אלהים רוח
העביר הרוח והזליכו באוונותיו : ויסקרו : פרש' שנשתירו מהם אותם ש
בהם צורך בעולם כגון חמי טבריה : קשה והלא טבריה מארץ ישראל היא ובארץ
ישראל לא ירד המבול : ויש לומר דכוונת רש"י על המרחצאות החמים שבחופה
לארץ ולקח חמי טבריה למשל וזהו שאמר כגון : ויכלא הגשם : תמידיני
שרש' דימהו כמו לא יכלא רחמין והם שני שרשים זה מבעלי האלף וזה מבעלי
הה"א : ותנח התיבה בחדש השביעי : מחלוקת חז"ל ידוע : וגם ידוע שכתבת
בברא העולם כמו שסדרו לנו מקדרי התפלות זה היום תחלת מעשך : וכן סדר
הזמנים בפקוק זרע וקצר קור וחום : עד כי יצאו ממצרים שאלו נתנה התורה
סדר אחר למנין החדשים שהיו מוכיין לניסן ראשון ולא לתשרי : וכן תרגם יונתן

צדק האיתנים ברחם דעתקיה קרוץ ליה ירחא קדגולת זכען יחול ירחא
 זכיעהא וימכאן כוכל ללמוד מעלת חדש העביעי שכולו החמס זכען וכו' ובהא
 העולם וכן ויהי מקץ ארבעים יום רמו ליום בפורים שהיה בסוף ארבעים יום
 לעליית משה בהר : הרי אררט : תרגום אונקלוס טורי דקדודי : ואומרים שהם
 החרים בכובלי עיר טרינט המכרלים איטליאה מארץ אשכנז וקראו כן על שם
 הנחל העובר תחתיהם הנקרא לאגו די גארדו : ודעת הרמב"ם שהם הרים הנחל
 בכל השכל הכדור : וישלח את העורב הלאר דגושה בל שניחות שלא לחזור
 דגושה ולחזור רפוייה : וכמדדש עיר גש בתחום בית שאן ושמה עורב על שם
 המעשה : וקשה דהא לא יחד המבול לארץ ובית שאן מאלי הוה : דילמא דמי
 בית שאן הוה ושלח העורב שהוה רגיל לאכול נבלות ואם ימצא ממתן מבול
 יבוא מהם : עד יבוסת : אותיות תשבי שהמתין לעשות שליחותו עד
 עת אליהו השבידתיב ביה והעורבים מביאים : ולא מצאה היונה : לדעת
 חז"ל שאמרו ששלוח הוה היה מז' יום אחר שנאלו ראשי החרים : קשה : אם כן
 מדוע לא מצא מנוח על החרים : ואוכל לישב שאין מדרך עופות הבייתיות
 לספוק על החרים אם אין גם חילן : או שראתה ערדין מים : על פני כל הארץ
 וכיונה פתה אין לב יראה : כן יוברו המים שנית ויכסו החרים ולכן טבה אל
 התיבה : וישלח ידו למשמש אם יש טיט בכפיפה : שרף : תלושה בדמות רגומין
 ובטר בעדה טריפה דתלש מן חניא : בפיה : לדעת חז"ל יהיה פירש בפיה כמו
 אשר ימרה את פיך שהוא מאמרך : יבשה הארץ : מכאן שגמד המבול טנה
 תמימה : שכן בצ' מרחשון התחיל והוא טנת הלכיה והימים המתרי הם להשלים
 טנת החמה למינין שלה ימים : ולזה חז"ל משפט דגור המבול שנים עשר חדש :
 דא מן התיבה : חז"ל כי מכאן למדו חכמים מישראל ועודיה שלא לזאת מן הכבש
 עד טנה להם המלך שנאמר פוקו ואלתו : ולשי שפירש טבוח היתיה להם השמש
 המטה : קשה למה לא למדו מכאן דבר שנאסף במינין דרין מינין אחר להתירו
 ויל משום דהאיסור לא נאמר בפירוש אהל בלתי כאמר האיקור בפירוש : ופרת
 ורבו על הארץ : ולא בתיבה : למשכחותיהם : ולא לשאינם מינם ובתיבה לא
 טקשו כלל : וכן נח : לטון הנכה התבונן מה טעם היכה ה' בטהורים יותר
 מן הטמאים אלא טרונה מהם להקריב לו : גם אם יקח מן הטמאה יחפר מינו :
 ויעל עולות : על הכהני הלב שהרר בלבן שהיה לא יבוא המבול ולא התפלל
 כמו שפירשתי וכמו שאל כל מי שיכול לבקש רחמים על חבירו ואינו מתפלל
 נקרא חוטא ט' חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל עליכם : או העלה עולות
 כדרך יורדי הים באניות דתיב בהו ויזבחן וזכ' : במוצא בית פתוחה במקום
 ה' הדעת בלומה המוצא שהקריבו עליו אדם קין וטבל : רוח הנחום : רוח
 הקרבן לא באה : אלא רוח הקדוש רמו ל מה שאל בתת ר' ח לפני שניתי ונעשה

רצוני : ויאמר ה' אל לבו : ולא אל נח : שאם יגלה לבני העולם לא חוקיך עוד
 לקלל יאמר חו' הותרה הרצועה לכך שמר הלה הדבר בלבו : ולת' היאך יתורץ
 אחרי שנכתבה התורה לכך קמין ליה עוד : כל ימי הארץ : רצוני עוד הרצועה
 בידי להכו' בקור וחוס קיץ וחורף אף שלא הביא המבול : ויהיה ער והחט' והכסמ'
 לא יבנו כמו שאכרש שם : מכערו : בירושלמי דברכו לא קודם שיבא ממעי אמו ולא
 אחר שיבא ממעי אמו אלא משעה שנבעה לנח ממעי אמו ודרשוהו מדכתיב חסר
 בלא ויו' : ויהיה מלשון וינערו השעים ממנה : לא חוסף וגו' ולא חוסף : היינו דאמר
 דבא לאו לאו תרי זמני שבועה הוא : אל לבו : לפי פשוטו כמו על לבו של נח לפי
 שכן כשיבא מן התיב' מוצא העולם חרב ונשאר משתומ' וחשש אולי יביא השני עוד
 מובל אחר ויכלה הוא וזרעו לכן דבר הלה על לבו של נח דברי תנחומין וכירך
 אותו ולמעלה פירשתיו באופן אחר : לב האדם רש' : מכאן אזל עלובה עיניה
 שנחתומה מעיד עליה : עוד כל ימי : כמו ער בלתי שמים לא יקינו שדדגון
 בו לעולם לא יקינו וחל אמרו כי קץ ויבול יהיה לארץ באמרם שית אלפי שני הני
 עלמא : כל ימי הארץ : לפי שאמר למעלה לא חוקיך עוד להכות כל מי איכני
 רוצה שתבין אותו כמו לא תעשה כל מלאכה ושלא אכה אפילו הפרטים : אך
 הבונה שלא יתבטלו קדרי עולם בכלל : אבל אם קצתם ירעו וישחיתו כגון קדוש
 ובנותיה אכה ואכה : חורף : הוא חורפי וחוקו של סתיו ימי הנכה מלשון כאשה
 הייתי בימי חרפי רצוני בימי חוקי : יום ולילה לא יבכותו : פתאי עב המדרש
 שכל יב' חמש של מכול לא שמשו המאורות וכמו שהכחתי גם : אגו למעלה : אך
 יודע זה תמוס מאד שהיה כאלה בתשרי כתיב שראה נח שמרבו הימים ואם לא
 שמשו המאורות היאך ראה : ושמה תאמר עי' הנהר שכתובה : היונה היאך
 פרחה בלא אור וצ' : פרו ורבו : כי אחרי השבועה לא תראו עוד ליגע לריק
 ולהוליד לכהלה : כל רמש להביא הנולדים מעפוש בלי זכר ונקבה וכתב אריסטו
 בספר לח ששרצים באלו איכו' מולדי ואין להם כלי ההולד' : בירק עשב נתתי לכם
 את כל : רצוני כמו שיש בירקות מהם טובים ומהם רעים ומוזיקים כן יהיה בלח
 חלק מותר וחלק אסור : או רצוני בירק עשב הגדל מאלני והוא הפקר לכל ולא
 בירק גנות ופרדסים הרועים שאמורים משם גול : גם רמו בזה היות הלח בערך
 האדם כמו העשב אלל החי והיה לך בירק : ולשי שפירש דאדם הראשון לא
 הורשה לאכול בשר משמע דלא הוה אכיל בשרא : ובמהדרין לך מיתות דרשו
 חלל בסוק וינוה' אלהי' על שבע מצות בני נח : מכל עץ הגן לא מן הגול ולא אכר
 מן החי : ואי לא הוה אכיל בשרא כדביאר רש"י זל אמאי אצטרך להזהירו על
 אכר מן החי : וזל דכהי' דנעטוה דלא ישחוט ויאכל משום הונאת נשמה אבל
 היבא דמנא שחוט' מותרת לו : או היבא דמשכח אכר מן החי הכתלת' הוה
 אמוינא יהא מותר דהא לא מפיק איהו כפשא קמלל דאסור אפילו בלא הונאת

נשמה עיני בתוספות לר מיתות כי שמה הארכיו : אך כשר כנפשו חזל
 אמרו שאמר להם אבר מן החי ורצן הפסוק שלא יאכלו בשר מכל בדרך שאמר
 כח כנפש הבה להוות הדם אשר היה ראוי שיוכלו אל החלק ההוא מן הבשר
 האתלם והוא פירש נחמד : ואך את דמכם זה ההורג את עצמו מיד כל
 חיה בגון שניקה בו את הכלב מיד אדם מיד איש אחיו שהרגו עי שלים
 שופך דם האדם בידיו : לנפשותיכם חזל אמרו זה החונק את עצמו ויהיה
 ללד לנפשותיכם במקום אם כמו והשלישי לאבטלים וכלר אמרו יכול בשאלו
 תל אך יכול כחכמה משאל ועזריה תל אך וקט שאלו משום דמכם וחכמה
 משאל ועזריה משום נפשותיכם : מיד כל חיה אדרשנו לא מוצאתי בכל
 המפרטים דבר המותיש ובאף הראשני ראש הפטנטים לא אמר בו דבר של טעם
 ומנוחמים מנחנו לבוא אל הקבלה האמתית וחזל אמרו מעשה היה בתרגול
 שהרג את הנפש והביאוהו לבד וסקלוהו : שופך דם האדם לאו דיקא שפך דמו
 לא אפילו שלל יצא מימו דם בגון שנתן לו גם המות מכל מקום חייב מיתה
 ובספרי לומר חותו בניין אב מסיף שלש מקראות דכתיב ואם בכלי ברזל הכהו
 ובתיב ואם בכלי עץ ופתגם אם בשנאה הגד הגוה שבהם שמחמת
 הממותים מת וחייב : אף כל שמחמת הממותים מת וחייב : דם האדם האדם
 זה ההורג עובר במועי אמו : ואתם פרו ודכו לפי שאמר שופך דם וגו' אתם ואתם
 פרו ורכו עד שאמרו בשעת לעותא כל ישראל יהיו נקיים כלומר לא יאכס יהיה
 שאתם תפרו ותרכו ואינו למונה שכבר נאמר באלם למונה : ויאמר ה' אל
 נח ואל בניו עשאוהם כי הם לא היו נביאים וכן ויאמר ה' אל אחיו : מקים
 את בריתי : הן אם יהיו נדיקי או רשעים אעפ שאתם הכעחת הבה הוא על
 תנאי שלא יחטאו : ואל יקשה בעיניך למה הוצרך לברית והרי כבר נשבע הבה
 שלא להביא מובל כמו שפירשתי דלאו לאו תרי זמני שבעה הוא הראשון היה
 אל לבו : וזה הברית היה לנח ולפירוש השני שפרשתי דאל לבו שב אל נח יהיה
 זה הברית מי לראשון : אתכם : איננו שב ליוצאי התיבה לבר אלל על כל
 העולם : לכל חיות הארץ : הכפל לרבות הפרטים : והקמותי את בריתי : מלת
 את במקום למד כמו ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר ורצונו לקיים הברית
 וכן והגבלת את העם שרצונו עשה גבול לעם : וכן כל כנפש אל הכלל יהיה
 הקשת ולא אל הפרט : לדרת עולם : חסר כתיב שלא יתראה הקשת אלא
 בדורות החקרים המוחייבים כלמה ולא בדורו של חוקי הדורו של רשאי ולכן יקרא
 קשת מלשון קושי ודין : את קשתי בתתי : ולא אמר חיי נותן להורות שהוא דבר
 בכבא וכבר חזל שהוא נכרא עם בין השמשות : ולפי שהמבול חזרה היה בכבא
 שמואלו קשת נתן הקשת קימו לשלו שלא יביא עוד מבול : כימי וכן הארץ רצונו
 בין הדור ברע הנמשך אחרי דברים ארניים : וברתי את בריתי : כשהיתר

ונדרנו הוא ביומן שלו שכן דרך רובי קשת כשמשלימו מהפכים הקשת נדרם ויהר
 הקשת נדר תלויים: בין אלהים ובין כל כפש חיה: ולא אמר בניו ובעיכם:
 כי הקשת יראה בזמן טאץ טוס לדיק בארץ ולא מדת הדין מתוחה ואין העולם
 מתקיים אלא בשביל ב"ח: ויחל נח: שנעשה מן קודם חול שבראשון נקרא איש
 לדין תמים ועבשיו איש האדמה: איש האדמה: כמו אנשי העיר בעבור
 היותו דר בכל האדמה כי לא מנאבו שכנה עיר או מדינה שיתייחס אליה וכן
 אחזל איש האדמה בורגר למט בורגרותיה: או נקרא איש האדמה שבעבורו
 נחרבה הארץ שלא התפלל עליה וגם אח"כ עי נתרפאה דכתיב לא אוקיף עוד
 לקלל את האדמה: ויטע כרם בקמכה פרשת יין לקשת: שהיין נכ דמוז למדת
 הדין וכך אחזל אין מוכרין על היין עד שיתן לתוכו מים: וחזל אמרו שבשכנס
 לתיבה הכנים עמו זמורות ויפודי תאנה אפשר משום דהני מויקלקלי טפי ממיא:
 ויטע וישת וישכר: עד ותהר שרה ותלד בן: רצונו שבין הנטיעה והשכרות היה
 זמן רב וכן בן התריון והליד תשעה חדשים אלא שדרך הכתוב לומר המעשים
 כאלו נעשו בבת אחת: אהלה כתיב בה"א רמו למוזרוץ שנקראה אהלה שגלו
 על עסקי יין דכתיב וגם אלה ביין שגו: וישת מן היין: היין בגימט יללה שעי
 היין באה יללה לעולם: בחוץ תא בשוקא בי הגיד הדבר לפני אחיו כפני
 דבוס להלעיג עליו: ויקח סס ויפת: ע"ש הבקוי זכו שניהם לבקוי זה לבקוי
 זניגים וזה לבקוי קבורה: וליכא למיקשו מההוא דקוטה דאמר רבא בוכות שאמר
 אברהם אם מחוט ועד שרוך וגו' זכו בניו לשתי מצות. לפוט של תכלת ולרצועת של
 תפילין המושמע דמשום הא זכו לזניגות ולא משום פקויו של א"ס: דמצות תלית
 בזניגות חדא ופוט של תכלת חדא: ולכן זכו לבקוי כנגד בקוי וחוט כנגד חוט:
 בני הקטן: במעלה ולא בזמן והרי הוא נמנה קודם ופת: ארוה כענן ולא אמר
 ארוה יהיה כענן: רצונו בבר הוא ארוה ואני מוסף: עבד עבדים יהיה לאחיו:
 ובהוא דבדיק בשמא דכענן לשון הכנעה: ומה שקלל כענן ולא חס לפי שהלה
 כבר ביקר חס: שג ויברך אלהים את נח ואת בניו והברי חזל ידועים: כי כענן
 הוא היה היגויה: עבד עבדים: כמו קודם הקדמי רצוני עבדו חזקה: והוא מדה
 כנגד מדה הוא קירם את אכיו ברו שלא יולד עוד בניס למען יחלק העולם רק
 לשלושה חלקים מפני זה קללו בעברות שתוסר המושלה ממנו ויאבד חלקו: יהיה
 לאחיו למט ולפ"י: וכן עור היום הסושיים הם עבדים לתוגרמים וזה בני יפת:
 עבד למו: כמו להם: ושב לבניו של א"ס הרמונים במאמר ברוך ה' אלהי א"ס:
 ורמו שירשו את ארצו שמה שקנה עבד קנה רבו: יפת: מלשון ירחיב על משקל
 מולכים ירד: והמפרשים אותו על משקל יפה לא פירשו יפה: ושכון באהל
 א"ס: וזה יהיה כימי המושח שיגלה במהרה בימינו: ואלה תולדות בני
 נח: הרב המורה: אמר כי זכרון התולדות יאמת חדש העולם כי אבי

כח דלה אדם הראשון ויעקב דאה טם עד למבול וזכרם הדבר לבניו ולכל מזרעם
 וככה כתפאטה זאת האמונה האמתית בכל העולם : בני יפת פת ארמיה • וברטנא •
 תוגרמה • טורקי • וגם אוראניה : בני תובל • טוסקאניה : תירס אינאלטורה •
 ורוסיה • אשכנז • אלימאניה • דודנים • בואימיה • בתים דמלני • כך פירש
 אותם יוסף בן גוריון הכהן ופילון העברי : וכתרגום ירושלמי אשכנז אסיה •
 וגומר ומגוג אפריקה • וגירמאניה שהוא ארץ אשכנז לעת עתה : דודנים •
 ובד"ה כתיב רודנים בשעה שבני ישראל נתונים בעלייה אמרין להון בני דודכן
 אכן ובשעה שהם כירידה באים ורודים כס : מאלה גפרדו איי • והיא ברכת
 אבי יפת אלהים ליפת שהרחיב גבולו לא כן בכנען שהיו נשכי הארצות קרובים
 זה לזה ולכן אמר יהוה גבול הנעלי : היא העיר הגדולה • לפי משמעות הפסוק
 נראה שעיר הגדולה טב אל רכן אלפי שמנינו במזוה עיר גדולה לאלהים : ואת
 רכן בין נימה • כמו רכן הקום שראש האחד בראש הקום והשני ביד האדם •
 ומחברם יחד כן עשה בנין ארוך בין נימה ובין כלל עד שמיכר שני העירות יחד
 ולכן נקראת עיר הגדולה : כפתורים • תירגום אונקלוס קפוטקאי • והם נכסים
 קצרי הקומה שכן תרגמו של וגמדים במגדלותיך תירץ ומתן קפוטקאי : וזה גבול
 הפנעמי • נתן הבה בעת הפלגה ארץ ישראל לכנען ולא לשם מפני היותו עבד
 לשמור את הארץ לישראל בארם שמפקיד נכסי בן הארון לעבדו עד שיגדיל ואז
 יזכה בנכסים גם בעבד : בואכה גרה • מקור עם כנוי הנוכח אל היודע מקום
 ההוא : אבי כל בני עבר • יושבי עבר הנהר וכמו שאפרש עוד אלל כי תקנה
 עבד עברי • חנה מות • שאנטי המקום מנפים למיתה בכל יום כמו שאמרנו אלל
 בפרשת רבה אמר רבי חנינא מקום אחד יש שאוכלין כרישין ומלפני מיתה בכל
 יום : אלה משפחות בני נח • כשתמנה בכרטה זו תמונה שבעים בניי יד ליפת
 ל' לחם ב"ו לשם ומהם היו ע' אומות : שכה אחת • בגימ' לשון הקדש וכן האמת
 וראיה מן השמות קין שת פלג בלשון נופל על לשון ומאחר שהלשונות לא נתפרדו
 אלא עתה הכרח שלא נברא העולם אלא בלשון הקדש וכן רמז דברים אחרים
 דברים המיוחדים ליחידו של עולם והוא לשון הקדש : בנפעם מקדם • חזל דרשו
 מקדמונו של עולם רזנס שהכחישו השגחת השלי אכל נתנו ההשגחה לגרמים
 השמימיים והיו דראשו בשמים : איש"ל רעהו הבה • לת שלוח שמרוב שלוח
 חטאו : הבה • אין הכדל בין הבה מלעיל או מלרע כמו הבה את אשתי שכולם
 לשון הזמנה : ככה לנו עיר • אין עיר אלא אלהות שכל ואלו עיר וקדוש וגו' •
 ומגדל אלל אזור מגדל משכח את התלמוד • ואמין שכוונתם בעיר ומגדל כמו
 שירושלים בקראת עיר הקדש ומגדל זיון מקום הקדושה אשר המה מקומות
 להשפעת השכינה כן לעומת זה רנה לעשות עיר ומגדל לכחות הטומאה
 להשכינו להוריד עליהם רוח מסאבא והו אשר כנו בני האדם בני דארם

קדמונה אשר בחטאו המשיך עליו זוהמת הנחש: וראשו בשמים כפי הכשתו על
דרך ערים גדולות וכזרות בשמים: ונעשה לנו סם: עבודת כוכבים ומולות
כתיב הכא שם וכתיב ושם אלהים אחרים וגו': וירד ה' לראות: ירד הבה
לקוף דעתם ולכן בלבם בלשונות למען ידעו כי הוא המשגיח האמתי וכמו
שפירשתי או רצונו שהשגיח שלי אם זה הדעת שנתחדש לאלו האנשים היה
מוטבע המקום אשר הכינם אליו או מטבע עצמותם דאלכ הלא וירד ה' להקסם
מהם או בדומה לאלה: ונאמר לשון ראייה בשתוף השם כמו אדם שעובד ורואה
דבר פלתי מתוקן וכדבה רוח להשתדל בתקון כמו לגבי משה וירא בסבלותם
גהנה איש מצרי וגו' ככה נאמר עליו ית' בשתוף השם בלכדי וכן ארדה כל וארדה
דקרום ורוק כי בכל ספורי המבול נאמר שם אלהים ובפלגה שם המיוחד וקוד זה
ידוע למקובלם עם אחד ושפה אחת: שכן השתנות הדתות והלשונות גורמות
השנאה וממנו הפרוד: ונכלה את שפתם: משפתם נעשה להם נבלה וכמו
שאמרו חז"ל זה שואל לכה וזה מביא טיט: הארץ נמשך הפינס' ה' לת' ה'
למברע והוא רמוז לרין: על פני תרח: שמת ואביו ראהו וכמו על בניו ושלם
דהיינו בחייו ויהיה שמוע על במקום בית כמו ועל חרבך תחיה בחרבך: עקרה
אין לה ולד: לפי שיש נשים עקרות וזמן מה ואחרי כן כפקדות לכיכך הוסיף אין
לה ולד כלומר שאין בטבעה להיות לה ולד: או רצונו אין לה ולד: אבל הולדה
בשמות שהכניסה תחת כנפי השכינה כמו דלת אמר ואת הכסף אשר עשו בחקי:
וצאו אתם: ויצאו תרח ואברהם ואתם לוט ושרה כי ויצאו לשון רבים ואתם גם
בן כנוי הרבים מכאן שהיו ארבע: ופילון העברי כתב דברי ימי אברהם וזההגתו
כוננים לדברי חכמינו אל בענין שחכום בכותל ויתר דבריו נוטים לדברי הרמבם
קחם משם: ומוקף על אלא האריך בדברי מלחמותיו וכדבותיו וכי מלך גדול היה:
ללכת ארצה כנען: ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה ואוירה מחכים: וימת תרח
הזכיר מיתה אכלו מה שלא הזכיר באחרים למעלה והוא מה שדרשו חז"ל בני
ואתה תבוא אל אבותיך בשלום רמוז שהיה לאביו חלק לעולם הבא בזכותו של
אברהם ולזה אמרו במדרש כל העצים כשרים למוזח חוק משה ית' ושל' גפן לפי
שהשמן והיין קרבים על המזבח הצילו הפירות את האילנות וכן מצינו ברא
מוכי אכל וכו':

ברוך הנותן ליעקב כח: שזכני להשלים פרשת נח:

לך לך • בכנין הראשון נאמר לך לך • ובכנין אחרון נאמר וְלך לך אל ארץ
המוריה למור טבולם הושבו אלנו לעמוד בהם • ולך לך בכנין אחרון רמז
שיחיה עוד ק' שנה שהרי בן ע'ה שנה היה כשיצא מחרן • ולך לך מן האותיות
הכפולות מן מכתבך טבולם לקור הגאולות וזהו שאלו נופים אמרם רזנס לנפיש
מה שיהיה באחרות הימים • כך נאל בו אברהם מאור כשרים והיה לך לך • אל
נאל בו ינחם מארץ פלשתים דכתיב לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד • לך נאל
בו יעקב דכתיב הגילוי נא • לפי בו נאלו אבותנו מוצרים שב' פקוד פקדתי •
לך כס עתה ה'ה לנאל את ישראל שב' הכה איש נמח שמו ומתחתיו ינחם
ומה שגובה ה'ה שילך מארנו כדו שיתרוק מטבעם והרגלם ולמורם וילך אל
הארץ לאורה מוכים • ובמדרש לך לך • שאודיע טבעך בעולם ל' המוג והטבע
הטוב שלך • והמפרשים אותו מלשון מטבע ולקחו סמך מן המדרש שאמר ארבע
ינאל להם מוכיטון בעול' לו חכמו והשכילו כוננת המדרש לא פירשו ככה • ומנאלתי
לך פרי ומכי חד מוארם כהרי וחד מארם בחור • ומדכמיך ליה ואעשך לגוי גדול רמז
למה שאמר חזל ששנוי מקום אחד מהדברים שזרעים גור דינו של אדם • מארץ
ואומולדתך ומכית אביך • כי יקשה על האדם לעזוב ארצו אשר הוא יושב בה ושם
אזהבו קרובו ורעינו ולש כשהוא ארץ מולדתו ששם נולד וכל שכן כשהיה שם
ביתו ואברהם הכיח הכל לאהב' ה'ה • אשר אררף • שכן כתוב איוב כי כל הארץ
אשר אתה רואה וגו' והו שאמר ארוב ויהי באשר התעו אותי אלהים מכית אבני
כי היה הולך בתועה גואחר ה'ה לא גילה לו לאן הוא הולך • או כנוי אררף שב
לאברהם שרצה להראות את אברהם למען יברכה ארצות לכל ביאי עולם •
והמדרש מבייע לזה הפי' למה אברהם אבינו דמוה לכלומית וכו' ומה שלא גילה
לו הארץ מיד היה כדי לגדל הנכיון כי בתחלה כל ההבטחות נתקיימו בהסך •
שהרי אמר לו ואעשך לגוי גדול והוא היה עקר ואשתו עקרה • אמר לו ואברכך
וכתיב ויהי רעב בארץ • אמר לו ואגדלה שמך ובלאו עליו המלכים • למלסמה אך
כבואו אל ארץ ישראל נתקיימו כולם • ואעשך ואשימך אינ כתיב באן אלא ואעשך
רזנו הרביעי עושך כריה חדשה שבן ה'ה הגביו למעלה מוולגו שמו שאלו • ומה
שאלו בפרק ע'פ והביאו גם כן רש' והו שאומרים אלהי אברהם רזנס דאין ה'ה
מיוחד שמו על היחיד רק על האומה כמו אלהי ישראל אלהי העמים ומאחר
ייחד שמו עליו נחשב כגוי גדול • ואל תשכנו מן איה אלהי אליה כי אלישע אמרו
מעצמו ולא ה'ה • ועל אלהי דוד אביך כבר דרשו חזל על ועשית לך שם בשם
הגדולים תני רבי יוסף אלו האבות והו שאומרים מגן דוד • ואגדלה שמך •
ואגדלה שמך שנתוסף לו הא' • והיה ברכה • איש ברכה כמו ומאכלו כריאה
ורצון הפקוק את אשר יברך מבורך • או רצה בזה שכרכת אברהם קודמ' לכרכת

ה' שהרי ראשונה אומרים זמן אברהם ואחר כך מחיה מתים וכפי פשוטו שיאמרו
 ישמך אלהים באברהם • ואברהם מכריז • ב במארת • ה' • ואידך ואברהם
 שמך לעולם • רמז שכירכו בכרחה שאין לה הפסק • ומקללך אזור • אמר מכריז
 בלשון רבים ומקללך בלשון יחיד שהמכריזים יהיו רבים והמקללים יהיו מועטים •
 זכרכו כך • משון המכריז אינן ורצונו שיתאוו להיערכו בו כל משפחות האדמה •
 או הוא מלשון ויכרך את הגמלים שכוכותו יכרעו כל האומות לישראל • ואת
 הכפס אשר עשו בחרן • תנא דבי אבהו כאן מתחלת התורה והתרגום לעד ועד
 כאן היה ב' אלפים תהו שבן מבריאה העולם עד אברהם כאלפים טהה • ויעבור
 אברהם בארץ כשהלך להתפלל בשכם הלך לבדו והניח לוט וכפי ביתו הרחוק
 פועט ממונו כמו שעשה עם שני נערי • במעשה העקדה • אלון מורה • מורה שם
 איש כנעני והמקום נקרא על שמו שהיה שלו • וכן אלוני מורא וכמדדש עד בית
 מורדשו של שם שמוסס ונזאה הוראה לעולם • והכנעני או בארץ • אף על פי
 שהיה שעת חירום ומלחמה עד הכה איך שטן ואין פגע • ומזה שלח אזור יושב
 בארץ כמו שאמר בקוף רמז לאברהם שלא יהיה לכנעני קביעות בארץ כלומר
 או הוא בארץ אבל להבא לא יהיה בה וזהו בא הסמיכות לזרעך אתך וגו' •
 ויש אהלה כתיב בהא רמז למה שאזל שניך אדם לכבד אשתו יותר מנפשו ומכאן
 גם כן שמך דאזור לאורח לשמש מטתו • בית אל מים • כנה מוכח כן שתי עיירות
 גדולות לזמן יתרחו שם הבאים לשמוע דבר ה' • ויקרא בשם ה' • לשון הכרזה
 כמו ויקראו לפניו אברך שהיה מכריו ומפרסם מציאותו ית מאחר שהיה הכטימו
 מה שלא היה יכול לעשות בארצו • והי רעב בארץ וירד • כמו שאמרו חז"ל רעב
 בעיר פור רגלך • וירד מזרימה • מפני הרעב וכל מה שאירע לאבות ארע
 לבנים • או כתיירא לכפשו כן יאמרו לקבתו היה רעב לאשר היה מין באמונתם
 ויאמרו כי מאז בא להחליף העם מאמונתם בא הרעב כי כן כימים ההם הרעב
 היה דבר שלא הורגלו בו כמו שאזל שלא היה רעב בעולם עד היום ההוא ולכן
 ירד מזרימה • ואותך יחיו • כראה היותו מיותר • אלף כן אמר אברהם לשרה •
 אם תאמר אם יהרגו אותי ממי יקיים לזרעך אתך את הארץ ליה אמר ואותך
 יחיו וטמא את מעוברת • אחותי את • קשה הלל אמרי נא אחי הוא שעל אברהם
 שייך אחותי אם היה כשאל • ויש לומר דאברהם בקש משרה שתאמר שהוא אחיה
 והיא לא רצתה לשקר או אמר לפחות אם אני אומר אחותי את תורה לרבר
 והיה שאמר כל לשון בקשה • לזמן יעב לי בעבורך כשיאמינו שהיא אחותו כל
 אחד יקוה שיעיאה לו או רצונו האנשים הכשרים שאינם שופטים ומה ישיבו לי
 כי תשאי חן וחסד בעיני • והכריזים רודפי • ומה יחיו אותי ולא יהרגוני והו
 וחייתם כפשי וגו' ורשי שפירש יתנו לי מתנות קשה והכתיב ושאל מתנות יחיה •
 יש לומר דוקא מישראל אבל לא מעובדי כוכבים ומזלות • והי בבוא אברהם

מצרמה לא פחד רק בכואו העיר מקום מושב המלך כי כן היה דרכם להביא
 האשה למלך ולהעליל על בעלה • אבל בדרך לא היה לו פחד מזה כי שאר
 האנשים לא היה לאל ידם לעשות כזאת: ויראו המצרים כולם נתנו עיניהם בה:
 שרי פרעה • המה בטלו מחשבת ההמון: ולאכרס הטיב • מה שקבל ממנו
 המתנות ולא ממלך קדום למען יאמינו שאחותו היא: וינגע ה' דעת הגאון רבינו
 סעדיא זל שיעד להביא נגעים עליו וכן באבימלך דאלכ המלכי האלה עשוקים
 במשפטם כי הם לא חטאו • ושיכויא דחיקא הוא: ער שרי • בקבת שרי מוצד
 היותה אשת אכרס • או אולי היא אומרה בליה היותה אשתו דאם לא כן מי
 הגיד לו כל אלה שאמר לו הנה אשתך קח ולך וזהו ער רצוני על דבורה וזהו לא
 נצטרך לרוחק הגאון מאחר שהיה מויד • וכל זה הספור רמז למה שוארע לישראל
 במצרים דוק ותשכח: למה לא הגדת • פרעה שכן עצתו שלא גילה לכל שהיא
 אשתו שידע טבע בני עמו וארצו היותם שטופי ומה אבל לי שאבי המלך היה לך
 לבנות הדבר וזהו דיוק לי ואת שהיה לי לשאול ולחקור על הדבר לזה הוקיף למה
 אומרת אחותי היא היה לך לשתוק ומאחר שאת בעצמך הוצאת הקול לא דרשתי
 עתה • תדע שכן היא שהרי לקחתי אותה לי לאשה ואין דרך המלך לקחת
 בעולת בעל כי אם בתולה מעמיו: קח ולך • מה שהוכיח והשיב אברהם לאבימלך
 ולא לפרעה רק בלי אומר וכלי דברים לקח אשתו והלך לו • לפי שפרע כבר גזר
 על ההליכה לא רצה לעכב ולהרבות בדברי תשובות פן יספוק עליו חרונו על
 הנגעים אבל אבימלך שהיה מודבר עמו טעמים וכמוקים ולא הרשהו לילך הוכרח
 גם הוא להשיב: ויצו עליו פרעה יבידעו גורל פריצו אנשי הארץ לא רצה להסמך
 על הכס: ואת כל אשר לו • שלא טען עליו מתנה בטעות היתה: ויעל אכרס
 כיספר שהגליח והריוח בקניינים המדומים אבל בהצלח' כפשיית עמד על נקודת
 הראשונה כמו שאמר אל מקום אשר היה שם אהלו בתחלה וזהו לחברת לוט והעד
 שאחרי הפרדו תבך בא לו הדבור: וילך למקעו • רצונו אף על פי שהיה כבר
 בכבדים מכל מקו' לא גבהו עיניו ולא הם לבדו רק תמיד היה נוהג במנהגו הראשון:
 ולפי הפשט שהלך לאט לאט כדי שלא יהא נראה כבורח מפני פרעה: ולא נשא •
 מאחר שאברהם לא שם מעצמו לב להפרד מעם לוט קבב ה'ה הסכה ורצונו
 בלא נשא דקרא כתיב אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ולא ללוט:
 והי ריב • לראות מי נדחה מפני מי: והכנעמי והפריזי: אמר שלהיות הכנעמי
 והפריזי ארוני הארץ היתה קבה לעורר אברהם לבעל המריבה כי על לבוש
 אדוני הארץ יפילו גורל ויריבו על ארץ עדיין לא להם אולי הארון ירגיש בהם ויגרש
 שניהם • ולדעת ח'ל שאמרו הולך וכובש וכו' • לכן אמר לו אל נא תהי מריבה ואין
 נא אלא עתה מאחר שהמלחמה לנו פנים ואחור • וכשבאה מלחמה במדינה אין
 פני המדינה נלחמים אלו עם אלו רק איש את רעהו ועוררו • או עושב • באולי היה

אשור ותני רב יוסף אשור וז' קליק וזו הואי אלא דעתידא ה"ל דעתידא : ויפלו
שמה : מדלא כתיב ויטבעו שמה משמע שהבארות היו דיקניות מקום לקיחת
הטיט : ויקחו את לוט : בידעם שאברהם עשיר גדול היה חשבו שלא ימחבו
בכל הון דעלמא : ויבוא הכליט : לפי פשוטו איש שנמלט מן המלחמה : ולישב
דעת רז"ל שלא יבול בו מן הזרות נוכח לומר כי כל מלכי הבשן היו בקראים עג
כמו פרעה ואבימלך וזה אינו אותו שהרג אשה : העברי : כמו שאפרס אלל כי
תקנה עבד עברי ודלא ברבי נחמיה דאמר שהיה מבני בניו של עבר ואזל אמו
בל העולם מעבר אחד והוא מעבר אחר : וישמע אחרם כי גשבה : זאת
השמיעה לשון הבנה כמו כי שומע יוסף רצוני שהינן הדבר כי בשעת המלחמה
אוי לרשע אוי לשכנו דאלולי השמועה כפשוטו ה"ל ויהי כאשר שמע אחרם וירק
וגו' : חכימו : מלשון חנוך לנער שכן חכם ביראת ה' כד"ל למען אשר יגוה
את ביתו : שמונה עשר ושלש מאות : דעת המדרש והפסט יוכלו להיות אמתיים
כאחד שירק את חכימו הוא מלשון רק ומעוט הוא או מלשון בליים רקים והיו
שיח והוא מעטם כדון תורה שהכרזו מי האיש הירא ולא בותר בי אס אליעזר :
וירדוף עד דן : ביום : וכאשר באה הלילה שלא היה יכול לראות הדרך אשר
יברחי בה חלק עבדיו לארכע או חמשה ראשים ורדף בכל הדברים : וגם
המתינו עד הלילה הוא מתחבולות המלחמה למען לא יראו כי הם מעטים
וכעצת אחיתופל ואהרפה אחרי דוד הלילה : וכמדרש שנחלק עליהם לילה חזני
בעשה בזה הכס : והחזי השני בשמר לחנות לילה של מזרים : ויבס וירדפס
אברהם ודף וה' מכה וזהו הוא ועבדיו : וישב את הרכוש וגו' וגם בן אחי
השיב : עד גם את הארץ גם את הדוב הכה עבדך רצוני שהשיב האחרון הוא
מיותר וכן הכה האחרון הוא מיותר שהרי כבר אמר ויגאתי אחריו והכתנו :
את כל הרכוש : בזכות זה זכו בניו שינאלו ברכוש גדול : "מלך שלם הויאל"
ולת משה דמו שמושה יצוה על לחם הפנים ויון הנכמים : הויאל שהיה מוניאל
את הרבים בברכת המוניאל ובורה פרי הגפן : והוא בהן : מלמד שהכהן
ראשון לכל דבר שבקדושה פותח ראשון וכו' : לאל עליון : מכפי שהיו בימים
יהם בהנים משרתים לנבא השמים ביאר שהוא היה בהן לאל עליון גבוה מעל
גבוה : ויברכוהו : ברכת עצמו ומבלעדי אלה ברוך אחרם לאל עליו : קונה
שמים וארץ : כמדרש זמי קחאם לך אבא באינט דאמר פלן עינאוי יאן שערוהי
לא אלה עב כראה כי רצון המדרש כי מאחר שאמר ברוך אבא לאל עליון לך הודה
יכלתו ית' ואחא אמר קונה וגו' כראה כמעט נוטה לדעת הקדמות : ולכן שאל
ימיו קחאם והשיב רבי אבא כי לא היה דעת מלכי דך נוטה לאלה כי מי שמתעבת
ואיש ביופי ומתחיל ואומר עיניו יפים הכי אחרי אלה יאמר שערר אינו יפה וכן
הוא מוכווער בתמיהה בן מלכי דך התחיל באכח הלה ואחכ' יאמר דבר מוכווער

בתיב תכף אחריו ונמצא אותו החוצה ואותו שב על אליעזר : ממעיך הוא יירטך *
 לפי שהורע הוא מהדרם המשוכח והמעולה שבכשול האחרון ההוא בלב וכבר
 והאזיבירם הראשיים יקראו מעים כמו ותורתו בתוך מעי שרצה לומר בתוך
 לבי לפיכך כנה הבנים למעים : ונמצא אותו החוצה * מדרש חזל הוא על
 דרך כי גדול מעל שמים חסדך : השמימה * השמים אין בתיב כאן אלא
 השמימה בלא בראתי העולם והלא אוקיף על שמוך והרי אתה פרה ורבה : כה
 יהיה זרעך * כמו נבא השמים שהמולות הם שנים עשר בעין מקצר שבני ישראל
 וכמו שהפוכבי לכת הם שבע והשמש באמצע כן אברהם * יצחק * יעקב * משה *
 אהרן * דוד * שלמה * משה באמצע ולכן אמרו ז"ל פני משה בפני חמה * או רצונו
 ככה כשיתוספו על שנותך כמניין כה או יהיה זרעך שהרי כברית בין הבתרים
 בין עלה שנה היה : והאמין כה * מה שהאמין על הבנים ולא שאל אות ועל הארץ
 שאל אות לפי שחשב לו צדקה שהאדם העושה צדקה יוכל לעשות מוככיו כאות
 נפשו והבנים הם ביר ה"ה כמו שאלו ג' מפתחות וכו' לפיכך האמין שה"ה על
 פי הצדקה יתן לו הבנים * אבל הארץ כשגם לה הארץ ומלאה מ"מ הלא היא
 נתונה ביד אחר ולמה יוצאה ה"ה מיד הכנענים ויתכנה לו ולכן שאל אות :
 ויחטבה לו צדקה * אברהם חשב הדבר לצדקה לה ית' כלומר שעתה עמו ועל
 צד החסד : וכמקורת ויחטבה ג' הך * ורתמר * ורחנה * היינו דאמר ר' יוסי יהא
 חלקי אם הנחשדן ואין כס שכל אלו נחשדו : צדקה * באותיות ל"ת ב"ש"כ
 צדקה * והוא שאמר הכתוב צדק יקראוהו לרגליו : מאור בשדים * מאש בשדים *
 כמו חמותי ראיתי אור ולא שהמקו שמו אור בשדים * ומלת הוצאתיך מורה על זה
 הפירוש כמו אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים וחזל אמרו עברא ועירא
 דכופא והו אור בשדים כי גשר קטן שבכותא : עגלה משולשת כתרוממו * ואיננה
 בת שלש שהרי אחזל עגלה בת שתיים ופרה בת שלש : ותור וגו' פירש רש"י
 גוול בני יונה * ולי גראה שהוא שם המין לכל עופות קטנים והעד על גוולמי
 ירחף הנאמר בכשר ולא ימצאון במקרא רק אלו השנים : ויבתר אותם בתוך *
 שכן דרך כורתי ברית להורות שהם שבו כמו גוף אחד לחווק האהבה שבניהם :
 זאת הנבחר לא בתר * לדעת חזל שאמר לו שבכות הקרבנות יתקיימו בארץ
 לכן לא בתר העוף כמו שבעולת העוף האמר ולא יכריל : וירד העיט * דבר
 המחזה ידוע שרומז למלכות והעיט רומז למלך המשיח כד"ל קורא מארח עיט :
 וישב אותם אברהם * שב אל התור וגו' * שברדת העיט הפריח אותם דאילו
 שב אל העיט הלל אותו * עם כי מכל ליישב שהעיט רצה לומר מין העיט ולכן
 אמר אותם : והי השמש לבוא * תרגום ירושלמי עד די ספקלין אסת דרו וכורקון
 דמוי * וכאשר שיעור היה היינו גדול ולא היה עדיין עת ליטן : ותהדמה כפלה על
 אברהם שכן לא נתן שנה לעימו בלינה שעברה דבתע יחלק ע ליהם ללא

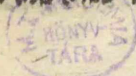

דהרי כל מקום שנאמר אחר סמוך הוא: גר האיש שיש לו משפחה נקרא אורח
 כמו באורח רען שנדבק בשרשיו והגר כמו הגרגיר שכרת מן הסעיק:
 ידוע תדע ידוע שאני משעבדם תדע שאני גואלם: יהיה זרעך הראוני
 לירש אותך ולא ימועאל כי הירש האמיתי עליו לפרוע חיובי אביו ומה שלא
 התפלל אברהם על זרעו כמו שעשה בקדוש שמדע שזכאן יוכו בכיו למעלות
 התורה בהוה ומלכות כי אם לא ירדו מצרימה שנתקפו בכור הברזל והגרות לא
 היו ראויים לאותן המעלות: בארץ לא להם רצונו שהיו גרים במצרים הבאים
 מזרעו של חם המקולל לכן לא רצה לומר בארץ המקולל וכינהו לא להם כאדם
 האומר הייתי חולה לא וחל אמרו יופני מה נעש אברהם אבינו ונסתעבדו
 בכיו רדו שנה על שעשה אנגרימה בתח שג וירק את חמיכו: וגם את הגוי
 מלת גס להורות כי אף על פי שאני גודתי על זרעך הגלות מכל מקום דן אנכי
 את הגוי שהס הסיכו והרשעו יתר על גודתי כמו שאפרש אצל כי בדבר אשר
 זדו וכדאמרת קמאתי לירושלם וגומר אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה
 וזהו שאמר וגם כי השלכת הבנים ליאור לא היה כפלל ועבדום וענו אותם רק
 כוונו לעקור את הכל ותדע כי מי שנכתב ונחתם ברה למיתה יעמד אחד
 עליו ללקטו ולהרגו לא ינקה האיש ההוא אם לא יעשה עפ הפסיל בזנות השי
 כמו שהיה הענין ביהוא: דן אנכי בזכות שיקבלו אנכי ה' אלהיך: אל
 אבותי אדם וחיה שנקברו במערת המכפלה שאין לפרשו על תרח ונחור: דור
 רביעי לאמורי המשלים עונו בי מיום הגירה הארון לו ה' כי הוא פוקד עון
 אבות על בנים וגומר וכונת הכתוב ואתה תבוא וגומר וכדור הרביעי לאמורי
 ישכו בניך הנה כי עדיין לא נתמלא כאתו: כי לא שלם תנינת השעם טב על
 קבת גלות ישראל למצרים עד שתתמלא קאת האמוריים וכמדורש אל תקרי
 האמורי אלא האמירה מן במה אדע: תנור עשן ראה כבוד ה' מתוך תנור עשן
 ולפיכך אש כמו וירא מלאך ה' בלפיכך אש: בין הגורים. כן דרך כורתי ברית לרמוז
 כי מי שיעבור על הברית ראוי לגזור לשנים כהמה הואת: כרת ה' כרית כמו
 שאי אופטר שהבהמו ישבו חלקיהן יחד כך לא יפול דבר ה' ארצה ואצל האנשים
 הברתים לאות כמו שפרשתי: ולה שפחה לה ולא לו מכאן דרשו חז"ל שהיתה
 ככא מלוג של שרה ואברהם לא היה יכול למברה: עזרמי ה' מלדת ידוע לרופאים
 שהמכה העיקרית לעקריות היא השומן והדשנות הסותמות מעברי הורע לקבל
 הורע ולכן בחרו שרה ורחל לתת שכתן לבעליהן כי בראותן שפחה יורשת
 גבירתה השוסכת בחיק בעלה ידאי יקבלו התפעלות ויער גדול וכל דבור ודבור
 שידברו יהיה אצלן כמדקרות חרב אז אולי בתחבולה הזאת והעבר יתמעט
 הדשנות וכעובדא דריכו עם אפסכיינוס קיסר וזהו יאכנה ממנה רצה לומר
 שכתה: ה' מלדת דעלש מבפחות ביד הלה וזה אחד מהן: אולי אכנה

מגורת

פגורת בן אשרו בנה וכנות שרשו כתיב מלשון ואשיתו בתה שכן הכנות הן
 המחריבות ככפי האדם והכנים על הרוב יבנו ויעמידו הבתים : לשבת אברהם
 במקורת ב' הן . ואורך לשבת ער . מכאן שהמשה עם אשתו עשר שנים ולא
 ילדה ישא אחרת ויהיה ער מלשון עירוי : לקול שרי . שנביאה היתה כדאיתא
 פרק קמח דמגלה שממית מן שבע הנביאות והוה שאמר לקול דאלכ ושמע
 אברהם לשרי מביעי ליה וכפי פשוטו שלא הית' כוונת אברהם להכנות מהגר רק
 כדי לעשות נחת רוח לשרה והוה שאמר אחר כן ותקח שרי וגומר רצוני שלא מיהר
 לקחת אותה כדרך הלהוטים אחר הנשים עד אשרה נתנה בחיקו : לאשה
 ולא כפלגש : חמסי עליך . על שלא היה גוער בה שתכבד גבירתה : ותעביה
 בדרכי בחון או בעבודת פרך כמו שפרשו חזל אל העבד : על העין . על אם
 הדרך וכשהיו שני דרכים יקראו עינים והתחלת הפרדת הדרכים יקרא פתח
 עינים : הגר שפחת שרי . וכי עד עתה לא ידענו שהיא שפחת שרי אלא רמו
 לה המלאך שלא בא אלא לכבוד שרה שלא יאמרו כמה קנתרנית וכעקמת שרה
 שלא יכלה לקבול שפחתה בכיתה וגרסה אותה . ואחרי שמעה שהמלאך קרא
 שפחת שרה וגם אברהם אמר הנה שפחתך כדרך מידה הנדריקה עליה הדין ואמרה
 מפני שרי גבירתי והיינו דאמרי אינמי חכרך קרך חמורא אוכפאל לגביך מוט :
 אי מזה באת וגומר . אמר לה המלאך . שימי לבך מזית מי יצאת מזית אברהם
 ירא ה' ואנה תלכי לבית אביך מלא גלולים והיא אמרה מפני שרי גבירתי אנכי
 בורחת כי דכריה קנטורין והחדודין אי אפשר לסבול והבורח לא יתן לב לתנועת
 ויה שממנו רק למה שלוני : הנך הרה . ולכן טובי תחת גברתך שהראים אותך
 בורחת יאמרו כי הריט לזכרים ולכן ברכת ולא מפני גברתך ; ישמעאל . לשון
 השמיעה הוא על שם כי שמע ה' המכואר בפקוק אך להיותו בלשון עתוד ישמע
 על רמו לשמיעה שנית שישמע אל אל קול הנער באשר הוא שם : הוא יהיה פרא
 אדם . פירש חלק וקעיף מואדם מלשון מסעף פארה במערה והוה לפי שישאל
 קרניים אדם וכו' אבל להיות כולד מאברהם יהיה ברמות קעיף מואילן והוקיף
 ידו בכל רגונו שיש לו חלק בשכינה הנקראת כל ויהיה ידו מלשון עשר ידות לי
 במלך . ויד כל בו . מכת השכינה תחול בו מלשון הנה יד ה' הויה במקך :

אתה אל ראי . רצונה אתה המלאך הרואה הדברים ומבינים כי טוב לי לשוב אל
 גברתי משאמרו כי הריתי לזמנים והוה גם כן כי אמרה הגם הלום ראיתי אחרי
 רואי רצונה כי אם הייתי מעיינת בדבר טרם ברחי לא ברחתי כמו שהקמתי
 לעשות אחרי רואי והתבונני . או רצונה אתה אל ראי הרואה כל הנקרות
 מודע מצפוני לבי : ואברהם בן שמנים ושש שנה . פרטי לשבחי של ישמעאל
 פכת שהיה בן י' שנה ולא עכב קשה מה לו לרש' מזה הפקוק והלא בהדיא
 פתיב בקרא וישמעאל בן שלש עשרה שנה בהמולו . ויש לומר אי לאו האי קרא
 יתירא

יתירא הא דההוא קרא מקפר מעשה שהיה ולא שלא עכב: או אי לאו קרא
 יתירא הא מדכתיב בהמולו שהוא מבנין כפעל שנימול בעל כרחו לכך דייק
 מהאי קרא שלא עכב: וירא ה' אל אברם: מה שאזל בן שלש שנים הכיר
 אברהם את בוראו רצונם בהיותו ערל לב לא היה לו בח בזמן שהוא לעמוד
 במקום השכינה כדאמרינן ויפול אברהם על פניו: ואמרס בן שלש שנים ער
 שלש שנים יהיה לכם ערלים ואדם עץ השדה הוא והמשכילים יבטחו: אל שדי
 מטעד ומסכר המערכת ופסוק קמך לדבר כסוד משדי יבוא: ונהו לו המילה בזה
 השם שאף על פי שאברה' מגד מולו אינו מוליד ש' שדי יסדרגו ויהפכה ובפרשת
 וארא אפרשכו בעינין אחר והא והא איתא: גם הנעלם מן שדי עולה תק כמנין
 ברו וברו והוא השם הממונה על פריה ורביה: והיה תמים: שלא לשאול טעם על
 המילה: ורצונו היה מאמין כמו תמים תהיה עם ה' אלהיך מבלי לכת עוד בדרכי
 החקירה והפלוסופיאה והתמימות האמיתי כשהפה והלב יקטיו יחד אכן
 במקום הזה אין כך בוונתו: גם נוכל לדיין: מדכתיב והיה תמים מכלל דעב
 היה חסד ולכן קמך לו תכף ויפול אברהם על פניו לכאר מה היה החקרין וכן הוא
 האמת כי המול הוא תמים לאשר הערלה הוא דבר מותריו וזה לא תמצא
 בבהמות: לאכ המון גנים: כי בפרקמו מציאות ה' על דרך האמונה הוא דבר
 שכל המון גנים למקטנס ועד גדולם יוכלו לדעת אותו ודרך אמונה היה אברהם
 מדריבם: אב המון גנים נתתיך: בגימ' אדום ישמעאל וישראל: לא יקרא עוד
 שמך אברם: אמרו אל כל הקורא לאברהם אברם עובר בלאו ולא דרשו בן יעקב
 וישראל לפי ששני שם אברהם היה עפ השי ושני שם יעקב על פי המלאך: או
 לפי שאברם הוא שם גיות ואין ראוי לזכרו: אבל יעקב וישראל שניהם שמות
 יהדות אלא שהשני מורה על השדרה כמו שאמר בי שרית עם אלהים: והקמותי
 את בריתי וגו' ונתתי לך ולורעך וגומר: כלומר לא אכתבה עמך בדרך מלכי
 האדמה שיוגדלים שיהם בלי שום מתב' רק שמקרבו אליו אבל לך יהיה הגדולה
 עם המתנה: להיות לך לשדים הוה ממש כד' ואם היה תהיה ליש: לאחות
 עולם: שאף אם יגלו ממנה עוד ישובו ונחלה: והייתי להם לאלדים: ולא
 אחיחס תחת ממשלת שום מול או כוכב או מלאך: ועתה את בריתי תשמור
 ורצונו אף על פי שזקנת ושבת: וגם השי הרגש זרות היו בתחלת הדבור לכח
 ונהו שפירש ויו מוסב על ענין ראשון: ועל תכא המילה נתן לו ארץ ישראל ועל
 זה יהושע מל אותו טרם יכנן לארץ: בשר ערלתכם: הכשר שהוא אוטם בכס
 ואין בגוף בשר אוטם וכונה אבר שיכרת הבשר ההוא ושאר בלא ערלה וילתי
 בשר החובה את העטרה ולהיות האבר הזה מקיים בזמנות במין יורה על
 בזמנות הכרית לישראל כמו שאמר ובין זרעך אחריך: לאות שהוא מקרה בלתי
 נפרד: ברית בגימ' תריב והמילה עממה מנה הרי תר'ג מלאך ששקולה מילה

ונגד כל המצות : והיה לאות • ובקשת והיתה לאות • וקמנך מילה בוכד • וערל
 זכר • נאמר באן ערל ונאמר בפרי ערלה מה להלן מקום שעושה פרי אף באן •
 אזל אמרו וכי יש ערל נקבה אלא באכר המכדיל בין זכר לנקבה : וזכרתה
 הנפש הניח מעמיה • כי הנפש החוטאת לא תהיה ממין עמה מאחרי איכר
 מאמנת באמונת עמה בעשותה הפעולה הרעה ההיא וכן פירושה בכל מקום •
 וההפך ויאסף אל עמו הנאמר בצדיקים : לא תקרא שמה שרי • השתנות
 השמות להיותם ככריה חדשה ולזה אזל ששנוי השם הוא מן הדברים שקורעים
 וזר דינו של אדם : כי שרה שמה • ולא אמר יהיה שמה רזונו דמומילא ומועצמו
 שרה שמה מאחרי דאשת חבר בחבר ואת אב המון גנים א"כ גם היא שרית :
 גם נתתי לך ממנה בן • מה שהקדים ברכה קודם לידת הבן וברכה אחר
 הלידה • הראשונה חזרת הנערות • והשני ריבוי החלב כמו שדרשו ז"ל : מלכי
 עמים • אדם ושמועאל : ויפול על פניו ויזחק • תרגומו וחדי מלשון אז ומלא
 שחוק פיכו ולא תרגמו וחיך והעד האמיתי שהוא לשון שמחה קריא'ם הבן יזחק
 כי אילו לעג לא היה מצוה לקרוא'ם הבן על שם הלעג : הלבן מאה שנה • ה"א
 אינה ה"א התימה שהרי בהיותו בן קלף שנים לקח אשה והוליד בכס ובן מאה
 ברורות ההם הרי הוא בן ארבעים לשנותנו אש ימי שנותנו בהם שבעים שנה •
 והרי גם יעקב הוליד בנימין בהיותו בן ל"ה שנים אלא ה"א היא ה"א האמיתיות
 כמו הנגלה נבליתי לבית אביך אבל התימה היתה על שרה מאחרי היותה בת
 תשעים וחדל להיות לה אורח כנשים כי מודו אינו תימה אלע"פ שלא הוליד עד
 עתה : לו ישמעאל יחיה : כאשר בשר לו ה"ה זרע משרה חשש שמו ימות
 ישמעאל והתפלל עליו : וקראת שמו יזחק • מה שלא נשתנה שמו כיתר אבות
 לבי שה"ה קראו לכן לא נשתנה שמו • ואחרי כתבי מוצאתי זה הטעם בירושלמי
 דברכות וששתי לקראתו : בריתי אקים • ר"ת אשר קדש ידיד מובטן : ויעל
 אלהים מעל אברהם • אמר מעל רמו למה שאזל אבות הן הן המרכבה וההפך
 ונא קין מלפני ה' והבן זה : את בשר ערלתו • את לרבות הפריעה ואלע"פ
 דאמרינן בפרק הערל דלא גתנה פריעה לאברהם מכל מקום קיימה מעצמו כמו
 שקיים מצות ערב תבשילין וזנטייה המילה לאברהם ולא לאדם דומיא דשלט שנים
 יהיה לכם ערלים וכן היוג' רורות אדם נח אברהם למען פרי דוד הרביעי יהיה
 קדש הולדים לה' והוא יזחק שנוכל מטפה מהולה ולא מן הערלה : בעצם היוג'
 הזה • יום כפורים היה דילפינן מ'גש ואתיא אליבא דרבי אליעזר דאמר בתשרי
 כבדא העולם וזהו שפירש רש"י שבו ביום כמלאו לו לאברהם תשעים ותשעה שנה
 שהרי בתשרי נולדו אבות • ובמדרש שיר השירים איתא דאברהם נאמול ברש חדא
 תמוז ויליף לה מבחוס היום :

באלו

באלוני ממרא • מה שלא כמול אברהם נביתו באלוני חמש שבהיותו כואב
 במילה הוא וכל בני ביתו יבואו עליו המלכים המוכים
 לנקום נקמתם לכן הלך באלוני ממרא • שאף אם יתגלה הדבר ידע שהוא
 מובעלי בריתו ויהיה אתו בעורתו : באלוני רת באיזה "אבר" להיות "כמול" יעשו :
 והוא יושב • לחולשת הזקנה והמילה דהרי במלכה אלז ואמש בהר אין ישיבה אלא
 עכבה ואלולי החולי היה חולק כבוד לשכינה גם כדי לתת הכדל אחרי המילה
 לקודם המילה • דאלו קודם המילה כתיב ויפול על פניו ועבש • והוא יושב :
 פתח האהל • להתקור • כי באלוני פצע המילה חדש עליו קדחת מוסף כי
 שמש דקה ומרפא בכנפיה • ומה שפרטי לראות אם יש עובר ושכ באלוני כוונתו
 עובר עבירה ורעה לשוב בתשובה שזה הית' מלאכת אברהם לקרב הכריות
 להלכה ולכן שינה ר"שי לשונו בעובר ושכ ולא אמר אם יש אורחים : כחוס היום
 ב"פך דעירובין אלז שאברהם אבינו יושב בפתחו של גיהנם ומעלה משם כל
 הנמולים חוץ מהבא על העכוס שנשאר עם הפושעים שאינם עולים • וגדל
 העין הוא שכבר אלז שהבעל לעכוס קשה לפרוש הימנה שהאשה נהנית יותר
 מבעילת עכוס מבעילת כימול וכשמרגיש הנימול הזקק עם עכוס שאינה
 משתוקקת אליו כמו אל העכוס או בשעת תשיש מנטער על בלי היות לו ערלה
 ולכן עכשו גדול : וירא וירא ב' פעמים וירא השכינה וירא המלאכים : נכבים
 עליו • לדבר עמו עד וכל העם נכב עליך : אלהים נכבים עליו • ב"י"ו הם
 מיכאל גבריאל ורפאל : וירן לקראתם • ולא אמר אחריהם בעבור שהיו מלאכים
 ואין להם אחר טכ' וארבע פנים לאחד • ואמר וירן כי הוריות והמהירות מורה
 על חשיבות הענין כמו ומהר משה וגו' ומכאן קמך לדברי אלז שאחד בא
 לרבאות שהרי קודם ביאת המלאכים ישב ולא יכל קום ועבשו רץ במהירות :
 ה'אל תעבור • כל שמות דאברה' קדש חוץ מזה שהוא חול • אך נמלצו דעת
 האומר שהוא קדש • ושהיה מדבר עם השכינה דהרי כריש עניינא כתיב וירא ה'
 אלני ובקופ דעניינא כתיב ויאמר ה' למה זה נחקה שרה שנראה שהשכינה
 המתינה עד גמר פעולותיו • גם יוכל להיות שדבר עם המלאך הבא להפך קדום
 שהרי הבאים לבשר ולרפא ידע שלא ילכו אם לא יעשו ראשונ' שליחותם : יוקח
 גא מעט מים • מפני החוס לתת מים קרים על כפש עייפה וישענו תחת העץ
 לרוח היום כי הכיר בהם שהם בעובדי דרך ולא באו ללון : ורחצו רגליכם • פרטי
 בכבוד שהם ערכיים וכו' הקשה הרב המורחי האם אויפאר שימצא שטות בזה
 בעולם ותיירן שגבר שהיו מכת המדברים המקיימים עצם הפרדי שהוא דומה
 לאבק • ולג' דבר שהיו עובדי השמש טכן בורחיתה ואורה נראה כאבק : תחת
 העץ • אלז אמרו חילן היה וכו' דאם רצונו על עץ שנחתך ה'לל שבו על העץ :
 ואקחה פת לחם • מדלא אמר קחו מכלן ראייה שבעל הבית בוצע : וקערו

לככם • ולא אמר לבככם כמו שמצינו אצל האכילה ולחם לבב אנוש יקעד מבאן
 שהרגיש כס שהם מלאכים שהאדם יש לו שני חלקים יל"ט ויהי' אצל המלאך כולו
 שכלי : אחר תעבורו • ולא אמר להם שילינו כמו שאמר לוט לפי שכלוט היה
 לעת ערב : כי על כן עברתם • שבאתם רק לעבור ואלולי באתם ללן הייתי
 מכין לכם בעודה גדולה שאברהם היה שר וגדיב גדול ולא יניח לעבור עליו
 אורח אם לא אחרי אכלו ואחרי שתו : כן תעשה באשר דברת • להכין דבר
 מועט כמו שאמרת ואקפה פת לחם • או יתכן היותו דרך ברכה יר שכן תעשה
 להבא : שלש פאים • הם איפה בן דעת ח'ול והכתוב לא קינר לומר איפה
 להודיענו שהכין לכל איש סאה שכולם היו שוים במעלה אצלו • לושי • ולגבי לוט
 כתיב ומוצות אפה מכאן שהאיש אופה והאשה לשה : ועשי • רת' זנדיך על
 מלחן יבוא רמו למה שח'ול עמן העץ היה יודע מי הוא זדיק או רשע : עגותי
 נלגבי לוט כתיב מוצות • לפי שבאברהם ע"פ היה וכל האוכל מצה בעל כאלו
 בועל ארוכותו בבית חמוי עשה להם עגות שהיא מצה עשירה ע"ד ועשו אותה
 עגות שהיה טעמו כטעם לשד השמן : ואל הבקר רן • עם היות בביתו שית
 שולף חרב ועבדים אין מקסר זקן וחלש ממילתו הלך הוא בעצמו אל אהל שרה
 וכן רן אל מקום הבקר לחבב המצוה הוא בעצמו : רך וטוב בגי' חרדל ויקח
 חמאה וחלב • ולא תב ואת בן הבקר • מקד לאכול ראשונה הגבינה ואח"כ הכשר
 ובעלי הקבלה יאמרוהו : חמ' אה וחלב בגי' ק' רמו כשהי' אברה' בן ק' בל
 החלב לשרה : ויאכלו והדר ויאמרו אליו מבאן שאין משיחין בסעודה וח'ול למדו
 מכאן אולת לקרתא אול כמנוסה : ויאמרו אליו • כקוד על אינו ארש וכו' •
 קשה א"כ ינקוד לבדה ויהיה בדרש הבתב ושערי תרומים לא ננעלו • ואחד מן
 האשכנזים השכני שאם ינקוד הלמד ישחית הזקף קטן שעל הלמד כטעם • ואני
 כשבותיו שאין לתסתנו ריח וטעם : איה שרה אשתך • לפי שבא לבשר את
 שרה ולא אברהם שכבר הבטיחו ה"ב בורע : טוב אטוב • טוב לעת הלידה •
 אטוב לעת העקידה : וזהו שאמר בעקדה ויקרא מלאך ה' שנית לפי שהוא היה
 ג"כ המבשר : בעת חיה כמו עתה שהוא עומד וקיים והוא לא בן עבר ועתיד
 שאין לו מציאות וכמו שאמרם אצל ראו עתה כי אני אני הוא : והנה בן • מאמר
 שכבר אותם ראוי הוא להוליד בן כמו שח'ול מאן דמוקר רבין הו' ליה בנין וכו' :
 ושרה שומעת מכאן שרוב נשים צייתניות הן : והוא אחרי • תרגום ירושלמי
 נשמעט הוב קאי בתרומה איפשר מטום היחוד שלח תתיחד עם המלאך המבשר
 ששרה האמינה באולי שהוא בן אדם : באים בימים • האדם בימו כחרות
 בקרא עומד בימים ונקראו ג"כ ימו כד"ל את מקבר ימוך אמלא • אבל אחר
 יוקין יקרא בא בימים מפני שהוא כבא בארץ אחרת : ותצחוק שרה לעגה כי
 לא יקרא צחוק שמחה אלא בהיותו אצל פה כמו אז ימלא צחוק כיפז או בהיותו

וזכרת בלתי דבק לדבר • כמו וזמחק דאברהם שהוא כתרנומו כמו שפירשתי •
 בקרבה כתרנומו מלשון את הקרב ואת הכרעים • ומה ששינו הזקנים לכתוב
 לתלמי המלך בקרוביה במקום בקרבה כדי שלא יאמר על זמחק אברהם לא
 הקפיד ועל זמחק טרה הקפיד • או בקרבה אותיות בדבקה שראתה בנבואה
 שתהיה אטה לכנה : לאמור שהלכה להגיד לנשים שבא לה אורח כנשים וזאולי
 לבך הקפיד ה"ה על הזמחק שאמרה אותו דרך בזיון : אחרי בלותי • הזקנה
 בקראת בלוי והפך הכלוי הפרט : היפלא מה דבר • רצונו אלעפ שלא פרטה
 בשפותיה ונחקה בקרבה היפלא מה דבר היודע מחשבות אדם ותוכו וזהו ויכוח
 אברהם וטרה שהיא אמרה לא נחקתי מאחרי שלא פרטה בשפתיה והוא אומר
 לא כי נחקת במחשבה והכל בלוי לפניו ית' • או יאמר וכי הדבר כפלא ורחיק
 הוא שיהיה מאת ה' ככה • ויהיה מ"ס מה' במ"ס מאשר שמנה לחמו : למועד
 ובניו בפסח : ותכחש טרה • משום זה פקלו חזל נשים לערות : לא נחקתי אמנם
 לא השיבה שמת לאברה' כשאלו לא כי נחקת רק או שתקה ומה נלמוד טוב טעמי'
 כי לא העיזה לשנות בהכחשה רק שתקה ושתיקה בהודאה דמיא גם בהכחשה
 הראשונה לא הרבת דברים • וטעם כי יראה באולי הרגישה שאברהם חמתו
 בערה בו • על פני קדום • סת"ל למפרע מיל שעשה להם לוייה גשעור לוייה
 מיל • והוא שאמר המפורד כי מלאכו יצוה לך לשמרך ככל דרכיך רת במיל
 לבד וכן אלז גשעור לוייה חבר לחבר עד עבודה של עיר הרב לתלמיד עד תחום
 מצות תלמיד לרב עד ג' פרסאות בעל הבית לאורח מיל לבד וזהו לשלחם רת
 לוייה שגשעור לתלמוד חכם מיל : זה אומר • אל המלאכים השלוחים או
 יהיה רצון אומר כמו חשב וכן ויאמר להכות את דוד : המכקה אני מאברה'
 שהיה נתתי לו את הארץ לכן לא רצה לעשות דין בעדים האלו עד שיכוא בעל
 הגשעור ויעמוד על שורו : כי ידעתי • ולא אומר כי הכרתיו שהוא נראה לשון
 יותר מיושב לפי שההכרה פועל החושי והידיעה פועל השכל והוא מלשון ולנעמי
 מודע אלו הוא לשון גדולה כמו ידעתיך בשם : למען אשר יצוה וגו' למען הביא •
 מה שכל מלת למען רצונו שיצוה את בניו מזד הנדק בעצמו ולמען שיקבלו
 הטובות שדבר הבה ואין לך תוכחה גדולה מזה שיאמר לבניו ולבני ביתו שמרו דרך
 ה' ואם אין יארע לכם כמו שאירע לקדום ועמורה וכמו שאל אל תאכל זונק ואל
 תשכב בטחב שלא תמות וכו' : ושמרו דרך ה' תורה אקרי דרך דתית והודעת
 להם את הדרך אשר ילכו בה : את אשר דבר עליו • כבר תני רשבי כל מי שיש
 לו בן נדיך כאלו לא מת אט את אשר דבר לו לא נאמר אלא עלע כאלו הוא
 תמיד קיים : ועקת קדום • עשוקי קדום : וחטאתם כי כבדה • לפי שלפעמים
 הנעקה יותר גדולה מהרע הנעשה לכן אומר וחטאתם כי כבדה שהחטא יותר
 הנעקה עד שהכף כולה נכרעת לנד העונות : ארדה נא ואראה • בהפך

השנה האנושית שהיא מן המאוחר לטבע אל הקודם בחלק אחד חלק והשי
 כידועת עצמו ידע כל הנמצאות והכונה בירידה וכלית כמו הראיה וכן
 אונקלוס הרחיק בשניהם הגשמות או אמר ארדה כי אם השי יעניש את האדם
 לפי גדולתו ומועלתו מי יעמוד כי לא יהיה קץ ותכלית לעונשו אבל תכלית
 מוריד ערך גדולת שכינתו ומעמיט כפי ערך החטוא ואלא כפי ערכו ית' והוא
 שאמר ארדה נא מגדולתי וכמו שפי' בעל ספ' העקרים ולך ארזני יעולם חקל'
 ובפי' פשוטו ארדה נא ואראה אם כולם חטאו ואם לא אדעה מי יזמי החוטאים
 ובכונתו ית' להודיע לאברהם כי עדיין לא נגמר דינם ועדיין יש טהרת להתפלל:
 הכצעת' הבאה אלי' פי' אם הם עשו לאחרים גולמות ממיין אשר הם יועקים
 אלי' פאושיעה בלה אעשה בהם לפי שאיש אשר ניקה בעול שנעשה אליו ועושה
 אותו עול לאחרים גדול עונו מכשוא' מואיש אשר לא נקה העול והחמס ההוא:
 ואם לא ארעה יארחם עליהם מלשון וידע אלמים: ויפנו משם שהמלאכים אין להם
 עורף: ואברהם עודנו עומד לפניה' לפי שלמעלה אמר אל נא תשובו מעל
 עבדך והשכינה הית' ממתנת עד שובו לכך בכה הבתוב דרך כבוד כלפי מעלה
 שהלל' וה' עודנו עומד והוא חד מן ית' תקונו קופרים והגטס אל בתקונו קופרי' לא
 חו' שמתקן ותקנו אלל' שהם דקרו ופירושו שהם כוונים כך פי' בעל הליכות
 עולם בשם הלשכא אל: האף תקפה' לשון נקבה נקתרת והיא כנגד מדת
 הדין וכן ילא הכרגו בלומר אמר אברהם בתומה הכי האף תקפה' וידין והשע
 כמו שאלו' וכיוון שנתנה רשות למשחית וכו' ומה שכתחלה בקש על הנדיקים
 לבדם ולא יאמר בקש שהנדיקי' יגילו הרשעים רצונו שאמר לו משתי חלוקות לא
 ימלע' אם תתכבה עמהם במדת הדין יגלו הנדיקים ואם במדת רחמים יגלו
 הנדיקי' את הרשעים: חלילה לך' פרש' ללעב' רצונו שהיה חלול ה' בדבר
 ועבירה זאת אין לה כפרה בעולם הזה אלא בעל' כמו שדל' על פסוק ונגלה
 באזני ה' נבואות וגו' או רצונו בעל' שתאכד הנדיק בעל' ותתן לנשכרו פעה'כס
 אם אמנא בקדום: וזה קדום לבדה להיותה עיר מטרופלין: השופט כל הארץ
 א"כ מזה מי נבקש מוסקט ומיטרים כי האיש העשוק והדן עם מי שתקיף ממש
 דרכו למקור דינו לשמים' או רצונו בכל הארץ' כי בהיותך שופט כל הארץ
 תדין אות' אחר הרוב ותשחית אות' בודאי כי רובה רשעי': בתוך העיר' שהיו
 יראי ה' בפרהסיא וימסרו עצמם על קדושת ה' כמו שדרשו אל על ונקדשתי בתוך
 בני ישראל או רצונו בתוך העיר אעפ' שלא יהיו מתושביה ואמר זה בעבור לט' או
 רצונו אף על פי שלא יהיו נדיקים גמורים רק בערך השע' העיר וכמו שדל' על
 בדורותיו לגבאי': ואכבי עפר ואפר' שהמתפלל בעד אחרים כראה במחשב
 עצמו גדול לפני ה' להיותו האוי' להתפלל על אחרים לכן השפיל אברהם עצמו
 וכי לא מגדולה שאל על זה: לא אעשה' אפילו למדק על ידי ימרוך' ולא
 אשחית

אשחית הוא השחתת הכל : כאשר כלה לדבר אל אברהם : רצונו כאשר כלה
 אברהם דבריו והוא כמני כבוד כלפי מעלה : ואברהם שם למקומו : למדהגות
 וענותנותו כמו שאמר ואכני עפר ואפר ולא גבה לבו אלעם שכל לו דברי ה' על
 כל פרטי דבריו וכן פי הרב המורה בשתוף שם מקום : המלאכים קדומה בערב
 הלכו לאח כל היום כדי ליתן טהרה לאברהם להתפלל : וטהרי פנים היום באו
 שהם שש שעות תן טהרה לאברהם וטהרה ללויים כמאמר ד' שעות עד היערכ והלא
 המלאכים טפסי מהוק העולם ועד קופו ברבע אחרת אולם ששהו בערב כדי
 ליתן זמן לאברהם להליץ או לפי שאין ה' דן את אומות העולם אלא בלילה
 בדאיתא במדרש על פסוק והוא נשפט תכל כדק : ולט יושב : באולי היה
 אחר מדיני העיר והיו שאלוהו אלו האחד בא לגור ונשפט שפט : וישתחו
 ארצה : תרגום וישלמי בנימוס ארצה : קא ארוכי כונו בא : אוקנא אלא עתה
 להיות עת ערב שלא ירגישו בהם אנשי קדים שאלו היה כיום : ללא היינו רשאי
 לקחת אתכם בבית ויהו שאמר גב והשכמתם בבוקר רצונם בטרם יביר איש את
 רעהו : קונו בא : גשו בא מבעי ליה : אלא רצונו שיקחו אל הדלת שאחורוי
 הבית למען לא ירגישו בהם אנשי קדים : משתה : שהיין היה באהב אצלו כמו
 שהוכיח קופו : אבל באברהם לא באמר משתה : מנעה ועד זקן : הם שמי
 הקצוות והאמצעים בתוכם : כל העם מקצה : קשה היאך היה אופטר
 שכמה אלפים יקבכו הבית בעיר אלא מבאין ראיה כל מי שיש בידו למוות ואינו
 מוחה מעלה עליו הכתוב כאלו עשו שלא בא אחד מהעם למוות בידם : וכדעה
 אותם : מלשון וידע האדם את חוה אשתו : ונהגו זאת הנכלה בנייהם אל
 האורחים כדי שתתפרסם פתגם הנכלה ולא יבואו זרים בארצם כמו שאל
 שכוונתם היתה לבלות הרגל מביניהם כי חשבו שבעבור טובת ארצם יבואו שם
 רבים לגור : תרגמו אותיות ערות כלומר אל תעשו הערובה הזאת : לאשמיס
 האל : ולא אמר האלה : אלהות הן אלו כף דרשו בבר : גש הלאה : אולי עמד
 לפני הדלת : ולא היה מניחם לקרב אל הדלת ולכן אמר גש הלאה : האחד
 בא לגור : כי אמונת ה' שהוא אחד אתה רוצה לפרסם בימנו ונשאו לשכור
 הדלת של אחד להפכו לר'ש ולעשותו הו' אחר אכן בלאו למצוא הפתח של
 אחר וכאשר אחד מחיד : ופגרו באישי לא מנינו מלת הפצרה רק על דברי פיוס
 באולי הפצירו בו בדברים טובים שיפתח הפתח וכאשר לא רצה כגשו לשכור
 הדלת : הוכו בספורים : בעודין כפול כי מאחר אבדו ראות העיני היה להם
 לחזור בתשובה אלא שנמנע מהם הדרך והיו וילאו למצוא הפתח בהלא הדעת
 היא פתח התשובה : וכפי פשוטו אפילו אחר שהוכו בספורים היו מוששים
 כעורים קיד כדי למצוא הפתח : ואלו המלאכים : כדי שיבקש הנלתי נוער
 וסויקו האנשים בידו : כי מפני הפחד לא היה לו כח לברות : או מירושו כמו

ותחוק מזרים על העם אף כאן מהרו לשלחו בחמלת ה' עלינו ולא כוכותו
 דהרי כתיב ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט: אל כל אדומי המתרגם
 המזמיט מלת על ולא ידעתי למה ובאולי טעות קוצר הוא: לא אוכל להמלט
 ההרה: להיותו וזן וחלשי ודברי חזל ידועים: וה' כל מקום שנ' וה' הוא ובית
 דינו סמוך לדבר ה' נתן וה' לקח: המטיר על קדום: משפטם היה למעלת
 ארץ ישראל: כי היא מכלל נחלת ה' ולא תסבול התועבות וכמו שאפרט בפקוק
 ותקח את יושביה וכמו אשר קחת את הגוי כלו כן הקדימה באלו הפרטים
 והנחת הארץ בלי רפואה לזמן תהיה לאות לבני מרי כד'א גפרית ומלח וגומר
 בתהפכת קדום וגו': מולת ה' מן השמים: ולא על צד הטבע: מאחרי מאחרי
 שמלאך ההפך: או מאחריו של לוט: כי תמיד הית' היא הולכת ראשונה והוא
 שיה מקפיד עליה שלא תביט אחריה: אכן קרה מקרה שהוא העבירה ואלו
 הביטה מאחריו: ותהי נציב מלח: בפרקי רבי אליעזר: עירית אשתו של לוט
 בכזרו רחמיה על בנותיה הנשואות בקדום והביטה אם הם הולכות אחריה
 גראתה גלוי השכינה ונעשית נציב מלח: וכפי הפשט בחלואים הדרכים ראות
 הדבר באוויר יזק מואד וכאשר ראתה גפרית ומלח יורד מן השמים עליהם דבקה
 במכה בה ונהפכה לנציב מלח: ובתרגום ירושלמי עד זמן דתיתי תחיה
 שיחוק מתיא: ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט: והו שאול מצינן תיק
 בקבר עם הקפר ובכר מיה נזכר לו הפתיקה ששתק בשעה שאמר אברהם על
 צרה אחותי הוא דאם לא כן היה לו לומר ויזכור אלהים את לוט: ואת הערים
 אשר ישב: והלא לא ישב אלא באחת מהן אלא ללמדך שהדריק אף על פי שעומד
 במקום אחד כל הביבותיו נזולות בזכותו: או ער ויקצר בערי הגלעד: ואת
 בנותיו עמו: בפרשה זו לא תמצא לשון זנות לפי שכוונתם כמו שאול היה לשם
 זמים: ואיש אין בארץ: אף על פי שראה הצלת צוער ואנשיה באולי
 חשבו שגזלו בזכותם ובהפרדם משם ימותו גם הוא: או חששו בשהקול יהיה
 ששמע שהנה כתומיות לא ירצה שום אדם להודווג להן: נחיה מאבינו זרע כי
 אמרו נעשה אחחנו המוטל עלינו אולי ירחמנו האל לחיות זרע כי לא לחכם
 ביננו: ויקע משם אברהם: פרשי התרחק מלוט שיצא עליו שם רע שזינה עם
 בנותיו: קשה והא קל אין אבות לבני נח ויל עם כל אלה גכאי היה לו: או
 אולי אחרי שנוי השם רצה גכ לשנות המקום: ואבימלך לא קרב אליה: מה
 שאל האמר כך בפרעה: משום דקמוך ליה וה' פקד את שרה והי ולגני הדור
 אומרים מאבימלך נתעברה שרה לכך העיד הכתיב כי אבימלך לא קרב אליה:
 הגוי גם נדין תהרוג: גם נראה הינותו מיותר: אלא מלת תהרוג מושכת
 עצמה ואמר עמה כאלו אמר הגוי תהרוג גם נדין תהרוג רצוני אם תהרגני
 ששכיל זה תהרוג גם אברהם שהכשילני: או רצה בזה: תינה אנשי קדום

מהרפת שהיו רעים וחטאים • אבל עמו שהם זריקים וזה גם • כי נביא הוא •
 וידע שלא נבעת בה ולא באקרה עליו • מה ראית • מה ראית כי חטא ופשע •
 אחותי בת אבי • השיב להם כמהגם שבת אב מותרת להם וכת אם אקורה
 להם וכן אין בן נח מאוייב על חייבי בריתות • והי באשר התעני • הוסיף לתת
 גועם לפי שאמר רק אין יראת אלהים במקום הזה וכראה שכאשר מקומות היה
 יראת אלהים לזה אמר שאינו בן רק זו היא רעה חולה בכל המקומות • התענו
 אותי אלהים • מלשון אלהים לא תקלל ורמוז אל דיני אור כשדים שזכניהם בראם
 מאור כשדים על שכירת גלמיהם • אל כל המקום • ולא עשיתי זה לרשעתכם רק
 קודם שינאתי מביתי התניתי עמה כאלה כי בכל מקום יראי אלהי הם מעטים •
 אלף כסף • סך מורה על הרבוי כמו הקטן יהיה לאלף • הנה הוא לך כקות
 עינים • הוא שב לאברהם כלומר דבר ידוע הוא שאברהם מושגח מהשי ולא
 הניחני ה' לנגוע כך באופן שאברהם מורה זאת אשה כשירה כנגד כל אשר אתך
 וכן את כל האחרים • ונוכחת • רצה לומר לפי זה הפשט שקבלה תוכחת
 וכתביקה והפקח הטעם מורה אמותות זה הפשט • או בוכל לומר כי הוא שב
 אל המזון רצונו המזון שנתתי לאחיק הוא לך כקות עינים ששום אדם לא יבש
 כך וכן לכל אשר אתך לא ירעו ולא ישפיתו אפילו לעבדיך ולשפחותיך כי יאמרו
 אר העם המלך פדה את נפשו במזון רב לש אנחנו • וזאת כל ונוכחת • רצונו
 ביעש כל הדורות האלה היתה ערה מתוכחת עמו ולא רצת' למחול • או
 רצונו שאמר לה אחימלך שזה הדבר יהיה לך לתוכחה כנגד כל אדם שלא תאמר
 עוד אחותו את • וה' פקד • נקמה פקידת שרה לעצירת אחימלך לומר שהלה
 הוא העוצר והוא הפוקד כמו שאזל ג' מפתחות הן • וכל לשון פקידה הוא זכירה
 והשגחה על הנפקד כמו פקוד פקדתי אתכם • וזכרון אצל שכל המבקש רחמים
 על חבירו הוא בענה תמלה לפי שאברהם התפלל על אחימלך ומיד וה' פקד
 את שרה ומאי דכתיב גבי שרה פקידה • וגבי רחל זכירה • שרה זקנה היתה
 והזנך להחזיר אליה דם נדות שייך בה לשון פקידה כמו שאזל ברש כדה בן
 פקידה לפקידה אבל רחל בחורה היתה ולא הית' זריכה לפקידות נדות לכך
 כתיב בה לשון זכירה • ומלת וה' גודע שהוא מדת הדין כמו שפרשתי למעלה
 רמוז לפחד נצחק • ויעש ה' לשרה כאשר דבר • מאי כאשר דבר וגם נתתי לך
 שומנה בן שהמולדים בעת הזקנה מולדים על הרוב נקבות כידוע לחכמי
 הרפואה • בן שומנה ימים • זהו הבה לח' ימים שאם ימתן עד שיגדיל יבוא
 הדבר על הרוב לדי מביעה וזהו רב שהוסיף כאשר צוה אותי אלהים ולא חשש
 לטכחת הילד • כל השומע נצחק לי • ומה לי בכך כי לא אחש לאליה • מי מלל •
 רצונו שאין לך אדם בעולם שאמר בן אפילו לנחמו וכך לא יזאן מההון דימור
 לאברהם קיים דתוכן בכין שרה • את בן הגר הזרית • שם זה ששמע בן

ואלו כאלו זל שותא דינקא בשוקא או דאכוי או דאמיה : ומזק שהזקיק
 מפקדין כשזחוקין לפי שהם כבורים שזחוקים מהם ושרה זקה הית' ולכן אמרה
 גרש וכו' : וזל אמרו שהיה בועל אשת איש וקמך להם מן המאורס מזחוק ב'
 הדין ואידך והנה יזחוק מזחוק מה להלן בעילה חף כאן : לעיל : משתה גדול
 בכרישת רבה משתה גדולים עוג וכל גדולים היה שם : והזכום שהובאנו שם
 לפרקווי ניפא לפי שהיו אומרים על אברהם כרדה עקרה אינו מוליד ועכשיו
 ישנו במשתה בנו : גרש את בן האמה : דברה דרך מוקר : מוד היתנו בן האמה
 ולא מוד היתנו בנו : כי לא יירש כלומר על מה אב היא ממתנת אט אין לו
 חלק בירושה ובאולי גשמעאל היה מבקש פני שנים להיותו בכור : על אודות בנו
 ולא על אודות הפלגש וכו' תראה מעלת אברהם אבינו : או על אודות בנו
 ששרה הגידה לו שיצא לתרבות רעה : שמע בקולה : דעב כקרא שמה יקרה
 שהיתה סוכה ברוח הקדש : אל קול הנער : ולא מצינו בפסוק שצחק אלא הוא
 כמו קול דמי אחין צועקים שרצונו אראה צער הנער באשה הוא שם בצעה : או
 באשר הוא שם : כי במקומו ימצאו המים ולא תצטרך ללכת לבקש אנה ואנה :
 ואחר שתותו קומו עלי את הנער : ותטלך את הילד : ולא נאמר ותש את
 הילד תחת אחד השוחים אלא רצונו שגם היא השליכה אותו בחמה שפוכה
 מאחרי האת שאביו נתא כור עליו ועם כל אלה כדרך נשים רחמניות בכתה
 עליו : במעטיו קשת : פרטי כשתי גיחות ולי נראה שהרבו מורה על המורים
 ורצון הכסוק כמו שמרמקי' מושבי החץ בירותם לקומן הקבוע ואין למלה הזאת
 עוד היע במקרא : השבע לי באלהים לל באלדות שלו ואברהם השיב אכני
 אשבע רצוני באכני של עשרה הדברות : ויהי שהמים אביאלך וגם אנכי לא
 שמעתי כלום מעולם לא שמעתי שבעה כזאת : לא ידעתני מי עשה : המטפט
 בעשה לאחד מו' בחינות אם לייקר עושי העול : ואם לנקמת לאשר אליו בעשה
 העול : ואם מחיוב המושל לעשות המוטל עליו : על הראשון אמר לא ידעתני מי
 עשה שארע לייקר אותו : ועל השני וגם אתה לא הגדת שארע לנקום נקמתך
 ועל השלישי אמר וגם אנכי לא שמעתי שאצא ידי חובתי : ואמר ידעתה הגדה
 שמיעה : שהדבר נודע מוד אחד מו' דרכים הללו כמו שאמר אב הכביא הלא
 תדענו הלא תכימו הלא הוגד לכם מראש : וההבנה בכלל השמיעה כדתיב ולא
 ידעו כי שומע יוסף : או מה שנאמר וגם שני פעמי' יוכל להיות שגם אנכי לא
 שמעתי בלתי היום שב לאברהם שאמר לו כי לכת זה לא אמר אליו מאומה שגם
 הוא לא שמע הדבר בלתי היום : וטועאשל בבאר שבע : אשל לת' חבילה שתיים
 למה במה שעוותו הראשונים תקן הוא : אדם הראשון באבילה : נח בשתייה :
 אנשי קדום בלויה : כשם ה' אל עולם : רצונו שקרא בשם ה' המוכיח כל
 המציאות הנכלל במלת עולם : יקח את אברהם : הרגיל : כמונאשר לא נפת'

כי לא

על לא נקמי באלה את אברהם : את לרבות ינחק טגס הוא נתנסה להיותו כן
 שלטאס ושכ' טגה ולא עכב על אביו : את יחדך אשר אהבת היחידות סכה
 לאהבה : ובניין אב לכולם ה' אחד ומיך ליה ואהבת : ולך לך כבד פירשתי
 שנקיין האחרון כנקיין הראשון רנוני בלך לך : לעולה : הוא לפון מוספק אם
 רנוני שיעלהו לעולה או שיעלה עם ינחק כדי לעשות עולה ולחפש הו לעבודת ה'
 או רנוני במקום עולה כמו הלבנה לאשן : ואין לפרשו עולה ממש כי אין יצוה
 הלה דבר ותכף יחזור בו אך אברהם הבין עולה ממש : ויחבוש את חמורו : אל
 תקרי חמורו אלא חמורו ולזה נדק מאמר הזקנים אל תלמו שטיבו במצה וירכיבם
 על נושא אדם כי החומר נושא כח השכלי שהוא צורתו : שבו לכם : חכמים אל
 שארו עם הדומה לחומר : קשה והלא שני הנערי' אלו שהיו אליעזר וישמעאל :
 וישמעאל לא היה עבד : ובאולי מאחרי אמו היתה שפחה התיירו עליו כאלה :

גלכה עד כה : לראות מה יהיה סוף כה יהיה זרעך : ויבקע את עני העולה :
 לראות אם יש בו תולעת הפוקלו למערכה : ואונקלוס תרגם ונלח ואצל ויבקעו
 המים תרגם ואתכזעו דרום וקבל שבר : וילכו שניהם יחדיו : מה שכלל הפסוק
 מלכו שניהם יחדיו לפי שינחק היה בחור והיה הולך במהירות לזה אמר הפסוק
 ששם עני העולה על ינחק כמו כדי שילך לאט : עם כל אלה עדיין ינחק היה
 שילך במהירות יותר מאביו אבל כשהתחיל לגלות לו הסוד כשאמר לו אלקים
 יראה לו השם לעולה בניו או כפל פחד עליו והלך יחד עם אביו והוא שכלל וילכו
 שניהם יחדיו : מומעל לענים מוכון כנגד כבוד כתיב הכא ממעל לענים :
 וכתוב שרפים עומדי' מומעל לו : על המזבח : כה'א הדעת הוא מובח שהקריבו
 בו אדם קיין והבל כח ובינו : ואת הממכלת : טגה לומר מאכלת שמונה
 אוכלין ישראל בכל דור ודור : ויאמר אבי : כדי שירחם עליו והו' ויאמר ויאמר
 הוא לפון קריאה ובלעז יורגם נעמו : אברהם אברהם : לכחיבת הענין ככל
 פן ישמט בנו ודברי חזל ידועי' : עתה ידעתי כי ירא אלהים : ולא ירא הבן והם
 דברי היולאלך שנתחדש בו הידיעה ואל תשיבני מן חשכת ממני כי המללך דבר
 בשם טולחו כמו אכני האל בית אל ומה שלא יעד לו שבר על היראה להיותו דבר
 תלוי באמונה וכל מואמין מניאותו ירא ממנו אך על המעשה אמר יען כי עשית'
 צומר ויעד לו שבר כי כךך וגומר : והנה איל אחר : רנון הפסוק שנשא אברהם
 עיניו וראה איל : ואחר שראהו נאחו כסךך והעעמים מוכיחים שאיל מוטעם
 בוקף קטן שהוא טעם ההפסק וכן אחר בוקף גדול והו' פשוטו וכל המפרשים
 גמגמו בו או יד ג שאינו של אחר ואינו מן הגול אחר שכלחו כסךך בקריבו ראה
 שדרך עם חרמן לו : ה' יראה : התפלל לשעה ולדורו' או כוונתו לומר ה' יראה
 לכי שאנדי לא חקר : תחת בני : על כל פעולה היה אומר זה תחת בני : וכן
 שמו עשו' עוד גיו בעקק הכפרו' להזכיר עקדתו של ינחק : כי נשבעתי כאם

ה' דוק שכלדת יצחק נאמ' וי' פקר את שרה שהיא ג'כ מדת הדן ומאז והלאה
לא תמונא בכל ספורי יצחק רק עם אלהים שביא מרתו עד אחרי העקרה שאז
נתקררה ילד ונאמר נאם ה' : וירש ורעד את שרה איביו : הבטחה על הגאולה
אשר אנטמו מקיים : את עין בבורו : אמרו זל זה איש שהיה מורע אברהם מש
לומרים שיהיה מורע עשיו דכתיב את : עין וארס וכתב רבי האי זל שאיב היה
וכברא ודעת האומר במסכת בבא בתרא איוב לא היה ולא נברא אלא למשל
היה : לא גרסינן היה והוא דיוק חשוב : את תחש ואת מעכה : תחש רת
תקעו חדש טובה ומעכה רת מן על כל הארץ לכך קורא פרשה זו בלה :

פרשת ויראת ונשלים ה' מבורך מעתה ועד עולם :

ויחיו הוי שרה • במנין ויהיו היומי שרה שהם לו שנים משנולד יצחק • אבל
יהיו נקרא למפרע רמו ששרה היתה בוקמת במו שהיתה בכמות : שבע שנים
לא הוצרכו במקרא שני אשה אחת רק זאת כי היא היתה אם והאש יחס האומה
העברית • וכן הוא אומר ואל שרה תחוללכם : שרה מאה טהה : רת שמש במקד
למה שאמרו זל עד שלא שקעה שמש של שרה ומה שמש של רבקה ולכן נקמר
מיתתה ללדת רבקה : בקרית ארבע • המפרטים קרית ארבע עם ארס טועני
דהא כתיב ויבא יעקב אל יצחק אביו מירא קרית הארבע בה"א הדעת שמונה
שהוא עם מתואר במקרה כי עם העצם לא יבא בה"א הדעת ופירש קרית ארבע
שארבע שנות בקראו לה אשכול ממרא קרית ארבע ונכרוך ומה שהמתין אברהם
לקנות הקבר עה מות אשתו לפי שאם יבקש מעכרון לקנותו בעוד חי שגיחם
יחשוב בלבדו יחזקון קברים טובים מאלו המבלי אין יקברים בארץ כנען והוא
מבקש לזאת • יבקש הדבר וימנא מקוברין שמה ארס ומה ויעלה אותו בדמים
יקרים או לא ימכרה כלל • לכך המתין עד שעת הצורך שלא יחזקו עוד על שום
דבר בראותו הקבה : בארץ כנען • אשר היא ארץ ישראל ולא הזמירה רק כסוף
וכראשית הפרשה להודיענו כי שרה אמנו מתה ונקברה בארץ ישראל וכן החתים
היו ממשפחת כנען • ויבא אברהם • כל המתעורר על דבר בקרא בא אליה
נדבר זה הורגל בלשון חכמים זל בא לו לרה והניח וכו' • לא שבא אברהם ממקום
אחר ומה שעבררני לפשט זה הוא ללמד לספור שאם היה הקפור שבא ממקו' אחר
היה לו לומר ויבא אברהם ויסקוד • אך אם הוא התעוררות מופלת היטב הלמד
ומדלא בתיב אברהם ויצחק והו ראייה למה שאמרו חז"ל שמתו העקדה הלך לנ

ערב : לטפוד לשרה : דרך הספרנים לומר הרבה פעמים טס הנספד וכן טפול
 ויהונתן וגו' : ולבכותה : הכך ועירא לומר שלא הירכה בבכי כמו שאמרת חל
 אל תבכו למת זכו ומצאתי במדרש דלכך לך ועירא דהוה כמו שאמרת זקני
 ולבת' טגס בתה מתה באתו יום שבת היתה לכהרס אבינו כמו שדרשו על זה
 בדרך את אברהם בכל ואין מוקדם ומאוחר בתורה : וקס אברהם - מכאן טפול
 יכול להתעסק בנרכי הקבור ולמודה תורה דרך ארץ שהמדבר בפני רבים יעמוד
 על רגליו אפילו שהיה אברהם נשיא האלהים והקמה השמים הנאמרה במקרא
 הוא בני אחרי כלתו דבריו הושיבו ויחרי כן כשרצה לדבר קם שמים : גר
 ותושב רצונו גר מארץ אחרת בעל מנת להתישב עמכם ולא באורח כנה ללך
 או רנה לומר אף על פי שאני זרך לקבל הנאה מפס כגר בארץ מכל מקום לענין
 השבת הגמול לפס הריני כתושב : או אמר גר ותושב לומר מה גר תושב פטור מן
 המצות אף מי שמתו מוטל לפניו כן : מתו מלפני : והטעה דריכה לך : שמענו
 ארזי ולא אהוינו שאין מדרך המוקר להשיב הדון לחיבתו בלי הזותו : נשיא
 אלהים : השיבו על ראשון ראשון על שאמ' גר ותושב לא ארזי נשיא אלהים אתה :
 ופגעו לי : בי עפרון היה עשיר וראש כמי עמו ולא יהיה לו כבוד למכור מנחלת
 אבותיו כמו שמצינו בכבות היורע אליו לכן יחלו פני דוד : ויתן לי אף על פי
 שאפרענו בכסף מלא אחשוב אותו כמתנה : בכסף מלא : אחרת שאמר בלשון
 בתיבה פירש לו שלא כיון למתנת וחס לא לקנותו בכסף מלא ולא לכסף ממנו
 חסד אפילו בשוה כרוטה : אשר בקנה שדהו : ואינו בית קברת אבות עורף
 לשרה : בתך בני חת : מלת תך : מורה על הגדולה שישב באמצע כמלך
 בגדוד : לכל כאי שער עירת הראשון לכל והשני בכל וקל לכל כלי המשכן בכל
 עבודתו : לא ארזי שמענו כל השמויעות שבעמך לטון הכנה שעפתוהו היה
 מראה לדיבות כנגלה ותוכו ישי' ארבו לרוח בקף מלא ואברהם הביך כל הענין
 וזהו רבו השמויעות שטוס אחר מהם לא היה חרש : כיני וכיניך : בירש רשי' בן
 שני אוהבי' כמונו קל מל' לרשי אפשר שההכיל הדברו בין שני עשירי' כמותם
 אלא רשי' רייך הישב מן הפסוק שמהרץ המוקר היה לו לעפרון לומר כיך וביני
 ולהוכיח אברהם ראשונה אלא לפי שדבר על האהבה לטף הזכיר עצמו ראשונה
 כי האהבה היא כמים הפני' לפני' שאהבתו נגד אברהם ידע בעצמו באמתות
 ולכן אמר וביך שבוראו גם אתה אוהב אותי וזה הוא שהבחינו לרשי' לפרש בין
 שני אוהבים כמונו ולא מצד העושר או קבה אחרת : השדה בתמי' רצון עפרון
 שלא רנה למכור המערה בלתי השדה כי כן השדה לא יסוה לו מאומה בהעת
 קבר במערה : או כדי שיהיה לו לדרך אל המערה : לעיני בני עמי : זאת היא
 מענה על הפגיעה כלומר איכתי רונה שהם יפגעו בי אך כתיבה לך ולא להם :
 כי הגותן מתנה לרכים הפקידה : ארץ ארבע מאות : באלוי' או הוא או אבותי

קנו אותה בכך זה : עפרון חקר כתיב בני רע עין ועולה במקפר ת' כדמו
המערה : עובר לקומר מפני שלא היה לו פכאי לכיזת הקבורה למנוח
ולשקול המעות אחר עובר לקומר שהעבירן אלז קומר אחד והוא נדר המעות
וכן עוד היום המנהג בווינציה בין הקוחרים בזכותב החכמות : לאברהם למקנה
בשטר כמה דלת אמר את ספר המנהג ארבע מלות שקל בכסף ואחרי כן קבר
הרי חוקה : לעיני בני חת ברשות ורצון כל בני העיר : ואברהם זקן וחשש
שמא ימות לפיכך רצה להשיא בנו קודם מותו ואף על גב דכבר כתיב ואברהם
גשרה זקנים לפי שכלית יצחק חזר לבחרותו הוצרך לחזור ולומר ואברהם זקן :
ה' אלהי השמים : ארון המערבת : ואלהי הארץ : אלהי העבע : או אלהי
הארץ : אלהי ארץ ישראל : ולכן ייחד לו אלהי שנית שהיה יכול לומר אלהי שמים
וארץ תדע כי בפסוק אשר לקחני מבית אבי לא נאמר אלהי הארץ כי היה לא
בחרן או באור כשדים שהם חונה לארץ : ואנכי יושב בקרבני : והשני אנכי יושב
בארצנו וק' כי אמי ה' בקרב הארץ : אשר לקחני : פירש רש"י ולא אלהי הארץ
שלא היו באי עולם מכירין אותו עד שבא אברהם וזהו שמוקדר התפלות לא תקנו
ולכות בכרכה ראשונה של שמונה עשרה כי קודם אברהם לא בודע מלכותו :
ואשר דבר לי ההבדל שבין דבור לאמירה כפי הפשט הוא כשימוש הלשון כי
האמירה אינה בלתי קמיכה לאחר והדבור הוא בלי קמיכה לאחר כמו
שתאמר חי מדבר ולא תאמר חי אומ' שלא כשתמכנו לאחר כמו אמר גא
אחותי את לשואלי אותך : והו' מה שדייק רש"י במלת לי שיש עיקר עליו כי הוא
דיוק בכבד : לא תאבה : בגימט' בתואל נתבטא שהוא ינוגע : ההשכ אשיב :
אף על פי שמעולם לא היה שם יצחק מכל מקום דבר על עצמו שהיה שם זקן
אנשכ בעמי נרות המואביה ורות מעולם לא היתה שם : השמר לך : לפי שיצחק
עולה תמימה : ובתיב השמר לך פן תעלה עלותיך וגומר : מלאכה : ולא אמר
מלאך רצונו המיוחד והמקוים והוא מיכאל שר הגדול הנרצו באותיות מלאך או
רצונו במלאך הממונה על היונו : מגמלי אדוניו : שגמלים השרים הם חשוכים
או ככרים היוגמלו ש"ל היו רועין בשדות אחרות אף על פי שאינם מוומים
דאפילו בהמתן של דיקים אין הקלה מיא תקלה על ידן בעוכר דאמורו של
רבי במחן בין יאיר : וכל טוב אדוניו בידו : ברשותו כמו ויקח כל ארצו מגיד והוא
על גרי שטר דייתיקי כמו שאמר אל כי אם היה רוצה להטמון השטר ולכבוש אותה
בני ישמעאל וקטורה הע' יכולים להריב עם יצחק : ואם יקשה לך היאך עשה
אברהם זה והלא אמרו אל שינכא לא תהא מעבורי אחסנתא אפילו מברא בשא
לברא שבא שאבי הבי דבתיב כי ביצחק יקרא לך ודע : או רצונו שהולין עמו כל
ההשגחה הרבקה באברהם לעשות לו גמים אס יצטרך : הקרה נא לפני מנח
יביה יקרה אבל מנח אדוני יהיה על גב החמד כמו דאמרת ומסר לאברהם

בנה אנכי נצב על עין המים • ובקלות אוכל לכפוף קומתי ולשתות ואומר אליה
 הטי נא כדך באופן שתוכל לשפוט שמאזה וגדל לב אני עושה כל אלה וגם כל
 זה לא תקרב ותאמר שמה וגומר ודאי היא האשה וגומר • והקשה בעל המפר
 מונות גדול היאך עשה שלייעור הדבר הזה והלא בן נח מזהר על הניחוש • ותיירץ
 ששלייעור לא סמך על הדבר • ולא נתן הכומים תחלה ואחר כך שאל כמו שכתוב
 בפרשה ראשונה הלא כמו שכתוב בפרשה שנייה • היא האשה אשר הוכחת
 יחכמים זל אמרו שלייעור בין הארבע ששאלו שלא כהוגן וכדמון להם כהגון יכול
 אפילו חגר וקומא וכדומה לו רבקה • אמה שלא אמרו זל יכול אפילו ממורת
 משפחה כמו שאמרו בשאול • וככל זהו לפי שלכני נח לא היה פקול ממורת שעדיין
 ולא נתנה תורה • טרם כלה לדבר • ונתפלה במדרש ונחה מדברת על לכה •
 ותמלא כדה ותעל • לא כשאר הנער • כשהולכות לשאוב מים משחקות זו עם זו
 אבל היא עשתה במהירות מה שעליה לעשות • וירץ העבד לקראת הלל אחרים
 שכן היה נצב על עין המים וכפר מלאה כדה מכאן דקדקו חזל שראה המים
 עולי לקראתה • ותכל להשקותו וגומר וגם לגמליך מה שלא אמרה בתחלה וגם
 לגמליך שיהא נראה באלו השותה אותו לגמלו • הגמלאי • אין לו עוד היע
 במקרה • מחריש • ולא אמר לה אל תשרחי לב כאשר היה מדרך המוסר
 ומחריש פעול יוצא באלו שב אל העבדים אשר אתו שהע גוערי • בושרה לתת
 הנמוי טרם ידע מי היא • כאשר כלו הגמלי לשתות • שראה כמה נקי וברש
 שעשרה גמלי עייפי מן הדרך אשר לא יספיקו עשר כדי לאחד ונערה קטנה
 במרינות השקתה לכולם מיד גזר אומר כי יד ה' עשתה זאת ולכן לקח הכומי •
 ויקח האיש נוס • פירש לקחו מאמתחתו והבין אותם אבל לא נתנם עד אחרי
 שאל בת מי את וגם אין בפקוק ויתן וככה יתיישבו כל הפסוקי האלה • נוס •
 שנה המתרגם לשונו שבכאן תרגם נוס קראש ונאירי שידין ונפר • ויקהל תרגם
 נוס שבכין ונח שידין ובפר מוטות תרגם אנערה שידין ונאיר שגסקין ועגיל
 קדישין דרוש וקבל שכר • בקע משקלו חני שקל מלמון נטה ירך על היס ובקעהו •
 על ידה • למדת ידה כמו ועשית על החמץ שרשות • ותגד לבית אמה וברחל
 כתי ותגד לבניה שמתה אמה • ולרבקה את • במקורת ולרבקה ב' מד רוש
 פסוק והוא דין וחד סוף פסוק ותהיין מור רוח לינחם ולרבקה רמו למה שאמרו
 זל הנשוא אמה יבדוק באמיה • ברוך ה' לפי שאברהם שמדרו דאלכ היאך
 קבלה רבקה קדושן ממונה ראין העבד נעשה שליח לא לניטין ולא לקדושין •
 ויטם לכני לאכול • אולי שמו לכינוי טרפיות ליה התמיל ואמר עבד אברהם
 אנכי שמומר התורה כלה ואלו המאכלי אקורי לנו ובמקורת ויטם ב' הדין
 ואורך ויטם בארון במזרים רמו שרנה לתת לוקס להטמו בארון • ויפתח את
 הארון • שכל אל לכן כילא יתכן שלייעור יתן מים לרחוק רגלי אנשיו ולפירש

רש קשה אך גמלי של אברהם אבינו לא היו בחמורו של ר' כנח בן יאיר כאלו
 חליעור לא רצה לסמוך על הנס ולפי מה שפירש למעלה לא קשה מדי: ויתן
 תבן ומספא והדר ומים לרחון מבאן שאסור לאכול קודם שיתן לבהמה מוונל כשי
 שאמרו חז"ל על עשב לבהמתך והדר יאכלת ושבעת: לא אובל עד אם דברת
 בירש טרצה ראשונה לדרך עני וברכת המזיא והיו עבד אברהם אבינו וכך
 שורגלתי בבית גבירי או חשש שמו ישתכר בשעורה: ויי ברך התחיל בזה
 השם לגלות להם אמונה גבירו ולהכניס גם הם תחת כנפי השכינה והעד שתכף
 האמינו והשינו מיי ינא הדבר: ויתן כל אשר לו לינחק: רצונו שהחזיק אותו
 בנכסיו שלא יעזרו עליו בשעת כשירתו ויודאי הראה להם השטח לדייתקי
 דאם לא כן למה לקח השטר עמו: ומשיעני אותיות ומש עני שנתן כל אשר לו
 לינחק: לא תקח אשה לבני כדי שלא יחשבו אברהם עשיר גדול וינחק בן יחיד
 ואינו מונא אשה במקומו ודאי יש בו פנס לכן ספר בכת בואו: אשר הוכיח ה'
 שכן דברי היווג מעורבים בבחירה וגויה וכמו שאמרו ז"ל אין מוזניג וכו': ויונא
 שעבד בלי כסף רצה לגמור העני מיד ונתן לה קבלנות באתרא דמסכלי והדר
 שוקדשי: מה ינא הדבר קשה מנא בוי ידעי דילמא הכל היה דרך מקרה
 ובאולי התרפים הגידו לו: טוב או רע מהדבר אינו תלוי בנו מאחרי אמה
 ינא הדבר ועוב או רע היא המזאון או הרגון: פאשה דבר ה' כאשר נוד דהיכן
 דבר כמו הוא אשר דבר ה' בקרובי אקדש: או כאשר דבר בת פלוני לפלוני:
 טעב הערה אתנו להשביע עינה מאמה ואנשי ביתה כי כן היא הולכת אל
 ארץ רחוקה ומי מדע מתי תראה עוד את פניהם: אל תאמרו אותי יה' בת
 ליה כי המלה והסתלה אינם כוונים: וכשאלה את פיה קשה והיא בראשונה
 אמרו הנה רבקה לבקך אלא שהני לשאל את ביה אם אמת הוא שארעו לו כל
 הנסים האלו: ותאמר אלך מולא אמרה הן או לאו דרשא בברשת דבה אף
 על פי שאינכם רונים: שער שחאיו הראשון חויבו והשי שחאיו וקימנד על
 חויכך ועל שוכאך אשר דרפון: וינחק בא' בני מוג ערן: בארץ הנגב
 קמנד ליה ינא ינחק לשוח רמו למה שאמר זל הרונה להחכים ידריס לשוח
 בשדה ללכת בין השיחים ודברי חז"ל עיגר: ואם יקשה הא אזל חניף עלי מאן
 דמלגו בבקתא נוכל לתרן שהיה בהר המוריה וכמו שאמר זל לא בינחק
 שוקראו טרה: או היה השדה אצל מערת המכפלה דבתיב השדה אשר קנה
 אברהם: וכתגלה לו שם השכיב ולכן התפלל שם והעד שהבית בפתח ומורה
 על הא הדעת: לכפות ערב במסורת ב' הדין ותניין והיה לפנות ערב ירחז במים
 ואזל במסכת יומא שטובלי מן האמחה ולמעלה ומה ערב דהתם מנחה אף ערב
 דהכא מנחה מכאן אמרו שינחק תקן תפלת מנחה: הלוא דורשי נטרקון
 דורשי מיי הוא כן לו שנה העמוד בין שני ההיין של אברהם ושרה: ההלך בשדה
 שינא

שינא אמו עשו איש טהה והו' שאמר לקראתינה שאלהבת יצחק לעשר היה ענה
 רגונה שהיא הית' אהבת את יעקב : ותתבקש כי אחי ראותה איש יחיד כל
 לקראתם שפטה שבא לקרא להם לשלום או להכניסם לבית עשתה בזמנות
 ובקתה פניה : האלהה שרה אמו לכבוד אמן לא רצה מעת מותה עד עתה
 שאשה אחרת תבא אל אלהה : ויקח את רבקה וקאמך ליה וקאפך אכרסיה וקח
 אשה למדה תורה דרך ארץ שאלמן אשה יש לו במים גדולים לא יקח אשה אם לא
 ראשו' ינשאו הבנים : וינחם יצחק אחי אמו לפי שעל הכוב הנשים מתקוטטו
 עם חמותיהם בפרט בהיותם בבית אחד לזה אמר אחר שהביאו אשתו הבית
 קבל תנחומין על מיתת אמו שלא תתקוטט עם אשתו ולכן אמרו המושלים
 כשידור זאב עם כלב תדור אשה עם חמות : ושמה קטורה וכדברי הגמ'ם
 פירש וכי קטורה פלגש אברהם כי כל נשיו וולת שרה היו פלגשים ולכן אחזק
 שהיא הגר' ותרגמוהו של ותקשר על ידו וקטירת על ידה והנשואה אל שקשרה
 פתחה וכן תרגום ירושלמי והיא הות הגר דמות אקירא ליה מן שרית אף קשרה
 הרי אף שאברה' קיים כל התורבלה והרי כתיב לא יבא מצרי והיאך לקח מצרי
 ויל דהגר היתה משוחררת ואברהם גר ומצריה שלמה היא גהים ומשחררים
 מותרים לבא זה בזה : אפואם וגומר תרגום מוכנסם למשירין ולשבוין ולכונן
 עשה אשורים מלשון לא תמער אשורית שהם המסנות שערות ההולכות מעור
 לעיר ולטושים כמו טושים בלילה ולק' מותרים למטה ולמטה וכן לטושה
 בטושה והם השוכנים באהלם בטושי' על פני השדה : ולאמיס תרגום לבנון מלשון
 איס' ומלת היו מורה על זה הפירוש שהיה לו לומר ודרך ילד וגומר : נתן
 מותנות בפרק חלק פירש רש"י כשוק ומעשה שדים דל' לכ' מביין היו לו נכס' שהרי
 כבר נתן הכל במתנה ליצחק : ויבוע עמת ויאבק : ויבוע כבוד אפיסת הכחות
 וימת כבוד הרובת בכין הגוף ויאסף אל עמיו הוא טוב והנפם לנרוד החיים והו'
 אל עמיו וחל אמרו כשוק פק דבכא בתרא אמר ליה רבינא לרב תמוא ודאי
 דאמירתו משמיה דרבי יוחנן כל מיתה שיש בה גועה היא מותתן של דקיים
 אמר ליה הן והלא דור המבול הכתיב בהו גועה אמה ליה אכן גועה ואקיסה
 קאמרינן : והא נשמעאל אדהכי אתער בהו רבא אמר להן דרדקי הכי אמר
 רבי יוחנן נשמעאל עשה תשובה בחיי אביו של ויקברו אותו יצחק נשמעאל בני
 דארכוריה ארכוריה נשמעאל ליצחק והקדימו לכינוי : מחוללה עד שור' תרגום

ירושלמי מן הכדקיא עד תלויה :
 בשלמה פרשת חיי שרה :
 השבח לעושה כשלמה אורה :

אברהם חוליק • שהוא היה ראש היחס ולא יקראו התולדות על שם תרמו
 משמות אשר קדמוהו • או רגזו כשהיה שמו אברהם ולא
 אברהם שהולידהו אחר המילה • הוליד • למד עמו כמו שדרשו בספוק אלה
 תולדות משה ואהרן • ופשוטו גדל כמו יולדו על כרכו יוסף • ומשמעות הספוק
 להודיענו כי יצחק לבדו היו תולדותיו וכאלו לא ילד אחר ש' כי ביוסף יקרא לך
 רע • ולכן אמר בישמעאל אשר ילדה הגר המצרית שפחת טרה לאברהם לכבוד
 יצחק לומר שאין זה בן היחס לאברהם • וכן בדברי הימים אמר בני אברהם
 יצחק וישמעאל להורות כי הוא העקר ולכן הקדמו אף על פי שישמעאל גדול
 ממנו בשנים • ומה שפי' רשי שופני ליצמי הדור וכו' דר קלקתר פניו וכו' קשה
 אדרבא יותר שהכנים דומים לאב הוא חשש למזמורות מפני חשש האם בשעת
 שבעלה שמתיראת מבעלה ויפעל הדמיון • ויש לומר שהקלה דר קלקתר פני
 יצחק לא בשעת יצירתו אלא אחר בן בעת שהלכנים הוציאו הלעז והיו נס גדול
 שנשתכו פניו כמעט רגע • גם נוכל לומר שחשש המזמורת בדמיון הוא כשהאשה
 מזומת סבלי ידיעת הבעל ואז לקבת הפחד • יפעל הדמיון • אבל לקימת טרה
 לאכימלך היה בידועת אברה' ועם כל אלה היה דומה לו ואז הודו הכל שאברהם
 כוליד את יצחק • אחות לבן הנזכר בעת השדוך ודברי חז"ל ידועים • הארמו •
 קרא ארמי על שם היותו מופך ארם • לא בן שנקרא ארמי על שם רמאותו
 אאותיות הארמי הרמאי וכן לבן בהפכו כלל • ארבעים שנה • אף אל פי שאזל
 ביון שארם בן כ' שנה ולא לקח אשה הוא כל ימיו בעבירה שאני הכא שלא נולדה
 עדיין בת ווגו • פדן ארם • פי רשי על שם ששני ארם וכו' קשה עדיין לא פירש
 לנו מאיזה ארם הית' דבקה • ויל כי פדן הוא פי' של נהרים ר'ל שרביקה היתה
 שארם של נמר נהרות והוא ארם נהרים • לנוכח אשתו • מלת נכח מורה על
 הכונה התכליתית שנכח הוא הגבול הנר כמו הנקודה והוא אות הדק אשר אלט
 יכונו המורים • וכן עיניך לנכח יביטו הוא כמו עיניך לתכלית יביטו • ורגון
 הפסוק שבתפלתו נתדבק בכח עליון לכונן עליה • או יתכן שאמר לנכח אשתו
 לא אמר על אשתו ללמד ששניהם עקרים היו והתפללו זה על זה • או כפי
 פשוטו לנכח אשתו לתקנת אשתו כמו נכח • דרכם דתרגומו מתקן
 ארחתכון • גם אמר לנכח לפי שאחת מהכת העקרות הוא כשמוג האיש והאשה
 שוים בני לעבודה של אשה נדיך פועל ומתפעל לזה אמר לנכח שהתפלל על
 נכויות המזגים • ויעתר יצחק • הקדים התפלה לעקרות שבתחלה הלל ותמי
 דבקה עקרה ולאחריכיועתר לומר לך שהתפלה סבת העקרות כמו שאזל מפני מה
 שתעקרו באמהות מפני שהקבה מתאוה לתפלתם • אשתו • בני אש וקס • כי
 עקרה הוא • כתיב כונו לומר ששניהם היו עקרים וכמו שפירשתי למעלה •
 ויעתר לי • פי' רשי שאינו רומה תפלת נדיק בן נדיק לתפלת נדיק בן רשע •

קשה

ספוק

קשה ה' לל דקת בת דמע' ובאולי כינה מפני כבוד רבקה' אס כן למה זה
אזכרי' אס הילך אחר דזיק מזה אברהם וינחק' והשני דמע מזד לבן וכתואל
למה זה אזכרי נחשבת לכלום הלא דקתי היה להכריע שגם השני יהיה דזיק'
ואו הלכה לשאל לשאר הנשים אס אירע להם כן והשיבו לא או אמרה אס כן למה
זה אזכרי למה נשתנה עלי קרה העולם' ואו הלכה לדרש' ה' למעלה מן הטבע'
גם יוכל להיות שרצונ שמוח היה לה שלא נבראת' או כימורה שאמרה בת כתואל
אזכרי' לדרש את ה' כפי פשוטו להתפלל כמו דרשת את ה' וענני ובפרקי
ד' אליעזר איתא שהלכה להר המורה' וימרה' לה' פי' דש' עני' שלוח והוא
והחלוקת חול אך יוכל להיות שהיה ע' אברהם שהיה לא אמת עד שהיו הבנים
בני טו' שכה' וכך מצינו שרבקה לא נמנית בכלל שבע נביאות' מלאס' מה
שפי' רפי' כשזה קס זה גופל דייקון מן ג'ס מלאס שהוא כמו מן לאס' ורב יעבר
צער' לאלה יועיל וכותך שמת אוהבת אותו' ועוד היום מתקיימת ברכה זו'
אדמומי' מלשון אדם נמר כולו מעטלך בלשון אשכנז' כולו באדרת' אפי'
בבות ידיו כד' הידיים דיעשב' וידיו אוחות' לפי ששענכדמה לחזיר מיער
אחו יעקב העקב להדלות שאעפי שהיא טפועה טומא הוא' ויקראו שמו'
הדואים אותו וביעקב כתבו ויקרא הקלה' יודע ציד' חזל אמרו לצוד את
הבריות ודייקוהו מדכתיב יודע' אש שרה' כתרנמו אש' בפיק חקל ולא
עובר שרה דלכ אש אדמה מבעי ליה כמו נקין היה עובד אדמה' או אמר
יודע ציד בעל המנאות שכן בדמאות נכודים רוב החיות' אש תס' את סס
שישכ כהה' סס' אהלים' של שכינה וסס' ועבר' או אמר אהלים' בלשון
רבים יושב אהלים' למעלה זלמטה בין שאלול עדמות ושל' יעקב' אהינו חקוקה
תחת כסא הכבוד' וכן אמר דוד אתה לך לכני' ה' בארצות הסוים ארץ ישראל של
מעלה ואי של מטה' וכן כמתן תורה תמוז ויראו את אלקי ישראל ותחת רגלי
רמו למה שאמרו' ויאכה ינחק את עמו' והו' שאל כל אהבה שהיא תלויה
בדבר וכו' כי ציד כפיו' בפני ינחק כי תמיד כשהיה אוכל היה מתאוה דבר
ציד ועשו אש ציד ולכן אהבו' ואל אמרו שהיה מרמה את אביו ושאל היאך
מעשרין התבן והמלח' ואמרו תבן ומלח הפטורס מן המעשה בין מדאורות' בין
מדרכין מה שאין כן בירקות דמיכ' מדרכין' ורש' שהבי' המאמר באולי רמו
לפי שראה עשו שיעקב נקרא אש תס רבה גם הוא להיות נקרא כן' וזה כרמו
לתבן ומלח לת' ופשוטו שפיו שכ לעשו שהיה יודע' לשרוק בפיו בקול כל
החיות והעופות ובאלה צד אותם' ועוד יעקב נזר' ה' לל יזר' ינחק שהוא היה
האכל לאל לפי שאין האכל אוכל קעודת הכראס ומלל לכך אמר יזר' יעקב
שיעקב הביאס מבית אחר' או היה יזר' מלשון כי ברה' אשר' וזו שתרגמו
דמיכיו פי' חשב מחשבות' ותיעץ ועס' גם ועבר' בעסק וס' שיהיה יושב באהליהם'

והוא עיף * כירשי מרצתה ונביא ראהי מפסוק בירמים וכי עיפה נפשי
 להורגם ואין הרציה דומה לכדון בי ירמיה לא היה רוצח רק היה עיף מפני
 הרצמים * ונאולי הביא רק לאמבנתא בעלמא : האדם האדם * שכן דרך
 העיפים לכפול דבריהם ולבני עשו בתיב והוא עיף : הלעטני נא האכילני
 ואין לו רוע במקרא ובדברי חזל מלעטני את הגמל והיה לב עיף שלא היה
 יכול להגיע ידו אל בני * מברה כיום * אמר כיום באומר מעכשיו לכטל טעות
 אשמתא * ואמר השבעה לכטל מודעת חונק * וזה שלא אמר חזל השבעה
 אים נא ירך ימתי ירבי כמו שבעה אברהם לאליעזר והוא ליוסף לפני שיעדין
 בחוכה היה ואולי יד לאמה תקצן אבל אברהם והוא זקנים היונולא חששו אך קשה
 מה מונעלה מכירה זו וכי ישראל שקנה בהותנו של בהן יכול להשתמש בכהונה
 בשלמא לענין ירושת פי טנים כיחא ביון דהית עי' שבעה מועיל ומטעם דכל
 היוצא מפני עשה * אציג דמי שאמר מה שאירש מאבא נכור לך לא אמר כלום
 דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם באולי מאחרי שאמר ביום היתה מועלת
 במכירה דמי שאמר מה שאירש מאבא היום נכור לך דבריו קיימי אבל לענין
 כהונ' ובכורה מאי איבא למומר * ויל דמכירה זו לא היתה אלא לכטל עשו
 מהקריב קרבות ומעבודה כמנהג הכבור' ועם המכירה הוצאת ששבעה שלא
 יערער עליה בתכטל מעבודה * הולך למות * אולי אמות ולא יהיה לי ירושה
 מזונו * או אמר ירושת אי תלייה בבכורה וזה יהיה אחרי כמה שנים מה לימה
 שיהיה אחרי מותי עלך רק אמות ושלו יהיה בימי * ויעקב בתן * בהך וזהב' והטעם
 המכסיק מוכיח שמתן לו דבר אחר בוסף עם לחם וסוד עדשי' שלא היה אלא
 לקיים התקנה על מאכלו עם על הגל פרי לקיים הברית וזהו גב' שאמר באחתה
 זהמלך והיין ישבו לשתות והעיר שושן כבוכה ופי משום דמהלך והיין ישבו לשתות
 העיר שושן כבוכה אלא טראו שעי' השתיה נתקיים מקח עשרת אלפי' ככרי
 בסף שהיה בימהם * מלכד הרעב * רצונו כמו שמכני הרעב הראשון הוצרך
 אברהם לנאת מהארץ כן היה גב' כיצחק וכמו שהרעב הראשון בימי אברהם
 היה רצו לגלות מצרים כאשר פירשת' במקומו כן רעב הזה רצו לגלות בכל שהוא
 מקום מגורי אבותם באור כשרים דרוש וקבל סכר * וילך יצחק אל אבימלך * הלך
 לטול השות מימן דרך מוסר בהמותו תפן לנאת חוז מארצו * אל תרד מצרומה
 שיצחק היה קבור שאלו מתחיל הגלות ולכן הלך למלך פלשתים כי קרוב הוא ולפי
 שהדרך הישר מדרך כנען לדרך ארץ מצרים דרך ארץ פלשת' כדל' ולא חסו' ונו' לך
 הזהירו אל תרד * כי לך ולרעך * דכתי' תמושת קרמי פלשת' לכנעני תחשב *
 והקיומתי את השכונה * היא השכונה עצמה שהיא אמר אשר נבעתי לאברהם
 וליצחק ולא מינין כיצחק שבעה כי אם זאת * עקב אשר שאל אברהם * את
 מערב רמולמה שאל שקיים אפי' ערוכ תבאלין * ושמאר משמרת * כירושלמי

בשניה אברהם בעולם לא הוצרכתי לעשות מלאכתו ודומם שמלאכת הק"ה
 וכלכל חיים בחקל ואברהם שמדתי חקר העולם היה כוונתו בכותו : ונתרתי
 דמו לתורה שבעל פני : וש מוקשים אם למד כל התורה כלה מודיע לא מול
 עצמו קורם הצוי : וזול דרצה ולהמתין עד בא הצוי גדול המצווה ועוסה וכו'
 אחתי היא : ועל הבנים לא שאלו באולי בני : אשה אחת : הם : טובת מראה
 היא : בפרשת חייסרה כתיב מאד והיו קודם שילדה : בעד החלון : הרגיש מתוך
 מהחלון היה קבור : שכן תח' מאתיל בטליתו דחו : שיחחק יהיה : משמש : מנתו : זינח
 החלון : פתוח ומלת וירא רצונו הבין כמנוולכי : האת : גליבא : לאקשוני : והא' בשמי
 דעבון אקור לשמש מנתו כמו שדרשו : על וליקח יולד דכבר לא היה רעב :
 חו לכי מעדיין לא היה לו כת ולא קיים מצות פריה ורביה : ובעד החלון כד' א'
 בעד החלון : השקפה ותיכב שראה שעתיד לזאת ממנו : אומה שתכלה אומתו :
 וההשקפה הית' לרעתו : ואשם : עשו אברהם כתיב חטאה גדולה : הבא היה
 שוגג שהיו שאל עליה ועל שוגג בא אשם : אבל התם חטא היה דבתי : מקת את
 טרה כתיב לרביה חטא גדול : אחד הע' מדלל כתיב מן העם דייק רשאי המיוחד
 אבעם : בארץ ההיא בשכה ההיא : ההיא בפעמים ארץ קשה ושכה קשה שהית'
 מצת בצורת : מאה שערים : פי' מאה בפלי מאשר שערות ואין לו ריע במקרא
 זולת כי כמו שער הפסחו : וכן גב כות רש' ז' : עד כי גדל : חל אמרו זכ' וכל
 פרותיו וכו' רצונו בשישמוהו בשדה : להובל עצמו למאוי שוק : אך קשה והרי
 עדיין לא היו פרות בעולם עד שבא עקה ומצא את הימים : וזכר לתרן שהיו
 בעולם : אכן לא היה מודע ההרכבה עד שצבא : ענה ופרקס והדבר והעד : שהיו
 בעולם דבתי : במדבר וענה הביא ההרכבה בשוק : ומקנאו אותו : פלסתי : ולא
 הזכיר בעשרו כסף והב כי הכסף והזהב מטומנים : אותו ואינו : ככה שיקנאו
 אותו אבל הצאן והבקר : אי אפשר להקתיקם : והיה קצת הקנאה : וזכר
 הבארות : הרליב' ז' פירש שכן הבארות : היות רומים על בתי המקדש וחורבן
 וכמדומה לי : שנקמה בורקה בפני קחנני משם : עסק : אשון טרדה ומרובה
 וכדברי חז"ל טרה שצאו עליה עסקין : ואינו לשון עסק מדסתים בתריה וירעו
 גם עליה : אך גם הקודם אליה היה : כי במחבה : ואין לו עוד ריע במקרא : א'
 ואבימלך הלך אליו : פחד ממנו אעפ"י שהיה ברית בינו וכן אברהם בעבור
 שהיה הפך ברית ראשונה עמו ושלחוהו מעליהם : שחדו שגם לרהוטר להרע
 עמהם : כמו שאמר ז' על שמוסן ס' עלי והוא יחל להושיע וגו' שבמנו הולכה
 שבעת אברהם ויחחק : מהם היו ראשונים לעבור או יכול גם הוא לעבור : והינא
 הכי בכל דררא : דמונא שכן אש : לרעה : שפסאחד עבד השכמה : גם לרעה
 הותרה : בינותינו בימנו וביניך : דמונא שהדבר : שאר בקו : שנא היה למלך
 שיטביע איש יחיד : שאל ויקנו ושמתירא ממונ' : ונאלתך בשל' : כלו וכי דבר קט'
 הוא

הוא כענין שישאל מתחת ידנו בשלום. משל לעגור שהוציא עזם מגרונו של זאב
ומוקם שזכרו ענה הוא וכי דבר קטן זה כענין שהיה ראשך בגרוני ונאלץ
בשלום: מודיע באתם אלי דבר עמהם דרך מוקד מודיע באתם בעצמכם הלא
בכער קטן ששלחתם אחרי היותי באל חליכם אעפ"י שאלתם שנאלתם אותי כי
אינני שואל אתכם: אתה עתה ברוך ה' כאלו הראו ליבתם הנסותרת רגועם
אין לאל ידנו לעשות עמכם רע אבל ישתנה העת ותצטרך לשוב אל ארצינו
וכשיב לך גמול לחמם שאלתה געשה עמנו ותהיין מורת תרגום ירושלמי ולא
היו מוקבלין אולבן לא מן זנחק ולא מן רבקה וזבאולי מורת הוא מלשון מורה לא
יעלה על האש: רות הלא יקרא בלשון הקדש החפץ והרצון כמו שאמר אל
שיכול להלך בגד רוחו של כל אחד ואחד: ליזחק ולרבקה בתחלה ליזחק
ואח"כ לרבקה לפי שרבקה היתה בת עובדי כוכבים ומולות לא היתה ב"כ מוקפדת
בטנינות עבודתם ויזחק עלי שהיה כן קדושים היה מוקפיד עליהם ויתכהין עניויו
מטום דכתיב בי השחר ויעור והוא לקח שחר דכתיב כי יזדבסיו והלא הרבה
ק"ו יזחקו שבעה שחר מן הראש לקחת אותן כך הנטל שחר ממי שאלו ראו
לקחתו עאלו ויהי כי וק"ו לת יין שרעת זקנים נוחה ממנו: מרלה אותיות
את דם שכהו ענינו שראה השכינה בשעת העקדה: בני הגדל יאכנו ואמו
קראו אותו גדול והק"ב קראו קטן של הנה קטן בגוים כתיב יעקב אבינו ואמו
קראו אותו קטן והק"ב קראו אותו גדול ש"ו מן גו גדול: לא אדעת גוים מותי
כי אזו מתחוקי הטבע כמו שמוצינו ביעקב ומשה: של כל סלך בלך דחולק
מוכח מאח"כ והענין המומר לעבודת כוכבי ומולות מורת לא כל משחשתי
תימא אמאי לא גייתי ראיה מיזחק שאל כל משחשתי עשו שיאל לתרבות רעה
כמו שאמר אל יול דלא אכל מעולם משחשתי ולכן בודמן לו יעקב בפעם הזאת
להשתא בהמתן של צדיקי אין הק"ב מביא תקלה על גדם צדיקים ענינם לא
לש: ולי גידה ציד הראוי לי שיהיה בשחט בהלכתו: בטרם אמות לתתלו
הכלל במתנת בריא או כאשר כירשתי שאזו מתחוק השפע ולכן אל מזה לקיים
דברי המתן או אס לא דברה בחייו ידע כי לאחר מותו לא יכה לברכה במו
שוכה הוא שפ"י עדי אחרי מות אברהם ויברך אלקים ועומר ואלימן כי רבקה לא
והגידה מעולם ליזחק כבואת ורב יעבוד צעיר דל"כ לא היה מברכו אך קשה
למה לא בירך יזחק שמי בניו אחד כמו שפשה יעקב לבניו ולא היה נהיך להטיל
מנחה בנימה: אכן יש לו סוד והמשכיל יבין יעקב בכה ועשו בניו לכת
ואהבה: לפני ה' לא בוכר בכל הפרשה לפניה דק בדקחי רבקה להעיר בכה
על מעלת הברכה שתהיה ברוח הקדש: שמע בקלי מיה שכל רבקה אח"כ
שאית אך שומע בקול השמי היה לאוהרה כי כמו שהימתה יזחק בערות גדי
העזים כך למדה יעקב בכה לרמות אביו לשמות הקול והו' אך שמע בקולי לשנות

הקול

והקול כאשר אני עושה והוא היה אים תם לא יססה ללפת באלה ולכן אמר אכנו
 הקול קול יעקב וגומר: משם בגי' משגל סכך בתבלה בכתובתם: אים טעמי
 תרבוס יהשלמי גבר בגיד ומלשון זה גיגד כלשון חזל בבורת שהיא מלחה שער
 בקימיהי' אונ מעיר מלשון ולא ינכחו עוד ובחיהם לשעריים רזנו אים שהי' נבלש
 אומיו דעל דיוולו ואים חלק מלשון כי חלק ה' עמוה אאותיות שער השע:
 החמודות תרגם אוקקוס דכיותא בל' בלתי שוהמות במלאת הגיד:
 כמות עתע' מן הכפוליס בספי טעיות על הכבוה ועל הכרכה כי דכה הכבוה
 עד הנה תלה במעשה כערות אבל עתה זאמר הזותי למוד בכך לביך והיבאת
 עלי קללה: עלי קללתך: כי עלי מוטל לקלל אותך לפי שאין אתה שומע בקולי
 ורזונה שקללת אביו ספק אבל קללתה ודאי' או אמרה שאם אביו יקלל יקלל
 אותי שיודע אותך אים תם וידע כי מוצני ומעצתי זאל הדבר: או רזונה
 עלי קללתך שכתובת ומרובה ואם אביו יעביר בחלתך אכני אמלא החסרון:
 בנה הקטן קסלגו במעלת הצדקת אף על פי שמדדך הכסום להכיר את הכבוד
 בבכור וכבוד' אלו בהבירה צדקת הקטן והטעת הגדול ככה בהסך: הלכיש
 על דיו' להטעות את אביו ולכן הטעיהו בניו בגדי עזים מרה כגוד מדה:
 עשיתי וכאשר הכרת' לא הזית כענתו בדבר המשעמש' אלא במה פעמי
 אחיים: הקול קול יעקב: יצחק בחן הדבר סכל חושניולת הראות' במשט
 בטה זא אלו גאמוסך בטעם ואוכלה מניד בני' ברוח ראה בני' בשמע הקל
 קול יעקב: וג' עדום הס' יותר באמנים מעד' אחד' אצג' קמומו אינו מותר
 באשתו אלא בטעיות קלל' ודורשי השומות אמרו בשקל קול יעקב צבתי
 מדרשות או הידים ירי עשו כי כן ההלשון חקר: וירח את רוח' בספר הזהר
 כדאלכיש לון עשו לא הו' הלקין ריחין כלל כיון דאלכישון יעקב תב אברה
 לאתר הא בגין שופרה דיעקב כעין שופרה דאהר' הראשון: ראה ריח בני עס
 השכינה ידכה העומדת סס להסכים על הכרכות: וזהו שאמר אלוך בזאתו מלת
 פני יצחק אביו שפני ריחו לשכינה בד'א פני ילכו והימיותי לך וזהו שאמר אף זאל
 יצא פתי וצניאות אחת לו ואחת לשכינה שנקת לקה כבא עשו השע' וכפי
 ובטונו הוא הפוך ראה בני ריח וגומר: ויתן לך ויו של ויתן לך מורה מלא היה
 כאן התחלת הכרכות' שויכרכו הנא ראשונה מורה על הכרכות הכפשות
 ועת' הוסקי ויתן לך בכרכות הגשמות: האלקים' היא מרת יצחק כי מלפני
 ה' הוא בורח: מוטל השמים: זה גיון דכתי' כטל חרמון מירד על הררי ציון:
 הוה גביר לאחיו כמו וכני דן חושם אף על פי שלא היה לו אלא אחד' וכזאת
 הכרכה נקתס הדרך לפני עשו בטאמה הלא אצלת לי פירה כי מהעקנה עבד
 יקנה רבו: בני אמן' כאלו לעמית מסך אשה גדולה מזה אמו שהית' צדקת לכן
 הזכיר בני אמן' או לפי שכל הוהימו בלא מנד קרובי האם: אכן בכני יעקב

והיו כלם נדיקים אשר ליהודה בני אביך : אררך ארור : ינחק ידע' שעשו
 לו שנאו' הרבה לך אמר בלשון רבים אבל גמי אברהם כתיב בלשון יחיד : ונחק
 אמר על פי דרכו מסכור שהוא עשו : אך ינא' : אכי ורקין מעוטין שעדיין לא
 ינא' בולו : ואך בגי' אהיה שינאה שכינה עמו : מי אתה : מחשב שהוא יעקב :
 מי אבולו : מלת אבולו כשהיא באלף בקוף משמשת במקום אם כן וכשהיא ב'הא'
 בקוף משמשת במקום איה כמו איפה הם רועים : ותורה וכל על המקום הקרוב
 כי היא מלה מורכבת מן איה פה : גם ברוך יהיה : לפי שאמרת אררך ארור
 ואם אקלל אותי אקלל את עצמי : ברכני גם אני אבי : כאב המברך לכן אף
 על פי שהברכה מקופקת אם תתקיים : הכי קרא שמו יעקב : אם קרא שמו
 יעקב על שם וידו אוחזת היה דאוי להקרא יעקב אבל קרא יעקב על שם העמיד
 עור יעקב יעקב : וכמדורש חכך בברוכו רנוס כמו כיחזוניעו שרק בזכירת שמו
 ואמר קרא ולא קראת רמו שהקב'ה קראו כמו שפירשתי אבל נקרא שמו יעקב :
 זכרתי וגומר לקח ברכתי : אותיותיה דדין כמו אותיותיה לדין : אלת : כמו
 ואולי ליה קראתיך שרנוכו מוקוונות נקתרים מפני הריוח וממנו כבוד אולי בית
 השמי לתינתם במקום נקתר : ויקח ברכתך במקור ברכתך דין ועל עמך ברכתך
 פלה שטרבות האלו כמו שכו' לעמו אחריו : ודגן ותירש כמו כתיב כינה בלשון קמיכה
 שהטובות הזמניות הם קאוך ועור להפיג השלמות האמתית : וכברט דגן ותירוש
 אשר הם שני עמודי התוך אשר הבית בשען עליהם : הברכה אחת : טענתו
 היות שמהאחד בנות לתת הברכות לאחזודאי שיירת אזה דבר לעצמן דכל מתנה
 מחיים שאין בה שיו' אינה מתנה : אכ מאותה ברכה שמירת ברכי : או שאל
 שאם היה לו בנים הרבה מה היה עושה : משמני הארץ : רנוכו כי משמני הארץ
 ומהטל אוכל לתת לך שהוא לכ הרבה שיספיק לשניכם אבל בדבר הממשלה ואת
 אחיך תעבוד : ושני שפיהשו ברכה שביעית יוכל להיות שכוונתו על שנת
 השמטה שאקור לו לעבוד וכלותה שנה משמני הארץ יהיה מושכך : וכמו שביך
 יורה על מוקם ישובו שהיה שמך כמו שארץ שו' היא איש' יא' של יון אבל משמני
 ארץ האמור ביעקב מורה על שמנות התבואה והפירות : ומה שלא הזכיר
 בברכת עשו כמו בברכת יעקב ויתן לך האלקי בני כתך להשמעני ארץ וקטל על
 פני מערכות השמים והמולות אשר הוא מקוה להם לא כאלה חלק יעקב ה' הוא
 כאלתו : ועל חרבך תחיה : לכבוש ארצות אחרות אכך בארץ הזאת תמיד את
 אחיך תעבוד מפני הברכה : והעד ואלך אל ארץ מפני יעקב אחיו : והיה כאשר
 תרד כתרומתו : על הברכה : בטבול הברכה שברכו אביו ועל חרבך תחיה וכה
 בטח : אבל אבי : לפי שינחק ברכו והיה כאשר תרד שכאשר יעקב יטל
 מותלמוד תורה וברקת עלו לפיכך רצה להמתין עד מות אביו שאלו מקור
 בתלמוד תורה : או רצה לומר אף על פי שאבי יודע באמת כי לקבת הרגת

יעקב יקרבו ימי חבל אבי שימות לרוב הצער עם כל זה אהרנו : מותחם :
 חנקלום תרגם כמין לך : ורצנו שמראה עצמו מנחם מעיני הברכות כדי שלא
 תשמר מומנו והוא אורח וכמו שכירשתי אכל אל תדא רעוב עיני עליו : עשית לו
 מועצמך והוא עמך הבכורה ולא הברכה כי בברכה גס ידה הית בו והיא הניעה
 יעקב לאלה ובאולי עשו ידע שיד האס היתה במעל : ושפת עמוי וש כת עמו :
 גס שניכס : יצחק ויעקב שהיו עשו ואמר יקרבו ימי חבל אבי וגו' ירמו גב לבית
 ראשון ושני שמרבו ביום אחד : קצתי בחיי : לא הית רוצת לתלות הברחה
 לשנאת עשו בדי שלא ידע יצחק ותלתה הדבר בכמת קת : מוכנות חת כאלה :
 פמו בת בארית ואילין החתי שלקס עשו שהן מורת רוח אלינו והיו שאמרה כאלה :
 ויברך אותי : ברך אותי שמת כדי שלא יאמרו שלקח הבכורה והברכה במורה :
 ולרעד אתך : מואי אתך כלו שמתך תהיה שלמה ואין בה פקול וכסא שאין
 בלבך אלא אחד כן בלב כלם : אל לבן אחי רבקה אס יעקב : שלשתם המאיש
 לבן ידוע : רבקה בפדוי עוים : יעקב במקלות : אס יעקב ועשו בלו אל
 תתמה אס יעקב הלך להתחתן עם לבן בן בתואל רשע בן רשע הלא אחי רבקה
 הוא וראויות הבנות להרמות לאחות אביהם במו שהביים דומים לאחי האס
 או ירצה ששלח יעקב למקום בטוח ושהו לשניהם כדי שלא יהא נראה בקורח
 שהרי לבן דוד שניהם ולא יקבול שיוקנו זה לזה : והשי שפירש לא ידעתי מה בא
 למרדכי קשה לא ליכתוב לא הא ולא ויו : על נשוי : לא לקחם רק להטעות
 את אביו כלומר אחר שהיו לו שנים נשים ושמיים פלושים כנעניות וחתיות לקס
 על נשוי מחלת : לומר ראוי שאני טהור :

ועל כן יצא יעקב ורצה שישלח יעקב למקום בטוח ושהו לשניהם כדי שלא יהא נראה בקורח
 שהרי לבן דוד שניהם ולא יקבול שיוקנו זה לזה : והשי שפירש לא ידעתי מה בא
 למרדכי קשה לא ליכתוב לא הא ולא ויו : על נשוי : לא לקחם רק להטעות
 את אביו כלומר אחר שהיו לו שנים נשים ושמיים פלושים כנעניות וחתיות לקס
 על נשוי מחלת : לומר ראוי שאני טהור :

ויצא רת ועשה יעקב כזאת אבי והיה ויצא כזכור לטוב כדי שלא יחזיק
 עשו ורדיפת אליפו היתה באולי על הקפק וחזל שאמרו שפרש
 סתומה אין הזכר על התחלת רק שששתנות מכל הפרשנות שכלה פרשה אחת
 ואין בה פרשה לא פתומה ולא סתומה וזה לפי שהיה יעקב סתום בבית עבר
 ולפי שאמר למועלה וילך פדנה ארס יכול להיות שתבך אחרי נאיתו עשו רדף
 אחריה והוא היה טמון בכאר שבע וכשלא מצאו כתאיש מומנו ושכ לביתו ואז יצא
 יעקב מבאר שבע לדרכו וכך היתה עצת רחב למורגלים : מוכאר שבע : זהלא
 כבר כאמר וילך פדנה ארס אלא אמר יעקב אבא כשהלך לפונה לארץ מהיבן
 ורצו לו מוכאר שבע אף אבי אטמין עצמי בכאר שבע אס יתן לי הקלה חסות

אצא ואם לאו לא אצא * ומה שאמר אל ומביאו רשע בשדריק יוצא מן העיר וכו' רצונם בזה שכל זמן שהדריק בעיר כל העם מתבטלי מפניו ומכבדים זה לזה ומשכי' אחרי מעשיו הטובים וזה זון העיר והודה * אבל בשפנה הדריק איש הישר בעיניו יעשה וירבה הנער כוקן והנקלה בכבוד וזהו טרנו בפנה ויוה והדרה * ולפי שחפצי האדם לא יעלו בידו רק באחד מוג' דרכים * או בחריצות או בטוב הימול או בעזר אלהי ושלשתם כרמוו בעסק יעקב * ויצא יעקב ויפגע במקום והנה ה' נצב עליו * ויפגע במקום * ג' פעמי' מקום בפסוק כבוד' בתי מקדש בית ראשון ויפגע במקום והו כי בא השמש שחשך השמש בחורבא * ומאכני המקום בית שני שהיו בוים אותו בעער כזו שנאמר חנינו מחזיקים ברמחים נומר כזו הישן על האבן שיטן כנער * וישכב במקום ההוא * הוא הבית שיכנה במהרה בימינו כי שם יכחו ויגיעו כח * וילן שם * בתן תלוכה על הצלחת עכום והו כי בא השמש לחלק * על דרך מדוע דרך רשעים נלמה ובל לו המענה בחלום דרוש וקבל שבר * ואמר במקום בפתח המקום ה' הדעת והוא המקום שנאמר עליו וירא את המקום מרחוק והוא ה' המורה לדעת חזל * ואמרו כי פגיעה לשון תפלה ויהיה במקום שמו של הקב"ה * וכן מאכני המקום שבעקד יצחק אכני עליו ודייקינן מיתור המקום דאם כן לכתוב ויקח אכנים * ורש' שהיכא עפ' חזל תקפנה לו הארץ פרוו ככרך גיד הכנה שהוא מלשון לא תקפון את ירך שנתקצרה הארץ ונתקמזה לו * וישם מראשותיו * לחבב את המקום הקדוש כי היה יכול להשים לבושו תחת הראש וכמו שאמר אל רבי אבהו היה יונסק כיפי דעכו * ושם מראשותיו להגביה ראשו בעת השינה * וישכב במקום יט לב במקום ההוא שעסק בתורה הניתנת בלב אותיות * וכפי פשוטו לא רצה ליכנס בעיר לפי שדלתותיה נעולות ודעתו היה להשכים בבקר ולכן שכב במקום שהוא * ויחלם * וכסוף כתיב ויקץ יעקב משנתו ולא כתיב והנה חלום שלא היה חלום אלא ככואה גמורה * כלם * אין לאלה הזאת ריע במקרא * וכלם בני עמי וגם ממן כי הקב"ה עושה קולמו זה יורט וזה עשכל וגם כלם בני קיני :

מוצב ארצה * תרגם אנקלוס נעין רמו למה שאמרו חכמי האמת נעון סופו בתלמו * וכן תרגם השמימה עד בית שמיא והו גס כן תרגמו עד לב השמים כל זה לרמוו על גדולת החלום * מלאכי אלקי * הודיעו שאין שני מלאכים נכבדים תחת מין אחד שאין הבדל בין ראובן לשמעון מנד הצור רק מנד החומר * ומאחר שאין המלאכים בעלי חומר אין הבדל בניהם רק בהבדל המינים והו עוליס ויורדים * או הוא רמו למלאכי עובדי כוס שעוליס ואחר כך יורדים מגדולתם * לא כן בישראל כי ה' נצב עליהם לשמרם * או מלאכי אלקים רמו לכביאי שודעים קוד המציאות הרמוו כלם : וכשיזכות והנה ה' נצב עליו כהאחו כי כל הנעשה בארץ עי' המלאכים הכל נעשה בגורת עלין עליהם והו

שקמך

17

שמוך והנה ה' נצב למלאכי חלקו עולים ויורדים : עליו על הכלם או על יעקב
 וכן הוא מחלוקת במהרה דרוש וקבל שכר : אני ה' הראהו שאינו תחת ממשלת
 שום מולך או כובד : אברהם אביך : קשה דהלל אביך אלז יצחק : אלז לפי
 שנדבק במדת אברהם שהיא חסד ורחמים ולא בפחד יצחק : וכן אמר לכן
 ליעקב לולי חלקי אבי אברהם ופחד יצחק : וכן אמר הנביא תתן אמות ליעקב
 חסד לאברהם : או לפי שאברהם עשה לו כאב שלא רצה לברך את יצחק
 מרא' שינא ממונו עשו : אבל יצחק לא עשה לו כאב שרצה לברך עשו : גם מכאן
 ראיה פני בניו הרי הם כבנים : כעפר הארץ : שהכל רשים אותה ולבסוף היא
 ירוכבת על כל הילודים כך יהיה ויעך גלות אחר גלות ולבסוף יבא גאולתם :
 ורמו למה שאמר זל אם ראית דור שהצרות תכופות חכה לו : וזהו שאמר כאשר
 ירעך יהיה בעבר הארץ או ופרצת : ימה וקדמה צפונה ונגבה : קשה למה
 שינה הכתוב דבאברהם נא' צפונה ונגבה קדמה וימה : וזל דאברהם היה הולך
 בדומה של אי שנאמר הלוך ונקוע הנגבה כאמר צפונה תחלה שבא ממנו ואח"כ
 הנגבה שהוא לפניו : אבל יעקב שהיה הולך למזרח שנאמר ויבא ארצה בני קדם
 צריך לומר דאטו מ' שהוא אחריו' ובא ממנו ואח"כ קדמה שהוא לפניו : אכ"כ
 עמך : לשעה ושמתוך להבא : עד אשר עשיתי' עד ע' כי יבא שילה : ויחן
 יעקב' משנתו' ואמר : ה' נצור שבמקום נצור יש ה' במקום ההוא : אכן יש
 ה' : באלוהי היה מקופק אם הנבואה באלה לו מזד הכנת עזמו או מזד הכנת
 קדושת המקום : ותלה הדבר במקום כי מזדו לא היה נכון לנבואה לעצמותו
 גלותו : ואזל אין שבונה שורה לא אמתך עצבות וכו' וזהו שהוקף אח"כ זה כי
 אם נגמר שהשפע בא מזד תכונת המקום : ואכ"כ לא ידעתי : כי אלולי
 ידעתי הייתי כהג בו יותר קדושה ממה שעשיתי והייתי מכין עצמי לנבואה :
 וכפי הפשט אין זה הלום כי אם בית חלקים ממש : ויירא : רגון המזדל
 שהגיע אליו הדגש מודבר מקודש שלא היה ממש אליו מתחלה : מה נורא :
 זה מקדש ראשון : אין זה : בית שני : וזה אשר השמים : כנגד בית שלישי
 שובנה במהרה בימינו : אין זה כי אם בית אלהים : תרגום אוקסוס לית דין אתר
 הדייט וכן תרגומו של ואכ"כ איש דש : ונקלה ואכל גבר מסכן והדייט : וזה אשר
 השמים : פירש רש"י מבאן שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של
 מטה : וקשה לי דאם קפנה לו הארץ היאך יכול להיות מכוון אם לא נאמר דגש
 למעלה היה קופץ כנגדו : מנכה : מבאן שהאכנים אשר שם מראתותיו בעשו
 אכן אחת שמונכה אכן אחת ומזכה הרבה אכנים : וינן שמן על ראשה : כי ראש
 השמן כיכר לומן ארון למען יכרה בשונו : וידר יעקב כדר : היינו הוא דכתיב
 כדר לאכיר יעקב תלה הכדר במ' שפתא בו תחילה : וקשה והא' שוב מזה ומה
 שאינו מורה כל עיקר : יש לומר פעת צרה שאני : לאמר לדורות שיהיו נדרים

בעת זרה : אם יהיה אליהם עמדי : כל המספרים נתחבטו על התנאים אומרים
שם על והאבן הושת ליהעתי אינו מן הזוהר והנהו הפקוק כבה : פי להיות קדם
דרכים במקום קבכה והאדם אינו יכול לעשות הגזיות בשלמות בדרך כמו
פיהיות בכיתו לכן נתיחד יעקב מומרת הדין ואמר אם יהיה אליהם טהיול מרת
הדין עמדי בדרך ושאלוה בשלום אל בית אבי שאוכל לולכת עקב בתורה ובמנות
בשלמות מה שתי אפסר בדרך : או והיה ה' לי לאליהם כי לא אחשו גם אם מרת
הרחמים תתקן לדין : וכפי פשוטו אם יהיה אליהם עמדי כמו אם יהיה היובל
שאינו נתחייב גם כולל לומר שהדבר המעשה מותר להעשות כדבתיב ובמנוניו
כזאת : ונתן לי : מרדו ולא יידי בשא דם : והש' שפירש שגבול בהבטחת כי לא
אעובד כוכב : לומר שגם בגד ללבש בכלל בני דאמרת : ויעזב בגדו אלה עמו
דרך גמות : שבתו בשלום : פירש רש"י שלא אלמד מועשה לכן קשה מה הקושי
רש"י בפסוק שהבדילו לזה הפירוש ומרוע לא כפרשהו בפשוטו גם מאל ליה לרש"י
נראה לי שרש"י הרגיש הפק שהיה לו לומר ושבתו לשלום שכן אמרו : לחי לך
לשלום ולמות בשלום כמו שהביאו חכמים ז"ל רחוק ממושה ואפסלם : זהו שהבדילו
לרש"י לפרש שלא אלמד מועשה לכן כי מה הוא השעם שאומרים לחי לך לשלום
למי שהוא הולך בגד השלמות שעדיין הולך וקונה השלמות אבל המת הולך בשלום
בשלמות שקבכה כבה ולכן בקש יעקב שיחזור בשלמות שהיא עתה בידו והוא שלא
ילמד מועשה לכן שאם ילמד יחקה וממנה שלמות : והיה ה' לי לאליהם : מכאן
אמרו חכמים ז"ל כל הדר בחמה לדרך רעה : כמו שאין ללאוה : כל אשר תתן
לי : כדראשית רבה שאל בותי אחד את רבי מתיא : היכן קיים יעקב בדרהו : אמר
לזה הפירוש שבת של לי אחד מיעשה : אמר ליה אליה לא הפירוש מועשה מניגים
הנותנים : אמר ליה וכי אים אשך הם ארבע עשה הם הדבתיב אפרים : ומעשה
בראובן שמעון יהיו לי : אמר ליה כל שבן אוביפת מניא ואוקיפת קמת : אמר ליה
או אתה מעדה : לו שהם ארבע אומות אמר ליה הן אמר ליה לא מהם ארבע
בכורים ארבע אומות שאין קדש מוניא קדש : אמר ליה אשרין ואשרי אומותך
שאתה שריו בתוכו : עשר אעשרנו : אמרו ז"ל בעין בדרים אשתני של אדם : מתה
והיו שאמר יעקב מתה עלי רחל עלי ר"ל בשבולי עלי על האפסותי גדקני : ונכפתי
כפשוטו יעקב לא שאל אלא די הפיקו : כמו שאמר לחם לאבל יבגד ללכת עם כל
אל אם תתן לי יתת עשה חעשפני לך : והאופן גדולה שלא היו הים שם בשופע
ולכן שמו אבן גדולה על הבאר כדי שקודם שישיקו היםין יאספו ממה הרועים
ויגיע לכל אחד חלקו : ומאין אתם : עם הים הוא שאלת מקום וכלי הים יהיה
לאין אבן אל הנשאל בדמות יש ולשאל אופן : לבן בן צמד : מכאן שכי בנים הרי
הם בבנים : או לא אמר קן התחיל בו למעלת אברהם היתם כל המעשה
מות יחסת אחרת כומר שהיה אחיו של אברהם : שלום וקנה החל : כלומר אין בנות

לכן

לכן שלחתי אחר זולתי דחל אור לא רצו לגור שלום לא כי חק שלום לרשעים חמר
 חלהים : : לכו דור עו' הקיבם מעלנו למען מפל לרפד בהשקט עם דחל זולת יכלכלו
 חותו : : ולא יוכל עדי' כי חק ותנאו הוא כי יכינו והו' לא יוכל כלומר חק חזו רשחין
 ולא מחסרין כח : : כי רועה הוא ולא שלח למה הגדולה הימנה בעבור שעיניה
 רבות וחק לה השמש : : את צחק לבן : : בראה היית ממותך שפדו אחר באה חס
 העין אלא רצונו שפדו עשה רחוק שהפתי והצחק הכל שלו ולכן ויגל בחדם
 המטפס עם צחק עצמו : : ויגל מדלח כתיב ויגלל דקדקין ויחמסם אל כמי שמעביר
 העקק מעל העלמות : : או דקדקו מדכתיב ויגש שהרצה לגלגל דבר ככר
 מרחיק ממנו ידיו וגבור : : אבל כשהוא קל מקרב עצמו אליו והו' ויגש ויגל : : וכן
 דרך הבחורים להראות גבורתם במעמד חסוקתם : : על כן יאמרו המושלים
 ששלמה המלך עליו השלום היה יושב על מגדל ציון והיה מכיר בצפצופי העופות
 שמשעשעו בכריס קטנים מצפצפים כל אחת לחברתה התרצו שאהיה וכן וכן זה
 המגדל ואז תבין מה שלמה עשה לכחם המלאכות ולכדו העוף והציאו אותו
 לשלמה עלה אחר לו המלך חיק יתנו כחוק יעלה לו יעל לבו להרום : : חזר כזה או
 השיב לו הנספור שלמה היה חיפה חכמתך הייתי מדבר עם חסוקתי ודרך
 החסוקים לעשות גבורת בפני חסוקתיהם ומי שאין בידו לעשות לפחות ישתבס
 כמה שאין בו ואני דברתי עם חסוקתי : : יעקב יעקב : : על ידיה או בגדיה : :
 ויגד יעקב כי אחי התגלגל על שפסקה : : וכי בן רפקה הוא ולא בן יצחק כרי
 שלא תתירא ממדתו וכתב תתן אחת ליעקב : : ויחבק לו פירט רשע שמח
 זהו כי הביא והכס בחיקו ריוק רשע מרהקדים חביקה לפשיקה שכן נאנינו כתיב
 בפני יוסף יעקב להם ואחר בין יחבק להם אלא החביקה היתה למשמות בחיקו
 או ריוקו ומתור לו שהלל ויחבקהו ושקהו אלא לרל לתועלתו : : אך עמנו אך
 באמת כמו אך מלך ישראל הוא : : או חבין דקין גועטים הם אף על פי שבאת
 באפס דמים עלמי וכשרי אתה : : או לפי שפדו לו בדיחתי מכני רחמות הכרבה
 אחר עצמי וכשרי אתה כלו רמאי כמנני : : הפטר ללבן חשש אולי ירבה בשלבו
 לתקות שטר או מתנה ולכן כחפס עיניו בראשו הקדים לשפר לו את כל המוצאות
 חותו : : הכי אחי במוקרת ב דין ואריך הכי קרא שמו יעקב : : לכן אשר ידעתי
 שרמאי אתה שהרי רמית את אחיך ולכן הגידה לי משבורתך שאני רוצה לברר
 דברי עמך : : ועברתני חנם קשה עבודה מאן דכר שמה : : אלא לבן רמאי
 היה וכתמלה אחר אך עצמי ויגור רצונו בפני פטונו שיחמול עלינו ומכסרו אל
 יתעלם וכאשר ראה שהדבר הלך בארבות עד חדש ימים ומתפרנס מאשר לו אז
 אמר הכי אחי ויגור כלומר ידעתי שאיני אסור אתה ללא תתכרסן משל אחרים
 וגם אחי אחי רוב טרחה בחנם ואו כחו לורי תפאית : : מה משבורתך : : כרי
 שיחמול כנכבה ואכרה : : יפת תאר כל חבר ואכר יפת מראה על הכלל : :

אעבדך שבע שנים * מה שהתחיל יעקב לנזור אמר לעבד שבע שנים ולא טכה
 או שבתים לפי שרחל עדיין היתה קטנה ולא היתה ראויה להריון עד שבע שנים
 והעד ברחל בתך הקטנה * או רצונו לא הורגלתי לעבוד כשכר אך אעבדך
 בכתך וזה לא יחשב לי לגנאי וכל מספר השבע לכוונה מובנת * טוב תתי
 רצה לומר אם אעבוד חק למת הנעדרה לפני הבכירה טוב לעשות עמו מעשות
 עם איש אחר * כי הכל יודעם ולהבדק שני בנים ויאמרו כמה הגדולה משודרת
 לגדול * ומצונו שני דברים רעים ואחד טוב מחבירו טובי היו חללי חרב וגומר *
 וכן שני הדברים אחד טוב ואחד רע טוב ילד מסכן וגומר * ושני דברים טובים
 והשלישי טוב משניהם * כמו שטוב משניהם אשר ערו לא היה * בימים אחרים *
 קשה אהרבה כפי האכע איכבא ומתברא * וילד הכונה הפסוק אחר שהשלים
 הן שנים היו בעיניו בימים אחרים מהבן אהבתו * והעד לפירושי דהאי קרא
 כתוב אחרי ועבד עמו * הבה את אשתי * דין הבה מלגה וכל שאר הבה
 מלעיל והימנך אשתי מלמטה * כי מלאו ימי * באלו עלי ימי הקצרה במו וכן
 ומלא ימיו * ואכאף אליה * שיהיה לי ריחה מיוחדת עמה בבואי מן השדה ולא
 אהיה כאורח נטה ללון * ויעש משתה * לשברו למען לא יכחש בין רחל ללאה *
 ויהי בבקר וגומר * כי ודאי בלילה לא שומם לאור הבר * וכאשר בעל בעלת
 מנוה פירש מונה ובבקר ראה לאה בכלה תעקרה בליה ורחל עוסקת בעסקי
 יבית כנערה אשר לא הניח הדבר עד הבקר * ועמדך אמה ברגל מולין
 מתלוא לית כגר דלית ליה טוול שכל הלילה היה קורא רחל והיא עגת לבקר אמר
 אליה למה רומיתני אמרה לו אין לך בגר שאין לו תלמוד מיד למדתי שאבך קרא
 עשו עשו ואתה אמר אנכי עשוי בכרך * מלא שבע זאת ימבואן שאין מערבין שמה
 בשמה * וכתה * מה שאמר כלשון רבים לפי שלכן אמר לא יעשה כן במקומו
 כי אשתי מקומו לא יתוכי לעשות באלה * ולכן אמר ונתנה אבי ואכשי מקומו
 שכלם יסכימו בדבר * או כל המקום הבטיחו שלא ירמוהו עוד * ויתן לו את החל
 לפי שהיהו האשוב בלאה שהביאה בחדר באפילה וחשש יעקב שלא ירמוהו שנית
 ולא רצה לקנות עוד החתול בשק על כן שינה הכתוב הפסוק ואמר ויתן לו שרפה
 לראות לאור שהיה רחל * ויאסה גם את רחל מלאה רצונו שגם אהב את לאה אף
 על פי שהיה לו לשנא אותה שהיתה מתגברת אליו כל הלילה * כי שנואה לאה *
 בערך רחל * או הכתוב דבר בפי מחשבתה כמו והימים ידי עשו וכן והאנשים
 הדבו אחריהם * ורחל ה"ב שנואה סת' אהיה והוא שם של רחמי שמתולל
 הקלה החמים עליה * שמע ה' מלשון בי שומע יוסף רבנה כי מאתה שילדה
 האובן היה מראה לה יעקב אהבה אבל בפתר באלו נטר איכה ושנאה בלבו
 ורחמנא לבא בעי והוה כי שמע ה' שהבין וכתהות בעלי שנואה אותי ילוי ה' אשתי
 בי עד הנה הלתי הילדים אחד בימני ואחד בשמאלי עתה יהיה הכרח לאיש

שיקיעני

שמימינו וילזה אלי סהרי ליב בניס : אשמי מכאן למתי במקדש למור אשמי
 בג והוא על סם שני אשים אש התורה דבתיב מיימונו אש דת למנוכתיב בלוי יורג
 מטפטון לעקב וואש הקרבנות : ותרד דחל : מה ראתה הפעם מה שלח
 ראתה בראשונ אלל לפי גערה יתר על חלקה מהשבעים או אמר עת לנעוק
 עה היה גם כן עבת הקבל אחרי גערה יתר על חלקה : מתה אפסי מרוב העפר :
 התחת אלקי אבני דמפתח הסריון בודו לבד והו שאמר אשר מנע כי הוא המנע
 והכותן ולכפני תשפכי שאר : גם חרה אפיו חמה אותו אמונעי בינס וכין הקבל :
 כי מנע מוך : היא אמרה במונח קיים חבה לי בניס בלוי מד היוותך מונחת
 ימונני ית והוא השיב אף כי תחת אלקים אני שדמותי סקוקה תחת כסא הכבוד
 לא אוכל להושיעך לפי שמנע מוך שהמוניעה היא מוך ומוך : וחרה אפיו לכי
 שדברה כדרך געונוי הגשם האהבות להפחירו במיתתה חרה אפיו עליה :
 ורשמי שפי בכאן ובי במקומו אני ואלל יוסף פירש שמה במקומו אני באולי בתבונ
 למה שפיהסת דיעקב ידע שבמקומו הוא מאחרי היותו חקיק תחת כסא
 כבוד ויהיה וכו במקום אף על פי : ויוסף אמר שחא בל אף על פי שפני דמוס
 לאכבמו שדראו אל על כן וקוסים מבל מקום אף דמותי חקיק תחת כסא הכבוד
 תלכן אמר שחא בתמיה : ותלד על כרפי : אולי יתעורר טבעי עלי בי הראות
 פעול בעיניוים הטבעיים ואולי עבת עקרית היה לחסרן תאות משגל : ואבכה :
 שרה אמרה אולי לראותה וקנה ועקוס אכל החל ביתה בפרה : או אמרה
 ואבכה בודאי לפי שאותה לא היא רחמים ומקובלת לגיהה כמו שמנינו באברהם
 ושרה : וככל האמהות גם לא בשמה מבלעדי חל : או אמרה בלא אל בלהה שיש
 לזה כ' ההין והיא תלויה לי אחת משלה ואפנה גם אנכי מונח : בגד פירש
 רשמי כולל מהל ויהיה מלשון גודו אינכא : דוראים : אם הדוראים הם מדרג גורש
 ישעו האומרים שהם מקובלים להחין כי המנהל גורש קרים מאד בידוע לחכמי
 הרפואה : ועוד ראיה שאני מדרג גורש דבתיב הדוראים בתנו ריח :
 והמדרגות אף להם ריח : המעט קמתך אהאוב באראה יעקב טלחה
 עמדה מלית כסבור היה שפסקה לגמתי ולא יהיו בעולותיו לשם מצוה היה מיוחד
 ומשכבו אלל רחל שהיתה בחורה ויש בה תקוה להריון ועל זה היה תרעומת לזה :
 או באולי בדוראים היתה מכשמת ינועני בלא יעפתי את מטבכי מר ולכן אמרה
 לזה המעט בי לקחת אשמי בי תקמי גם דוראים לפתנתו בהם : ומנחתי כי
 דורים מלשו עת דורים והוא עשב המרב תאווה לנשים ותנח לזה : היינו דאמרי
 אשמי רחל לא בתר החל לא אולל לכך כתיב ותנח הינה : לכן ישכב עמך : לפי
 שזלולה כדריק לכך לא וסתה להיות נקברת עמו הדר ישכב עמך : עמך ישכב
 כקבר ולא עמי : ותלד ליעקב כן הוכיר בכני הטפחות ליעקב להגיד שהוא
 מורה שהם בניו ואין הדל ביניהם לבני הגפירות : בליה הוא : מה שאמר אל

צדקה פג מלמד שהקלה קטע כאלונו מעשה לפני מהיה כן תשיעו ועם עקס
 עטר וחל עליהם דבר קדושה שאין לך דבר שבקדושה פחות מזה וישמע אלק
 אל לזה להורות שמה שאמרה אלנו תבא הית' בוקתה לשמים ולא קוד דבר
 פרינות : נתן אלקי מצד : מאמר זכית לכן בעל תורה והוא נשכר מותנת
 יש שכר : זכר : תרגום : יושלמי : יתי מיהא דהו' ודוק שבין ותרגמו על
 ידה וזדוק והפית והיו יתנו פמרתמה ותאבה זכך לקצו הדים כמקלונע :
 וכפשו בתרגומו ואין לו עוד דיע במקראי ואחר על הפת לא בתבדוק החיון
 לפי שכל ימי הדיון היה זכר ופיעת הלידה והכפאל לבת וכומו זקנה הפיעת
 עובד להמר בכסן יאות : ושמע אלקים אליה כי אחר רואה שבעלה תלה
 הדבר בה שאמר כי מצע מומך בתנה לבה היא להתפלל ונעמית : וישתח (ה'
 את רחמה : שאלת מוכבת העקרית היא צרות פי הרחם והאשה אשר לה כן לא
 תלד ואם תלד תקטש בלדתה והער הילד השני והדבר הממקום ביד הקטש
 סימנם מוכתח : מטר : כרמתי : תחיה י' מיה : אהף אלקים אתי מוכתחי
 שחם המושם והמשגל חרפה היא לנו פכרע בהיות לריון אב מאמר שילדתי אסף
 אלקים את חרפתי או רצונו בתרגומו שלא : תכשם עוד בין בני אדם לרבר
 בי : יקף ה' לי כן נתנה בו שתי קפות לקראת שם יוסף וכן נקרא גם כן
 יוסף שכללו בו שתי הקבות : ואמר כן ולא בניס מוכן שנימא הינה : באמר
 ידה רחל : יוסף טענו של עשו ולא שום אחד מהשבים לפי שבי אמרו לעשו
 למה דרפת יעקב אחיך יתכל מהשבים שהמה הינו לאתום עמד גמנו חבל
 לבי יוסף טעם לאתו טובה תחת רעה אין לו היתכללות ולכן היה טעם : וקרא
 יוסף הדדוק לפי שן את כל העולם וכתוב משפיע לכל חי רצון וקמין וזה דיוק
 וגומר : תפה את כשי ירא שמה לא יראה כי לא היה בתלמו להילכס
 אל ארץ אחרת לזה כתן טעם כי אתה ידעת וגומר כלא עבד עמו ועל מנת
 לזר בארץ דק לך עם נשיו לאשר יחפן ופאחרו כיוא דרעו כי יראתם
 אמרתי וגומר : או אמר אתה ידעת וכל' אל תיחם הד טרלנקס יקס דק אל
 טוב חרונתי בהסכמת ברכת ה' והו' אשר עבדתך וגומר מברכה מותך :
 ויברכי' מיה שפירש רש' שקוד ביאת יעקב לא היו לו בנים טרלנסה רחל וגומר
 זה הפירש אינו מוכרח שאל היו לו והיו קטנים : אלא מדלא אשתמיט קדו לטובה
 אותם עד הנה : בגללך כמו שאמרו זל תבף לתח ברכה י' להג' לכתת
 ולא לכתת נחשים : או מעת שהצת רגלי בדיתך : מקנך אתי מהותם פי
 רובם היו חולים ורעים והו' אשר היה מקנך ואין כונתו על המעש שהיה אחר
 אמר כי מעט וגומר : כי מעט ע' ועלו לך רבוא פאמר פאן מעט אף יגד כמות
 מעט בר : לא תתן לי מאומה : שאין ברכה שורה אלא בדבר הסמוך מן העין :
 גלך אשר אמר : להיות דיני כשומר שכר כמו שפירש אהב : וענתה בני דקתי :

וכן זה הוא כתיבת טעם על שלא רצה שבר קצוה כי דרך משל אם יתן לו עשרים
 זוזים לשנה בעשה שנים ויהיה ביום אחד וכן תבא על שכן בחשבון היותה חלילה
 על ר' זיוס תאמר שהוא גניב לכך איננו רוצה דבר קטור חוס בחבשים
 שחור כי התמומות קבת הזכרות מרשי שפיתח אדם הוילין ומעורר המטרה
 ואין לו עוד ריע במקרה על ידי בדברך שתלית בדרכת ה' אשר אין לה
 קצבה וזהו בדברך כאשר יאמר משל הרגע יתן לך בלבד התכרות
 מאי המתחות ברהש לקיש מכהן בשון מכהן עקרון מכהן חושהין לוח
 והגם יושלמי של מקדים לזוין וכן הוא בלשון שמשאל ואין לו עוד ריע במקרה
 ועומק בים הכקראי בלשון חיל דופלי וכן תרגם אונקלוס ודלוב ואין לו ריע
 במקרה זולת ועמונים לא היו כפארותיו ויפגל בהם פלות לל שהמר
 הקליפה מעל העץ בעזרו לח בדי מילבין ובר' אמרו מקל לכה לח חטור
 חטור הטוב שמשמע שלכה יקודם היה לכן גם הוא מתנגד לדברי רשי שפירט
 כך שמו ויובל להיות שלכה לפני מבחן ובעמותו מוכע אחר ואן למלה
 הזולת עוד ריע במקרה זולת בעומק ברהש תרגמו של יתן זהו שהגון
 כשהואם מום רניס אליו במדעה ולכן גם יעקב המקלות עם כדי שיבטו עם
 במהותם והמוקשרות הם הגון שהזכים הלכסם אחרי הקבות הכל עת
 ולא יתפרד למלון וכפשו קטורה בקפשו און הקשר של אברהם קשרים זה בזה
 והם חוקים וכמו שהדגם אונקלוס והם אגלה ביוני פמן שהם חוקים וברואים
 מהאחרים ואין למלה הזולת עוד ריע במקרה על דרך הדגש הוא לשאל
 עקרהו גלן שהם מוקשרים בה ברהש ואתם הדבקה בה וכן הם קושרים
 העולמות יחד במו מאפשה אלל יעקב חבל חלמה ובעעטוף הגלן לשון
 איחוד רצוני על לידת הגלן כי במון שילדו ריש הגלן באותו הזמן לא גם
 המקלות ביבזמן שתלבה רוב הגלן ריע יעקב כי וכל לכן על זאת לראות מה
 תלדנה והיה ריש שמו ימנאנו על האפרוחים ולכן באותו זמן לא היה מטום
 מקלות ואין למלה הזולת עוד ריע במקרה זולת בענין העשופים שאן
 בהם בח' זמן נפשו בהם תעטף ספחות ועפדי וגמלים קנה אותם
 במבירת הגלן אלו חלפיון את כל הבשר והיה ריעקב דקפון בשם
 זה לוי אחר אף כבוד אלל בקף וחדב של בו בקף בון וזה ואין קנה לתכונה
 כבוד ומכל חמדה פני לכן בתחלה לא חשט לדברי רבגום אבל בשכר
 אליו רוע פני לכן אמר דלוי מלי דענקא בשוקא או דלכובי או דלמאלי ואלהיה
 עמך להשמות הכבוד עלך ואין רצוני בשמירתו מפני דרך שהיה בהלכתו
 אחר והנה אנכי עמך שמדעך עשרת מונים פניה רשי אן מונים פחות
 ומו רצוני כי אין ביכולת עשרת אחדים ג' זה אחד אנומאספה חס בה יאמר
 מה שאמר בלשון עתיד זה שלכן אמר רמאות כי מאן רביה אהדבר הים על פי

והם החליף משכורתו בעוד היותם ברחם אמו • דרך משל אחרי הצאן העו
 מעובדות אזור נקדים יהיו • והמשל לרברי המקלות שב בעוד מדש ימים ואמר
 עקדים יהיה שברך • והקלה היודע כל הכתובות שכלבו ידע שיאמר כך עשה
 שילדו כל המלך כמו שיאמר באחרונה • אם כה אמר אין בתיב אלל אם כה
 יאמר זה הקלה • ואראה בחלום • הרגיש בעצמו שהשתדלות המקלות לא
 היה מועיל אם לא היה מחובר עם עור האלקי • וכרוהים • מגורת ברד לל
 השחורות שיש בהם נקודות לבנות • ונקודים הוא ההפך לבנות שיש בהם
 נקודות שחורות • העוד לנו וגומר • אמרו כי לאחת מן קבות הבנות ישאר
 בבית אבישן • או שאף לאביהם בנים זכרים והם יורשות • או שהאב יורש
 אהבתו אותם לא יחסם להפדד מביתו • או כשכל שהם דלות וצרכות לפרנסת
 האב • אמרו שאין אללם שום אחת מקבות האלו • כנגד האח אמרו העוד לנו
 חלק ונחלה שהרי יש לו בנים זכרים • כנגד הב' אמרו אדרבא הלא בכריות
 נחשבו • וכנגד הג' אמרו ויאלל אכול את כסכנו שהרי הוא מוצרך משלנו • או
 אמרו שאכל את כספם תשורת שהיה לו לתת אליו כדומה אתה עבדת עמו
 והוא אכל את הדומה • ואלקיה אליו עשה • לפי שעקב היה מאריך בטעמים
 במאקום כי היה ירא שמו לא יצאו לזאת מבית אביהם • לכן ענו הם כחכמנות
 שאמרו די לנו שאמרו אלקים והיו כל אשר אמר וגומר • ותגוב רחל • כדי שלא
 יגלו לאביה בריחת יעקב וגם להרחיקו מעולם על דרך אם אלקים הוא ידב לו
 היבעל שאם אלה אלקים למה הניחו להגב • התרשים • לשון גנאי כמו אל
 בית התרף • או דבריהם רבים • אשר לאביה • דאמרה מה אויל לי ואשכח
 להדין כבא בקלקוליה דאלל לאביה למה לי • ויבכר יעקב את לב התורה
 קראו בלשון גב לפי שהיה לו גלות את כל לבו ולהשען על אלהיו • לב לבן •
 עשה מעשיו ופעולתיו כל כך כלט וכפתע פתאול שלא היה לו שום חשש כי אפילו
 לבו לא הגיד לו • על בלי הגיד • כמו על עולת התמיד • רצוני כי תמיד היה
 גונב לבו בדברי חלקות מעסק כי לא הגיד לו פידתו • והיה פי ברח נתינת
 טעם • או רצוני שעל כל הכל היה אומר ללבן כי בורח הוא ורעה לשוב לארצו •
 ולא הלך לו • ובאלה גרב לבו בעת בריחתו האמתית כי חשב לבן היות הדבר
 כפעם כפעם כי אף על פי שמוסר ללך לא ילך • והוה על בלי • כלו על כל טבה
 של הכל היה אומר שרעה לברוח אל ארצו כי ברח במסורת ב' הך ואיך כי ברח
 העם • כי ברח בג' עולק שהוא הלשון ליעקב אלל לבן וגם העם לפרעה •
 דרך ז' ימים • מה שהלך יעקב בני ימים הלך לבן בו • וה' לרוב מחנהו של יעקב •
 לכשא • מלשון ועל פיך יפק כלו להדין להם כגדים או בלום בדרך כל העולם •
 מוטוב ועד דע • בטלמא רע כיחא אלל טוב קשה מדוע לא ידבר עמו • אלל רזון
 הפקוק טוב לדעת לבן דרך משל להשיף לו שבר • ורפי שפירא מוכתן של דשעיש

דע אזל הדריקים לפי שתחלת דריקים יסורים ותחלת רשעים טוב : הסכלת
 עשה : אין לך סכלות גדולה כהסיח המסוה מעל פני האויב המכוסה כשידו
 תקיפ' לעשות עמו רע כי הוא נותן חרב בידו לעשות עמו רע בגלוי אשר לא
 היה בתחלה כשהסאה נקתרת : לעשות עמכם רע : שכן הקב"ה אמר לו
 השמור מדבר ולא הבין כי קו הוא : הלך הלכת : רצונו על הבריה יש לך
 התנלות כי נכסף כנסת : אבל על גניבת התרפים למה גנבת וגומר ויעקב
 השיבו על ראשון ראשון : למה גנבת : בלא תועלתך שהרי הם אסורים לך
 בהנאה או אמר כי עד עכשיו הייתי כבוד שאין לך אלוה אף מאחרי שאלהיך
 אמר אלי השמה לך וגומר אכמה לך לגנוב אלהות שלי : את אלהיך לא יחיה
 כי מי שימצא אתו ילכבו פונה אחרי אלהים אחרים לא יחיה והוא לא ידע וגומר
 שהיא גנבתם לתכלית אחר : כבר הגמול : מרדעת הגמול : וכדבר חז"ל כרים
 ונקמות ואין לו ריע במקרא : לא אוכל לקום : כי ראשה ואיבריה ככדים והיא
 חולה : וכל כאלה מעטת הלידה כרחל שדמיה מועטות והארח יכבד עליה
 ומאר : או דרך גשים הריון : שהיתה כאלו מעוברת מבנימין : וימר ליעקב
 בחשבו כי תואכה בקש בדבר התרפים לראות אם גנב לו איזה דבר אחר והוא כי
 דלקת אחרי כרודף אחרי הגנב והוא שאמר מכל בלי ביתך להודיעו שגנבת
 התרפים עליה לחפש כל ביתו אם ימצא איזה דבר אחר גנוב : רחליך : בכאן
 פירש משפט הרועים על מה הם פטורים : לא שכלו : לא אחרת לך ששכלו כדי
 לאכול הגדיים : ואולי : פירש רש"י מכאן אמרנאלי בן זמור קרוי איל : וכפרק
 מרובה כתבו התוספות דלענין קרבן איל הוא בן שתי שנים : ודילמא קרבן שאני
 כדי שיהא מהודר : טרפה לא הבאתי : כי כן דהך הרועים להבוא לבעליהם
 או ברל און ופטור : ואע"ג דשומר שחר הוה יש מיני טרפה דפטור גש השומר
 שחר : אנכי אחטנה : החטא יהיה עליו כן פירשוהו רוב בעלי הדקדוק :
 שאפקלוס תרגם שהוא שגיא מומינא : רצונו אף על פי שלא היתה חטאה באמת
 רק על פי טעות חשבון היית' מבקש מני : גנבתיו יום : שכן השומר שחר חייב
 כגנבה ואברה דכתי' ואם גנב וגנב וגומר : והאברה למדו חז"ל מקל נחומר : זה
 לי עשרתי : לי פירש עלי המה שלא שמרת בכבוד אב ואם : וכחד יצחק : הברכות
 שברכני אבא : שבאותו רבע פחד גדול היה לו דכתי' ויחרד יצחק וגומר : או
 רמז לעקידה : ואת יגיע כפי : מכאן גדול הגהנה מועיע כפיו מירא שמים :
 דאלו פחד יצחק שהוא היראה הציל הממון דכתי' ביה כי עתה ריקם שלחתי
 מיעני כפיו הציל הגוף שלא הרגו : ויובח אמש : שהיה יקר מדבר אלי מוטוב עד
 רע : הסכנת כמות : דיעקב עבד עברי היה ובתיב האשה וילדיה וגומר :
 ולאלה מה אעשה : בלתי מה תכאס וחוקים אעשה לבנותי ואל זלתיך שהבכתי
 אלוהי אלהים היום או למחר תקח עוד ארבע גשים ותעשה יב ילדים אחרים

כמו שאמר ואם תקח נשים על בנותי לכן אמר לכה וכרתה ברית או הוא
 למן תמיה וכי סבור היית שאעשה רע לבנותי חלל: וכל אשר אתה רואה לי
 הוא: מכאן שהאומר שלך שלי רשע: והיה לעד הכרית כמו והיו כך לאות
 ולמופת: לאחיו: של לבן. או אמר להם דרך מוסר כמו אחי מאין אתם ולא
 אמר לחמיו שהיה נוהג בו כבוד: על הגל. דרך הבאים בכרית לכל מלחם
 אחד לאהבה ולחברה ובאולי אחיב עמו קעודה גדולה: ועד המצבה
 המצבה בני' בלעם וגם נלחץ רגלו כשהלך לקבל את ישראל: אלקי אפרהם
 ואלקי נחור. יעקב אמר אלקי אברהם ולכן אמר אלהי נחור שהיה עובד כ"ס
 וכן מפורש ביהושע. ולכן אצל אלקי אברהם אמר למוחקו ואלהי נחור מותר
 למוחקו: ויזבח יעקב. לפעודה ולא לקרבן דכתי' בתורה ויקרא לחמיו לכל:
 וישב לבן למקומו. חף על פי הנראה לו שמלאך בחלוט שב למקומו למדרגתו
 לרשעו ולרמאותו: ויפגעו בו. בשיגף מכות אביו בתזב ויפגע במקום שהוא
 התחמק במקום אבל עכשיו שב כל כך שלם אשר המלאכים התחננו לו בד' א' בכה
 ויתחנן לו: ויאמר יעקב באשר ראם מחנה: רת ויכרס שהכיר שהיו מאותם
 המלאכים שלוו אותו: באשר ראם. מכאן דאין הכנאה שורה מתוך עזבותי
 בי בעוד שהיה עזב מרדיפת לבן ובחברת הרשע לא היה רואה את המלאכים
 ותכף שלבן הלך לדרכו פקחו עיני נבואתו וראם: מחנה אלקים שירא מודת
 הדין ובאשר חיבר מדתו עמהם קרא גם המקום מחנים: מחנה מצד אלקים
 שהוא דין ומחנה מצד מדתו שהיא רחמים: שיהיה לאל
 ברוך האל יראיו רונה: שהשלמתי פרשת זינא:

וישראל יעקב כדי להראות שאינו שונא לואף כי לא ראה פניו זה שנים והגיד
 אליו הקבה והיא ענה נכונה כמו שפירשתי לעיל על הפקלת
 עשה: לפניו. מאי לפניו מאותם הכתובים לפני השליחות שהם מלאכים בד"א
 מחנה אלהים זה או הוא מדויק שהיו מלאכי מרעם מדלל כתי' אנשי בד' א' בשלחה
 אנשים לפניו: שדה אדום. לפי שאביו יושב בארץ הנגב מאי והוא אצל אדום
 הוכרח לעבור דרך ארצו ומה שפי' רש' כל תיבה וכו' אינו כללי כי זהו דוקא
 בשהאלה מלעיל. עיין מורחיו בפי' מעונה אלקי קדם: כה תאמרו: להטעומו
 דלגבי דידיה אין נחשפים לכלום הכרעה והכזרה: לאדני לעשו. הקביר פנים
 לעבדיו שמכבדו מפני היותו אחיו וכמו שאחזל את לרבות אחיך הגדול שלא
 ירגישו שהכבד היה ממורך לב וכמו שאפרש אצל וגר מואב: ואחר עד עתה
 לשאלו בשלומך לפי שלא הייתי ברשותי רק מוסר אצל לבן ובעובדא דאבא אלקי
 שנתנו לו של' ולא השיב להיותו שכיר יום. או אמר ואחר עד עתה רצונו אם יאמר

ועשו נא והלחם כי שלח להשיב לו צורך אמי להתאחר עד עתה ע' שבעים של
 ככל א' ת' גלות מצרים ה' אלפי ועוד של הגלות הזה המור והממחר ואז יעלו
 יושבי ע' בהר ציון לשפוט את הר עשו: עם לבן גרתי מקום שמדעלכל ולא ברחתי
 מפניך ולדעת רשי שפירש תריג מצות שמרתי רצונו שלא נתקיים והיה כאשר
 תמיד : והי לי שור וחמור : כלומר שאין לו להתכיים ממנו שכבר נעשה שר
 מחטוב ומה שלא הקדים הנא לתר הכמות בדרך המקרא בכל המקומות לפי
 שעני הנאן רמזו מהברכות של לך נא אל הנאן ואין קטגור נעשה קניגור אבל
 לאחר שהתכלל הקר' העוים והנאן ולא חש שאז בטח באלהיו : או רצונו להודיעו
 שאין לו כל' מבית אביו וכו' אבו ומועיקתו קמץ ולכן שלח שניגידו לו הספור הזה:
 להגיד לארני : לא שקראו ארון שלא בפניו אלא קדר אל השלמים שעל כל דבור
 יקראוהו ארון: וישבו המלאכים ולא כוכר עשיית שליחות' והו רמז שהיו מלאכי אל':
 אל אחיך אל עשו רצונו שאינו אחיך רק בשם לכד לא במעשים ולא באהבה : וגם
 הלך לרבות שרש של עשו והו הכפל וירא וירא וירא וירא וירא וירא וירא וירא וירא
 שמהר תפגשו זה בזה : וירא יעקב : כי מוענה השלמו' כראה שעשו לא קבלם
 בקבר פנים יפות ובאולי אם אינם מלאכי א מן המחנה שיעו כי הולך הוא להלח'
 עם יעקב : ויר לו שחשב ודאי שאביו מת שכן עשו אמר יקרבו ימי אבל אבי :
 ולפירש רשי שפירש שמו יברגו : קשה הרי הבא להדרך השכם להרגו : וכוכל לתרץ
 שירא מנכוחת אמו למה לאשכל גם שמיכם וחשט שאם הוא יברגו עשו גם הוא
 יהיה ברגו והו קבת הכפל : לשת' מחנות : מחנה הכשי' והכניס : ומחנה
 העברים והמוקדי : המחנה האחת : רשי פירש שזמינו מחנה לשון זכר ולשון
 נקבה והביא ראיה מאם תחנה עלי מחנה : לע מדוע לא הביא ראיה מאשר
 אכחכו בו המחנה האחת נקבה והיה המחנה הנשאר זכר : באולי לפי שיעקב
 עשה שתי מחנות היינו יכולי להבין שעשה מחנה אחת מוזכר' ומחנה אחרת
 מנקבות לכך הביא ראיה אחת : והכהו : נקרא לפנים ולאחור מוכאן הבא
 להדרך השכם להרגו : המחנה הנשאר לפלטה : אין בזה ספק כי הפרשה
 הזאת רומזת על עסקנו בגלות המרה הזה עם בני עשו והרצה לרדקדק יראה כי
 לא יכול אכילו אות אחת : לפלטה : מן החרב כד'א פליטי חרב והוא רמז
 לדורות שאין זרע ישראל כולו נופל ביד האומות שאם במקום אחד יגרשונו במקום
 אחר יאכפונו: קטנת' לפי שבתחלה כשיצא מבית אביו במראה הקולם כתיעדו לו
 ברכוש הרכה ופרכת וגומר וכברכו וגו' ושמתין וגו' ועכשו כשיצא מבית לבן לא
 אמר לו הקלה רק שש וגומר וזהו עמך אמר אל יעקב כמדומה לי שאככי הולך
 לאחור ולא לפנים והו קטנת' וגומר ויהיה אל כי במקלי כמו בני מנשה הכבוד :
 מכל החקדים : בסבת כל החקדים במס' חכלולי עינים מין ואונקלוס תרגם
 כל חקדים ומכל טכוך דרכו לתרגם טכוך וקשט : במקלי להנצל מן הכלבים

וילדנו על הפתחים וגם במקלי בני יעקב רצונו כגופו לכוזו : לשתני מחנות
 באלו רצונו על שני מחנות המלאכים כמו שקרא על שם זה שם המקום מחכים
 מיד אחי מיד עשו : וזכאן שהמות כלל נרץ לפרט שאלתו : אם על בנים : כי
 מגופי אני בטוח שהרי הקב"ה לל' והנה אנכי עמך וגומר : וכמו שזכרתי והכני ב'
 הך ואידך דגלית מה יעקב נתירא אף דוד נתירא : איטיב עמך : אמרתי עמי
 בלשון יחיד כאלו מדבר עמי לפרד ולכך מתירא אני מהכנסו והטף שכן בביתו
 אמר לו והנה אנכי עמך : כחול היס : פירש רש"י לאברהם אמר בן : קשה והלא
 גם ליעקב אמר ושמותי ודעך כעפר הארץ כמו שאמר לאברהם ולע : וכן שם
 לל' וכן העם שנתן תלונ' על הגלחת אחיו : או הוא כפשוטו שלן שם לדעת אם
 ה' יענהו בתפלתו ומואחר שלא נענה פנה אל השתדלות הדרון : מן הבא בידו
 צאן ובקר ודומיהם דאלו כסף וזהב לא היו בידו צעת ההוא : עינים מאתים
 חוג הזברים כנגד הנקבות היה בחכמה ענומה בדי שלא ינטרף עשו לערבים
 עם בהמותיו ותמיד יהיה נגד פניו הדרון : ודוק שכל תיבות הפסוק מהימנים
 במ"ש וכן פסוק בברשת פנחס ומנחתם ונכבדו וגומר ויד תפוח עשו עליו לסקר
 תצו וקרבות כל השנה עליו הכפל מהדרומות לכבוד על שם חמק פני דשע
 ובאולי רמז המ"ש ששלחם כולם בעלי מומין שידעו שיקריב מהם לעלוס :
 וריוח תשימוי תפלה ורמז לדורות שלא יהיו הצרות תכופות : למי אתה הווא
 הגבול למה שממנו : ואכה תלך גבול למה שבין : ולמי אלה גבול : אזה שאלתו
 והם גבולי התנועה המקומית : והנה גם הוא אחרתו : פשעה השפס להגדיל
 הדרון : עבדך יעקב אחרינו : רצונו שאינו בא אחרתו דרך גאולה וגדולה כדרך
 השרים והמלכים רק כי אמר וגומר : או למען לא יחשוב ששלח הדרון ובורש
 והוא לן בלילה : פן אחיו יחלק עליהם לילה להפותו היה עומד על משמרתו
 בדרך אנשי המלחמה השמים משמרת ללילה : ואת אחד עשרי לעורר רחמי
 שמים כמו שאזכרו אומרים עשה למען גמולי חלב ועתיקי משרים שלא בשקו
 המנחה על פניו של יעקב לראות אם עשו עדרים עדרים כאלה צוה : עקס
 בלילה : לנקות עומק המים ולראות באיזה מקום יבשה לעבור : ויעבור את
 מעבר : והוכיר יצ מרות שברית ברית להם שאינם תורות היקס כמו שאמר לל'
 מעבר יבן ויקחם ויעבירם : רצונו שיעבר תחלה שנית לראות אם מאו זכה
 המים ואלה העביר בשני וילדיו ואלה את אשר לו מחנה ורכשו : ויתר יעקב
 לברו חזל אמרו פכים קטנים שכת : קמך לדרב ויעבר את אשר לך לו באת
 כש פך זהו דנקט קטנים מלתא אבד אורחיס : דגדולי אף דרך לטבות : או
 דרשונו מן לבדו שקראונו דגס רוצה כלי בית הכר : ואין לך כלי לפשמישו ויתר
 קטן מהפך : ויאבק איש עמו : הוא לטק קטירה ומאלה גורו חזל : אבוקה טהור
 ארבע כרות קשורות יחד : או ויאבק כמו ויאבק שכן אותיות אחיה ע' הם

מתחלפים

וצפי פשוטו שהוא עבר לפניהם כי על גופו לא היה חושש שהיו הקל"ת הבעש"ח
 אבל כל חשש היה לו על הנשי' והכנים לכן עבר לפניהם להיות להם צנה ומגן
 אחר נגש יוקף כנימין עדין לא כולד ולא השתחוה וכן מרדכי שהיה משבט
 בנימין לא קם ולא וע מהמן ולקח נקמתו מעמלק וכן שאול שהיה מ שבטו היה
 הראשון המתגרה בו: מי לך מי לא ימצא רק אל אדם מי האיש הלזה
 ידומיהם והוא שאל מי הוא זה שאגרת לו כל המנחה או רזונו מי יוכל
 לשלם לך גמול למנחה כזאת ויעקב השיב כי לא לתקנות גמול עשה רק
 למצא חן בעיניו ודי לו בזה הגמול: יש לי רבי יעקב על כל ספורי הזכיר אלקים
 בל' שכתוב ועונם ידו מאלת האלקים אבל עשו דבר בודן גאוה יש לי רב כאשר
 יאמר האומר כמו ועונם ידי עשה לי את כל החיל הזה: יהי לך אשר לך אשר
 לך מיותר אלא אמר לו מה שלקחת מאבינו יהי לך שמעת לא אערער עוד על
 הכרבות: כראות בני אלקי' דכתוב ביה ולא יראו בני ריקם: אשר הובאת לך
 עכשיו ולא הברכה שלקחתי מאבי ולכן הוקיף לבשר אשר הובאת לך כדי לרבר
 באר היטב: את ברכתי כפי פשוטו היא המנחה מאשר ברבני יבד' אשר ברכך
 ה' אלקיך: יש לי כל רזונו מכל מיץ ומיץ העדר הכללי אשר וממנו לוקח הדרוך
 הזה או רמו לברכת אבותיו בכל מכלל כל ודברי המדרש ידועים כי כן גם עשו
 רמו במלת רב לשרו הרב את ריבו: פי' הילדים רבים: תרגו' יושלמו ארי טליל
 פטיין ונוכל לפרש ששכ גב על הצאן דהרי בתיב וישא את בניו ואת נשיו על
 הגמלים ותרגום אונקלוס לעד שתרם הילדים יבנייא ודברו לתרגם בנייא ולא
 היה שום אחד מבניו וקץ מוסף כי מצונו גב' לשון ילדים גבי בהמה וילדיהן
 ירקרון: עלות עלי' מוצקות העוללות ומתו כל הצאן: אם ילדים במשמעו תלה
 הקללה בצאן ולא בילדים כדי שלא לפתוח פיו לרעה: ויפזר בו ויקח וקשה למה
 הפזיר בו ככ' ויל שעשו מכה לו עולם הבא והוא לקח לו עולם הזה וכוון שראה
 עשו ליעקב כל המחנות אשר אתה בטול עולם הזה אם כן גם אני אטול עלי' מיד
 הפזיר בו ולקח כדי לקיים התנאי הראשון: יעבור נא אדוני ה' ינאי בשהיה בא
 בעיר בחצר מלכי על עקמי נכור היה מתכלל בפרשה זו ללכת בעצת הזקן
 ושמעתי מימי מקובל מפי' כי הרוצה לרבר בפני מלך או שלטון יקרא ראשון מן
 וישלח ער' גם המקור סבות וכן ויומן אשרי תמימו דרך פ' פעמים בכונה טובה
 ויגליח: אבא אל' אדוני שעירה: קת' אליה כי הוא יהיה המבשר בעת יעלו
 לגין מושיעי: אצינה כל עמך היא כבואת זכריה בימים ההוא יחיוקו עשרה
 אכשי וגו': ויקרא לו אל' אל שהוא אלוה שלי ששמי ישראל ויהיה אלקי ישראל
 כירשו של אל' או אל קרא יעקב אלקי ישראל: או זהו שילום הכרד והיה ה' לי
 לאלקים: למה זה אמצא חן למה זה מן עמך עמדי די לי שאמצא חן בעיניך
 שלם עיר שכם שם העיר שאורע המעשה היה שלם עיר תחת ממסלת שכם כמו

עיר דוד עיר היחוי ותרגום ירושלמי מקיי עניינה דעברין תריין אחוה סקרת דחמור
 אכובי דשכס ויהוסיף עיר שכס להכדיל בינה וכין שלם של מלכי דקך שהיה שלם
 אחר ועל דהרש אע"פ שהיה עד עתה בכית לבן ובטל מדברי תורה עם כל אלה
 היה שלם ותם כמו שהיה מקדם : ושכב אותה ויענה : ושכב אולא נרמה היותו
 מיותר אך בא להורות דתחילת וקופה היה באונס לא בקצת האונקות שתחלתן
 באונס ואופן ברצון כמו שאזל מלוי טעמו יצר אלכסה : או אז ויענל לפי שהיה בתולה :
 לעיל קשיטה לדעת חזל מעשה זה ששה בדיני אב קנה אותו בול כי מאה קשיטה
 יהיה ד' קלעים וד' מעות : ואונקלוק תרג' חורפין והו' תרגומו של כבשות : את שבע
 כבשת מתורג' שבע חורפין אילין : וכן פירשו הראשונים אלל חובב : ויחן את פני
 העירי חין פניה של עיר התחיל לשלוח להם דרוכות : בר' דינה עצמותיה הועלו
 לאז כעצמות שאר השכטים וקברה ידוע כהיום בארבע אלל אלל נתאז הארכאלי :
 בדינה בת יעקב : שחפן בה מזד האב ומזדה ר"ב עה שאמר ויאהב את הנערה
 והיא היתה בת ח' שנים וחדש דווק ותמצא : ויאהב את הנערה : ולא קרה לה
 כמקרה אמנון עם תמר : נכלה עשה בישראל : דוקא בישראל אלל בין הכנענים
 לא תקרא נכלה כי היו טעופי בעריות בזכור בבהמה וככל נכלה : וכן לא יעשה
 נרא' היותו בלו מיותר : אלל זה היה קבת העצבון וחרון האף כי הנקמ' האמתית
 היא בהיות נעשית באותו מין מפועלה שקבל החרפה : אכן שבס טימא אחות
 הנקמה האמתית תהיה שגם הם יבעלו אחותו אך וכן לא יעשה שאסור להם
 העולם זהו אב' היה העצבון וחרון האף : ואז נטו לעצת ההרירה והתחתנו אתנו :
 כי במעשה הזה לא נרגש שום פגם משפחה : אמצא חן בעיניכם וכל אשר
 תאמרו : לפי שהראו לו פנים זעפות אמר אמצא חן בעיניכם : במרמה כי חשבו
 שלא יקבלו עליהם המילה ואם יקבלו עליהם ביום השלישי יקח דינה וילכו :
 ושמעון ולוי בחרו הדרך יותר קצרה והיו שארר יעקב אפס כי אנשי העיר לא היה
 עליהם עון ואשמה וולתי פשיאם והפקוק נתן העעס למה ענו קודם לאכיהם
 לפי שהיה דבר מרמה ויעקב איש תם : וידברו אשר טמא : רצון הפסוק כי האיש
 אשר נעשה לו נכלה והוא מפרט בפיו הנכלה אתה עשית לי כך וכך אין לחוש
 מרמה מאיש ההוא שכבר בדבריו הפיג חמתו וכי ישלים ישלים בכל לבי אלל אפ'
 האיש אשר נאש' לו הנכל' ישלים עם בעל הפועל ואל' פרט המעש' וראוי תוכו ארכו
 ויש לחוש ממנו שלא ישלים עמו בלב שלם אב' זאת הית' אמרמה : וידברו אשר טמא
 וכן פירוטו הנכלה יורה הבטיח חמור שכבר נתקדרה חמתו יעסכל אלה עברת'
 היה שמור' בלבס : אם תהיו כמנוני : אמרו תהיו כמנוני ולא אמרו אם תמולו באר
 ערלתכם רצונם שאזל המילה יקבלו עליהם עול תורה ומצות : לא נוכל לעשות :
 הם חשבו שלא יתרוצו להמול כאש' פירשתי ואם באולי כל נכליהם לא יעלה בידם
 לפחות לא יתנו אחות' לערל : כי חרפה היא לנו ויהיה נראה שאין איש הגון בין

הנמולי להתחתן אתנו: ולקחנו את בתנו אחותנו ומצינו בז האחו' קרא בת כיוצא
 בן יהושפט כי בת אחאב היתה לו לאשה ולאחאב לא היה בת: וכן תרגם יונתן
 שהיה אחות אחאב: האנשים האלה שלמים: באולי אנשי העיר פארו מאשר
 בא עליהם כי ראו אותם עובדים לכן הבטיחום ואמרו שאל יפחדו כי בלב שלם הם
 אתם: או התנצלו כרי שלא יאמרו האיש אחד יחטא ועל כל העד' הטול התשלום
 לזה התחילו לפייתם להראות להם שהוא טוב כללי: ומאחר אות: שמא תאמרו
 כי בהיות הקוחרים מרובים יהיה גרמא לנזק: הנה הארץ רחבת ידיים וישנו
 בדאי לאלף כמותם: בהמול לנו כל זכר: כי מבלעדי אלה תמיד תהיה קטטה
 בינינו כשהמה נמולי' ואנחנו ערלים: וכל בהמתם הלא לנו הם: זה היה ההתר
 לשמעון ולוי שהרגו כל העיר: לפי שידעו שעתיד זרע יעקב לירש את הארץ
 ולהרוג כל נשמה אמרו נשמע להם בדבר המילה ויבטחו בנו ונפול עליהם
 פתאום ונהרגם ונקח כל אשר להם והיו מקניהם וקנינם וגומר ולכן הבא להרוג
 השכם להרגו: כל יונאי שער עירו: וכשרה הוא אומר לכל באי שער עירו בשרה
 היו באים לגמול חקר וכאן היו יונאים ובורחים מן המילה: כיום השלישי יום
 שלישי לשבוע שבו שלט מאדים והוא היה סבת הבאב וההרגיע' או אחר בהיותם
 בואבים שכאב להם ונתחרטו על המילה והיו הכבון שהרי אזל כפר' אליעזר
 דמילה מחמיצן את הקטן אף ביום השלישי שחל להיות בשבת שהמכה קלה עליו
 וקרובה לרכוזה: אם לא רצה לחלק בין קטני' לגדולים: בטח: פירש רש"י
 שהיו בוטחים על רחמי על זקן דאלכ אף על פי שהיה בואבים היה להם לירא
 מהערים אשר סביבותיהם: וכי יעקב באו: על החללי' ומאחר הרגו כל זכר
 לקחו הנשים והטף למען לא ישמיעו הדבר אל הערים אשר סביבותיה: ומעתה
 מה בצע יהיה לעווב את מקניהם וקנינם לזרים הלא היה יותר טוב לקחת אותם
 תמורת בנת זער ופגם: כל זכר: אולי הערימו לכפר אותם ולהשתדל
 ברפואתם ואחרי ההרגיע' בצאתה חונה מהחדר סגור הדלת בערם ונזו לנשים
 וטף שלא יבנאו שם למען ינחו וישנו שינת עולם וככה אניהם לבדם הרגו כל
 זכר בטורס כודע הדבר: יעשה: שכם והיו שדייק רש"י את אחותו ית אחתו:
 שם שם יעשה מוכת: אחר שיטב שם ואחכ יעשה מוכת כרי להטור ממומאת
 עולם או מן החללי שהרגו: הטהרו והחליפו שמלותיכ: רמו לטהרת הגוף
 והבטח דבר הלמד מענינו: ואת הנזמים: אחימן כי בומן שהוא הנזמים היו
 תמיד מוכנים לעלום הלא תראה כי העגל ואפוד גדעון כעשו מנזמים:
 באוניהם: שם אל אלפי הנכר: תחת האלה: אע"פ דע"כום אינה נקבדת
 אצל צדק לפדרה ולזרותה לרח: באולי בני יעקב לא לקחו עולם משכם עד
 שפנת בטלה והותרה להם שהעובד כ"ס מובטל עלום בעל רחמי: ועם כל אלה
 ציה יעקב להסירה לטהרת הקדש כרי שיהיו ראויים לעבודת השם:

ונגלו אליו האלקים • המלאכים • כי כן אלקים עם משותף • אלון בכות • חזל
 אמרו ערמונו למיתת רבקה ולכן נראה אליו השכינה לנחמו • וכמדרש
 כי תצא אמרו לאתה מוצא בשמותה רבקה אמרו מאן יפוק קמה • אברהם מת •
 מחק יושב בביתו ועיניו ברות יעקב הלך לו לפדן ארם • יצוק עשו רשע קמה
 וימרונו בריתא לטון בויאל דהא כרין ינקין • מה עשו הוציאו מטתה בלילה •
 אר יוקי כר חביבא לפי שהוציאו מטתה בלילה לא פירש הכתוב מיתתה אלא מן
 הגד • הלה ויקרא שמו אלון בכות שתי בכיות וכן הוא אמור וירא אלקים אל
 יעקב ויברך אותו מה ברכה ברכו • ברכת אבלים ונחמו • שמך יעקב בלבד
 כי אם שני השמות • וכמוהו לא יאמרו עוד ארון ברית ה' שהוא מצוס השכינה
 בלבד אלא אף ירושלים • ויקרא יעקב • וכבר קרא לו ורבים כמוהו כי כן נצאתו
 מוכר שבע קראו בית אל • בברת ארץ • פירש הרד"ק הלך לך הדומין וברת
 מלשון היו לברות למו ופירושו שעור מהלך ארץ מהבקר עד זמן האכלה • ודרי
 ארץ ישראל יודעים שאין מקבורת החל עד בית לחם תחום שבת ויאמנו דברי
 רש"י ורזנו כשיעור שאכל אדם קעורה • וכן העיר הרמב"ן זל שאין קבורה
 ברמה ולא בקרוב לה והרמה אשר לבנימין רחוק מבית אל ד' פרסאות • ומה
 שהכביא אמור קול ברמה נשמע וגומר הוא מליצה ודרך משל לומר שיהיה קולה
 נשמע עד הרמה אשר לכנה בנימין וכן תרגם יונתן קל כרום עלמא אשתמע
 ומפרש הפסוק על בנת ישראל • ותקרא שמו • שכבר המילדת בשרה שהוא
 בן • בן אוני • אמו קראה לו בן אוני מלשון לא אכלתי בלמי גוממי • ואכיו עשה
 מן אוני לשון כאו וראשית אוני ולכן קראו בנימין בן הכח כי בנימין בו הכח
 והגבורה • ולדעתי שזה פונת המדרש שאמר ואכיו קרא לו בנימין בלשון הקדש
 או קראו בנימין לפי שהוא לבדו כולד באי שגיה בדרום שהוא בימין ולכן זכה
 להיות בית המוקדש ככה בחלקו • מהלכה למוגדל עדר • כי ירא להכנס לעיר
 מפני הדינת שבת ולזה קבר ג' רחל בדרך • ודעת חז"ל ידועה • והי בשכון
 ישראל • יאמר כי כאשר נעשה הפועל הוא לא היה האיש בביתו כי אלולי היה
 בביתו לא היה ראובן עושה אותו מעשה • וישכב את בלהה • דברי חז"ל ידועה
 וכן פכני עלי אשר ישכבון את הנשי וירשו חז"ל שהיו משהין קיניהם • ולפי זה
 יהיה וישכב כמו ויכבש כמו שלמה ושמלה כבש וכאז • בני יעקב שנים עשר
 כי טרם הפקיד ראובן הבכורה היו יג' שהיו לו ב' חלקים ובחללו ינועי אבם
 שהפקיד הבכורה שבו לוי • בכור יעקב האובן • אף על פי שעשה מה שעשה
 ובאולי בלבד ינועי בלהה מופתו שלא תלך ליעקב עוד כי הוא הבכור וחשב
 לקחת ב' חלקים • שיעיר הקרי • מלשון חורי יהוד • עשו הוא ארום • כלו
 תמיד להוט אחר תאוותיו כמו שהיה ביום שנקרא ארום • אלון קרח • בלך
 דמותה אחזל לו בתרים תלו ליעקב אכיו על ארונו בגרן האטר יב נשיאים של

המשקים דראו בער שטה וכן המסרת יקרא בער כמו ומסרתו בן נון בער ושמה
 נילה הכתוב פירושו וכן גבי ויאמרו בערי המלך וגומר: דעה את אחיו כלו
 ומועצמו היה רועה על דר הטיוול וטעמו: כשי אכינו לא יקראו שפחות רק
 בהזכרם עם החל ולמה שהם גבירות להם או כי בחיי הגבירות היו נקראות
 שפחות ועכשיו שמתו נקראו כשיו: ויבא יובק: וכיבא דבה אומר אמת ומוציא
 דבה אומר שקר ה'ד ומוציא דבה הוא כקיל וכן כמדגלים גל' ומוציאו את דבת
 הארץ: דבתם רעה: שהיה דן את כל מעשיהם לכף חובה: כי בן זקונים
 לפיכך אהב אותו ולא בעבור הדבה: ומה ששינה אונקלוס לתרגם כאן בר
 חכים ובכנימין בן סבתין דייק מומלת לו של ביוסף ולא בכנימין וזקנים רת
 זרעים אדשים נשים ישועות מועד מלמד שלמד עמו שתא סדרי משנה ועשה
 לו בתנת פקיס רמז לקדר טהרות שכן אמרו בגדי עגס הארץ מדרק לפרושים
 וכפי פטוטו והלא כל כמו היו לו לעת זקנתו אלא רגזו טולדו לו אחר
 היאש מרחל: כמו הבן הזקן היוליד לעת זקנתו אחר היאש ולא אהבת
 רחל גרדיקה כפשו בו: גם לפי שבנימין לא בולד אלא שמונה שנים
 אחר יוסף ובכל אותו הזמן היה מתואש מן הכנים ולכן היה חביב בעיניו
 ובעגויו עליו יתר בכחו: או אולי לא אהב לכ בנימין לפי שמתה אמו בלדתו
 וכות אונקלוס שמוקר לו חכמות מסתרי תורה ומוציאו משכיל כאלו היה זקן ורב
 ימים וכמו שדרשו חז"ל אלז והדרת פני זקן: כי אותו אהב: כלו לא היו
 אונקלים אותו על שהביא דבה רק לפי שאהב אותו לכדו בו חס: מכל כמו כולם
 מעשר מכל: וחששו בן יארע להם בבני קטורה וישמעאל עם אברהם וכעשו עם
 יצחק והיא היתה סבת השאלה: בתנת פקיס: מלכות ארץ: עד העקב כמו
 שבארנו חז"ל אלז הכהן גדול ולהיות כי היה מורגל לטבת בית עשכ לו זה המלכות
 הארץ: וישאלו אותו: בלב ולא יכלו דברו בפה: ויגד לאחיו: לפתוח
 פיהם בעל כרחם מאחרי ראה כי לא יכלו דברו לשלום: שמעו: הבינו מלשון
 כי שמוע יוסף: מאלמים אלומים: רמז אגדולתו תהיה על ידי תבואה:
 תקובה: כחלק עתיד לכדור אשר עבדו יחנו כבינו: המלך תמלק: תרגם
 אונקלוס את יודמי לממלך כי בא החלום כרוכ עמק ולפי הדמיון כוס בן יבואו
 החלומות בלילה אכ ביום אתה חושב למלך עלינו: ואלז המשל תרגם קביר
 כלום עושה בחרות ומחשב דרכים לבא לתליתך: או שאלו ממונו אש אתה
 למלך עלינו ולכן מספר החלום: או משל תמשל כלו שדעתך להיות מלך על עם
 אחר ותעשה משלים ממונו והוה המשל תמשל: וכפי פשוטו הכפל הוא אם מלך
 כדרכו או משול בעל כרחו: ועל דבריו: שתמיד היה מספר עמיהם בעמק
 החלום שהיה נהנה לאוזניו מהדברים ונרא במתהלל ומאמין בהם: ויטול לאבי
 מה שלא יספר לו החלוק הראשון לפי שהחלוט הזה כוגע לאבי בפרשות מה שלא

היה החלום הראשון : ויבער בו אביו : ובמקורת ב' הך ואיך ויגער בים הים
 ומחרב : מה הבא יעקב אף התם בזכות יעקב כמו שדרשו ז"ל על וירא ישראל
 ישראל קבא : מה החלום : כמו מה אכנס כי תזכרנו כי הכל הוא : הבא נכא
 ה"א התימה מורה על דבר נמנע ולכן דרשו חז"ל בו והלא אמך כבר מתה :
 ויקנאו בו * כל לשון קנאה באלה המתחרה לנקום נקמת דברי ובהנה קרה להם
 כמו שקרה לשאלו עם דוד בהריגת הפלשתי שנתירא שיולקו תחתיו : שמר
 את הדבר : המתין כמו לפהקים אשר ישמרו וגו' שרצונו על התלח המקרקס
 עצמם לעונת' וממתנים את השבת שכן עונת ת"ת מעט לעט : לרעות את
 זאן : רחוק מאביהם יום או יומים שאם יבא יוקף בדרך ומהגו יעשו ממו
 בחכמה : זהו שאלו קוד על את שהלכו לרעות את עצמם כלו' להוציא בנותם
 מן הכח אל הפועל : ורצונם בדבר הנקודה שהרי את כאלו חינו כמומר דר'
 חליעור ומכל מקום נכתב לחלק הפסוק לשני חלקים שהלכו לרעות : וזאן
 אביהם היה בשכם : גם שמעתי שמן את דהיינו אלף תיו' כמולאו הנקטר
 מהם הוא לפי : אורנו באור לרעות את עצמם טע' כבת המוכרה מצאו שבה
 די הפוקס : רועים בשכם : מקום קבנה להם שהרי הרגו אכשי העיר לכך לך נא
 וראה שלו אחיך : ושלח להזהירם שיעתיקו אהליהם מוס : והשיבם דבר
 ביבא שעתיד לשוב אליו כמו שאמר אברהם ונשובה אליכם : מעמק חברון
 הזכירה מקום אשר שלחו להורות כי מרחק רב ביניהם ולכן עשו עמו רעה שהיו
 רחוקי' מאביהם : שכימה : מדלל כתיב ויבא שמה דהרי לגימל כתיב הנה אחיך
 רעים' בשכם מכאן דרשו חז"ל מקום מוכן לפורענות שלום הנאין רצונו טוב מוצב
 והוא שם משותף לעובי הבראי בין האיסים הנריכים חבור ודבוק וכן את שלו'
 המלחמה : הנני המלה מותרת אלא שהריגש הסכנה ואמר הנני כדי לעשות
 רצונך אלך טם : וימצאוהו אש : מה שאלו שהוא מלאך לפי שדרך התועים
 בדרך לחור אחרי אכשי' למען ילמדום הדרך ולא האכזים לשאלו הדרך להם כי
 מואין ידעו אש הוא טועה אש אף : והראה הקב"ה למוקף כל שלם העולמות כמו
 שהראה לאביו בחלו' הקלם : מאלמים אלומים : עולם השפל : והנה השמש
 עולם הגלגלים : וימצאוהו אש זה עולם המלאכים : תעה בשדה : שיצא מדרך
 הקלולה ותעה דרך השדה והכרמם וזהו אמר מה תבקש בחשבונך שבקש הדרך
 ותעה רמו' לת' של מוצר' ע' של דבל' ה' לאלף החמשי והוא הגלות המור אשר
 אכחכו בו : הגידה נא לי : מואין ראייה דגם יוקף ידע שהוא מלאך או כיוא
 ד'אלב היה לו לשאל אש יודע איפיה הם רועים שיגיד לו ומדכתי' אש וכתוב
 והאש גבריואל למדו שהיה גבריואל : ויא שהיה רפאל שהוא ב'ג' אש : כט
 שמעתי אומרי' בקש להתיר הדבר כדי שלא ירגיש שהוא מלאך : ויראו אתו
 מרחק' שנתרחקו מהאמה : הלוה : הפברל טכין הלוה וזהו כי הלוה יאמר

על

על הרחוק והזה על הקרוב הזה אחיכם הקטן יתנכלו אתו כי עשו
מחשבות והתחממו היאך יקבנו מתתו ולא ימיתו בידים כי באלה ידמו
פועליה חלומותיו ויובלי יחשור אביהם אותם במיתתו ולעשות בחינה אם
חלומותיו מן השמים אם אין וכדי שלא יבואו לחשד עם אביה אמרו לנו
ונהרנהו וגו' כי אחר שמצא הכתנת ודאי לא יחשוד כי להטים הרגוהו כי הם היו
לוקחים הכתנת אלא ודאי ישפטו חיה רעה אבלתהו וזה עלה בידם שאמ אביהם
טורף טורף יוסף וכנגד הבחי' השנית אמרו בראיה מה יהיו חלומותיו כי אם מואת
האלהים המה לא יעלה הדבר בידיו ויהיה פירש ובראה מה יהיה חלומותיו
שניתיעצו או להרוג אותו או לעמוד כשב אל תעשה ולראות מה יהיה חלומותיו
ויהיה ויו ובראה כיון מכה אביו ואמו תגור וברים יתן ואלו היו הכלים שחשבו
בטרם קרב אליהם למצא המצאות להמיתו בלי ישכבנו דמו בידים וזהו שאמרו
חל שמינו בו את הכלבים ולא עלתה בידם וינליהו מידם מהמיתה פתאומי
אשר יהיה מעוות לא יוכל לתקן בעל החלומות הם אמרו בדרך לעב ואמרו
האמת שהוא היה בעל החלומות ואין פותר אותם מבעלדיו לבו עיני זרע
המעשה לפי שהשיבה עלות והליכה זריקות וכמוכרנו לישימעאלים הוא היה
קבור להיות מלך נמכרנו לעבד ובלה יבחנו חלומותיו כי העבד הפך המלך
ובראה מה יהיו חלומותיו דרך לעב ובזיון זהו כפי פשוטו לא נכנו כפשוט
שאלות שאלי בראשונה לא נכנו כפשוט ובראותו כי הקביוו לאלה העמויק לשאלו
אל תשפטו דם כלומר מכת דם אלא נכנו כקטרו על פניו וכראותו כי הקביוו
דם לאלה העמויק לשאלו ויד אל תשלחו בו אל תשככו דם ולא אמר דמו
להראות עצמו שלא אמר כן ללהבתו דק שש יהיו נקראים שופכי דמים בידים כי
אין עונש לכ אל הגורם כמו השופך בידים אשה במדבר אשה גם כי יערק
אין מושיע לו להיותו במדבר למען הציל אותו קשה והא אמריק בפלח
דיביונות כפל כבוד של נחשים מעירים עליו שמת ומשיחין את אשתו כוכל לתרץ
דהתם כבוד גר מירי דאב רוצא מייק לה אבל זה היה בור רחב והבור רק
הכרח שראובן ואחיו לא היו יודעים שיש כבוד נחשי ועקרבית שאלו היו יודעים
לא היו מוכרים אותו בראותם הכס הגדול שהרי נכוכדנצר עם כל רשעתו אחרי
פיגלו חכמה מושאל ועודיה מכפשא האש הררר תשוב לש בני יעקב אבינו זרע
הקדש ואם ידעו הדבר באלו עשו בכוכה מכונפת בא מוציא דבה ויפרע
למוציא דבה ואם לא נזוק באלו חש בו כי מקרה הוא אין בו מים אין לת
אלל ים נחשים והלמוד הוא דאין מעוט אחד מעוט אלא לרבות ואי תקשו
לך מנלן נחשים באלו אשמוכוהו אקרא בתיב הכא אין בו מים וכתוב מקום טרף
ועקרב אין בו מים לא כל לחם שמים החלומות לא אכלו לחם שערב לכפשתם
כי אם עתה שהדיחמו מעליהם הנזק נכאת ולט לכר נכאת שעה ולט

משטיב

אחרי

וישבנו ויאמרו לנו רוע דק כפרשתמוקן: בעשרים כסף: והו ערך של תורה זוכן
 חמש עד כן עשרים: וישב ראובן אל הבור: כל המפרשים מקשים למה הניחו
 ראובן מאחר שידע כונתם: ודברי חז"ל ידועים: אל כפי הפשט מוכל לומר
 שראובן הלך כשני מנצחו קסתאחרי ראה אותם שיטבו לאכל לחם כי כן הוא היה
 עבוק בשקו ובתעניתו בכונה שכאשר יהיו בתוך הקעורה יעלבו מן הכור
 להשיבו אל אביו: והלחימו מעשי קטן כי תכף אחרי שיטבו לאכל לחם באו
 השמעאל' ומכרהו כהרף עין וכששב ראובן הילד איננו כי כבר נע ולה: והעד
 האמתי שנכנס פקוק וישב ראובן קודם ושחטו שעיר עזים כי לא היה להם שהות
 לשחוט השעיר שכבר שב ראובן: וזה כנע: טען כי העושה רציחה לאחת מין
 שלש תכליות: או בשביל להרויח מומן: או כדי להקס מהאיש ההוא: או כדי
 להיות ממוחק לבכור ואיש חיל ועל הראשון אמר כי אין בפועל הזה שום רווח
 והו מה כנע וגו': ואם כדי להקס סוף סוף אחינו הוא: ואם כדי להיות
 מוחזקים לאנשי חיל אדרב מוכרחים אנחנו לכפות הדבה מבלי יודע: אף כי
 להתפאה בו: או יהודה אמר בעת שיטבו לאכל כמו שאמר וישבו לאכל לחם ורצו
 לכנוע אמר מה ירתון לנו לברך על הבגיעה כי בהרוג את אחינו ועלינו באמר
 וכוונע כרך נאין יי: וכפינו את דמו: אוריע יהודה שאין ענת ראובן
 דק כמות עיני כי זה וזה יחשב לרציחה וזה שרצה באמרו וכפינו: ואני אנה אני
 בא: קשה למה היה נכנס ראובן יותר מכל אחיו בעובי הקורה: אלא יל מפני
 שנתן אחיו בכורתו ליוסף היה ירא שאביו יחשדהו בפרטות יתר על כל אחיו
 ובפרט שכבר נכוח עם אביו בפשע אחר: ופשוטו אנה אני בא לבקש הילד:
 ושחטו שעיר עזים: לפי שיוסף אמר שהיו אובלים אביר מן החי רצו לשחוט אביו
 בשעת הקלקלה: וישלחו את הבתבת: עי' איש אחר כי הם לא מלאו לבם
 להביאם אל אביהם או יהיה פי' וישלחו שקרענהו כמשל הדיוט מי שאינו יכול
 להכות הקים מכה האוכף שלקחו בקמתם מהכתנת מה שלא יכלו ליקח מן יוסף:
 וביאור אל אביהם: השלוחים הביאום: זאת מנאמי: כי אם שתקו היה חשד
 זאת לאמר אתם הרגתם אותנו בידעו קנאת' בו לכן סכבו דבר הכתנת: הכר
 בא: הם היו דברי יהוד' שהיה תמיד ראש המדברים ולכן שולם לו מדה כנגד
 מדה הכר בא למי וגו': ויכירה: אף על פי שהיתה מגוללת בדמים וקרועה:
 ויתאבל על בנו אחרי שנתיאש ממנו כי כן על ההרג' מתאבלים אחר היאוש:
 וימאן להתנחם: שהוא חב במיתתו לשלחו במקום חיות רעות ולכן חשב
 להתאבל כל ימיו: ויאמר כי ארר: כי ארר הוא נתינת טעם על מילוחו
 להתנחם: והיה כי ארר כלשון תימה רצונו כי כמנהג שבעולם מי שמת לו בן
 יורד על קברו וכוכה עליו וזהו קנת לו לנחמה ולקורת רוח אכן במי שנטרף
 מחיות רעות איבכה אוכל להתנחם: האמנם אוכל לרד אל בניעול השאל
 ולככות

ולבכות על קברו : ויבך אותו אביו כמו ויקבור אותו בגאי שכה על עצמו
 וכפי הפטח אכיו לבדו ולא שום מבני ביתו כי כולם היו שואלים אותו : וחזק
 דרשוהו על יצחק מיתורא דאביו : אך קשה מהיכן ידע יצחק שהיה יוסף חי
 שהרי השבעים החרימו והקב"ה על ידם : ומה שפי' רש"י באלו כותו
 שאמרו על דעת המקום כה או פירושו שכה על עצמו כמו שפי' אצל ויקבור
 אותו בגאי וכה על שכתלק ממונו רוח הקדש : קרים פרעה : פועל רע או
 פה רע שאמר מן יוגל : שר הטבחים : הוא הממונ' להרוג אנשי על פי
 המשפט והדין וכן טבחת ולא חמלת' וכן בדניאל כתיב לאריק שר טבחים : וירד
 יהודה : שלא היה יכול לראות צער אביו : או הלך למקום שאין מכירי אותו לפי
 שעשה תשובה על חטא מכירת יוסף כמו שאזל : לבש שחורי' וילך למקום שאין
 מכירים אותו : בת אש כנעני : תגר ובעבור אביה לקחה כי איננו מורע
 כנעני המקולל כי יהוד' לא היה לוקח כנענית מורע הארור : ותקרא שמו
 אונן : היא קראה שמו אונן כי באלו הקשה בלדתו כמו שעשת' אש יעבץ לומר
 כי ילדתו בעצב : והיה בכויב' מה שקפר הכתוב מקום לידת' שלה לפי
 שמנהג העולם שהאב קורא שם לבנו הבכור ולכן כתיב ויקרא שמו ער : והשם
 תקראנו האם ולכן כתב ותקרא שמו אונן : השלישי היה חזר לאב והי' ראוי לומר
 ויקרא וכת' ותקרא והיו לפי שיהוד' לא היה בביתו והיה בכוז' ולכן קראה היא
 שמו : ורש"י שפי' על שפסקה מלדת' ובאולי' מאז חלל להיות לה ארבע בנות
 בחורה שהוא דבר חדש וקרא המקום על שם המאורע דאלכ' מנא ידעה
 שפסקה : ושחת ארצה : ולכן המית אותה' מפני שהיה בא עליה שלא
 כדרכה : כההיא רב' ד' אחין דמינקת כל בר' חדש דש מכפני' וורה מוחזן
 דברי ר' אליעזר : אמרו לו הללו אינם אלא כמעשה ער ואונן : ופירשה רב' נחמן
 כמעשה ער ואונן ולא מעשה : רצונו לענין השחתת הורע היה כמעשה ער ואונן
 אבל לא מעשה ער ואונן ממש : דאלו על מעשה ער ואונן ממש חייב מית' ביד
 שמים כדכתי' וימיתה יי' : עד יגדל שלה בפי' : שיגדל ויבא לקנות דעת ויראת
 ללבתי יחטה באחיו והיא דחיה שאין לה גבול : ותמר הביכה עד שיגדל ויבא
 שתי שערות כדן היבס ולכן אחרי ראת' שגדל ואין משגיח לה נסת' לאותו מעשה
 כי אמר פן ימות בתינות טעם על הדחיה שדחה אות' בדברים : ולוה יתישב מה
 שאמר פן דהרי מוכאן הוציאו חזל דין הקטלנית ודתרני וימיה הוה אצל' חוקה ברין
 הגמרא וכמו שפסק הראש זל שלא תכשא וכופין אותו להוציא דחמיר' כבנת'
 מאיפורה יועל על גווי' העליה טבה לתמונה וכשמשון וירד שהולך לנפון יקרא
 עולה : צאנוי' אלאמין כי הצאן היו משלל שכם שכל לחלקו שהרי אביו עדיין
 היה קיים והכל היה בשתוף האחים : ותתעלף : למלה הזאת אין לה ריע
 במקרא ולתי מעולפת קפירים ופירשה ענין כשו : כפתח עינים : מקום

בשמו עינים דתנו' ביהושע תפוח והעינים וגו' : כי כמתח פניה : כי כן דרך
 הוונת כדי שתזכנה עם קרובים ולא יכירה וראיה מן המצא דתנן ג' שכתוב הס
 של ילדה טמאה מדרך ושל זקנה טמאה טמא מת ושל יונאת חזן טהורה מכולם
 ויונאת חזן היא הוונ' נפקת ברא ונותנת שבכא על קצת הראש לקטוט קוונתיה
 ולהיות מתחת השכבה כראים ואינם כראים ולפי שאינה שוכבת עליו אלא לכקות
 ראשה לפיכך טהור' מכאן ראיה שהין מבקשים הנדעים והפנים כצעיפיים * ואל
 תתמה דלא הכירה בטובעת קלא וכדיבור' כי בשעה שהינה הרע ער הדעת
 סגן : מה תתן לי * אין להקשות איך התורה תמר עצמה לערוה מן התורה
 להבעל לו גם היה לה להתפחד להכשיל יהודה * ויל כיון שער ואוכן לא באו
 עליה דרך אישות לא הית' אשה לשום אחד מהם * כמו שאזל בפ' ד' מיתות בן נת
 אבא על אשת חבירו וכו' * או באולי תמר קטנה הית' ומיאה כהם דליכא
 משום בלתו * וכמו שאזל בפ' קמא דקוטה אר שמואל בר נחמנו מאי דכתיב
 ותשב בפתח עינים שנתנה עינים לדבריה פניה איני גיורת איני טהורה איני ופי'
 השני יתומה איני שהייתי קטנ' כמיתת אבי והשיאוני אחי ואחי ואין כשואי ער ואוכן
 בשואי' לאקרני עליו : חתמך פתילך ומטך * רמז לשאר כקות ועובה * חותמך
 א עונה כחותם אות ברית קדש * פתילך זה כקות * ומטך זה שאר כד"א בשברי
 לכס מטה לחם : ופתילך תרגם אונקלוס ושטיכך וכן ופרשו השמלה תרגמו
 ומרשון שופיכא : קדשה * מלשון התקדשו ובאו אחי לטבח שהוא עמין הכנה :
 ומה שאמרו אנשי המקום לא היתה בזה קדשה כלומר בפועל הוה לא היה שום
 מעשה קדשות וכיבאן ולא ידעו : כמשלש חדשי הכרת העובה לשלש חדשים
 איב' ריש יולדות לו' מא' זל בתר רובא : ויגד ליהוד' * באולי לדעת אם הוא
 איבנו * בא עליה דמיו טס אותו לשר ושופט : וגם הכה הרה * שאף לא השתדלה
 לכבות קלוה כמו שאזל אשה מונה מתהפכת או משמשת במוך כדי שלא
 תתעבר : יהודה הונואיה ותשרף היא * רת טס טל הויה שנתמלל עליה
 רחמים להצילה : ותשרף * לאו דדינא הכי שכן בת כהן אינה חייבת שריפה
 אלא בזנות עם זיקת בעל ושומרת יבם אינו אלא בלאו * רק מדינא דמלכותא
 שכן לדעת חזל מלך היה והיה בוויין במלכות לומר שזינת' בלתיאוי יתכן כי בימים
 ההם היה המשפט כמו שהוא עורנו היום בספרד שהאשה אשר תזנה תחת
 בעלה או בעלה דן אותה כרצונו והיא הית' מיועדת לשלה לכן דנה יהוד' במקום
 בניו או אולי פרעה מצאו וגדרו בה גדר : הכר נא חזל דרשו הכה פני בוראך
 והנואיהו ממלת נא שאינו אלא לשון בקשה : גדקה ממני * קודם מתן תורה
 האתר קרוב היה מיבס' והורה המעשה כאשר היה בהא דאמר רב חייל בר אשי
 אנא מיהא לאיסור' איכווני * ובאמרו גדקה ממני רצה לומר ונתר ממני וכמוהו
 ויאמר אל דוד גדוק אתה ממני * ומה שדרשו חזל על ממני דינאה בת קול וכו'
 באולי

באולי היה כדי להפיק דעתו של יהודי כי מי יודע אולי זנתה עם אחרים כמו
 מזנת עמו: ולא יקפ עוד לדעת שחשש שימותו להעת' מוחזקת קטלנות' או
 כדי שלא לעשות עול לשלה בנו אשר לו גמולת הגאולה אמר לא כסוף כדל' קיול
 גדול ולא יקפ: תמוים: פו דמי ברכקה גמלאו ימיה וכלן ילדה למקוטעים
 באולי שנכללה לכ בעת שאמרו הוציאה ותשרף לכך לא יכלה להשלים ההרוק
 ילד' לו' חדשים: ונתן יד יד בני' דוד: ורחי' על שם החמה כדל' ארח השמש
 ופך על שם הלכה שנספרת ומכמת ומפך מלכות בית דוד' וינסוף הודד'
 אל תיקרי הודד אלא הוריד מקור' חרסמו מוצהים ומדולתם: גיהי ה' את יוסף'
 וכתוב פתריה ויהי בבית אדומים מכהג בעולם כי כשהמשה יס' לו הצלחה לא
 ישב עוד בבית אדומים ויוסף עם כל זה שהיה מצליח היה בבית אדומים ה'
 מצליח בידו: בי ים מצליחים בארכות זמן והוא היה מצליח מן יד ליד:
 ויפקידו על ביתו ולא לעבודת שדה וחרס: ויהי מאו הפקיד אותנו לרמח
 אהית ההשגחה הפרעות נכרת מצד יוסף: ועצוב כל אשר לו ביד יוסף: וכל
 חשבון שהרי כבר באמר ויפקידו על ביתו: כי אם הלחם יפך כתיב לא
 יחלבין לחם המצרים את העבריים ולדעת חזל שאמרו שב אל אשתו ולא אמרם
 אל שפטימר במתקם הכרח לפרט אשר הוא אוכל היה אוכל כמו ופרעה חול' היה
 חולם: וכפי פשוטו מכל לפרט כי לא ראה שהיה הולך אחר מותרות והנאות
 כאשר יעשון הבחורים רק היה מוקתפק להכרחי כללם אשר הוא אוכל לחקו:
 יפה תואר ויפה מראה: היינו באמרו איננו זרוק חטורא לאמרא אעיקרא קאי
 דכתיב ורחל היתה יפת תואר וגמור: מוסבה עמו: בפריצות ודנת אורה בנקיות
 ופרשת בכביך על אמתך: הן אדומים לא ידע: טען כעלמות משלש קבות יחולא
 החוטא אם להמועיל: או להערב: אלא כשכילה בצורה ושלשתם איננו פועל
 הזה: אם אל המועיל הן אדומים לא ידע וגמור: ואם אל הכבוד הן אדומים גדול
 דכתיב איננו גדול: אם אל הערב לא חשך מונני וגמור: איננו גדול באולי
 היתה נודרת לו זנות וגדולה ולכף השיב לה על פי דיבורה: לשכב אצלה
 אפילו בלא תשומם: לקיות עמה: אפילו לספר עמה ושאח בטיולה: פהיום
 היה בעת שיתחילו לדבר בתו ויהיה בהיום הזה מהשבע או החודש: ומכמים
 אל אמרו בהיום הזה יום מבוט גילום היה והלכו כולם לראות וכמבאר בלשון
 נבול: ותפטיהו בבגדו: בארבע בכפות של גיטות: ובעובדא הנתן צנתא
 יעוב בגדו בודה: לכבוד גבורתו כי לא רצה להוציאה מודה בכח: כראותה
 כי עוב הקדוש היא לקחא בקול גדול כי חשה כן הוא עלה הדבר ומתנה
 טעם לדבריה שהנח הכנה ביה פרי מיהא קל לבוס בגלוי: הביא לנו בעל
 ויוקרא קצר הוא: איננו ונח החוזה: בזכות וינסו היס' דאה וינסו: מאוי ראה
 ראה אדומים של יוסף: ונתנה בגדו: ולא אמר לבומו אלא בלשון בגדו שהפכה

סקרה לחזן להראות בגדתי : בדרכים האלה מאחורי שבעה היה סקרי
 רצונה רצתה לומר בחיבוק נמשוק : את כל מאומה בידו רצה לומר שכבר
 הביט שמירת האקורים ביד יוקף והוא לא היה זמנית בהם כלל : באשר ה'
 אתו : כמו ועבד יעקב כרחל : מטאטא פירש דשזה מוצא זכור כפילי וכו'
 ופילי רצה לומר זכנת שכן שמה בלשון לטוב כיאלה : אמרי המלך : החוטאים
 במשפט המלוכה כי שחר האקורים ביד השופטם והשוערים : וכן בויניאל עוד
 היום מקום גומסקר מיוחד לראש ענת עשרה ידה לחוטאים בדבר המלוכה :
 יטקם במשנה : כמו ימים תהיה באלתם וילפיקו בזה מה אמיס ימים : ואלה
 רצה לומר חרותה ה' בתצבאם כן עבד מחודש ימים : דרכן ימים קתם ימים
 קתם ואין רכין ימים : קתם ימים שפאמה בהם חודש : זועפים : זרעם : מלשון
 ויעמוד הים מועפול : ופותר לחן אותו : ולהיותם חקורים : כי אילו היה במרחב
 בל יחרוק חרטומים במצותם : כפורחת : הלף אינה לפ : הדמיון דאם כן
 בראשית סיפורו היה לו למרוכה בהן לפני : אבל היה מורה התכיפות שתכף
 אחרי בבחזה העלתה כן : ומנו לקח יוקף פיתוק המהירות : ושהשוערים ימים
 ולא שמים : אלו בלם : כי אם : זכרתם : בקס ממנו שכן דברים : וסוקרה
 ויפדיו והו שאמר ולא זכר וגומר : לא זכר הוא ששכחה להזכירו אל פרעה
 אתך מלת אתך היא מותרת אמר זה להיות שזכרו הוא מהבמות הטבעיים
 אשר אין אדם שליט עליו לכן אמר אתך כלומר עשה לך אותה : וכן יוקף לזכרו
 והזכרתך אל פרעה כאלו פרעה ראה אותו בבית מדוני וסכחו אדם שזע שלאל
 כתבם : ויניאלו מן המצות : זה פתרוני : מלת פתרוני לא ימצא בלתי חלום
 נדן בענין הזה : ואשאל : אין למלה הזאת ענין רצון במקרה ובמסקה : אין
 פוטין את הפירוש : כי שש כתרו לטובה גתם וחשב שגם אלנו פתרוניה
 או בחלום ראה פתרוני זכירתי ולא יקשה אם אין מדוע לא אמר כל חמה לחפיה
 פתרוני אראו אמה עלה לגרולה ואחר כלה אבל לא ידעו מהם מוסף ביאר
 הדבר : של חרני : בעשה מחוריות של דקל : לכו גובס מוכתו : דנונו שאל
 תאמה אתה שם המאקיס : שאלו גבס לחן ומאין רחוקה והיותו חן לארצי הוא
 לרע מוגי : או אמה מטאטא בארצי כל שכן : בהיותו בבית הקוסם שיהיה על
 רשעתי ורעתי : על ההלשון אחר : כי גובס גובסת לאלה כאתי בבאן : ויהיה
 בהשונתי ובבחיאתי : ועל השנית אמר גובס כה לא עשיתי מאומה רצה לומר
 פעל מנוכה חף על פי ששאר אותי כבוד והרבה כי משמשן בלשון חף על פי
 מארץ העברים : אמר אל תחשוב שבחמת הקישוף פתרתו החקם כי עבר
 אנכי ואקור להם מלאכה : ויגם הולדת ספעה פיהם שמולה לו בן בכור שכן
 כל המלכים קראו פרעה ומכנסו לעשות משתה וסאותו אום בכל סנה : ויהי
 פהלים ימים : חושכל דדן : חושכל דדן : ולא זכר שכל זכרה

יובנין

777

מוכיח הפעיל היא כפה : וכל זכר מן הקל כלל : והיה נשכחיהו ככל
 ענין במלות טובות : **מקץ** שנתתי לכתרון החלומות והוקיף ימי לומר לפי שאמר לשר המושקף בעוד
 לא אמר על שפת היאור לפי שפרעה דמה בעצמו היותו אלוה מהיאור כמו
 שנאמר לי היאור ואני עשיתי כן בדמיונו חלם ונראה לו היותו עומד על היאור
 כלומר טופל על היאור : היאור : היאור ובהר לשון אחד הם : וכולם לשון אורה וכן
 הגשם נקרא אור כמו דארתה האור הזן פרא עליו אורו יאולי לפי שהגשמים נקבת
 המאורות והנהרות נעשים מהם לכן יתחבן אל האבות : באחו : בשעה שהשמים
 זפות אלה והאחים בעולם : ונתאכלנה הפרות : זוהו למד יוסף לומר לפרעה
 ויקבצו את כל אוכל בני ענינו עצה דק חלק הפתרון באש לא ליעזן למלך נתהוו :
 שפת מרעה : מה שפירש רש"י קימן הוא לימי השבע שהבריות נראות יפות דקרקן
 מתבת מראה שאינו נופל בהמה רק בצורת בנים : טבלים : לשון נקיבה רבות על
 מטקל בנים ופלגשים : קדיים : מורחית ונקרא מורח קדם : בעבור זאת בו השמש
 נתלה : ורש"י שהוקיף היאור שנקרא בשם שארבע הרוחות בחלקים לשנים עשר
 חלקים בידוע לוידי הם באהיות לכך הוקיף היאור איזה חלק היה מרוח קדיים :
 ויקץ פרעה והנה חלום : כי בעוד האדם ישן נראה היותו במעשה ממש אבל
 אחרי הקיצו הנה חלום : והנה חלום הכיר בעצמו ששני החלומות אחד הם אך
 לא ידע שתרוכזוהו אמה והנה חלום ולא אמר חלומי והוה שפירש רש"י והנה חלום
 שלם שהאחדות והשלימות הולכים במדויבמו שמפורט אלל והיה המטקן אחד
 ואמר חלום שפרע לא חשב בעצמו היות הדבר כשואי : את כל חרומי : מה
 שנבוכדנצר צוה להחוב החכמים ולא פרעה לפי שהם הקיטוהו לחוב צדק
 המקדם ולהחוב כהניו שאלו קיים היה שואל חלומי באורים ותומים וכמו שדרשו
 חכמים אל בפסוק ולאחרן לא איתי דחייני אל תקרי ולאחרן אלל ואחרן שכן
 אותיות אחרע מתחלפות זה שאין כן בפרעה : ועוד שפרעה היו פותרין
 אבל לא היו מתושבין על לבו : ומה שנבוכדנצר עבד גם החלום ולא פרעה הוא
 לפי שפתרון יוסף נתאמת בימי פרעה אבל פתרון נבוכדנצר נתאמת במה
 שנים אחר מותו וכדי שאמין דברו דמיאל עבת החלום וכשידע דמיאל החלום
 ודאי האמין גם הפתרון ועוד כדי שיוכירהו שר המושקים שהרי לא אמר לו
 יוסף רק הפתרון ואלולי פרעה עבד החלום לא היה אמר לו שר המושקים

מאומה : ואין פתח אותם : לא היה הדבר כל כך נעלם זבלתי אופשר לפתורם :
אך השני משיב חכמים אחר ודעתם יסכלו את שהרעב היה נמנע בעיניהם :
מאחרי הנילוק עולה ומסקה : גם היה טעותם שחשבוהו לשני חלומות ולא ראו
כי בחלום הראשון היו שתי הקבות רצוני החומרית והפועלת והם הפרות :
והיאור : ובחלום השני היה הקבה הצורית והתכליית שהם הטיבילים ובלעיותם :
את חטאי : חטא ברעה וחטא יוקף ושניהם מומין אחד היותו כפוי טובה ולכן
תרגם אונקלוס קורחם בלשון יחיד : אותי במשמתי : מה שכפל אותי להקות
שפתרון יוקף היה על צד הכבואה כי לא פתח תלמית שר האופים להיותו במאמר
רעה אלא שכיבו היינו במאמר אחד : אותי השיב : קשה הישבת וצויות לתלות
מבעי ליה אלא שב ליוסף מבאן שכל החלומות הולכים אחר הפה : עבד : ולא
למר חכמה מאדויו : וחלף שמלותיו : בדרך היוצאים מבית האקורים : וכאשר
החל להלחם ידע פי עלה מעלה מעלה : וירצהו : דוק שחקר ונסומלא יוד
שהשכינה : ריצה אותה : בלעדני : מלה מורכבת מן בל ומן עדי מאחרי אמה
פרעה ואני שמעתי עליך וגומר ענה שאין הדבר תלוי בו : ואין לפרשו בלתי שכונו
בלעדני רק אשר אכלו ראי' היה הכך הכוונה ורצון יוקף : אלקים יענה : הורה
שפתרון החלומות הוא דבר אלקי לא תושג אמתתו רק אל איש אשר רוח אלקים
בו : נמנות : תרגם אונקלוס כנן לשון חקרן והוא מלשון חזן כנן בכנף מלא
במלא לא היו חוקה : מלא הוא מקום השלם בעפר : וגאל הוא החקרה בעפרה
אף באין כנף הכך מליץ את פירושו קטנות ודקות וכך בדברי חזן פת נמנה
בקערה רל הפתות : לפתינות קטנות ואין למלה הזאת עוד ריע במקרא : חלוש
פרעה וגומר את אשר האלקים : הזדע ב' קבות מדוע לא יכלו החרטומי : לפתוח
וזה היה להגדלה אצלו ולהתנלות אלם : ראשון שהם חשבוהו לשני חלומות
להיות היקניה פתים וכמו שדקדק ברעה בקפורה ולא לה כתבלבו : ושנית
שפתורי חלומות לא ידעו לשפוט רק על חלוש פרטו ואשיי אבל הדברי הכולל
כמו שהיה דבר הרעב והשובע שהיה כולל לא יוטטר רק עני כבואה ורוח הקדש :
אשר האלקים עשה : מה שהוא הגיל לעשות שהוא : את העולם הראה אותך
שתעשהו אתה : ומה שאל' אצל פרות השובע הגיד לפרעה ואצל פרות הרעות
הראה לפרעה מפני שהשובע היה קמוך והמגיד דבר לחברו נריך שיהא קמוך :
אכן הרעב היה רחוק וכל דבר רחוק מראה לחברו : שבע גדול : שם לב יטעה
האומר בשבת וכשובע כלכלתנו שהוא שם הפועל אלא וכשובע כלכלתנו : שם
פעמים : הוא פירש אל השמות כי נמצא ובקיל שונה שרל הרבה פעמים : ואם
יקשה המקשה הרי חלוש יוקף היה פעמים ולא היה כפון הדבר : יל החלומות
פרעה היו בלילה אחת : וזהו קימן המהירות : אבל ביוסף היה זמן רב בין חלו
לחלוש : כפון הדבר : תרגם אונקלוס תקין ולא תרגם כון כמו שתרגם אל

והנה

והנה אמות נכון הדבר ורצונו היותו כמו היו ככוננים ועתה ירא דלית דין
 צריך בשם זה והוועתה : איש חכם : יחיד כי בפשע הארץ רבים שריה : ויפקד
 פקידים תחת איש החכם ההוא כי הוא לבדו לא יוכל לשל את כל המשל :
 ונכון : שידע להחזיק התבואה שפע שנים שלא תשחת : יעשה פרעה ויפקד
 פקידים שמי המאמרי האלו מתנגדים : אלא לפני שבשנת הבצורת דבר קשה
 הוא להוציא התבואה מיד בעליהם : לכן אמר יעקב פרעה יתחיל פרעה המלך
 להוציא תבואתו ומי הוא זה שיראה שהמלך כותן ולא יתן גם הוא : ולא ראי זה
 המעשה ויפקד פקידים : וחמש רצונו חלק אשר בשנים אחרות המלך גובה
 המעשר בשמם אלו יגבה החומש : ולא תבדת הארץ : כמו שלא מתנו הפרות
 עם היותם כחושות ודלות : ויטב בעיני פרעה : שבפתרון הזה האירו עיניו
 ונכנעו דבריו בלבם : הנמצא כזה : עתיד : כלו אם נבקשו לא נמצאו :
 ואמר בן אל עבדו שרצה שיהיה גב רצונו בגדולתו להיותו נגד נמוקי מצרים :
 וכבר שתקו והודו : והוא גב ממוקרי חזל אין מומים פרנס על הצבור אלא אלכ
 נמלכו בצבור של ראה קראת בשם וגומר : ישק יתחבר כמו צדק ושלוש
 כשקו : במרכבת המשנה : שני למלך כי המלך בגדר האלה ואחריו המשנה
 בגדר השנים ואחריו השליש : ומהג המלך כשידכב ילך לפניו סוס פנוי באלו
 הוא שני במרכבתו : או ישק מל ישק וכלי ויין שלא ישא שום אחד מהם כלי ויין
 בלתי רשותו וכן תרגם אונקלוס גבר לא מרים איש את ידו : את טבעתו : בו
 היה חותם המלך למען יחתום בשם המלך כרצונו : אברך : שכל הרואים אותו
 יברעו על ברכיהם לכבודו : ותרגום ירושלמי אבוי דמלכא דרב בחוכמו ורכיף
 בשנין : על כל ארץ מצרים : לשק שררה וסולטנות דאלו הוא לשון נתיב הלל
 בכל ארץ מצרים : צפנת פענח : סופרי המצרים קראו לו מוניס והוא כונת
 צפנת פענח בלשונם או פירושו בתרגומו ואין לו עוד היע במקרא : וחזל רשמו
 בן צפונות מופיע וכוחות לו לומר : אחי פרעה : יוסף היה ירא ממוקוי מצרים
 שאין עבד מלך לכן אמר אחי פרעה ולא עשיתי דבר כי אם ברשות המלכות :
 לא ירים את ידו להחזיק בכלי ויין כמו שפירשתי וירגל לרכוב על סוס בלי רשותך
 וכן תרגם אונקלוס : כהן און : כמו ובני דוד כהנים היו שער הטבחיה היה ואון
 פס העיר : לקמיס : שבטולת אחת היה בר מלא קומץ או הוא כמו לבמיס
 מלשון חופר גומץ רצוני שכל הכתים והאוצרות היו מלאים עד שעשו חפירות
 בקרקע להטמין התבואה : וחותיות גיבך מתחלפות כמו וניקו את ארון האלקי
 שהוא כמו ויגבו : ותעש הארץ : כמו ארץ כי תחטא רצוני אלסי הארץ : את
 כל אכל : כפי העצה שאמר וחמש פרעה ולקח החמשת : בטרם תבא שנת
 הרעב : פירש רש"י שאמור לשמם מטתו בשמי רעבון קשה היאך יתורץ לוי שהרי
 מקבד נולדה בין החומות וסם תרצתיו : בארץ עמי : זה היה נס יותר גדול
 שבארץ

אכארו עניו והיו חכירים בו שהוא עבד ושם הועלה לגדולה : משני מזה קוראים
חזל בית האב כי נשא כל בית השבחה : ואין לנו עוד ריע במקרה : כאשר אמר
יוסף : ולא אמר כן בשני השבוע להורות כי בשני הרעב יותר היו נכרים דבריו
וכשני השבוע : על כל פני הארץ : העשירים גקראו פני הארץ כוונן שאדם
עשיר יש לו פנים שמחים לראות חברו וכשהוא עמי מתבייש ואין לו פנים לראות
חברו : או הדיוק הוא מדקדקים כל על פני דהלל על פני כל הארץ : ויצעק
העם אל פרעה ללחם : קשה משני הכתובי מתנגדים שהרי כבר אמר וכל
ארץ מצרים היה לחם : אלא רצון הפקוק שהצעקה היתה בטביל הלחם שהיו
יוצאים אותו החוז' והיה צעקי שיעשה כרוו כמנהג המדינות בשני הרעבון
זהו אמר לכו אל יוסף כי גנאי הוא למלך להטפל בסחורות התבואה : ויוסף בכוכה
לא עשה תקון באלה כי לחסרון התבואה הקושרי יוכרו ביוקר והוא יתן אחר
כזול יותר מהם ובאלה יאהבו אותם כל העמים : תעשו פירש רש"י שימולו על
דרך ואת הנפש אשר עשו בחרץ : והרב המורחי הביא סמך אחר : ויוסף הרעב
רצונו שלא פתח האוצרות בעת צעקו אל פרעה כי העם צועקים בעת דק
תתמעט המחיה אף על פי שימצאוהו בכסף על כל צרה שלא תבא והוא לא רצה
למכור עד שעת הצורך החוק : כי יש שכר : לא אמר אוכל או בר דק שכר
שהרגיש כי שמה יהיה השוד והשכר : ררו שמה : שאי גבוהה מכל הארצות :
שמה : אותיות משה רמז שמה יגאלם אחר רדו שמה : למה תתראו : מלשון
ונתרא' פנים שהיו האחים מריבים אחד על אודות הכר כל אחד להביא לכניו
או רצונו שהיו מוטועים בארץ בניען הנה ויהנה לקנות בר והיה מקום סבבה להם
ופני הרמת שכם ולכן אמר שירדו למצרים : והעד שהוקיף מלת מוטע : או כיוון
למה תתראו להראות עצמכם עשירים שאתם קונים מהקושרי הקוני במצרים
ביוקר כדי למכור אותו שנית יותר ביוקר רדו גם אתם למצרים וקנו מהמלך : או
למה תתראו כאשר יאמר מוטל הדיוט למה תכינו זה אל זה וכל אחד מצפה שילך
חבירו עד קדרא דבי שותפי : ומלת תתראו הוא מוכיח התפעל והוא המראה
דבר ואינו כמו יש מתעשר וגומר שרצונו יש אנשי שהם עניים ומראים עצמם
עשירים : ואין כל אף כל אדם עושה כאלה ובטלה דעתם אל כל אדם : אך
מתרשש והיו המראים עצמם עניים ולהם הין רב הרבה עושים ככה : והו
לפי הפירש השלישי שפירשתי על תתראו : הוא המטביר : ולא עי' אומעני לדעת
ה' ואל והבא לבקש אחיו : או לא היה כמקור הכר בלתי חותמו או כתב ידו :
ויתכר אליהם : ששם המוצפת על מצחו וקנת הפנים כי ירא לאמר פן יכיהוהו
ומה שלא שלח יוסף לקחת את אביו בשבע שני השבע לפי שעדיין כבודו תלוי
ועומד עד בא שנות הרעב כי השבע לא היה חדוש אללם מפני הנילום שמשקה
את הארץ : ויכר יוסף : בכמו פרק המפקיד מרי בר' חסק אתא ליה אחא מבי

תחזי אל כל ידענא לך • אתא לקמיה רב חננאל לל ספיה קאמר לך עבדך
 יוסף וגומר מלמד שינא בלא חתימת זקן • ויכר וגומר ויכיר • ותרז הכרות
 בראשונה הכיר שהם אחיו ואלך הכיר והכיר וכו' וזה לא הכירוהו
 בשעה שכל בידם שמכרוהו או מושק עמו ואחר עמו רמז הכיר והכיר שהם
 לא הכירוהו • וקל הוא שלא נתנו על לבם שהיה העבד אשר מכרו לשמעאל
 שליט על הארץ • ויבור יוסף ראה שלא נתקאמו כלם ורצה לקפס כמו שקוימו
 כולם • ולכן בא בלשון רבים כי ראה קיום החלו הראשון • ולכך חלום השני
 אשר חלם להם • כי עבדו היה מקובל אס החלומות וקוימו בהם או באחר
 עכשו ואחיה השתחו • לו ידע שחלם להם רמזי בשבילם • מרגלים אתם • מה
 שבא עליהם בעלילה זאת • ולא אמר גכבים או לקטים אתם • כדי שלא ידרשו
 וישאלו לאנשי הקבר מי האיש הזה שמצעה אותנו • כי החשדה למרגל איך ידרוש
 מאנשי העיר על המלך כי בזה וקויף חשד על חשד • או לפי שכל מה שאל מאין
 באתם לא היה להם להשיב דק מארץ כנען והם הוקיפו לשבדו אבל ומוטותוכתו
 הרגישו שבה עליהם בעלילה • או שכל שליטה שבעניה לפי שראה אותם
 מוכדים לבושי יובל • ואין דרך עשרה שרף לבא ולקנות אוכל דק ישלחו עבדיהם
 ודיקן לומר מרגלי אתם שהיה די לומר לראות את ערות הארץ וגומר אלא לל
 אתם מרגלים ולא אני שממני יבא יהושע שלא יהיה בעצת המרגלים • ויהוד
 שהיה ראש המדברים בכל מקום השיבו לא היו עבדיך מרגלים שגם משפטי יהיה
 בלש שגם הוא לא יהיה בעצת המרגלים • וכן לא היו בני כלב • ערות הארץ
 קוד ופחרי הארץ • ומו הערות שהיא בקתת • כלנו בני איש אחד • ואין מדרך
 האב להשים במקנה כל כנו • או אמרו כי כד שלא להשתרר איש על דעהו לא
 שלחו עבדינו דק באנו כלנו אחד כי כן לכבוד הרעב השבר לא היה בעוה ביד
 העבדים לכן באו כלם יחד הגברים לשמירת הדרך • גם רזו לומר בזה כי כבר
 אבינו נודע שמו בשערים ותוכל לחקור עלינו אם כנים נחנו אם איך • וכמסורת
 נחנו • הדין • נחנו בעבור חלוצי • נחנו פשענו ומרינו • רמז למה שאמרנו
 שכלו להרוג כל מצרים אם ימצאו יוסף וזהו נחנו בעבור חלוצים • וכשאמרנו אבל
 אשמי אנחנו זהו נחנו פשענו ומרינו • לא כי את עדות • לא אתם בני איש
 אחד • וככה באה התשובה שנים • עשר וגומר • אחים אנחנו • היינו מבעי ליה
 אלא ניכחו ולא ידעו מה • בארץ כנען • ולא אמרו כנען כלו כי גם שמה הם
 גרים ואם היינו מרגלים על מי נטוס לעורה • הוא אשר דברתי • כי ארבע
 לעבק המרגלות הכרת להיות אחים יחדיו כדי שלא ילה איש על חברו • או
 רמזו לפי שהקטן איננו אתכם הוא קימן על המרגלות לפי שעדיין לא ניקה
 ללכת במלכות המרגלות לכן החזיקו אחי בבית • ואם לא חי פרעה רמזו אט לא
 יאמרו דמריכם • אבל ודאי יאמנו וככה לא יהי מרגלי • ונשבע בשמות בני מלכו

אולי שכלו לרגל אולי ימצאו יוסף וככה שבעתו היתה אמותית : אל משה
למען יבחרו הדע במיעוטו : אם תצאו מזה : מן חסד הוה כי זה מורה על המקום
וכן על הדבר הרמז : ויאמנו דברים - יתקיימו ואינו לשון אמונה כי האמונה
היא כשיאמינו שהמוציא בשכל הוא כך כמו שצויר בלתי שום ראיה והוא בקש ראיה
על אמת דבריה בהביאם אחיהם הקטן : ויעשו כן ויאמרו וגומר : פירש עשו
בן לההר תשובה בלכס : אבל אשמים אנחנו ומה זה שהוא מצרי מרחם על
רעבון בתינו ואנחנו לא ריחמנו על אחינו : או בשאמר את האלקים אני ירא
עשו קו בעגמם ומה זה שאינו יהודי יראת אלקים על פניו בלש אנחנו נרת בפשה
משבו האכזריות לעון יותר גדול מהמכירה : איש אל אחינו יראת זה שמעון כדל
והנה איש מבני ישראל וגומר א אחינו זה לוי ברא ואת אחינו לא הכיר : הלא אמרת
לכס אל תחטאו : באולי היו מתקוטטו מי הוא שיטאר במאסר לבן אומר אל תאמרו
אבל אשמים אנחנו כי אבי לא חטאתי בזה : ואפשר שטמו עיניהם עליו שיטאה
במאסר להיותו הבכור : אל תחטאו דנה בשאמרתי לכס אל תשפנו דם לא
הית' כונתי רק שלא תחטאו בו כלל אלא שלא מלאגי לבי לומר בן כפירש
מפחדכם : על בן כאה : בדין מלשון בן בנות כלפחד : וגם דמות מוסף על
האכזריות וחל דרשו דמו דם הזקן : את שמעון : כדי להפרידו מן לוי כדי
שלא יעשו למצרים כמו שעשו לכס : וימלאו : בלא מרה : בקפיהם : לא נמצא
במקרא מתכת בלשון רבים : ראה זה לכד מצאתי בדיליק : ובאולי הרבו פה
שכ אל המטבעות : צידה לדרך : כדי שלא יאכלו בדרך מה שקנו כי
תשעה אנשים למהלך רב כאלה יצטרך להם מוון רב : את שקני אלאמין כי
השקיס היו גדולים שבהם נושאים השבר : והאמתחות הם שקיס קטנים שבהם
נושאים המיתרים וכל כלי עבודת משאם וכס משמרים כיסם עם הכסף ולתב
שמירה ישימום בשק הגדול : וככה אם תשים עינך על פירושו יתורנו כל הפסוקי
ושקיס ואמתחת המתנגדים : ונקרא אמתחת לפי שהוא נמתח כאשר ימלאוהו
ואוכילום תרגם טוענא ובאולי לדעתו היו עשויים להטות המשא : במלון : במקום
הלינה ובדברי חזל על שנתעסק במלון תמלה : מה זאת עשה אלקים : אינו
מדיני הקלה להזמין מוון וממוון לפושעים ולהיות חוטא בשבחה : אלא שהוא
מוציא אלקים מדת הדין המתוח עלינו ואמרו מה זאת רצונם מה גדול העון
שאמרו זאת מלאנו : כל הקורות : ובספור יספר הרבה : אולי חששו שאם
יסקרו שהאיש לכ אכזרי לא ירצה לשלוח בכימין ולכן העלימו קצת וכן לא הגידו
לנו מתפיקת שמעון רק ואת אחיכם האחד הכיחו : תסחרו : מלשון סחר סחר
לכרוא וכ' רצונו כי בכא אחיכם תוכלו לקבב הארץ : אבל עתה שאתם בחוקת
מרגלי לא תהיו רשאים : רעבון בתיכם : מכאן למדנו באמת יוסף שאף על פי
שהיה ספק בידו לעשות ולתן להם בר הרבה לא נתן להם רק במדה ובמשקל

די ספוקס לחס בנימסר נכשות כמו שהיה עושה לאחרים : יוסף איכנו : וכאן
ראי שלא נתברר אל יעקב מיתת יוסף שהלל יוסף מת ושמעון איכנו : ואל
תשיבני ממה שאמר אלכ ואחיו מת לפי שדבר במשפט איש כבוד ומוספס בדבר:
ושמעון איכנו : כאלו אחרי רואו הכסף בידם חשדם שמכרו את שמעון :
שמי בני : אף על פי שהיה לו ארבע בניס רצונו רק על הכפל מבנימין : או
תמית רצונו להעבירם מנחלת אי שכן העני חשוב כמות : והוא שאמר משה יחי
ראובן ואל ימות כמו שאפרס במקומו : ומה ששמע יעקב לעצת יהוד' ולא לעצת
ראובן אין להפלא כי כבר כלתה חרדה : לא ירד בני עמכם : כבר בשעה
שאמר אדם דבר ככון לפני ר' טרפון היה אומר כפתור ופרח ובשעה שהיה אומר
דבר של בטלה היה אומר לא ירד בני עמכם : כלו לאלכ : מתחלה לא הרגיש
יעקב שארזני הארץ יבקם הנער להחזיקו שהרי ראובן אמר את שני בני תמית :
ואטו כשופטני עסיקן אלא חשש לקבנת הדרך אבל כששמע מיהוד' שכוננת
הארץ על הנער באמרו כי העד העד וגומר אז חרד חרדה גדולה: בלתי אחיכם
אתכם : חקר ה' השמוע כמו בבלתי וכן שכי אלמנה בית אחיך לא כן בלתי לה'
לכרו : שאלו שאל : רזנס בכפל כלומר שלא שאל לנו אם לנו עדיין אב או אם
אבל שאל כמו שהי' ימים ושנים בן בית אתנו ולכן ונגד לו האמת כי חששו
לכוב לו : והו' על פי הדברים האלה : או רזנס ששאל טרס בואם על ביתם
יודע הכל ופירש לנו כמו עלינו : ולא נמות : בריא ושמא בריא עדיף בלוסן
דנברא קטילא קטלת כי מבלעדו נמות כלנו ברעב ואף גם הוא : והצגתיו
לפניך : חי שכן אמרו חז"ל אין כודים את הקדשים לאחר מיתה דבעינן העמדה
והערכה דכתי' והעמיד את הבהמה לפני הכהן והעריך אותה ולאחר מיתה
לאו בת עמידה היא וכן אמר יהוד' והצגתיו לפניך חי : כי עתה שכנו זה'
בית שם של רחמים שהיו צריכי' לרחמי' כמו שאמר אלכ הזקן ואל שדי וגומר :
אם כן איפה : נחות הלשון הוא וכן בכל לשון : ואומר לשון איפה שנתירם
שהקבה יכרע לו על שהחריד אביו שאמר מי אשוא הוא : קחו מומרת הארץ :
התקין עמנו לנ' דברים לדרון שכ' קחו מומרת הארץ : לתפלה שכ' ואל שדי וגומר
למלחמה מואחרי יהוד' אמר אלכ כי אערבנו ידע היות המלחמה פנים ואחור :
מעט צרי' שאינו מצוי במצרים כענין שכ' וגמליהם כשאות נכאת וצרי' וגומר :
ואמר מעט כי המנחה שתוכל לאיש נכהל להון צריך שתהיה רבת הכמות
להשביע עינו כמו שמצינו בדרון עשו : אכן כשתוכל לאיש נדיב אשר אצלו הכסף
נחשב למאומה ראוי שתהיה מעט הכמות אכן מדברים חשובים אשר לא ימצאון
רק בהיכלי מלך : בטמים : אין לו ריע במקרא ובכ"ר מפרש משה דכענינים
משא הלויים וכן הוא בתרגום ירושלמי : ולט פירש הערוך מסטוק בלעז : משנה
הוא : לא מנרס דהרו כתיב ויראו צרות כספם המה ואביהם ויראו אלמא

דברור היה להם שכבר נתמיהו ועם בני ממשמעות הפסוק כרא' שאם לא היה
 משנה אלא רק בכונה לנסות לא היו משיבי' אותו ואיכא מהתברא מלא
 האזהר הית' שישיבו הכסף המושב בידם ולא ישימוהו בתוך האמותחתות כן
 יאמרו כי גם במוטת השיבוהו: שכלתי שכלתי כמו וכאשר אבדתי אבדתי
 כי כאב יוסף גדל מעל כל הבא עליו: טובח והכן ערב שבת היה כד'א
 והכינו ביום הששי: כנהרים: כסעודת צהרים וזהו שתרגם אונקלוס שירות'
 ובמקום אחר תרגם טיהרא: ולהתכפל ת'א ולאסתקפא וכן עלילות דברים
 תרגם תקופי מלין: ורצונם כאדם הנפול על חבירו בכונה ואומר אתה
 הפלתי: ואת חמרנו דאנו על החמורי שלא יכלו לשלח בר לביתם ומוותו
 ברעב המצפי עליהם וכבר כלתה חררה כנר מעצת יהודה ומכאן כוכל להביא
 האיה גב דיש לך אדם שמואנו חביב עליו מוופו: בי אדוני רצונו בעצמי אתה
 אדון ומושל ואל תתמה על שני הכנויים כמו ולי אני עבדך ורבים כמוהו: ירד
 ירדנו שמתקלה היה דרכנו לפרנק אחרים ועכשיו אנו מוזכרים וזהו הבפל:
 וככל גב לפרש בי אדוני כאדם הנשבע בחיי עצמו לאמת הדבר: כי באנו אל
 המלך ואלולי רחקנו לך היינו שבים למצרים תכף: כספנו משקלו להיות
 שהיה עליהם שאלולי היה במקרה איך יודמו להיות משקלו מכון: לא ידענו
 כאמרם אל למוד לשוכך לומר אינו יודע: מטמון להיות כי זה הדבר מקובץ מאנשי
 רבי ויתפן שהיה לאחד כסף טמון בכר והוא שפחה ולא זכה בנו המלך וישאר
 למי שיעלה בגורלו מן ההפקר וכן דין תורה: לאביבם הזקן אשר אמרתם
 הראה עצמו כאלו אין לו בו הכרה אחרת רק על פי דבורם: עורמו חן: ולו
 השלנו ולא שלנו הכאמר על המתים: או אם הנבואה עדיין שורה עליו כד'א ותמי
 רוח יעקב: היה אחיכם יעקב: בדרך לעג הלא הוא גדול כאב לעשר בנים
 ואומר זה שאינו אחד מן השוק: נכמרו נתחממו כמו עורינו כתבור נכמת
 וכמו שיעלה האד תחלה מן הארץ ואחכ יעלה המטר כן קבת הדמע: תועבה
 היא האכילה ולא העבריים דאלכ הם מציעי ליה: וישבו לפני: על צונו
 דאלכ מאי ויתמהו: או כוכל לפרש יוסף לא אכל לא עם המצריים ולא עם
 העבריים תמהו ואמר מה עיבדו זה: או התמיהה שב אל המצריים שתמהו
 על ההשתנות לעשות כבוד לאלו יתר על כל הבאים: וישכרו עמו פירש רש"י
 שמינם שמכרהו לא שתו יין לא הוא ולא הם: הם דיין מן עמו והוא מן
 ולקדקד כויר אחיו מלמד שהיה כויר: גביעי גביעי הכסף רמו שכל כליו היו של
 זהב ושותה כזה לחביבותו כן בו יתחש: הית' ומצריהם הם עאלו: שם של
 היה למפרע רמו למדת הדין שהית' מתוחה וכגלס כן הן השם למפרע רמז
 למדת הדין: והסגתם ואמרת אליהם קשה מאי והסגתם דפשיטא אם לא
 שייג אותם לא יוכל לומר אליהם מאומה אלא רצונו שאף אם יראו מרחוק לא
 יקרא

יקרא אחריהם הידד תפשו הגנבי תפשו הגנבים מפני שהיה חושש לכבוד אחיו
 אלא ראשון תפשו והאח בנחת תאמר אליהם הדברים והעדר שכל הפסוק
 משנים ויהיה אליהם כחוקת שליח עושה שליחותו רעה תח טובה מכאן
 גדול עוון כפיו טובה מעוון הגנבה שלא אמר למה גנבתם הלוא זה אשר ישתה
 הגנב שרונה להעלים גנבתו צריך לזהר משלשה דברים שלא יגנב דבר
 שמשמט משו בו תמיד כי מיד יודע ותגלה הגנבה ושלא יגנב דברים שחוקרי
 עליהם ושלא לגנוב דבר גדול הערך והאשימם בשלשתם על הראשון אמר
 הלוא זה אשר ישתה ותבך לעת האוכל יחמר ועל השני אמר אדוני ולזה תבך
 יחקרו עליו ועל השלישי אמר וכו ינחש דבר רב הערך ואמר הלוא זה ולא
 הזכיר להם גביע אבל דבר עמהם כאלו ידוע להם מה שהוא מבקש באמרו
 הלוא זה שלקחתם הוא אשר ישת וגומר ואף הם עמו כאנשים שאינם יודעי מה
 היה מבקש ולכן אמרו כסף או זהב אשר ישתה ונוסף על הגניבה ביותם
 המלכות כי בן כל כלי המלך חתומי בחותמו נחש ינחש מוענך נסיון שינקה
 בו האנשים הבאים לביתו אם הם אנשי אמת אם אין בי יעלים עיניו ממונו ואם
 יקחובו ידע שהם גנבים הרעותם אשר עשיתם השחתם מלאכת הגניבה
 וכמשל הדיוט הגנב נתלה על שלא ידע להטמין למה ידבר אדוני כלו אין
 צריך לתת טעם לרדיפה כי בן ראוי לעשות אפי על מחש הנאכד אבל עיקר
 הטענה בטלה כי חלילה להם מעשות זאת חלילה לעבדיך תרגם אונקלוס
 חס ואצל חלילה לך מעשות תרגום אותו קושטא נחס לשון רחמים הן כסף
 זה אחד מן קו שבותרה וחזקיהו בג טענות הן כסף ואין קימן במטבע אשר
 מוצאנו והמציאה לבעליה כפי אמתחותינו וכליו של אדם קוני לו ואיך
 לגנוב טענה הפך המציאה מביית אדוניך הפך בפי אמתחותינו כסף
 לל כלי כסף והוא הפך המטבע עס כי שאין זה מופת חותך שיוכל להיות שאיש
 ישיב כסף כאלה למען היות מוחזק לאיש אמוני למען יגנוב דבר חשוב ממונו אך
 רצו לרמוז שכמו שענין הכסף היה עלילה בן הדבר הזה אשר ימצא אתו
 מעבדיך ומת פירש מעבדי ביתו אם גנבוהו ודאי איביבם מיתה בי שנים רעות
 עשו גנבו גם היו סבה לחשוב אנשי כשרי כמונו גם אתם כדברים שאתם
 בחוקת כשרות ונאמני מצד הכלל אך האיש הפרטי אשר ימצא וגומר מעבדיך
 ומת הענישו כאלה להיותו דבר נמוע אצל להיות כואת ואם באולי היא
 עלילה ותלמיח בחרו להיות עבדי לעולם מלחזור אל ביתם כי אנה יוליכו את
 חרפתם וכלל העולה שלא ירצו שום פשרה או כולם חייבי או כולם פטורים והיו
 כשנפרש מעבדיך כפי פשוטו יהיה לי עבד כי בן שמירת הכוס היה עלי
 ולקחתו בכנסתי בכנסה גדולה ויקרעו שמלותם לפי שמנשה היה הרודף
 יהיה סבה שקרעו שמלות נקרעה נחלתם מחזית מעבד הידדך אש אשר

במוני נחש רמו וגם כרעה נחש ינחש שהוא איש כמוהו וכפי פשוטו כי בית
 כזה מבאים בו הרבה אנשי הכרח לנקוסם אם הם נלמכים אם אין : מה נלמד
 לאדוני כי כאשר יאמר האומר הן אתה ידעת כלה ואין אדם יכול לדון עם מי
 שתקיף ממונו וכי מאתנו היתה זאת : האלקים מנא בדק בפנקסו ומנא מקום
 לגבות חוב עון מכירת אחינו וזף על פי שלא פירש : גם אנחנו : טלחנו אשמים
 ממוכרת יוסף גם אשר נמנא הגביע בידו שהוא נקי ממוכרת יוסף כי תכף
 הרגישו מהעלילה באה לקבת אותו החטא : ואם היה רזונם על גניבת הגביע
 מה ר'ל גם טמא הם חייבי לעבדות כש אשר נמנא הגביע בידו : האיש כלו
 אל תכלו אותו שהוא נער שהרי הוא איש בשמים : ואתם תהיו נקיים : מן
 הגניבה שלא נעשית בענתכם וככה יאמנו דבריה וגם עתה כדבריה כן הוא
 שהרי אמרו להיות עבדים :

ברוך המקום המחשב את הקץ : שויכני לקיים פרשת ויהי מוקץ :

ויגש אליו לפי שאחרי שאמר יוסף ליהוד' ואתם עלו לשלול אל אחיכם
 נראה שהיה רוצה להפריד מהם והפך אליהם עורף לכן נגש
 אליו יהודה לעכבו עד ידבר דבריו : כי אדוני עד הנה דברתי דרך כלל עכשו
 אדבר על אודותי כי אנכי ערבתי : או רזונו עשה ממני מה שתדעה רק הפינמי
 לדבר : או רמו שהוא חטא בדבר מכירת יוסף ובנימין לו היה לו עסק בדבר
 הזה : וזה שהוקף אל יחד כי מה עשיתי עמך דק טוב כי נעשית מלך כפרע
 וזה כי כמון כפרעה דאלל עיקר חסר מן הספר מהו הדבר שדבר באזונו :
 ידבר נא עבדך : כלו אותו העבד טמא הגביע באמתחת בנימין ידבר דבר
 באזוין הדברים כמות שהם ואז ידעתי נאמה שאל יחד אפך : וכפי פשוטו דבר
 חלופו בבנימין : דבר : כי אלל המלכי הכרח להיות מועט בדברים : באזוני
 אדוני : כי בן דבר קתר לי אלך השר מאחרי רצה לוכח עמו על אודות העלילות
 לא רצה לכיין אותו בגלוי : או רזונו שלא יהיה כמו פתן חרש יאטום אזונו משמוע
 והכונה שיאזין לדבריו כי בן אין מדרך ההדינו לדבר באזוני המלך : יחד אפך
 בעבדך : שגכ הגביע שאמרת הוא יהיה לי עבד : כאשר כי כמון כפרעה
 ואין מדרך המלכים להקפיד על דבר מועט כזה : או רזונו שהמדבר באזוני השר
 יחשדוהו הרואים שרונה לשחד אותו לאלה אמר אל יחד אפך לפי שאתה כמו
 המלך וכמו שהמלך עצמו אינו נחמד על אלה ככה גם אתה לא תהיה נחמד וזהו
 בתינת טעם כי כמון כפרעה : כי כמון כפרעה : רמו לו שרצה לקבול עליו

אל המלך רצונו אם אתה עשה לי דין יהיה כאשר יעצמו פרעה ואם לאו אהיה
 מוכרח ללכת אל פרעה והוא נתנית טעם על בני ארונם: וכוונתו בפרעה
 ופרעה כיוון וכן משפט כל שמי כפיין כמו כעמי כעמך והמתרגם לעד שהקדים
 פרעה לכי כיוון: או רצונו כמו שאתה ופרעה לא גלבו הגביע כך לא גנפו
 אותו בנימין: היט לכם אבי מנסתר דבריו למד יהודה כל אלה כי להדניק
 תשובה לעלילת מרגלים אתם הוכרחו לבא לירי קפור אחיהם ואביהם: ואחז
 מת: כי הבלתי כמנא זה לב שנים יחשב למות: ונאמר אל ארונם אף על פי
 שראינו שכוונתך היה להעליל: ואשימה עיני לא מצנו בשום מקום שאמר
 יוסף הדבר הזה: אולי נכלל באת האלקים אבי ירא: ונגד לו: לא תוסיפו
 לראות פני בלתי אחיכם: שבו שברו: ואמלאם ולעפות רעב היה מימי שמעון
 במואב: ועוב את אבינו ומת: לא מפני טורח הדרך שהרי היה בן לא שנים
 אלא מפני טבע המשפחה שהם מקובלים בדרך והוא שאמר אל שהרי אמו מתה
 בדרך: וינא האחד מאתי: פירש ימיהו של עולם שנקטלקה ממנו בכואתו:
 ולא ראיתיו עד הנה: מכאן שהיה מקוה עוד לראותו: ויותר במקורת ב' הך
 ואורך ויתר יעקב לכדני מה יעקב התקין עצמו לו דברים לדורון למלחמה
 ולתפלה אף יהודה הדורון כבר הכינו המנחה לתפלה האלקים מנא ונאמר
 ועבשני כגם למלחמה כמו שדרשו אל מולת וגם: וקרהו אסון: שכן אמו ואחיו
 מתו בדרך: את שיבת עבדך: כנו והורידו לכבודו של יוסף וכונתם והורדת וכן
 נחטאת עמוך: כי עבדך ערב הקדים העם למוטעם או הקבה למקובב ורבים
 ככה: ישב נא עבדך: זה היה תכלית כל הקפור דוק ותמנא שכל דבריו קובכי
 על זה הקוטב: וכל זה לראות אם לא יאבה שבא עליהם בעלילה כי אין מדרך
 העולם לקח גכ לעבד: אך קשה מה הועיל יתור' בזה החלוק' הרי לא יקיים
 שבועתו שנשבע אם לא הביאותיו בעצמו: אלא שבכדריים ושבועות הולכים אחר
 לשון בני אדם ועקר הכונה היתה רק שישוב בנימין אל אבינו: וחטאתי לאבני
 קשה מאחרי אמר כי עבדך וגומר מעם אבי מדוע אמר שנית לאבני הלל וחטאתי
 לו אלא רמו לאבני שבשמים: כל הימים ועתה: רמו שאמר להיות מנודה בזה
 ובבא: כי אין אעלה: אמר זה פן יחשדהו שיעשה מרמה שהוא יברח בנקל
 יותר מן הנער: לכל הנצב' להתחנן בעד הנער שכן כל השרים אשר היו
 קביו התחננו בעד בנימין: או רצונו למשרתו העומדי לפניו כמו שרי הנצבים
 ויהיה להתאפק עד שינאו כל הנצבים מעליו והוצרך לקרא להוניאס: ויקרא
 הוניאו: הרים קולו כבעק מדלל כתיב ויאמר: העוד אבי חי: כי עז הכה לא
 כתאמת אצלו רק ברמו וירא שמעיה כבר את וו היה קבת המהיר שאמר מהר
 ועלו אל אבי או הלא הא התומה האפשר שעודנו חי אחרי כל אלו הנרות שבאו
 עליו: ולא יבלו אחיו לעמות: אך יוחקן וי לנו מיו' הדין ומה יוסף כשאמר לאחי
 אבי.

אבי יוסף לא יכלו לעמת כשהקלה עומד לדין עאל כו' של ומה תעשו ליום כקורה :
 כנהלו מפניו פירש מפני הכושה ודייקו מן מפניו דאי לא היו לפניו לא היו
 כנהלים : גשו נא אלי כדי שלא ישמע בנימין דבר המכירה והעד אשר מוכרת
 אות הנה : או כדי שלא ישמעו המזריים דבר המוכירה : ועתה אל תעצבו
 אבל יבא זמן שתעצבו כזמן עשרה הרוני מלוב : מהרו ועלו אל אבי כדי שיתקיי
 גם החלום השני : לאב לפרעה המליך להם שהחלומות נתקיימו בפרעה ולא
 בהם : רדה אלי אבל יעקב אמר רדו שמה שהרי כבר עברה השנה ולא נותר
 שהגלות רק רדה שנה : וישב בארץ גושן ידע יוסף שכמו לא ירצה לישב בארץ
 מצרים להתרחק מן חצר המלכות כמאמרם אל הוהרו ברשות : וכלכלתי אותך
 שם אבל לשלוח תבואה לארץ כנען לא רצה פן יחסדוהו המזריים שעושה
 פחור מן התבואה להוליכה אל ארץ אחרת : תורש תכרת כמו להוריש גוים
 ואלו היה לשון עובי לא היה נוסף רק על יעקב ובניו שהם בעלי המזון ולא על כל
 אשר לו : עינכם רואות זהו סמך למה שפירש רש"י לניל על גשו נא שהראה
 להם שהוא מהול ומפני הכבוד העלים הפסוק מה היא הראי : כי פי המדבר
 ואין ראוי לאיש להלל את עצמו כד"א יהללך זר ולא פיק ולכן והגדתם אתם : עם
 כי רבים עת מעמי הארצות יבינו פסוק יהללך זר ולא פיק בתמיה : או רצה
 ראיתם כי פי לבדי היה הגזר ומצוה ואין עלי שוטר ומושל וזה לכס לאות שאני
 אב לפרעה : על צוארי משני צדי הצואר בנימין ושמאל : דברו אחיו אתו ולא
 ככו כי עדיין לא נתחרטו על המכירה מאחרי אלהים חסבה לטובה ודברו אתו
 שלא יגלה דבר המכירה לאביו ואחר שנסקס ובה זראו שלבו שלם עמהם :
 ויטב בעיניהם : כי עד הנה היה הדבר בעיניהם לחספה שימשול בהם עבד
 גובית האסורים יצא למולך ובבא אליו אחים נכבדים ונודעו כי הגון הוא להתיר
 לפני מלכים שמוחו כלם בדבר : זאת עשו פרעה נתן לו עצה שאם ירצה
 שאחיו ואביו יבאו אליו מהרה אמור שאין לך רשות לשלוח בר רב רק עד אשר
 אתונות והיו מוכרחים לבא אליך : טענו בעירכס דקרו בהמתכס שילכו מהר
 והוא מלשון מטועני חרב ואין לו עוד ריע במקרא : ואכלו את חלב הארץ : כבא
 גלא ידע מה שכן כתוב ויכנלו את מצרים : ואתה צות ידע כי מעצמו לא ירים
 ידו בהון האלף על כן צוה אליו לעשותו : מארץ מצרים עגלות : הטעם שלא רצו
 שיוציאו עגלה בלי רשות המלך כדי שלא יוליכו החטה בעגלות כי היו מצמצמי
 לתת לאיש רק כדי שבר רעבון ביתו כמנהג בני הרעבון : ועינכם אל תחוס
 שהכיר אביו שהיה קמץ שהרי על פכים קטנים חזר לאחורינו לעבור את הנחל :
 חלופות שגלות : לפי שקרעו שגלותם בדבר הגבוה שלש מאות כסף : לפי
 שלא היה בזמירתו אבל שאר אחיו קנס אותם עשר ידות על מה שמכרוהו שכן
 לחזל המוכר עבדו לאומות העולם קונקין אותם עד אשר ברמיע ודמי עבד שלש :

שקלים :

שקלים : מטוב מזרים : אל יין ימן כדל' וחכך כיון הטוב : בואת' כמו דרך
 בכימין וכוהף עליהם עשרה חמורים ותהיה ניו ועשר אתונות מוסכת ענמה
 ואחרת עמיה וכן ישכר זבולן וכימין : חמורים ועשר אתנת : זכרים
 ונקבות כאשר עשה אבי : ומוזן כתרנומו וזודין וכן תרגם וגם זדה לא עשו להם
 ואף וזודין וגומר וברמי טעו : הקופרים שכתבו בר' ולמס כתרנומו אף הפירש שיך
 על ומוזן : אל תרגו בדרך : לעשות ועול לשום אדם מאחרי שאני מלך ואל
 תבטחו עלי או אמר אל תרגו איש על חברו לכת מכרתי סן יתגלה הדבר אל
 המזריים ההולכים עמכם : גם כוכל לפרש אל יהי לכם לב רגו בדרך כי יכן
 בשנת רעבון הדרכים בחזקת סכנה לש בשוכם עם כל דכוסם לכן אמר שאל
 יפחדו כלל כי שמו עליהם והוא המושל וחיו כל הארצות בידו : ומה שפירש רש"י
 אל תתעמקי בדבר הלכה קשה למה לא נזהר בכ' יעקב לבניו בהליכת' פאלה
 ויל שיעקב לא היה נרץ לאלה לפי שהיו בריכי למהר על עקב התכווה ואם אין
 קמה אין תורה : ויפג לבו : שח לבו מתכוונתו בדרך המעולפת והוא מוגרת
 אל תתני פוגת לך : והטעם שארוב השמחה יפתח ויתרחב הלב פתאום והחוס
 הטבעי שכתוך הלב מתפשט בתוך הגוף ונאשר הלב קר והוא ככת העלוף ויהיה
 כי לא האמין להם נתינת טעם רזוני שכתרחב לבו וינאל החוס הטבעי ואם ישאל
 השואל אכ' מדוע לא מת : לזה נתן הטעם כי לא האמין שאלולי האמין היה מת
 בלי הספק : ור"ק פירשו מענין דפיון וחולשא : והוא ע"ד שאמר אל גוף קשה יין
 מפינו רל מחלישו : וירא את העגלות : כמו ולבי ראה שהכין קימין עגלה ערופה :
 רב עוד יוסף : שהכניס רגו לקפליג ולספר גדולתו והוא אמר רב רב רק שהוא
 חי : או רל רב גדול הוא שעוד יוסף בני חי אחרי כל הצרות והגלגולי'
 שעברו עליו : או שאל לבעל העגלות רב או מאיטרו עוד יוסף בני חי : אלכס
 ואראנו : מכאן שהיה דעתו לחזור לארץ ישראל : כשרם אמותי חסר פה : לאלהי
 אבינו ינחם : ולפי שראה התחלת הגלות רבה לקרר מדת הדין המתושה כנגדו
 שהיא מדת אבינו ינחם ולכן הקריב זכחים שהם שלמים ולא עולות להטיל שלו'
 בעולם : ארד עמך : ולא אמר אזיריך כאשר אמר אעלך רמו למה שאמר ז'
 בכל מקום שגלגלתה שכינה עמהם ואנכי אעלך רמו אל קבורת אי שאלך ישראל
 גבוהה מכל הארצות : גם עלה לרבות החיים הנצחיים : ולזה כוון אונקלוס
 שתרגם אכא אחות ולא קילק הגשמות במהגו : וכבר ביאר הרמב"ן ובעל
 העקדה מדוע לא הרמיק התרגום הגשמות קחנו משם : והרב המורה הוא
 הראשון אשר העיר הספק הזה והתירו בפרק ירד ועלה עיין עליו : יעקב יעקב
 לא קראו בשם ישראל כי מעתה והלאה לא יאמר עם אלקים ואשני' אבל יהיה
 בבית עבדים : אל תירא : יעקב כתירא משני דברים שמה' בניו ישתקעו בין
 הגוים : והשנית שמה' לא יוכה להיות נקבר באי בקבורת אבותיו ועל שניהם

הבטיחו הקב"ה על הראשון אמר כי לגוי גדול אשימך שם ובמו שדרשו חז"ל ויהי
 שם לגוי גדול וכו' ועל השנית אמר ואככי אעלך : גם עלה : רמז למיתת נשיקה
 מלשון בעלות גדיש בעתו : וישאו בני ישראל את יעקב : לפי ששהה זמן רב
 בתפלתו לכרוע על ברכיו ומוזקתו וחולשת גופו לא יכול לעמוד על רגליו והוצרכו
 בניו לשאת אותו : בעגלות : מה שלא הזכיר למעלה בעגלות אצל יוסף ישראל
 באולי יעקב הלך ברגליו עד באר שבע לחשב המצוה לקיים נדרו : ואמר בעגלות
 בפתח המורה על הא הדעת רצונו שאף על פי שפרעה צוה קחו לכם מארץ
 מצרים עגלות בצווי יוסף היו בעגלה פרה בת שתיים ועגלה בת שנתה להזכירו
 דבר עגלה ערופה ובאותה עגלה רצה לבא הזקן וזכר לנס : כן הכניעתי : כן
 תגרות שהית' כושאת וכותנת בכבקי בעלה ורש' פירש על פי המדרש שלא רצתה
 דינה לצאת מבית שכם עד ששמעון נשבע לה לקחת אות' לאשה : וכפי הפשט
 נכתב כדי להודיענו שהנותנים היו בני אשה אחרת : ושרח אחותם : היא
 התקועית : שלשים ושלש : עם יעקב ודעת חז"ל ידועה שכללה יוכחד שנודרה
 בין החומות : עד ואונן : מה שהזכיר בירידתם למצרים אלו אשר כבר מתו הוא
 סוד מקורות התורה ידוע למקובלי והמשכיל מעצמו יבין : ונצא ירכו מלכד נשי
 רמז למה שאמר אל תאמות נולדו עם השבטים וכשאוים : כל הנפש : למדנו שכל
 גפסות בית ישראל כלם חנוכו ממוקם אחד מתקת כקף הכבוד ולכן אמר כלשון
 יחיד מה שאין כן בעובדי כו"ם : זאת יהודה שלח : במהג המלכים ששולחי
 הפורזי : ולהורות : להכין לו בית המדרש וכן להורות אותיות לתורה :
 לקראת : אל תיקרי לקראת אלא לקריאת מבלא' שהיה קורא ק"ט : וירא אליו
 כי בעוד היה עליו המצנפת והעטרה לא הכירו אצלו וחשב היוצו שר משרי
 מצרים : וכאשר הכיר המצנפת והרים העטרה כתרראה אליו והכירו ונפל על
 צוארו : ויבך : הזקן בכה כי בן בותן הטבע והקברא : אמותה הפעם : רצונו
 בשגיגע עת מותי אמות בלב טוב : או הוא בפטונו כדי שאמות בשמחה שלא
 יהיה עוד אחריה תגה : והאנשים רוע צאן : ואל"כ הוקף : ולאנס ובקדם כדי
 שלא יכינו פרעה בשכה : תשבו בארץ גושן : לד' סבות' האמת שהוא מקום
 מרעה : השנית שהוא במיטב הארץ : ג' שהמקום כפר קטן ויהיו שמה לאחדים
 ולא יהיו כפורים בכל ארץ מצרים הגה והכה : ד' ששם לא היו עובדים הנאף והעד
 שאמר אח"כ כי תועבת וגומר ואמר בעבור תשבו וגומר מכלל דבגושן לאו
 תועבה היא : כי תועבת מצרים : נשאלתי אדרבא היה למצריים להחזיק בהם
 טובה על שמגדלים את אלהיהם : והשיבותי כי רעה צאן פירושו אוכלי הנאף
 כמו ירעו בשן ונלעד : והעד שבעת הרעב נתנו מקנה הנאף למוסף והיו להם
 אולי לגויה ולחלב : או רצה לומר לפי שהמצריים אלהים המגדלים ורועי אלה
 שלהם וקראו תועבת לבנות לו שם לגנאי : בי אין מרעה : מבוסר הרעב מרעה

הנאץ נהפך למאכל אנשים : הוצב את אחיך : שיהיו תושבים בארץ כי דעתם
 יהיה לשב לארץ מולדתם כבוד הרעב : והוא כבר נתן עיניו בהם ולכן אמר
 שיעשם תושבים בכחלת מדה וכרס וקשה עליהם אלא להפיר : שרי מקנה
 בום פיר ועמל דהרי תועבת מזרים וגומר או רצה שישימו שרים על שרי המקנה
 אשר לו וזו ראייה כי היתה גדולה אצל המזריים רעיית הנאץ אכל האכילה הית'
 אקרה כמו שפירשתי : ויכרך יעקב : כפשוטו שכן דרך האנשים כבואם אל פני
 המלך לברכו כמו יחי אדוכנו המלך דוד לעולם : ואינו לשון שאלת שלו דכולם
 יש עבד שנותן שלו לרבו : כמה ימי שני חיך : אין מקום לשאלה זו רק הוא
 דרך תימה לפי שפרעה בהיותו נער נתגדל בחצר מלכות אבימלך כדרך בני
 המלכי ההולכי אינכנטי בלעז לחצרות המלכים : ושמה ראה את יצחק והיה
 עבור שיעקב היה יצחק והיה מתמה שגדלו חי : או באולי יעקב אמר לו שאלה
 הרעב רוצה לשוב אל ארצו ופרעה השיב לו כמה ימי וגומר כמזחך בו וכי עבור
 אתה לחיות עוד שש שנים : שני מגורי : ולא השיב חי כפי השאלה כי כן
 הנדיקו בעהז בגרים בארץ שהעולם היה אינו עקר להם והתושבות הוא לעולם
 הבא : מעט ורעים : ולכן כורקה בנשיה יתר על מנהג הטבעי : לחם לפי
 הטף : שכן דרכם של טף לפרר ולהשמית הלחם ללא צורך : ורצונו שכלכל אותם
 יתר מהמוצרך : ולחם אין : כמך זה הספור לכרסה זאת להודיע כי עין ה' אל
 יראיו וכי התושבים השבעים בלחם בזכרו הם וארמיתם וכפי ישראל הגרים
 בארץ לא יחקה להם כל טוב : ותלה ענינות שתגבע כי מרוב הרעב צא האדם
 מדעתו ואין לו ריש במקרא זולתי כמתלהלה היורה זקים שגם פירושו ענין שגועין
 הבקף בית פרעה : להגיד שהיה משאו ומתנו באמו : כמות בגדך : מאחר
 התבואה בדרך ואין קונה שכבר תם הבקף למה אכ נמות : לא בכסף מאדוני
 לפעמים האדם מתבייש בגלות דלותו לכל לבן אמרו לא נכחד לבייש לגלות
 הדלות שלנו כי אם תם עמור הכל בלה מרדנו : בשנה השנים : היא שנה
 רביעית לרעב ושנית לבואת יעקב : כי אסתם : הם נתנו מפחד הרעב הרבה
 כסף על העתיד והחזיקו ששכמות : ולא ידעו מסקה החשבון ולכן אמרו אם הדבר
 כן אתם הבקף לא נשאל וגומר : אדמתנו : שויתת האדמה שלא תזרע :
 ואת העם העביר : לא עשה זה כעבוד שיעבד פרעה בקנייתו כי הקחשע בקניית
 בכסף או כשטר או בחליפין : וכבר רצה בכל אלה עני הלחם : רק העבירים
 לזכרון שאין להם חלק וכלה עוד בארץ : גמות לעיניך : והראשון לנגדן וסימוך
 הלש נגד עינים : הא לכם : הנה לכם ואין לו עוד רע במקרא זולתי הא דרכך
 דיחוקאל : הן קנייתם אתכם : וברין זבול הרב לומר לעבד עשה עמי ואינו זכר
 או אם יזכרו יהיה בל מלשכתו לאדמו עם כל אלה תעשה אמכם חסד : ולא
 אבקש חק החמשת לזה אשרה החמשת וגומר : הכהנים : תרגם אונקלוס

לאי : השבעה לי : לא שהיה חושדו שלא יקיים דברו רק חשש שמא יספיק פרעה
 שיזכרו הנביא בארצו והעד כאשר השביעך : ומתחו ישראל : כאן נתקיים
 מותר החלוש : על ראש המטה : על חשיבות המטה שהיה מטתו שלמה והו
 מלשון קח לך בשמים ראש ולא נזכר מטה בשאר אבות רק ביעקב רמז שהיה
 שלמה : המטה מבאן רמז למה שאמר אל שהיבקר לחול' נוטל אחד משמי' מחליו
 מקור' טבא יוקף לבקרו כתי' הנה אביך חלה הנה בני' פטים ולאחר טבא אליו
 כתי' על ראש המטה בני' לט שכבר הוקל חלק אחד מחליו : ויתחוק ישראל
 כדי ליתן הברכות במתנת בריא ולא במתנת שמו : על המטה : במקורת ב'
 הק' והמזן נוכל על המטה דזיקים אכילו בעת מיתתם מתחוקי ורשעי אכילו
 בגדולתם נופלים : אפרים ומנשה : מה שאמר כראובן ושמעון יהיו לי ולא
 הזכיר אחד משאר השבטי' טכן אפרים ומנשה עולו' כמספר ראובן ושמעון : גם
 התנבא שבעת חלוקת הארץ יגיע לאפרים ומנשה חלקם יתר מחלק ראובן ושמעון
 טכן בפרשת פנחס בעת נמו לחלוקת הארץ היה מספר ראובן ושמעון ח' אלף
 תתקל ומספר אפרים ומנשה פ' אלף ר' והו שאמר אח' שבט אחד על אחיך
 בלשון רבים : ושם אפרים במקום יוקף ומנשה במקום לו כי כן לא היה ללוי חלק
 ונחלה בארץ : ומולדתך : רזנו כי בני בניו יהיו לו ליוסף להקרא ראשי משפחות
 עד שהיו שנים : דרך משל לחנוך ופלוא חזרון וכרמי' הם היו ראשי משפחות ולא
 בניהם : ומה תמוז שאפילו בני שלישים לאפרים נקראו ראשי משפחות טכ'
 למכיר משפחת המכירי וכתיב ומכיר הוליד את גלעד גלעד גלעד משפחת הגלעדי
 אלה בני גלעד איענר משפחת האייעורי : מה שלא נמצא בן בשאר השבטים
 בבני העמים אף על פי שלא היו מיוצרי מצרים : מתי' עלי רחל' וזהו מוכת
 פאמתי שהנבואה הייא כאמרת על בניך שהרי כבר מתה רחל ולאח כבר פסקה
 מלדת אחר הבת : והשפקות לא נתנו רק על פי הגבירי' א'כ בהכרח נפואת
 לו נאמרת על בניך : ואמר עלי שאין אשה מתה אלא לבעלה : בדרך' בדרך
 שיעברו בו בניה והבתוב לא יכרש העתידות רק ברמו : וירא את בני יוסף
 ואח' אמר לא יוכל לראות פירושו הישב ודכרי ח'ל ידועי ועפ' דרכם יהיה וירא
 ברוח נבואה : מי אלה : שנקתלקה מומנו נבואה תכף לטבת ירכעם ואח'אב
 שינאלו מאפרים והוא ובניו ממנשה אמר מי אלנו הרשעים שעתידיים לנאלת מאלו
 וכבי הפשט נתיירא פן באו מבניו לרמותו כאשר הוא לאביו פדבר הברכות ולכן
 שאל מי אלה : בזה : בזה המקום כמו היש בזה הרואה : קחם : לת' קידושין
 "חופה מילה : מווקן : מווקן של יצחק שהטעה את אביו דכתיב ביה ויהי בי
 וקן יצחק ותכהין עיניו : לא פללתי : לא דתי' בעצמו מ'ל ומתן בפלילים : או הוא
 לשון תפלה כי כבר נואשתי מומך לכן לא התפללתי עליך : את אפרים בימינו
 לפי ששטע שהקדי' אפרים למנשה שאמר אפרים ומנשה כראובן ואמר חשב

אולי משגה הוא ולכן רצה להשימו לשמאל : שכל את ידינו השין והסמך
מתחלפים והוא כמו קכל לשון עוות כמו קכל נא ענת אחיתופל - או רזנו
שעשה בחכמה שלא לבייש מנשה : ויברך את יוסף : התחיל באפרים ומנשה
וקיים ביוסף - לפי שיוסף ראה שמוע לברכם מבלי היותם ראויים לכך והיה
מוזר ומתפעל מאלה לכך ברכו ואמר אשר התהלכו לפניו אברהם ויזחק - אמר
אל תחשוב שזהו חסרון אלך שאברהם ויזחק היו גדולי ממך ומאברהם יצא
יזמיעאל ויזחק עשו אבל בניך אינם ח'ו כמותם ולכן אמר המלאך וגומר יברך
את הנערים : הרועה אותי - בתרגומו אלה הוא מלאך רעך ורע בניך : מעודי
עד היום הזה - מעודי בני קל והוא עד ירדתו למצרים - הזה בני יו והם שני
היותו במצרים : האלקים אשר התלכו - רזנו כי הרגישו בעצמם עונם ריחוקם
מבוראם ית' היו יום יום הולכים ומתקרבים אליו לקרב ריחוקו והוא ההתהלכות
שכ' בחינוך ונח ואברהם ויתר הגדקים : ויקרא בהם שמי - כמו שאין פקול
במטותי כך לא יהיה פקול בהם - או רצה שיקראו בן אברהם בן יזחק בן יעקב
כשאר הטבטים ולא בן יוסף : וידגו למה נמשלו ישראל לדגי מה דגי אף על פי
שגדולם במים כשכל מטר מן השמים הם עול למעלה ומתאווים לו כך ישראל
אף על פי שאלהי תורה הנמשלת למים כל עוד ידרוש להם ד'ת הן מתאווים לו
היוסף בקרב הארץ כי דרך הדגי כשכאים ליבשה מיד הם מתים וישראל ירבו
וידגו אף שלא במקום גדולם והוא בזמן היות בגלות שאינו מקום גדולם :
אברהם ויזחק - ולא תרח וכחור : בקרב הארץ - כי בן קודם בואם לארץ היה
מקבר מנשה ואפרים מועטים האחד מ' אלף והשני לב' אלף ואחר בואם לארץ
בתיב מדוע נתת לי חלק אחד וגומר יאכבי עם רב אשר עד כה ברכנו ה' וכן
התנבא יעקב כי ידגו לרוב בבואם בקרב הארץ : וירא יוסף כי ישיג - מה שלא
דבר יוסף מאלו עד אחרי הכרעה כי חשב אולי שאכזו רונה לתת מעלה לשניהם
לאפרים בשמות ימין ולמנשה בכרעה אבל אחרי רואו שהשוה שניהם בכרעה
אמר לא בן אבי : וירע בעיניו - שחשט שהוא לחקרן השגת כבודתו שהרי גם ה'
העלים ממנו מכירתו : וזהו שאמר אל ידעתי בני ידעתי ידעתי מה שעשו לך
אחין - רזנם באלה שנתגלה לו מחשבת יוסף : מלא הגויים כמו מלא כל הארץ
בכדור : אפרים לפני מנשה - בקדימת מעלה אף על פי שמנשה קודם בזמן
ולמד יעקב הדבר מדברי הקפה שאמר לו תמיד כרה ראשון ואחכ רבה וכן
הכני מפרך והרבתין - ומצינו גם כן בחוכות כשילי שקדם נשיא אפרים
למנשה - ויוכל להיות שמת וישם ישוב למרעה ששם אפרים לראש דגל : שם
אחד - והוא הכורה כי ביתר על אלה לא היה לו רשות להעביר בחלה - או
הוא כמשמעו שכן עצמות יוסף קברו בשכם ובא אלנו מדין תורה שהיה כתובת
תמותו - שכם לת' אחימה כתב מילה שהם הדברים שזרין שידע הילת

הפה חכמי מות * אע"ג דאמרו ז"ל יעקב אבינו לא מות לא רצה לעשות ולתת בכבוד
לשמו בעצמו * וכן ויראו אחי יוסף כי מות אביהם כי להם לבדם מות * ויזע
האמורי * הוא חמור אחי שכם * ובתרגום יושלמי ואנא ה' יהבית לך חולקן
חד יתיר על אחוך לבושיה דאדם קדמאה דנקביה אברהם אביו דאבא מן ידיו
דחמור דשיעא ויהביה לנחש אבא ונחש יהבי לעשו ואבא נכבתיהו מן ידי
דעשו אחי לא בחרבי ולא בקסתי אלא בזכותי ובעובדי טבין * וכפי הפסט
רצונו נתתי לך חלק מיותר על אחיך * שבמך יקחו כשני שבטים בארץ ישראל *
אשר לקחתי שמאחר שהקב"ה נדר לתת אלי אי הדי הוא באלו לקחתי * או אולי
יעקב לקח חרב וקסת בידי ונטה ידו כנגד ארץ האמורי בעיניו שעתה אלישע
וישם ידיו על ידי המלך * ואם נאמר על שכם לבדו נאמר לפי שגשתה מיתר אי
אשר לא בחרסם ובקשתם ידשוה * וקבורת יוסף היתה ל"ב שם * בחרבי ובקסתי
רשי פירש בתפילתי שכן הפה והלשון נמשלי לחדר וקסת כד"א וישם פיו בחרב
חרב וכד"א וירכו קסת לשום * ויקרא יעקב * ודרשו חז"ל שבקש לגלות הקן
ונחתם הימנו אמר שמו יש בבני וכו' מבטמות השבטים איך בהם לא אמות אל
ולא אמות קין * אך קשה והא הגידו העתידות איך לא נפתקה שכינה ממנו
אך נוכל לתרץ כי אחרי שראש יעקב שאין רצון הקב"ה לגלות הקן השיא עצמו
לכוונה אחרת ולא חזרה לשרות עליו השכינה * האספנו והקבצנו * כפל הקבוצים
רמז לנרתי ישראל ותפוצות יהודה * יקרא לתבס' באחרית * סת אמות ויהו
הקן כד"א כדניאל את הרשום בכתב אמת * ושמוע * מהו ושמועו שני פעמים *
פשוטו רמז שמוע ישראל * זהו שטינה אונקלוס לתרגם הרשום כשמועו והשני
קבילו אולפן * בזכורי אתה * אף על פי שחטאת בזכורי אתה * עד שאמר ז"ל
אף על פי שחטא ישראל הוא * ראשית אונג' רשי פירש שהוא היה הטבה
הראשונה אע"ג דאיך אשה מתעברת מביאה ראשון דלמא לאה מיעבה באצבע
כמו שאמר ז"ל לגבי ער ואיך דחטאש ידוע * יתר שאת * היא הבהו' כד"א וישא
אהרן את ידיו ויתר עו מלכות כד"א ויתן עו למלכו * פחו כמים * והמלך צריך
להיות מתון * והוא מלשון אכשית דקיש ופוחזים ובלשון חז"ל עמו פחז * עלית
מוטבכי * קלקת משככי אבין מלשון בעלות גדיש בעתו * חללת יצועי עלי *
דבר בנסתר דרך כבוד ורמו לו ג"כ שנעשה חלל מן הכהונה * שמעון ולוי אחים *
בעיני דיכה ולפי שלא ידעתי הדבר נגמרה ענתם וזהו בקודם אל תבא כפשי
בלו כפשי לא היה בעצה ההיא שאלולי ידעתיו לא פייתו מניה לעשות הפועל
ההוא ובא עבר במקום עתיד כדרך השיחות * כלי חמק * החרב שכידם גזל
הוא כי לעשו הוא ולא לזרעו של יעקב כי היהודי עבטו ביי ולא בהרכו כמאמר
המטורה לולי ה' שהיה לנו יאמר כל ישראל ולא לולי החרב שהיה לי וכפרנו לנו
דבת' ביה גרו משפטן ואי סברא לא קייפא * מכרותיהם * מתייתם הוא הכלי

ויין מלשון יכרו עליו חכמים : כבודם אל תבא : במדרש פירשוהו על מעשה
 ששים וכפ' חלק על המרגלי' ובאולי הא והא איתא : כבודי רזוני על הנפש
 המשכלת שהוא החלק היותר מכבוד שבאדם : ועברתם כי קשתה רזוני
 נוחים לכעוס וקשים לרנות : אחלקם ביעקב : פירש האף והעברה שאם יאירו
 כלם בשמעון ולוי לא יוכל העולם לעמוד : אלא אחלק האף והעברה ביעקב
 ובישראל זער שם זער שם ואז יפול הדבר היטב : וכפי פשוטו הדבר מוקב על
 אזי בחלוקתם וכן היה דכתי' והי נחלת בני שמעון בתוך נחלת בני יהודה : וכן
 נחלת לוי ערי מקלט ומגרשי מפורים בכל עדת ישראל : יהוד' אתה : אין אתה
 דאזי להודאה ושבח מנד המלכות אלא מנד מזהותך ועצמך וזהו אתה : ולכן
 בספר תור' ה'יוד בריש דפא מאותיות ביה שאלו להודות על מעלתו במלכות ובמעלה
 מיותר אחינו ובתרגום ירושלמי על שמך יתקרון כל יהודאי : בני אביך : פירשתו
 בפרש' תולדות : ידך בערף : שהאובי לא ישיבו פנים נגדך : מטרף בני עלית
 כמו מטרף עלית בני רזוני נדמת בני לאריה שעולה מן הטרף זהו על פי פשוטו
 והוא שאמר ברע רבץ שכב שכן דרך האריה אחר הטרף : ובמדרש יהוד' הציב
 ד' ונזלו מזרועו ד' רכיאל חנניה מישאל ועזריה : וכמו שהציב תמור זרח ופרץ מן האש כך נזלו חנני'
 הוצל רכיאל מגוב האריות : וכמו שהציב תמור זרח ופרץ מן האש כך נזלו חנני'
 מישאל ועזריה מכבשן האש : או אמר כאריה כמו שהארי עם רוב גבורתו יש לו
 בכל יום הקדמת ולכן יכרע ויפול כן יקרה למלכי יהוד' שהרבה פעמים יכרעו
 ויפולו תחת מלכי האומות : ואמר מי יקימנו על הגלות הארוך אשר אכחנו בו :
 לא יסור שבט : כל זמן שהיה מושל בישראל לא יסור הממשלה מיהוד' וזה היה
 עונש השמשוכאים שהיו חקדי עליין ובסוף גפלו בירי אויביהם כי לא להם יאתה
 המלוכה : ומנאתי בירושלמי דהרעות אין מושחים בהנים מלכים אר' יהוד'
 ענתוריא על שם לא יסור שבט מיהודה אר' חייא בר' אבא למען יאריך ימים על
 מומלכתו הוא וכמו בקרב ישראל מה כתיב בתורה לא יהיה לכהנים ללוים :
 ומחקה מבין רגלי' דרך השרים לקחת יועצי' שאינם מבני עמו אבל מחקקי
 יהוד' יהיו מבין רגליו ומשבתו : וכן דרך הקובר' לשב בין רגלי השרים : עד כי
 יבא : אין רזוני שאלו יחפר השבט רק טעמו כמו לא יחפר לחם לפלוגי עד שהיו
 לו שדות וכרמים ואז ג' כל יחפר לו וכמהו כי לא אעובדך עד אשר אש עשיתי
 את אשר דברתי לך ואחרי כן ג' כל יעזבהו : וכן לא יתיב איש מפניך עד
 השמידך אותם שרזוני שגם אלה לא יתיב : ובנבואה הזאת יעקב הבטיחם
 שגם בבא המשיח לא יסור שבט המלוכה עוד מיהודה כיון שאכחנו רואים
 וכול' אש כן מודע באמת כי בא יבא : יבא שילה : בני משיח :
 והוא כדא וטעם משכן שילה ותכף יבחר בדוד עבדו : ולן יקחת עמים : אליו
 שמעו העמים לקבל מה שיצו : ואין לו ריע במקרא זולתי ותכו ליקחת אש

שרצנו למשמעת אם ורשעים פירש לקבץ קמטים רחוק מן הפסט : ולשרקה
 בני אתנו : רצונם שמשרק אחד יעמים אתון וכן מגפן עיר : והוא מין גפן עשבה
 ענבים בלי חרצן פירש גרעין כך פירשו ר"ל זל : חכלילי עינים : כתבא על
 דוד כד"ל ארמוני ופה עינים : וכפי פשוטו מלשון מרחול העינים והוא הפוך :
 רצנו כמו שאחרים כוחלים עניהם בפוך הוא ירחול אותם ביין וככפלה בו למד
 הפעל : ולבן שנים מחלבי : תרגום ירושלמי בקיאין בהלכה : וכדס ענבים
 קותה : תרגום ירושלמי מלמי לרפס ענבין : קותה : בקותו ואין לו עוד ריע
 בזקרה : וחל שפירשוהו מענין הקתה באמת פירוש נעים וכחמה : או כונתו
 באקרי לבן שמרוב רבוי הענבי לא יחשוו אם הבהמות ירמקו וישחיתו : לחוף
 ימים : מקום שהרוח חפה על הספינות והוא הנקר' פולטו בלעו : חמור גרס
 כחוש שעצמותו נחלים וכך היא דרכה של תורה : וחל דרשוהו מלשון גרמא
 בזקן : רובץ בין המשפתי : כד"ל על הארץ תשן וחי צער תחיה : וירא
 מנוחה : נתן טעם לשבח למה עשה זה אמר דלה שאין מנוחה אלא טוב שהיה
 התורה שכל כי לקח טוב וגומר כי בטובות הארציות אין בהם טוב רק בעימות לבן
 הטוב לבו לקבול עול התורה : או אמרו זאת הארץ כי נעמה גם על התורה כד"ל
 ומאד צו יצאו ומתרגמין ומאודית : כי נעמה זו תורה דכתיב דרכיה דרכי
 כועס : יהי דין מה הכתם יוצא פתאום מחורה וטמאת כך שמשון לא היה זמין
 לאחיפת החיילות : שפיסין דמין בחש : ולא הבנותי כוסתי דשו זל שפירשו
 מלשון כוסף ותפוטו עקב : ושפיסין שרשו שפף מן הכפולים : וטורש כוסף כסף
 זשוכט תפוטו שוף : לשועתך קייתי : לכן היה אומר כלו קייתי לוי שישועתך
 ומה שם יוצא שהוא כנגד האוכי והיו שכל בשמשון ויש עכא ולא נאמר בכחו לל
 בכח זה השם : גד גדוד : קמך אשר לגד דאם תאמר מאחרי גד יוצא למלחמה
 ממה יתפרנס לכן קמך : לו מאשר שמכה לחמו כלומר מן אשר יהיה שמך לחם גד
 והיו מ"ס מאשר : לחמו : לחם בא לשון זכר ולשון נקבה כמו הלחם אול מכלימו
 כי לא על הלחם לבדו והרכה מלות כן : כן פרת : פירוש על דעתך טעם שבו
 פארות רבות : וכן מלשון ועל בין אצבת לך וכך רצונו בככות : ופורת אונות
 פותר ואונות פרות שהוא היה הפותר חלום הפרות : עלי שור : כשכיל לראות
 מלשון אשורנו ולא עתה : בעלי חנים : הם עיני אשת אדוני אשר העילו בו קוי
 כנזי הכטתם וכן הרגילו כל המשוררי' לרמות העינים לחנים : ופשו : ויתחוקן
 ואין לו חיע בזקרה וולתי מפוזו ומכרבר שכן דרך הדוקדים לחזק אזור מתיבס
 בעת רקידתם : מאל אבין ייבזה הפסוק כל האלף בית חזן מן לט לפי שבורע
 יוסף לא שלט עין הרע והנה שאמר זל לע מתים בעין הרע ואחד בדרך כלל הארץ :
 ברכות שמים רמו לברכות הכפשות והגופיות : שדים ירחם : דין ותירוש :
 שדים מלשון שדה רחם אונות חמר : וכמו שהחלב יתהיה בשדים מרס גדות

הרחם כן הנשמים יתהוו מאדים יעלנו מן הארץ. וההפך רחם ומשכיל ומדעם
 צומקות: כוור אחיו. טהיה כוור מן היין עד טכאון אחיו כמו שפירשתי אלול
 ומשכרו עמו: ואל יטרף. כד"א ומטפתם לכם אמש אשתו: כל חלה שבטו ישראל
 ולא אמר בני רמון שהברכות נמשכות לבניהם ולבני בניהם עד קוף כל הדורות.
 ואמר כל במגן אותיות השבטו וזה רמון זל כל ישראל יש להם חלק לגיה:
 שנים עשר וזאת: יג היו עם זאת שהיא השבינה שנשתתפו עמהם וזה קיים
 ברכותיו בזאת ומטה פתח במאי דקיים יעקב: אשר קנה. להיות כי זה יז
 שנה עובו נחלתם כתיבא יעקב שיקרה להם כמו שקרה להשבעות לכן טרם
 וזוהו הרעה להם כל זכיותו והוה שאמר שמה קברו את אברהם הרי טענה וחזקה
 עמה: שמה קברו את יצחק. אם יבאו בני ישמעאל לערעד: ושמה קברתי את
 לאה. אם יבואו בני עשו לערעד: מאת בני חת. היא טענה אם יבואו עם הארץ
 לערעד וזהו כפל גב מקרה הסדה לפי שמקור גבנו השמות והקניה למען ידעו
 לפנות מכל ערעור: אשר בריתי לי. לי ולא אל זרעו רמון להם שלא יכנסו
 במערה רק האבות והאמהות: ויגוע ויאסף. אבל מיתה לא באמר מכאן
 דיעקב אבינו לא מת: וידבר יוסף אל בית פרעה. כי אין לבא אל המלך כלבוש
 שק: דברו נא. אולי הרשות היה מוצרך משום קום ורכב אשר עלו עמו שאינם
 יכולים לזאת בלתי רשות המלך: וזאנכם ובקרים קשה וכי ילכו הצאן ובקר
 לקפד ללרניהם. אלא נראה כי אחר מיתת הזקן כבר היה בדעתם לשוב
 לארץ מוצריהם והמוצרים תחת זכבה דברי טובים לא הניחום שכבר נתנו
 עמיה במומנם והוה עובו בארץ גשן בעל כרחם: גם רכב גם פרשים: לכבוד.
 גם לרבות למלחמה כמדע דברי יוסף בן גוריון שגלחם יוסף עם צפו בן אלכסו:
 המחנה כבד. כלה הדעת אולי רמון למחנה חלקים שליוהו בחייו ליהוה גם
 במותו: אבל מוצרים רצונ' שהם המוכפידים ועליהם יהפך ועל קראו וטובי
 הארץ אבל מוצרים אף על פי שהיה בארץ מוצרים: באשר צום. כסדה הדגלים:
 לוי שטמנו. לפי שבטשבו מן הקבורה עברו על הכור שהשליכו אותו והוא כרך
 ברוך טעשה לי כם במקום הזה. או רצונם הלואי שיטמנו יוסף אך השב ישוב
 ונאמר כלומר שיהיה ככה התכלית כמו שהיה תכלית השנאה אשר אהמו היינו
 שוכאי אותו: אלא שא. נא. ואחכ כפל שמות ועתה שא לא אלא הראשון שב
 אל המכירה. והשמי אל העין טעשו עתה שחשדו בכשרים וזהו הכפל: טעשים
 יום. טעשים יוצאי זכור בכיהו כל אמש ומומנו ונמו את יוסף. תרגם ירושלמי
 ופקידו שטעשו ית בלהה אמתא דרחל: הוא ואחיו וכל העולי: רמון שלא נפקד
 והם אינם במלחמה כמו שספרו גב חזל מלחמתו עם עשו ורעו: עבדי חלקי
 איך. דיו לעבר להיות כרבור או רצונם אם איך מת אלכסו קיים: אל תראו
 גומר התחת. הם שאלו שני דברים שימחול להם וזהו שא. נא. פגע אחיך. ועוד
 הראשון

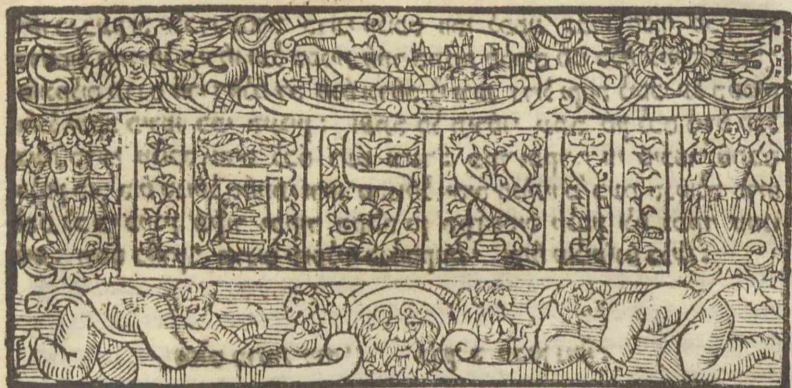

ואלו כי בענין זה יולכדו עמרה הרוני מלכה וזה לפטע עבדו חקי חכך על
 בראשון אמר אל תיראו ועל השנית אמר התחת חלקים אני הלא עמו הכלימה
 מאזקלום תרגם ארי דחלא דה' אלא וכראה לי ורות גדול וקשה לישבו על הפסוק
 מאל יעקב פירשו כפי הענין : ועתה אל תיראו : עתה אין לכם לירא אבל
 צעת הרוני מלכה יהיה לכם רעש ורעד : פקד יפקד : מי שיכשר אתכם
 בלשון היה הוא הגואל האמת ודון מהגואל יהיה מנותני פ' בעת הגאולה ודון
 להם לכ כי כמנין פקוד יפקוד הקלה מן הקץ והיה מלשון ולא נפקד ומונו
 אים : ויטס בלרון : תרגום ירושלמי בגלוקסמא : והוא מוליחניט בלעז :

מלס כרסת וחי • כרך ה' חכנן גווי :

ואלו כי בענין זה יולכדו עמרה הרוני מלכה וזה לפטע עבדו חקי חכך על
 בראשון אמר אל תיראו ועל השנית אמר התחת חלקים אני הלא עמו הכלימה
 מאזקלום תרגם ארי דחלא דה' אלא וכראה לי ורות גדול וקשה לישבו על הפסוק
 מאל יעקב פירשו כפי הענין : ועתה אל תיראו : עתה אין לכם לירא אבל
 צעת הרוני מלכה יהיה לכם רעש ורעד : פקד יפקד : מי שיכשר אתכם
 בלשון היה הוא הגואל האמת ודון מהגואל יהיה מנותני פ' בעת הגאולה ודון
 להם לכ כי כמנין פקוד יפקוד הקלה מן הקץ והיה מלשון ולא נפקד ומונו
 אים : ויטס בלרון : תרגום ירושלמי בגלוקסמא : והוא מוליחניט בלעז :

שמות • ויו שב לכסוק למעלה וכל זרעו הביא אתו : הבאים מזרימה • וכי
 באותו יום באו אלף כל זמן שיוסף חי לא שעבדו בהם מת יוסף
 התחילו לשעבדם והיה נראה כאלו באו באותו יום : וביתו באו • אשתו עמו
 כד"א וכבר בערו ובעד ביתו וכל למדנו שלק לקחו במזרים נשים מזריות רק
 באו איש עם אשתו • ובמדרש איש זה הקב"ה וביתו זה בית דינו וכמו שאמר ז"ל
 בכל מקום שגבר ביתי • שכינה עמה • את • יוסף • את • לרבות הקב"ה לקיים אבני
 ארד עמך • ובעת ה"ס רמזו מזבחי השבת : ירך יעקב • שעל הירך השני
 היה צולע שאלוהי קץ לא תוכל הארץ משגת אותם : ועוד שיוסף היה במזרים אקור
 בכבלי ברזל שאלוהי זה היה מוליד בהם רבים כבנימין אחיו וירך רמז לאבר קמוך
 אליו וכן להקדק אתרגלנו : זימת יוסף • וקמוך ליה וכי ישראל פרו כלו' אף על פי
 שיוסף מת השגחת ה' ית' חיתה וקיימה : וישרנו • כדגים שנקראו שרני כד"א
 ישרנו המים • ורשי שכירט ששה בברם אחד דייקני מדהפקיק וישרנו בין פרו
 לזרבו ש"מ לדרשא אתא דבכל מקום פריה ורביה קמוכים הם ומפכי זה לא עשו
 פירושו על פרו : ויעצמו • שדרך התאומים להיות חלשים והם היו עצומים :
 ותמלא הארץ אותם • ישראלים עם בניו היה ממלא כל השוק : ויקס מלך חדש •
 מדלא כתיב וימת פלוני ומלךך וגומר שמע מיכה שכתחדשו גיורתיו • וכל מי שאינו
 ראוי אל המלוכה כאמר בו קיימה כד"א ויקס ה' שטן וגומר וגם זה המלך לא היה
 ראוי והערך מגורותיו נגד דת דין : אשר לא ידע • במדרש בל הכפוי טובה לחברו
 בוספו שיכפור בטובתו של הקב"ה כתיב אשר לא ידע את יוסף ולבסוף אמר
 לא ידעתי את ה' • מלמד לאדם שרגם איקונין של דוכוס אמר המלך התעו את

וראו למאד ועשה לך כן וזה המדרש כוונה לדעת מלך שנתארשם קדוה יחיד
 אל עמו לא שאל ליעשה המלוכה רק אל עם השפל כפי היותו עשתם ובעבור
 עם בני ישראל הנה ההבדלה תקרה לה להיות לו זיוף מיוחד באלה העמים כמו
 שאמר אל יבלישם לבני ישראל מלמה שהיו מצוינין אצל ויקרא עם לרוב המאמר
 ולכן אמר הנה עם בני ישראל רב וגומר וכן אמר בלשן הנה העם וגומר ועל
 ההתמדה והקיים דברא ארע ישראל ובכזה מלש אל המלאכים הוביחם בעניה
 וזה היו גם חטא עם כבוד עין ידע ארעם והפך נתאכמה והתחבשות היה
 בן לא רצה להפנות פחד בני תהיה בגדה גדולה לעשות האדם מוסרם לעם
 האקט ובטח בא שמה במצות המלך גם עם הארץ לא אימיהו אונקף אולי
 ישראל ולחמו בסדרם להיותו עם דב ועמו ולזה היה צריך התחכמות כרת מה
 לעשות ועלתה הקפמה ביניהם להחוקק לעבדות עולם להיות מהם מונח
 העבדים כמוכל הקובים באופן שמתוך רוב שכלותם יהיו בטוחים מהם בעת
 מלחמה אחרת וכן טורח שגידת העם צפנים על המלחמה החיטופת
 ועל לרארן ולולתם שהיא גבולה מובל הארצות ולמען עמדת זה מעוט
 תשמיש שקרוי עבד לא אם תענה את כמותי ער משכבותי שוכני עירי בלתי
 ובאלה יהיה כפל ההתחכמות כי העבודה יחזיק אותם צפנות ועדי המוסכות
 ממנו האויבים מלבא עליהם ונקראו מסכותי שכל העוסק בצנין לקוף
 את מקומו את פתים תרגום וישלמו את טוניה ואת פלסין וקומו קומו
 וקטנו הקימו בליה מפני גדרת מה שפיתים על שאלו ועצמו מנצח
 בידו העמל מועט הורג בא חס הטבעי ילמן בעבורו ואלה מנצח בעל
 מצה ומצרי כפרות כנצטרך לעבודה לקח מהם לעשותו ויעודו את הית
 מרה כנגד חלה וימרהו ורבו הכומר על קברו וקף למילדות שרותו היש באולי
 על שאר המילדות על האכנים הוא החס ונקרא אכנים על שם האכנים
 חס בן הוא פריעה בחור דרך המילדות להגות בכתר פרי שלם לעשות על
 מפורש עם כי אחרי כן כפי למלחות מבוטח לא הביט לאלה ונתעוף
 כי כן בשפיות האדם יתן ואל יעבור ואל יעשו כאשר דבר
 שחלני מהתעסק במלכות ההתללות והיו שמה בים חיות הנה שחלני
 קוראות אותנו רק לחזק הילד ולחלל ואין לנו מקום לחיות על האכנים
 בעת הלידה כי חיות הנה רצונם כי העבדות אריות והרשו
 הדבר ואינם קוראות אותנו והיו כטרם תכל ומוקלס תרגם חפמן חזק
 רצוננו ודעות חפמת הרבולה למחר הלידה צמעת צער דבר זה ידוע
 לרופאים אויבול לחור על הצלות שלבן תרגם חזקין לזאת האם
 הילד וכמו שאמר אל איה חכם וכו' איטב אלקים למילדות כלומר לעב
 דבריהם פריה פריה וקדוק דמי יאמת זה הכטף אף על פי שמדקדקי

אפרד חולקים עליו : ויעש להם בתים : למצריים עשה בתים בין בתי ישראל
 כדי שישמעו הילדים בוכים ואלו טב אל המילדות הלל להן בלון : וזה היה אחר
 שלא הועיל לו תחבולת המילדות : הבן הילוד : ולא הפנים כי תהיינ למצריים
 מהיו לעם אחר : וילך איש : כל מודרו לעשות דבר מה נאמר בו הליכה : וילך
 ראובן וששכב : לבו ומכרנו כך הוא נודרו ולא חשש לגזרת פרעה : ובמקורת
 וילך ב הדין ואיך וילך איש מכית לחם יהוד' עי' הליכה זו בא גואל ראשון ועי'
 אותה הליכה יבא גואל אחרון שהוא משיח בן דוד שיגלה במהרה בשימו :
 איש מכית לוי : לא נזכר שמו מפני שבנענה הלך ובנענה חזר ואף היא כנענה
 חזרה לפיכך לא נזכר שמה : ובהכרח כפי מדרש חזל יהיה וילך וכבר הלך
 זרכים כמוהו : בתלוי : האשה טרם תדווג תקרא בת פלו וכאמרם זל בת
 פלו לפלוגי וכו' ולאחר הווג תקרא אשה כד'א לואת תקרא אשה : ותהר האשה
 ותלד : אמרו חזל מקיש הורתה ללידתה מה הורת' על ידי תענוג כך לידת' עי'
 תענוג : מכאן לנדרקניות שבאותו דור שלא היו כפתקה של חוה : כפתקה
 פירש גור דין שלה : ותרא אותו : לפי טילדה אותו לששה חדשים ויום אחד
 חשבה כראשון שהוא ככל אכל אחרי טראתה כי טוב הוא וכגמר בכל איברי
 הנפינה אותו : כי טוב הוא : רטנה בטוב מחודש שיארע בו נס כי כל הנשי'
 אוהבות לרדיקן טוב או אינו טוב ולכן דרשו בו חזל שנתמלא הפית אורה : לפי
 שהאור נקרא טוב שכ' ירא אלקי' את האור כי טוב והתורה נקרא טוב שכ' כי
 לקח טוב : וכפי פשוטו כי טוב הוא שלא היה בוכה ולכן היה עליה נקל להנפינו :
 מלטה ירחי' : מסיימין בו בקיון יום מתן תורה שכן בו באדר כולד משה זכות
 מתן תורה הועיל לו והגין עליו : ולא יכלה עוד להנפינו : כי אחרי היה הילד
 בג' חדשים השכנים היו שומעים קולו שכן היו יושבים בתוך המצריים : והעד
 ושאלה אשה מבככת וכמו שפירשתי על ויעש להם בתים ולא יקשה אכ' מדוע
 לא שמעו קול האשה מחבליה כבר פירשתי שלא היו לה חבלי יולדה : ואם היא
 לה שמה מעמד לרוחה : ותקח לו תיבת : לו להצלתו : ושמו ביאור כדי שיאמר
 עליו אנטונובי פרע' כבר הושלך מושיע ישראל ביאור : וזהו שאחזל שהאנטונינובי
 בואים מאשר ולא כל אשר : ובאולי גם היא ראת' טמופן ללקות במים ורצתה
 לקיים הגזרה באופן זה : ותשם בקוף : תרגום ירושלמי ושמי יתיה באברא דעל
 כיף נהרא : לרחוץ על היאור : במעלה הראשון כמעט טיה לשטח היאור ולא
 ככנסה כשכולת הנהר : או על היאור כמו ונתת אותם על קל המצות טלל כהל :
 זנערותיה הולכות : רחוקות ממה היו הולכות לטויל כדי שלא ימחו בידה ולא
 בשארה עמה רק אית' המיוחדת לשרת' ואין לה רשות לדבר בפני גבירתה : לא
 הולכות ושבות כדי שלא יראה אדם בת מלך ערומה : את הילד : את לרבות
 שכינה : והנה נער בוכה : התימוק כיום הולדו נקרא נער כמו אם נעשה לנער

ביום הולדו וכן ויבקש דוד את האלקים בעד הנערה אך מאחר בראשון
 קראה אותו ילד ואלה נער נתן מקום להדרש ובה נער כוכה זה אהרן
 ששמהו אמו לשמירת התיבה וכשראה שבת המלך לקחו היה בוכ' ולזה הדגישה
 בתפיע' שהוא עברי' או שראת' אותו מהול' מילדי העברי' אמר' בלשון
 רבים רמו ליוסף שגם ארונו נאלך ביאור והוא שמר תיבת משה : מינקת מן
 העברות : ששפתי גודרת הטבעת במיהם ליאור כלם בטלות : והניקוה לי' לי'
 לכדי ולא אחר עמו מכאן אזל שמינקת כן חבירו אקור ליקן אחר עמו : הילכי :
 הולך אותו לביתך והניקוה : משה' משוי אן כתיב כאן אלא משה טיהא הוא
 מושה אחרים : ומשה הם אותיות השם ולת' מטטרון טר' הפנים : אל אחיו :
 בי הגידו לו אשר הוא יהודי : ויפן בה וכה : במקום שפנה היה טס איש אכל
 במקום טראה לא היה טס איש : ויך את המצרי' כדל והכה ארץ בשבט פיני :
 ויעמדהו בחול' לא גילה הדבר אלא לישראלים הנמשלי' כחול היס טחשכ אלא
 עגלו מקטוריו ובלו הרשעים וגלו : ביום השמי' להרגות המצרי' : אנשי עברים :
 באמר כאן אנשי' וכאמר טורו מעל אהלי האנשי' מה להלן דתן ואכירס אף כאן :
 ואע"ג דמנינו וישארו שני אנשים במחנה והיו כשרי' : כאולי לטכא זאת פרקס
 הפקוק שסם כרי טלא נטעה : ויאמר לרשע' לרעת חול טהיו דתן ואכירס אכ
 היו טניהם הרשעים מדוע אמר רשע רק לאחד מהם : ויל' במו שמתרן הרמלן
 טלג' ספר' וכו' שרשע רל' כדן זה הפרטי אכל איך הכי גמי טככלל טניהם הא
 רשעים : אכין' אך כן אינו כמו טשפטתי : גודע הדבר : ולכן לא הרגם כדן
 שמוקר טלא החוק בכך שאחר שמוקר אקור להרגו וכן זה המלשין אחר דברו
 בפני רבים והו שאמר אכן גודע הדבר : וישמע פרעה פירטי טהם הלטיקוה
 שאין טס מצרי יודע טור טס המפורט אלא הם טהיו ישראלים והלטיקוהו :
 ויבקש פרעה' אל טנעשה גוארו כעמוד של טיש' דיקוהו מדלל כתיב ויבקש
 פרעה את משה להרב אותו טנר' טלא כקט את משה' רק דרך ההרג' וכדל'
 זוכה רשע לנדיק ומבקש המיתו : ולכהן מדין : נתחתן ככהן מפני חמת פרעה
 כו לא היה בטוח ממנו רק כבית כהן טכן' ארמת אכהמים לא קנה פרעה'
 ומה טפירט רשי טנרוהו מאנלס מדויק מדשלת כל טבע כנותו והרי רחל
 הית' רועה ולאה יושבת בבית' אלא לפי טהרועי' נרוהו ליתרו וטס אחד מהם
 לא רנה לטייע' להטקות הנאן ולכן הוצרכו הכנות בולן לנאת ווהו טתמה האכ
 למה מהרתן בא היס : וישועין' טלא היה יכול להביט עמל' ואן אפילו בין גו'
 לגו' : וישק את הנאן' מדלל אמרו באנגו מטמע טהמים עלו לקראתו והשקי
 כל הנאן : אל רעואל' טכי אטיקן היה בי הפהן לא היה בבית כי היה נטרד
 ככהונו בבית אלהיו : איש מצרי הנילנו' כי חלולי הרג משה המצרי לא היה
 הא להשועין : עם דלה דלה לנו' איתא כמדורש טהרועים הטליכו הכנות כמיס
 והו

והוא העלה אותם ואלו דרך עשרה הרים והם שיכלו מקום לטל שהם
 זורה על זמן העומר וזאת דרך מצרים לפי שבעת אלפים אלף אדם דרך
 ארץ נקרא לנקודת דרוו והנה מת חלק מצרים ובעשה אחד וחפשה לאלו עמון
 להם לך אכחו או נאכחו עכ"ל במותו של רשע העם מתהלים שלש יבא אסור
 וזהו רשע מסוג נבן הוא משל היום דואו טן מאכחו וזהו עבוד קולן וישיב יבא
 פי"ו וראו סמולכים המלוכה לאחורו זלאל לפנים ולכך נאכחו או יבא ליה
 מאכחו כי במותו יתקן כל עבדיו ועושים מקשה מול וכן פשוט והוא עקוב לבלתי
 והם הראו עצמם כאלון היו באכמים ועל מיתתו והמלך והיה אכחים מן והעבדות
 ויאלחו ויעקו לא באמר לא לא יאכחו שובתם לב אכחו בלאשה לא כתבולת השות
 לעוק ולזה נכלל בהם עובדי אלהים ופסוקים אלה עיניהם לשונם אלהים
 בארץ ישראל וישקוף מעותם והוא נשיאת עינים מול זמנו אל הדרך וסו
 שאמר המורה שמהם תפלתו האכחו ללואים לא יאכחו לא יאכחו כי כדלית ללוא
 מעותיה היתה וועקתם לא לאמה אלל מעותם כדלוא נפשו והללית ומעו והם
 מהחלל שחטו מן העבודה יבאן מהשועה העק היתה והוא עקב לקושי
 העבודה חרמן העבודה ולא יעקוק תשובה משמע ומבור והוא ידע כבוד
 אכחה שועה עקה אכחה שפסוק ויהא חלקים ויהע חלקים ויהא אה מה שהם
 ועושים אליהם כנגלה וידע מה שעושים להם כקתה וזהו מה שאמר אכחו
 דאה דאית בלוא דאית חמי מה שאמרם לא יבא ללואות ויהע חלקים אע"פ
 הנה הקתיה לכנאם זעתה ביה חליהם נהגה לעית דקתם אה ברעיה וזה
 הגוי אשר יעבודך אככה אף על פי שישאל לא הערואו לך אלא בשפחה
 רחוק מהישוב כדי להעבדה בשכלו וגם המו שניתן אלו כבודו ולא יכנס
 לארץ וממה שמות בקראו לו עבד בני עבד קדם מודבר קדמות מודבה כלה
 מודבר כבודו וקבל שחר ויהא מלאכה בתחלה כדליתו בלה אלה העושה
 לאש לאסור דרך כל ההשכלות לעלות מדרגה אחת מדרגה ומלאה לאדם
 שושב בבית אסל וזמן קרובה אכן נאל שנתאום לראות באורה קום אשמו עבדי
 והן שכלו ויהא הנהלך בלתי בעושה בקוד ויהא אכחו שפחה ויהא
 לקראת ויהא את מלאך ה' כלל בדרך אכן בשמותו לה דרך כפואה בקוד כדלית
 מדוע לא יעבד כדליתו מהרי ככר בתיב והנה הסנה יוער באש או פיהם
 ויהא כפי רמיו ומאכפתו מהרי האמת לא היה כן והעד האמתו שאמה את
 המורה הגדול היה ודעתו אונקלוס שינה לתרגום הרשון בער אכחו מתחלה
 דכחו על התאון שהיה בתוך אש בועה והשם אכחו ויאל זהו קלסון משכלו
 דכרעט או הרשון כל קיעור פואו חכמה דלית דלית אכחו מהשלי לטון שהיה
 אכן דרך צמות הלשון כמו רוכבים על שלשים עינים ושלשים עינים להם
 אקורה לא אכן לא אלה עתה כלל בעת שאינה מוכן לנפואה חתיוח ואכחו

אראה

אלהיך - לא לא ובר דק הנלחמים כי הנרשאי אמרו חל ספרה : ועתה הנה
 יעקב : בראשע' אמר ראה ראיתי זה כמה שנים את עמי עמי כי אין דבר
 יעלם ממנו : ועתה יקדוב צעקתם כל אלהי כמו שאמר ותעל שועתם אל
 האלהים : ואת הלחץ לפי שהיו עם רב ולא רנו המזריים לתת להם מקום
 להתרחב והיו למאנים כדירת' כמו שעדנו היום בוויכניה ברחוב ג'טו : והו
 שדדעם בעל הברדה ואת הלחץ זה הדחק כדל' נלחצו האמורי את בני דן :
 ועתה לכה ואשלחך : עתה תלך בשליחות זו ולא בשליחות כבש הארץ וכך עתה
 תראה שאמר לו בסוף הפרש' ולכן לא כפל לו מהעליה אל ארץ טובה כי לא
 תהיה על ידו : מי אנכי : כלו' עשית עצמך כאלו אין אתה מכיר אותי שבכח
 אני מוכתב למלכות ובורח לכניו : והוא דוגמת מאמר שמואל ואין אלך ושמע
 שאול והרגני : והקוץ וכי אונאי כלו' מה לי להוציאם אם לא אביאם לאי : וא
 אמר מי אנכי הלא אמרת ליעקב ואנכי אעלך גם עלה : והקוץ וכי אונאי
 רצונו אם תמני לומר מאת' מזה וגו' עלי ללכת אל פרעה הנה ישראל המקבלי
 אולי אינם ראויים שתדבק בהם השגחתך : ועל האמת משה מתירא משני דברים
 אמר אני שכל אנשי רעה זאן והוא מלך גדולי ועוד אולי בני ישראל לא ירצו להיפח'
 מומזרים מקום גידולם ולא ירצו להלחם עם העמים ההם ובהם תשוב' הקלה על
 שניה' כמו שאפרש' ויבאורת מי אנכי ב' הדין ואיך נבי דוד מי אנכי כי הכאתני
 עד הלם מלמד שבקש משה מלכו' אלל הקלה א תקרר הלם' ואין הלם לא מלכות
 כי אהיה עמך : רצונו משותף עמך בשליחותך : ואיכנו כמו כי אהיה עמך ודעוק
 כי גם נאמר על העור וכלן צריך שתהי' התשובה מעין השאלה : ואמר שהשאלה
 הית' מי אנכי וגומר כמו שפירשתי שערכו שכל בערך המלך אמר כי אהיה
 משותף עמך בשליחותך ותהיה' גבוה מעל גבוהים : והקלה השיבו על ראשון
 ראשון על אשר אתה מתירא מכני פרעה אהיה עמך ומו' שה' עמו לא יירא'
 ועל אשר אמרת וכי אונאי תדע כי בהוציאתך וגומר תעבדון את האלהי וכדי
 לך ולהם גדולה כזה שתהיה הקאר כיני וכיניהם לקבלת התור' : וכעל העעמים
 מוכיח זה הפשט שעשה האתנחתא תחת שלחתיך להפסיק בין שני עמיים :
 מה לך האות : קשה היאך נתן אות מדבר העתיד על ההוד' ולכן אלאוין כי זה
 לך האות טכ אל הסנה שלא אוכל : תעבדון את האלקים : כי כבר עי' הגלות
 נודרך נפשם וגופם ויהיו ראויים לקבל את התור' מנורף כי עי' נבי מוצרים יקנו
 דעות אמתיות : ומה שאמר תעבדון וכלל משה עמיהם ולא אמר יעבדון : כי
 בשמועת כ' רכרות היו כלם כמעלה אחת ושמעו' כמו ששמעו' משה וכמו
 שאפרש' אלל הנה אנכי כל אלך בעב' וגומר : אך לפירש' הש' קשה שפירש' כי
 לקפו' ג' חדשים יקבלו את התור' והלא המכות היו שמשות' רביע חדש ושלושה
 חלקים ההתראה : ובאולי עקר חקר מן המפור' נראו להיות אקרי' נאתם מומזרים

פלא בחדש השלישי וגו' למה שמו' מה' לית מס' סלי הויס' פמסר' לני' מך' קשה
 צי' משתי חלוקו' לא יולג' או שידעו' זה השם' או לא' וכשום' אופן' לא יהיה' לו' אותי'
 שא' רצון' משה' היה' כי' כאשר' ישאלוהו' על' מציאותו' והס' חתו' ית' בקש' שיאמר' לו' שם'
 אשר' חזל' החכמי' יורה' הורא' שלמה' על' זה' דרך' משל' אם' יאמר' אדם' ליה' ש' אחד'
 סלי' שלחני' שך' ויטב' לך' הוא' מבוחר' שאם' לא' יודע' לאיש' ההוא' מי' הוא' זה' הפלגו'
 משהוא' בחופן' שראוי' לבחון' עליו' לא' יתעורר' ללכת' אליו' ולע' שיהא' זרע' מציאותו'
 לזה' עקבה' ה' ות' אהיה' אשר' אהיה' למור' שהיותי' ומציאותי' תמיד' בענין' אחד' ואינו'
 תלול' כזולתו' אהיה' ב' פעמי' אהיה' עולה' מ' והוא' מס' של' מ'ב' סמק' לני' ואונק' לוס'
 תרגם' אהא' עם' מאן' דהא' עד' וחנתי' את' אשר' אחן' ואל' אהיה' השני' לא' פירש'
 דברו' ג' אהיה' לת' אחד' יהוה' יהיה' יהיה' ומספרו' שך' והוה' שך' טוב' לישראל' ומה'
 שאמרו' חזל' אהיה' עמהם' כשעבוד' מלכותו' ומשה' ענה' דיה' לנר' כשעת' רצונו' של'
 היה' ליעד' העוכס' קודם' החטא' שהרי' הם' בחירש' ואולי' לא' יתמלאו' או' יטובו' ואף' על'
 פי' של' דעו' ה' אין' מדרכו' ליעד' אל' אחי' החטא' חלקי' אבותי' כפי' שהיה' שנה'
 הזאת' אם' על' ג' המושב' אם' על' ג' הקבלה' לזה' נתן' מענה' בשמים' אם' על'
 המושב' אהיה' וגו' אם' על' הקבלה' ה' שפי' אבותי' כפי' או' אולי' רצה' כזה' לפי' שעדיין'
 אף' כי' יכירו' ישראל' מציאותו' ות' יתפקו' אם' זה' הנמצא' משגיח' בתחתונ' לכך'
 הביא' ראיה' מהאבות' שהשגיח' בהם' והטפיע' עליה' טפע' טוב' זה' שמו' וזה' זבחי'
 שמו' עם' זכרי' עם' שם' של' היה' עולה' תריג' כנגד' תריג' מצות' ושמו' עם' זה' עולה'
 פסל' וכנגד' מצות' לא' תעשה' ומצות' החמה' וזכרי' עם' זה' שהוא' מחני' השם' הסותר'
 רינו' למצוות' עשה' שעולה' רמת' ורוב' מצות' עשה' תלויים' בזכירה' שאדם' צריך' לזכור'
 להיות' ריו' בעשייתם' וזכי' ישראל' מבאין' שאין' מוקרים' שמות' הקדש' אל' לזקנים'
 וחכמי' ושמעו' לקולך' כל' שמועה' שאחריה' למיד' או' בית' פירושו' הכנת' הענין' ולא'
 שמוע' הקול' דרך' שלשת' ימים' קשה' למה' היה' מוכיב' כן' מואחר' שידע' של' משלחם'
 בדרכו' אל' אחרי' המכות' הל' שלח' בני' להעלותו' אל' ארץ' טובה' וגו' אל' טוב' כו'
 כדי' שישאלו' בלי' כסף' וכלי' זהב' שאופן' לטפת' זה' הזכרו' לרדוף' אחריהם' להניח'
 ממונם' וה' לו' נתכנו' עלילות' כדל' יתן' ופירש' אל' תחשבו' שאולותכם' תהיה'
 שפרע' כנדב' לנו' ואמר' לנו' לכם' זה' איננו' כפי' ידעתי' וגו' וגם' ש' תחשבו' להלחם'
 בהם' ולנאת' בעל' כרחק' ג' זה' אינו' ולזה' הוסיף' ולא' ביד' חזקה' כי' תר' אלף' ככמי'
 לא' יוכלו' להלחם' עם' ארזי' אחד' שא' ושלחתי' את' ידי' עו' ואלח' ישלח' אתכם' להלך'
 אפילו' דרך' שלשת' ימים' לט' של' ואל' אתכם' למרת' ביד' חזקה' כפי' פשוטו' כמו'
 ויעבדו' יעקב' כרחל' רגומי' בשבילי' אשה' משכנתה' הוא' הרין' השנים' אלף' שדבר'
 הכתוב' בזה' כמו' מכשפה' לא' תחיה' שדרך' השני' לשלוח' אל' לכו' האנשי' לא' היה'
 שיק' ומגרת' בית' דוראי' לא' היה' העבר' דר' עם' המצרי' בבית' אחד' ומפני' אשתו'
 שם' דאקור' משו' יחד' אבל' על' המצרים' אינו' שייך' דהיה' אשת' ישראל' משמרתה'

ונצלתם את מזרחים תמורת עבודת רדו טפה ס' רבוא : לא ברא' חלוק ה' :
 מתטובת מטה המיותרת כוכל להוציא כי כוונתו היה לירד לעומקא דענינ'
 לדעת מהות הטם הזה . והקלה השיבו מזה בידך . והוא השיב על מהותו
 מטה . והראה לו הקלה שאפילו דבר שהוא בידו אינו יודע טעמו ומהותו קו'
 ממונו ית' ולכן הפכו למש : חלוק לא נראה . אולי הם יפסדו שמוד עצמו אינו
 ראוי לכבוא והו שאמר ודייק חלוק לזה נתן בידו האותות כי באלה יאמרו דברע:
 מזה בידך . מ' זה בידך שארבעים טפה יהיו השבט בידך . מהם כמון וזה
 והכחו מהמטה דומם והיד חלק מבעל חי ואמי אשיב היד לדומם בנרעת והמטה
 לכה : אחו בוכבו . כי טמה עיקר הקס וכדי להגדיל הקס : וינס משה . אבל
 מוכני תמיני המכשפי לא נס טזה היה נחט גמור אבל תמיני החרטומים לא היו
 בהם תפועה חף שהיו בדמות תנין כי הבשפים לא ימצאו כמזל טבעי גמור .
 מוצרעת בשלג חלז אחרו על מדבר דלטוריא על ישראל . ואם בן במשה בן בני
 של קו' באבשים אחרים : והיו המים וגומה והיו . בשהפסוק מאריך הפסוק דרבו
 לכבול הלשון כמו והיה ערכך יובן כי טפה ועד טשים טפה והיה ערכך ודכס
 כאלה . או והיו הטמי לרמוז שלא טבו להיות מים : לא איט דברים רצונו להשלך
 הדברים לרוח כי ידעתי כי לא בדברים יסר פרעה לכן אמר אלכ ואת המטה
 הזה וגומר טהיה שבע לגו כקול להכות אותן בסועל ולא בדברים . וכפי פשוטו
 שבע על חרון כח המדבר : גם מתמול גם : רצונו גם זה ימנע היית יכול לטעון
 טענה זו אבל חטאתי טהי' מלאכת יוס או יומים אבל עכשו טמנעתי מהדבר
 ילך באריכות לא איט דברים וגומר : בכד פה . באותיות כשוף וכבד לשון
 באותיות דעלגת . או בכד לשון לדבר בפני מלכים : מו טס פה לאדם . אתה
 אמרת היתך כבד פה מו טס פה לאדם רק אני וחרון הכלי גנאי לאומן : או
 לאדם טב למטה לבדו ולא למוץ האינטי שלא יהיה תשובה לדבריו : או לאדם לל
 לאדם הראשון טהיה יודע ע' לשמות . כי באולי מטה חטט טפרעה ודכה עמו
 כלשון שלא יבין ביהיה יודע ע' לשמות כמו שדרשו חלז : ישם אלס : היומר
 קנין יאמר טבו בעל האפסיה כמו מו טיכפה הנה ישם החטף : אלס או חרט .
 קריאת כל לשון מוס הוא מלרע וקיימך כל מוס רע : או חרט או עוה . הקדש
 חרט לעור כמו שאמר חל קמאו נתן דמי עיבו חרטו פנת דמי כולו : ביד תשלם .
 כתרגומו ביד מאן דכשר באשר חטב טהוא יוציאם ממצרים ואו תבך יבא אחר
 ויכנס אלס או רצונו ביד המלך אשר ימליך בעדו וקרינא דאיגרת' איהו להיות
 פרוקא : גם כוכל לפ' שיתן לו שליחותו בכתם והו שלח נא ביד מה שתראה לטלוח
 שאומר אלס : הלל אהרן הלנו . בלו' לא יהיה לך גנאי חס איט אחר ימליך בערך
 כי אין לך להתבייש מחטף בפרט כי אתה טהיה העקר והו טקיים ואתה תהיה
 לו לאלהים : כי דבר ידכה . חף על פי שלא ימותו : ידבר הוא וגם הנה .

לת

לת טס של הויה רנון שמקורו גם לזהרן : האותות : אף על פי שלא עשה בו
 אור אחד רזנון על להבא : לך לשלום : תלך לקנות השלמות : מכאן אל תהי
 ברכת הדיוט קלה בעיניך : כי מתו כל האנשים : חזלו אמרו אלו דתן ואבירם
 שירדו מנכביהם : ומוכרח הוא דאלו הית כונת הפסוק על מיתה זיוט ולא
 כדתן ואבירם קא מיירי הוה ליה למומר אשר בקשו מאי המבקשים מכלל דעודם
 חיים : וממלת אנכי דייקו שהם דתן ואבירם כמו שפירשתי לעיל אבל שני
 אנשים המוכרחים שירדו מנכביהם דאלו נעשו קומים ומטובים כמותי כד'א
 במחשכים השמימי כמותי עולם : ואי אפשר דהרי כתיב העיני האנשים ההם
 תתקד : וגם חשוכי בנים אי אפשר דחשובי כמתים כד'א הכה לי בנים ואם אין
 מתה חכמי דהרי כתיב נשיהם כמיהם ועפס וגומר : וגם שהיו מזורעים דחשובי
 כמתים כד'א אל בא תהי כמת וגומר גם זה אי אפשר דכתי' העלו מסביב מסכן
 וגומר ואם היו מזורעים לא היו רשאים לבא במח' : אלא עב ירדו מנכביהם
 ועני חשוכ כמת : ויקח משה את אשתו : וזה שלקח אשתו וכמו כד' שלא יאמרו
 מהל שמושה בא לנכות את מחלו אם ילכו ילכו ואם אין יכרח לו בגפו לכך הביא
 אשתו וכמו עמושתהיה ובחובה מההצלמה והדאמת בידו : וירכיבם על החמור
 בכאן שיבנו הזקנים סאשה העתיקו התורה לתלמי וירכיבם על כושר האדם
 דזכום בזה כי הדריכס בדרכי הפרשות והרכיבם על החומר שהוא כושר האדם
 והוה גב כונת חזל בחמורו של משה ור' פנחס בן יאיר דרומיהם : ורוק שבבלעם
 באמר אתתן ולא חמור : ואת בנימי : כמו וכני פלוח אלמא שאליעזר בולד בדרך :
 המוכתי אשר שמתי בידך : מכאן שכל האבות היו חקוקות על המטה :
 בכרי ישראל : שכן יעקב לקח הבעור : כדן ובקנין גמור : וגם הדבר מוטל פי
 שנים וכן זכים ישראל לעולם הזה ולעולם הבא : אכס ההנהגה : הוה האמת
 בכורות לכה שהיא הית כבת תכליתות לגאולתם : וזהו בדרך במלך : חזל
 אמרו שנעש על מנת עסק במלך תחלה משום דאין מעברין על הינות לש
 ממנה לכה הרעות : אע"ג דמנות מוגלה רק מנות עשה ולמה היה חייב מיתה
 בבר דהשוחל וקביטו בקעה מאה שהקלה : מקדק עש הדיוק בחוש המערה
 זכפי פשטו וקבט המלו שחלל היולד שמתגע להגלו : סירח כל כך עשה
 במהירות שהגיע עם המה להגלו : וכמעט מתבה הגלוי : חתן דמים
 הנמול נקרא חתן כי זה התחלת להתבסס במנות השם וולהיות כי צפורה לא
 נקתה כאלה לעשות מילות אמר חתן דמים וגומר דנוה התחלת שפכות דמים
 את לי : ואו אמרה בראשון חתן דמים בקתם כלומר שהילך היולד בולד לדם
 וקמוץ רע בביתם וכשהן מונני אמרה שנהפך הדם לדם מוגלה : שמה : וירף
 גמלו : מה שלא אמר : וכן מאתו רמו שדין לא בגמרה : הקנה שלא פדעה
 והמל ולא פדע כאלו לא מל : ולכן חזרה לעשות הפדעה : וזה שאמר דמים

למולות בלשון רבים כ' רמים וב' מולות מילה ודמה כריעה ודמה : וספק לוי
 אהרן נשק משה כי משה העניו להג כבוד באחיו הגדול ולכן לא אמר ויטקו אש
 לאחי : וקמי בני ישראל : המקובלים מהשמות שנקרא לוי : והם נאספו עמו
 ללכת אל כהנה אהן בבאם אל הארמון נשמתו לאט לאט ה' ויחר באו משה
 ואהרן לכדם : האותות יעניי העם : אבל הזקנים לא הוצרכו לאותות כי רצו
 להם בוכרן השמות הקדושים מה שאין כן להמון העם : כה אמר ה' עשה לו
 ד' יסודות שיטויב לשלוח העם וכנגד ארבעתם התרים פרעה בשליחות
 בכפירותיו : כה אמר ה' הניח לו מציאותו וכי הוא עלת העלות : וכנגדו
 אמר פרעה מי ה' : אלהי ישראל : כי זה הנמצא משיג מלאך שבוחר לו גוף
 מקרב גוי : וכנגדו אמר לשלח את ישראל : שלח את עמי : כי זה הנמצא
 ומשיגו גם הוא יכול לזוות לכל מלכי הארץ והוא אמונת היכולת : וכנגדו אמר
 אשר אשמע בקולו שאינו יכול לזוות אלי : ויחגו לי במדבר : שזה הנמצא משיג
 ויכול יש עבודה רצויה ומאקת אצלו : וכנגדו אמר וגם את ישראל לא אשלח
 לפעולה זו : לא ידעתי את ה' : שלא היה מכיר רק שם אלהים שהודיעו וספק
 והובא מד שנתחדשו בזרותי : וגם את ישראל : באם תמני לומר שתאמת אלי שם
 ה' : אלקי העברים : כשאמר פרעה לא ידעתי את ה' רצה לתת לו קיימ
 שיכירו אמר אלקי העברים כלומר האלה אשר פרקם אברהם העברי אבי
 יחקם : דרך שלשת ימים : מה שלא שאל שיטלחם חפשי כבר פירשתי כי לא
 היו משאלים להם כלי כסף וכלי זהב : פן יפגענו : מפני עון מביעת הזבחה
 מאז נהיה גב נזק למוך : למה משה ואהרן : כמדדש אתם למה ודבריכם למה
 וחרון המדרש מורגש בפסוק : לטבלתיכם : לעסקיכם והוא משל הדומע
 שאינו רל לעבודת פרעה מדאמר ממעטו דלל ממעטיכם וגם שבת לוי לא היו
 משועבדים למלאכת פרעה : או אמר אל הזקנים לבו לקבלתיכ' : הן רבים
 עתה : הן בזמן שלא היו לכרבים אמרנו הכה נתחכמה לו ושמונו עליהם עבודת
 פרך לש עתה : שהם רבים : תכבד העבודה : בהכבדת העבודה אל יהי להם
 פנאי לקסת עצה מאלו דברי סקר : ואל יטענו : פירש רש"י שאין פירושו יפת
 ואצל וישעיה אל הכל פירש ויפן והם משרש אחד ולע : וינעקו אל פרעה :
 שחשבו שיהיה מרשעת הפגעים לא מטעם המלך : ולכנים אומרים : חלק
 כבוד למלכות כי חששו באלו גזרת מלך היא : וחטאת עמך : שלא תהיה
 המלאכה כראוי ומצא חוטאים עמך : ועתה לבו : מלת עתה מורת על הזמן
 כלומר עתה עתה לבו לעבוד : ויבענו דתן ואכירס דאתיא נכנים נכנים :
 ואינו שכ על השוטרים כי כשרים היו שהרי אהרן נבחרו לע' זקנים : משה ואהרן
 נכנים : להמתין מה יעשה להם המלך : כי כאלו היו כחגרת שוטרי בני ישראל
 נמתניים בפרודו והשוטרים תכף נצלתם מאלת פני המלך פגעו כס :

את

יקרה שיהיה הגדר בלתי הנגדר לפי שהגדר הוא אחד ובגדר ימצא הרבה
 אבל ה' ית' הוא אחד פשוט. מכל הפנים ולא יוכל להיות נגדר בשום סוג והפדל
 לזה יהיה עצמו ושמו דבר אחד. ואתה המעיין שים עיניך על פירושי זה כי הוא
 דבר נכבד והיה צריך לכיבוד רחב ואכזבי בחרתי הקצור וכוה יתורנו כל
 המסקות הנפולות בזה הדרוש ותכלית הכונה כי לא נודע לאבות פנים אל
 פנים להבינם עצמותם שם של היה כאשר נודע למושה: לתת להם בני תתלל
 והם תי' ותלן שעמדו שני המוקדשים: אשר מצרים מעבדים: היא הקבה אל
 הנאקה: ולא ימצא רק מין אחד מפני ישראל ולא עובדים ופלת עובדים:
 את בריתי: ברית בין הבתרים: ולקחתי אתכם לי במועמד הר קניז: מושה
 ולא ירטה רמז שיהיו מורשי לבניהם אבל הם לא ירטה: וכן לגבי תורה כתב
 מושה קהלת יעקב שהאב מחויב להורשה לבניו: או רמז שבכות התורה ירשו
 הארץ: ולא שמעו: לא קבלו ופירש אל משה לדברי משה: מקצר רוחי שפחד
 שלא יהיו פרעה אותם בחרב ולא יבגורו שלא האמינו בני ובכבדו: או מקצר
 רוח שב על משה שלא היה יכול לקדר הדברים לכבוד פיו ולשמו: ואיך ישמעני
 פירש רש"י זה אחד מ' קו בתורה: הרב המורחי הקשה על רש"י פירכות על
 הקו: אך בהגשתי בדברי רש"י שמהפך פירושו ומפרש ראשונ' על שפתי
 ואחכ ואיך ישמעני: גילה בזה דרך הקו שהוא בלי פירכא: וזה דרכו: ומה
 ישראל שאבשר להם בשורה טובה ואני מורגל ביניהם לא יבינו אותי מפני שאני
 מורגל שפתיים: כהנה שאבשו לו רעה ואיני מורגל עמו: כל שלא יבנני מפני
 ערלות השפה: דוק כי בזה יתורנו כל פירכות ודברי הרב המורחי אל: אל משה
 לאמר: באמירה גמורה ולא בדמוז: אני מאמר מוספק וכן רצונו בכל התורה
 הזכאמר אל משה ולהיות זה הראשון פירשתו: גם הוא מורה על הדבור בלי
 חמזעי ולכן לא ימצא מלת לאמר בשאר כתיביו וולתי פעמים ביהושע באולי
 מפני שתלמודו של אדם כמותו כיוו שדרשו אל על דעתו כי אחרי מותו וגומה:
 את כל אשר אני דבר: רצונו שאחוק את לבו ומעתה לא יהיה לו עוד פתחון פה
 זאמתלא: או רצונו לפי שמדרך העולם כשהתלך שולח שליח להתגרות מלחמה
 כמלך אחד שהוא אומר אל שליח לך אל הנכבה והשפל הזה ואמור לו כך וכך
 לאלה השליח לא יאמר רק עצם השליחות ולא דברי הקטורין: אך כאן אמר
 הקבה למושה דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דובר אלך שהוא רשע
 עומא וקשה לב וכאלה: בא דבר: בראה שלא היה אהרן עמו עב טען ואיך
 שמעני לכך הוקיף תבך וידבר' אל משה ואל אהרן: ויגוס אל בני ישראל ואל
 פרעה: שנתן חנו ומוראו כענין המלך והעם: והוא מלשון אני צויתי למקודשי:
 ואת העורבים צויתי לכלכלך: כי כל מה שיקבע השם בלב כל פועל מדבר או
 בלתי מדבר הוא צונו והעד הגמון: האה נתתיך אלהים: לפענה כלומר שיראתך
 עליו

עליו במורא שמים • או רצונו שתמיד בכל מכה ומכה ילך ראשון להודיע הדבר
 לישראל ואח"כ לפרעה למען בני ישראל ירגישו גדול הנקיים ולכן הקדים ישראל
 לפרעה • גם יוכל להיות פירוש וינס שמתה אותם לשמים כמו וצדק לגודל •
 עומד לת' עשה מ'לכני רוחות מ'שרתי וגומר רמו שהיה צדיק כמלאך ה' •
 אהיר ואלקסה • ב' במקורת הך ואיך להוציא ממוסגר אסיה רמו שנתכבד להם
 מקום בגיהנם • דודתו תרגם אונקלוס אחת אבובי ולא אחת אח אבובי
 כמו שמתרגם במקום אחר • וזה לפני שיוכבד בתו של לוי היתה וכת לו
 אחות קהת שהוא אביו של עמרם נמצא שיוכבד אחות אביו ולא אחת
 אחי אביו • אחות נחשון • דברי חז"ל ידועים • ומה שלא דרשו בן אצל לכן שלא
 היה צריך בדיקה וכבר אליעזר ידע ארסו ורבעו ומחמת דוחק הוכרח לבחור
 ברבקה אף כל פי שהי' אחות לבן • מבנות פוטאל • מאחרי לא כוכר עוד
 במקרא דרשו חז"ל בוי"ב שדרשו • הם המדברים • בתמידות • כי אלו היה רק
 פעם אחת הלל הם אשר דברו • הן אחי ערל ספתי • למעלה שתק משה שקדבר
 היה לשיניהם למושה ולאחרן ומשם כי לאחרן ידבר אצל כשהפך הדבור לגדול לבד
 בא בטענה הזאת • הוא אהרן ומושה • לענין האמירה הקדים אהרן שהיה
 המליץ ועיקר ולענין היציאה הקדים משה שהוא היה העיקר • הם המדברים •
 בגי' משה וא' יותר ללמדך שעל היציאה משה עיקר • וכן מוכח דבסוף אמר הוא
 משה וגומר ולא אמר הם • יהיה נביאך • רצונו משה מפני בוכה לשונו היה מור'
 ברמזיה לאהרן מה שיבדע ואהרן היה במדרגת נביא שהבין הדמויות • אכל לל'
 אתה תהיה במדרגת פביכול האלהות • ואהרן הנביא • אתה תדבר • כי די
 שיביך אהרן • והוצאתי את נבואתי • כמו שהמלאכים נבואות בשמים כך
 ישראל בארץ והוא ער כי חלק ה' עמו כי שאר האומות נבואותיהם מיוחדים
 לשריהם ולא להקב"ה • ומשה בן שמים • הפסיק העניין להודיע מנין שנותם
 ללמדנו שעד הכה חיו באנשים שלמים ומכאן ואילך חיו כאלהיים כד"א משה איש
 האלהים • אתתי ואת מופתי • אות הוא דבר שמביא האדם לדי' אמונה וכן
 תרגומו של ויבא ואתא • ומופת הוא דבר המפתה להאמין בדבר ההוא • או
 אות הוא שמוציא כד"א ומאותות השמים אל תחתו • והמופת הוא גם ארצי
 ועל האמת הם שמות כרדפיס • יהי לתנין • והשני יהי לתנין וקיימך יהי אור
 ויהי אור • לתנין • שם התנין ביבשה הוא נחש וכיס הוא דג • ועשה הנס בתנין
 לפי שפרעה קרא עצמו תנין שג' אפי' התנין הגדול וגומר • גם פרעה • גם
 לרבות אשתו שאף לאשתו קרא ועשתה כן בכשפיה • בלהטיה • זה אחיות
 עינים ונגור מן לשון להט החרב • שכל דבר המזוהר ומבזיז תכלכל הרשות וכן
 יעשה אחיות עינים • ונגור בלטיהם מן ותבא אליו בלט שהוא דבר מכותה גודע
 אליהם לבדם • גם יש מיעשה כשפים נעשים בלהט החרב • ולמלה הזאת אין

וכבדה ועליון שבכבראים שהכל שנים אצל יכלתו ית' • והננס באזבע אלקיים על
 ידי המערכת ושלא לה אין יתרון למה ואהרן עליהם • ואמרו אזבע ולא יד
 להמעוט העכץ כי עליהם נלקו ביד כד' א וירא ישראל את היד ויחקהו לזה השם
 שהיה מורגל בפיהם מעת יוסף כמו שפירשתי אצל לא ידעתי את ה' : משלתי
 בך • לשון שקוי ואינו לשון שליחות כי לא יכול בבלתי יודברים רק כבעלי דעה •
 ואם מנינו ושלח את העורב • כבר פירשתי במקומו כי היה שליחות על מנת
 שלא לחזור : והפלאתי וגומר • קשה למה לא אמר גב והפלאתי גב במכת
 צפרדעים : ויל דדרך הצפרדעים שלא ילכו חוץ לגבולם אבל הערוב דרכם לרוץ
 למרחקים : כי אני ה' • מאחרי אמת לא ידעתי את ה' עתה תדענו : בקרב
 הארץ • ולא כדעת החושבים עבי' קתר לו וחוג שמים יתהלך : ושמתי פדת •
 חקר כתיב שאחר הפדת חזרו להשתעבד • אבל פדות שלם לעמו מלא שאמר
 על הגאלה העתידה שלא יהיה אחריה שיעבוד : זכחו לאלהיכ' בארץ • בארץ
 מלכותי ולא תחת אומללה אחרת או שב לארץ גשן : במקנך אשר בשדה • אף
 אותם שבביתו מתו באכת הדבר אלא שדבר הכתוב בהוה כמו ובשה בשדה
 טרפה שאף טרפה שבבית אקורה אלא שדבר הכתוב בהוה • או מכל לפרש
 בשדה דוקא וזה היה נק' בתוך נק' שהדבר אשר כבתו האויר המעופש לא היה
 במשך בתוך העיר רק היה ממוית המקנה שבשדה לבד ויוכל להיות שהיו
 מרחיקים הבהמות מן הבית להיות' אלקות שלהם : וימת כל מקנה • כמו כלנו
 שתיים שר' חלק רב מהם : לא מת ממקנה ישראל ויכבד לבו • מאחרי מת
 בהמות שלו ולא בהמת ישראל התבחס למלאות חקדונו וגזקו מבהמותיהם לכן
 הכביד לבו : פיו כבשן • קרוב ללשון עד שיפוח היסם והיה נק' בתוך נק' שזה
 מדרכו ליבש השחין : וזקן משה • וכתיב מלא חפניכם הרבה כפי' נעשו במכה
 זו שחופץ משה החויק מלא חפנים : לעמוד מופני השחין : פירש המבעבעות
 שהם מן השחין והכתוב הזכיר הקבה תמורת המקובב • או רצון הפסוק שלא
 יכלו החרטומי' לענות ולעמוד בזכות עם משה : את כל מגפותי • פירש רש"י
 מכת בכורות שקולה וגומר • ורבי' משתבשים בקריאתו דרזנו מכת בכורות
 בפתח הבית ובטורק היוו והיא מכת ברד שהכה כל המביבי' ומצאתי ברש"י יטן
 כתוב יד דגורס בצורת וכן בר' לי עיקר : כי אין כמוני • מורה על היכולת :
 ויחוק ה' • זה השם חזק לבו על שלא שמעו מיוסף חשב שמה ברה הדברים
 מלבדו כמו שפירשתי אצל לא ידעתי את ה' : מהתולל • משתבח מגורת קלסלה
 ותרומוך • או הוא מלשון מקלה כל' עד שתי תהיה נרום כמו המקלה בשביל
 עמי והיה בית בעמי כמו בית ועבד יעקב ברחל' גם יוכל להיות מלשון רוממות
 מל' כלו לרוב בערבות והתי' נוספת כמו וישתמר חקות עמרי והוא כמעט כמו
 הפירש הראשון : כעת מחר • כעת שהיה מדבר עמו : אשר לא היה כמוהו

בכל

ככל העולם והכלל היותר גדול כמזרים שאין הגשמים יורדים שם: ואין דרך להיות שם ברד: שלח העו: מרגלא במי חזל התורה חסה על ממונ' של ישראל והרי בכלן מוכח שחסה על ממונ' האומות גכ: וזל דגס כאן בשביל ישראל היה דכתי' וגם אתה תתן בידנו עולות וזבחים: ותהלך אש ארצה הכך מטבעו שהאש עולה למעלה: ורב מהית קולות: בכתרגומו וקני קדמוהי רוחא: ערס תיראון: רצונו טרס שאתכלל תהיו יראי' לכל' אחר שתהיה הרוחה לל' תיראון עוד: כי לה' הארץ: יודה על החדוט: והפשת' והשעורה: קשה וכי בטבת נמצאו שעורי' שהרי כל מכה שמשא' חדש נמצא שבטבת ירד הכדר: ונוכל לתרץ דכמזרים מפני הנילוס יותר קלים וזמזרים להתבטל הפירות: והחטה והכקמת: ואס' תאמרו כמה יכה אותנו ידוע תדעו כי החטה והכקמת שהם לכל חייתכם לא נכו במכה הזאת והם ביד האלקים לאכד אותם מכם: גבעל מלה מורכבת מן גב ועלה: אפילות הנה: אין לו עוד דמיון במקרא: וכדכתי' חזל הא' בחרפי הא' באפלי וכן שנה שהית' אכלה: ויוסף לחטא: מה שאמר במכה הזאת ויוסף לחטא ולא באחרות: הוא שכרעה לא בקש רק יסדלו הקלות והברד ולא המטר ובתפלת משה חרל גם המטר אז חזר לחטאו הראשון וחשב כי מקרה הוא ולא קר בתפלת משה וזהו ויוסף לחטא:

שאלם פרשת וארא: ההודא' לאל גדול ונורא:

בא אל פרעה • בארמונו כי שאר התראות היו על שפת היאור • ורצונו בנתינת טעם כי אפי' וגומר כלו' אל יעצרך אף על פי שלא שלחם כי הקבה שאפי' הכבדתי לכו: שתי • חקר כתיב קרי שתי רמו להביא עוד שתי זכות וזלת זכות בכורות שיביא הקלה בעצמו ובכבודו: אותותי • ל' תיקרי אותותי שא' אותיותי שהם אותותי' השם הנכבד שהוא היה המחוק ומכבד לכו כמו שפירשתי כמה פעמי • וכמו שההוג' השם באותיותיו ינעקר מן העולם כך יהיה אחרית פרעה ועמו • ולזה תרגם אוינקלוס אותותי הראשון אתי שהוא תרגום של אותיותיה' אתותי שהוא תרגו' של אות' כמייובעלי הגימטריאות אומר' כי בא לת' בלעם' חיוב כי כבר יתרו ברח לו והם כותרו מיועצי פרעה שיעצו הבה נתחכמה: ולמען תקפר • כדא' עליה לכניכס ספרו וכניכס לכניהם דיואל: עין הארץ • בכתרגומו עין שמשא' דארעא • שרצונו נצוץ השמש הנופל על הארץ כמו שיקרה בלקות השמש הכללי שישוב היום כחשכה לילה • ורש' שפירש מראה הארץ רצה להיותו מגורת ועינו בעין הכדולה: ויכן וינא • שחלק כבוד למלכות והלך

אחורנית והוא ויפן מלשון פנים - ונתן להם מקום למען יוכלו להתיעץ ביניהם
 באשר עשו : זה לנו למוקט - למאז ליחס המכות אל הטבע או רמזו בזה על
 משה : הטרם תדע - לפי שמשנה אמר להם ואני ידעתי בי טרם תיראון אמרו
 לו וכי תרצה להמתין ולדעת טרם פעם אחרת בענין שיאבדו מזרים : ויטב את
 משה : מי שלא ירגיש ההכרח בין פועל או פועל להופיעל לא יטעוס דברי רש"י :
 מי ומוי ההולכי - פרעה אמר להם הלא בולבם קופכם למות במדבר ורק יקושע
 וכלב יותרו והוא מרצה במי ומוי והם השיבו כבערנו כלך שכן הגזרה לא תחול
 על פחות מכן ב' יתדמוכן ס' : ראו כי דעה דעת פרעה היתה כדעת בת
 הפילוסופים המשבשים שיש שני אלהות אחד פועל הטוב ואחד הרע ואמר פרעה
 שפועל הרע הוא אלהיהם של ישראל והוא הביא עליהם המכות : והוא שאמר
 משה רבנו עליה בעגל למה יאמרו מזרים בדעה שאין בידך רק לפעול הרע -
 וכן אמר הבבלי עושה על ובורא רע אני ה' עושה כל אלה : כנגד המאמיני
 שיש שני אלהות אחד פועל הטוב ואחד הרע : או רצונו אתם רעים ובעלי מזמה
 שואלי הרבה כדי לבא לפשר וכן ודעתך להליכ' בלי חזרה והכרת פניכם
 ענת' בכם כאשר יאמר משל הדיוט : לכו גא הגברים : והשף יהיה לערבון :
 כי זאת אתם מבקשי' כמו שבירשתני בדרך הקוחרים השואלי מזה כדי לבא
 להשואת שמנים וכן אתם בקשתם הרבה כדי לבא לזאת הפשרה : או יהיה כי
 זאת אתם מבקשים עד עלי היו בלבה רצוני שאותם שב אל הרעה אשר אמר
 בלו אתם מבקשי' הרעה בכונה ורצון וכן בלבה שב על הקורות אותם : בארבה -
 בשביל הארבה וכן ויעבד יעקב ברחל ויקרא בן לפי שהיה רב מאד : ברוח
 קדים - רוח מוכן לפורענות כדא הגה ברוחו הקשה ביום קדים : ויחכ בכל
 גבול - ב' במקורת הך ויאריך ויגח ביום השביעי רמז למה שאמר אל מתענין
 ומתיעין על הארבה בחול אבל לא בשבת : לפננו לא היה בן ארבה בארץ
 מזרים : הוסף בארץ מזרים להתיר הקפק מיואל כי ארבה ההוא היה בארץ
 ישראל : ומתוך הארץ פירש הארבה ככנס בין השמש וכן הארץ והכרס
 ביניהם כי הארץ לעולם חשוכה : וכן היה בכל איטליה בשנת ג' לפק : שא לא
 חטאתי כי בן הקבה שמך חלקים אלי : ולכם על שחשדתי אתכם לכורחם
 ועל שגרשתי אתכם : רק את המות לפי שפעמי' אחרות אמר למשה שיעתיר
 ואלכ חור לסורו על אמר רק בלו' אם לא אשלחם לא אשאל מן לעולם שתעתיר
 בעדי רק שיקר הפעם המות הזה : וקראו מות כי אחרי הכרד והארבה לא
 כשאל להם שום מחיה : וימחר פרעה לקרא : לפי שמשנה היה בבעם על שגרשו
 לא השיב לו מענה : רוח יס' על זה וכיוצא בו באמר משהו לגוי ויאבדס כי
 ברוח קדים בא הארבה והוא יס שהוא הפכו בשלם חשב : שלא היה ברוח ה' רק
 על פי טבע או המקרה : לא נשאר ארבה אחד - עוד היום תפלת משה

עומדת

עומדת להם למזרים שאין ארבה בכנס בגבול מזרים. ובארץ ישראל ובאי צפרי
הקמך לו הם רגילים לבא. ובלכתם לדרכם בפואם בגבול מזרים יפנו לנד
אחר. וכן הצפרדעים שאמר ימשה רבן ביאור תשארנה המה הקוקרדילוס
הנקראי בערבי אל תמאס. במזא שתפלת מרעה באמת לטעה ולדחות.
וחזל אמרו שאף המלוחים שבהם פרחו לקס. ומה שלא דהאון אלל הערוב
לכי שפתח החיות היה עליהם והוא לבעת בהם. על הצמחים. כי בן האלות
והמופתים למעלה מן הטבע. וימט חשך. שנתחדש העובי לכ באור עד
שהיו ממששו הרוח לגמט. והקסה הית. כי חשך הלילה הטבעי הוא אור מוכן
לקבל האור והוא חמך. בהעדר האור לבד ואמנם זה החשך היה אור בלתי מוכן
לקבל האור לרוב עביו וזה לא הועיל להם אור הכר. והוא שאמר את אחיו מלשון
והואח לכניו מבערת שאפי שהיה להם אש ונחות לא הערואים. שלשת ימים
קסה והלא אמרו אל מכל מכה הית ממשטח ימים זהו החשך לא שיעט רק
ימים. באולי הים הנתה קיל צמור על ים סוף דבתי ויהי העין והחשך וכל
המכות שמשו על הים. ונתחתו מבית מוכן שבו איש תחתיו כי אנה ילכו בלא
אור. היה אור בקטנותם. חזל אמרו מכל מקום שהישראלים היה בכנס היה
האור עמוי. לכ יכורט במשבותם של מזרים. חשך אפלה. לא שהחשך
אור היום בלבד אכל היה מוקף על החשך אור עב ויהיה מוכנה כל חדרות וכן
העובדי בהרי חשך. לא יוכלו להשתמש בחרות ולא יעמוד להם האש כלל וזה
שלא חשך ויחשך. רק צלכם וכן חכם וגד. חף על פי שמשא אמר לו בכת
הארצה בצלכנו ובקרבנו נלך באולי חשב שמותך יבעש אמר לו בן על שאמר לו
מי ומי ההלכים. והוא דימה בלבו כי לא יתחו מקניהם ויכרחו. גם אתה תתן
קסה והלא בהמה הבעדת אקור לקרבן ומזרים היו עובדים האין. ובאולי
הוראת שעה הית. או כונתם על הבהמות הנקות. מה געבור. ככל התורה
לא נמצא בקהבות לשון עבודה רק במקום הזה כי משה דבר עמו על פי דרכו
ויען כי נמצא בכח מה העבודה הזאת לכם לכן ייתכן חזל הוא אמר ההוא אל
וכן הרשע. כן דברת. אמת דברת מלשון כנים וזכונה. לא אוקף עוד.
בהיכלך אבל אתה תבא חללי. או רצונו בדאמרי אינשי שממך יהיה החקרן
שתמות. כלה גרש. ולא כמו שאמר עד עתה מי ומי ההלכים. או בשלחו
כלה רצונו כאשר יטלף האם כליון בבבורים או בלה גרש. גרש אתכם. דבר בא
אין בא לאל עתה שהיא עת היצאה ועתה דבר מה שאמר לו בראשון ונתתי
את חן וגו'. ויש שפיתחו לשון בקשה אין רצונו שפירש בן בכל מקום רק במקום
הזה כאשר נותן הטעם. באולי העם. שלא ימנעו המזרים וימניו. וישאלו
איך דין תורה הוא שהעבד היוצא בשביעית צריך להעניקו קץ לעבדות רדו. חן
העם. שחשבו שהמכות באו להם לרשעתם ולחמם שעשו לישראל ולא בטרד להם
איכה

אינה : עכרי פרעה : ופרעה לא נכרה כיני' אמן לכבוד ודבר לו שלא כהוגן
 למען יבא אליו להשתחוות לפניו ארצה כעבד אל ארמונו : ובעיני העם : וזהו
 הוא דבר פלא כי האיש במקום גדולו שלפניו מקומו מורגל' עמו לא יחשיבוהו
 כל כך כמו אם יהיה במקום שאינו מורגל : כחנות הלילה : מקור ופירושו
 כאשר יחלק הלילה דלא איכא חפא קמי שמיא : וגם אין רצונו לומר כשעה היה
 שאני מדבר עמך שהיה הקב"ה לא דבר עם משה בלילה רק ביום : אלא יוצא
 מאחר שאינו שומע בקול שלוחי אלקי בעצמי : ואמר לשון יוצא בדאמרו אישתי
 הכני יוצא ידי חובתי שאמרתי לאברהם וגם הגוי אשר יעבדו דן אכני וגו' : עד
 כבר השפחה : מה שטינה אה"כ לומר בכור השכי בשעת מעשה הכל אחד
 ביום היו משעבדי בהם ובלילה היו משמים אותם בבית הבור שלא יכרחו :
 בכל ארץ מצרים : לפי שהבכורים כששמעו התראת משה ברחו לארץ חס ולא
 הועיל להם שהמכה היתה בכל ארץ מצרים : והוא שאמר המאמר האשית אונאי
 באהלי חס : כמהו לא נהיתה : כמהו שב אל קול הצעקה : בחרי אף : לפי
 שאמר לו פרעה אל תוסף ראות פני המתין לו וסבל חרון אפו עד שיגמור את
 דבריו ואחרי כן הראה בעקו יוצא ממנו בחרי אף : וכן דרך החכמי לתת מעצור
 לרוחם עד עת המצטרף : או נוכל לפרט שבחרי אף שב לפרעה רצוני שפרעה
 היה בחרי אף : ובאלה לא ניחם המרה הזאת הפחות' אל אדון הכביאי' : לא
 יחרף כלב : דלכנים בוכי' מלאך המות בעיר וגם משמרה שמה כלבים בוכים :
 המופתי האלה : לאפוקי מכת בכורות דקר' היתה בס : ואל אהרן החדש
 רמזו מעדות החדש כשרה בקרובים כימשה ואהרן : בארץ מצרים : מזהו
 כצטוית בארץ מצרים ולא זולת' כי שאר כל המצוות בקיני נצטוו : החדש : על
 פי הראיה ולא ברגע דבוקה עם השמש כי התורה ביארה בהיות החדש מורכב
 מימים חדש ימים ולא שעות ורגעים : ועוד שאמר התורה ובראשי חדשי
 תקריבו ואלולי היה ברגע דבוקה יהיה לפעמי' בלילה ואף קרבן בלילה וכפירוש
 אומר התור' על עולת התמיד א"כ ודאי הדבר תלוי בחוש : היה לכם
 לתו עלתכם ולתועלת נפשכם שתכירו שבטלה אלוה מצרי' אין בו ממש : וכן
 ולקחתם לכם וספרתם לכם : או אמר לכם לפי שהאומות מוכינס לחמה ושוראל
 מוני ללכנה : ולכן כל ימי התורה מתחילים מהערב : והמכוון להראות שאין
 אלהות וממשלה לשמש כמו שהיו חושבי' עובדיה : וכירח אי אפשר לטעות
 בראות שימינו מדי חדש בחדשו שפעם יחסר אורו ופעם יוסף : הוא לכם
 לחדש : לת הלל רמזו שאומרים הלל בלח : ראש חדשי לחדשי השנה : שאין
 שמות לחדשים בלשון הקדש רק ראשון ושני ושלישי לניסן וכו' ליציאת מצרים
 והשמות אשר הם אתנו הם פרסיים : ראשון הוא לכם : לומר גאולתכם ואינו
 ראשון לשנים : לחדשי השנה : השנה תחלק לחדשים ולא לחדשי ימים : מכאן

למדו חזל עבורי החדש היותם מלאים או חקרים וזה קצתו חזל שנים
מעובדי בכל יום שנה כדי שתמיד יהיה חסך חדש האביב ודבר זה ידוע למו
שידוע שיעור החדש והשנה בעשור לחדש הקדול ימים לקחתו לזיבתו
כדי שיעקרו ישראל מלבן תועבת מזרים כי באלהרד ימים ראו זכיחת אלהיהם
זכעת היותו במוול הצומח והמעולה שבמזכר תמי ולכן לא היה כזה מקחו
בעשור רק בפסח מזרים כי הדור שהיה צריך לכך הוא (שכמי) מכאן
שהתורה חסה על ממונם של ישראל שלא יבא לגדל מתרשם במכמת ופשת
מכאן שאין הפסח מכלל אלא למנוע צפראכלנו ואין נמנה על הפסח אלא
מי שיכול לאכלו על השנה בהיותו חי ולא אחר השמיט או דגמו על שנה
אחד כמנה ואינו נמנה על שני פסחי ומלת תכסו אותיות כמות רמו לר
כמות כפסח זכרי ולא כקבה טומטום ואכרדוניסום בן שנה בתוך
שנתו שלא יהיה לו יותר משנה ואין לפרש בן שנה על פחות ולא יותר דאם
אפשר שימצא כזה רבוי כפי הנדרך ומן הכשרי אמן העולם מקלל אבינו
וזהו קהל עדת ישראל אין עדה פחות מעשרה זקהל נמי עדה ועדה זקהל
כל חד וזהוין א"כ ישראל פמיו ולכן חזל שלשם הכתנת צריך לפחות ל' מן כל כתו
וכת' וגם מכאן לפרו זל שטלומו של אדם כמותו בין הערכים הלילה נקרא
ערב דהיינו תחלת הלילה במאת הכוכבי וכן קוף היום נקרא ערב כלל ויבאו
שני המלאי הקדומה בערב וערב בקר וזההם כוללם כל העתות ביום אם
אחרי הצהרים יקרא ערב ובעלות השמש וכל זמן היותו במוצאי יקרא בקר
ואחר הבקר יקרא צהרים והוא השעה זה והוא מלשון צהר תעשה לתבה
והזכה בלשון רבים בעבור היותם שנים וזה כי בכקר האור במוצאי ובערב
במערב ובאמצע היום בנזכה הרקיע מאיר לכל הצדדים וכאשר יעברו הצהרים
וירח השמש רק משני צדדי יקרא ערכים מפני שיערוב השמש משני צדדים
אבל שקיעת החמה יקרא ערב לא ערכיים אם כן זמן שקיעת הכח משם
שעות ולמעלה עד שקיעת החמה או כוכל לפרש בין הערכים בשעות יותר
רחב רצוני חצי היום שהוא בין הערכים בין שני ערבי הערב קודם זריחת
השמש והערב השני אחר שקיעתו לפי שבזמני אלגית ערב האור והחשך רצוני
נוגעי זה בזה ובין ואמר על הכקוד' אמצעית: אשר יאכלנו אם ימעט
הכית מהיות משה: עלי אם כדי שיהא ריחו כודף בחוטום של מזרים שכן
הצלי ריחו יותר כודף מן המבושל ודוקא עלי אם ולא בדבר שהוחם מאש כמו
התנור ולקיים בו פקילי אלהיהם תשרפון באש: מנות הוא שת בעדר
החיומן ולכן לא תהיה רק מדבר אפגרי החמוק והם חמשת המינים ורצוני
בעל מנות כמו ויבאו האמנים על הנשים ולא ואמר עם ללמד שאינו חובה
שיהא כורכם יחד: מנות ומורני מנה מין זרעים אף מורו מין זרעים
לאכפיק

למפוקי מירית' רנוני והרדופני : אל תאכלו ממנו כל : עד יחי ראובן ואל
 ימות רנוני שמלת לא מוהבת עצמה ואחרת עמה : כמו אל תאכלו ממנו כל ואל
 בשל מבושל : ותרנוס ירושלמי של כל מהפכה : מבושל במים : פירש הפסוק
 במים שכן מצינו שהצלי נקרא בשול דכתי' ויבשלו את הפסח : על כרעיו
 כמו על גבאותם וצבאותם כמות שהם חף זה כמות שהוא כל בשרו משלם : לא
 תותירו ממנו : החמירה התורה יותר מכל הקדשים להוציא ישראל מהפסד
 לחיות המצויים : באש תשרופו : לא יחדה התורה זמן לזאת השחיפה לכך
 אינה דוחה לא שבת ולא יט וטא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין
 לוקי' עליו : מתניכס חגורים : שכן בשאר הקעודות היו מתירים החגורה כמו
 שאל בתחלת הקעוד' משיתא החגורה : ובתרנוס ירושלמי אקריין עם מנותא
 דאוריתא : ונעלבס ברנלכס : מכהגס היה לרחון רגליהם קודם אכילה
 דראיה מאברהם : ומקלכס : כמכהג האנשים ההולכים בדרך להודיעם כי
 בפעם הזאת ישלחם ולהורות על גדול הכטחון וכי האמינו דברי' : ועברתי
 על תיקרי ועברתי אלא ועברתי : לכס לאות : לאו ולוכרון שפכו את דמכם :
 ראיתי את הדם : לא שהדם מונע הכנף : אל מי ששם אותו על המשקוף רמו
 שכתב כאלקיו ולא חש לוכוח תועבת מצרים לעיניהם : וכפחתי' ראיה שלא
 הית' וריקת הדם אלא בפסח מצרים לכד : מנות תאכלו : מה שתאכלו מן
 הלחם יהיה מצה כי אין חובה רק בלילה ראשונה : תשביתו : ולא אמר תמינו
 רמו שרין לבטלו ולהפסיד צורתו מנות אוכל וכן תרגם אוכלים תבטלו :
 ונכרת' : על המזיד ולא על השוגג ואכנס וכן פירושו בכל מקום : והראיה
 האמונית ולכשרה לא תעשה דבר : אך אשר יעשה : ולזה נאמר בכל המועדי'
 כל מלאכת עבודה שאוכל לא יקרא עבודה : לכל נפש : אפי' לבהמה :
 ושמרתם את המצות : קרי כי המצות מצוה שבה לידך לא תחמיצנה : וכפי
 פשוטו מן חשש חמוץ כמו הדגן שלא יבא עליו מים משקצר ואילך דאלו מחמוץ
 ממש חיוב כרת הוא : ונתן טעם לשמירת המצות כי בעצם היום הזה וגו' רנוני
 מציאת מצרים והמצה מורים על חדוש העולם : יציאת מצרים כבר נודע : וכמו
 שהמצה עסקה בלי התחלת שאור כך העולם נתהוה עסקה מאין ומאפס הגמור :
 שמרת' את היום : הזכירה והשמירה כונה אחת להם רק שהזכירה תוכל להיות
 בהפסק והשמירה בלי הפסק ולכן אמר שזכרו תמיד יום צאתם ממצרים כמו
 שדרשו ז' על כל ימי חייך : בראשון : בנימן שנקרא ראשון בתרגומו : עד
 יום האחר ועשרי' : שלא תאמר אעשה שבעה ימים בקרוזין לכך נאמר עד יום
 האחד ועשרים : בכתיבם : כרשותכם : כל מחמנת' לרבות עני תערוכת
 שאמור רב : בכל מושבותיכם תאכלו מצות : ולא הפסח שאינו נוהגת אלא
 בלוי ובמקום אשר יבחר וזוה למדו חזל שאין אדם יוצא חיוב מצה בלחם הפנים
 וחלות

מחלות תורה ורקימי כויר שאינם כאלים בכל מושבות : משכו וקחו משכו מי
 שיש לו וקחו קחו מי שאין לו - ורצונו כמשכו מן העדר להיות גם להיו' זאכם רחוק
 מזהם בארץ גטן - ומכאן למדו חז"ל בהמה דקה נקמית במשיב' : זאן - משום
 דתועבת מזרים כל רועה זאן : ושחטו הפסח - שצריך לזכור בשחיטה לשם
 פסח : אגדת אוזב - שלטה קלמי' - וכס ג' גבאולי' דהכי תנן במסכת פרה פ'
 יא : ואתם לא תזאו - כי בעבור יי' וכל קדושו עמו עם כל שרפי מעלה לא
 יונו עיניהם מן השכינה כד"ל והיה בעבור כבודי ושמתידן בנקרת הנזר להגין
 עליו מן השרפי' ופמליא של מעלה - או רצונו אף על פי שפרעה יקרא בלילה
 שנתזאו לא תזאו עד אור הבקר שלא תהיו נראים בעבדים הבורחים בלילה : עד
 בקרדכן לעול' יצא אדם כבי טוב וכן באבו' כתיב ויטכס אברה' ויטכ' יעקביהרי'
 הדברי קיומה אבות שהלכו לעשות רצונו של מקום נהגו בדרך כל הארץ שאר
 בני אדם עאכו : מן הדם אשר בקף - על כל הזאה היה צריך לטבול הדם
 בקף : לחק עולם - רצונו כשחיטת הפסח ואכילת המצה : כי תבאו אל
 הארץ - מכאן שמוצת הפסח תלויה בארץ : כי יאמרו אליכם - שלא היו רגילים
 לראות אלו ההשתכיות הכעשי' בקרבן פסח : ויקרו העם - אל יי' ית' : כן
 עשו - גם משה ואהרן דה"ל שהם היו פטורים שהיו עוקקים במצוה משום הכי
 הוצרך לרבו אותם : והי' בחגי הלילה - באותו רגע שמוז' טלה בנקודה העלמונה'
 ובתקפו וגבורתו : היושב על כסאו - זה בנו של פרעה מבכר פרעה הוא פרעה
 עצמו : ויקרא למשה - אל משה מבעי ליה אלא מאי למשה בטביל משה וכמו
 שא"ל היכן הוא שרוי - וזה כי לנו משה ואהרן בלילה ההוא במצרים לקיים מה שב'
 וירדו כל עבדיך אלה אלי : וברכתם גם אותי - כי מאחר שהמקנה היה מוחזק
 בידי כמדומה שאתם זוכים משלי - או כוונתו מאחר שהוא אומר יהי כן יי'
 עמכם כאשר שלח אתכם ועכשו שלחם אלך קללתו הפכה לברכ' אומר
 וברכתם גם אותי כמו שאני ברכתי אתכם : על שכמם - שחמוריהם היו
 טעונים בקף וזה - או כדי לחכב המצוה : משארותם - המצה דאלו בפסח
 כתי' לא תתירו ממנו עד בקר : עברו את יי' כדברכם - רצונו שא"כ תשכנו
 למצרים שכן היה אומרי' תמיד ללך לזבוח ולשוב : את חן העם - שדנו בעצמם
 הדרי בימי החשך היה לאל ידם לקחת הכל ולא לקחו - ודאי' אכזים כאמנים הם :
 ישאילום - נתעוררו מעצמם להשאיל להם מה שלא שאלו - שפי' וישאילום בלשון
 אשכנו א"כ ויא' מאכטן אנטלע'הנן ויא' : כשא' מואות אלף - כמדורש שהיה חקר
 אחד וזירף הבה עצמו עמה כמו שאמ' ואכבי' אעלך - כמו שציריד היו' ע' חקר אחד
 ומילא הקכה את המנין שב' אכבי' ארד וגו' : כי גורשו - כתיבת עעם למה
 הכניסו עצמם בספק חמץ ועזבו העיסות ההמה במצרים ויעשו עיסות אחרות
 ליה נתן טעם כי גורשו וגו' - ולכן אבו' אותו בדרך ולא בעיר : גדה לא עשו -

וה מורה על עונם הדטחון וכן אמר הכביא זכרתי לך חקר נעורך וגו' בעצם
 היום הזה * גם זה היה גם גדול שביום אחד נעשה קבון גדול כזה אשר על צד
 הטבע לא היה יכול להיות נעשה בזמן רב וזה בעצם היום הזה יצאו : ליל
 שמורים * ליל זכירה תמידית והשמיר והזכירה היא כפה כמו כי אם זכרתיני
 אתך וכן זכור ושמור דשבת * ואמר שמורים בלשון רבים להורות שהשמור הוא
 במשך בכל דור ודור * או רצונו כי הקבה היה משמר וממיתין זאת הלילה כי עד
 הנה ישראל לא היו ראוים לכך : לדרתם * כמו שאזל בסיקן עתיד ליהגאל : הוא
 הלילה * הוא הלילה של בו לאברהם ויחלק עליהם לילה והמחצית השנית נשמר
 לעת הזאת : הוא לש * להוציאם * רת הלל רמו שאומרי הלל בליל פסח : כל
 בן נכה כי רשי שנתכבדו מעשיו לאביו שבשמים * וכן תרגם אונקלוס * והוא
 הנקרא בדברי חזל משומר לעבד * כן תרגמו של ויתכבד ואת שמורע * וחסרו
 חזל והבליעו העין כמו שעשו במלות רבות כמו דור קטי במקום דור קטיע :
 ומלת אותו * שב על האדון שעל העבד כאמר למטה וכל ערל לא יאכל בו אלא
 האדון אסור לאכול הפסח אם עבדו הקניו לו ערל עלום : תשב ושכיר * אף על
 פי שנוולו : בבית אחד * בתרגומו דהרי כתיב על הבתי אשר יאכלו אותו
 בהם דיאכל אותו הפסח קאי ולא לאוכלין : יאכל לא תוציאו * אינו חייב עד
 שיוציא שעור הראוי לאכילה והוא כותב אכל הוציא פחות מכית אינו לוקה :
 תשכרו בו * שב אל הכשר מוכן שאינו חייב בשבירת עצם עד שיהיה בו כזית
 בשר או מוח * ואמר בו ששבירת עצם אינו אלא בפסח ונתר היה צריך להיות
 כזהר בשבירת עצם מבנות * דנותר יש לו תקנה והשכירה אין לה תקנה *
 והטעם כדי שיראו המצרים העצמות מושלבי בשוק ויכירו שזהו יגאלהות
 שלה ויהיו שיניהם קהו : המול לו כל זכריאבל אם אחד מהם שלא ניוול אינו דשאי
 לאכול הפסח ה' בישראל אלא שדבר הכתוב בהוה כי יותר שכיח היה אז הערל
 בבית העכו מבני ישראל תורה אחת וגו' ולגרי כי אין מוקבלי גרים באל מנת לקיי
 קצת המנות אלת קצת כי התורה כמוס אחד שלם עליה אין להוסיף וממנה אין
 לגרוע : ויעשו כל בני * ניוולו הם ועבדיהם : פטר רחם * ולא יוצא דופן
 ואמר פטר רחם ששכור האב תמיד מוקובק : זכור את היום * זכור הוא לשון הווה
 שיהיו זוכרי זה תמיד : מבית עבדי * וכמוס אחד פירשו מבור הדבול רצונו
 מבית בלא משמיימים בו העבדים : בחדש האביב * כל המועדי תלוש בזמני
 פסח בזמן האביב * שבעות קציר חטים קבות חג האקיף ולכן תקבו מסדר
 התפלות מוקדש ישראל והמונים ולא המועדים : יונות יאכל * האוכל והוא רשות
 ולא חובה : אשר נשבע * דבר השם היא שבעה * עשה יי * לי * מוכן שכל
 דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו יצא ממלכות : לאות פל ידך ולזכרון
 גו' * דעינא ולבא תרי קארורי דעבירה וידך היא השמאלית בכל מקום ובכך אב

לכלם אף ידי יקדה ארץ וימיני טפחה שמים • גם במקום אחר אומר הכתוב
 וקשרתם גם הוא הוכחה שהתפלג יונחו בורוע השמאל שפועל הקשירה ביד
 ימנית ואם היה הכתום בורוע הימני אי אפשר לקשרם בשמאל : בין עיניך •
 על המוח ששם שרשי העצבים היורדים אל העין וכן לא תשימו קרחה בין
 עיניכם : יומיים יומימה • משנה לשה במו ימים תהיה גאלתו • וחזל למדו מזה
 שזמן תפלג ביום ולא בלילה : והעכרת כל פטר • תעבירהו מן העדר להיות
 לני : ויהי כי הקשה • ברעה נמשל לחמור שב' אשר בשר חמור בשרם וישראל
 לשה של' שה פורה ישראל עב פודים חמור בשה : טטפת • הוא כמו זין
 טקופרים על המוצח כמו שחזל לא בטוטפות ולא בסככות • ומצאתי כי
 המראות נקראו בלשון מצוי טוטאף • ורצונו שהמוצח יהיו תמיד נגד עיניו
 כמראות הזבואות • ואין למלה הזאת עוד ריע במקרא • ואמ' ביד לשון יחיד שכן
 ד' פרשיות כתובים בקלף אחד • וכראש אומר בלשון רבי' שכן כתובי' בר' קלפים
 נפרדים : כי בחוק ידי' של מוצרים כד' א ותתוק מצרים על העם לשלחם :

האל המושך חמד ליודעו : זכני להשלים פרשת בא אל פרעה :

כי קרוב הוא • ככל מקום קורבת הדרך הוא סבה ללכת בה ולא סבת
 המניעה מללכת בה • ופה הוא ההפך ולכן יפורש כי
 הראשון אף על פי והשני הוא הקבה ומצינו הרבה כי משמשי' במקו' אף על פי
 כמו דפאה בפשי כי חטאה לך • וכן ידוע עוד היקס שמוצרים עד ירושלם דרך
 ארץ פלשת' • מהלך עשרה ימים שאם היה הדרך רחוק מאלד איך היה מקפיק
 הסבר לשבטים ולחמוריהם בדרך אף כי להביא רעבון בתיהם • או אומר כי
 קרוב הוא רצונו שילך פלשתים קרוב הוא לפרעה ואפרהם כבר נשבע אם
 תשקור ל' ונאמר ובאולי' יצא להלחם כם ולכך לא נחם אלקים : או כי
 קרוב הוא שב אל אלקי' עד ומי גוי גדול אשר לו אלקי' קרובים : פן ונחם • כרי
 שלא ינחם כמו שחזל כל מקום שב' השמר פן ואל וכולו כי אין שום ספק אצל
 הקלה • וכל לשון ניחום הוא הפכת המחשבה הראשון למחשבה וענה חדשה :
 בראותם מלחמה • מן הפלשתים ומן בני ענק שהיו שמה כי לא יתנוס לעבור
 בשל' וישבו למצרים • אבל בדרך המדבר לא יראו מלחמה עד היות' בארץ
 סיחון ועוג והם רחוקים ממצרים • וגם הוא כשבע שתמיד העבד מתירא מפני
 רבו : ויטב אלקים • שערך להם שלחן והסיבן לאכול כד' היוכל אל לערוך שלחן
 במדבר : דרך המדבר • כדוי לעשות נתי יס קוף : וחמשים עליו מכל המצטרך

כדי שלא יתעוררו לשוב למצרים - ושינה הכתוב לומר חמוטים רמו לל' שערי
 בינה שכלם היו פתוחים להוצאת ישראל מצרים וזהו שנוכר יציאת מצרים כ'
 פעמים בתורה - או רזונו ארבע מחנות ומחנה אכיב באמצע: השבע השביעי
 לפי שהם מכרו אותו למצרים וגרמו ביאתו שמה לכך ישאוהו לקברת אבותיו -
 ולפי פר' רשי' יהיה השבע השביעי הפוך: לאמר - שישבענו דור אחר דור עד
 שיגאלו וזהו לאמר שהאב יאמר אותו לכת - והעליית את עצמותי - כי בזולתם
 לא תוכלו לזאת מצרים כמו שדרשו חז"ל שעמד משה על שפת היאור וכו' וזהו
 שכל ביהשע וזאת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל מצרים קברו בשכם לא
 שישראל העלו העצמות אלא העצמות העלו ישראל מצרים שאלולי לא מצאו
 אות' לא היו יכולי להפרד מצרים: יומם הוא בהיות השמש על הארץ: ללכת
 יומם ולילה - הוכרחו ללכת בלילה שהמחנה היה גדול והלכו מעט ביום - גם
 כדי להטעות פרעה שהולכים בלילה בדרך הכורמים - או מרוב חשקם לקבל
 התורה היו הולכי ביום ובלילה בל' והגית בו יומם ולילה: לא ימיש מה שאחזל
 שעמוד ענק משלים וכו' הוציאוהו מדבתיב לפניו ולא מלפני: פי החירות - באותו
 המקום היה עבוס שלא היה עבד יכול לברוח והוא פיתום - ורזנס כי בראשונה
 היה פי פתום ועכשו שכתבנה אותו עבוס ויצאו ישראל לחרות בקרא מוסכות
 שם פי החירות: נכחו - אותיות חנוך והוא שר הפנים שהיה עמהם: בשכים
 באדם שאינו יודע מה לעשות ולא יבחר לו ענה - ורשי' רימה אותו לנכני ים
 וחינו אחיו משה שהשו בוך וזה ככך - וידעו מצרים כי אבי יי' לא לתועלתם רק
 שלא ירדבו עוד אחרי ישראל: כי ברח העם - כי הלך העם לא באמר אלא
 כי ברח בדמות עבדים בודחים ולא בדמות בני חורין וזהו שהפך לבו לדרוש
 אחריהם כי חשב שיכנס מורך בלבכם כמו עבד הכורח כשחאה ארובו - או אמר
 ברח להורות שלא גשתעבדו רק כמיני בלח שהם רלו והגידו לו שהגזירה ת'
 שנה: ויהפך ללב פרעה - שמתחלה היה בדעתו לשלחם לגמרי ועתה נהפך
 לאיש אחר - או ויהפך הוא לטון צער מלשון יהפך לבי בקרבי: ולכ עבדיו -
 שאמרו הטורם תדע: ויה זאת עמינו כל' וכי עשינו להם שטר שמור - ורזנס
 שלא עשו להם שום פועל אשר מורה על ששחררו אותם: ויאמר את רבבו הוא
 בעצמו ובתחבולה הוצאת לקח לב עמו עמו בי מי ירא' המלך אומר מורבתו ולא
 יצא: שם מאות רבב - גרסת רשי' ממי היו וכו' מכלל אמר ר' שמעון טוב וכו'
 והמאמר הוא במסכת סופרי' וגימטא האמיתית הרוב בשעת מלחמה - ואלו
 הסופרי' השמיטוהו - אך קשה מדוע לא הקשה גכ' רשי' במכת השחין דכתי' כיה
 והיה על האדם ועל הבהמה משל מי היו וכאלו מכת דבר לא הית' רק כשרה
 כאשר פירשתי בפי' השני במקומו: ושלשים - שלשה או שלשים על כל אחד
 מישראל: ביד רמה - ב' במקורת הק' ואורך הנפש אשר תעשה ביד רמה דגב'
 עלום

עלום מלמד שפכל מיכה עבר עמו כים כמו מדרשו חזל על ועבר כים זרה
 או כיד רמה כדגל פרוקה כד"ל איש על ידו לדגליהם : ופרעה הקריב :
 הקריב ישראל לאביהם שבאמים כמו שאלז טובה הסרת טבעת וכו' או הקריב
 קרבנות לבעל זפון שהיה הכור שהוא עכבם : וינעקו בני ישראל : נאמנו
 דברי חזל שהיו כתות כתות על הים : כי איננו נכון שכני אדם הנזעקי אל י'
 להשיעם יבעטו ויאמרו אל רבם המבלי אין קברים : גם יוכל להיות ככות
 הפסוק כי היו העם מאמיני ביו ומתפללים אליו : אבל בדבר משה נכנס ספק
 בלכס : וזהו שאמר אחר הישועה ויאמינו ביו וכמשה עבדו : ואזקלוק כדי
 לזאת מזה הספק תרגמו ונעיקו מלשון תרעומת : כי טוב לנו שיעדיין לא מתו
 אחיה בשלשת ימי עפלה גם הרע המועט בערך הרב הוא טוב ואל ישאל השואל
 מתי אמרוהו : הלא מפייהם אנו חיינ אף על פי שלא נכתב : יי ילחם : מאחרי
 שראו המצריים שהקב"ה יאל בעצמו ובכבודו להכות המצריי בבכוריהם ועדיין
 הם רודפי אחריכם אלכ בוכתם להלחם כנגדו ית' נמצא שהמלחמה היא טלו :
 ואתם תחרישון : מדברי תלונתיב' או שלא ישמעו מצריים שאין אתם בוטחים
 ביו : מה תנעק אלי : אין הדבר תלוי אלא בך ובס' : או אמר מה תנעק אלי
 אין אתה מהנביאים שזריב תפלה כמו שאמר שמואל אקרא אל יי רק דבר אל
 בני ישראל ובי תבדד אמר יקום לך : ובקעהו : בזכות ויבקע עני העולה לך
 שיהי הלשון : בתוך הים כיבשה : בתוך המקום שהיה ים נעשה יבשה : הרם
 את מטך ונטה את ירך : לפי שהמצריים היו אומרים שמהי פעל הכל
 במטה לך אמר הקב"ה הרם את מטך מלשון הדומה מתוך העדה ועשה הנס
 בידך : ואני הכני מחוק : כלו מני וברך תפתים מילתא : ויהי העגן והחשך :
 העגן היה מפסיק בין ישראל למצרים שלא יראו אותם ועוד היה נוסף עליהם
 חשך הלילה : ולא קרב זה אל זה : מצרי אל מצרי : אתהים ברוח : כל זה
 להטעות המצרים למען ייחבבו הדבר ל הטביע ואז יחשבו שהרוח הוא המחריב ים
 ולא רכר נקיי : ברוח קדים : כד"ל ברוח הקטה כיום קדים : וישם הים לחרבה
 ויבקעו המים : ער וירם תולעים ויבאש רנוני שבתחלה נבקעו המים ואחכ
 הושם לחרבה כמו וירם תולעים : שהדבר הנפקד בתחלה מעלה צמחה ואחכ
 יונאים התולעים : כל קום רכב וגו' פי דשי וכיקום אחר היה שגיד שאין בלס
 חסובין לפני המקום אלא כקום אחד : והוא ע"פ המכילתא : וק' פשטא :
 ונר' שרצון רשי לפני שאלז שהשכינה מצטערת על אכזר דשעג' כמו שאמרו
 שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מודעי וכו' אבל חזל המצריים היו חסובי
 בלס כמי שאובד רק קום אחד : ויבקעו המים : שכתבטל טבע המים מבלי
 היות ניגר : והנס היה כולל בקונו וזהו שאלז שכל המים טבעולס נתבקעו :
 באשמות הבקר : קמוך ליום מלשון ואכיו שמר את הדבר : ויטקף יי' זה
 כנין

כמין אב שכל מקום ש'ש' השקפה לרעה חוץ מהשקפה מועון קדשך שגדול כח
 מתנות עניים שהפך מדת הרגוז למדת הרחמים: בעמוד אש וענן אש
 שלא היה עדיין יום מכל כל וענן למה שהיה אשמורת הבקר: ויהר אופן
 יזורכבותיו. אפן חקן כתיב בגי' קמאל שהקיר י' ית' המוקטר. וכפי כשטו
 שהמזרי' הקירו האופני' להקל משיכת הקוקים ולא הועיל שהיו נשקעים כשיט
 ובחומר היס וזהו שאמר וינהגו בכבודות: בכבודות. מדה כנגד מדה על
 שאמר תכפד העבודה על האנשים: ויאמר מזרים. זה היה אביהם דכתי'
 ומזרי' ילד וגו' אמר אנוקה מפני ישראל אביהם שהיה על היס בשעת הנס והיה
 ישראל ומזרים קבא: אנוקה. כאשרו המרכבות שבורים אמר אנוקה ברגלי
 ולא הועיל להם: נקים לקראתו. ע'ד י' עזי ומועזי מוכזי ביום צרה. רמזי
 שדרך הבורחים לברוח הפך הרודף ולא לקראתו. והוא כמו מנוקי ביום צרה
 שפירושו שאינו בורח מן השם אדרבא הוא נס אליו. ומה שהיו מזרים נקים
 כנגד היס היה שחשבו לברוח אל היבשה: לאתנו. לתנאו כמו שדרשו חז"ל
 תנאי התנה הקלה עם היס וכו': וינער יי'. לפי שהיו קרובים ליבשה וגם הוקי'
 דרכם לשוט וכן תופשי מונינים היה להם לשוט אל היבשה לכך אמר וינער יי'
 רמזו שהפכם עם הרגלים למעלה והראש למטה שלא היו יכולים לשוט והוא מלשון
 וינערו רשעים ממנה: והמים להם חמה. חקר כתיב לשון אף וחמה על פסל
 מיכה שעבר עמם בים אף זכות התורה עמדה להם שנמשלה למים: וכני ישראל
 הלכו. בעת טביעת המזריים: ביום ההוא. אז היתה התשוע' שלמה ולא
 קדם לכן לכן כתי' ביום ההוא ועב' לא אמרו שירה בזאתם ממזרים. את מזרים
 יות. ומיתת האדון העבר יונא לחרות: אשר עשה יי' במזרים. שער הגה
 היו מקופקי' באותות מזרים אס היו בחכמת משה או בשליחות יי' ועכשו
 נתאמת להם האמת: ויראו העם. שאמרו המבלי אין קברים במזרים והיו
 יראים שיענישם הקב"ה על שהיו יראים מהמזריים: הויד הגדולה. אונקלוס
 בברחו הגשמות תרגם ית גבורת ידא רבתא והיא מדת הדין הקשה: אז ישיר.
 אז מהפך ההוה לעתיד והעתיד להוה כי ההוה הוא כמרכז לעבר ולעתיד
 הם לו כמקיף: ישיר ישיר רמז. לי' שירו' שנאמרו קצתם וקצת' עוד להאמר: ישיר
 משה. ר'ת. י'ט שפחה יותר לראתה ממה שראו הכנבאים: אשירה לוי'. לפי
 שהרבה בתוארים בואת השירה אבל יי' ית' לפיכך התנצל ואמר שידבר על צד
 השיר והמשל לפי שהקב"ה גאה גאה ולו דומיה תהלה. והשירה ימצאו ממנה
 ארבע מנינים החלק הראשון מה שהוא במשמעו כמו זאת השירה. הב' מה
 שהוא כלו כקטר כמו שיר השירים. הג' שיר של מליצה ומשל כמו אשירה
 לירידי הד' שיר של תוכחה כמו שירת האונק: ויאמרו לאמה לאמר לרהות שירה
 זו ככל יי': ירה בים במהירות כמו הפך הירי מן הקשת: מוס ונבכנ'. הוא טר

של מצרים של מעלה : יהי לי ליטועה * עוי וזמרת למצרים ובאותו זמן היה לי
ליטועה שמי הפכי' בנושא אחד ובזמן אחד וזה אי אפשר רק בחק אלהי * והוא
שאלו שקטי' מוונותיו של אדם בקריעת ים סוף שכמו שבקריעת ים סוף היה
ברגע אחד דין למצרים ורחמים לישראל * כך הוא הדבר המזונו' שברגע אחד
נטל מזה ונותן לזה : זה אלי * מלת זה מורה על הדבר הרמוז אליו ולזה כוונו חזל *
ואתהו * אל תיקרי ואזיהו אלא אכי והוא * רצונו שהוא אלי אף בשעה שאני
בתוך הגולה שאלו והוא אסור בויקיי * והו השם שאומרים ביום החתימו' והוא
שעמד ליוסף עי' שר המשקי' בשאמר ונחלמה חלום בלילה אחד אני והוא :
אלקי אבי * מה שלא אמר אלהי אבותינו לפי שיעקב היה שם בקריעת ים סוף
כמו שדרשו זל על ישראל ישראל הבא לפיכך אמר אבי כנגד יעקב לכדו שראוהו
שמה : איש מלחמה * כמו איש נעמי איש הארמ' כי לא ינוחם האיש א להאש' ממה
שהוא אדם אלא מוצד שהוא מושל בה ולא כמו אשרי האיש שפירושי אשרי אנוש *
ורצונו מושל ומשגיח כמו ששר צבא המלחמ' עיניו פקוחות על כל פרטיו המלחמה
ומשגיח בה * וקיים יי שמו כלו' אעפי' שאני נותן לו כל אלו התואר' הגשמיים
כבודו במקומו מוכח כי לא נשע' ממנו רק השם לכד ולא מהותו * או רצה לפרש
כי מאשרי שאמר יי איש מלחמה שמו תאמר בכלי זין לוחם לכך באמר יי שמו *
שבשמו לבד מוכח האויבים : תרעץ אויב * רעצה לא נאמר אלא תרעץ לעתיד
ולכן בפלג' ימויך יי עד כן יאכדו כל' אנויך יי * ואין למל' דיע במקרא רק
וירעצו וירצצו דשופטי * תהרוק קמייך שהנוגע בישראל כאלו נוגע בביכול בכבת
עיניו : וברוח אפיך * ואחכ אומר נשפת ברוחך כסמו' ים נראה שהפקוקים
מתנדי' * אלא שתי רוחות היו בים אחת להערים המים לישראל נאחת לכקות
על פרעה וזה היה נס בתוך נס כי כן רוח האף חס בטבע וממנו נערמו ונקפאו
המים ודרך הקרירות להקפוא * ורטי' שפירש על וברוח אפיך כביכול וכו' ובמלה
הזאת העולם עושים שתי טעיות * עושים מהם שתי מלות וקוראים ה'כף כפלת
ואינו רק מלה אחת והכף' נקודה שוא' והבית' פתח' כביכול * רצוני שהתורה
דברה בהקבלה כאשר אכתוב יבוליס לדבר באדם * ובמסורת וברוח אפיך ב' הכ
ואידך בועת אפיך רמו למה שאמרו זל קשים מוונותיו של אדם בקריעת ים סוף
ולמעלה פירשתי הטעם : אמר אויב * תרגס אונקלוס דהוה אמר שכלה וכמשך
לדעת חזל שזה תחלת השירה וכמשך על תחלת מחשבתו בדרכו אחריהם :
כפשי כפש המתאוה כי אהבת הנקמה אינה רק מיצר הרע שכל מנפש
המתאוה הנוטע' בכבד לא מנפש המשכלת : נשפית * נפחת ואין לו עוד ריע
במקרא זולתי * גם נשף בהם ויבשו או' הוא מגזרת נשף כי יועזס הרות
וסערת הים היה נראה היותו לילה : כעופרת * נגזר מעפר כי כל מיני
מתכות אם יקברו בארץ יחקרו וזה יוסיף : כורא תהלות' ה' ית' לו דומיה

תהלה

תהלה ודומיה לשון תקוה ותוחלת כמו אך לאלקים דומי נפשי כי כל המיחלים
 לו יהללוהו והמיחלי לו יראו גב' מפניו וכברט כשהוא עושה פלא אז הוא יראו
 פן נכח אז לוחק לו השתנות וההשתנות אינו אלא מזד המקבלי ודמו כבודא
 שעד כורא הרשות נתנו להלל הקב"ה בתואריו דהיינו האל הגדול הגבור והכורא
 ולא יותר וכמו שאמר אל אלמלא דאמרינהו משה וכולו ואמר תהלות כל רבים
 מישראל וממלאכים : עשה פלא מגורת כי יפלא מורך והוא ענין מוכבה
 ונעלם מוקדר הטבע : עם זו גאלת קודם מתן תורה עם זו קנית לאחר מתן
 תורה והוא שאמר אל יבואו ישראל שנקראו קנין ויקבלו התורה שנקראת קנין
 המעמדת שמים וארץ שנקראו קנין : יושבי פלשת שהם היו יותר קרובים
 בדבתי כי קרוב הוא וכמו שפירשתי במקומו או שיראו על הריגת בני אכרים
 וארום יראו מריב עשו ויעקב ויושבי כנען על הדעה הבאה עליהם : אז נבדלו
 פלא ידעו אזורת שלא יתגרו בהם : תפול עליהם היא תפלה לעתיד ועליהם
 שב על האמונות יושבי אי : עד יעבר שתי העברות אחת לנחל ארנון ואחת
 לירדן : תביאמו אביאנו לא כאמר רמו שלא יכנס לאי : בהר נחלתך אשר
 עליו כאמר בהר ה' יראה : מוקדש ה' כוננו הוא המקדש השלישי שיבנה
 במדבר בימינו כמו שקדמו מקדרי התפלות ובאש אתה עתיד לבנותה ודרך
 השירות להשים עבר במקום עתיד : ה' ימלך תרגם אונקלוס היה והוא
 ויהיה ומה שדוד הפך ואמרו ימלך ה' לפי שדוד קיים פסוק שלפניו ודרך רשעים
 יעות לא רצה לממוך השם אלל יעות וקיימך לעות ארם כריבו ה' לא ראה :
 כי בא קוס הוא נתינת טעם לאוישיר : אחות אהרן דרך הכתוב ליהק על
 גדול האחים כמו ואחות לטון תמכע וכן וכי כלב אחי ירחמאל שהיה גדול
 האחים שכ' ואת ירחמאל ואת ארם ואת כלב או לפי שימסור נפשו עליה
 כשתנטרע לכך נקראת אחותו וגם כדי להזכיר שלשתן בשירה : שירו לה'
 אחמין כי מרים אמרה השירה לנשים כמו שכתובה למעלה ולא רצה הכתוב
 לכפול ומה שאמר משה השירה ומרים שירו לפי שמשה עיכב מלאכי השרת
 מלומר שירה והוא שאמר השירה כלו החרישו אתם ואני אשר וכשהשלים משה
 אמרה מרים למלאכי שירו כי כבר הרשות נתונה זהו שאמר הכתוב קדמו שרים
 אחר נוגנים בתוך עלמוות תופפות גם זהו שאמר הפסוק ותען להם מרים
 דאלו שב על הנשים הלל לכן לשון נקבה אלא שב על המלאכי כדפרישתי :
 מדבר שור תרגום ירושלמי אורח דחלונה ולא מוצא מיס אפטר שהיו להם
 חמורים טעונים מיס וכלו כיום השלישי או הוא רמו לתורה הנקראת מיס
 ומכאן התקינו חז"ל לקרות גב' כבוע בתורה כדי שלא יהיו ג' ימים בלי תורה :
 וקע משה לפי שאולי היה בדעת ישראל לשוב למצרים ולכבוש ארצם מאחרי
 פלס עכעו בים קוף לכך הוכרח משה להקיען בעל כרחם או שהיו מתעכבים
 לשלול

למלול ביות היים הקיעם פעל כרחם : ויורהו : ויראהו לא נאמר אל ויורהו הארהו
 דרכו לעשות עם בתוך נם להמתיק המר כמר ואין עץ שא תורה שני' עץ חיים היא
 עו' והיא מרפאת וכן ויורהו מלשון ויורכי ויאמר לי : שם לו חק - מלשון הטריכני
 לחם חקי כי כאשר החלו לבא במדבר הגדול והנורא הזה שם להם במחיתם
 וזרכיה' מנהגי אשר יתנהגו בהם עד באם אל ארץ נושבת - ויקרא משפט בהיותו
 משוער בהגון כמו כה יעשה דוד וכה משפטו וכן כיהושע ושם לו חק ומשפט
 בשכס - וזה ודאי לא נאמר על חקי התורה רק על ההנהגה וכעשר תקנות
 מזכרו חזל שתקן - וחזל אמרו חק אלנו העריות שז' לכלתי עשות מחקות וגומר -
 מושכט דיני קנסות וחבלות - ושם נקאו - גדלו למשה - או ישוב על העם שזרקס
 בזים הטרים כקוטל - והבי איתא בספר הזהר וז' - בגין דמזראי הוו אמרי
 דבמהו דישאל הוו מיניהו והוו כמה בישראל דחדשין לאנתתיהו בדא עד דקלה
 מטא לון בהאי אתר וכעא למבדק לון מה כתיב ויבאו מרתה וינעק אל ה' אמר
 קלה למשה משה מה את בעי הכא כמה חבילין קיימין גבייכו הכא ואכה בעיך
 למבדק בכא נשיהון דישאל כתוב שמה קדישא ורמי לויא ויבדקין כלהון נשין
 גזברין ולא ישתאר לעו על בני ועד די בדקין כלהון הכא לא אשרי שמי עלישו
 מיד ויורהו ה' עץ וישלך אל הימים דא שמה קדישא ההוא דהוה כותב הכנא
 למבדק נשיהון דישאל דקין שם שם לו חק ומשפט ושם נקאו - ואיתומא נשיהון
 דישאל יאות אינון אמאי בדק לגזברין אלף אינון בעיין דלא אסתאבון
 במשהו דמזראי כל אינון שנין דהוו ביניהון וכלהון כפקין גזברין ונוקבין וכלין
 יעליהו אתמר כלך זרע אמת : ויאמר אם שמוע - משל למה הדבר דומה לרופא
 שבא אלני איש בעל שקוי או השרכון הולך ודל ויאמר אלני כי ארני האחים
 מחולי זה יענה אלני חיה תחיה אך בשלשה תנאים - הראשון שתשמע לדברי
 הרופא - השני שתכריע רצונך אל דעתו ולא שתתדל להכריע דעתך לרצונך
 כמו שיקרה לחולי העקשים - והשלישי שתשים כפועל את כל אשר יצוך בכ' מיני
 ההנהגה אם בעניני התמידים מהאוכל והמסקה והטיול והשינה וכיוצא בהם -
 ואם בכלתי תדירי בגן ההרקות והמזקחיות הרפואיות וכוה המחלה הקשה
 אשר הקבותי על חולה אחר שהשתדלתי ברפואתו לכלתי שמרו כל התנאים האלו
 לפי שהרופא לחולי בלתי שמוע ודאי ייסק ולא יועיל - והנה בתנאי אלנו לא אסבב
 אות' עליך ואז אני ודאי רופאך מהחולי אשר אתה בו - והנמשל מבואר : אם
 שמוע תשמע - עד מצוה גוררת מצוה - וכן אם שכח תשכח ההפך - והשאר
 בעניני תעשה - במבילת' זה משא ומתן סבל הנושא ונותן באמוני' ורוח הכריות
 כוחה הימנו מעלה עליו הכתוב כאלו קיים כל התורה כלה : כל המחלה - יכול
 להיות שכונת הפסוק אל קושי וחוק הלכ : אשר גמתי - אשר בגי' דלך עדש
 באיב : לא אשים עליך - ראי' אל פעה ואם אשים אני ה' רפאך - והם דברי

חזק כפ' חלק עיני עליו: כי אני ה' רפאך: לשמור הבריות ולהקיר החלום
ונתן להם מופת בפק הראשון אחרי כולם למדבר שהיה ההפק מומחלת מוצרי
הראשון: שהמכה הראשון במוצרי הית שמימי היאור היו מתוקים ונכאשו ואלו
היו מרים והיכא אותם ובאמת רופא נאמן הוא זה שמקר להם גב כמו התרופ
והם אים שמוע תשמע וגומר והפשוטים המה רק שנים מנות עשה ואוהרת לא
תעשה: שנים עשרה עינות: על שם הכלל הזכירו וכן באלה מקעו כי נק גדול
הוא שמואלו במדבר מועינות ותמרים: ושבעים תמרים: תרגום יושלמי קבל
שבעין סנהדרין: מדבר קין וגומר וילוני: באולי היו קוברים ביי תבך אחרי
פאתם מהים ובוואו אל ארץ נשבת: ואחרי נקעו חרש ימים ולא מוצאו רק מדבר
התחילו להתרעם: והעד המדבר הזה: בשבתנו על קיר הבשר: באכלנו לא
באמר אלא בשבתנו שהיה המוצרי מבטל ואוכל בשר והיהודי יושב והואה ונהיה
מן היום: כי הוצאתם: תמיד היו חושדים שמהם וההקן הוציאו אותם ממוצרים
בתחבולה ומימי כשפים כדי למלך עליהם והיו שפתחו מי יתן מותנו ביד ה'
שהיה לו לגומר פי הוציא אותנו אלא חסדו משה ואהרן כמו שפירשתי: אותנו אל
המדבר: רכוס היה חקר מקום ישוב להוליכנו בו אשר בכבף מלא היינו
משלימים לחם חקנו ועונבים היו חללי חרב מוחללי רעב: ממועד לכם לחם: כל
מאכל יקרא לחם כמו: כי את לחם חלקיך: מן השמים: הפך תלונתם שאמת
כי אין המדבר מקום ורע השיב להם הגני ממועד וגומר לא תזכרכו לחרוש
ולרוע: דבר יום ביומו: כמו על דבר הכסף שפירושו על עיני הכסף חף כאן
ענין יום ביומו ועשה הקבלה כן כרי שתמיד יהיו עיניהם תלויות לאכזיה שבטמים
כמו שכל ואכלין המן וגומר למען בכתך וגומר: למען אכבנו: למען בבל מקום
מורה על הפכה התכליתית: והפכה התכליתית היא קבת הפועל למה יפעל:
וכה הפועל שהוא הממועד הפכה התכליתית הוא להאכילם כי בזולת אלה היו
מותים ברעב ולא בעבור הכסין: אכ יהיה פירש למען שב על ונצא העם ולקטו
ויהיה פירושו שבו אכבנו: והוא דיוק גחמד: ומכאן מי שיש לו מוונותיו כריות
ואינו עיתק בתורה מתחייב בכפשו ופקוק מלא הוא בדה ויאמר לעם וגומר לתת
מנות לכהנים וללוויים למען יחזקו בתורת ה': ביום הששי: ששי לשבוע וששי
לירדת המן לדעת חזל: והכינו: חזל למדו מזה שאמר להשתמש בשבת במה
שלא היה מוכן מערב שבת כמו בחוגרת ונימוקין שכתנו ליבש: ורמו שיקרי' אדם
להכין ביום הששי: והיה משנה: מעצמו: ובקר וראיתם: תרגום אונקלוס
ותחונן ית יקרא דה' ולא תרגם יתגלי כמנהגו דרוש וקבל שבר: כי ה' הוציא
הפק כי הוצאתם אותנו: וכחו מה: כלומר חטובים לכלום כמו תולה ארץ על
כלי מה וההפק מה רבו מעשין: והוא מאמר דרך ענה שתליתם עלינו שהוצאתם
אתכם ממצרים הן אכחנו אין ופעולתנו הבל: ביה הוא המוציא אתכם מארץ

יוצרים ולא אכחנו: בתת יי לכם בשר יקשה למה לא נענשו על שאלת בשר
 כמו שנענשו בקברות התאוה ויל מפני שעדיין לא ירד להם המן: תשבעו
 לחם וידעתם כי אניה הוא ברכת המזון מבאין אזל משה תקן להם ברכת
 הזון: ויאמר משה אל אהרן משה השוכ פניו מהם כי היה במר כפס על
 תלונתם והתאכפ פן ידבר אתם קשות: ותעל השליו לעתים רחוקים ולכן
 שבה תלכות העם המתאונים: ותעל שכבת הטל פי שכתב הטל מוגזרת אל
 תעלמי בחגי ימי וכירשו כי הטל היה יורד תחלה לשהר הארץ ובהפקת
 הטל יורד המן: ומחפס קלוק מל מחפוק הלבן וכן תרגם אונקלוס דערק ומקלף
 אתרס דק השני דערק דגיר שהיה עשוי חמרים שכן תרגמו של חמרים דגורין
 ומחפס בני דלח רמו למה שאזל שכבלע כרמס איברים: מן הוא מל מנה
 אחת אפיים וזהו כי לא ידעו מהו דלבי שלא ידעו מה הוא שפטו שהיה מתל
 דון השמים דאלכ הפקוק יתנגד עצמו או הוא מלשון ומן יי דג רצונס שהיה דבר
 מוכן ומזומן בלי בטול: אשר נתן יי לכם לאכלה ולא לעשות יזמנו קחור ולא
 שום עסק רמו שיסתפק האדם בהכרחי: לאשר באהלו תקחו מבאין אסמכת
 שחיב אדם בזמנות אשתו וכמו: וימדו בעומר גם זה היה מוכי המן
 שהגררן היה שבע והאטונים לא הותר: איש אל יותיר לפי שהדבר
 המעכב שלמות האנושי הם שני קצוות הא' חקרון הדברי הנזכרים לכדי חיון
 והשני המותר לכן רצה הקב"ה שלא יגדעו ולא יתידו כדי למנוע מהם העכובים
 שניהם גם יחד גם אם יצנעו המן על מחרתו יורה על מעוט אמונה: וירם
 תולעים ויבאש עד וגבר ימות ויחלט שכן דרכם של בני אדם להיות חלשים
 תחלה ואחכ למות וכן הדבר בבאש תחלה ואחכ מרים תולעים וכן אתה קצפת
 ונחטא גם יוכל להיות כפשוטו והוא דרך כס כי כמה נקיס נעשו במן והעד
 שכל ולא הבאש ורמה לא היתה בו: ויקצוף עליהם משה כי הותרוהו
 לכתחלה לנקות: איש כפי אכלו הראשון לפי והשני כפי וסימניך לא לנו יי
 לא לנו כי: וחם השמש ד' במסורת הך וחם לאדוני המלך וחם הוא חבי
 כנען ישכבו שמים וחם להם פי שהמן היה משקיט כל המריבות אם חלמה
 כישאת תקן ג' חדשי וילדה הפק כן ט' לראשון או כן ז' לשני מי שנמצא קיים עומד
 המן שלו הוא חבי וזהו אם ישכבו שמים וחם להם וכן אם זרק לאשה קדושין
 הפק קרו לו ספק קרוב לה וזהו וחם לאדו המלך שמדבר על עסקי אישיות וכן
 אם על עבר כנעני שנים היו חולקים זה אומר שלי הוא וזה אומר שלי הוא המן
 היה מובר וזהו וחם חבי כנען: הוא אשר דבר וקודם שכת העם לומר
 מהמשנות ומידי דברס וזכר הדבר ואמר הוא אשר דבר: את אשר תאפו אפו
 תרגם אונקלוס ית דאתון עתידין למיכא ולא תישוכ ליום הששי וכיום השבת
 יאכלוהו חי: אכלוהו היום לפי שהיו רגילין לזאת בשמרתית אמרו למשה כלא

היום אמר להם אכלוהו. היום אמרו לו נצא בין הערבות אמר להם כי שבת
היום לא תמצאוהו. אכל לצולם הבא תמצאו אותו כמו שדרשו אל על
ערבות שבו שוחקים מן לזדיקים והוא היום שכלו שבת: ותורתו: שככתב ובעל
פה: ראו כי יי' דעו לא כאמר אלף ראו שהמן מופת חושי על אמתת השבת
שבו איש תחתיו מעתה יאמרו הקראין הלא לפי דבריהם מוצאי המקושש הא
חיובי קפילה ולא מצינו שבעשנו: אל יצא איש ממקומו למדנו מקום ממקום
ומקום מניס וכיפה מוגבול וגבול מחוז ומחוז ומדותם מחוז לעירונג קדמ'
אלפים אמה: ומוה שערנו תחום שבת: והוא כורע גר: מה זרע גר לא עבה
הירדן אף המון לא עבר הירדן וכפי הפשט שהיה בתמונתו עבול ולא באיכות
דהרי המון לבן והגר שחור: ככפישית בדכש: רקיקין שאופי בשמן ושכלים
בדכש: ולפי שהביא ראיה מן המשנה שהו' בנק שמטגרים בדכש: ובפי המפנה
פירש בפירושו ולע ולמלה הזאת אין עוד ריע במקרא: אצנת: דבר שהוא
פונק ומזונק ומאמר מה שכתובו הוי אומר זה כלי זכוכית ואין להמלה הזאת עוד
ריע במקרא: עד באש אל ארץ נושבת לפי שאמרו שאכלו המון מ' שנה ולפי שהיה
פחות חרש חור וכאר את המן אכלו וגו' והעומר עשירית האופה: סמן העומר
לפרש המן רמו שאכלו המון עד שיקריבו העומר והאליף תלב כנים נמצא המעשה
אג כנים וחומש והוא שעור חלה: ובני ישראל אכלו הפלג בגם להתמדתו מ'
שנה מה שלא היה כן בשאר הנסים: תנו לנו עם הקב"ה ומה היו מרברי':
עבר לפני העם משה היה באמצע המחנה והקב"ה אמר לו עבור למען הראשון
מהמחנה יוצא מים: ומטה אשר הבית בו היאר: ולא אמר אשר הפכת לנחש
כדי להגדיל הכם כי המטה אשר הפך טבע המים לרם עתה יבוא מים מחלמיש
צור ומכאן גב' ראיה ששלוחו של אדם כמותו שהרי אהרן הכהן ולא משה: מה
תריבון עמדי מה תכבון וגו' משה היה מרגיש שתמיד הית' התלוכה שחשדו אותו
שכחבמתו עשה כל אלה ולא מיי' ולכן אמר אם המריב עמדי מה תכבון את יי'
לשתף אותו בתלוכתו: שאמרו תנו כלפון רבים וכמו שפירשתי: וקלוניו:
כמטע כביאי השקר: משה ומריבה על ריב: כן דרך הכתוב להתמיל במלי
דמים כמו ואתן לינחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו וגו' וכמוהו רבים: היש יי'
בקרבנו: באלו היו דעותיהם כדעת קצת הפולסופי' כי יי' ית' לרוב גדול
והומותו אינו משגיח במצאות השפלות רק על השמים כבודו: ויבא עמלק
מהיכן בא קאי אלעיל ויך אל ארץ מפני יעקב אחיו דאחזל שלא רצה לפרוע
בשטר מן ועבדום וענו אותה עבשו שהטור פרוע בא בשם שדים ואלו כמח
בברכת הזקן שאמר ועל חרבך תחיה לכן כתעורר הוא להלחם מבל יתר
האומות: עמלק עם שבא ללוק דמם של ישראל: כבר לנו: ולא אמר לי
שהיה כבוד תלמידו חביב עליו כשלו: או לפי שהמלחמה היתה למעלה ולמטה

אמר לנו כלשון רבים כלו' לי שיקיעני בתפלה למלחמה של מעלה ולך שיקיעני
 למטה במלחמתך : מחר אנכי נכב' איסי בן יהוד' אומר זה אחד מן המקראות
 שאין להם הכרע : ומע' האלהי' באולי היה צורך מומנו כדי לנטות נגד עמלק
 כמו שמצינו ביהושע נטה כבידון אשר בידך : וחור' כדור של משה היה ולכן
 לא נזכר שם אביו שכן שמו היה נודע בשערים : ראש הגבעה : כדי שיראונו
 ישראל כי בהרמו ירו יגברו ולכן שמו אכן תחתיו כדי שיגבה עוה' ומל' רך
 אל התפלה לפי שנתירא מברכת הזקן כמו שפירשתי : גם להיות המלחמה
 הראשון' וישראל עיני' וינעים לכך הוצרך לחזק זאת התפלה : ובעם הזה
 תהיה גב' המלחמה אחרונ' וכאשר עשו משה ויהושע בעת ההוא כן יעשו משום
 ואליה לעתיד לבא : ויקחו אכן' קשה היה לו להקדים ואהרן וחור תאכו ידעו
 קודם ליקחו אכן שיתישב יותר על לשון הפסוק : אלה רצונו כי ירי משה ככדים
 היו ולהיות כי משה היה גדול הקומה כמו שאמר אל' שהיה בר' אמות טכך אמר
 כי לקחו אכן שיטב עליה ואחר ושיכתו הגיעו אהרן וחור שיכלו לתמוך ידיו כי
 מקודם ושיכתו היה בלתי אפשרי להניע אל ידיו : והי ידעו : לחזק דבקות
 משה היו ידיו פרוקות לשמש באלו היו לאחדים ולכן לא אמר והיו : אמונה עד
 בא השמש : הזכיר זכות אבות : אמונה זה אברהם ש' והאמין בה' : עד בא
 זה יצחק דבתי' ויצחק בא מבא' השמש זה יעקב דבתי' ויורח לו השמש : את
 עמלק' את לרבות קמאל שהוא שרו של מעלה : בספר' בספר התורה : ושים
 באוני יהושע' למען ימקרונו לדורות הבאים אחריו : ורמו לו שהוא לא יבא
 ישראל לארץ רק יהושע : כי מזה אמונה : שכל שאר האומות נבהלו ונפחדו
 ולא כי שהוא לא כחד אלא שבא להלחם : וכפל הממה מזה בע' ה' אמונה בעלה :
 כי יד על כס' וזה כי בחר ה' בגיון אזה למושב לו בעת הגאולה כשיבחר ה'
 בגיון יהיה הכסא והשם שלם והוא שאמר אוי' שהם אוניות המשלמות השם
 והכסא : מלחמה לה' המלחמה לא תהיה תמימית רק לעתי' ידועים אך
 השלחמה פה מורה על האיסה הלבבית עד כלותם : כס' ב' כתור' דין ועוה'
 חמרת יב' :

הבודלם לאל טוב וקלם : סמימתי פרשת בשלח :

ישמע

וישמע יתרו אחרי שזכר עמלק שהוא קרובנו ועשה עמו רעה צוה הקב"ה
 להכריתו וזכר יתרו שהיה גר ומורע אחר ועשה עמו
 עושה ולזה בשבא בימי שאלו הנזוי להכרית את עמלק הזהירו על בני הקני
 זהו טעם הקמיות וישמע יתרו וקריעת ים סומע מלחמת עמלק והנה
 השמיעה תאמר על הדבר הכלתי היה בזמן המקור כי על הדבר ההוא תפול
 דאיה כמו וירא יעקב כי יש שזכר במצרים וירא בלק ובהיות נציאת מצרים
 אז דבר עבר לכיכך אמרו זל מה שמועה שמע ששתיים אלו כבר עברו יתרו
 פירש'י שמוות נקראו לו קשה אחאי לא קחשיב רכב דכתי' מוכני רכב חותן
 משה ויל דברי תורה קחשיב דברי קבלה לא קחשיב עשה חלקים הוא השם
 הנודע כבר לעולם וכי הוציא ה' הוא השם הנודע למשה וכזכיר השם
 המיוחד אבל היציאה כמו שאמר זל ואלו לא הוציא הקב"ה אותנו משם ובלו
 אז אולי היון למה שעשה הקב"ה משה חלקים לפרעה כדא ראה נתתן חלקים
 לפרעה אשת משה ולא אמר בתו שהיה מתכבד במשה שבי בנייה דרך
 הכתוב ליחס הנשים לאם דכתי' אלה בני לאה ואת הבנות לאב כדא ואת
 דינה בתו וזה קמוך למה שאמר זל אשה מורעת תחילה יגדת זכר וכנו
 אשתו של יתרו אל המדבר רזון הפסוק שתכלית בואם היה להיות במדבר
 אבל הר חלקים במתן תורה והוא כמד יתרו קודם מתן תורה בא הר חלקים
 כמו וירדף עד דן על שם העתיד ויצלני מחרב פרעה שתפסו את משה
 והניחו הקייף על גארו וירד המלאך ונתדמה להם בדמות משה ותפסו המלאך
 ולהניחו משה ויאמר אל אשה שלח לו אגרת כי לא יאמר השליח חני חתך
 אם היה מדבר אליו כה אל פה לא יתכן שיאמר חני בא חליך כי בראותו יכירנה
 חני חתך כמו שאמר זל אל יכנס אדם לביתו פתאם לט לבית חבירו
 וישתחו וישק לו דרך הכתוב שיהיו כל הפעולות הנמשכות זו אחר זו פעולות של
 הפועל הראשון כמו ויאכל וישת ויקם וילך וכו' שהכל שב אל עשו אף כאן הכל
 שב למשה איש לרעה זה לזה כי שניהם בקראו איש משה דכתי' והאיש
 משה עניו מאד יתרו דכתי' ויאל משה לשבת את האיש ויבאו האהלה ויקפר
 כי בחוץ לא היה להם פנאי לדבר איש את רעהו לרכי העם הבאים לדרש שלום
 יתרו ויחד שהעביר חדה על בשרו ומל עצמו או על שייתד השם ונתגיייר
 ומה שפירש'י גירא עד עשרה דרי אכולו קשה ומי יחיה כל כך דורות ועוד הרי
 יתרו דור ראשון היה אלא לל שפירשו של דרי שורות ורזונו עד שיקין שיהיה
 לו עשר שורות של שערות לבנות בזקנו כי כאשר יקין לא יקור עוד לקורו וימ
 דורות ממש ומוביחים מקרא דכתי' בדה לששך עבד מצרי ושמו ירחא ומוכ'
 יד דורות והאחרון היה חני שמעאל והוא שהרג לגרליה בן אחיקם וג' דורות
 קראשוכ לא היו ראויים לבא בקהל דכתי' דור שלישי יבא להם נמצא לאחר עשרה

דורות חזר לבקרו ועשר דרו לאו דוקא : על כל העובד * לא שמח על רעת
המצרים רק שממנו הגיע טובה לישראל כי אין מחוק השלם לשמוח על הרעה
מזד שהוא רע : ברוך ה' * מכאן שמכרכים אנשים דרכים * וברכה שם משותף
מהבורא לברואים ומהברואים לבורא ומהברואים קצתם לקצתם * מן הבורא
לברואים הוא השפע * שיספיע עליהם טובות כד"ל ברכת ה' היא תעשיר *
ומהברואים לבורא הוא הודאה ושבח והלל כד"ל אברכה את ה' בכל עת * ברכת
הברואים קצתם לקצתם היא תפלה לה * שיתן מטובו והשפעתו עליהם כד"ל בה
תברכו את בני ישראל יברכך יאר ישא וזהו שאמר בקוף ואני אברכם *
וכן הושאל רב על דרך הוה האחרון לענין מנחה קח נא את ברכתך : אשר הוצי
אתכם * מטה ואהרן שעל ידם באו המכות למצרים או על שעמדו כנגד
החרטומי שהיו מתפארים בחכמתם : עתה ידעת * ההבדל שיש בין מאמר
יתרו למאמר דוד אבי ידעתי כי גדול וגומר * ומאמר נעמן הנה נא ידעתי כי
אין אלהים וגו' יש בניהם הבדל רב * כי יתרו עד הנה חטף מהקטנה הראשונה
בתנה ממשלת ההנהגה אל צבא השמי' וכי אין בידו תו' לשנותם כי כן שם אלהים
משותף לצבא השמיים כד"ל כי ה' הוא האלהים ואלהי האלקים ועשאו בראותו
שנו' הנובעים נתחדש לו ואת ההשכלה והמופת והוא מאמרו כי בדבר אשר וזו
וכמו שאברהם * דוד אמר שכבר כל אלה נודע אליו ולא נתחדש לו שום ידיעה *
נעמן היה יודע גדולת האל ית' וכי הוא קבת הקבות אבל לא ידע שליטת האלהי'
פוזלתו ועד עתה טראה שתועבות דמשק לא הועילו וכי ה' ריפא אותו בדבר
נקל אז ראה דאין לעבוד כלתי לה לבדו וזהו שאמר כי אין אלקים וגומר *
כי בדבר אשר וזו * רצונו שהמצרים היו חושבים שיש להם ממשלת על המים
כמו שכתב מלכם לי יאורי ואני עשיתי וזכו ברבר לקן עד חסר גומץ בה
יפול * והיא כוכת אונקלס * או לל כי על השעבוד לא היו נעשים שכבר נגורה
בזירת ועפרים וענו אותם אל אעל הזרין נעשו שבקשו לעקור את הכל כד"ל כי
הזירו עליהם : * עולב * ונכמים * לאלקים * רת' עול שקבל עליו עול * תורה :
לאכל לחם * כיום מילתו ששעה קעודה כאשר יעשה עוד היום בישראל :
ממחרת * ההבדל בין ממחרת ומחר * כי מחר כאמר על מחר ממש ועל מחר
לאחר זמן כמוכי ישאלך בך מחר * אבל ממחרת לא כאמר רק על מחרתו ממש
ואולי שב על ממחרת של הקעודה * ואל תטעון עלי לך אכלו כיום הכפורים *
שהרי כשנככה בית המקדש אכלו כיום הכפורים כדאיתא במועד קטן ק"ו כיום
שהורדו להם הלוחות ותורה * וגם עדיין לא נכטנו כי ישראל : לשמואל העם *
באולי היו מריבים על עקפי בזת הים : הבקר עה הערב * ה"א יתיר דה"ל מן
בקק עד ערב * מכאן אצל כל הדן וכולו כאלו נעשה שותף להקטנה דעולם
הזה נברא כה"ל : מודוע : מלק מורכבת מה דיעה זו : יושב לבדך * ואין שום

שופט אחר עמך : וכל העם נזב • תרעומת יתרו על יתר אעם המצוי למשפט
 מדוע יעמדו • דכשלא הביע דינו השוענים יחא • אבל שאר הנותרים מדוע
 יעמדו • עם כי טענת יתרו העזמית לא היה על העמיד רק למעט הדיינים
 ומה בתחלה המזכו ככונה כי יבא אלי וגומר • ויתרו לא הבינו ולכן פירש לו
 הדבר לא טוב וגומר • או אולי הדברים כפשוטם גדול כבוד הזכור : כי יבא
 אלי • אמר שלשם סבות העם באים אלי • האחת לדרש האלהים הכונה
 שהנכבדים עבהם באים לדרש פני משה ולבקר בהיכלו • ואמר בדרך מוסר
 גמנה כידעו כי לכבוד אלהים הם באים ולא לכבודי • הב' כי יהיה להם דבר
 המשפט • הג' והודעתיה להם את חקי האלהים כלו מתעסק בעניני הלמוד •
 ולפי טראה יתרו שלכת הכת השנית יקצר בכת השלישית לכך נתן לו העצה :
 לדרש אלהים • והוא הנבואה כמו ותלך לדרש את ה' והם בעלי הכת הראשונה
 ובאה איך אים להקל מעלי : והודעתיה להם • לשא מלאכה טעם דנתני : ככל תבלי
 מל' וככלה שכתם פי' תהיה מוכלכל מועקתם • או הוא מלשון אחרי בלותי כלו
 מתוקין קודם זמך : גם אתה • פירשי אהרן וחור • וכל חור טעות קוסר שכבר
 נהרג כמו שפירשי אלל ויבן אהרן מוכח • ומעשה העגל כי' בתמוז וזאת הפרשה
 ב'א בתשרי אחריו לעם • הלמד כמו בשביל וכן אמרי לי אחי הוא : ואתה תחזה •
 מינה הלשון ולא אמר תבחר לאשר האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב לכיכך
 אמר תחזה בנבואה מי הם הראוים לכך והוא מלשון ומחזה שדי יחזה : אנשי חיל
 אצירי לב שלא יעוותו המשפט מיראת אדם והם גב אנשי ראוי בהנהג' עם גדול
 כי כל קבון ואסיפה יקרא חיל לא כנבא המלחמה כלבד • וכן האשה תקרא אשת
 חיל כהיות זרייה ויודעת בהנהגת הבית • ובאולי הן המה הראוים להיות ראשי
 צבאות למלחמה • אשר לזאת הסבה הוקיף בתנאי יראי אלקים • כי על הרוכ
 ראשי גינות באומות העולם יראת אלקים לא תעבור על פניהם : אנשי אמת
 אזהבי האמת ומודי' עליו ולא כאלו ההטעמיים המתחוקים להעמיד העקר :
 שנאי בצע • כמכילת' מחלוקת ר' יהושע ור' אליעזר אחד פירש שנאי שחד ואחד
 פירש שזכאים הממון הרב כי הממון יקרא בצע כמו והחרמתי לה' בצעם ורצנו
 שמתפקדי בחלקם : שרי אלפים • בדי שישתתפו רבים בשררה ולא יערערו
 לא על דייניהם ולא על מנונם • והדיינים היו על אלפים תר' • והכרח שגם
 הם מן המנין • דרך משל שרי עשרות היה שר אחד על ט' והוא עמם עשר וכן
 בולם • גם באולי קצת מהם היו לויים אשר לא התפקדו בתוך בני ישראל • או
 כונת הפסוק שרי שידוכו על אלף זהובי על מאה על חמשים ועל עשרה וכן הדת
 עוד היום בוויני רבתי : ושפטו את העם בכל עת • כי בהיות להם שופטים
 רבים ילך העשוק אל השופט בכל עת שירצה וימצא אותו מומון כי אליך לא יוכל
 להתקרב ככל עת מפני רוב ההמון : ככל עת' מוכאן שדיני ממונות מתחילי' ב'

וגומר'

עומרי' בלילה : וגם כל העם הזה : שיש מהם שאינם יכולים לדבר אליך לשפטם
 וכשוכם לאלהיהם ירבו יחד ואם תוסיף דברים על מקומם יבואו בשלום : וכפי
 הפטע האמתי שב אל ע' הזקנים אשר אתו : כי בעלי הרים מה להם אם השופט
 אחד או רבים אשר לכה הזאת יהיו נובלים לאשר במדבר לא היו עובדי ארמה
 ולא קוחרים ובעלי חמיות עד שיפקידו זמנם לעבוד המשפט : כי אם לא יבואו
 היום לפני הדיין יבואו למחר : יבא בשלום : רבים זקבלו החמם כי לא יוכלו
 להגיד לך ולבן לא ימות בשלום כי זה פתח פתוח לגוילים ואנשי חמם וקרבות
 השופטים יהיה בהפך : ובאולי רצונו בעל מקומו בארץ הנכבדות : ויבחר משה
 אנשי חיל : זה היה בידו להכיר אבל שאר התוארים אין זוכיר בהם בלתי ה' לכדנו
 בחדש השלישי : לפי שנשכו ונשתחררו ונתגייירו וכן שבו רבותינו הגושרת
 והשבויה והשפח הנכבדו ונתגייירו ונשתחררו נריכים להמתין שלשה חדשים : עיים
 הזה : רח הין היה בתיב הבא כיום הזה ופתיב התם החדש הזה לפס : מדבר
 סוכי : מלמד שהמקום גורם : ויתנו במדכה סוכי ויחן : שמי חמיות לפי
 מהבדיל מתוכם האספקוף וחנו בני ישראל לבדם : נגד ההר וערב רב אפריהם :
 ובעלי הקבלה אומרים ישראל קבא : ונגיד לבני ישראל : תחננו של משכו
 כגידו כלו שיאמר להם דברים המושכים את הלב : וחזל שדרשו שאמר להם
 דברים קשים כגידים והוא עשב מה : הוציאוהו ממלת ותגיד שכת' מלא ביד
 ואין במוהו כבל המקרא : בה תאמרי : כלשון הזה שחמי אומר לא פחות ולא
 יתר והו' שדיין בה : לבית יעקב : אלנו הנשים שמודעות למצות תחילה לכך
 הקדימום לאנשים : או אומר לבית לבלו וגם הדוחות הבאים : על כפי נאשים
 המשל הוא שנתן להם הדרך להשיג השלמות במהירות : זכיל הנות להם
 ההקדמות הראויות אשר לא יושגו אם לא באריכות זמן : ואביא אתכם אלי
 תרגם אויבקים וקריבת יתבון לפולחני דרך כבוד כלפי מעלה : שמוע תשמעו
 שמע ארם מזה אחת משמעין אותו מצות הרכה וכן אם שכח תשכח : סגולה
 סגולה הוא דבר שלא נודע קבתו במו שחוק האדם ונהלת הקוק ודומיהם וכל דבר
 קצר ונחמד לא יושקנו במלך ביה אחר חק הוא ישמרו : מכל העמים : ספן
 ספן האנשי מבחר המצאות : ואתם מבחר מין האנושי : כי לי כל הארץ :
 בתיבת טעם על הקבלה כי אם לי כל הארץ מי יאמר לי מה תעשה : מומלכת
 בהנים : בעהז וגוי קדוש עלה : או רמו אל הנכואה כי באלה ישראל קדושי
 מכל האומות כדא ונפלינו אני ועמך : וכן תתחדש הבהכות והקדושה למי
 הגאולה דכתיב ואתם כהני ה' תקראו : הנה אנכי בא אליך : פי'
 מלא ויכלו ישראל להגיע למעלת נבואתך לכן אבא אליך בעב העמו שהיא
 אהבקר' שאינה מאירה ואו יוכלו העם לשמוע בדברי עמך ולהשיג מדרגה
 הזאת ואו גם כך יאמינו לעולם ויהיה השמיעה רצונו הבה במו ולא ידעו כי

שומע ימק • וככה יהיו הם עצמם כביאים ולא יאמינו מפי אחרים • וגם כן
 יאמינו • ר"ל שאם יבא חיזה אדם להכחיש כבואתך והתור לא יאמנו דבריו כי כן
 הם עצמם ישמעו מפי הגבורה חכמי ולא יהיה לך • וגם • לרבות הכביאים
 הבאים אחריו ולכן נקרא אב בכבואה • וקדשתם • שלא יגעו בטומאה ולא
 יקדו אל אשה • ונקרא קדושה כמו שמצינו בכהנים לכפש לא יטמא קדושים
 יהיו לאלהיהם • וכבשו שמלות • הוא כנו לתקון המדות כד"ל בכל עת יהיו
 בגדיך לבנים • והוא שישג' אנקלום לתרגם ויחוררו ואצל המצודע ופרה ארומה
 תרגם וינבע • ארוקדשתם הוא טהרת הכפש • וכבשו שמלות טהרת הגוף •
 והגבלת את העם לאמור • ימא' לאמור טוהירו איש באחיו • וכפי פי רש"י קבע
 להם תפומין • קשה ללל והגבלת את ההר • אלא כונת הפסוק להדריך בחיים
 המוגבלים כי זאת בוונת התור והמצוה להגביל האנשים בדרך האמת ועל
 פקדת היושר והן המה תחופ החיים • ירד ה' לעיני העם • מראה כבוד י'
 דהריכותי כי כל יראי האדם וחי' ותמינהו מאונקלום שלא הרחיק הגשמות
 במהגו • בקנהו • שלא יבנא אפי' כלקטטא • והוא שיפולו של הר שמאו הולך
 ומגביה במוות המתלקט • בו יד' • בו שב אלה האדם בטוב עהר • רצונו שלא
 ילך אחר לתפכו אלא מרחוק לקלו ואם הוא רחוק שלא יעוהו באבנים יורו בו
 פנים • ודבריו חזל הם עיקר • כי קל יקל • לפי שהקילה הית' על שני פנים
 אם שישליכו האבן על החושא כדתינו ר' שמעון אומר אכן אחת הית' בסית
 הקילה משאו שני בני אדם בטולה ונתר' על צפו אם מת בו יבא ואם לאו רימתו
 בכל ימאלי וקילה שנת שיפלימו החושא על האבן והיא החיפה שהאבן חזלה
 או ירה ירה • תרגום ירושלמי אחר גירא' דאישא יתקטעון ביה • אם כהיה • הן
 רשעי' שממלו כבהמות דמו הן צדיקי' שנקראו אישים • במשך היובל • אומה
 ואריכות הקול הוא קיון להפקסה ודבר זה מורגל לבעלי מוקיא אשר בהפקס
 יאריכו קול לרבות הכונעם • ומבאן למדו חזל דבר שחאקר במנין צריך מנין אחד
 להתיירו דבתי' גם הצאן והבקר אל ירעו וגו' • והיה שתרגם אונקלום אינו מרשן
 למיסק בטורא • היובל פי' רש' וטופר אילו של יצחק היה ויש לו סוד כי רצונו
 בפחד יצחק • היתה יעלו בה • אהרן וכמו יע' וקנים והדאיה של' ואל' אמה
 אמר ועלה וגו' • מן ההר אל העם • מלמד שלא היה כופה לעקמו • היו כפונים •
 באולי לא היו ימים בליה כמו הלב ביום הבכורי • כיום השלישי לקדושה
 וטעי לחדט • כהיות הבקר • כוכות אברהם דכתי' ביה ושכם אברהם בבקר
 נקול שוכר • ובר לאלו של יצחק • לקראת האלקים מן המוח' כוכות יעקב דכתי'
 ביה והיה המחנה הנשאר וגו' • לקראת האלקי' • לקראת כאמר לעולם על
 שהולכים זה כנגד זה כמו הנה הוא יבא לקראתך • בתחתית ההר • ארבע
 מדרגות ה' • תחתית ההר • ראש ההר • ועב עין • העין • וחזל שאמרו שכמה

עליהם הר כניגית למען יהיו רומיח דאכסוי וכאנסה כתיב לא יוכל לשלחה כל
 ימיו: ויחרר כל החר: והפך המנהג כי ההרים לא ימושו: משה ידבר:
 למור כוונו והכינו עמכם שעתה תשמעו הקול: והאלקי: ענה אותו שתכף
 אחרי דבורו תשמע הקול: או יהיה יעננו מל יאענה את השמים שנתן כח לקולו
 שיוכל להשמע בכל המהנה: ודוק שהתרגום בכל אלקי שבפרשה יתרגם יקרא
 דיי או גומרא דיי: ובכל מקום שיאמר יי יברש בלתי הרחקת הגשמות כמו
 רד יי יתגלי יי: וכל זה להורות על מעלת ישראל ושהיה מדת הדין רחוקה
 מהם: פן יהרבו: מרוב תאוותם לראות כבודי והם יחשבו כי לכבודי יעשוהו:
 אל יי לראות: מה שלא אמר לראות את יי שאלו אמר כן היה כראה היותו דבר
 אפשרי אלא שהקב"ה מנע מהם כצווי והדבר אינו כן אלא שהוא מנע מזה עצמו
 שכן בי לא יראני האדם וחי לכן אמר פן יהרבו כלו במחשבתם אל יי שיחשבו
 לראותו: הבהנים: בכח ולא בפועל וגם לרבות הזקנים: הגושי אל יי:
 להקריב קרבנו יבהם נגשי אליו: וקדשתו ב: במהרת חד ריש פסוק יחד סוף פסוק
 וקדשתו כי את לחם וגו' ריש פסוק ודין סוף פסוק: הכהן קדשתו בראש לפתוח
 ראשון ולברך ראשון: אבל תח קדשתו בסוף דכתי' לקדושים אשר בלחן המה כי
 בחיים הם בקדושי לא יאמין: ועלית אתה: כי מעתה הורשו התחתוני לעלות
 למעלה והעליוני לרדת: אכזי יי אלהיך: כל אכזי תרגם אונקלוס מימריה חוץ
 מזה כמו שאלו אכזי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום ואכזי ארץ עמך מזרימה
 כבר פירשתו: אלהיך אשר הוצאתך: בלשון יחיד כי עם כל יחיד ויחיד ידבר
 פן יחשבו היחיד כי הדבר ילך אחר הרוב והוא יגדל רק איש כחטאו יומת:
 הוצאתיך: כיואמר יתרו כי הוציא יי וגם פירשתו: ופתח אשר הוצאתיך ולא
 אמר אשר ברא שמי' וארץ כי יציאת מצרים ראו בעיניהם ולא הזכיר הברי'א' שלא
 ראו אותה פן יאמרו זה הרצה לשקר ירחיק עדיו: גם עלי יציאת מצרים וכה בהם
 להיות לו משועבדים כד' אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים להיות להם לאלהי:
 ועל האמות יציאת מצרים מור על המוציא ועל היכולת ועל החדוש באופן דכולהו
 איתנהו ביה: מבית עבדים: שהמצריים קראו עבדי' שכ' וכני הם וגו' או רצונו
 שהיו עבדים אכזי לשכוי פרעה: או על המערכת והמול היו ראויים להיות עבדי
 עולם והיו מבית: שהאצטגונוי' אומרי' כשהמול בבית פלו: ומולם היה בבית
 העבדות: לא יהיה לך: חזל אמרו אכזי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום
 שכן ב' הדברות הראשונות הם בלשון מדבר בערו: ומן לא תשא ואלך יוצא לג'
 טאינו אומר לא תשא את שמי אלא את שם אלהיך: אלקי' אחרים: שהם
 מקבלים כח מואחר כמו נבא השמים שכולם מושפעים מאתו ית: והיו שהוקיף
 על פני כלו אלפי שמשמשין לפני: וגם נקראו אלקים אחרים עד והאנשי' רדפו
 אחריהם: רצונו כפי מחשבתם שהרי היו טמונים על הגג: וכפי האמת אלקי'

אם משותף לכל זכא השמים והזהיר קבלתם לאלהות ולעבדם אמנם בעשיה
לא נאמר אחרים אבל נאמר אלהי מסכה וגו' כי לא אלקי' היתה רק מעשה ידי
אדם עץ ואבן ויחויבו לאבדם: על פני' אלפיהם שתעשם בהתר כי מלא כל
הארץ כבודו: וכל תמונה' ויו וכל תמונ' מרבה אפילו שלא עי' פסילה אלא בכל
אופן מהאופנים כגון עי' התכה או הכאת כטיש: מתחת לארץ' דברה תורה
כלשון בני אדם כי הארץ למטה מהמים: לא תשתחוה להם' ברצון ולא תעבדם
אפי' באובך רק יהרג' ואל יעבור כמו שמצינו בחכמה מישאל ועוריה: אל קנא'
לא מצינו לשון קנאה אלא בעלום ואצל ישראל ולא לגבי האומות' כמו האיש שמקנה
לאשתו כי תזכה ולא יקנא לכ על כלגשו פוקד עון אבות' לשל' להם עי' יקורן ומאז
והלא' אם יחזיקו במעשיהם יכריתם לבמרי כמו גבי יהוש' ויוכל להיו' גב' ההפך כי
עון האבות לא יפקד לדור חמשי: על בנים' כל פקידה ואחריה על תורה
לנקמה' ואמר על רבעים שא פשר לאדם לחיות ולראות דור רביעי: לאוהבי'
אילו העובדים מאהבה' ולשומרי מצותי לעובדים מיראה: לא תשא' העובדים
על השבועה כאלו כופרים ומכחישים י' ית' כי כונת השבועה כאשר י' אמות כן
יהיו דבריהם ואם לא יקיימו דבריהם מכחישים אותן ית' ועוד היום הדת
בקוקט' טנינה אם ישבע איש בחיי המלך ויחל דברו כן מות הוא ולו יתן כפר זהב
משקלו בון יבואו לו באשר ביום המלך בפרהסיא ואמר ב'ו' כך של אלף אלפי' קו'
כנגדו ית' והיא שעמד' לנו להאריך גלותנו הארוך אשר אכחנו בו כי אפי' תנוקות
בני יומם נשבעים בחי' האל אלף פעמים ליום ואוי' לאומים סכך שומעות' ואתה
הקורא קרא דברי' ר' אברהם בן עזרא בפסוק הזה ויראה כי נעמו ובי' ככונה
דבר' לשוא' הוא לשון כפל על הכטלה כמו שוא לכס משכיו קום' וכן על
הכוב כמו כביאיד חוו לך משאות שוא וכן תרגם אונקלוס: או אמר לא תשא'
רצונו שמוך אחד תקשאהו ליטבע בשמו שהוא אלקיך' ובהיות ההתקשאות לשוא
תכחישהו: כי לא ינקה' כי על הרוב השבועה היתה על הדברים שבין אדם לחבירו
וכמו שדרשו חז"ל כתוב אחד אומר ונקה וכתוב אחד אומר לא ינקה' דברים שבינו
לבייך ינקה דברי' שבייך לבין חבירך לא ינקה ואמר י' הוא' דלא מנקה אבל ב'י'
מולקין ומקלפין וכו' חז"ל אמרו זכור ושמוך בדבור אחד כאמר' קשה למו' הזרבו להיו'
כאמר' ישאלמא שעטנו וגדילי' שה מתנגדי' אבל זכור ושמוך לא תר' אהרדיני' ד'
אלו הם קותרים דשמוך הוא לאו כמו שאמרו כל מקום טכ' השמוך פן' ואל' ונשים
חייבות בלאוין' וזכור הוא קדוש היום ונשים כטורות מומנות עשה שהזמן גרמא
ולכן כאמרו גס' הם בדבור אחד' או שרצו בזה דזכור כנגד החדוש ושמוך כנגד
הרצון' והטעם המפורש בפסוק יעיד על אמתת זה הפי' כי בעלי החיוב יכפרו
הסדום ולכן אמרו שבדבור אחד כאמרו דהא בהא תליא' וזה' לא דקדקו חז"ל
בשאר החלופים שבין דברות' הראשונות לשניות' וזכור' לפי שלא היתה מנוח חדשה

שכבר במרה נצטוו עליה • וגם במצרים ידעו מומנה לפיכך אמר זכור מה שכבר
 צייתי לך • או אמר כי כל ימי השבוא יהיו זוכרים על שם השבת אחד בשבת
 שני בשבת כי לא מצינו בלשון הקדש שמות לימים רק על שם השבת : לקראו •
 בכניקתו וכניצלתו • וכאולי זהו ג' זכור ושומר זכור בכניקתו ושומר בניצלתו
 והיה שומר מ'ל ואביו שמר את הדבר • ואמר לקראו לשון קדושים ממש כמו
 שאמר אל כנסת ישראל בת וונן והם ירשוהו כבעל היורש את אשתו ולכן תקנו
 חז"ל ולא הנחלתו מלכנו וגומר : ששת ימים תעבד • קשה דועשית כל מלאכתך
 מיותר • אלא רצון הפסוק ששת ימים תעבוד הבורא ית' ועם כל זה תעשה
 מלאכתך דיפה תורה עם דרך ארץ אבל יום השביעי כולו לה' • וכמכילתא
 איתא ששת ימים תעבוד זה מצות עשה • וכפי פשוטו אם תרצה : שבת לה'
 אלהיך • הוא שבת כדי שתלמדי מציאות ה' אלהיך כי מאמונת החדש ימנך
 בהכרח אמונת מציאות ה' • וגרף • שלא קבל עליו מצות תורה • ואמר
 ערך ולא אמר והגד רצונו שהיה שכירו או לקיטו : כל מלאכה • עד ולרש אין
 בל' • רצוני אפי' אחת מהמלאכות וכן לרש אין לו אפי' דבר אחד • כי ששת ימים
 ולא אמר בששת ללמדך שגם הזמן כבר ראו ומחורט : כבוד את אביך • בממונך כד"א
 כבוד י' מהינך : את אביך לרבות הק'בה : למען יאריך • מדה כנגד מדה
 שכאשר יאריך ימך גם אחרי' וכיך יבדוק כד"א מפני שזכה תקום : לא תרצה •
 בשירת הדברות כולם וז' ואין צריך לומר וז' קאמר • הראשונות בין אדם למקום
 והשניות שבין אדם לחברו וזו שכל התרומות יצא לא תקטיל נפש • ולדעת
 טעות קופר הוא כי אין הריגה בלי הוצאת נפש • אך נתחלף בלא תגמב שראוי
 להיות תרומו לא תגמב נפש • טקן בגמב נפשות הכתוב מדבר : לא
 תענה ברעך • באופן שתהיה עד שקר ודע שכל עניה ואחר' בות בעדות מדבר
 כמו וענתה בי דקתי : לא תנאף : נאמר ללא תרצה לומר אל תחשוב שהריגה
 אסורה מפני שהיא מומעט העולם א"כ אהיה נואף וארכבו ללא תנאף : ברעך
 עד שקר • מה שלא אמר הכתוב באחיך כמנהגו להורות שגם נגד הכותי אסור
 להעיד שקר שכן מצינו שגם בן אומות העולם נקרא ריע דכתי' במצרים ושאלו
 איש מאת רעהו : לא תחמוד • יש כח בהרגל האדם לעמוד על אזהרה זו אפי'
 בלב והוא שירגיל אדם עצמו על מדת ההסתפקות כמה שיש לו כמו שהיה רגיל
 לעמוד באסור עריות : בית ריעך • בני ביתו כי בן אחי בגדול החל אשתו ואח'כ
 עבדו ואח'כ אמותו ואח'כ שורו ואח'כ חמורו ואח'כ בכלל כל הקניינים • וככה לא
 יהיה הבית יותר נכבד מהאשה • ומצינו בית נאמר על האשה והכנים ש'
 גאסמדתי אני וביתי • או יוכל להיות ג'ל בית כמשמעו כי בן המשכיל יקדים
 להיות לבית ואח'כ יביא אשה אל ביתו ואח'כ יקנה עבד ואימה • וכמשנה תורה
 הזכיר האשה תחלה ש' אשה תאראש וגו' ואח'כ בית תכנה כי בן דרך הכתובים

חקרי

משה

חמרי דעת : וכל אשר לרועך • בני הדברות כתר אותיות רמזו לבתר תורה לאות
 שלומדי לשמה • ואם ילמדו שלא לשמה יהפך לכרת : וכל העם • שלא ככל
 בנייהם שום חלוק וזה נס ופלא גדול : את הקולות ואת הלפידים • לפידיהם בחוש
 דאות וקולות בחוש השמע • ודרך הפקוק להחליף החושים • כמו ראה ריח בני
 חזתוקי האור • והוא ראה את ערותה • וזה לפי שיש חוש משותף לכל החושים •
 ואולי פת החושים הוא להעיר אותנו על דבר נקוי • כי בטבע החוש לא יעשה
 פעולתו בעצמות בהתערב בפעולתו חוש אחר • ד"מ האדם בטוהא אוכל ורואה
 לשמוע מה שמדברי לא יטעם את אשר יאכל בשלמות • ובמעמד הנכבד הוא לא
 עירכבה הראיה השמועה : ויטעמו • מזה נשאר לאומה להתנועע בעת תפלתם
 ובמאמר המשורר כל עצמותי תאמרנה והכזורי נתן בו טעם אחר ואינו ישר
 בעיני : דבר אתה • בכחן הודו ואמרו על מציאות ואמנות הנבואה והוא שאמר
 הקבה לשמה גם כך יאמינו לעולם : ואל ידבר עמנו חלקים • תרגם אונקלוס
 ואל יתמלל עמואל מן קדם יי' ולא עשה כן בכל שאר ספורי מתן תורה וכבר הרגיש
 בו הרב המור ז"ל והרמב"ן ז"ל דבר נכונה בעינין הוא קאמו משם • וכונת העם הית
 למעט עונתם כי אינו דומ' הנוהר מפי המלך עמו או מפי שלוחו ורננס כי
 בדברו אליהם פה אל פה יהיו נענשי' למית' : אל תיראו • על אשר אמרתם
 פן כמות שאין כונתו ית' שימטך מזה המות כי אם היראה' זולת' למי שדורך קשתו
 נבד זולתו והוא ירא כי חן פתאום יורה בו וימיתו ואומרי לו אל תירא כי לא חפץ
 להכות אותך בחמה שפוכה • כי אם שתתירא תמיד מפני קשת דרוכה • והעד
 האמתי לבעבור תהיה יראתו על פניכם וככה לא יהיה המאמר קוטר את עמו
 לבעבור נקות • להרגיל אתכם מל לא נקיתי באלה • לא פירושו לשון גדולו שלשון
 הרימו נס • או הוא לשון נקיין ממש כי הארון לפעם ינסה את עבדו בעבודה
 קשה • ופעם יטוב עמו לנקותו אם יבעט בו מרוב טוב • ויעמוד העם מרחוק
 וינזה נגש • כלומר אף על פי שכלם זכו לנבואה עם כל זה עמדו מאד רחוק
 ממועלת משה כי משה לבדו נגש וגו' : לא תעשון אתי חלקי כסף • פי' כשאתם
 מותפללי' ומבקשים נרכיכם מאתי אל יהיה מחשבתכם על כסף וזהב אשר
 בביתכ' שאם תעשו כן יהיה בעבודת עב'ים • וחזל דרשוהו שלא למנות דין וזכרם
 בשביל מומן שכן גם המה נקראו חלקים • וכפי פשוטו רצונו כמו כי חשאת קסם
 מרי שפירושו כמו כי חשאת קסם כמרי וכן לא תעשון כאתי הרצון כשמיים שיש
 אתי או פי' אתי כמו על פני כל' לא תשימום לאמצעיים בימי וביניכם כי אינכם
 צרי כי לאלה מאחרי בכל המקום וגו' : ואלקיי והב' המה האנשים הבוטחים
 ברוב חילם באלהים האדירים • אשר עליהם נשענים רוב העשירים • ועל קדושת
 שמים מכחישים אלוה ממעל ועוובים • התורה הקדושה עגונה גם עלובה בקרן
 זית • ולאלה אחר איוב אם שמתו זהו • בקלי ולכתם אמרתי הבטתי והדבר

הקשה

הקשה כי הגוי האלה אשר אכחנו גולים בארצם לא בן הם עושים ועינינו רחאות
 זבלות והיא שעמדה ותעמוד עלינו להאריך הגלות המור וההמרה הלה : מוזבח
 אדם : מחובר לארמה ולא על גבי הפין ועמודים וכן תרגום ירושלמי מרבח
 קביעה בארעא: מוזבח עליו אצלו כמו ועליו מטה מנשה שהרי כפרס ויקרא מבוחר
 ששחטת שלמים פתח אהל מועד : אשר לזכירה : כי יי' ית' הוא המזכיר אתהטם
 ולא הכהן : וכמו שאמרו בירושלמי מאי קול דם בקולו של רסי : והוא אזל ואף הוא
 היה מתכוין לגמור את השם וכו' כי הק' בה מתחיל והכפן גומר : והכן זה : או
 לזכיר מלשון לזכרתה רמזו ככל מקום שלא יהיה רק דמם הזכרת הקבה לשם
 אבא חלין וברכתין : אבוא : מלא כתוב בגין עשרה מכאן שאין מזכירי השם
 בכחות מעשרה : ואם מוזבח אכני רזנוו אם יגיע הזמן שתוכו לירש הארץ
 ולבנות מוזבח אכמים העומר שלא תפנה אתהם גוית : כי חרבך : והיא מדת
 עשו הרשע דכתי' ביה ועל חרבך תחיה ולכן לא אבא בית מ' ולטעם זה לא היה
 במשכן ברזל ואפי' יתדיתיו היו נחשת אשר היו יותר חזקות אם היו מברזל :
 שתלליה : אותה האבן ולא המוזבח כולו :

בעורת מלא כל הארץ כבודו ואורו : **קיימת פרשת ושמע יתת**

זאת המשפטים : בעלי רת דורשים מהפסוק ונזרך : אתה לחפור
 משפט : אם שניהם רונים : לא פני כריב והדר התכבר מהם : גם ואלה
 המשפטי רת ועמדו אשר להם הריב הכתוב מורה שבשעת פסק טענות
 יעמדו מריבים : או ואלה המשפטים אשר תשים : את מרמה למברע רמו
 שהדיין יקלק עצמו מדין מרמה : וקמך ואלה המשפטים אל כי חרבך הנפת
 רמו למה שאמר זל לעולם יראה אדם עצמו בשעת דין כאלו חרב חדה
 וכולו : ומה שפירש רש"י שנקמה כרעה זו לפרשת מוזבח לומר לך שחמים
 סנהדיין אצל המקדש : קשה פתח במוזבח וקיים במקדש : וזל דרשה ללמדך
 שאף בזמן שלא יהיה מוזבח דהיינו בהיות בגלות יהיה מושבם במקום המקדש
 והוא בית הכנסת הנקרא מקדש מעט למען יהיה מורא שמים עליהם : אשר
 תשים : כדל שזמו לחם מכאן קמך לרש"י זל שפירש כשולחן ערוך וכולו :
 לפניהם : לפני הבעלי דינין מכאן אקמכת למה שאמר זל שאם אחד מבעלי
 דינין אומר כתבו לי מאיזה טעם דנתוכי כותבים ונותני לו : וחזל דרשו לפניהם
 ולא לפני הרושות מדכתי' בתריה והגישו אדוכיו אל האלקים : גם אמרו לפניהם
 לפני

ולפני ע' זקנים דמוכים בעינין ולא הדיוטות ואין כחל שליחותיהו קח עבדין.
 ומה שדרשו רב לפניהם ולא לפני עולם דקד'א דיכ'א דמלכותא דיכ'א קמ'ן : עבד
 עברי . ראוי לדרוש כל הפרטה על המוכר עצמו לצמימות אל העולם הזה ויוצא
 מתחת עבדות האלקי דרוש וקבל טכר . והתחיל במשפט עבד העברי שם בו
 זכר למעשה בראשית וגם לחרוש העולם . והיהודי נקראו עברים על שם בעבר
 הנהר ישבו אבותיכ' יורשי' שפיהם או אינו אלא עבדו של עברי דהוי'מחא ליה לפרט
 כן דקשה לו להחליט עם עבדו על העברי וגם שימצא בכני העברי איש גונב ויכול
 מקום שאומר או אינו כוונתו על אלה: שם שמי'עבדי'חחר ויו קרי ביח יעבד מכאן
 אמרו כל הקונה עבד עברי קנה אדון לעצמו : וכשביעית . תחלת שביעית
 למוכרתו ולא לשמטה והשש מתחילי' מיום המכרו: יצא . אפילו היה חולה כל
 השש יצא מכל מקום . ויוצא בגט שחרור או במיתת האדון בלא כן או בשנים או
 בייבול או בגרעון כסף: לחפשי חנם . כמו שישראל היו עברים במצרים ויצאו
 לחפשי חנם ביד רמה : בגפו . מל' גפין די נשר ליה : אם בעל אשה . יצאו
 עומטום ואנדרוגי' והקרים שאינם נמכרים מאשרי' שאינם ראויים להיות בעל
 לאשה . וחז' אמרו שרבו מוקר לו שפחה כנענית להוליד עבדים . והטעם
 דאלכ' לא יוצא קונים כי מי הוא זה שיקנה עבד לשש שנים ולעשות המזונות
 לאשתו ולבניו ולכן תקנו לאדון שמוקר לו שפחה כנענית להוליד בנים לעבדות :
 ויצאה אשתו . אשתו הראויה לו אבל אם לקח אשה שהיא אקורה לו מן התורה
 או מדברי כופרים אף הבעל חייב כזונותיה : עמו . שלא יפרשנו מן אשתו
 וכמו רזוני' שלא יאמרו לו רבועם השפחה שמסרת' לך תיחד ותשן בליה ולא עם
 אשתך הישראלית ולכן אמר אשתו עמו : אדוני . כל לשון אדנות הוא לשון רבים
 חוץ ממדבר בעדו אדמי'שאל' כדי שלא לערבו עם הקדש : וכן שם הקדש לא
 יאמר בלשון יחיד רק בלשון רבים כי בן משפט הלשון : האשה וילדיה . חז' אמרו
 אם אין לו אשה אין רבו מוקר לו שפחה כנענית ועל ג' הצחות מוכל לפרט אין
 לו אשה על האדון שאם אין אשה אל האדון אינו יכול למקור לו שפחה כדי שלא
 ישתו שניהם בכות אחד . יש'לאשה לאדון מוקר לעבד שפחה כנענית כדי
 שלא יחשדו עם אשתו . וזהו על ג' הצחות כי דעת חז' היא הקבלה האמתית:
 ואם אמר יאמר . אינו נרצע עד שיאמר אותו בפירוש ופעמים רבות : את
 אשתי ואת בני' . עם אשתי ועם בני' שכולנו אוהבים האדון שלנו . והיא אשתו
 העברית . כי בכנענית הבנים אינם בניו רק במיה : אל האלהי' אל השופטים
 ויקראו אלקים שהם מקמימים משפט אלקים בארץ . או לפי שהאלהי' עמהם
 בדבר המשפט כל'א אלקים נכב' וגומר . ובמדרש בשעה שהדין נוטב ודן באמת
 כביכול מניח הקלה שמי' שמים ומארה שבינתו בזדו דבתי' בי הקים ה' להם
 שופטים והיה ה' עם השופט : אל המזונה . פירשי' מה מזונה מעומד . קשה
 למאי

למאי כפקא מונה ילל לפי שהרלת והמונה הם עדים בדומה כמקור והעדות
 צריך להיות ועומד ורצע ארוכיו לפי שאם יברח רצעתו תוכיח עליו שהיה
 שזה הרציעה לנכב הדלת ואין למלת הניעה עוד דיע במקרא וזלתי כפרשת
 ראה ורשי ספירט אין ששמעה בהר מיכי לא תגוב כל דעות קופר הוא וראו
 להיות לא תגובו דלא תגוב בגוב בפסות הכתוב מדבר ורצע את אונו
 אבל הכהן אינו רצע שכ וטב אל משפחתו לחוקתו והכהן הנרצע נעשה בעל
 מום ואינו יכול לשוב לחוקתו אונו ולא אונה שאין רציעה באשה לעולם
 קבלת חזל עלולמו של יוכל ואף על פי שאין ראה לדבר זכר לדבר דכתיב כשמואל
 אשכחם עד עולם והיה לרוב שנים באותו פרק וזאת כן לב טנה איש את בתו
 האיש מובר ולא האשה מוברת ואמר איש ולא האב לפי שלא ריחם על בתו ולא
 עשה באב אלא באיש בכרי לא תנא כזאת העבדים לא תהא יזאמת לרזן
 בשוק הנה והנה בדרך זאת העברי והוא נחות וכל מוקום שכל עבדים קתם
 בכנענים הכתוב מדבר שאין עבד עברי בקר עבד קתם לא יעדה לו קרי
 וט לו משמעות משניהם אחד כמו הוא עשאו ולא אכחנו ולו קרי שיש לו שתי
 משמעות יעדה והפדה מכאן שמצות יעדה קודמת לפדייה וחזל אמר
 שמפדין אות בעל כרחו של אב משום פגם משפחה אם רעה פירש מוכעת
 כמו מדוע פניך רעים לעם בכרי אף על פי שאל העבד שאני למקור שפחה
 בנעמתי הבת אינו שאני הארון למקרה לכרי להעיד בנים שאקור למקרה למי
 שאינו שאני לקחתה ויקרא בברי למי שאינו ישראל כדל אל עיר בכרי אשר לא
 מוכני ישראל המה וזר יקרא מי שאינו מואת משפחה או שבע למקרה
 כמו כי ביד אשה ימכור את סיקרא בכבדו בה כפק דקדושין נחלקנה
 אליעזר ור עקיבא ר עקיבא קובר יש אם למקרא ודורשו מלשון בגד כיון שפירש
 מליתו עליה כמו ופשת ככפיק דרות ור אליעזר קובר יש אם למקרת ולמקרא
 ומכרשו לשון בגידה ייעדה מלשון זמון כמו מין המועד אשר ייעדו הבנות
 בנות ישראל והיה זה כל למד נמצא למד כי לא נכתב בשום מוקום חיוב שאר
 בקות ועונה לבת ישראל יעשה לה בנות שארה תרגם אנקלוס זונה כי
 המון זין הגוף והבשר להעמידו ולא כן דעת הרמב"ם זל וכונה דבר קטמ
 משום וענתה חסר ויו רמו שטיקא עונה אינה אלה בשבת ולא בו ימי השבוע
 ואם שלט אלה עד ואף לאמתך תעשה בין רצוני משלט אלה אינו טב על שאר
 בקות ועונה אלא על ג האמורי למעלה או ייעדה או יפדיה או שאכה לפני
 אף על פי שהפסוק רחוק וכן אף לאמתך תעשה בין אינו טב על הרציעה רק
 על ההעסקה וכן מצאה חנם אין כסף הוא עד כי מת אלה ולא תחיה כי
 כשנשא את תנא חנם אין לה כסף וכן כימת וכולו כי דלא לא יחיה אתה רמות
 מזה איש ומת מההבאה ההיא והאלקים אנה כל דבר מקרי צריך לזאת

אלמי ית' וכמוהו ותהי אשה לכן ארויך כאשר דבר ה' ורצונו שנתחייב מיתה
 ממקום אחר דומיא דהאלהי מצא את עון עבדיך וכמו שכירתי סס ורטי
 שפידם מרשעים יצא רשע רצונו מרשע סהרג סוגג יצא רשע יפורסם רשעו
 של זה סהרג מויד בלל אדים והתרואה לפרגו בערמה והרגו בודין ומחשבה
 ולאחר רב העין ולאחר בערמה ברט לחטו שאיין בני ערמה ופרט לשגג קרוב
 למויד סגון בתכון להרג את הבהמה והרג את האדם שזהו קרוב למויד מחמת
 כונתו היה להרגה וכמקורת בערמה ב' הך ואידך דלגבי גבשושים זה הרחיק
 עצמו וצדקת ישראל לכן מועס מובחי וגומר והגבשושים שהקרובו עצמם נעשו
 חוטאי עצים למזבח מועס מובחי ולש מוערי המקלט והולך הכתוב לפרטו
 דהרי בקתם גרי מקלט קולטין ומדאמר מועס דראו בו חול מועס ולא מעל
 מחקי שכן העובד גבורה מובח קולטו דאי בלאחר הא חייב משום זרות דכתי'
 כל זר לא יקרב וגומר ולאמר מועס מובחי ואי אתה זומית בשעה שאין לך
 מובח אכיוואמוי כמו בכלה וטרפה זין הכתבים ומן העוים וכד' וזחן דאמר
 משמע מניה בלאחר ומשמע אחד אחר עד שיפרט לך הכתוב יחדיו בדרך שפרט
 בשור וחמור וגוכ אש' בכנס בין מכה למקלל בי הנגבים הנה קטנים
 ונגדלו בארץ אחרת ולא יכירו אבותם ומכרו אפילו עו שליח אלע' דאין שליח
 לדבר עביר בהאי גלוחו של אדם במותו כידו ברשותו כמו וכל טוב ארוכא
 וכידו מות זומת התורה חייבה הנכח הזה מיתה האחת לפי שהזניח הנכנס
 מדברי התורה ומגדריה בי מחר אותה בחוקת עבד בכעניי והשנית שלא יודע
 ממשפחתו ויקרה לו שיקח אמו או אחותו או אחת משאר גריות ולזה בא הזניח
 במשנה התורה בתוספת אחד מאחיו דל' טאס זכרו לאחד ממשפחתו שהוא
 פטור דליכא למיחש למה שזכרתי ואינו חייב עד שימברנו לאחרים ומקלל
 תרגום ירושלמי ודי מכויי ואע"ג דהאב יכול למחול על בנו ולא מאחר דהכתוב
 מדובר בעדים והתרואה דראי לא מחל דהעדים יאמרו אותו והפריש הכתוב
 מקלל ממה שזה מיתתו בחק זה בסקילה ולכך באולי בא סקוק וגוכ אש'
 באמצע והחמיר במקלל יותר שהוא חטא יותר במצא ממכה וגם הוא בהזכר השם
 כאשר למדנו מהקללות האחרות בפרט קטנה וחייב המקלל אפי' לאחר מיתה כי
 והנפש טטבה אליה הקללה חיה וקיימת לאחר מותה ומכיו סנקרא' אב אפילו
 לאחר מיתה דבתי וכי התענית בכל אשר התענה אכוי אכוי ולא אבי אפי'
 אלע' דבני בניס הדי הם כבנים ובאגרא' רגב עפר כמו עכשו ברורות תחת
 מגרפתיהו והא' בוקף כא' ארוע והוא דעת אוכלקו סתרגם בכורמיא' וחול
 אמרו שהוא יד בפופה בלא הכין אמרו מודה ד' יהוד' במלא אגרוף וכן אגרא'
 של כן אכטית שהיה אגרופו בראש גדול של אדם על מטעמנו שלא יטען על
 אחר כדרך החוליס דק' טען על עצמו וזה אחד מ' דברים שהיה דורס ר'
 יסמעאל

שמעאל כמין משל כיוצא בו אם זרחה השמש עליו כיוצא בו ופרשו השמלה :
 וקפה המכה מכות הקהר דלכל יתנגד לרק שבתו יתן וכמקורת וקפה ג'
 הדין ואיך וקפה האיש מעון במשיח ה' וקפה רמז למה שאמר זל ג' מוחלים
 להם עונותיהם חולה שנתרפא חתן ומלך : שבתו יתן הכל לפי מלאכתו
 אומדים אותו לכך אמר שבתו ולא שבת קתם והישב כדמות שבת כי על כן
 באו כללן הזה וגם שבתו אותיות בשת : ורפא ירפא כפל ירפא שלא יאמר
 ירפא כל תן לו שבה הרפא ואני אשתמש ממנו להכריס אחרים רק ירפא בו על
 כל פנים : וחזל אמרו מפאן שניתן רשות לרפא לרפאות ולא אמרו שניתן רשות
 לחולה לתרפאות שבין כתיב ובחלנו לא דרש בה כי אם ברופאים אך החולה
 אם על ה' ראשו יטליק יהבו מותר אחר לדרוש ברופאים כי הקלה יוקריב כל
 נפיו אל הטבע והו שדייק הכתוב כי אם רצונו לכד אך לרפא יש לחוש שמה
 יעשה וימית החולה לכך דרשו חזל מה שדרשו בו ודוק שכל רפואה הנאמרת
 אצל כשר ודס היא דגושה כמו רפאנו את בכל ורפא ירפא ובהקלל כלס
 רפויים כי אני ה' רכאך הרפא לשכורי לב לפי שרפואת בו עי' צעה ושועת
 ה' כהרף עין וכי יכה איש את עבדו דוקא שיהיה בולו שלו אך אם אינו
 בולו שלו אין נהג בו דין יום או יומים רק כרוצה לעלמא וכן הדין כשן ועין :

בשבת למדה תורה דרך ארץ כה"א חושך שבתו שובל כנוי ואמר כפתח במקום
 הא הדעת שכן הוא המנהג להכות העבד בשבתו או במקל : נקם יקם אף
 על כי שבתו הוא ראוי לכבוד מן העולם איש אשר אין מעצור לרצונו המכה
 בבעקו מכה אכזרי שימות המכה תחת ידו ואם השוכר כלים בחמתו
 הרי הוא כעובד עבדו קן להורג איש : יום או יומים יומים שהם כיום והוא
 מועת לעת : כי נצו אנשי במדרש רשב"י כי ינצו אנשי מיבאל וקמאל ונצו
 אשה הרה זו כקסת ישראל ונצו ילדיה בגלות ענש יענש קמאל כאשר ישית עליו
 בעל האשה זה הקבלה : ונצו כמו אם יפלו האחד יקים וגומר : ענש יענש
 מהרי איוו ברה שלמה והוא אבר מאכזרי אמו שהו נזון ארמה ומדלא כתיב
 יענשו מכלל המריכות האנשים איש עם חבירו ולא עם האשה ומה שפירש רש"י
 שמן אותה כמה היתה ראויה להמכר בשוק ולא פירש כמה ראוי הילד להמכר
 דייק אותי מדכתוב כאשר ישית עליו בעל האשה ולא אמה אבי הילדים : בעל
 האשה אך אשה הרה שמת בעלה או שאין לה בעל דמו הולדות שלה ואמר
 בעל האשה ולא האשה דהילד כדמות פקדון כבעה ופקדון כל היבא ראיתיה
 ברשתיה דמריה איתיה והפקוק הזה ע"י כלולה ומרבה רצונו כי הפקוק
 נראה כאומר שני הפכים שבראשו אמר שיכרע הולדות כאשר ישית עליו בעל
 האשה ואחכ אומר ונתן כפללים שג' שיפקו הדיני הפרעון וכן כלולה
 ומרבה שאם היא כלולה אינה חרבה ואם היא חרבה אינה כלולה וכפי הפשט

ומתן בפלילים אם בעל האשה יקשה לשאלו ואמר בעל האשה אפי' בוטח
 עין תחת עין תפחורוחם של הקראים המכחישי הקבלה האומרת ומה יענו
 לבסוק ומכה נפש בהמה ישלמה נפש תחת נפש הרי שהפסוק קורא להמוון
 נפש אך הפרח להודות לקבלת חזל וכבר הפה בעל הצווי בכח טעמות
 נצחיות על קדקדם קחנו מטם יד תחת יד נוק וריפוי וטבת כבר אמורי
 כויה הרי יער כגון שהכהו בטמוד על צפרו וכן במאכל נאמר תחת אשר
 עינה והוא הנער ובטת למדנו ממוציא טם דע רבתי וענשו אונתו מאה כסף
 והכשתו הוא וכן ממוון כמו שאל העל לפי המכש והמת בעש ומה שהזכיר הכתוב
 אליו ד' איברי שהם ר'תעסיה עין טן יד רגל מכאן מי צבריא באיברי קדוש
 עשיר ושחת שלא תשוב לבריאות הן שיטחית הראות הן שיטחית כלי העין
 דרך משל אם היה מרגיש קצת הרגש בחוש הראות ועורו אף על פי ששאר לו
 העין וכן אם היה לו העין ולא הרגיש בו דבר וקדו יוצא לחרות מי כל אליו
 נקראו השחת וכן הדין בכל ראשי איברים לחפשי שלחנו טבות לראיה
 גט שחרור מדרכיב שלחנו ולא כתיב יצא טן אמתו יפיל אפי' בלא הבאה
 פגון במלקחיים ודוקא בבוטה אבל דוק אכן לכותל והציע לעין או טן העבד
 אינו יוצא לחרות כי יגח שור את איש ולא שור של איש לא עבד דאין לו בעלים
 השור נקבל דפונות התורה להסירה הבוקים ומה ששינה הפסוק לומר אלל נוקב
 אדם נגיחה ואלל נוקי בהמה נגיפה אדם ראית ליה מולא כתב ביה נגיחה
 בהמה דלית ליה מולא כתב ביה נגיפה ודוקא טגנת בקריו ומעממו ולא
 שהקניטוהו אצט"ו וכבו טגנת או שור האצט"ו וכי יגח שור להוציא נוקב
 עבד שהבעל פטורים טחם היי חייבי היה כיד העבד להפקיד לרבוכל קניטו
 אמום אם אולב ישתחרר והיו לנקימים שלם לא יאכל כל מקום שכל לא
 יאכל לא תאכל לא תאכלו אחד איקור אכילה ואחד איקור הכאה במשמע
 ולכן שזה טגמר הינו לקטילה ואילב הומוהעה כל הקודם בו זכה לפי טענת
 טגמר דינו לקטילה השמיטו בעלי ידם מומו והפקייהו ובעל השור
 מלמד שאין גומרי דינו של שור אלל בפניו כמו שאל יכא בעל השור ויעמוד על
 שורו כי ההמה לא תוכל לומר זכות והוא יטעון לזכות על שורו או אולי הפגל
 פחטנו קודם גמה דינו ואו יהיה מותר בהנאה נקי מתשלומימוון כגון חניט
 פופר או דמי ולדות ולא ישמרנו כראוי באופן שלא יזיק טקטרו ועל בפני
 דלת סיכולה לעמוד ברוח מזויה מתמל שלם פירשי הרי שלם נגיחות
 קשה אכ היאך יכול השור לבא להיות מועד הרי בטגנה פעם ראשול והמית הוא
 שור תס ונקבל ויל' בטניאל דחיקא כגון טגנת ולא נזת מיד וכן טגנת ונגת טלטיט
 נזת מיד ואילב מתו גס טנים הראשונים או כקרא מועד וגס בעליו ימות השור
 יקבל אם היה טרפה אינו נקבל רבתי וגס באליו ימות כל טגס השור ימות ואם
 הוא

הוא טרסה ככה הוא כמת וכן הדין בכעליו : וגם בעליו ימות : זאת המית
 אינה מיתת ב' מדתה ליה למכתב מות ימות : ואלו תשיבני משבת ומקרת
 שכבר פי' כס' מות ימות במקום אחר : ועוד מרתיב בתריה אם כבר וגומר
 ולפי שנתת המיתה לעונש ממוק אינו מיתת ב' כי הכופר הוא כפרה לו
 ובמותת ב'ר' אם יתן איש כל הון דעלמא בוו יבונו לו דהא אפילו לגלות אמרה
 תורה ולא תקחו כבר ק' למיתה : ולזה אין ריג' זה הממוק כשאר ממוק דעלמא
 דהולכי להקל ובכאן כל הכפיות הם לחומר : אם כבר * שאם רנו היורשי
 למחול על הכפר הרשות בידם ולפירוש זה יהיה אם תלוי : כבר * לשון כפרה
 כמו וכתבו איש כבר כפשו כי האדם מוזהר שלא להשיג דמים בביתו * והכפר
 הוא כשיש שם עדים : פדין כפשו : מכאן אצל שאם היה השור נגח של שותפים
 כל אחד משלם כבר שלם כי לכל אחד יש כפס ומזערך כפרה : בכל אשר ימות *
 על פי ב' ולא כן בפרעון הולדות : או כן נגח * של ישראל ולא פוקי דמי ולדות
 שאינו חייב * ופרט הכתוב אלו שלא יועיל טענת בעל הצור כי להיתם קטנים
 היה על אביהם לשמורם : שלשים שקל * כל שקל שפ' שעורות שהם לו קיראטי
 והיה משקלו שלשה רביעי אונקי' וויניצי' כוון * והשי פירש' חצי אונקי' של
 קולוניא * באולי אותו המשקל אינו מכוון למשקל וויניצי' : וכי יפתח * שהיה
 מכובה : איש * להוציא הקטן ומי שאינו כן דעת * כור * והוא הדין לשאר
 תקלות אלא שבדבר הכתוב בהוה * ומה בור שיש בו כדי להמית אף כל תקלה
 כן : ולא יפסמו * טיעור הכסוי כדי שתהא עגלה טעונה אבנים מהלכת עליו
 והכי איתא בירושלמי דפ' חוקת הבתי' אף עושים חלל תחת ר'ה אלא אם עגלה
 טעונה אבנים מהלכת עליו : בעל הכור * עשאה הכתוב כאלו היה ברשותו אף
 על פי שהיא ברשות הרבים ושני דברים עשאה הכתוב כאלו הם ברשותו אף על
 פי שאינם ברשותו בור ברה וחמן צפחה * ומעתה הדברים ק'ו אם בדיני
 ממונות בעל הכור ישלם לו הגורם בחטאו קלקול לכל העולם כמו שדרשו א'
 על וחוטא אחד יאבד עיבה הרבה דרוש וקבל שכר : והמת יהיה לו יצאו פסולי
 המוקדשים אם נפלו בעל הכור פטור שהם אסורי' בהנאה לאחר מיתתם ולא
 יהיו לו * וזה הפקוק עד יוסף היה במזרים * עם יוסף שהיה במזרים וכן עם
 המת שהיה לו : שור רעהו * ולא של הקדש ושל ע'לוס וכן הדין במזמרים : או
 פודע * אם נודע כמו או הודע אליו חטאתו : וטבח * בעת תמצא הגככה בידו
 פקכה לשלם ככל * אבל כשלא תמצא הגככה בידו שטבח או מכרו על כל פועל
 ופועל יעשה העבירה כפולה ומכופלת ולפי רוב המעשה קנסו התורה ד' וה'
 כי אם נגח השור כבר היה כיבלתו להחזירו לבעליו * אבל כשביחטו ומכירתו על
 כל פועל ופועל יעשה עון פרעו * גם אלו הגככות דרך הבעלים להעמידם
 בשדות וביערים וקל לגככם לכן החמירה בהם התורה ביותר : אם במחירת *

אנקלוס תרגם אם עינא דקהדיא עגומר כונתו שאם יאל הגב מן המחתרת וכל זה לומר עליו טעם לו עדים שבא במחתרת דמיס לו כשאר החיים ואינו מותר להרגו ואם הרגו כהרגו עליו אך שלם אם לקח משם דבר : אם זרחה עליו חזל אמרו כגון אב החותר לכבקי בנו בידוע שרמזי האב על הכן זל ולמד מדה שזוה לאו לי לנער חף על פי שהיה נודה כפשו לקחתה וכפי פשוטו כי הגנבה תהיה נעמט על הרוכ בלילה לפי שאו יהיה מוכטח הגנב שלא יראהו האנשים כדל ובלילה יהיה בגנב וכיום בודאי אינו בא על עקבי כפשות רק בלילה שידוע שבעל הכית בכיתו אך כיום יצא אדם לפעלו ואינו בא להרגו ואחרי כותבי מצאתי שכן פירש הרמב"ם בפרק ט' מהלכות גניבה בספר הראשון ומצאתי לקראתו שכותי דעת הגדול ודברי חז"ל ידועים : בגנבתו ולא האשה בגנבת כי אם תמוכר יהיה חטש לעבירה ולזה הקפידה תורה כי ימכור אב בתו שיעד אותה הארון או בנו ואזל בגנבתו ולא בכפלו ולא בתשלומי ד' וה' וכן אם היה טוה יותר מוגיבתו אינו נמכר : אם המצא כמות שהיא שלא שוכחה : בידו שלא יצאה מרשותו שלא מוכרה : חיים שמים הא אם טכחו משלם ד' וה' שמים ושלם הגוזל אינו משלם רק הקרן שהטוה כבוד עבד לקומו אבל הגנב חלק כבוד לעבד יותר מקומו : מיטב טדהו המוקין טמון להם בעידיה דאלכ כל אדם גול עידיה ופרע זיבורית ולעידית יש יותר קופני מואשר יהיה לזיבורית : שלם ושלם אכילו חמשה דברים דחייבו אשו משום חניו וכחן חייב בה דברים : המבעיר אם אחד הביא אש והשני עצים המביא עצים חייב שהוא המבעיר : וכן אם הראשון הביא עצים והשני אש המביא אש חייב שהוא המבעיר : וכן אם אחד הביא אש והשני עצים ובא שלישי וכסף בהם וליהב אותו השלישי חייב לפי שהוא המבעיר : גדיש או קמה : ולא טמון : כסף או בלים : שכן דרך לשמורם בחנם ולהוציא את העבד שאם נגב עבד כנעני אינו משלם כפל דעבדים הוקשו לקרקעות דכתי והתגלתם אותם : ודין כפל אינו מוה רק במטלטלין ולא בטורות וכן הדין בכל השומרים ולאשר פרט הכתוב כסף או בלים זו היא ראייה שמדבר הכתוב בשומר חנם כאשר פירשתי כי האדם לא יבקש שכר על שמירת כסף או בלים : ופרשה שניה חמור או שור מדבר בשומר שכר שכן דרכן של בני אדם לבקש שכר על שמירת בהמה : וכן כל דיני השומרים הולכים בהדרגה כידוע בדברי חז"ל שומר חנם שכל ההנאה היא לבעלים פטור מכל אונס : ושאל שכל ההנאה היא שלו חייב בכל אונס : ושומר שוכר שההנאה היא לבעלים חייב באונסים קטנים כמו גנבה ואבדה ופטור מאונסי גדולי כמו מת מעצמו או שכר או נשבה עי לבטים : וגנב מבית האיש : ולא מבית הגנב שהגנב מן הגנב פטור מהכפל ומתשלומי ד' וה' : וזה נרמז במלת איש כי הגנב אינו אש וארון לדבר הגנב : וכן מבית האיש ולא הקדש :

לשאר

לומר • יצא מי שנתנו בידו לחלק מעות לעניים כלתי ידועים או לפדיון שבויים
 ונאכזבו בפשיעה • דאיהו מומן שאין לו בעלי וגם הכתוב מיעטו לומר ולא לחלק
 לעניים • אם לא ימצא הנגב • לת אליה רמו לממון המוטל בספק שיהא מוכח
 עד שיבא אליה • אל האלהים • ג' פעמים אלהים בפרשה מבאן שאין לך פחות
 מן • בעל הבית • זה שנגב מרושותו ונאמן בשבועה דוקא השומר עצמו אבל
 אם הוא מקרו לשומר אחר שלא מדעת בעלים לא יתחייבו הכעלי להאמין לשומר
 השבי בשבועה בני ואמר לשבי הראשון כאמן בשבועה אללי אבל אתה אינו כאמן •
 שלא ידו • משנהגביו להשתמש בו הרי הוא באחריותו ומשלו נגב • במלאכת
 דעהו • תרגם אויבולום במא דמאר ליה • אשר ואמר • אבל בשיאמר הילך פטור
 שאין זה מואמר לכך אלא מואמר ומעשה • כי הוא זה • חזל דרשוהו למורה
 מקצת הטענה • והוציאוהו מדאמר כי הוא זה ולא אמר כי הוא אינו דאי טענו
 בחטים יהודה לו בשעורים ופול עליו לשון בני אינו • ומלת כי הוא זה מורה
 שהטענה והתורא בדבר אחד וזה מבואר ליודע דרבי ההגיון • והוציאו בני השומר
 טוען כי הוא גל זה האופן ולא במוטעו מתגרדו • חמור או שור • שכן דרך
 הרועי לשומר בשכר • ומת • מעצמו דאין לך אויב גדול מזה • בשכר • מחיה
 דעה • אין ראה • אין רצון הפקוק שאם אין עדים בדבר ששבע ופטור כי
 בשיטא שאם יביא עדים שפטור • אבל הרצון שאם לא היה מדרך המקום שיהיה
 עם דואה או יפטור משבוע • אבל אם היה מדרך המקום שיהיה עם רואה יביא
 ראה או שלם • תהיה בין שניהם • שאינה זה מבין שניהם אם זה משביעו
 לשקר תהא חלה עליו • ואם זה בשבע לשקר תהא חלה עליו • בין שניהם •
 להוציא שכנגדו חסור על השבועה • ולקח בעליו • הנכלה או השבורה ויפטור
 השומר לשלם • עד הטובה • קצת מהנזק כמו של כאשר יציל הרועה מפי
 הארי שתי ברעים או כדל האון והבי איתא במכילת דרשב"י או יביאיו עד
 עדים שהרי הדבר בלד וכתוב על פי שנים עדים יקום דבר • בעליו עמו •
 כי מאחרי בעליו הם תחת ידו בשעת אלה לא יתכן שעתעבד בשמירת הבהמ'
 כי מן השקר הוא שיהיה האדם עבד וארון יחד לאיש ואם כך בשואל לש' בשאר
 שומרים • כאל בשכרני • מאמר מוספק לפיכך בא בו השחלוקת בדברי חז"ל אם
 דינו בשומר חנם או בשומר שכר • וכי יפת • ענין הפתוי הטוית הרצון בשקר
 ולכן האמשי אשר אין דעתם שלמה להשכיל ועשו לכם יקראו פתאים • ואנקלוס
 שתרגם ארי נשתל לפי שפתוי הכתולו על דרבים רבים לכן לא יחד לו לשון •
 ואזל כן יפתה לכבס תרגם סן יעגי • ומה שהחמיר הכתוב במפתה העוט
 כמו במאנס • שהמאנס לא חכם רק הגוף והמפתה חכם השכל • אשר לא אורשה
 לא בא להוציא הארוסה כי כבר נתבאר מטעם הארוסה בסקילה • אלא בא
 להוציא ארוסה ונתגרסה ולא לפטור המפתה אלא שהקנס לענמה ולא לאכיה •

ושכב עמו • דוקא דרך בתולי חייב הקנס: ימהרנה לו לאשה • לרצוני יואף על
 פי שלא תאכה משלם קנס לאכיה • וגם אם איכה ראויה לו לאשה מזה לא יפטר
 מזהקנס: ימאן אכיה • להוציא הכוגרת שאינה ברשות אכיה כמו שנתבאר
 בעניני הכורים: כסף וקול • מה שלא הושם עונש למפתה שלא יוכל לשלחה
 כל ימיו כמו בממנס • כי על הרוב בחורי חמד מפתים בתולות בנות הגדולי
 היפות וממנא חוטא בשכר ולכן לא הכריח הפסוק שישאל • ובמאנס הדבר בהפך
 שדרכם לאנוק בנות האיוולתי פחותים במועלה מהם אשר אין להם בחכמה
 ולכן ענשו הכתוב ולו תהים לאשה בעל כרחו ובמקומו כירשתי באופן אחר
 ושאיהם באלה טובי: כמהר • מהר • מלשון מהרה והם הנקראים בדברי חז"ל
 פבלנות • כי החתן ימהר ומקדים לשלוח לפניו המנחה ואח"כ יבא לבית חמו •
 גם כמהר נוטרייקין כמהר ר' הבתולות מבאין לבתולה שכתובת מאתיו: מכספה
 סמך מכספה למפתה שכן דרך הנאספי כשלא יושיל לה הפתוי יגור לדרך הכסוף
 והחמיר על מיתתה בלאו להיות ההימן יפתה אחר הדבר הזה • והיא העשית
 מעשה מבעולת הכסוף ולא אחיות עינים • וכן מצינו ג"כ במקום כי אחרי שגזר
 הדרגו שהרגנו הזהיר בלאו לא תחמול ולא תבסה: לא תחיה • ולא אמר תמית
 כדי להעניש עליה כל רגע שיניחה בחיים עוכרים ה"ב על לאו זה • אורזה
 בלא תחיה שאם באולי יעשו מכשפות שלא יוכל להרוג אות' לזה אמר לא תחיה
 כלל תמית אות' באיזה מיתה שתוכל ולכן שמועון בן שטח תלה שמונים נשים
 בשכניות באשקלן שכל עוד רגליהם נגעו בארץ לא יכל להם ולכן תלה אותם
 באור • ומיתתה בכיף דומיא דלא תחיה כל נשמה • דק דהתם כל מוצאם
 ההרגום וכאן ב"ד ועדים והתראה וז"ע • ורעת חז"ל שמיתת' כקפילה: לאלהים •
 הלאה קמונה במקום ה"א הדעת ורצונו לזבא מעלה: יחרם • הזובח והזובח
 לרמוז שהוא אקור בהכאה: וגר • גר דק דומיא דאלמנה ויתום שהם ישראלים:
 לא תוכה • רצונו שלא תוכה אותי ולא תאמר מי מוציל אותי מידי • ולכן בא עליו
 צתינת הטעם כי גרים הייתם וגומר וראיתי הלחץ אשר מצרים לחנו אתכם
 ועשיתי בהם נקמה • והקדים אובלת דברים לממון שהוא יותר קשה: יתום
 ואלמנה וגומר • על דרך ופי תמכרו וגומר • רצוני שבראשון אמר תעמן
 בלשון רבים ואלהאם ענה בלשון יחיד ואח"כ שב והרגתי אתכם בלשון רבים •
 וכן בפסוק כי תמכרו רבים ויחיד ורבי • ומה שאמר תעמן כל רבים וכל הפרש
 בלשון יחיד כי בעין זה יתפסו כלם: כי אם געק • רצונו שאתה לוחץ אותו מפני
 שאין לו מושיע • והנה הוא נעור יותר מכל אדם כי שאר אנשים יסרחו אחר
 מושיעים וכו' האי אולי לא יצילו ולא יושיעו • וזה צעקתו לזכר משעבד •
 והיו נשיכם • מדה כנגד מדה: ובמכס יתומי • פירש' שלא ימחוס לך לרד
 לכבדיהם ודייק אותן מיתורא דקרא דמדכתי' והרגתי אתכם איני יודע שהבנאם

ויהי יתומים אלה מהיות אמם קטנים כל מעמדיהם להם אפטרופוס ולא מיחוס
 לירד לכבדיהם אף אלו אף על כפי שהם גדולים יהיה דינם כקטנים : את עמי
 את העמי העניים הם עמו של הקלה לפי מרכס חקירי שלא היו להושי אחר
 הממוץ : ונקראו בראש גב את עמי שהמלה לעמי בשעת דוחקו ככס במחיתו של
 הקב"ה העמי עמך אס תלה לו הרהטוב ואס לאו העמי עמך : כמשה
 כמלה שהוקא גושל ללה כד' אעבד ליה לאיש מלה : לא תשימוץ בלשון הדים
 המלה הערב והעדיים והקופר : אשך : ההפדל שבין בטך לתרבית פירשתו
 בפרשת בהר : אס חבול : על שלח בר' זוהו ההכדל שבין חבול למשכון :
 שמשכון הוא הכתן ברצון : וחבלה בעל פרחו : עד בא השמש וכי מאחר
 שמחזירי המשכון למה ממשכני ויל כד' שלא תהא שביעי משמטתו מדממשכניה
 קניה וכי מהדר ללה היה ליה פקדון גביה או כד' שלא יהיו בעשים מטלטלים
 אצל בניו בני באולי גמות בעור שהמשכון מוחזר לו והיה מטלטלים אצל בניו
 ומטלטלי לא משתעבדי לבת : תשיכו לני : לו זלא לירשו שאינר חייב להחזיר
 להם המשכון על האופן שהחזירו לו : בכתה לבדה : אבל אס יס לו בקות אחר
 אינו צריך להחזירו לו : חנון אני : ומקבל תפלת כל אדם אף על פי שאינו הגון
 והוא מוגזר חנם : אלהים לא תקלל : פירש רש' שכוללת ברכת השם והדינים
 כד' כל הנקרא בשמי לכבודי וגומר : אמנם ההפדל שבניהם שלדיינים חייב
 אפילו בכנייט ובברכת השם להיתו חמוד בקפילה אינו חייב אלא באחד
 משמות המיוחדים : וכלל ברכת השם באזהרה זו מקו' שאס כזהרנו מלקלל
 הדיעו לש הדין הגדול והטורא : והוא דומא דערות הכת שסתקה התור' מקו'
 דבת הבת ובן הבת : מלאתך כנוי הוא לברכה שימלאו הגרנות בר והיקבים
 תירוש ויגד שיולו בתמידות דמעה : ודמעך היא התרומה ונקראת דמע שלא
 יתחייבו עליה עד גמר מלאכת הפירות שהרי התורה אמרה ראשית דגך תירושך
 ונהריך והתירוש יהינה הם דמע הזת' והענבי כספן המשקה נקרא דמע
 כד' ותשקמו ברמעות שלים : שבעת ימים : לפום היהטא נרא' שאקור לשחוט
 נס' את האס בשבעת ימים : אף באולי הוא דומא דלא תבשל גזי חלב אמו
 דאמו לאו דוקא : וביום השימים : אבל תקנת חז"ל היא שיטפלו הבעלים בדקה
 ל' יום ובגמ' כ' יום : ואכתי גרס : כשבא להתחיל במאכלות אקורות פתח
 בקדושה כי המאכלות האקורות יטמאו הנפש כמו שפירשתי אצל ונמיתם בס' :
 לכלב תשליכו אותי : בזכות ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוני ומה שהתירה
 התורה הכילה לתת לגר אשר בשער או למפור לכבוד וללא הערפה לפי שיש
 בערופה בדימות קם רע שהיח ב' הטורף : שמש שוא : כי אלוהי הדבריו שוא
 לא היה מקדים לבריו להניג עד בא רעה וחקתו : עס רשע העובד עברה שיש
 זה חיוב מלקות נקרא רשע ש' והיה אס בין הבת הרשע : ואיש חמס נקרא

הגולמים והחמקנים והגנבים ומלני פרצות וקהבדל שקיניהם שהרשע ביון
 שקבל עליו הדין ונלקה הוסר ממנו שם הרשע וכשר לעדות ואש חמק חף על
 פי שיחזיר המומן פקול לעדות עמהם: אחרי רבים לעת והו דווקא בדיני
 נפשות דאלו בדיני ממונות מה שהוא רע ליה הוא טוב למתנגדו:
 אחרי רבים להטות כי ראתה החכמה האלקית הפסק הנבואה ורבו
 המחלוקות בישראל ודל לא תהדרו בתהגומו: תשוב מנאף בישראל
 בעל עברות מדבר: בנתחלה חמוד יעד דלו למה וסני שלשים: עוב תעובי
 אכילו עד מה פעמי צוננותיה הקשרים ולעוב המשא שיכול לדדים ואו
 יקום: או פר המלה כמו טעון תטעון עמו: ואין לו עוד ריע במקרא וולתי
 לעובה עלי שיחא דאוב: תעוב עמו: כשבעל הכהמה מקייע: מדבר שקר
 מדין מרומה: וקני ודיק אל תהרוג: מאותה הדבר חף על פי שידעת שהוא
 חייב אלף מיתות מרשעות אחרות: ושחד לא תקח: אבל אם היה בעל מלאם
 יכול ליקח שכה בשול מלאכתו משני בעלי דיני כשה: ומה שפירש רש"י בבאן
 אכילו לשכוח אמת ובפרשת שופטי פירש אכילו לשפט דק: אל דהתם פירש
 במאלי דקניס מנייה דלעיל בתיב דק דק: תרויף: גפש: הגר: שנספשו אכלה
 עליו ועניני תמיד על ה' ורחם עליו כאשר רחם עליכם כד' ותעל שועתם אל
 האלהי מן העבודה לומר לא בזכותם כי אם שרחם עליהם: תודע את ארצך
 כשהיא ארץ והולאחר כמות ואלוק: תשמטנה ונטשת: תשמטנה להפקיה
 לכל: ונטשת בלי שמייה כמו על מן נטשת מעט האנן: ובתרגום יחזקאל
 ותבקרן ויתן מלפון הבקר בדר הבקר שכן האותיות שהם ממונא אחד מתחלפו:
 שעת ימים: בסמכה שבת לשביעית כי כונה אחת להם כדוש העולם זה בימיו
 וזה בשנים: ובכל אשר אמרתי ראונו בעבור כל אשר אמרתי לכם להטיט
 אתכם ולתת לכם את הארץ: תשמרו מעלותם: לא תוכירו לעובדי לומר
 לו באלקין עשה עמי חסד: ולא שמעו אכילו בלא שם אלהות רק יכנס
 לבגלאו בוונת הפסוק בכל האוהרות שאמרתי צריך להזהר שלא לעבור עליהם
 אבל בעולם לא יספיק להשמר ולעבדה אלא אכילו צריך להזהר מפני להזכיר
 שמה: דגלים מגורת רגל כי רובם היו הולכים על רגליהם לחבב המזוה:
 תחב לוי בהקרב שלמים הקרתי שלמי חגיגה: ולא יראו פני רוקם להעריך
 שואת ההוהה אינה דבר רק: אל בני הארון כמו לפני ולמוקולים בו קום
 עמוס וקוריה לירואו: ראשית בבורי: מן המובחר וקורם במעלה כמו קדש
 ישראל לה ראשית תבואת: תביא בית ה' מלמד שהבעלים חייבים באחריות
 הכבדים עד שכיחם לה הבית: לא תבשל ממה שלא בתבה התוהה לא
 תאכל ללמד שלוקי עלי חף: שלא כדרך הנחתם בגון שכלעו חס עד שרף
 גרמו: ואין לך בכל מקורי הנאה כמותם שלוקין עליו שלא כדרך הנחת דק כשר
 כחלב

פחלב וכלאזי הסדס • ובעלו הקבלה אומרים שאסור לאכל בשר אחר החלב כי
 הסבול רומז על בטנה האנושית שללאיתכשלו בו בזמן אחד בשר וחלב • גם
 נלקח קמח • ומה • שאלמלא ישיש לה • וולד אסור להכניח לבעל בשתי עניים • מיני
 ימים במחן תב טל • והם במקפד עניים יותר לפי שצרכים להמתין שני ימים עורף
 על שני הסמי יום שכולה בו ויום שנגזל הקלה • שלח מלאך • זה בתקיים בימי
 יהושע דכתי' אחי מל' צבא • הגתה בשתי כניסה לא בתבאר למה באל המלאך רק
 היתה המראה וכי מעתה • והלאה יהיה המלאך שלוח לפניהם במלחמתם והוא
 שלמה עתה באתי כי כל ימי משה ולא בתקיים היעוד והוא כי הקבלה הבטוח
 בשמאל וכלינו אחי ועמד אבל לאחר מות משה בתקיימה יוכן איתא במדרש
 תנחומא אחי מר נבא אחי הוא מכל בניו משה בכך נדחה אחי • אשר הכנינו
 כך מבעי ליה אלא הכונתי לעצמי והוא אי של מעלה • המכוונת כבוד אי של
 יונה • ומה שלא התרעם משה כאף כמו שעשה אצלנו שלחתי לפיך מלאך משום
 דהתם כתיב כי לא עללה בקרבך • כי שמי בקרבנו תל אחי שמה במומרה
 הנזכר שכל מה שיאמר יהיה בשמיך לו הוא פה שלל יאל כשעבד דשמי רק
 בקרבי דאין כושא פטעים אלא אחי • וברוך • והצדקה מהאליה והעדר
 היהודים • כס ילך מלאכי • מלאכי אלו תיות גיבאל והוא מטערו דכתי' בי שמי
 בקרבך ומטערו במקור שרי • והכח דתינתו בלס כאלו אחד • ולא תעש
 כמעשה' אפילו כוער לפעור וזורק אבן למרקלים שהוא דרך בזון ואפילו
 שהוא מוכן לבנותה ולא לעבודה אפילו הכי לא תעשה כמעשהם • ועשית כל
 אשר אדבר • מוכן ששלחו של אדם ביותה • ועבדתם את ה' אלהיכם וברך
 לבי שריב הגנים ומקום הקבלה האנושי דק שמשכו כי בעבודת המאלעים תהיה
 להם תוספת דרבה והגלה • וכס כשעשה ה' המלאכי אשרתי עליון • לכן אמר
 להם שלא יצטרפו לכל אלה כי בעבודת ה' לבד תהיה לכם הברכה • והעבודה
 הולאת אין רצונה בעבודה שיצטרך השם שגשרתהו • וגם אינה עבודת המקדש כי
 הוא מוטלת רק על הבהנים • אלא הוא שנקש ממנומה שיצטרך לכו כמו שיבקש
 קעבד מוארזו והוא התפלל • וברך את לחמך • הברכה היא בתוספת לחם
 ופסקה • ובכלל לחם כל מיני מאכל ועמיקך כל מיני נוסקה • ופסקה • לפי
 עדים באמנים • עבד לחם רב • ומתי לחמי ומימי • והשגב הקלה ולקחתי
 דגביעתו ותרושי במועדו • ואל תיקחיו אברך ולא אברך • את לחמך שחייב אדם
 לברך על מזונו והוא כרבת הנבין • והכחותי מחלה • כי רוב החללים
 באים מואכל ומשתה אם לבמותם אם לאיכותם • וברכת הלחם יהיה הקרת
 המחלה • ואמר הברכות בלשון יחיד • לאשר כי תהיה הברכה בכלל העולם
 דקו אחר דובו ובאלי לא תגיע לאמה יחיד לכן אמר לחמך מקרבך שהברכה
 תגיע לכל אחד בפרט • או רצונה שהברכה תהיה בלחם • מים לבדו שיהיה

כהם בראיות הנוק בלם בשר ויין ומאכלים אחרים : והקמרתו מחלה
 ולא אמר והקמרת הובי הסגתה ית' ונתת פרטית בהקדש והרעות מהסגתתו
 להפיכ כי נזכר לכל : וכן אמר המשורר הנה עין יי אל יחלש וגו' להקל אמונת
 קפסם וגו' : ולא תהיה מטבלה : אחר שיעד הטובות ושמירתם באיש ייעד גם
 כמין : ומטבלה ועקרה : הזכיר הנקבות ולא הזכיר הזכרים כי בהם ימלא
 השכול והעקור יותר מזכרים : אנכי הזכרים ככללי בכלל והקמרתו מחלה
 מקרבך : ומקוטב כל אלו הברכות קובכ על מולדן וזוגל : זאת מקבר ומין
 אמלא : שלא ימותו מותה מקרית רן טבעית : ומאמר ימלא רזנו : במין אמלא
 כדל' ימות ממותו בהם טבעים טבה : ובהפך טבת' השעים תקצורתה : והמש
 הכניעה והחתי : ובר דקו אלו השלם כי רובם לא ילאו למלמות ולא נפלו בשרם
 לכן שלח בהם הק' בה הנרעה : מים קוף עד ים : בזה ככלל כל אי באורך
 וברוחב : לא תכרות להם : רזנו שלא יכרות להם ברית בעודם עם אלהיהם
 אבל אחרי שנתגיירו מותר : ולא משה אמר עליה : וכי עם מן מדבר עד הנה
 אלא כאלו בללמה שואת הפרעה כאלו קודם : ומתן תורה אף על פי שהיא
 מלאוהת : והעליה רמו לאהפקליוא המאירה : אתה ואהבן : כל אי אחר לפי
 מדרגתו : ויבא משה ויסקרה : ולא אמה וירא משה לפי שהיה כלם בתחתית
 ההר : נערי בני ישראל : תרגם אנקלוס בוכרי : ולפי שנקרא הזקנים אנלים
 קרא הכורי בערכם נערים ולא וכן להקריב דק להמותם בזכרים : ויכל להיות
 שנקרא בני ישראל הם בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא ולא נבשו אלו משה :
 נקרא ספר הברית : מבאן מן טבא להתגיר מוהיעי : לפי מנת התורה אדוניה :
 מרקי על העם : כנגד העם כמו ועוף יעופף על פני הקיעה : ואנקלוס תרגם
 מרקי על מדבאא לכפרא : על עמו : הנה דם הברית : אם תקישם דבר
 והקיימותי בריתי אתכם : ואם לאו חרב נוקמת בקם בריתי : ועשה ושמעו בקומי
 עשיה לשמיעה מורה שהשמיעה אינה שמיעת האוזן רק שמיעת הלב וזה הכלל :
 והער האמתי עשו דברו לשמוע בקול דברו הנאמר במלאבי : רזנום על עשה
 ועל לא תעשה וכן אמר הכביא אף לא פעלו עולה בהכפיה : לטוב או רצו בעוף
 ומעשה : ובנוק ופס : ויראו את אנלי ישראל : אנקלוס תרגם וטעו ולא תרגם
 ואתנלי כמנהגו עין במורה פרק ראה : ונתת רגלם : אמר שמעו ולא משמעו
 רזנו שמקבתו משפעים השמים ושמי השמים והוא ית' יכחיתם לפעולת' וברו
 לם לשמותם וכן פי הרב המור' בשתוף טם רגל : לטהר : כמו ויהי טהור אשה
 הוא דן מכל קנ' וחלטה כך הגבלים קנים מחזר בעקף אצלנו : ולא אנלי :
 כדב ואכיהו וקנים וקראו אנלים שגאלל עליהם : רות הקדש : לא שלח ידו
 כבואתו כמו היית עלי יד יי ולכן כתב וחיוו שאלו גבואה קטנה : ואלו אשתו
 התעבדו תענוג כלל במה שהציגו כאלהיה אובלי : ונתים : והיו המיאר הנקוף

אשרן ולא יתכן לכדבת המטכן דכל היוצא מן הטמא טמא • ותכלת גם הוא מין צמר דמדטש כיתנא תכלת עמרוא • וזאת התרומה • למקובלני סוד בוללת וזאת יאין לי עקב בנקתרות • ושם • הוא מין הכשתני הכבדמים וכשהוא כפול לששה קראט טט או שש משור • וכשהוא אחד קראט בד ושמו מורה עליו • זערת תחמים • חלולי מאמר חזל שאמרו קרין היה לו במצחו של עהור הוא • הייתי אומר שהוא הכקרא טט' שו בלעז שעורו מנין על הגשמים והטלשו חיה טמאה • יוכל להיות ששני מנינים הם אחד טמא וקלא חילן שמו ומהם אמר הכביא ואנעלך תחש • והשני טהור וקרן במצחו • וכדתניא לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עוד בהמה טהורה • המים • בהא הדעת כלומר הראויים להקטיר והמובחרים •

אכני שהם • עלדרך המובהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ רצוני אכני שהם לאפור ואכני מלואים לחטן וכן המובהי לשבת בשמי המשפילי לראות בארץ • מלואים • שמומלאים המשבנות • ותרומו של משבנות מרמן • והוא שעשוי למטה מושב מדת האבן ומוציאים ממנו מולג שלש השניים שיהיה כראה יופי כל האטן ובלעזו קקרא איכרני • וקדש • שהוא מקודש בשריית השכינה והיא מנות עשה וצריך שיהיה לשמונת ואינו אלא בפית עלמים ובהר המורה וככלל בהקדש וקדש הקדשים • את תבנית המשכן • תבניתו מחמיבים לעשות לדורות ולא השעור והמדה כי המדה איננה תבנית וזה תמונא שיעורו בנין שלמה מתחלפי לשעורי וקדש מרעה • בכל אשר אני מראה • מכאן שאין בונים העיר והעזרה אלא א"כ היה גם כביא ומלך וכל ומהדרך שכלם היו בבנין המשכן • וכן תעשו • ככל העשייה לחזק ולזרו הענין • ודעת חזל הביאו דשו • יעשו ארון • בכל מלאכת המשכן באמר ועשית חוץ בארון רמו שבתר תורה וכל הדונה ליטול יבא ויטול • ועם כל אחד מישראל ידבר שכל אחד יהיה לו חלק בארון בעבור שהוא קדוש משכני עליון • עני שמים • קראו • על שם מקומם בדכתי • וישב ישראל בטמים או הקבה הקדים לזנות עליהם לכפר על אותה פועשה • אמתים וחזי • לדעת חזל שהלוחות היו אחיה על אמה הכרח לפי מדת הארון שיהיו עומדי זה כד זה וחזי אמה השוותרת היתה לשברי לוחות • ושכרח גב שהמדה הזאת תהיה מבחון שאם תהיה בפנים הנה הכפורת וכול בתוך הארון כי היה ארכו ורחבו כארך והוא הארון • זה טהור • שלא יהיה בו קינים • אתו וזה • לת זן הארץ כונה ירושלם והם ברכות הנאמרות על השלחן •

הפסוק

הכסוק על אוכף אחר : ועשית עליו זר : בשלחן כתיב לו ובארון עליו רמז סבתך
 תורה על כל הכתרים : ונעשה הזר כדי שיחזיק מה שישם עליו ולא יפול ממנו
 ונקת לו : עמנו ענין התכה מיהיה התדבקות מעמנו ויהיו יותר חוקים :
 פעמותו : רגלו כמו מה יפן פעמך בנעלים : ולא אמר קנותו כמו של בשלחן
 משום דאין קנה לתורה כד"א רחבה מנותך מאד : לא יסורו : להזהר בלאו על
 המקרים דהרי כתיב לעיל בטבעות הארון יהיו הכדים : אשר אתן אליך : שכן
 היו הלוחות מונחות בזהל משה עד שעשה בללא את הארון כד"א ומשה יקח
 את האהל וגו' והיה כל מבקש וגו' : שמים ברובים : להיות הכרובים כנגד עולם
 המלאכי כזה מיהיו שמים כדי שלא יחשב שאלו השכלים יהיו על טבע האחרות
 כי לא יאומת זה בלתי לוי לכדור : ואמר שמים ולא שמי כי שמי לשון השואה כמו
 שמי שעירים שמי כטבים לכן אמר שמים שחלקי הם זה זכר וזה נקבה כד"א
 במער אש ולעות : והאומר דהותרו הכחות ומביאי ראו מהכרובי : עת אינו
 דאדרבא לכן היו במקום קדם הקדשים מקום ששם אדם לא יוכל לראותם ונתת
 הכ"ב אחת בטנה : ונבהר דרביי מדרכנו : גם נוכל לתת טעם שהיו שמים
 כנגד מיכאל וגבריאל אחד יומין שהוא דחמים ואחד משמאל שהוא דין ומלת
 כרובים בערים : ויהיה הכ"ב : דרמיון והשתמשו בו באלו היא שהתית ואל
 תתמה על מלת הכרובי : שכן מנינו הכמכת מכהו והנערה בקראו רובים מפני
 גדולת הנמוג בדם : גם ברוב אותיות : ברוך שאומר : ברוך כבודי : ממקומו
 ומקדש של משה עשוי בעין של מעלה : בורשי כפמים למעלה : רצונו טכנות
 ותכלית השכלים הנברלים לדעת : הסכה ראשון ואלו הם : נושאים לבם
 ותשוקתם : על הכפרת : ובכפרת אחר מות כתי' על פני הכפרת וכתוב
 על פני זנחק ואכנו מה להלן טפח דאין פנים פחות מטפח אף כאלן טפח בפק
 דסוכה : וכמהם אש אל אחיו : ביומן שישראל עושים רצונו של מקום : ובמקום
 אחר אומר ופניהם ביומן שאין ישראל עושי רצונו של מקום : מבין שמי הכרובים
 ר"ת משה : את כל אשר אצוה : גירסת ראו ואת ואמר ויו ויתרה הוא : וספתי
 בספרי תורות : למאות ולא מנצתי זאת : הווי : ועשית שלחן : הסככה רמוזה
 בשלחן כד"א ערכה שלחנה וגו' ולכן הילח בקרא שלחני כמו שאמר רבי עקיבא
 הרבה מעות יש לי ואין לי שלחני להרצותם אליו : ומנקיתיו : לא היו זר לכל
 מערכת : לחם פנים : שהוא לפניי תמיד : מנחת זהב : בכר בתבאר לחל
 בחוט טבכה של מנורה ג' אמות : תיעשה : ביוד ולא בתב תיעשה מלאך שהית
 בעשית מאליה כמו שדרשו חז"ל : אל עבר פני : לא בתבאר לאשה נה היו פני
 המנורה כי מנד עצמה אין לה פנים ואחר כי על דעת היא מנדמה משני פני
 רק מנד הדלקתה מנאל לה פנים ואחר שהית דולקת לנד קדם הקדשים לנד
 מערב : ומלקתיה על פני הכרית של מלאכת המסכן נראה שהמלקתיים הם

פה שעיני עמ' הנרות כותח וסוגר ושוכב עליו שלא יפול בשמן דבר • והוא מלשון
 ולשני מורכב מלקוחי שיקרא מה שעל הלשון ומתחתיו מלקוחים שלקוחים הלשון
 באמצע: • כבר זהב • מה שהיה בלי המשכן רובן זהב או מזופים זהב הוא כדי
 שיהיו רב הקיים כי אין לך בכל המתכיות שיתקיים זמן רב כמו הזהב וכפרט
 בהיותו צרוף • ואף גם להשיבותו כי הוא הכבד מהמתכיות ומסוגל לשמש והוא
 הגדול והנכבד שבו כוכבי לכת: • וראה ועשה: • פיהם הבן ועשה כמו ולכי ראה:
 כי הדבר צריך חכמה לעשות מכבר אחד כל אלו הכלי: • בתכניתם היה לו לומר
 בתכנית' אלא שעור הכתוב ראה בתכניתם ועשה: • ותולעת שני כרכים •
 תרגם אונקלוס נורת כרוכין וכפרת תרגם כרוכין: • מעשה חשב • ההכרל
 שכן מעשה חשב ורוקס שחשב היו הנורות משני הצדדים שנים • ורוקס רק
 מחד אחד • וקרא חשב שצריך לדעת חשבון החוטם כדי לעשות הנורות משני
 עבריהם ודבר זה ידוע לנשים המתפרות: • והיה המשכן אחד • שלם וכולל כל
 מה שצריך כי האחרות והשלמו שמות נרדפי: • וקרא העודף • מלשון קרוחי טכולי'
 בראשיהם וענינו לשון פרשה: • מכסה' להגין עליו מזרח מסר: • עני שטים
 עומדי' • פי' מעצים שעדיין הם מחוברי' לקרקע ולא מעצים שקצוני' מימים רבים
 שעומדים להרקב • ודברי חז"ל ידועים שהוציאו ממזרחים: • משלכת • כדי שלא
 יכלו ראשי הקרשים בארץ • ולמלה אין לה אח רק בין השלכים: • אשה אל אחותה •
 שב אל השליכה שהקרשים לשון זכר • ושני קרשים תעשה • חז"ל אמרו שהקרשי'
 עבים אמה ומוכיחים אותם שלמערכ' ח' קרשים דכתי' ולירכתי המשכן ימה
 תעשה שש קרשים ושני קרשים וגו' אב יתרו ב' אמות שהרי רוחב כל קרש אמה
 וחצי אב היה עובי הקרשים אמה מכל צד • ועם כי אין להרהר אחר דבריהם •
 מא על צד הפשט אוכל לומר שב' קרשי' אלו אינם כשעור שאר הקרשים והיו
 קטנים רק כשעור עובי כבן • גם לא יתכן שיטאלו אלו קרשים כעובי הזה ארבע
 עגלות צב • אך כל נקי התור' הם נפתרים ובנם היה כמו שהמשכן הוקם מאלו •
 בתוך הקרשים • באמצע הקרשים כמו זפעמוני זהב בתוכם שרצונו באמצע
 הרמונים • ודעת אונקלוס בתוך ממש שתרגם בגו וכן דעת רש"י: • יהיו תמים •
 שב לכל הקרשים שיהיו תמים למטה ולמעלה: • והקמות את המשכן • אתה
 בעצמך שהקמו המשכן מעשה נאים כמו שפירשתי ואין כל אדם זוכה לנאים
 כמשה: • פרכת • מלאכתו הית' כמלאכת הטפיצריאה רק שהיה מלאכתו עבה
 שאמרו חז"ל שהיה עביו טפח • ומה שפירש' שהפרכת ארכו עשר דיין מדכתי'
 והבדילה הפרכת ואי היה בציר מדין שעורא לא הווי' הבדלה ממש: • מעשה
 רקס • כבר פירשתי: • ושלש אמות קומתו: • מונתו שיהיה רבוע ושלא יהיה
 פחות מן ג' אמות קומתו שהרי מובח שעשה שלמה היה • על ג' אמות: • מכבר •
 הוא היה מגיע עד חצי קומת מובח להבדיל בין הדמים הביתני' למעלה כמו הם

החטאת : וכין הדמי' הניתני' למטה כמו דם העולה : הראה אותך : בעין ולא
 במראות דמיוקאל : קדמה מורחה : מורח יקרא קדם כד' את פאת קדמה וגו'
 ומערב אחר : כד' ואחר ולא אכין לו : והדרוס יקרא נב להיותו נבוב מן
 החוס : והצפון יקרא בשמו להיותו צפון מן השמש : גם הדרוס יגור שמו מן שתי
 מולות דר דום כי השמש ילך ברום הרוח ההוא : מחשקים כהן : לפי שלא הע
 מצופים היו צריכים לחטוק ההוא כרי שלא יתבקעו מחמת החוס : וחטוק רל
 דבוק כי כן מצינו תחת חשקה נפשי כתוב ותדבק נפשו :

בעורת שוכן שמי רומה : קיימתי פרשת תרומה :

ואתה תצוה : לפי שבכל מלאכת המשכן נאמר ועשית והוא עי' צונו ואמר
 בכאן ואתה תצוה בעצמך : ואין לך פרשה בכל התורה שלא
 נזכר בה משה חזן מוזאת דקללת חכם אפי' על תנאי היא באה והוא אמר
 מחני נא מספרך : אליך : למען יראהו אם הוא זך וכתית כראוי : שמן זית
 למעטוי שאר שמנים : למאור : ולא למנחות הראשון למזורה והשני למנחות
 שלא במדת לו אדם שיש לו שמן רע מדליקו בנר והיפ' מניחו לתכשיל : והקבה
 צוה הוד למאור והשני למנחות : להעלת נר : הוא נר מערבי ולכן חקר כתיב
 בלא ויו רמו לטשה נרות שהיו מכבין אבל השביעי דולק לעולם : אשר על העדת
 אבל העדות כי הפרכת לא היה עליו : אהרן וכניו : או בניו כמו תנור וכירים
 יתן : מערב עד בקר : פירשי המדה הית' חני לוג : והכרח לומר שהפתי' תמיד
 היו בעובי אחד דאלכ לא יועיל שעור השמן רק ידלוק כפי גשות ודקות הפתילי' :
 והקדים מערב לפי שימינו מתחילים מהערב וכלל הדברי' התורניים הלילה
 קודמת ליום : עד בקר לפני יי' : מן האש אשר לפני יי' והוא מובח החינוך
 ולכן אם כבה נר האמצעי אין מדליקים אותו רק מהאש דלפני ה' והוא מן
 המזבח : ואתה הקרב : רצונו אתה בעצמך תקראם ותבשרם במעלה הזאת :
 אהרן אחיך ואת בניו : ולא בני משה שלא היה יחכם שלם מצד אמו שהית' מדיני'
 ובהפך היה זרע אהרן כי אמו הית' ממשפחה נבחרת ולזה הזכירה התורה
 ויקח לו אהרן וגומר : נדב ואביהוא : כי משחת האב לא יכהן הבנים :
 לכבוד : כי כן נבשו המלכים בגדים כאלו : ואם כלו או בקרעו הם פסולים :
 אשר מלאתיו : מלאתים מובני ליה חלא זה בצלאל כלא ראה קראתי וגומר :
 או מוסב על הלב : ואלה הבגדים : לא היה בבגדי כהונה בגד או מנעל על
 הדגלים : לפי שתנאי כהונה הבגדים והמקום והוא בית המקדש : וכמו שלא

יחייב היות דבר חנוץ בין הבגדים לבשר כן לא יהיה דבר חנוץ בין בשרם לבית
 המוקדש: וכתנת. הוא החלוק הקמוץ לבשר שכן באדם ואשתו כתיב שהיו
 ערומים והלבישם בתנות: והם יקחו. ככללל ואהליאכ מובאן שאין מומים
 שררה על הצבור פחות משנים. או והם ישוב אל האומנים שיקבלו הנדבה מן
 הצבור בלי משקל ומנין כד"א ולא יחשבו וגומר כי באמונ' הם עושים: וחשב
 לשון קשור הפוך מן ויחבשו את חמורו וכן שמלה ושלמה ודומיהם: ששה משמות
 התחלת פתוח שמות השבטים מהימין כי הוא נכבד מהשמאל והיו בתולדותם
 אחד בכתף הימני והשני כנגדו בשמאלי דרך משל רחובן ראשון בימין ושמעון
 ראשון בשמאל. לא סיהיו ששה בקדר בימין ושה בקדר בשמאל. דאלכ
 משמותם למה לי לכתוב ששה על האבן וגומר וכן הנותנים למה לי: פתלדותם.
 בקדר לידת אמות' הה' ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם דמשמע דשם דן חקוק
 על לשם וזה אי אפשר אלא בקדר לידת האמהות: פתוחיותם. באלותיות
 בולטות כמו החותם אחרי החתימה וכבר נתן פקודי ביארו שהוקיף מכתב
 פתוחי חותם. והכתיבה בולטת אבל באבני שהם בתיב תפתח את שני האבני'
 האלותיות היו שוקעות: תפתח את האבנים על שמות. על דרך ותשם בפוך
 עיניה רצוני שהיה ראוי להיות הפוך תפתח שמות בני ישראל על האבנים. וכן
 ותשם בפוך עיניה היה ראוי להיות ותשם עיניה בפוך. אבני זכרון. האבנים
 יהיו קבה שיוכר אהרן במחשבתו תמיד בני ישראל וזה יועיל לו להגעת לכבוד
 לכל עת המצטרך. מגבלת. ר"ל שיגבול המרחק שיש בין המשכנות וטבעות
 האפור שהיו מכוונים: אדם. בקרא בן על שם אדמימותו. ואמר חכמו
 הטבע כי אם יודק ויעורב באכילה או שתייה הוא טוב להריון. ולכן חקר כתיב
 מלשון אדם והוא הרובין: פטרה. היא הפרסומיה. וטבעה להיות קרה ועל
 בן היא מצייה בארצות בשם להיותם חמים וטעופי ומה הה' לא יערכה פטרת
 בשם: ברקת. הוא אבן המאיר באש והוא האבן ששם גם בתיבה להאיר למר
 בהר אבן טוב. והכיבא קוראו אקרח ש' ושעריך לאבני אקרח מלשון קורחי אש.
 והוא הנקרא קרבולקו בלעז ולהשרים וויניציני אחד באוצרותם. ואין לו עוד
 ריע במקרא זולתי ביחוקאל כפך וברקת: ספיר. היה אבן ששכר לומר
 התורה על שם ותחת רגליו וגומר וקבלת האבן הזאת מחוקת ראות העינים וכן
 התורה מאירת עינים גם יועיל בכלל לכל נפש שבגוף. וכן אלז חש בראשו
 יעבוק בתורה וכולו: תרשט. היא גריסוליקה ונכבה כנבע השמן והיתה
 לאשר על שם וטובל בשמן רגלו: שהם. הוא אוניקלו וקבלתו למצא חן בעיני
 האנשים והית' ליוסף על שם וימצא יוסף חן: והאבנים תהיו על שמות
 בשיקדושם המתנרכים יקדישום על שמות בני ישראל: יהי' במלואתם. בירוש
 הטורים משום דקשה לו דהרי המשכנות לשון בקבה כד"א שתי המשכנות והיה

ראוי להיות תהיינה לכך פירש דשב על הטורים : על החסן שרשט למדת
החסן וכן ונמדיים על ידיה : ולא יוח לא יסח דאותיות שהם ממונא אחד
יתחלפו ורזוני שלא יוגבה ויוקר ממוני ודומה לו בדברי חזל משרבו וחוסי הלב
ובמקרא חין לו ריע והטעם שלא יתכרד דרך קלקול : על לבו לפני יי
להתפלל עליהם בעבודתו : את האורים ואת התומים בגי' טס בן שבעים
ושתיים : האורים בה"א הדעת ולא חכרו עד עתה ולא טס עושיהם ללמדך
שהיו מעשה טמים והיו כתיבי טס המפורש הידועים לחכמי הקבלה האמתית
ולזה היה החסן כפול שהיו נתונים בתוכו ולא הורשה עין אדם לשוטט בס' בלתי
משה אדוכני לבדו בעת נתינתם לתוכו וגם הוא לא ראה אות' אף על כי
שהורשה לרוב קדושתם וכמו שפירשתי אצל תומיך ואוריך לאיש חקיריך וחזל
אמרו שאותיות היו בולטות בעת השאלה לזה נקראו תומים שהיו תיממי במענה
והיה צריך עדיין הכהן לקדר האותיו ולחברן יחד לזה נקראו אורים שהיו מאירים
עוני הכהן לחבר האותיות בקדרן : תחרא בתרגומו ואין לו ריע במקרא : לא
יקרע והקורעו לוקה והו' הדין בשאר בגדי בהונה : פעמון מלשון הולם פעם
ותפעס רוחו ונשמע קולו של הכהן כשהיה מלובט ויבא להתפלל או בודאי
יהיה נשמע קולו לפני יי ית' או הוא דרך מוקר כי כן ראוי לכל שנכנס בהיכל
המלך שלא יכנס פתאום רק ברשות והשמעת הקול או יועיל גם אל העם כי אז
ידעו לכוין לבם לאביהם שבשמים ובמקורת ונשמע ג' הדין כל אשר דבר יי
נשמע ונעשה ונשמע פתגם המלך זהו שאל במסכת מגילה מקרא מגילה
ותלאו תורה מקרא מגילה עדיף א"כ ונשמע קולו זה עבודה נעשה ונשמע
זו תורה ונשמע פתגם זה מקרא מגילה וקמין ליה כי רבה היא שהיא דוחה
הכותרים קדש ליי היו כותבי אותו בב' שיטין וקדש למטה וליי מלמעלה
לחלוק כבוד לו ית' ולהורות שהוא עליון על כל הנמצאי ודוק שהתרגום בכל
מוקום יתרגם קדש ליי קדש יי וכאן קדש ליי : המלכות דעת הרמב"ן ז"ל שהיה
בדמות הטורבאנטי אשר על ראש הישמעאלים : עון הקדש' כבר ביארו חזל
שמכפר על טומואה בלתי ידועה והיא טומאת התהום : על מצחו תמיד מלמד
שלב מוקרוב בכל יום אס ירצה ולא יעכבהו אכשי המשמר : בניו אתו טביוס
אחד ילבישם וימשחם ויה רזונו באתו ומשחת אותם כי בפעולה הזאת יכוונו
במשחבתם שהם כמו בריאה חדשה ויתקדשו מהפעולות ההמוניות ומהדברים
הנשמיים ומלאת תמיהה על רשי זל שאמר כי בלשון לעז וכו' וגם הרב
המורחי שהלין בעדו לא אמר דבר של טעם אף על דעתו הוא לשון שלמות
במו כי מלאו ימיו כי כן הזרידו חקרה בעבודה הקיאל : משחיים בשמן פירש
במין כי לב ונומת שהיא עשויה לכון שלנו קשה מה לי להביא לשון יונתי יאמר
לכון שלנו וחספין וכוכל לתרן כמו מתירן הרב המורחי אצל המרגלים מפיר' טי

זל כמין גלם יונו שהיא כדמות ראש הפוכה • ולפי שאין כדמותה באלותיותנו
 לקח הדמיון מהיוז • וכן במקום הזה רצונו לכוון הפוכה שלנו • הפוכה בגבה
 למעלה כזה • ולכן לקח הדמיון מהיוז • ועיין בשרש כי בערוך ותראה כי
 נכונה דברתי • וקדשת אותם • בדבור כמו עמא יעמאנו • מומתים עד ירכיסי
 מראש המתים עד קץ הירכים • אל פתח אהל מועד • אל מבוא אהל מועד
 והיא העורה כמו פתח דברין יאר לל מבוא דברין • במים • פתחות הכית
 מורה על לא הדעת והם המים הבתוכים במקום אחר ורחץ במים את כל
 בשרו • ואין רצונו ברחיצת ידיים ורגלים דכתי' בהו בבאם אל אהל מועד ירחצו
 מים ולא כתיב במים • את הכתנת • ואין קפק שכבר לכש המכנסים ולא זכרו
 הפקוק משום הרחק מן הכעור • וכן בבנים לא הזכירם שכל הבגדים היה מלביש
 משה אבל המכנסים שהם לכפות בשר ערוה היו לובשים עצמם בהנעם • ומשחת
 אותו • כבר ידוע כי שזן המשחה היה מעט הכמות לא כעשה ר'ק בימי משה
 ולא יהיה כעשה עוד לכך לא היו מושחין רק חלק קטן מן הראש כמו שבא בקבל
 כמין כי יונית • והית' להם לחקת עולם • כמין שכבדיהם עליהם כהונתם
 עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהנתם עליהם • וקמן אהרן וכיו • מוכאן שאין
 במים' אלא כבעלים ולא בשלוחים ולזה דקדקה התורה שגם הבנים יקמו ועיין
 הקמיי' פירשתי בפרשת ויקרא • את הפר לפני • • שיהיה פני השוחט לנגד
 קדש הקדשים • אל מקור המובח • בקרן מערבית דרומית ששם הית' ההוא
 האחרון • ואת היתר' על הכבד • אלולי פרשו הכתו' במקום אחר לא ידענו אם
 ישול מן הכבד על היותרת או מן היותרת על הכבד כשהוא אומר את היותרת
 על הכבד על הכלי יקיר' פירשו דאיותרת קאי דאי אכבד יקירנו מבעי ליה ואי
 אכליות יקירם מבעי ליה • ששם הראב"ד לז' • תשרוף באש • פירשי לא מנינו
 חשאת נשרפת אלא זו • קשה והרי עגל אהרן היה נשרף כמו שפי' בפ' שמימי
 נז"ל • האיל השני • זה האיל שיה כמדורת שלמים המובח אוכל קצתו וקצתו
 הבעלים והמקריב • נתון און • היה כדמות כריתת ברית כי חלק מהדם נתן
 על אהרן ועל בניו במקומות הנוכרים וחלק על המנובח והנה האון כלי השמיעה
 והידיים והרגלים כלי המעשה לכן נתן הדם באיברים אלו עד כעשה ושמע • על
 אהרן • תחת הבגדים ועליהם • על כפי אהרן • משה היה משים ידו תחת
 כפיהם להעיר כי הוא היה אמועני ביניהם וכינו ית' • והנספת אותם • בעודם
 בידם • והקטרת אותם • לשון שרופה קרוב לזהה עלה קטור הארץ • לריח
 ביחם • פירשי נחת רוח למי שאמר וכעשה רצונו לא שבא רשו' ליטב הייך יאמר
 ריח על יי' ית' שהרי הוא רק לשכך את האון • אלא בא ליטב והלא שרופת
 האיברי' ריח רע והייך יקרא אותו ניחח • והראיה שכן הוא שלא פי' מאומה
 אלא נח שלא באו קרבנותיו כזווי רק כמו שפירשתי במקומו • על נתחוני' כמו

הפיץ באזבעות כי הקבנה מהמנין אינ' רק בהכנה אל הפנים : זה יתנו • לא
 היה נהוג אלא לטעה ולכן בשמה שאלו אתהעם מנה אותם בטלאים ובאבנים
 ולטעם זה לא נמנה העשיר לא ירבה והדל לא ימעט במנין הלאוין : מחצית
 השקל • הוא אחד ממאה מערכו שהזכר מכן כ' שנה ומעלה ערכו כ' שקלי ומטה
 רכיבו ע"ה טבע לו מטבע וקרא לו שקל ובמטבע ההוא כל כסף קצוב האזור
 בתורה • ולכן נקרא קדש לפי שכמה מצוות צריכי' למטבע זו כמו פדיון הבן
 וערכי' וכן לשון התורה נקרא לשון הקדש והו' הלשון שבו דבר הק"ה עם כביאמי
 ודברי פי חכם חן הרב המורה • וזל • אל תחשוב שכרא לשוננו לשון הקדש
 לבאותינו או לטעותינו אבל הוא כי זה הלשון קדוש לא ימצאו בו שמות מיוחדים
 לאבר העולה בזכר או בנקבה ולא לטפה ושתן וצואה • ע"ל • והדבר ברור
 שהלשון קדוש קדשים • או אולי אמר שקל הקדש להכדיל ביניהם וכן שקלי אונס
 ומפתה שאינם של קדש • מבן עשרים שנה • ס'ת המן שבאו להכריע על שקלי
 המן : עשרים • בגי עשיר ודל : העשיר לא ירבה • דאם ירבה והדל ימעט
 לא יהיה נודע המנין • ועוד דהוא לכפר על נפשתיכם ונפש הדל שזה לנפש
 העשיר : ולקחת את כסף • מזה למד משה שימנע עתה שהרי הקב"ה לא אמר
 לו רק כי תשא לבשת צורך : ונתת אותו על עבודת • רש' זל התאמץ לפשר
 שווי המנינים ובחומש הפקודים והרא"בן זל הקשה עליו ג' אוד טענות • והרב
 המורחי האריך לקיים דברי רש' ולתרון הספקות אשר העיר הרמב"ן • ובאמת
 נכונ' דבר ואישר חיליה כי באמת בא עליו בתשובות נחמיות ואמתיות • ואכבי
 תביא דמוקיע ליה במאמר מפורסם בגד הרמב"ן שאמר כי מנין שנות האנשים
 אינו למנין שנות העולם רק מעת לעת • והרי חז"ל אמרו בפ' במדבר רבה מנין
 אתה אומר שאין מומים להם עשרי' שנה אלא מר"ה למנין העולם ולא לר"ה נימן
 מיציאת מצרים מן הכא ויהיו כל הפקודים וגו' הא כיצד אימתי אמר להם הקב"ה
 לעשות משפץ ביום הכפורי' וכו' • ולא ידעת' למה השמיט הרב המורחי זה
 המאמר והוא ברור : כסף הכפורי' • זה הכנה לרורות וממנו היו התמיד' וכל
 קרבנות צבור : בני ישראל • ולא בנות ישראל : ועשית כיור • יב דדים היו
 בכיור וכל יוצקים מים בבת אחת לים כהמים העוסקים בתמיד שכולם מקדשים
 כאחד • ולפי שלא היה רק הכנה מצוה לכך לא כתב מצות עשייתו עם שאר
 הכלים : מים • אס נתערב בהם דבר ומתכה מראיהן שנתעברו פקולים :
 ורחנו • דרך כבוד למעלה ורחיצת הרגלים לפי שהבהמים הולכי' יחפים וזהו
 שתרנם אונקלום ויקדשון : אהרן וכניו • מבאן למדו חז"ל ששיעור מי הכיור כדי
 שירצנו ידיהם ורגליהם ד' כהנים והם אהרן אלעזר ואיתמר ופנחס : ורחנו אהרן
 והשמי ורחנו ידיהם וכימנין ויסמוך אהרן ובניו את ידיהם : לשרת להקטיר •
 מוכאן שהרמי' צריכה להיות מעומד דכתי' לעמוד לשרת : בשמים ראש' בשמי'

הם הגדלי באילנות קמים הם מימי שרף לבטם וחזל ביארום • ואונקלוס תרגם
קמים בשמים • ולפירושו יהיה ההבדל ביניהם שבשמים אינו כולל רק הריחניים
הנאלכלים • וקמים כולל כל מימי מרקחת אף אותם שמשמים ברפואות • מר
דרור • הקמימו רוב המכרשי שהוא המוֹטֵקוֹ והזכיר דרור רל חפשי מכל זיוף
והרמבן פי' שהוא המֵיִרָא והביא ראיה ממדרש חזית בפסוק דרור המור דודי לי
שאינו יכול להיות המוֹטֵקוֹ • וכן דעת רבינו גי' בפי' ביגד מברבין • וקמיון •
דעת הרמבן שהוא הקמיוֹנְכְטִי והוא מין עשב גדל כתבן ובלעז פאזיה אודולטה •
הין • מדה מחוקת עב בנים • וקרה • כתב רבינו קעדי' שהוא הקושט ואין לו
ריע במקרא וולתי ביחוקאל קרה וקמיון • משחת קדש יהיה • למסוס בו משת
קדשי אשר אבחר בו לדורות • לדורותיב' • שלא נעשה עוד רק זה לבדו שעשאו
משה • בשר אדם • כל אדם במשמע אפי' שכבר נמשח בשמן המשחה • והסך
ומזכו לעובד לים בטור דאתם קרוים אדם • וכמתכוונתו לא תעשו • לא ליי
ולא לבס • על זה • מושי שהוא זר למשיח' יגא בהן ומלך • וכן אשת המת החונ'
לאיש זר למי שהוא זר לה • בטף • פי' רשי' הוא גרי שקורים לו טריא' קה • ותמיהה
שהטריא'ק איננה קס אחד רק מרקחת רבת ההרבב' מן ק'לה פשוטים • וחלילה
שיכנס בקטרת שאור ודבש שקנים וכשר שקני' ורמשים והאכפה כי על בן נקרא
טריא'ק שכן האדם כל זיון טריא'ק • והתורה צווחת ואומרת כי כל שאור וכל דבש
לא תקטירו • ולכן ברא' לו וכן הוא דעת חזל שהוא הנקרא כלשמו בלעז • או אולי
כונת הש' שהוא אחד מהפשוטים הנכנסים בתריא'קה • ואין למלה הזאת עוד
ריע במקרא וכן לשמלת • קח' לך' קמים • לת חכם רמו' למה שאמר אל חמרי
ורחמי בקחין • ממולח • מתוקן כמו כל קביל דמלח היכלא • או רצונו מודקו
הקמים שיכנס כל אחד בגוף חברו כמו שנכנס המלח בגוף הבמלח • וחזל
אמרו שהיו בותנים בקטרת רובע מלח קדומית יהיה כירושו במשמעוה טהור
קדש • מדמי קדש ולא מדמי חולין • לפני העדות • מובת הפנימי שהוא מכון
לפני העדות • דאש' קראתי • מכאן נובל לדיוק ההגמחה פרגות • כלומר ראה
והתכלא שימצא איש בשרא'ל חכם גדול בכסף וזהב וגומר בתוך עם מגדל
בחומר ובלבנים • וקראתי הוא לשון הזמנה כמו בי שם יאכלו הקדושים • או
אמר ראה דרך ענה ראה אכבי בחרתי בו אם יטב גם בעיניך • ומכאן למדו
חזל דאין מועמדין פרגס על הצבור אלא אב במלכים בצבור • וזה שאמר ג'כ
מושה ראוי קרא ה' בצלאל • ואמלא אותו • כי בן בל מה שנסג מהחכמה בשפע
לבו ממנו ית' כי מכלעדי עזרו ורוחו לא היה אכשר מימצ' בעם ישראל איש יודע
לעשות מלאכות האלו כמו שפירשתי • וזהו שאמר אל יודע היה בצלאל לנרף
אותיות שבהם נבראו שמים וארץ • וגדולה מזו אמרו שהיה בן יב שנים ודיקונו
ההתנכוסים בפי' בן קורר ועורה • ואתו אלהי אב • מה שלא הוכיר הכתוב שם

אבי אביו כמו בכלל לפי שחור היה אבי אביו ונהדג במעשה העגל והמשכן
 היה לכפרת העגל לכך לא הזהירו : ובלב כל חכם לב : למדנו שזה
 השפע הנשפע לנו מה' ית' לא יגיע אלינו אלא אצל אחרי ככין עצמנו לקבל
 השפע : וכן דעת החוקר כשאמר כל למידה ולמוד תהיה בדיעה קודמת עם
 כי כונתו על המושכלות הראשונות : הממור' הטהורה : מכל סג' וחללה רק
 היא מזהב מווקק לא הטהורה מן טומאה : וככל כלי המשכן לא מצונו לשון
 טהרה רק במורה ושלחן : ואולי גם לפי שלא היה עליהם מתן דמים : השרד'
 בגדי כהונה מל' השרידים אשר ה' קורא' כלו' בגדים שנתחדר בלבישתם אחד
 העם הגדול מאחיו והוא הכהן גדול כפי דעת חז"ל : או נקרא שרר שמכל מה
 שנותר מוריעות ובגדי כהונ' ופרכת עשו בגדי השרד : קטרת : מלשון משרי
 קטרין שקושר העולמות יחד ומוריד השפע : אך את שבתותי : אכין ורקין
 מייעוטים הם למעוטי פקוח נפש כמו שאמר זל מניין לקפק כפשות שדוחה שבת
 אר אכיהו אר יוחנן אך את שבתותי : ושיענת הרמב"ן בגד רש' אמתית : והגלת
 המזרחי צריך עיון : וכפי הפשט רצונו עשו מלאכת המשכן אבל שבתותי תשמרו
 לעולם : ואמר שבתותי בלשון רבים שמלאכת המשכן אינה דוח' יט' שנקרא גכ'
 שבת על שביית המלאכה : או אמר בלשון רבים לרמוז על התוספת מערב
 שבת והשבת עצמו : ואת לרבות תחום שבת : כי אות היא : ובמילה כתיב
 אות שכל הנימול בפריעה ושבת בשבת אות הוא שהוא דרשי יהודי : ושמרתם
 את השבת : אחר שאמר את שבתותי תשמרו כפל שביית מלשון ואביו שיר את
 הדבר כלו' שצריך להמתין על השבת ולהקפיד מחול על הקדש כמו שפירשתי
 וכמו שדרשו חז"ל על פקוח לא ימים וגומר : קדש היא' הוא קדש ואין מלאכתה
 קדש שהמלאכה הנעשית בשבת אינה חקורה : מות וזאת : ע"ב מדכתוב
 כתריה כי כל העושה בו מלאכה ונכרת' דהוא בדי שמים מכלל דזה עי' אדם
 והוא עי' בר' : ושמו : ישמרו ימי השבוע שלא ישכחו איזה יום הוא שבת :
 לעשות את השבת : לתקן צרכיו לצורך שבת מל' וימחר לעשות אותו : או קרא
 שביית השבת מעשה להיות ששבייתו אכחנו קובי' אמונת החדוש : או רצונו
 ושמו בני ישראל את השבת בעה"ז לעשות את השבת ליום שכולו שבת : את'
 השבת' לעשות את' השבת' : ה' תוין כסוף אלו התיבות עולים אלפים רמו'
 לתחום שבת : לדרתם : חסר כתיב קרי ביה לדידתם דיש אם למקרא
 ולמקור רצוני שלא להוציא מרשות לרשות : או כתיב חסר שדירת השבת ניכרת
 בכר דלוק ושלחן ערוך : ביני רת' בשבת יש' נשמה' זתירה : ביני וכן בני
 ישראל רמו' שיש לשב' מוד קטרת כמלך האומר לעברו או לבנו זכור הדבר שדברתי
 ביני לביןך והו' שאמר זל כל המצוות ניתנו כפרהקיא חן משבת : אות היא'
 למציאות השם ית' כי אי' אכפר למחודש בלתי טחדש : ולכן מאתי החדוש

שובתים בטבת ולינס צריכים לאות ומופת אחר למציאותו: פני ישראל' אות
 היא' לת ביאה רמו לעונת תח: לחת העדות: כקראו עדות על שהיו שנים
 בלא על פי שנים עדים יקום דבר: האמן: אול מכסא הכבוד לקח אתם
 שהיו ספירובין ובכסא כתיב כמראה אבן דמות כסא' לחת באלת לט כסא:
 כי בטט: כסבורים היו שאותו היום שעלה מן המזן כר' אב שדעתו
 שאינו מן המזן והו נגד סוגיית הגמרא דיום עליה ודאי מן המזן דאלכ ישלמו
 המ' יום אחר זכ וצל: ויקהל העם על אהרן' כמו שאמר משה בעלייתו והנה
 אהרן נחור עמכם: וחור כבר אול מה נהיה ממנו: וכל קהלה דכתיב בתריה
 על לבנאי הוא: ודכתוב בתריה אל הוא לשבח כמו ויקהלו אל המלך שלמה:
 עשה לנו אלקים: ב' כתות היו טם ערב רב וישראל ערב רב היו מכקשים
 אלהות וזהו קום עשה לנו אלקי' ושאר ישראל לא בקשו רק מנהיג וזהו אשר ילכו
 לפנינו: או הוא הכל מדברי שאר ישראל ויהיה אלקים מל' אלקים לא תקבל ולכן
 הופיפו לומר אשר ילכו לפנינו לא שיהיה כותן להם זה האלה חיי עולם הזה
 והבא רק מנהיג ברמות משה וזהו שהזכירו משה האיש אשר העלנו לא האל אשר
 העלם: וכן מתשובת אהרן תוכל להבין שכוונתם היה ככה: והעד האמתי
 שאחרי טראו משה רבם הניחו העגל ובעטו בו בהניחם לשרוף אותו ולזר אותו
 על פני המים ואלו קבלוהו לאלהות לא היו סובלי' כאלה: ופמלת לפנינו הורו
 שטעו בטעות המזריים אשר ישבו בארצם לכן רמוזו שיעשה שור שילך לפני מול
 טלה כי בקדר האבודה שור הולך לפני טלה למזרח העולם פשהם על האופקי'
 אף על פי שהוא אחריו בתנועה היומית שהיא הפכית לתנועה הטבעית: וחזל
 שאמר שאלו לאלהות הרבה: רצונם שהם לא אמרו עשה לנו שור או כשב או עז
 כי הם לא ידעו כמה יבחרו רק שיהיה להם לראש ומנהיג: או כוונו שיעשה להם
 בליקומה שיגיד להם העתירות כמו שעשה משה: זה משה: זה מורה על דבר
 הרמוז מבאן אול שהטען הראה דמות משה מת באויר: כומי הזהב: חשב זאת
 לדחיה בידעו כי הכשים ימאנו ליתן תכשיטיהם לאנשים ויבא עכוב בדבר:
 והאנשים לקחו כחוקה מהם ולכן הוקבע איבור מלאכ' לנשים בלא והאנשים
 מביאים שער עזים חטאת לה: הזהב: ולא כסף שהזהב מורה על מדת הדין:
 ויתפרקו: מדלל כתיב ויפרקו מבאן שמעצמם נתפרקו והצלחנו מעשה סטן:
 בחרט: מלשון חרטה שבעשייתו נחרט כמה פעמים: וכפי פשוטו הוא עט
 קופרים ואין לו ריע במקרא רק חרט אנוש: ומכל אלה הפעולות ומכניית
 המזבח ומחג לה' מחר נראה שכונת אהרן הית' להמטיך הדברים באריכות עד
 כי יבא משה'או כדי שיראו היותו מעש ידי אדם ויהיה רחוק שטעם נכון וחכ' כאלה
 יטעו אחריו: הלא תראה שמכל המחפה לא כפלו רק ג' אלפי איש והם היו וזהמת
 הערב רב: ובהתנכלות אהרן תראה שהתנכל בדברים כאלה דוק ותמנא:

עגל מקדש • כפרקי ה' אליעזר שאהרן מצא בין הבנוים לין והב כתוב עליו עם
 הקדש וחרוט עליו דמות עגל וממו יצא • וירא אהרן • ראה אותם בכונה רעה
 ולכן בנה מזבח או אולי יזבחו לה' על המזבח ויהיה פירש וירא כמו וירא וירן
 לקראתם • הבין מאחרי שהצליחו מעשי קטן אמר הכרח לכנות מזבח כדי
 לרחות הדבר עד למחר • ולדעת חזל אמר אהרן • אם יהרגו אותי יתחייבו כלם
 כלייה כד"ל אם יהרגו במקדש ה' בהן וכביא רצה שיתלו בו החטא • ויבין • בקשו
 לכנות עמו ולא הניחם וכל זה לרחות השעה • אלהיך ישראל • אלקינו והעלנו
 לא באמר אלא הערב רב אמר ככה לישראל • ויעלו עלת • ויעלו לו עולות לא
 באמר שהית' באולי בוונת להקדיש ומאחרי לא פירש הפסוק למי העלו • כוכל לו אמר
 ושהיו פוקחים על שתי הקועיפים • ואף על פי שבאמר אהרן ומשתחו לו ויזבחו לו
 ובאמר על הג' אלפי איש שהיה כונתם לעלום שהם היו זהמת הערב רב כמו
 שפירשתי • לך רד • לך מורה על המהירות טרם שיזכו אחריו בל ישראל • ומשה
 לא ענה דבר מוכחן למרו חזל אל תרצה את חבירך בטעת בעקום • והקדיש
 כשראה שלא ענה התחיל לציבוק ולנחמו ואמר אף על פי שאמרת שהם עמד
 ראיתי את העם הזה וגומר כלומר ראיתם זה ימים רבים היותם עם קשי
 עורף • בני שחת • ענין ההשחת הריקה כמו ואיש בלי משחיתו בידו • והוא
 מקשהו חזל קצון נטויות דברי אהרן פירש העין עשו להם וגומר • אשר
 ציוותים • דאככי ולא יהיה לך מוכי הגבורה שמועמם • אשר העלית הקדיש
 אמר לו עבד דבורם שאמרו אשר העלנו מארץ מצרים • והער שמשא אמר
 בתפלתו אשר הוצאת מארץ מצרים וגומר • או ביוון במלת העלית לערב רב
 שישראל הוצאו מעבודת לחרות לכן בשמדבר מן האומה עצמה לא תמצא רק
 לשון יגיאח ולא עליה כמו אשר הוצאתך מארץ מצרים • ראיתי את העם
 כלומר מקדם הכרתים שהם עם קשה עורף ולכן עשיתי להם כל אלו הנקיים
 למען יקרו קשי עורפם ועם כל אלה עודם מזחיקים בו לכן אמר ועתה הניחה
 לי וגומר • קשה עורף • קשה להכך אל מה שכתבך ויש לו בקיין • או לל
 בקשה עורף שלא יזמעו למצותי משל לאדם שהולך לדרבו במרוצה ולא יהפוך
 ועורף לקורא אלי • או קשה עורף שהמודה על חטאיו בוש וכופף ראשו וערפו
 הם בהפך • הניחה לי • שאכעום כמו הרף ממני ואשמרם • ויחל משה •
 מלשון יחילו הרבין שהכאוב וטבר פני הועם • או כפיכול עשה דברי ה' ית'
 חולין כד"ל לא יחל דברו ולכן בקרא משה איש האלקים כאיש שמפך כדרי אשתו
 בן היה משה מפר גורת מדת הדין • פניו אלקינו • ה' אלקינו לא באמר אלא
 פני אלו פנים של ועם כד"ל פני ה' חלקם • ה' אלקינו • ולא אלהיהם מאחרי
 אמרו לעגל אלהיך ישראל • או הוא סמך למה שאמר זל שמשא היה מתנצל
 אותם כלום אמרת אלא אלי טכ' אככי ה' אלקין ולא אלהיה ויש אלהים שהתפלה

והתנכלות מזר שהוא חלקיו כלש אנכי ה' חלקיך ולא אלהיה: למה ה' יחרה
 אפך בעמך: כי עד הנה לא חרה אפך כמו שאמר ועתה הכיחה לי: וכמדרט
 משל לה' למלך שונת' אשתו רנה המלך להר' אל שושבניו של מלך במה יעזרו
 לך למלחמה אל המלך עקרה היא השיב השושבני' אכ' מאי איכפת לך כך אמר
 משה בניך עשו לך סיוע אתה מוחיה והוא גומות אל משה אף אתה כמות' אל
 אש כן שאין בו ממש למה ה' יחרה אפך: בעמך אשר הוצאת: כי המה לא
 בקשו אלהות: אשר הוצאת: וידעת אותם ואין כאן מקח טעות וכמו שאמר
 הקבלה גם הוא ראיתי את העם הזה מוכבר ומקדם והוסף מארץ מצרים רצונו
 לא ממצרים הוצאת אותם שהיו עובדים לוס שהיו עובדים לטלה: אף הם
 למדו מהם ועשו עגל: והיה ההתנכלות מזר ההרגל העושה טבע שמי וכמו
 שאמר המזרחר הן בעון חוללתי: והנה טען שהקבלה ידע כל אלה ועם כל זה
 הוציאם והאי יאמרו ויחשבנו מצרים שזה לביות חקרון חקון ית' אש השתכות אז
 סבלות אז עול חללה: למה יאמרו מצרים: למה ישארו מצרים בשבטם לומר
 שאתה האל שועל רק הרעה כמו שפיר' אל ראו כי רעה: להרג אותם בהרים
 מקום אשר לא יעבור בו איש ולא ישב שם אדם למען כל יודע הדבר ולכן הוציא
 ממצרים ולא רנה להרגם שם: וכוה לאברהם: אש חיבבי שרפה הרי לאברהם
 שהושלך על קדוש שמך לאור כשדים: ואם הרג הרי יחק שבפש נוארו להריגם
 ואלו גלות הרי יעקב שגלה: וכמדרט הה' גפן מוצרים תקיע מה גפן חיה
 ונשענת על העצים המתים כך ישראל חיים ונשעני על זכות אבות שמתו: ארבה
 הרבה: ואין יתכן שלא ישאר מורעם אלא בית אחד: וינחם ה': לשון תנחומין
 שמשא נחמו בדברים ומוקים שדבר עליהם מו עדיין לא בית מחילה גמורה
 עד שביער משה את העגל ועם כל אלה נשאר וכיום פקדי וכקדתי רק ביחס
 עליהם בלי כלותם כליה גמורה: וכיון שהיה לו פנאוי ירד ושרף את העגל ועשה
 המעשים הנזכרים בכסוק: והתפלה השנית היתה שישא חטאם בכל כל:
 ויפן יורד: כאלהם הפונה בה וכה ומסתכל כדת מה לעשות וראה כי חויב לדת
 מהרה: או אמר וישן פנים כנגד פנים בתלמיד הכפטר מרבו: משני עבריהם:
 אמר רב חמדא כתב שבלוחות נקרא בפנים ונקרא בחוץ ומעשה נקרא היה
 שנקרא משני עבריו וכן אצל על אמו וקאף שבלוחות: ומכתב אלהי הוא חרות:
 אי אפשר היותו רק דבר אלהי מאחר היותו חקוק וחרות ונקרא משני עבריו:
 ורצונו שלא היה דבר חומרי וטבעי והו שהוקף כתוב באצבע חלקים כמו כי
 אראה שמיך מעשה אצבעותיך: ומלת חרות אין לה עוד ריע במקרא: והלמת:
 הכסוק מתחיל בלחת ומקיים בלחת דרוש וקבל שבר: או רנה כי אף על פי
 שמעשה חלקים המה לא כמנע מלשכרם ולכן ככתב כאן: אין קול ענות גבוהה:
 יהושע סבר שהיה קול ענות מלחמה השיב משה שאם היה כדבריו היה לו

לשמוע שני מיני קולות קול גבורה מהמוצאי וקול חלושה מהמוצאי ולא שמוע
 רק קול ענות מענין אחד : וירא את העגל - שיתר מתפעל האדם בראיה
 שבשמימה * והשליכם ארצה כדי שירגשו ישראל הרעה אשר עשו וכן אמר
 במשנה תורה ואשכרם לעיניכם : ומחלת * כשראה שהיו שמוחים בקלקול שעשו
 עד כי דעתיו אז תעלו בו אותה שעה התקצף וכואש עוד לתקן המעוות :
 ושלך מידו * יש לתמוה מדוע שבר הלוחות מעשה חלקים * לאשר הטעם שאמרת
 למעלה חלוש * ואם ישראל חטאו היה לו לדרש פי ה' מה יעשה מהם * הגע
 עמך אלו שלח מלך לו כתבו לשרי המלכות והם מרדו בו הלחלה יכון אל השליח
 לקרוע המכתב אלא להחזירו למלך * אלא הדבר היה כמו שאמרו ז"ל שראה
 שפרח הכתב * ודומה לכתב המלך בלי חותם שיוכל לקרעו כן בפרוח האותיות
 מהם נשארנו כגוף בלי כס ומרוכ כדרך לא יכול לקבול אותם והשליכם מידו *
 וכן גוף האדם כבד אחרי מותו מבחינו * או עשה לתועלת ישראל כמו שפירשתי
 ועוד לתועלת אחר דמאחר השטר קרוע כמה יתבע * והוא כמו אבני הכלה
 שכתוהא ברובו על חתנו קרוע שטר תנאים שביניהם והלוחות היו שטר תנאים
 בין ישראל להקב"ה : ושדף באש * יש עשב שינוס באש עם הזהב מיד ושדף
 ויהיה שחור ולא ישוב לעולם והב * או מעשה נסים היה וכן שור אותו על פני
 המים היה מעשה נסים שהזהב לא ירד לתו' אבל היה צף על פני המים * ומה
 שעשה שתי הפעולות האלו השרפה וההזרה למים לפי שהעגל היה מופעלת
 היצר הרע שנקרא חומץ ומעול דמו כחומץ כפסח דלר' יהוד' הוא בשמים ולר' רנן
 מפרד וזורה לרוח או מטיל לים : ושק את בני ישראל * כדי שיתבוה בעיניהם
 שיוציאוהו דרך הנקבים כד"א תורם כמו רוח צא תאמר לו * או השקם בקטנות *
 ולכן נקיון תכף ויכוח משה עם אהרן לפי שמהם חשפ חטא העגל היה באתר
 בלא עדים והתראה * אבל אחרי רואו שהשקה אותם ולא היו המים בודקים כי
 אם מעט מהם ראה שהדבר היה בעד' והתרא' דומיא דקושה שאין המים
 בודקים בעדי' והתרא' הפך עצמו כנגד אהרן * וחס כי הבאת עליו חטאה גדולה
 רצונו על בעדים והתראה : מה עשה לך העם * אולי העם התפללו על אהרן *
 או רצונו באשר יאמר האומר מה שראה היה לך עם העם הזה כי קבצת
 להשמירם * או מה צער ציערך ויהיה עשה כפשוטו * ומה שלא הוכיחו על עונו
 כי מרעה ככון לבו וכטוח היה בדרקת אחיו שכוונתו לא הית' רעה : אל יאר אף
 ארו' * מכאן שאהרן היה יודע שלא היה רצון משה לשמוע דבר רע על ישראל :
 כי פרע הוא * כי מעולם היו כמבוכה מפעולת משה רבינו עליו השלום ומה גם
 עתה שבאש לבא * או ברע אותיות ערב למפרע כלומר הערב רב היו
 הגורמים : למי זהב * כלומר שלא שאל מהם ברל ונחשת בחשב
 אולי יחוקו על ממונם * ושינה וקיצר בדבריו מפני יראתו של משה : ויאל העגל

הזה • ספור שהרן קוראי' ולא מתרגמי' וקראוהו חזל עגל שני • באולי שלח
 יחשבו עמי הארצות מרכתי' ונחל העגל הוה שיצא מעצמו שהיה בו ממשות' חו' •
 וקצר אהרן במרחק ורצונו שיצא להם ענין הרע הזה' אשר אדו' רואה : וירא משה
 את העם • אף על פי ש'אהרן התגבל בעד העם ראה משה והבין כי גוי' אובד
 עצות המה מלשון ותפרעו כל עצתי ויהיה וירא מ'ל' ולבד' אה' • או פי' כרוע מגולי'
 בלי תשובה צודקת • גם יוכל להיות כרוע מ'ל' למה תפריעו רצוני בטל מעבודת
 יי' : לשמנה בקמיהם • אפי' אותם שהיה כונתם לשמים ויציאו עליהם לדורות
 שמן או דבה וכן תרגם אונקלוס לאפקא שום בש' בדריהון' והוא לשון מורגל
 בדברי חזל שמן פקול' • ולכן הרב בפרהסיא כל עובדי העגל כדי שיהא כשמע
 הדבר לאויביהם ויקודש שם שמים : ויאקפו אליו • מכאן אתה למד מעלת וטוב
 האומה כי שם מאות אלף רגלי לא הרימו יד באדומיהם ולא כנגדו שכבשו להלחם
 כנגדם רק כצאן לטבח יוכל הכיחו להרג בהם בידעם כי חטאם : כה' אמר יי' •
 להורות שהוראת שעה הית' כי מן הרין לא היו חייבי' מיתה' והיכן בא' זוכח
 לאלהי' יחרס' : שימו איש חרבו' • לפי שרבים היו עובדי העגל ולא היו יכולי'
 להביאם לב'ד' לכן ציוס לעשות זאת • ולפי שבני לוי לא חטאו בעגל א'כ' עדים
 היו בדבריו'ד' העד'י'תהי' בו בראשון' מלאו ידי'כ' לא בעול' וזוכח אלא איש בכנו:
 איש את אחיו • אף על פי שיהיה אחיו כי על האמת העובדי' לא היו רק ערב
 רב כמו שכירשתי' : בכנו ובאחיו' • זו ואין צריך לומר זו : אכא חטא וגו' • ובתחלה
 אמר למה יי' יחרה וגו' שנראה שההביל החטא • ועתה הגדילו' • אלא מצד ערב
 רב שכקשו אלהות הגדיל החטא • ומצד ישראל שכקשו מכהיג ההבילו' • ומלשון
 יורעה היה לומר הרב לומר כיכ' אכא השם וכן דרשו חזל במקכת יומא כתיב
 אולי אכפרה בעגל וכתיב כפרה כיכ' מה להלן באכא אף באכא : אלקי זהב'
 זאין ראוי שתתקנא בו שאין כתוב בתורה אל קנא רק על עבודת זבא השמים
 מול'ד' לאשה שעשתה נלמו זכר ותזנה בס' עם שהיא שטות' וב' המות גדול' וראוי
 אל הבעל להעתיקה ממנו אבל אינו כדאי שיקנא לה בעלה כמו אם יתה עם
 איש' והנמשל מבואר : אם תשא' רצונו הן אם תרצה לשאת חטאת' והן שלח
 תרצה לשאת מחה הזכיות שלי' ושים עונם לחטבונ' כדי שזכו לקליחה : מחי
 מהפך • שיהיה לי גנאי גדול שהייתי מכהיג' וקרוב אליך ולא היה בי כח להגילם
 בתפילתי או יאמרו שלא התפללתי משים שאמרת ואעשה אותך לגוי' גדול' : או
 אמר מחי' לפי שכתבת שהוצאתי אותם מארץ מצרים מאחר שכל הפעולות היו
 לריק ומה לי לרועה בלי צאן • ותקייט הדבר בפר' תזנה שלא נזכר שם משה
 בפר' ההיא מכאן אחז' לעולם אל יפתח אדם פיו לקטן ומכאן הוה תשובה אל
 האומרי' שלא נזכר עולם הבא בתורה והמענה תוכיח : מי אשר חטא'
 רצונו באולי על שהרן והוא מה שזכר משה וגם באהרן התאכף יי' • ואין ספק

שתכף

שתכף התכלל עליו כמו שאמר ואתפלל גם בעד אהרן וגו' אך כפי האמת
 שאהרן קדוש יי לא חטא שבויו אשר חטא אל העובדי בלא עדים והתראה שלא
 יכלו להרג בני לוי יי אונש על שאינם שבי ועומדי במדרס לכן לך נחה את העם:
 הנה מלאכי אותיות מיכאל: ויגוף יי את העם לא ספר הכתוב כמה היו
 המותי במגפה כאשר ספר וכי במקום אחר יי אולי לא נוספו בפעום אחת רק
 שמתו בלא עתם כמו כי אם יי יגפנו: על אשר עשו: שלא היו מן המשתתפים
 ונכחי רק שנקבלו על אהרן והביאו לו הזהב: אשר עשה אהרן יי תרגם אנקלוס
 על דאשת עבדיו לעגלא דעבד אהרן כי לא יתן מעשה אחד לשנים: וכיום
 פקדי יום הפקודה הוא העולם הבא מדה כנגד מדה כי ע'כ'ס חטא בפס:
 לכן יענשו ג'כ בפס: לך עלה כמו שבשעת הכעס אמר לך רד כן בשעת
 ההזון אמר לו עלה כי מעלה הוא לך העלית מארץ מצרים הראשון ברזי
 והשני בחירק וימיוני ויטב אלקי למולדות וירב אל הארץ אשר נשבעתי יי
 לפי שאחת מהטענות החזקות שהליץ משה בעדס היה שבעת אבות לכן אמר
 אשר נשבעתי וגו' כי רצוני לפרוק מעול השעבוד או רצוני שמוזד עצמם אינם
 האונים לברך אל ארץ זבת כי אינך ראוי עוד להיות מיונים על דרך נס רק
 דרך טבע: כי לא אעלה בקרבך בכאן ביאר שתי פורעניות לישראל האחת
 שלא ישרה שכינתו בתוכם והשנית שישלח מלאך עד שיגרש האומות אבל
 אחר שירשו הארץ לא הכניסם אלי במלאך ועל זה היה אכלס: ויתאלכו כי
 חשטו להיות כנאף לטבח כעת יעלה חמתו ית עליהם כמו שאמר רגע אחד וכו'
 וכבר שמעו שהשם ית סר השגחתו הפרטית לטוב מעליה והוא סלוק השכינה:
 ומשמע העם אל כי שומע יוסף כי הבינו הכונה מתוך הדברי: ולא שתו איש עדיו
 באמרו איש הכונה כל אחד מהם לא שתו אבל קנתם שתו דאלכ מה זה שאמר
 אחי ועתה הורד עדיך מעליך והנה נחלק לב העם ונהו להיות כי העדי הזה
 הם התפילין והו שאמרו חזל כלי זיין שנתן להם הקב"ה שכן התפילין הם כלי זיין
 כמו שדרשו חזל על ויראו מורך אלו תפילין שבראש וקנתם מן העם דמו בעצמם
 כאבלי דפוטרי מן התפילין וקנתם במכודים לשמי שחיובי בתפילין: אמר אל
 בני ישראל כיון שנתאלכו הרהרו תשובה קראו אותם בשמם החביב כי עד
 עתה לא הזכירם אלא בשם העם ואמר כי לטובתם אמר כי לא אעלה בקרבך
 וגו' פן רגע וגו' ועתה הורד מלת ועתה אינה נמשכת למה שקדם כמו ועתה
 הנה אשתך אלא הוא צווי לתביעת עשייתו: הורד את עדיך היא אזהרה
 להכא שכן יעשו תמיד ודע מה לעשות להם להקול מעליהם העונם: ויתנבלו
 יותר ומה שעשו בתחלה: את עדים: תרגם אונקלוס יתתיקון ויגיהו רצונו כי
 בהרגישם חטאם הקירו כל כלי זיין לומר שראויים הם להריג ואם יבואו האויבי
 יקבלו המות ברזון לכפרת החטא כדל כי עליך הורגנו כל היום: ומשה יקח

את האהל : עד ואמר ה' אל הטון מאין תבא רצוני עתיד במקום עבר
 והרצון כשראה אותם כופים להקדיה התרחק מן המחנה כדי שתחול עליו
 הנבואה : כל מבקש ה' כל מבקש משה אין כתיב כאן אלא מבקש ה' מבאן שכל
 המקביל פניו תח' כאלו מקביל פני השכינה : הרחק מן המחנה . כשיעור
 שהמבקשו בשבת יוכל לבא אליו : והביטו אחרי משה * אחל שחשדוהו מאשת
 איש רצום שחסרו שכוחותו היתה מוהספעת שכל הפועל הנקר' אשת איש לפי
 שהמדרגה הראשון מלמט למעלה נקר' אישים כמו שביאר הרב המורה בספר
 המדע ולמטה ממנו שכל הפועל אשר הוא אליו במדרגת האשה לאיש : וראה
 כל העם את עמוד העק * תאמר אף למשה בן תלמוד לומר ודבר ה' עם משה
 פני בפנים : והשתחויו איש פתח אהלו * כי נתפרסם להם אמתת הנבואה
 וכבר שבו אל ה' ית' : עד באו האהלה * מובאן שגשג העובר עומד מלפניו
 ואינו יושב עד שיטב במקומו : פני אל פני * בלי אמצעי ואינו כמו פני
 ובפני דבר ה' עמם : ועב אל המחנה רצוני שמיד אחרי דבר ה' אתו שב אל
 המחנה ולא נתבטלו כחתי הנשמיות כמו שיקרה לשאר הכהנים * אורצונו
 שדבור פני אל פנים למשה היה בכל עת המצטרך לו זהו שסמך ושב אל המחנה
 וכאשר מבואר אל טומא' מת : יהושע בן נון נער * היה בן פו שנה בעת ההיא
 וקראו נער אלא דל' משרת * והנער בערי המלך משרתו : ראה אתה אומר
 אלי העל' לשון ראה כמי שמתוכח עם אחר ומקטף מדדיה אדריה כלומר ראה
 מה טאת' אומר אליו שדברך קותרי' זו את זו * כי מצד אחד אמרת העל את
 העם שר' מהדבר תלוי בי ומצד אחר לא הודעתני את אשר תשלח עמי אלמדת
 הנה מלאכי ילך ודברך כראי' כותרי' זה את זה : ואתה אמרת ידעתך בשם *
 לפי שאצל הפילוספי' כמו שהוא נמנע לדעת מהות ה' ית' כן הוא נמנע אצלם
 שהוא ית' ישגיח וידע זה האיש הרמוז * לזה אומר מואחר שהנכת הקדמותם
 האחת וידעתני בשם ומצאתי חן בעיניך שהוא קוטר הפילוספי' בהנחתם האחת
 כן תהרום יקודם בהשגתך והודיעני דרכיך : הודעני בא את דרכיך * משה בקש
 שני דבריו אחת נמנעת ואחת אפשרית הודעני אפשרית הראני נמנעת *
 ועל האפשרית השיבו ה' ית' אני אעביר כל טובי על פניך ועל הנמנעת כי לא
 יראני האדם וחי' רצוני בטובי שהם הנמצאות אב' מצד פעולותיו וכל להשיג
 דרבינו אב' כבודו ומהותיות דבר בלתי אפשרי * מלהלך להשיג אש יבקש אדם
 להשיגו מצד פעולותיו כלומר וריחתו ושקיעתו אורו וטובעתו או יעמוד על
 מציאותו ואם יטרח להשיגו בעין החוש תכיהם עיניו ותכלכל ראיתו ולא ישיג כליו
 כא' במקום הזה אין בא אלא עת' שרא' שהיה עת' רצון * או אמר הודעני בא
 את דרכיך למען אדע להתפלל עליהם כשיחטאו לך כמי שחרס ע' ית' : וראה
 כי עמך * כי אין מול למשאל ולא מלאך רק ה' בודד ינחמו ולמה מלב תמחר ביד

וזלף: פני ילכו. פני פני הכעס רצונו לא היה לך לשאל בשעת הכעס המתן
 עד שיעבור כעפי וילך ואלכ אחיך לך. או רצה בפני אני בעצמי כמו ופניך
 הולכי בקרב: והניחתי לך. לך ולא להם. לכן השיב משה אם אין פניך
 הלכים על כלל האומה דאלכ מאחרי ה' אמר פני ילכו מה היה לו לכפול
 שנית אם אין פניך הלכי וגומר. ולכן אמר אל תעלמו בלשון רבים. אם אין
 פניך כלומר לא די שלא לשאל בשעת הכעס אלא אפילו אל תעקור רגפו מזה
 המקום עד אם יעבור הכעס ויהיה עת רצון: הלא בלכתך עמנו: בלי שר מזל
 או אמצעי. ונפלינו אני ועמך. רצונו כל מעשה האומה יהיה עי כן ופלא לא
 עי טבעי. ואדעך בשם. אהבתך במה גבילתי אליך קוד שמי המפורט
 מה שלא עשיתי לאחרים כמו שאמר וארא אל אברהם וגומר הראני נא את
 כבודך: קשה שלא היה שעת רצון לשאלו שאלות כאלה אחרי עון העגל.
 ויל שעת הנורך לכך שראה שכמעט הקבה עשה בהם בליה לכך בקש דרכיו
 וכבודו למען ידע להתפלל עליהם לעת הצורך: את כבודך את לרבות הפנים
 אשר בם חוני הכבוד והו שאל במעב לא תוכל לראות פני והוא עד שהמלאכים
 שאלו איה מקום כבודו. והשאלו למה בקש משה שאלה כמעט לגבי דידה
 הית אפשרית שהרי זיכר חומרנו מ' יום ולא לילה בלתי אכיל. ומה שלא נתן
 טעם לשאלתו זאת כמו שנתן לשאלה הראשונה. כי בראשונ' כששאל הודעני נא
 את דרכיך תלה שאלתו כבודך העם וכשראה שה' ית רחה שאלתו פעמי' לא
 רצה לחלות שאלתו וזאת ה' רק על נד החסד והחנין: ומנותי את אשר אחון.
 רצונו שלא היה כלל האומ' ראיה לאותה ההשגחה פרשית רק השרידים אשר ה'
 קורא והיא תשובה על שאלת משה הראשונה. ומדיוק ויתור אשר אחון ואת אשר
 ארחם נוכל לדייק שהוא אפילו לבלתי הגוני שאל להגוני ה' ית' חונן ומרחם
 אותם ואת דורם בזכות. והקדים חניה לרחמים רצונו נותן בראשונ' חן לבלתי
 הגון כדי שיהא ראוי אלכ שירחם עליו: לא יראני האדם ומי' מלת לא מוטבת
 עצמה ואחר עמה. לא יראני האדם ואף לא החי שהם המלאכי'. או רצונו
 בחיים לא יראני האדם אבל יראני בשעת מותו: הנה מקום אתי. המקום
 מתקיים על ידי ואין אני מתקיים מהמקום כמו שאמרו חכמים וכוונתם לברכה
 הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. והוא מקום אתי שהמקום אתי ואין
 אתי במקום: והיה בעבור כבודי. להגין עליך משרפים ופלאים של מעלה:
 והסרותי את כפי. כמו על כפי בקה אור והוא העין: כפל לך במדרש משל
 למה הדבר דומה למלך שהלך למדינת הים והכיח אשתו עם השפחות ומתן
 שהית עמהם ונא עליה שם רע שמע המלך בקש להרנה שמע שושבי וקרע
 בתוכה אמר אם יאמר המלך כך וכך עשת אשתי. אל עדיין אינה אשתך ברוך
 המלך אחריה ולא מוצ' בה ערות דבר תלך השפחות היו מיד נתרנה המלך. אל

שושבינו אדוני המלך עשה לה כתובה אחרת שנתקרעה הראשון • אמר ליה
 אתה קרעת אות' הבא אתה את הכיור משלך ואני כותב' כתב ידני לכך נאמר
 פסל לך • וכפי הפסט באה השאל' על התשובה השלישית ששאל משה וראה כי
 עמך הגוי הזה באת' התשובה פסל לך כי עי' הלוחות והמזוזה יוכר שהם עם ה'
 גחלתו מה שלא עשה כן לכל גוי • פסל לך וכתבתי • תן אתה החומר ואני אתן
 הצורה ואיני לא יעלה עמך כדי שלא ישלטו בהם עין הרע כמו ששלטו בראשונות
 ואולי הראשון היו צריכות לפרקו בעבור שמע העם בדברו עמהם איש אל ירא'
 אפילו בתחתית ההר מוקום מעמד ישראל בראשון • וירד ה' בענין • הוא שאמר
 למעלה ושכתי כפי • ויתנוב עמו • כמו שאמר ונכתב על הצור • ויקרא • הבה
 כמו שאמר וקראתי בשם ה' לפניך • ודעת אונקלוס שתרגם זקרא בשמאל דה'
 רצונו שמשם היה הקודא • ויעבור ה' על פניו • לפי שאמר ופני לא יראו ושההשגה
 במוקעת העבירו לדבר אחד • ופניו שב לשכיב ית' והעבירו אל התוארי' שהם מצד
 פעולתיו • או רצון הפקוק שהעביר פני הזעם וקרא ה' ה' שהם רחמים גמורים •
 ה' ה' אל רחום • אחזל אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו כב יכול כתעטף
 בטליתו ואל' כל זמן שישראל עושים כקדר היה שאני עושה לרחם ולחנן דליס
 להאריך אפס ולעשות חסד אלו עם אלו ולהעביר על מדותם או אינם חוזרות
 ריקם • ובעל הטעמי' שם פסקי ביניהם להורות שהם שני מדות ואין לי עסק
 בנקתרות • ארך אפים • תרגם אונקלוס מרחיק רגו' • והוא רמז לאף וחמה וכן
 נאית' בירושלמי דמסכת תעניות • ואמר אפייס בל' רביס פני הרעה וכפי הטובה
 שצב לפעמים מאריך שבר המצוות כמו שאלז שבר מצות בהאי עלמא ליכא •
 וחזל דרשוהו לזדיקים ולרשעי' • נזר ח' ד' • כמו שבני העשירים בניס ענלים
 אם לא יראו מומן מאבותיה ימותו ברעב או יחזרו על הכתחים כן יש מי שאין
 לו זכות במעשיו ויעמוד לו זכות אבות שהקבלה אונר וכוונר להם חקדי הראשונים
 או נזר הסקר עד שיבא דור זכאי לכך • ועובר על פסע • וכו עובר על פסע
 למה שהקדימו גם הם פה לעין דרוש וקבל שבר • ונקה לטבים • ואם שנית ישפז
 לכסלה ההיא לא ינקה • כי לא יסר מי שחשקע בפועל אחד מוגונה פעמים רבות
 בעונש חלוט • וכן תמוז בתוכחות ונספתי ליסרה אתכם כי כחטא ולקה
 שאב למרוי ודאי הוא להיותו מסוכך בקנין הפעול ההיא הרעה • וכן חזל
 מוי שלקה ושנה מכניקין אותו לכפה • וימהר משה ויקד ארצה • לפי שאמר הבה
 פקד עון אבות עד רבעים היה מתירא שיעבור עד דור חמשי' ושני' ולכן מהר
 להשתחוות ולהפקיק דבריו וכפי הפסע המהירות מודה על גדלת הדבר אשר
 אלו יכרע ושתחוה • ויקד • מבעלי הכפל שהשתחוה עד שהגיע קדקדו לארץ •
 ילך נא אדני • אחרי שלמדו הבה יג' מדות לא נתירא עוד ממדת הדין ופני זעם
 ולכן כתוב באלף דלת שהוא דין • או לפי שא' ור' הנה אנכי שולח מלאך ואמר כי

לא ישא לפטעכם • לכן בקש שהקבלה בעצמו ילך בקרכם לפי שעם קשה עורף
הוא וישא לפטעם : כי עם קשה עורף הוא וקלחת • מפני שהעם הזה קשה
להתהפך עורף אל מה שנמקע בו הנה אם תקלח לעונינו ולחטאתינו עד
שיטקעו באמונתם תנחלם לעולם כי לא יקורו עוד מולת האמונ' האמתית
כשתהיה להם בקנין חוק והפטט הזה כפתור ופרח • וכפי פשוטו כי עם כמו
אף על פי כמו כי שמו אותי בבור : וקלחת לעוננו • לפי שהקדש כרוך הוא
אמר לו שהוא ארך אפני וגו' פוקד עון אבות וגו' אמר כי אינם זריכי לתליית
החטא רק וקלחת לגמרי : לעונינו • מכאן שיכלול אדם תפלותיו עם הזכור
שהרי משה חטא : לעוננו לחטאתינו • ועל הפטעו שהם מרדים לא שאל שלא
ישלחו כל כך בנקל : הנה אכזי כורת ברית • על ידי הלוחות כמו שאמר בסוף
כתב לך וגו' כי על פי הדברי האלו כרתי אתך ברית ורמו למה שאלו ברית
ברות ליג' מדות : אלרי מוסקה לא תעשה • בנגד מה שאמר עשו להם עגל
ומוסקה וכאשר יאמר האומר מאי דהוה הוה מבאן ואילך חושבנא • והוא רמו
גכ להאלקים האדרי' ולהבוטחי' ברוב חילם הנעשו ממכה : לראות פני יי' הוא
סבנין נפעל להירות כי בראותנו אותי יראה • אותנו ומשגוח בנר • כי לא באה
המונה ללכת לבית המקדש כדי שירא' יי' אותנו כי עיניו משוטטות בכל הארץ
והקומו בעור מן הראיה : אלרי ישראל • בהשגח פרטית עליה כמו דאמרת כי
חלק יש עמו : בעולותך • פרט למי שאינו יכול לעלות ברגליו : בחלב אמו •
לא עוף שאין לו חלב שאינו אכור אלא מדרכיך : וכתב על הלחת • הקדוש
ברוך הוא שהרי כתיב ובתבתי : קרן עור פניו • לפי שכלוחות הראשונות היה
כל ישראל בפועל ההוא ולא היה שום ספק שהיו אלקיות • אבל אלו שמה
לברו לקחם חפץ יי' ית' שאל לא יאמינו לו שהם אלקיות לכך כתן לו קרן עור
פניו • ויהיה קרן מלשון קרן ופירות רגונו שהקרן קיימת לו לעה ואלו הם מן
הפירות וזהו נתינת טעם כי שנתיראו לגשת אליו שדנו קל וסומד בעצמם אם
הפירות כך הקרן על אחת לו : ויראו מנשת אלויבא וראה כמה גדול כח החטא
קודם החטא כתי' ומראה כבוד יי' באש אוכלת ההר לעיני כל ישראל •
ועכשיו חפילו בני משה לא יכלו לראות • ובאולי חשבו שהיה שם כבוד השם
וכחדו פן יכרוץ בס' ה' : ידבר משה אליהם : בארם טליחת עוונם : ומס על
פניו מקוה • רגונו ששם השתדלותו להקיר התבודדות • מוחשבתו מהדברי'
האלקיי' באופן שיוכל לדבר דבריו עם ישראל • אמנם כבואו לפני יי' ית' היה
מסיר זה המסך ולא היה נרץ להשתדל אחרי התבודדות כי היה בא מאליו •
ואם היה הדבר בפשוטו לא היה זריך משה להסירו בעת הכבואה : מוסק

תרגום ירושלמי קודרא : מקיימת פרשת כי תשא :

ויקהל

ויקהל משה • תבא קהלת משה ותכפר על קהלת אהרן דכתיב ויקהל העם על אהרן • אלה הדברים אלה בגי' לו דבר חד דברים תרי מוכאן לפרבעים אבות מלאכות חקר אחת • ששת ימים • מוכאן שאין מלאכת המשכן רוחה שבת ולא מוודע אך את שבתותי תשמורו • לא תבערו אש • ביו השבת אשר לא יבא אדם לפעלו וכל העם בטלים לא תבערו אש להביא דכילות ולשאן הרעה לזה והם המאזרים ויקות כאפע עני • והיוקובלי לוקחים מוכאן סמך שאש של גיהנם אינו טולט בשבת • אש פרט הכתוב אש שרוב המלאכות נעשות על ידי האש • ככל מוסכתים • כמוסכתיק אקור אכל במקדש מותר שובערים אש המוכח ביום השבת וחזל אמרו לחלק יבאה רצונו שאם עשה האד' מלאכות הרבה כהעלם אחד חייב חטאת על כל אחת ואחת • שבת שבתין יהי לכם • תרגם אונקלוס שבת מייחא ושבת שבתין יהיה לארץ תרגם שבת שמטת' ולכך אומרי' הספרדי' בתפלת' את יום המנוח הזה • כל דריב לבו • וביאה • כמו שהיו חרוגי' להביא הזהב לעשות העגל ש' וביאו אל אהרן ולא הלך גבאי לגבות • כן הנדבה יביאה כל אחד מעצמו ולא ילך גבאי לגבות • קחו מאלתכם • הפך מן תנו רק בהיות מ'ם אחריו כמו כתיב • את המשכן • כהא הדעת כלו אשר הגדתי לחכמים העושים במלאכה • ויבאו האנשי על הנשי • פירש כי התכשיטי' שהביאו מביית אביה' אין מנהג העולם שהאנשי שליטי' בהם בלתי רשות נשותיהם וכן התכשיטין שיעשה האיש לאשתו אין מנהג האשה לשלוט בה בלתי רשות הבעל וכאן האנשים והנשים היו בהבדלה אחת ללתי תכשיטיהם למדה ואומרו על הנשים רצונו שהנשים קראו לאנשים כמו כחה אדם על אברים • והיו מעלה גדולה לנשים שבעשיית העגל פרקו האנשים כמוי הזהב בעל כרחם ולכרבת המשכן היו ראשונות או שלא רצו הנשים להאמין לפעליהם לפי שכבר עשו העגל מתכשיטיהם ולפן הלכו עמו • או לפי שאין מקבלים נדק' מן הנשים אלא דבר מועט • והנדב' הית' מרובה • והמומים לא רצו לקבלה מן הנשים בלי רשות האנשים • ח' • הוא מוחט שמשטימין הנשים בצעיפים ונגור מן נשמתו אחים בלחיד' שהוא דבר נוקב וכן הקוני' נקראו חוחים על שם שנוקבים • ורשי פירש שהוא מין צמיד מילתא בלי טעמא וכן מה שהוקף לפרט שהוא תכשיט זהב מיותר דהרי בהדיא כתיב בק רא ולע' • וכמו • עניין ידוע ואין לו רע ולתי' בשלל מדק' • ומה' כאו דברי חז"ל שדרשו כאן מקום ומה' • וכל איש אשר הניף • כוהב אחד תנופה ובכסף תרומה ביו הלוקחים הזהב לחשובות הנדבה וימכנו להראותו ולשכח • כידיה טוו • מוכאן שאין חכמת אשה אלא לטויה והו' מה' שאול כל המצדה לבתו תורה וכו' • טוו את העושים • כראה שיש בטוית העוים יותר חכמה מכעוית הצמר • ולא מאנא מלת טויה עוד במקרא ולתי' כואת הפרש • והנשטם הביאו תרגום

ירושלמי ועכביא מלשון משמים ורוח • וזה שאמרו חכמים וכוונם לברכה אבנים
טפות ומרגליות ירדו להם עם המן • בשם כונת להפליג בשבח המן • כדאמרי
אינשי בזמן היושב הגדול ושאלך בא הגשם אחרי אינשי אין לך זהב ואבנים
טובות בעולם שיכרע זה הגשם • כן היה הענין בזמן כלו שהיה שיה לך אבנים
טובות ומרגליות • והם הביאו • החכמים האומרים : ראו קרא יי • מאכן שאין
מזמין פרכה על הזכור אלא מדעת • ולחשב מחשבות ולעשות • פירש יש מי
שיודע לעשות זיור הבכמים אבל אינו יודע לעשותם והו לחשוב מחשבות
אדקיטוטור בלעו וכלם היו בכלל • מדי • הילך יי • היתרון יותר מדאי •
ויעברו קול במח • והו שבח ליובאי ותפארת לחכמי באמנות • וגם הנגיד
עליה אינו חפץ בכספם וכוהבט כקצת שאר המושלי בעמים • וכלל העם
מהביא • מפני כוכל ללמד שאין ראוי לחדם שיקדים מנכסיו לוי יותר מהראוי •
וכבר אמרו חכמים וכוונם לברכה המבזו אל יבזו יותר מחומשי הותר ויהוהת •
ויעש כל חכם לב • מה שפרט אחרי כן ויעש בכלל • רצון הפסוק שיעוד
שהחכמי היו עושים היריעות והקרשי עשה בכלל הארון והשלחן וגם המנורה •
כדי שתהיה המלאך נגמרת כאחד • או יחס אלו כלי הקדש לכלל שהיה מלא
רוח אלהים בחכמה ובתבונה • במראות הזבאות דברי המדרש ידועים • וקשה
שהרי קבלו מהם חובותיו שהם כלים יותר מאוסים מהמראות • ונוכל לתרן
דאותו והוב נתערב ביתר הנדבה אבל לעשות כלי מיוחד מנדבתם נסתפק
מזמו משה • או לכו שהבזו גדר בפני העבירה ולכן קבלו • וכפי הפשט הב
תמורת יום • אך יוכל לפרש שתמונת הכיור וכנו עשה בכחשת ההוא •
על דר שאמר שהגורה הוא בתומר • והו אחד מהדברי שאמר בהם שהדבר
בדבר כמו שזכר הפילוסוף בספר השמע • ומי שידע דרכי ההגיון ירגיש בעימות
זה הלשון • ואין למלה הזאת עוד ריע במקרא בלתי כדאי מונק דאיוב :

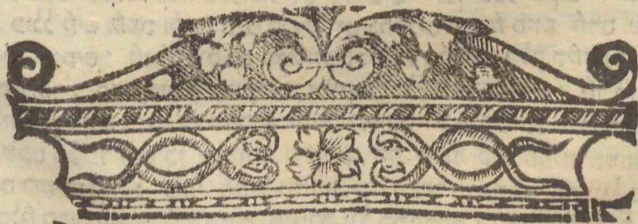
הכדושה לאשר השכין שכינתו באהל • שויכמי להאליס פרשת ויקהל

משכן העדות • כולל הבית בכללו כי משכן פתם הם היריעות ונקרא
משכן שנתמשכן בעונותיהם של ישראל והו שאמרו אנשי
כנסת הגדולה חבול חבלנו לך • ובית ראשון עמד קמוני משלך • הו הוא מלשון
המשכה שהמשכן למוה מושך כח מן המשכן למעלה ומשפיע לעול • אשר פקד
על מי משה • מלשון ולא פקד ממו אדם • שנחסר ממנו שני פעמים • על פי
משה על אשר עברנו תורת משה • בכר הכסף • כל ככר אלפי שקלי בשקל
הקדש :

הקדש: ויעשו את אבני לטון תקון כמו וכן הכקר אשר עשה: כאשר צוה יי
 את משה. ייחד לכל דבור כאשר צוה וגו' להודיענו שבכל מלאכת המשכן יש בו
 ענין נקתר: בקע לגלגלתי. שם מושקל מאחזית השקל ולא מענין בקיעה כי
 הבקיעה יכולה להיות לחצאין לשליש ולרביע ולחמי רביע: וירקעו את פחי ספר
 בכחן המחשבה שחדשו בחוטי זהב כי היה תמה בעיניה להיות זהב טווי וטוור
 כאשר יעשו בזמר ופשתים כי לא נשטע עד היום ההוא לעשות כן: ויעשו את
 הבתנת שש. שש פעמים שש בפסוק וכולן אתיין לדרשא כמו שדרשי חכמים
 וברוכס לברכה במסכת יומא בפ' בא לו: ויהי זהב התנופה. והשני זהב
 התרומה: ופי' אשר הוכף ואשר הורס: ותכל כל עבודת. ולא אמר מלאכת רמו
 שכל כוונתם היה רק לעבודת השם: ויביאו את המשכן. הביאו הכל בקדר
 שלא הקדימו המאמר ולא אחרו המוקדם: וסכת על הארון עת הפרכת מלשון
 מהך ויהיה על. כמו אל שהיה רק להבדיל בין הקדש וקדש הקדשים: להיות להם
 משחתם לכהנת עולם. ל' סככות המשיח יהיו הכהני הבאים אחריהם
 משוחים ולא ינטרכו למשיחה אחרת: הוקס המשכן. דברי המדרש ידועים
 ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הכיח לו הקדוש ברוך הוא הקמתו כי
 לכבוד הקדש לא היה יכול שום אדם להקיימו: ולא יכול משה בא. ולא היה
 ראוי ונתן הטעם כי שכן וגו'. ואי אפשר לפרשו מבלתי יכלת שהרי הפתח היה
 בתוח אף על פי שהיה הענין עליו ד' חלק היה לו לומר כי שכן הענין קביבו:

תורה אתן לוי עד עדי: טקיימתי פרשת פקודי:

הגרים דלא תימוא בני ישראל במשמעו למעטוי גרים השתא דאתא אדם לרבית
גרים על ברחק רפי בני ישראל מקבלי ברית בישראל שגם הגרים בכלל ומכאן
למדו שכל מקום שנ' בני ישראל גרים בכלל - ובפ' דחולין דרשינן אדם לרבית
עובד לום - וקשה דהא ממעטין עובד לום מטמאת אהל מודתי אדם בי
מות באהל - וצ"ע : מובס - אינו בא למעט עובד לום דכבר גתרבו מן אדם -
ועוד דא"כ לשתוק קרא מובס דהרי כתיב דבר אל בני ישראל אלא רצון הפסוק
במלת מובס רק מי שהוא מובס במדרגת אמונתכם בה' ית' להווי ישראל מומר
שהוא מבני ישראל ואינו מובס - בי' זה היה קרוב לה' ית' ונתרחק ממנו לפי' א"כ
מקבלים ממנו קרבן - אמנם עובדי לום כבר הם מרוחקים ממנו ית' ואם
שתדלו להקריב ראוי שנקבל מהם : מן הבקר ומן הצאן - כי הם במזלות יותר
יבקות וכן כעוף תורו וכי יונ' - למעטוי חיה והוא לאו הבא מכלל עשה - ורשי'
מפי' מן הבהמה למעטוי רובע ורבע ומן הבקר להוציא הגיעד - קשה תאמר
איכס' - ויש למצא אסמכת' לדבריו דלגבי בהמה כתיב וגם את הבהמה תהרגו
דמיורי בנרבעת או הובעת - וגבי עבוס כתיב וימירו בכודס בתבנית שור -
אם עלה - הקדים העולה שבא על הרהור הלב והרהור הוא קודם למעשה ולכך
כולו כליל לה' להורות חטא שאין מכיר בו אלא ה' : תמים - ולא זקן שאיכותמים
בטבעו - והבקר יקרא זקן בשעברו עליו ז' שנים כמו שנתבאר בפ' לא דפרה
ונבפרה ארומה דהשו' למד תמימה ולא נקט ולאד שתהא תמימה בארמימות
משום דכתיב בתריה אשר אין בו מום - אבל כל היכא דכתיב תמימות לכרה
לל כלי מום : אל פתח אהל מועד יקריבנו - שלא יאמר המקריב אל הבהן לך
יקח הבהמה מוביתי : ומק' - תועלת הקמיכה כי בואת הפעולה יתישב בלשו
שכבר נתבפרו לו חטאיו כי בזולת אלה כבר יתיאש מן התשובה ויחשוב כי באשר
אחד אחד ויסיף לחטא : ידו' ולא השליח אף על גב דשלוחו של אדם כמותו
לא נדון כן בקמיכה דבתי' בידו : ומק' ושחט' - מובאן דתכף לקמיכה שחיטה -
ונרצה לו' מה שפירשו ואת על כריתות ומיתת ב'ד - וכולו הקדים כריתות
למיתת בית דין לפי שיש ברת בלא מיתת בית דין אבל מיתת בית דין בלא
ברת לא יוצא - אך קשה על מה שפי' הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו
הייתק לעשה - קשה לי היכי דמי אי דעבד תשובה למה לי בפרה הא תקן
עבד על מצות עשה ועשה תשובה מוחלין לו מיד - אי דלא עביד תשובה זכק
רשעי' תועב' דהכי פריך תלמודא בפ'ק דשכועות גבי פרת יב' - ויש לחלק
להיות עולם דבכ' ולא חוב' ראוי הוא שיקריב דאיהי מוכפת על התשובה :
עליו' בשבילו כמו בי עלין הורגו כל היום - ומצאנו הקמים לג' ענינים
נפרדים וכולהו איתנהו בקרבן - מצינו קמים לתן גדולה הקומן אל הנקמך -
השני כהפק להעביד חסרון הקומן ולתתו אל הנקמך כמו שהיה הענין בשעי'
עזאזל -

עוזלו • והשלישי הוא ממוצע לתת התנצלות הסומך שאין לו עון כמעשה ההוא
 כמו שהיה הענין במקלל • ודרך ותמצא כלם בענין קמיכת הקרבן • שהקמיכה
 מורה על תמותו וזכותו והוה הענין הראשון • ושני כוכות הנותרות מבוארות :
 ונרצה לו • הקצה ולא יחר אפו עוד בו : ושטט • גדול ולא קטן אף על פי
 ששמיטת קטן כטרה בחולין כשגדול עומד על גביו בקדשים פקולה מפני הכוונה •
 וחזל למדו מכאן דעד אחד נאמן באיסורין מדלא כתיב ושטטו • אבל בעונשי
 צריכים שנים דלפיכך דבר דבר ממומן עיין בפרק האשה רבה : את הדם •
 בהא הדעת ולאדם תמצית ודם העור : את הדם וזרקו את הדם • פירש' דם
 דם להביא דם שנתערב במינו או שאינו מינו • פירש במינו כמו דם עולת ראובן
 בדם עולת שמעון • שלא במינו • דם עולה בדם חולין או בדם אשם או בדם
 תמורה או בדם שלמים או בדם תודה או בדם בכור או בדם מעשר או בדם פקח :
 על המזבח קביב • וכחטאת בתיב על קרנות המזבח והוה לפי שזריקת דם
 העולה בחצי תחתון מהמזבח • והחטאת בחצי העליון : אשר פתח האהל •
 במזבח העולה ולא במזבח הקטרת דתם מזבח הוא מזבח העולה • והרב
 המורחי שדייק על פירש' ולא בזמן שהוא מפורק ממנו • והוכיח דאינו לל
 כפרושי דהרי כתיב אל פתח אהל מועד • לאו ראה היא דדילמא היא בהקרב
 אבל זריק' דם לעולם בפנימי לכך אינטריק קרא אשר פתח אהל מועד וכבר
 פירש' מטפל בהבאתו עד העזרה : והפשיט את העולה • לפי שהפרי הנשרפים
 נשרפים עור ובשר והעולא נשרפת לפיכך פרט לך דהעולה טעון הפשט •
 שבעלים הכתוב מדבר שהפשט ונתוח אינם עבודות וכשרות בור לפיכך חזר
 אחרי כן ואמר ונתנו בני אהרן : וערכו בני אהרן • ולמטה הוא אומר וערך •
 לפי שבן הבקר גדול צריך כהני רבים להערכה • אבל צאן שהוא קטן די
 צכהן אחד • ולכן אומר גב' אלל האש בני אהרן הכהן ואלל הערכת איברי בני
 אהרן הכהנים שגם אש די צכהן אחד וגבי איברים צריכים להיות כהנים הרבה
 כמו שאמרו חכמים זכרונם לברכה בקדר ההערכה : ענים על האש • אלל
 באליתות פירש ענים קטנים כמו דאמרת משני זכות האודים ואליה הוא זכ :
 אשר על המזבח • שלא יהו ענים יוצאים מן המזבח כלום והוה שאמרו חכמים
 זכרונם לברכה גזירים שעשה משה ארכה אמה ועבים כמחך גדיש של כאה :
 ואת הפרד • פירש הוא הקרום המפריד בין קרב העליון לתחתון דיאלבראגמה
 בלעז • ונקרא כמו הפוך וכן כשב וכבש • ואונקלוס תרגם וית תרבא ואין למלה
 הזאת עוד ריע במקרא : ירחץ במים • תרגמו יחליל אבל לגבי בן אדם תרגמו
 יקחי שהוא לשון טביל' ורצונו ביחליל שמוציא הפרש ורומצו עד שיטאר חלול :
 אשה ריח ייחח • אלל אשה לשם אישים • לאכוקי כבבא • ופי' הרב המזרחי
 ששאר עלי עג הגחלי' כל' ישמעאל קורי' לו ככב • וכן אלל בריש פ' בן קורר

המורה כבשר כיבי דאכלי גכבי פירש בשר שאינו נזלה כל זרבו: רוח ניחח:
 הרמזין הכה על קדקד הרב המורה בטעם הקרבנות וכוחה דבר קחנו משם:
 ירך המזבח: כנפון וכבש מזבח כדרוס ושם פני המזבח שנאמר בו לפני ה' אל
 פני המזבח: מן העוף: פירש' למעוטי מחוקר אבר: וק' הלא בלי מעוט חסור
 משו הקריבהו כאל לפחתך: יש לומר אי לאו מעוט' הלא מדאין תמות וזכרות
 בעוף גם חסור אבר לא יעכב קמ'לן: הכהן המזבח ומלק': כתב הכהן אלל
 מליקה ללמדך שאין מליקה בסכין אלא עי גוף הכהן והוא לכפרו: וענינו ענין
 מליקה וחניקה ואין לו עוד ריע במקרא: מראת כננת: במשנ' דובחי מחלוקת
 אבא יוקי וחכמי בהסרת הזפק ודעת אונקלוס דדעת חכמי: והוא כמו ושמתין
 כראי שפירושו ענין טנוף ולכלין: וכל' חזל נק' רעי וואותיו אחלה מתחלפו:
 מתרגום ירושלמי ולסקה בלקטא: כננת: פירש' מלשון כי ננו גם בעו' ותמיהני
 דהירושלמי תרגמו ארי אתקוטטו חף אטלטלו מלשון כי וננו אנשי: ויפה פירש
 אב' אינו מלשון כננת: אל מקום הרשין: אומר אבוי מראה כונה ודישון מזבח
 הפנימי והחנין כלם ככלעי' במקומין: וכן שברי כלי חרס שנתכשלו בהם החטאות
 ככלעי' במקומה דאלכ מלאה כל העורה שברי כלים: בכנפיו: כדי שיהיה
 המזבח טבע ומהודר בקרבנו של עני כי אם ימרוט התור או בן יונה ישאר דבר
 קטן ויהיה גכאי לעני לפי אמור הכתוב שיקטירונו יחד עם עורו ועם כנפיו:
 לא יבדיל: לפי שנאמר נתוח כבהמ' כאל בעוף לא יבדיל רזוני שלא ינטרך
 להבדיל ואינו מצות לא תעשה: ולפי שהיא קטנה אם יבדיל הנתחיס לא יוכח
 מה הם: ורשי' שפירש שוקעו מוגבו כמו ושוקעת שקע שהוא סרוק למעלה
 ומחובר למטה: קרבן מנח': פירש' ואין מנחה פחות מעשרון שנאמר ועשרון
 מלת למנחה: סלת: הוא לעולם מחטים כי במנחת שעורי' כתיב קמח
 שעורים: ויזק עליה שמן: שעררהו חזל לוג: וקמן: היה תופס הקמח בג'
 אכבעיות האמצעיות ובגודל זכורת היה משוה ומוחק שלא תהא הקמיעה מזכרית
 וכן כונת רשי': ולא היתה' המחיקה ביד האחרת מדכתי' בפ' לו והרים ממנו
 בקמונו: דמשמע הכל היה בקומץ אחד אף על גב דכפ' זו אתי לדרשא אחרית'
 התם הדיקן מה'בית והבא מן כנוי האחרון דהלל בקומץ: מוקלת' ומשמנה:
 הא אם נתערבו מנחות זו בזו באופן שלא יוכל לקמוץ כל אחת בפני עצמה
 פבולה: והקטיר הכהן: כמו שהיו בעולה ארבע עבודות קבלה הולכה וזיקה
 הקטר: כן היה במנח' ארבע עבודות קבלה הגשה קמוץ הקטרה: משחי'
 בשמן: במלכה תבור אלושכוב שהמשיחה היתה קודם האפייה כי עי' האפייה
 מתערב ויכנס בהם השמן: מכבת: מה בין מחבת למרחשת: מרחשת יש
 לה כקוי ומחבת אין לה כקוי: אות פתים: אות תחלק לפתים ולא שתי
 הלחם ולחם הפנינים: מרחשת: מגזרת רחש לכו דבר טוב בעבר שמשמיע

קול : והגשמה אל המזבח : כדי להדמות שעיקר המנחה היא לשמוע : ולא
יהיה נדון כמתקן לעצמו לאכול : אבל בעוד' שכלת אין נריך דאין בו חשש הזה :
כל שאור וכל דבש לא תקטירו : להקטרה אפור אבל לבכורי מותר : ושאור
דבש הם כנגד יצר הרע שאור אחזל שאור טבעיקה מעכב כמו השאור אם ינתן
בשיעור בעיקה הפת עולה יפה : ואם ינתן יתר מכשיעור הפת חמוץ ועפוף
ולא יצלה לאכילה כן עבק היצר הרע בגוף וכמו שאמ' המלך הכדרי מועט
ברי ומועט דבש ללקיחת' וכו' דבש בגי' אשה יהיצר הרע נמשל לאשה קרבן ראשי
הם שתי הלחם בעצ' היו באים חמין ולא היה מותר להביא מנחה מוחסים חדשי'
קודם שתי הלחם : ולכן אמר' ולא המזבח לא יעלו שהיו כאכלי לכהני' : במלח
תמלח : הרלבג בתועלות המזות אמר שהטעם לפי שהמלח דוחה העפופי' .
ורחבה מזות' ה' מאד מקבוצת נקלות כאלה : אך בקוף דבריו אמר כמשכיל
ואפשר שהיה בזה תועלת אחר ולא ידעתיו עד היו' : ברית מלח : ברית
פולסון ח' כי כאשר חוטא ומקריב קרבן ישב בכל לבבו ברית כרות' לו שניעשה
בתיפוק שנימול לח' : אביב קלוי באש' : השכלת עם העץ קרוי אביב וקרוב לומר
שהוא מועפין אב המצטרף אל הבן כי העץ כמו האב והפרי הוא הבן לפן יקראו
בם הפירות בנות : וחזל למדו גט נאמר כאן אביב ונא' להלן כי השעורה אביב
מה להלן שעורי' אף כאן שעורי' ובעומר הכתוב מדבר : גרם כרמל' : דבר
הנשבר ונפרך ואין למלה ריע וזלתי בפרטה הזאת והוא מלשון ויגרם בחץ שיני' :
פלגיו : שהכל שלו בהם : הדם ואימורי' ליובח' : חיה ומוק' לכהני' : העור
ונשאר לבעלים : ולכן לא היו באים מן העוף כי למעט כמותו לא יתכן שיתפוק
לבעלי' לגבוה ולכהני' : ולכן יבא תמיד בלשון רבים : אם זכר : העולה זכר' :
והשלמים אם זכר אם נקבה : והקטאות נקבה דרוש וקבל סכר : ומן : לא
פוגמו סמיכ' אלא בקרבן שבא על חטא' : ולכן בפקח בכור ומועשר לא היה בו
במייכה : והקריב מובח השלמים אשה ה' : לכך נאמר אחר הדיקה מלמד שאין
השלמים נקראים אשי' ה' אלא אחר שזרק הדם : ואתכל החלב : כל שהוא תותב
קרום ובקלף הוא חלב' ופי' תותב שמה כמו היא שמתלו לעורה דמתרגמינן היא
תותב' : רצמי שאינו ארוך בבשר כמו השומן אלא פרוש עליו כמו שמה : אשר על
הכבלי' : מבאין רב למדו חזל חלב שהבשר חופה אותו מותר אשר על הכבלי' אמר
דתמר' ולא שבתוך הכסלי' : יותרת הכבד' הוא הנקרה בל' חזל טרפשא דכבדא' :
על הכליות וקרינ' : איותרת קאי דאי אכבד יקרינו מבעי ליה ואי מכליות
יקרינס מבעי ליה : חלבו האליה תמימה : כבר פירש מה נקרא בלשון הקדש
חלב או שומן : ולכן המיטב בכל מקום יאמר חלב דרך השאלה ושתוף : והנה
אין כאלה חלב כאשר ידוע לחכמי הרפואה שאין החלב נעשה סמוך לעור : ולא
באבר שיתנועע כי התנועה יתיכנו : והשומן בטבעו חס' ולכן יזהלבו קר ולא

אֲכִילֵךְ שֶׁמֶן הַזֵּית בְּכֹלֵךְ כֹּל חֶלֶב וְכֹל דֶּס לֹא תֹאכְלוּ וְהִפְסִיקוּ שְׂאֵמֹר חֶלֶב
 הָאֵלֶּיךָ תִּמְנִיחֶנּוּ פִּירוּשׁוֹ שֶׁיִּקְרֶיב חֶלֶב בְּאֵלֶיךָ תִּמְנִיחֶנּוּ כִּי כֹאשֶׁר יִקְרֶה הָאֵלֶיךָ
 תִּמְנִיחֶנּוּ עַד הָעֶזֶה וְיִקְרֶה עִמָּךְ חֶלֶב רַב אֲשֶׁר הוּא מִיִּבְרֵךְ בְּךָ בְּכֹד הַפְּנִימִי וְכֵן
 אֲמַרְוּ בְּלִבָּם לֵהֲבִיחַ חֶלֶב שְׂבִין הַפְּקוּלָלוֹת וְהוּא מִקֵּץ לְאֵלֶיךָ לֹא אֵלֶיךָ מִמֶּנּוּ
 לַעֲמֹת הָעֶזֶה הוּא קִמְתָּ הַשְּׂדֵה וְחָלַל פִּירְשׁוּהוּ מִלְּשׁוֹן עֶזֶה מִקֹּסם שֶׁהִכְלִימוּ
 יַעֲזוּת וְאִין לוֹ רִיעַ בְּמִקְרָא : כֹּל חֶלֶב לֵה' וְלִכֵּן לֹא יֵאָכְלוּהוּ בְּבֵי יִשְׂרָאֵל : חֲקַת
 עוֹלָם : דָּלָא תִּימָא דְמֵאֲחֵר בְּעִמְיָא דְקִרְבָּנוֹת כְּתִיב : דוֹקָא בּוֹמֵץ דְאֵיבָא
 קִרְבָּנוֹת כּוֹהֵן אֲקוּרָא קִלְקֵל לְדוֹרוֹתֵיכֶם לֹאמַר שְׂאֵקוֹר חֶלֶב וְדֵס כּוֹהֵן לְדוֹרוֹת : וְכֹדֵי
 שֶׁלֹּא תֵאֲמַר דוֹקָא בְּאֶרֶץ שְׂהוּא מִקֹּסם הִקְרַבְנוּ אֲכַל בָּלֵל לֹא קִלְקֵל כֹּל מוֹשְׁבֵיכֶם
 לֹאמַר שְׂאֵקוֹר חֶלֶב וְדֵס כּוֹהֵן בֵּין בְּאֶרֶץ בֵּין בָּאֵל : כֹּל חֶלֶב וְכֹל דֶּס : לֹא לְכַד
 שׁוֹהִקְרָבָנוֹת אֲלֵא מִן כֹּל כְּהֵמָה הַמּוֹתֵרֵת בְּאֵלֶיךָ : נִפְשָׁא בִי תַחֲטֵא * הוֹכִיר נִפְשָׁא
 לַהֲיִית כִּי כֹל הָעוֹנוֹת וְיִלְדוּ נִגְיָא בְּנִפְשָׁא וְהֵס מוֹס בְּהִי לֹא תִזְכֵּר לְהַקְבִּיל פְּנֵי
 יִצְרָה רַק בְּהִיּוֹת נִקְיָה מִכֹּל חֲטָא * וְלִכֵּן הִנֵּפֶשׁ הַשְּׂוֹגֵת תִּקְרִיב קִרְבָּן שְׂתוּכָה
 לְשׂוֹכֵל הַלְּאִקִּים אֲשֶׁר נִתְּנָה * וְהֵה שְׂלֵא צוֹתָה הַתּוֹרָה לְהִבְיֹא קִרְבָּן עַל הַמּוֹיֵד
 עַל דְּעֵתֵי לְאֲחֵת מִשְׁתֵּי קְבוֹת * הַלְּאֲחֵת כְּדֵי שְׂלֵא יִתְפַּרֵּק לְרִבִּים וְאֲמַר 'הַתֵּר'
 הַרְצוּעָה בִּידְעֵם כִּי בְּכַעַל חֵי יִכּוּפֵר * וְהַסְמִית כִּי מִין זֶה מֵהַחֲטָא הוּא בְּנִפְשָׁא
 הַמְדַרְבֵּר לֹא יִתְכֵּן שְׂתִּכּוּפֵר בְּנִפְשָׁא מוֹרְגֵת כְּלֵתֵי מוֹדְבֵרֵת אֲכַל הִנֵּפֶשׁ הַחֲטוּטָה
 תּוֹקֵרֵב עַל הַמּוֹכֵחַ בְּזוֹם וּבְכִי תַשׁוּבָה תִּפְלֵה וְנִדְרָה * גַּם אִין מִקְכָּלִים קִרְבָּן עַל
 חֲטָא מִמֵּי שְׂהוּא מִמֵּד לְאוֹתוֹ חֲטָא אַחֵר שְׁעָה הַחֲטָא בְּמוֹיֵד גְּדוּל עוֹנֵו מִנְשָׂא :
 אֲשֶׁר לֹא תִיעֲשֶׂה * אִינוּ חֵיב לְאוֹתוֹ בְּרֵת אוֹ חֲטָאֵת עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ מִעֲשֶׂה
 מוֹדְבֵי לֹא תִיעֲשֶׂה : אִם הִכְהֵן הַמִּשְׁחִית * מֵה שְׂלֵא הוֹכִיר הַכְּתוּב בְּאֵן וְכִפֵּר
 עֲלֵינוּ וְנִקְלַח לוֹ כִּי בְּאוֹלֵי לֹא יִתְכַפֵּר בְּקִרְבָּן לְכַדוֹ עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל וְיַחֲנֵן לְאֵלֵהוּ כִּי
 מוֹלֵאךְ ה' כְּבֹאֹת הוּא וְצִרֵךְ לַהֲיִית נְקִי וְשֶׁהֵר יָדִים : הַמִּשְׁחִית * הוּא הִלְבֵּן הַמִּשְׁחִית
 בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָ וְלֹא מוֹרְבָה בְּגֵדִים : לְאֲשַׁמֵּת הָעֵם * לֹא שֶׁיִּהְיֶה חֲטָאוֹ שִׂיאֲמֹ
 הָעֵם שִׂיעֵה בְּהוֹרָתָ הַמְצוֹת דְּכֵתִי יִירוּ מִשְׁכַּפְיֵךְ לְעַקֵּב : לֵה' לְחֲטָאֵת *
 צִרֵךְ שִׁיקְרִיב לְשֵׁם ה' וְלְשֵׁם חֲטָאֵת : מוֹזְבַח קַעֲרֵת הַקָּמִי * הוּא מוֹזְבַח הַפְּנִימִי :
 לְפָנֵי ה' * לֹא שֶׁהוֹרִיקָה לְפָנֵי ה' אֲלֵא מוֹזְבַח הוּא לְפָנֵי ה' כִּי מוֹזְבַח הָעוֹלָה הִיָּה
 מוֹחוּץ לְאֵהֶל מוֹעֵד בְּעוֹרָה * וְכֵן כֹּל מִקֹּסם שֶׁכֹּל לְפָנֵי ה' לֹא כֹלְמוּ מַעֲרַב שְׂשֻׁמָה
 הַשְּׂכִיכ : וְקִרְבוּ וּפְרָשׁוּ * מֵה שְׂאִין כְּבֵה בְּעוֹלָה שְׂהִי דוֹחֲצֵי אוֹתוֹ : וְשָׂרָף אוֹתוֹ
 עַל עֲזִים * וְלֹא אֲמַר הָעֲזֵי מִלְּמַד שְׂכַל עֲזִים כְּשֶׁרִי אֲפִילוּ קֵשׁ וְגִבְבָה שֶׁנִּקְרָא
 יַעֲזֵ בְּלִשׁוֹנוֹ : אֵל מִקֹּסם טוֹהוֹר * הִכָּךְ אֲכַנִּים הַמְּנַגְעוּ : מוֹחוּץ לְמַחֲנֵה * כְּהֵר
 הַמִּשְׁחָה שְׂהוּא חוּץ לְשֵׁלֶשׁ מַחֲנוֹת וְכֵן כֹּל הַנְּשַׁרְפִי : כֹּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל : הַכְּהֵנֵדְרִי
 נִקְרָא עֲדָה דְּכֵתִי וְנִפְטוּ הָעֲדָה וְהִצִּילוּ הָעֵד * וְהוֹסִיף יִשְׂרָאֵל לְבִאֵר הַמּוֹחוּדָת
 שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל וְהִיא קְהֵלֵדְרֵי גְדוּלָה לְאֲפֻקֵי כֵד שֶׁל לֵב * וְכֵן הִנֵּה אוֹתָם בְּשֵׁם עֲזֵי

הקהל דהקנהדרין נקראו עיני העד' כמו שהעני' אב' המעולה שבקו' כמו
שאמר זל כלה שענייה יפות אין כל גופה נרין בדיקה * וגם' הקנהדרין מנהיגי
העד' כמו שהעני' מנהיגי' הגוף * ושגרת הוראה אינה נהגת רק כבד הגדול
ובכהן המשיח * אך לולת דון יחשב כי היה לשאל לבכאים מהם * ונעלם דברי
חזל אמרו דבר * ולא כל דבר שאם אמרו אין כדה מן התורה פטורי * אבל אם
אמרו יש נדה בתורה אבל הכא על שזמרת יום כנגד יום פטור על זה מחוייב
להביא פד העלם * מאי משמע אמר עולא קרי ביא מדבר * פירש דמיס ונעלם
במשכת גס לדבר * מעיני * מכולנו ולא מקצת' כי בזולת אלה אי אפשר שכל
העדה יסגו * הקהל ועשו בדרש לפניו ולאחריו * רזנו מעיני הקהל ועשו שהם
הקהל דרין מהורו שלא כהלכ' * וגם' נרין להיות הקהל ועשו שעל פי אית' ההודאה
עשו הקהל הוראה על פיהם * ונודעה החטאת * מעצמם ולא שידעוה
אחרים לקנהדרין * אורכא לומר שאם הורו ולא ידעו מה הורו אינם חייבי
עד שידעו טעות דבת' ונודעה החטאת * חטאת הקהל הוא * ולכן אחזל אז
פטעה קימן רע אל טולמי * ומדקמוך בתריה תכף אשר נשיא יחטא מכאן חזל
כל מי שיש בידו למחות ואינו מוח' מעלה עליו כאלו הוא חטא * אשר נשיא יחטא
גם המלך נקרא נשיא כמו דאמרת * ועברי דוד נשיא עליהם * אך דבר הלמוד
מעניני מה הכהן בהן המשותף שאין למעלה הימנו * ומה בר' סנהדרין גדולה
שאין למעלה מהם כך הנשיא הוא המלך שאין למעלה הימנו * בלתי לה' לבדו *
ורצון הפסוק שכתביהו הנשיאו' בהשתרות ודאי יחטא * ויהיה אשר במקום אם
במו את הכרבה אשר תשמעו * או תחמר הכף ורצנו כאשר נשיא יחטא וכמו
כוס זהב באף חזיר ודברי חזל ידועי' ורשי' ספירט אשר נשיא אשרי הדור שהנשי'
יחטא ק' למה לא פירש על הנשיא עצמו יש לומר דאי הוה קאי על הנשיא מאי
אולמיה מכל אדם שיחטא ויתחרט * ודאי אשרו * אבל על הדור כופל' היטב לשון
האופר שממנו יראו וכן יעשו כלם * ה' אלריו * רצון הפסוק אף על פי שהוא
המלך ואין מודא כשר דם עליו עש' לו לירא מה' אלקיו וישים אל לבו כי יש עליין
שהוא אלדיע אשר בידו גולכותו ופסנו * או הודע * או במקום ויו כמו הודע *
כמו שהיו לפעמי' הוראת' או כמו ומכה אביו ואמו * הודע אליו * מעצמו אבל
אם באו עדי והעידו ואין לבו קומך עליהם אינו חייב חטאת * או שנודע אליו
ע' יסורין שהביאו עליו הדין שהם סכה שיפספש במעשיו * חטאתו אשר
חטא בה * נרין שידע עצמו של חטא אשר חטא בה אף על פי שאינו יודע הנושא
שחטא בו * כאלו תאמר שתי אחינתי בבית ואינו יודע על אינו מהם בא' בחילף
אשתו אף על פי כן יבא קרבן * על אשי ה' * אין רצון הפסוק על אש מן
השמים שאינו אלא אש אחד * אלא רצנו על הבא מן ההדינו שהם מדוחות
פרדה ונקראו אשי ה' לשם ה' * או רצנו על מוכת העול' ששם מקריבין אשי ה' *

ושמעיה

שמעיה קול אלהי שהשכיעוהו בשם השמות הקדש שיגיד עדותו ולא ידעו
 מקללת המטה שאלה ר"ל כזה האופן: והוא עד ולא קרוב או פקול או שומע
 מפי שומע שאינו ראוי לעד או והוא שכ להקבל כלומה אם הכובש עדותו
 יתברך בלבבו לאמר מי יודע שאני כובש עדותי לבך כלאמר והוא עד
 הקדוש ברוך הוא עד בדבר לפרוע לו פעלתו וכן כלאמר אני ה' הוא שמי:
 או ראה או ידע יוכאן שאין דין קרבן עולה ויורד בעדות בזה אלא
 בתביעת מומן גופו מטלטל דשיך ביה ראיה או ידיעה ורצונו בידיעה
 ששמע שניהם מודים המעשה ולא ראה המעשה: אם לוא יגיד במקום הראוי
 להגיד והוא הכ"ד ולכן כתיב לוא כויו כלו שהיו שם ו'אנשים ג' דייקים ב' בעלי
 דיוקן והעד הר"י משה: או בכבלת חיה טומאה והלא כל כבלת חיה טומאה לא
 בא הכתוב ללמד אלא שהיה בה שעור טומאה והוא כזית: ונעלם מומנו והוא
 ידע יוכאן למדו חכמים וכרוסם לברכה שאינו חייב בעולה ויורד עד שיהא לבו
 ידיעה בתחלה וקוף והעלם בנתיים דלא שיך העלמה אם לא היה לו ידיעה
 מקדם ד'אלכ היה ליה למכתב והיא עלומה מומנו ואל תקשה לך והא כתיב
 גבי סוטה ונעלם והתם אלוהו ידע לא היו המים בודקין התם כונת הפסוק
 שנעלם מומנו השכיכה אבל הקתירה ידע ואם יקשה למה לא למדו חכמים
 וכרוסם לברכה גם כן בשגגת בית דין בהוראה דגם התם כתיב ונעלם נשיב
 כי אין הכדון דומה כי שגגת בית דין הוא בשגגת הוראה ובו יכול שם העלם
 אף על פי שלא נודע כמון דאמרת ונעלמה מועיני כל חי ואלו באלו הענינים
 יכול שם מיעשה לכן לא יתכן לומר העלמה אלא על דבר שכבר נודע והוא
 ישוב נחמד לעד: לכטא בשפתיו שהיו פיו ולבו שוים: כי תשבע והוא
 מהעברו החמורות שבתורה ולכן כתיב בה לא ינקה כמו שפי' בפר' כי תשא:
 ממול ערכו ולא יבדיל זו היא מנות לא תעשה לא בן במליקת העולה כאשר
 פירשתי ודוק ותמצא וכל מה שיעשה יתר על שהיטתו יעבור ולא יבדיל ולכן
 די בעיף כפי' אחד: על קיר המובח אבל אינו טעון ללא בלי ולא מתנות למעוט
 דם העוף: והיתה לכהן כמנחה כמנחת כדבה הכתוב לעיל: עשירית
 האיפה מאכל אדם ליום כמו שמצינו במן ואין לך עמי שלא תשע ידו האלה:
 וחטאה בשגגה מקדשי ולפיכך חטא חטא מתרומה: כתיב הכא וחטאה וכתי'
 בתרומה ולא תשאלו עליו חטא מה חטא האמור בתרומה שבהנה מן התרומה אף
 חטא האמור כאן שבהנה מן ההקדש: מקדשי יי' הם קדשי מובח וקדשי בדין
 הבית ר"ל מה שזכה בו המובח הנקרב לגבוה: מן הצאן ולא מן העוים: אילי
 פירשי לשון קשה והוא כן שתי שנים קשה למה המתין רש"י עד עתה והלא גם
 בפרשת זו כאל' יל' מסוס דבכאן כלאמר ערך האיל והוא שני קלעים הוכרח
 לבראו משום דבשאר מקומו שאינו מדבר בקדשים אין כן ימונו קרוי איל ואינו שיה

כל כף

כל כך : בערכך : הלך נוכפת והוא כמו בערך כסף שקלי שהוא שווי ולא
ההערכה שאין כאן נושא שיכול עליו לך הנוכח : שקלי : מיעוט שקלים שנים
זכר פי שהשקל הוא ג' רבעי אונק' למשקל הגורפי מעיר וויכניה : וחמיסתו
יוסף עלם : לכך אמרו כל רבים שנה כפורע שני חומשים חומש וחומש החומש
בזמן שאינו מודה ופורע על פי עדים : אבל אם הוא מודה מעצמו אינו פורע
אלא חומש אחד : והטעם על דעתי בפרדיעת תוספת החומש כי מי שחושק דבר
מה יתן יותר מן דמיו עד חמישיתו : וכדי שלא יהנה בסבת חטאו צות התורה
להוסיף חומש : ולזה הקבה גם כן שערו חכמים זכרונו לברכה האונאה עד
שתות שהוא קרוב לזה השעור : ובכופר ממון או פקדון החמישית הוא קנס כמו
הגבול שממלס כפל ד' וה' : לאשר הוא לו יתננו : במקורת ב' הק' ואיך לאשר
לא עמל בו יתננו : דמו למה שאל הגזל מחבירו פרוטה ומת הגבול יתננו
ליורשו : והו לאשר לא עמל בו יתננו : מעל ביי' וכחש בעמיתו בפקדון :
שכדבר הזה אין מכיר בו אלא יי' ית' ועמיתו : וכחש בעמיתו : ולא לבוה ולא
לנכרי : בפקדון או בתשומת יד : אינו כהג' אלא בדבר המשלטל ופסו ממון :
וחכמים זכרונו לברכה אמרו מאי פקדון פוק דון : בתשומת יד : תרגם אונקלוס
או בשתפותא : או בגזל או עסק : גזל שיש בידו הגזלה ומודה בה ואינו רוצ'
להשיב : עסק הוא המכחש הגזלה : או טעא אכדה וכחש בה : אינו חייב קרבן
אלא תבעו ממנו האכדה וכפר אבל אם העלים מזיאת האכד' אינו חייב קרבן :
ונשבע על שקר : שידע שהוא שקר והוא המזיד : והיה כי יחטא ואשם : יחטא
להקדוש ברוך הוא ואשם לחברו וראוי לעיין הקבה שבשבעות בטוי לא יתכפר
בקרבן כי אם על שגגתו : ובשבעות הפקדון יתכפר בקרבן זדונו : ובשבעות
הערות מכיאים קרבן על השוגג : ובשבעות הפקדון פטר על השוגג : לזה אלמין
כי באלו העברות אין הכדל ביניהם מנזר השבעות כי המה מקימות יחד : רק
ההכדל הוא בזה כי שבעות בטוי תהיה על הרוב במה שיזדרז האדם לעבודת
השם ולהתרחק ממה שיעלכל עבודתו כמו שהיה הענין בכזרות : אמנם שבעות
הערות ושבעות הפקדון הוא במזון : ולפי שעבודת יי' הוא יותר חמור מאכיסת
המזונות לכך הית' שבעות בטוי יותר חמור' משבעות העדות והפקדון : את
הגולה אשר גזל : פרע לגזלו עסק אביו : או אשר גזל כעין שגזל שאם הוולה חייב
לפרוע כשעת הגולה : לאשר הוא לני' ולא לשלוחו וכמו אלא מת התובע : ואם
התובע הלך למדינת היס מכיא הקרן והחומש לבר מטפלים בו עד שיגיע
לבעליו : מה שאין כן כנגזל שאין צריך שידרוק אחריו אך שיכנה לו כשיאכלנה :
וכפר עליו הכהן : על מנחת העולה :

חיי וקיס מרוס קדוש וכו' ימתנה שקיימתי פרשת ויקרא :

זאת

זאת תורת העולה

ופסוק ליה למעלה והשיב את הגולה אשר גזל והיא
 העולה האמתית: היא העולה האמונה למעלה
 כפר ויקרא ולמדנו שהוא אחרון בכל הקרבנות הנקראי בו ביום אלא אם יבא
 הכרח טקריב אחריו קרבן כמו קרבן פסח הנקרב אחר תמיד של בין
 הערבים ואמר העולה כהא הידיעה המעולה שבעולות ולכן ככל היא העולה
 לרמוז על חשיבות כמו היא החיה ונז כל הלילה לדעת חכמים זכרונם
 לברכה שהעולה באה על ההורו הלב לבן נא כל הלילה שההורו הלב יותר
 מונויים כלילה מביום כדא על משכבי כלילו ואש המזבח תוקד בו אינו רצ
 מזבח העולה אלא רצונו שלוקחים אש מזובח העולה למזבח הקטרת ודבר זה
 מפורט באחרי מות בעבודת יב: בגדים אחרי: אמרי חכמים זכרונם לברכה
 בגדים טבישל בו קדרה לרבו אל ינווג בו את הכוס תימא אפכא הלל דהא
 בתחלה היה עושה העבוד ואחכ מוניא דטן ויל דדעת חכמים זכרונם לברכה
 על היום הבא אחרי: מדוי בד: כמדתי וכן ארוכה מארץ מדה שהוא מפיק
 הא והוא כמו מדתי וכן אזל היו בגדי מרושלין מסוקלי פי ארוכי או קצרים:
 ומכבי בד: כל רבים שכן מלובטים בשני טוקים: על כסרו ואם היה לכהן
 מכה לא היה רשאי להשיט רטיה בזמן הרמז דטן: והרים נא כאן והרים
 ונא בקמונה והרים מה להן בקמונו אף כאן בקמון ויהיה פי את כמו מן
 וכמוהו הרבה: דטן אשר תחפל האש את העולה דטן עולה ולא דטן עצים:
 ולבש בגדים אחרים: בגדי כהונה דאלו היו בגדי עצים לא היה צריך לומר רק
 ופשט את בגדיו והניח את הדטן ומדכתי אחרים למדנו שהיו פחותי מהראשונים
 כמו שזאת העבודה פחותה מהראשון: אש תמיד: מה שכלל הפסוק סגנית
 שהרי כבר נא ואש על המזבח תוקד בו אלא להודיע גדול הנס שהמזבח היה של
 עץ והנחשת כעובי דיכר והאש תמידית ולא היה המזבח ניתך וכסף: והאזהרה
 היא לכהני שיערכו אש ועצים הרבה באופן שתוקד האש כל היום וכל הלילה:
 תמיד: אף בשבת אף בטומאה: לא תכבה אף במהעות שהיו כוסין עליו
 פסקת: זאת תורת המנחה היא האמור ב' ויקרא וכשה כאן בשביל ד'
 מנות שנתקסבו בה מנות תאכל: בחצר אהל מועד: כל זכר בבני אהרן: כל
 המנוע בה יקדש: תורת המנחה אף מנחת כהנים שכל תורה לרבות הוא בא
 כמו שפירשי למעלה: בקמוני מולא כתיב מולא קמוני מכלל דקמוני ביד ולא
 בכלי: אכלו אהרן ובניו מלמד שכל נוסל חלק בראש: כחטאת כאשם: על
 טס העתיד כמו כימי נדת רות ועדן הכדה לא הזכרה: מאשי י למדך שאין
 הכהנים זוכי בה אלא אחרי שהיא נעשה אשי י שהוקטר למזבח הראוי לו:
 בבני אהרן ואלכלנה: ראוי לאכילה חולק שאינו ראוי לאכילה אינו חולק: לא
 תאכל חמץ חלקם את מנה שאינו כאכית אלא מנה: זה קרבן אהרן במדרש

השם מהאוכל יצא מאכל • כמו שהארי אוכל אחרים יצא מומו הדבש שהוא מאכל
אף בכאן אהרן אוכל קרבנות יצא מומו מאכל של זה קרבן אהרן • כיום המשח
יודלל כתי' מיום המשח שמע מיניה דגם בכהן הדיוט הכתוב מדבר ביושנתחנך
לעבודה ללבו קרבן זה תמיד לל כל עת שיחפז • סלת מנחה • מדכתוב סלת
שהוא הקמ' היותר יפה ממילא כלמוד שהוא בא מן החטי' שאין לבקש פת מעולה
מהחטים • וכן ענינו בכל מקום שזכר • תמיד מחצית וגו' • אפי' אם מת לב
גלא מינו עדיון אחר תחתיו נוהג זה הקרבן וכן אמר אהרן חק עולם ומחצית
במש' רל שזה בשנה וכלי חם אינו לכ בדיוק • מורכבת תביאנה • קודם
שישימה על המחבת ואין למלה הזאת ריע וולתי בדברי הימים ולמחב' ולמדכת •
ויוכל להיות שפי' המלה מהופכת רזוני מכברת שזריך להעביר במכבר על דרך
שמלה ושלמה ומופקוק דד' יתבאר דמרכבת ומחבת שני פעולות חלוקות המה:
תופיני • כלת תביא תופיני תופינא ר' דוקא אומר תופינא • והבהן המשיח
תחתיו מכניו • רזוני כי תחתיו לא יאמר רק על איש במקום איש זה תחת זה
ולכן מלת תחתיו דבקה עם מכניו שמורה על איש • לא עם המשיח אלא שהוא
מהופך מכניו תחתיו • כליל תהיה לא תאכל • שאם יהי' רשאי לאכלה נמצא
שלא הקריב דבר • במקום אשר תשחט העולה • כדי שלא לבייש המקריב כי
ברואי אותו לשחוט לא יוכלו לדעת אם על הרהור או על חטא מביא קרבן •
ומקום שחטת העולה היא כזבון • לפני יי' • שיכוין השוחט הפנים כנגד קדש
הקדשים • אשר זה עליה • בגד מן השמות שהם זכר ונקבה בגדי כהן החמודות:
המחטא • תרגם אונקלס דמכפר ברמא ופוא זריקת דמים וכן פרשי ברש' פ'
טבול יום • תכבם במקום קדוש • כחזר אהל מועד • תבשל בו יטבר • דרשו
חזל שהיו החרקים כבלעים בקרקע העורה שאם לא כן היתה העורה מלאים
חרקים שבורי' • ומורק • מלשון תמרוקי הנשי' • כל זכר וגומר קדש קדשים •
מכאן שאין הנשים הבהנות אוכלות מקדש הקדשי' באש תשרף • לפי שלא ביאר
מקום השרפ' למדנו שהו' גשרף במקומו בעורה במקום מוכן לשרוף שם פקולי
המוקדשים • כחטאם כאשם • וכן האשם כחטאת ואשם שזכו הכהני' בבשרם • איש
עולת איש עור העולה • קל וחומר לחטאת ואשם שזכו הכהני' בבשרם • איש
באחיו • להוציא את הקטן והעמאלי' שאינם חולקים בקדשי קדשים • אשר
יקריב לה' • הוצרך בשלמים להוסיף אשר יקריב לה' לפי שהוא נאכל לבעלים •
אם על תודה • שבתן תודה ליי' שהמליטו מצר • חלות מוצת • ולא פירש
שיעור החלות ולמדנו שיעורו מהלחם הבא עם כבשי עצרת שהוא עשרון •
חלת לחם • שלמות ולא פרוקות • לחם חמץ • אף על גב דכתיב
כל שאור וכל דבש לא תקטירו חמץ הזה לא היה קרב על גבי המזבח רק לחם
אחד מכל מין תרומה לכהנים והשאר נאכל לבעלים • מכל קרבן תרומה

מכאן

כחלק למדנו שהם עשרה במקרה כי לא מאלו תרומה בפחות מזה המספר
 לכהן הרוק וגומר דוקא שיהיה טהור בשעת ורקה אבל אם היה טהור בשעת
 קבלת הדם ונטמא בשעת ורוק אינו חולק עם בית אב : כיום הקריבו את זבחו
 בשנתה מעור יום זה : לא הוא אותו יום מדבתיב כיום ולא אמר ביומו ולא
 זמנת לעת מדבתיב כתרזה לא יניח זמנו עד בקר : ושערוהו חזל ליום ולילה
 עד חצות : לפי שאין מנהג העולם לאכול אחר חצות : והנותר מבשר הזבח
 כיום השלישי יודגל כתיב עד בקר למדו שאינם נאכלו אלא לשני ימי ולילה
 אחד : באש ישרף : מדלא צותה התורה להוציאו לחוץ משמע שישרפוהו
 בפעלים בכתיהם במקום שהיו נאכלים בו : כיום השלישי לא ירצה : או שפטר
 להבין הפסוק בפשוטו שהרי כמה פסוקים יש שכוריקת דם תושלם הכפרה :
 ואחר ששלמה הכפר כרעה הזבח : אך יתבן שישוב להיות בלתי נרעה : אלא
 הוא כמו שאמרו חכמים וברוכים לזכרה במחשב בשמיטה לאכלו בשלישי : ומלת
 המקריב שב אל הכהן משמוב שהבעלים יאכלוהו כיום השלישי : וזה הדרך בכל
 הקדשים זקנו : עונה תשא : כבדת : ופירשו התור בפרש קדושי כי את קדם
 ה' חלל וכברת וגומר וכן הוא בכל מקו' מק' עונו ישא : והבשר אשר יגע
 אינו טב על הפגול : שהפגול אף בלא נגיעה בטום טומא אינו נאכל : חלב שור
 ובטב ועור הזכיר אלו הג' מיני טבאי לקרבן : ולכבוד הקרבנות אשר החלב
 אף על פי שלא יהיו קרבנות : לכל מלאכה : מלמד שהחלב מותר בהנאה ואין
 בו טומאת נבלות דבתיב ביה ובנבלת' לא תגעו : אשר יקריב ממנה : אינו
 יל' החלב מהבהמ' הנקרבת שהרי אחר כל חלב וכן בהמה בעלת מוס אסור
 ממנה החלב : אלא כח' ללמדנו שלא באשר החלב אלא מה שהיה נקרבת כמו
 שפירשתי שלכבוד הקרבנות מנע החלב : או בהמה טמאה : ה' נבלה
 טהורה אם נגע כה ואכל קדם שחיב כרת : אלא שאחזו הכתוב דרך קצרה :
 וכל דם לא תאכלו ידוע שהשתי' בכלל אכילה : והעד ממעשר פני :
 לעוף ולבהמה : שם בהמה יאמר על חיה ובהמה כמו דאמרת זאת הבהמה
 וגומר איל בני ויחמוד שגם דמה אסור : בכל מושבתיב : והלא חלב ודם חובת
 הגוף הוא מושבות דכתב החמנא למה לי * אנטרין קד'א הואיל בענינא
 דקרבנות בתיבי בזמן דאיכא קרבן נאמר חלב ודם בזמן דליכא קרבן לא קילין :
 עינא את קרבנו לה' מובח שלמיני רצונו שהבעלים מביאים בידיהם מה שהיא
 קרב לה : ידיו תביאנה : גמרינן יד יד מכורים כת' הכא זדיו תביאנ' :
 ובתיב התם ולקח הכהן הטנא מידך מה להלן כהן אף כאן כהן : ומה באן בעלי
 עזו דכתי' המקריב את זבחו וגומר אף להלן בעלים עמו : החלב על החזה :
 כמו אל החזה רצוני מה שהוא אל החזה : שגם השומן יקרא חלב כשתוף השם :
 להקף אותו תנוכ' : ענין התנוכ' היה מוליך ומביא מעלה ומוריד : וגרמו זה

היניק במלת תרומה ותנוס' דתנוס' מלשון תכונה אליו ואליך כמו אם יתגרם
 המושור על מיניו ותרומה לשון הגבהה מלמעל למטה וכל זה להעיר שה'
 ית' משניה בעליו ובתחתונו ובי כל העובות באלות מאתו ית' לפני ה' אף
 התנוס' הית' במזרח כי לא יתכן שיגשו הבעל אל הכבש להקטיר כי אין ראוי
 להגיש שם רק הכהן וזאת משחת בתרגומו לשון גדולה ביום משחו מיום
 משחו אותם כמו והבותר בכשר וכלחם ולמלוואים לפני שהמלוואים והשלמים הם
 שני וכמעט דומים בדיניהם למעשה הפודה אלא שלא היה בהם חלת חמץ שיש
 קח' את' אהרן' את' חתן כדל' כחתן יכהן פאר' ואת כל העד' הקהל למען
 ידעו כלם שה' ית' בחר באהרן ובורעו ביום צוותו את בני ישראל להקריב
 קרבניהם קשה אם בן חין אחר הנבוא כי לא צויתי על דברי עולה וזבח וזל'
 שאין זריק בארץ שלא יחטא וזה בקרבנות לכפרות אבל כונת ה'ית' שלא
 נחטא ושלל היתה זריכה לכפרה את האורז פירש רש"י בכתב על שם
 המפורש ק' והלל ככר פרוש אלא רש"י נזכר שלא תפין שם האורז והתווא'
 על גופי כיתר הבגדי לכן פירש שהוא כתב של שם המפורש וכדל' כהן כו
 קדושה ויזק משמן המשחה היניקה הית' באהרן ולא בבניו ולא נזכר משחת
 הבנים ובאולי משחתם הית' הוואה אשר הזה על הבגדי והכני' ויקדשהו לכפרה
 עליו במכילת כפרה זו אינו יודע מה היא אלא בשעה שינאל הכרוו לעשות
 פדכה למקדש דחקו ישראל איש ואשה ודביאו שלא בטובתך תהא כפרה זו שלא
 יתדברו דבר גזול למקדש וכן הוא אומר אני ה' אוהב משפט שוכאבול בעולה
 ומקל המזות היה נזכר באיל המלוואים וכלחמו מנהב קדש קדשו אף על פ'
 שהוא בשלמי' כי פן צויתי אם תשאלו טעם לא אדע להשיב לכם רק כי כן
 צויתי וגורת מלך היא אהרן ובניו ולא כל בניו ולכן כתי' במקום הזה אשר צוה
 ולא כאשר צוה ה' כמנהגו אלא לפי טעמי בניו שינו וכן כתי' אשר לא צוה ה' :

והטלים פירש התורה לה' אקני' כמו שקיימת פרשת צו :

ביום השמיני בלא הדעת לזה אצל שאותו היום נטל עשר עשרות השנמות
 בקדר עולם והם אלו ראשון למעשה בראשית לבטואו אף
 לכהן את ישראל לירדת האש לאכילת קדשים לאקור הבמות לשכיבה
 לכרך את ישראל לחדשים לשהרן ולבניו מפתח אהל מועד ולקני ישראל
 מאהליהם ונאמר אל אהרן נטוה משה בקרבנות האלו כמו שאמר דבקי וקו
 הדבר אשר צוה אלהים ורבים ככה עגל להודיע שנתכפר לו מעשה העגל
 דהא אין קטעור בעשה קניגור קח לך ואלח ואלו בני ישראל תדבר זריק
 שיהא הוא מוכפר ראשון ואלח יכפר על העם כדל' והוא העקור על הטמא וכן

ישיב כמו שאולי יבא וזכאי ויכפר על החייב: שעיר לחטאת: קרנן העם דומה
 לקרנן הצאן על שגנת עץ כי כן קצתם חטאו בזה ולכן היה עגל לעולה לכפר על
 מעשה העגל: וכתרם היה האו ישראל להביא יותר מזההין אלל אמר להם יש
 בידכם מתחלה ויש בידכם כהוף: יש בידכם מתחלה שזו חטאו שעיר עוים ויש
 בידכם כהוף שזו עשו להם עגל מסכה יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר ועגל
 על מעשה עגל: ורמי שפי להשרות שכיפה במעשה ידיכם: נהר שהרי כמה
 פעמים נרא' כפור ו' ולא נצטוו על קרבנות: ו' בלאה אליכם: אותיות
 אהרן מכלאל מהא' כהן גדול של מטה והשני כהן גדול של מעלה: וירא אליכם
 כבוד ו': להרחיק אותם ממה שטענו כבר במעשה עגל: קרב אל המזבח:
 חכמים וברונס לברכה אמרו שכר לו כדמות עגל ולכן נתיירא: רצונם כי הדמיון
 פועל בדבר אשר תמיד יהיה כמחשבת האדם: והוא תמיד היה זוכר אותו
 מעשה כמו שהיה דוד אגור וחטאתי נגדי תמיד: ולכן דומה לו המזבח
 בעגל: עגל החטאת אשר לו: ולא משל כבוד: ויחטאוהו בראשון: ול שיהרן
 בעצמו שחטו והוא דמו: אבל כשאר דימין לא' השוו לראשון: מעשה כמשפט:
 מלמד שטעון קמים כשאר עולת כדכה: וישא אהרן את ידע' מכאן למדנו
 בשיאות כמים לכהנו אבל לו לא היה מוגבה ידיו למעלה מן הצנן משום דכתיב
 ביה קדש לוי: ומדמך אלל וישא אהרן את ידיו ויברכס דייק לשי שהוא ברכת
 בהנים ולא ברכה אחרת: שני בני אהרן: בעוד שמשו ואהרן היו עסקי'
 בשמחו של הקדוש כהן הוא לקחו איש מחתתו ועשו מה שעשו: ויתמ בהם איש
 ולא פירש הפסוק מאיזה מקום לקחו האש ולכן קראו הכתוב אש וזה שלא לקחו
 אותה מעל מזבח החיצון: או רצון הפסוק שהכס היה תלוי בצנן של מקום ולא
 במהות האש וזה שאומר אשר לא נזה ועעותם היה כי חטבו להוריר אש במשה
 זאכיהם: ולכן מדה בכגד מדה נשפטו באש דכתי' ותנא אש וגו': ושימו עליה
 קטרת: ולא עליהם ויתן מקום להדרש והוא דעת המטובלי שעליה רומז
 לקפירה ויחודת: וכבר התרתי שאין לי עסק בכקרתות: וזה יתורן מחלוקת
 חכמים וברונס לברכה בחטאם והכל יך אל מקום אחד: ותנא אש מלפני: ו'
 מלך כוור הפליא היאך דבר גשמי ווכל להורי דבר דוחי ומימימי: והאמר נתן
 לו למשל הטפה הזרעית שמורדת לתוכה הנשמה שהיא שכל גדל הצובה מתחת
 כסא כבודו ית' והוא משל נאות: ותאכל אותם: בכ' ד' מיתות אמרו חכמים
 וברונס לברכה אותם ולא בגדיהם: וקשה דלמאי אצטרך האי מעוטא הא כתיב
 וישאום בכתובתם: ויש לומר דאי לאו מיעוטא מצינו למימר בכתבתם של מישאל
 ואלצפן: וימותו לפני ו': וזה יהיה סבה שכהני' אחרים יעשו דבר העבודה
 בתקוה ליראם כן יגיע אליהם ככה כי אם לאלו הנגשים אל' קרה ככה כס
 להפחותי ממדרגתם וזהו שאמר אחרי כן בקרובי אקדש: הוא אשר דבר ו'

וזו השם כמו ונתתי אשה לכן ארונך כאשר דבר יי' דהיכן דבר יי' מיתת כניש
 האלו ודברי חכמים זכרונם לברכה זדועים : בקרבי אקדש : דהיכן דבר במוקד
 תורה וגם הכהני וגו' פן יברזן בס יי' : אמוס כפי' לא דבר על נדב ואביהו
 כאשר פירשת : ורשי שפי' וכן הוא אמר בראש אלקי' ומקדשיך יוכל להיות הוא
 אשר דבר יי' שב עליו שהרי י' זקנים אמרו ספר תהלים : וכתובס משה : ועל פני
 כל העם : כלו על אפס ועל חמתם שיתקדש בקרובו ולא יחוש שיהיה הדבר
 הע וקשה בעיני העם לערוב שמחתם מלשון המכעיס' על פני וכוונ' אכפרה
 פניו : ודם אהרן מלשון קול דממה דקה : והזכירו הכתוב כי אף על פי שמתו
 מוטל לפניו היה מוקבל עליה' תבחושים דהרי בתורה כתוב ויקרא משה וגו' :
 ככתנתם : של נשואים ולא של נשואים כמו ספירשת : ראשיכם אל תכרעו
 מכאן דמלכותא דרקיע' כעין מלכות' דארעא : מה הרגו כית דין אין מאכלי'
 עליהם אלא באים ושואלים בשלום הדני' והעדי' אף כאן עמדו לפני יי' ולא
 יתאבלו כלל : ובגדי' אל תפרמו : שכן כתוב בגדי' כהנה לכבוד ולתפארת
 לכבוד יי' ית' : גשאלתי מאחד ממהבי' הקריעה למרו חכמים זכרונם לברכה
 מדברי קבלה מדת יי' ויקרע דוד את בגדיו מדוע לא למרו אותו מקרא דאורית'
 ובגדיכם לא תפרמו : עניתו דיש הבדל בין פרימה לקריעה דפרימה היא
 במקום התפירה והקריעה היא בגד עצמו : וכן אמרו חכמים זכרונם לברכה
 לגבי הטע' אוחז בגדיה אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו : ואלע' דכפ' אלו
 מבלתי' ילפי' מהאי קרא דמי שלא קרע על מתו חייב מיתה : כבר כתב הרשב"א
 זכרונם לברכה דקריעה מדרבנן וקרא אמתא בעלמא הוא : וחייב מיתה
 הוא כענין העובר על דברי חכמים חייב מיתה : ולא תמותו : אם תעשו עבודה
 ועל כל העדה יקדוף : ששליח נכור שטעה סימן רע לשולחיו : ואחיבם כל בית
 למדך הכתוב שהיו שקולי' כמשה ואהרן שכתוב בהם ויבכו כל בית ישראל וגו'
 וזה בא במצות יי' דחכם שמת הבל בקרובו : ומפתח אהל מועד לא תנאו : ולא
 פ' הפתח עד מתי מכאן למרו חכמים זכרונם לברכה שהוא כשעת עבודה
 וכהן שהגיה העבודה ונא' חייב מיתה בידי שמים : כי שמן משחת יי' עשה דין
 הבנים בדין כהן המשוח' שאינו פורע ואינו בורס ואינו מטמא לקרובים כלל : אבל
 אינו מקריב אונן וכן הכני' לא הקריבו בו' ההוא והיו כתיבת טעם פי' משחת
 רצון שהבנים משוחי' ה' ודינם ככהן המשוח' : יין ושכר : רמז שמנחמים
 אכלים ביון ולכן היתה זאת הפרשה לאהרן לכרו : ושכר' הניו היא וזו
 הבאור באלו אמר כשהוא שכר והוא יין כשעברו עליו ארבעים יום : כמו והינותה
 גמנו יאכל שפירשו כשיותר ממונו יאכל : אונן ושכר : לרבות כל המשכרין ואינו
 חייב מיתה דק' על היין ושאר משכרים כלאו : ודוק שבכאן תרגם המתרגם חמר
 ומרוי ואצל הנזיר תרגם חמר : חרת וחמר עתיק : ושכר' אל תשת' ר'ת' ואם
 שתה

שנה כדו רביעית אסור להתפלל תפלת אסור תועבה : כבאכס אל
 אהל מועד כאשר תעבדו עבודה ולדעת דרמבס יש כביקה בלי עבודה לא
 שאין בו מיתה : ולהבדיל מאלן סמך שמבדלים על היין : בין הקדש ובין החלי
 כמו דרו ערכי ודממים כל עת יבדו בהם ויהיו שלל יהיו שתויי יין : הנותרים
 אמר הנותרים להורות כי לפי דעתו גם הם היו פאויס להענש מזד שלא דקדקו
 בראוי בענין זאת העבודה ולכן כעם עליהם משה רבינו באלו אמר אם עדיין
 לא נזקרו במקרה אחיהם : אלל המזבח רצוננו בעזרה : מדוע לא אכלתם
 שאלת מדוע שכ על לא אכלתם אות באלו אמר מדוע לא אכלתם את החמטת
 שהיה במקום הקדש ולא נפגל ביציאת חוק ומכאן אכנו למדים שהצנח חוק דינו
 בשרפה : במקום טהור אלה ובניך ובנותיך במקום טהור ולא קדוש דאשה
 בעזרה מניין : ואותה נתן לכם : שהוא חלק עבודתם סכר להם : עון העדה
 של בשעיר ראש ושעיר אחר לכפר עליך ורשי מכירש שהוא מכפר עון טומאת
 מקדש וקדשו אליבא דר' מאיר : אבל אליבא דיתק לא בא לכפר אלא על טהור
 שאכל את הטמא : הן הייס הקריבו : מלת הן איננה כמו הן הובא דמה : אלא
 כמו הם ובהא הילון תחת אם כמו בהלן תשברה : באלו אמר הם הייס הקריבו
 בתמיה : שפרש וכי הם היו הקריבו בלא אמי המקריב ובג' מקריב אונן : את
 מלת הן כמו אם וכן הן שא איש בשר קדש : הייטב בעיניו : ה' ה' ה' ה' ה'
 ובה זרה בנקודת שהיא נקודה בכתב וראויה להיות חטף פתח : ולדעת אע
 היא ה' ה' ה' וזו היא זרה יותר שלא במז' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה'
 היטב בעיניו : פירש' הודה ולא בוש לומר לא שמעתי : קשה והלא מרת החכם
 היא לומר על שלא שמע לא שמעתי אלא כך פירושו הודה ואמר שמעתי וטכחת
 ולא בוש לומר לא שמעתי והבי איתא במקכת קופרים : זאת החיה : שם נאמר
 בכלל ובחוד : אשר על הארץ : להוציא מה שבים מפני שיש חיות בים ואין
 תורתם בסומנים אלא בדגים : קועלה גרה בכמה : בכמה השני הוא מיתה
 דהרי כתיב לעיל מימה מכל הבהמה ודרוהנח' דלש' נוצל גמל או חוזר במעי
 פרה מותר לזה אמר בהמה שכל בהמה טמאת בכמה מותר דכל היוצא מן
 הטהור טהור אבל עוף הכמוצא בהמה טמא טכ' מכל הבהמה בכמה וגומר :
 מפרשת פרקה : שלא יהיו לו זכרניים : ואזבעות כמו הכלב והחתול : וטובעת
 טבע פרקות : להרחיק בעלי הפרסה העבולה כמו הקסו והחמור והוא מלשון
 ונטקעו כשקע הגדי : ורשי שפירש כתורגומו מעלפין טלפין לא ידעת למה
 הניח לשון העברי להביא ראיה מן התרגום : גם מה שפירש כי טאה בהמה
 טמאה שאין לה טוס סימן טהרה למדקן מקו מקימן אחר : פירש תמוה אב ללא
 יהיה חייב מלקות על שאר בהמה טמאה שאין עונשין מן הדק : והגאון המורש
 שארין לתני זה הסכך ולהכות על קדקד הרמ'כן : עיין עליו כי אמר לו פלפולו

הדרה קשיא לדוכתיך ולע: את הגמל: בא ארצה נפלאות מתורתנו שלא ימצא
 עוד במציאו' בהמה שיש לו קימון אחד של שהיה מבלעדי אלו ולכן פרט אותם:
 שמה הוא לכס: אחרי מותו כמו שביאר אחר זה: או רזנו שירחקו מאבילתו:
 הארבת: אין לו ריע במקרא וולתי בפרשת דאה והוא מין שיקראו כן בלשון
 הקדש הזכר והקבה: מוכשר לא תאכלו: אף על פי ששחטו: וככלת'
 ולא מדמם שדם נבילה אין דינו כבשר לעבין שאינו מטמא לא אדם ולא כלים מה
 שאין בן כבשר: אבל בשרן דם השרץ כשרן: וככללתם לא תגעו: אינו ללאו
 רק שנתחיק עצמנו מליגע בכלתם: והשי' שפירש ברגל לקחו יהא דא' ר' יצחק
 חייב אדם לטהר עצמו ברגל: אהטעם משום עולת דאיה שאו ככנאי בעוד:
 חכל אשר במים: כפי סדר הכריאה היה לתור' להקדים העופות שהם יותר
 שלמים מהדגים כמו שפירש בפ' בראשית בפסוק ישרנו המים: אלא לפי שלא
 ימצאו בעופות אותות בראים לחוש יספיקו להכדיל בין הטמא ובין הטהור: לכך
 הקדימה בדגים אשר להם קימון מוחש כמו בהמה: וחל נתנו קימנים לעופות
 אש הוא דורם ואוכל או הוא ודאי טרפה: ואם אינו דורם אש יהיה לו זפק ואכזב
 יתרה וקורקבו נקלף ביד הוא טהור: ולקחו אקמכתא מן תרים וכני יוכ'
 הנקראים טהורי' בפסוק ולהם הקימני' האלו: זולת הפרק והעוניה דלא שכימי
 בישוב דאפי' אש בהם קימני' הללו הם אקורים: סכפיר: אין למלה הזאת ריע
 אלת' בפ' דאה: בימים ובחלני: ימים הם המלוחים ונחלים המתוקי': שקץ
 הם לכס: אף על פי שכלת הדג אינו מטמא כמו בהמה מן שקץ הם ולכן
 נתרחק מאבילתם תכלית הרחוק והפסוק אחריו מפרשו: ומה שלא יפרש שם
 הדג' כמו שעשה ליתר ה"ח לפי שלא מצינו שאדם הראשון קרא להם שם שלא
 הזכירו שהובאו לאדם: ואת נכלתם תשקצו: להנות מהם במקור' שכל דבר
 שאסור לאכל מן התורה אסור לעשות מקור' מנכלתו: תשקצו מן העוף: גם
 נכלת העוף לא תטמא כמו הדג רק שקץ המה: ומלת תשקצו בזה הענין כפי
 הדקדוק רחוקה ממלת תשקצו את כפשתיכם כי הנפשות פעולות ומקבלים
 השקץ: וזה רזנו תחשבו לכס שקץ: הנשר: התחיל בו לפי שהוא מלך בעופות:
 אש' על' פינ' יגביה נשר את מלך: ונקרא נשר על אש שהוא נשר כונתו דכתי'
 תחרש בגשר יעורכי: ומהעופות רמו לתורה מן השמים דמשה לא קמיני ולא
 בליכטורי היה: הפרס: אצל פרס ועוניה בישוב לא שכימי: ועוניה נקראת
 בן על אש רוב עוה' וכן מצאנו במשנה חזן מככף העו שפי' העוניה: ואין
 לשמות האלו עוד ריע במקרא זולת בפ' דאה וכן לשלף: דאה: הוא הנקרא
 אוולטור' בלעז ונקרא כן לקלות עופותו מלשון כאשר ידאה הנשר: ובפרת דאפ'
 כתי' דאה וקימוניך ר' בשו פירש דאה דאה: והוא עוף שרואה למרחוק:
 ערב על שם שחרותו ודומה לו הזרזיר ושובן אצלו והוא שטורכי'ל בלעז ולכן אצל לא

למחם הלך הורויר אלל העורכ וכולו: כת היענה שאין קר בת עין עימו מהבינה
 באולי על בן שמו ככה: השחק: עוף מורגל כחולי השחפת: התחמק: תרגום
 ידועלמי חטופיתא על מס שחומם שאר העופות ואין לו ריע במקרא זולתי כפי
 ראה: שלך: מגביה הדג' מן היס מלשון היין משיטלה בחכיות שהוא כשהוא
 מגביהו מן הכור ומטילו בחכיות שאו נגמר מלאכתו למעש: הינשוף: נגור מלשון
 כסף והוא עוף הפורה בלילה: והתנשמת: אמרו חכמים זכרונו לברכה בפרק
 אלו טריפותו בואת שבעופות: או אינו אלא בואת שבערנים אמרת זא ולמד
 מיב' מדות שהתור' כדרשת בהם דבר הלמד מענינו במה הפתוח מדבר בעופות
 אף זה בעופות: ושם פירש' עוף הצועק בלילה: וכפירש התורה פירש העוף
 קלכל' שורץ והשדך טלכל' ואין למלה דמיון במקרא רק כפי ראה' והרד"ק פירש עוף
 הנקרא צואיטה בלעו טבל הוואה אותו ישום: הרחם: עוף שמרחם מאד על
 בנו וגם לו אין ריע רק כפי ראה: דוכיפת: לדעת חכמים זכרונו לברכה
 הוא תרנגול הכר ונק' דו כיפת שעושה שנים מן הפלע ומטברו והפלעים נקראו
 כפי' כמה דלות אמר ובכמים עלו: שרץ העוף: פירשתיו בפר' פראשית קחמ
 משם: הארבה למינו: לרבות צפרת ברמים: והכלעם למינהו לרבות יוחה'
 ירושלמית והחרגל למינו לרבות עונדכיא והחגב למינו לרבות הדוכיפת:
 וחכמים זכרונו לברכה נתנו בהם קימנים והביאם רש"י זכרונו לברכה בפירושו:
 החגבי מלשון ויקת כל החגב מנתר בעבבותיו: ולא לה תעמואו אס תגשו בהם:
 יטמא עד הערב: ובערב יטהר כשיטכול: לכל הבהמה וגו' לפי שלא זכר
 למעלה רק כבלת שכן וגמל וחזיר שב לבאר שנבלת שאר המינים שאין להם שני
 קימנים שהיה גם כן טמאים: הולך על כפיו שאין כפות רגליהם מכוכות בטלפים
 והואסף לבאר בכל החיה להוציא העוף הטהור שהולך על כפיו: הטמא בשרץ:
 חכמים זכרונו לברכה אמרו שמה נתקשה בשרנים לפי שלא כללם הכתוב
 בהכרל כולל כמו שעשה לדג' וכל דאלו בדגים אמר כל אשר לו סנפיר וקשקשת'
 ובעלי חיים כל מעלה גרה ומפרקת פתחה שהם הכרלים כוללי' אכל' בשרנים
 הראה לו הבה' אטיהם ופרטיהם ויה היה הקושי: ואל תשיבם מעופות שאינם
 שאורים למגע ומשא: ובאכילה יזהר הבהר מהם טרם יאכלם: השרץ השורץ:
 השורץ בגי' כשעורה ששיעורו כשעורה: החלד: היא הנקראת בדברי חכמים
 זכרונו לברכה החולדה ואין לו ריע במקרא וכן החמט: הזב: פשהיה ר' עקיבא
 מביע למקרא הזה היה אמר מה רבו מעשיך יי והי' הסלמוהדרא: ואחרים אמרו
 שהוא נגור מן לצבות בטן והוא ב'חמתנפס' מאד צעת כעסו עד שיבקע וימות
 ואותו האד היוצא ממנו ימות כל מה שיבקע ונקר' רש"י בלעז' וכל' אשכנז קר' וט'
 האנקה: שרץ נקרא כן שזועק תמיד ולא כן דעת רש"י שפירשו רי' וין ואין לו ריע
 במקרא: כת' מין ממיני הזב' ואין לו ולגב עור ריע במקרא: והתנשמת:

תרגומו אשתא מואי אשתא אמר ר' יהוד' כריה שאין לה עינים : אלה הטמאים
לכם * אבל שאר שרצים אינם מטמאים במגע * והגבוע * ההם * במתם * * הוביף
במתם שלא יטמאו הלא בהיותם לחים אבל אם יבשו באופן שאין בהם כח לשוב
ללחות לא יטמאו : * יכול מהם עליו * לרבות אפילו אחר מן החי מהם * * או מהם *
שב לכל הנכריים למועה בבהמה טמאה שרץ וחייה * כל כלי מוכאן שנרדף שתהא
מלאכתו נגמרת קודם שיקבל טומאה כי קודם זה לא יקרא כלי * * וכן שלא יהיה
כלי לכלי : * אשר יעשה מלאכה * בהם * בעצמם * * מוכאן למדנו שהכלי המחוסף
באתכת או בדבר אחר אינם מקבלים טומאה כי המלאכה נעשית בחסויו והחפץ
אינו בעצמו וכן מעטו ממנו העושה מלאכה באחרים כגון העין שבמחריטה והוא
עץ הארוך שבמחריש שהוא בכנס בתוך העול : * כמים יובא * מים שהם מפורשים
למטה שאינם ראויים לקבל טומאה שהם מעין זכור וגומר * * או אמר אחר יעשה
מלאכה * בהם * ששכ לכל הכלים שנרדף להיות להם בית קבול דומיא דשק כמו
דאמרת ויהי הם מריקי את שקיהם * * מה שק מטלטל מלא וריקן אף כל כיוצא
בו ולא המחוכרים לקרקע דכל המחוכר לקרקע כקרקע דמי * * גם למדו חז"ל
שמונו שהכלי יהיה עשוי למלאכת האדם * * ולזה בלי ציר שבמקדש שאינו עשוי
למלאכת אדם רק כלי' לה' ית' אינו מקבל טומאה : * וכל כלי חרס * * ולא כלי
זכוכית שאינם מקבלי טומאה : * כל אשר בתוכו * * ולא תוך תוכו שאם היה כלי
אחר בתוכו ונכנסה הטומאה באויר הכלי ההוא הוא נקרא תוך תוכו ואינו
טומא : * ואותו תעברו * * שלא יהיה ראוי לעשות בו מלאכתו הראשון וכבטול
הכלי מהיותו כלי * * וכן מצינו בכלי חרס שבטלו בו החטאת אין לו תקנה אלא
בטבירתו לחווק בליעתו * * מכל האכל אשר יאכל * * יצא מאכל קרוח שנפקל
מאכילת הכלב * * ואפי' כל שהוא מקבל טומאה אפילו שומשום אפילו חרדל : *
ובל משקה * * מי פירות אינם מכשירי שאינם נקראים מים בהחלט רק בשם לווי
במו מי תותים מי רמוני * * וגם אינם משקה להודם האדם כפי ההבוג * * והוא שם
אכל ואני הייתי משקה פועל : * אשר ישתה * * להוציא דמי זבחים והמים ששתמשו
בו בעזרה ובמקדש שאינם מוטמאים ואינם מכשירים שאינם נכבדי תחת קוב
משקה אשר ישתה * * וכן כל דבר שנבאש ונמאס שאינו ראוי לשתיה * * תנור
זכרים * * מקום ששופתי שם שתי קדרות לכך נקרא כלשון רבים ותמר ללחם
זכרים לתבשיל ואין לך כלי המחוכר לקרקע שמקבל טומאה במוחבר וזלת תנור
זכרים שמקבלי טומא' בין במוחבר בין בתלוש כך כתב הרמבם בפי' המשכה
בסוף פ' ה' דמסכת כלים * * ולא כן דעת רש"י שפי' כלים המטלטלי דקל כל
המחוכר לקרקע כקרקע דמי עיין פ' כ' דמגילה ותמצא להכריע בהרמבם * * וכן
מיה שכת' הרב המזרחי בפי' זה הפסוק : * יתן * * מוכאן שאין דין תנור זכרים כהב
אלא כמה שאפשר בו התייגה יצא של אבן ושל מתכת שאין להם דין זה שאין

מטמאים

מטמאים באוירם ולכן יש להם טהרה במקוה : מעין וכור מקוה : מעין בכל
 שהו ומקוה כמ' טאה : ונוגע בכבלתם יטמא : מה שכפל המאמר להורות
 שכבלתם מטמא במוגע לכו ולא במשא בכבלת בהמה : זרע זרע : של מוגי
 זרעונים ויהיה זרוע שם דבר כמו ויתנו לנו מן הזרעונים : וכי יתן מים שלא בא
 שם במקרה רק ברצון הבעלי או בתחלה או במקוץ בי מבלעדם לא יבשירו המים
 את האוכלי : וכי ימות מן הבהמה : אבל בעוד מפרכסת אינה נקראת כבלה :
 לכם לאכלה : שני קומי טהרה הנאמרי בפסוק שאם תמות בלא זכיחה היא
 מטמאת אבל אם נזכחה לפניו אם במזאת טריף אינה מטמאה : ודיעת
 ההפכים אחת כי הטמאה אינן הבלל בכבלת : בין הזכוחה לשאינה זכוחה :
 הנוגע בכבלת : פירטי ולא בעצמות וכולו קשה הרי לעיל פאמר כמה פעמי'
 כבלתם ולא פירש בו מאומה : ויש לומר דהכא הוא מיותר דהרי כתיב וכי ימות
 מן הבהמה פשיטא שהיא כבלה : וכפל מכללתם עליו טמא הוא לכם : ואינו
 מטמא אחרים שבו תכלה הטומאה אף אם נגע באב הטומא : על גחון : זה
 הנחש והעד על גאחך תלך ולא נמצאו רק אליו השנים במקרא : לא תאכלום כי
 טקן הכ' בל הנאמר באכילה בזה המקום הוא מותר בהפאה והתורה פירשה
 דבר זה בכבלה דכתי' לא תאכלו כל כבלה לגר אשר בשערך תתננה ואכלה או
 מכור לכרי וממנו נקח ראייה על הנותנים : ככל השרץ השרץ : ולא אמר על
 הארץ לרבות הכולדי מעכשיו כלי חבור זכר ונקבה : ולא תטמאו בהם : שהמוזן
 תמות מה שניתך והגוף הנאכל ישוב גוף בשם האוכל : וטמותם בהם : כתיב
 בלא אלף רמוז שהדברי' האסורי' מטמאין ועושים רשעם בכפם מלשון טקופים
 אטומים : והתקדשתם והיית' קדושים כי קדוש : וקדושות בפסוק כנגד
 קדושות של מלאכי השרת : או והתקדשתם למט' והייתם קדושים למעלה :
 כי אני ה' אלקיכם : ואין קדוש כה' :

שויתיה' לנגדי תמאך ומימיני : שפיימתי פרשת ביו' השמיני :

אשה כי תוריע אמר ד' שמלאי כסם שיצרתו של אדם וכולו : קשה דלכ
 היה לו לפרש תחלה דין האיש המזרע שכתב אקוד'
 האשה ויש לומר תדיר ושאינו תדיר קודם שרוב נשים יולדות ומעוט אנשי'
 מזרעי' : גם הלידה כפי הבריאה קודמת בזמן : כי תוריע : זרע הנקבה יש
 לה מכוח בולד להכין החומר לקבל הצורה ואין לה מופת גדול מנאמן הביצית אשר
 תפתהה מוזלת זרע הוכר שלא יהיה מומנו ואכרות מכלי היות שמה זרע הזכר :

ואין רצוני שיהיה החומר נעשה מזרע האשה ממש כי האשה אף על פי שיש
 לה בניס ככזי הזכר הנה לא תעשה בהם זרע כלל או שהזרע ההוא נקפא ולא
 עושה דבר בעובר וזה הדבר ידוע לחכמי הרפואה. אך רצוני במזרעת על
 דם הרחם שיתאסף בשעת גמר ביאה באם ואז יתלחו בזרע הזכר. ואם
 יקרי' אמיפת הדם להזרעת הזכר יהיה זכר כאשר אפרט הקבה. ויהיה א"כ
 פירש כי תוריע כמו זרועיה תזמיח וכן תרגם אונקלוס ארי תערי ודברי חז"ל
 ידועי'. ואף כי דבריהם אינם נריכים חזק מ"מ גם הוא דבר טבעי שכשהאשה
 מזרעת תחלה זכר הזכר בא עליו ותמיד עלאה גבר. כי הטפה הראשונה
 הנזרעת היא כדמות השדה והטפה הזרעית אשר היא אחרונה היא כמו
 הזרע הנזרע בשדה ולכן אשה מזרעת תחלה זרעה השדה זרע הזכר בא עליה
 ומליד זכר כמוהו. ואם האיש מזרע תחלה זרעו הארץ ודם האשה הזרע וילדת
 נקבה כמוה. או הקבה לפי שמהירות הזרעה האשה הוא כשהיא משתוקקת
 לבעלה ומתחממת בחשקו ומצירת צורתו בלבו ולכן מזהרת לזרוע ובכח אותו
 הציור והמחשבה תוליד זכר כדמות בעלה. והעדים הבאמני' דבר מקלות יעקבי'
 ואם ככה בבלתי מדברים ק"ו במדברים וברוך המפליא לעשות: וילדה: מדללא
 כתי' אם זכר תלד מכאן ג"כ למדו חז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר ועדיין
 אינו מוכרח ללמא כי תוריע באחרונ' משמע ליה להכי אינטריק קרא דאלה בני
 לאלה: זכר. ולא יוצא דופן שאינו כולד ממקום הזרעת. ולכן במפלת הוה ג"כ
 זה הדין חזק מדם טוהר שאינו נוהג אלא מעת שישעור הולד: כימות כדת רותיה
 האשה בזמן נסת' נקראת כדה שכי אדם מכדין אותה שריטה והכלה מויק והעד
 מרחל שלא נשקה לאביה או לפחות השתחוה כנגדו. ודבר מנוסה הוא שהנדות
 מעכירין המראות בשמכיטי' בו ויקלקלו היין כנגעם בו. כמו שהנשוכי' מכלב
 עושה יהיו נראים בכלי זכוכית השתן גורי הכלבי' וזה שהתכונו הכפשויות עושות
 רושם חזק לנפש בפועל הרמיון: וביום השמיני. שאין מילה בלילה וביום
 השמיני לרבות אפילו בשבת וכדי שיעבור עליו שבת: ימול. מי שיהיה שהרי
 צפרה מלה בנה. ונשנית זאת המצוה ולא הספיק מה שנאמר באברהם להורות
 שהתורה בכללה נית' למשה. ואל תשיכי מניד הנסה למה לא נשנה שכלל
 בכלל כל חלב וכל דם: בשר ערלתו. פרט לנולד מהול שאין מילתו רוחה שבת:
 תשב. שינה הכתוב בלשון ללמדך כי אפילו לא תראה דם בימים האלו תמתין
 מפני הלידה: כדמי טהרה. במקורת דמים מכובים ימים מגולה רצונם על
 המפיק: בכל קדם לא תגע. אף על פי שלא ראת' ועם בעלה תשב אף על פי
 שתראה שבעלה חולין הוא: טכועים ככרתה. השם גור כפלים על הנקבה
 מהזכר כי הזכר בלב' יום ישלים צורתו בבטן והנקבה בלו'. ודבר זה ברור אצל
 הרופאי'. או לפי שכלדת הבת היא ענבה ולא תתחרט משבעת' להודקק
 לבעלה

לבעלה לכן הכפיל הזמן על הזכר • אבל כשילדה זכר היא מתחרטת מיד ורזוכ'
 להיות תכף הרה כדי לילד זכר אחר : דמי טהרה • אמר אברהם מנחם פורט
 הבהן • עם כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות ורחבה דעת מנותו ותורתו
 מדעתנו • ממ אם הותר לדבר בדבר הזה על גד הטבע אומר הטעם מה נשתנו
 דמים האלו שהקראו דמי טוהר ומדוע הם הככל לנקה • וזה כי דם היולדת
 נטמא לפי שאינו ראוי להולדה • אמנם אם יוצא באשה דם יוצא ממקור נאות
 להולדה אינו ראוי שיטמא • ואולם שזה הדם טוהר יצא ממקור האשה ולא
 ממוותרות הנה אכאך לך הבה • וזה שידוע לחכמי הרפואה כי כאשר הטבע
 יתחיל למשוך דבר מזה לגד אחד והתעבק בזה זמן ארוך לא יוכל בתכיפות
 הטבע למשכו לגד אחר • והנה כאשר משך הטבע כל זמן משך ההריון זה הדם
 הנאות להולדה אל מקור האשה להזנת הולד • יהיה מן השקר שתכף ימשך זה
 המותר אל הסדי להיות הוזה ממנו החלב אבל ישלם זה בזמן ארוך • ולזה יהיה
 חלב היולדת בלתי נאות לולד תכף כי הוא יותר עב מן הראוי כי עדיין לא נמשך
 אל הסדים הדם הנקי כמו שהיה אל הולד ברחם ולזה ישאר נכיעת זה הדם
 הנאות להולדה מהמקור זמן אחר הלידה • אמנם בכקה היה הזמן יותר ארוך
 לפי שהם הזנת הנקבה יותר עב מדם הזנת הזכר כי תמיד המזון מתניח ודומה
 לניזון ולכן דמי טוהר נשלמי בזכר למ' יום לפי שעד מ' יום לא נשלמה יצירת הולד
 ברחם ואחר זה יהיה כוון מן הדם הנקי הכובע לו מן המקור אך קודם זה איננו
 נמשך טם כי אז איננו ניזון • וכמו שזמן השתדלות עד שימשוך הטבע זה הדם
 הנקי ברחם הוא מ' יום כן יהיה זמן משיכתו אל הסדים • וזהו מה שכתב לי לעד
 על גד הטבע • וידעתי שאם ציעו דברי אלו לא מחכמי הרפואה יערבו עליו •
 אך חלילה וחס שתורתנו הקדושה לא תהי' כונתה רק לדברי הפחותים האלו אך
 דעו כי גבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם • והנה לכל מקום אקרב הדברים אל
 הטבע יספיק התכלותי אלה : תביא כבש • לפי שעל ג' עבדות וכולו מט חדרו
 פכינא דהא נפל תורא ובשעת לידה מזכירים עונותיה לכן צריכה כפרה על
 העבירה או בשעה שבורעת לילד נשבעת שלא תוקק עוד לבעלה ואיך מקיימת
 במלאת : למחר אחר מלאת ימי טהר' : אל פתם אהל מועד • עד פתח אהל
 מועד שהיה איך יכולה להכנס בעזרה עד שתביא כפרה : ממקור דמיה • ולכן
 דם מכה אינה מטמאה ולא דם הבא מזרדי הרחם אלא דם הבא מן המקור :
 לזכר או לנקבה • פרט מה שהוא ממין אחר כגון בהמה ומה ועוף שאין זאת
 בקראת לידה רק מותר עפושני : אל משה ואל אהרן • כי על פי הבהן יהיה כל
 ריב וכל גגע : שאת • מלשון שרפה כמו והמשאת החלה לעלית • שכן הצרעת
 סבתו השחורה השרופה • וחל אמרו שאת כגמר לבן ולכן ינק שאת כי אצל
 הבהרת נראה גבול ושאל כי בן דבר הפחות לבן אצל הנכונות שאין למעלה

מומו : ספחת : הוא לבן בקרום הביצה וכחות מומו אינו נגע רק בהק' (הוא)
חולי המתדבק לבן נק' ספחת כמו ספחתי נא אל אחת הבהמות : בהרת : עוה
כשלו כמו דחמרת והנה מזרעת כשלו : והוא מגזרת דהיר במחקי : ואלו
השאלת נעשות מן האדומה הכשרת ונהפכת לשחור : והבהרת מלכלב
והספחת משתייהן : עמוק : לבן כמו שקראנו חל עורב העמוקים עורב לבן :
לנגע זרעת : שיעורו כגריס הקלקי והוא שש שעורות על שש שהם לו' שעורות
והובא : בעל כרחו שלא יטמאו אחרים : אל הכהן : ולא אל הרופא כי תרופתו
אינו ער הטבעי : או אמה אל הכהן כשהוא ככהונתו ברט לחלל שאינו רואה
את הנגע : אבל הבעל מוס' יוכל לראות הנגע' שהרי כשיקר מומו הוא שכי
לעבודתו וכן בני ראוי לכהונ' ולעבודה : או אל אחד מכמו' שאין טומאה וטהר'
אלא בכהן : בעור בשרו : רצונו שנשער הלבן בעור הבינוני ולא בערך עור
בשרו כי עור הכושי יבא לחשוב כמעט הלבון שהוא לבן בהרת : וכן לובן
האשכנזי יבא לחשוב בהרת שהיא כהה : וראה הכהן הנגע : נגע אחד ולא
שני נגע' ביום א' אפילו באיש א' כי הדלות לא יפוטו בשלמות ברכות המוחט'
ונשער בנגע הפך התור' לא שיערה הלבנו כשיער לפי כל מראה לבן כשיער טומא'
ונקבת לבנו השיער הוא שחום הכרו מהנגע יהיה סבת הלבון כמו שתראה באיש
שיבה : זרטי שפיהם מעוט שיער שנים אף על גב דליהו לשון יחיד דומיא דפרה
אדמו' דשיער אחד אינו פוקלה : הפך לבן : שקודם הנגע היה צבע אחד ואחר
הנגע נסתגה ושב ללבן : נגע זרעת : קמוץ כרשת זרעת לכרשת יולדת
שהשמים עם הכדה הולך מהיה מזרע : ונשעה לא הפך לבן : ואין בכאן קימוץ
טומא' זולתי לובן הנגע יקומו' ז' ימים טבית כי בזה הזמן יעשה אינו טביו :
והקרי' : ברי שלא יסא ויתן עם בני אדם כי הוא מהחולי המתדבקים : וגם
ישג לבעל החולי תועלת כי מפני העדר התנועה יתקבץ חום הטבעי ויתחוק
ויתגבר על החום הנכרי וזרחה הנגע לחימו הגוף ויתכחו : ולכן כשיתגבר
החולי אחרי ההסגר יהיה טמא מוחלט : וראה הכהן ביום השביעי דהרואה
דבר בכל יום אינו יכול לבחון אם פשה אם לאו לכן צריך לעמוד שבעה ימי כי
אז כנקל יוכל להבחין אם פשה אם אין והעד מנח : בעינו : בעיניו : ואלו
שמשו בזה הלשון מעין כל ברכה וברכה : מספחת היא : אחל שהי' חזוית לבנה :
אל הכהן : בהיא הרעת כלומר שראהו ראשון כי הוא ידע ויכיר אם פשה אם
לאו : נגע זרעת כי תהיה ג' פקוקי בחומם מתחילים בלון ומקיימים בלון
ההו' אחד : וה' נחמו נעבור חלוצי : וגומר ומקיים מעבר לירדן : והג' כביא
מוקדבך וגומר ומקיים אליו תשמעון : ואמר נגע זרעת כי תהיה באדם דוקא
בישראל שקרוים אדם ויבא אל הכהן : אבל אחד מעובדי כו'ם וכול חכם או
כביא לטהרו : ועמין נעמן עם אלישע רמוז באלו הג' פקוקים : אלישע ראש
הפקוקי

הפסוקי מתחילי ב'כון כפופה ומקיימים ב'כון פשוטה שהוא רמז לנעמן ששמו
 מתחיל ב'כון כפופה ומקיים ב'כון פשוטה ובפסוק נחמו נעבור חלוצים לפלי
 נדמו שם נעמן ובפסוק השלישי נדמו שם אלישע גביא"לך"י"י תש"מיעין וכן
 נעמן בא בקוקו ורכבו נדמו בפסוק נעבור חלוצי ומקוף הפסוק שאמר מעבר
 לירדן ראה שיטבול בירדן : ומחית בשר חי : מחי בתוך הנגע קימן טומאה שזהו
 קימן שהעפוש בא לו מקבה חנונית ולזה באה ראשונה אל המוקף קודם בואו אל
 המרכז ויהיה ויומחית כמו מכה אביו ואמו שהרי פי שמחיה לבד ושער לבן
 לבד פי טומאה : זרעת נושנת נלאה הטבע להרחות ולחצוני הגוף כי אם בחמיה
 חלושה ורשי"ל שפי מה שפי לא ידע דרכי הרפואה : את כל עור הנגע
 רצונו עוד המנוגע : לכל מראה עיני הכהן הכהן והדויט דים שזה אם חשך
 מאורס אינם כשרים ואמרו חכמים וברונס לברכה פרט לבית הסתרי
 שאין מעבב שאין הראות שולט בו כשיעמוד המזרע בדרך עמידת בני אדם שכן
 הכהן לא היה צריך להגביה ולהשפיל עצמו לראות : עיני הכהן פרט לטומא
 מאחת מעיניו כלו הפך לבין כי כל עוד שיתפשט לא יעמיק רק הוא בדמו שחין
 הפורח על העור ולא יעמיק בגוף והודבר טבעי כי הוא קימן לממשל חוס הטבעי
 על העפוש דרך משל כמו שבקדחיות יודעה חוס הנכרי בימי הגבול
 לחינוכי הגוף עי הזיעה : את כל בשרו להביא את שבין הרגלים והאצבעים :
 ושחר את הנגע הטהר והטומא והקבירה היא עי איש כהן ולא אחר אמנם
 הראיה יכולה להיות על ידי אחד : וכיום הראות בעצמו של יום אתה רואה
 ולא בבקר ולא בערב : וטמא הכהן וגו' טמא הוא רצונו טאמירת הכהן לא
 תועיל רק בהיות מקבמת אל האמת והוא הכפל שתמצא תמיד בטומא וטהר :
 והנה כהפך הנגע מלת והנה נופל על דבר שלא נודע קודם לבן כמו והנה
 היא לאה : ובכל מקום דוק שיפול על דבר שלא נודע כבר : שחין כמו שנה
 שחומה לשון חמימות וכדומת רגס יוכתן בן עזיאל חמותי ראיתי אור שחיינית :
 בהרת לבנה אדמדמת כשנקח כוס מלא חלב ונשליך בתוכו ב' טפי דם יהיה
 מראה בהרת ואם נשליך בתוכו ד' טפי יהיה כמראה שאת אדמדמת ואם
 נשליך לתוכו ח' טפי יהי ספחת הבהר וכשנשליך בתוכו יו טפי יהיה ספחת
 השאת : תפסה בעור בעור השחין ולא בעור הכשר : בראש או בוקן כוהג
 באשה איש לה זקן ואינו כוהג באיש שאין לו זקן : זהב דק קצר ולקוי ולא ארוך
 ודק ורשי"ל שפי דנהוב דומה לתכנית הזהב דומה לו בעור וכלי הנחשת מזהב
 טובה שנים חמורות כזהב ולא כמו שפי בו האע : נתק הוא מלטון כאשר
 ינתק הפתיל שהשיער ינתק ממקומו וקראוהו הרופאים חלי השועל שכן יקרה
 לשועלים אלו פנימיה בלעז : ושער שחור אין בו פירש רשי"ל אם היה בו
 שיער שחור טהור וק' תאמר להפך הא אם היה בו שער שחור טמא ויש למר

והוא מדויק מדלל כתיב ביה ושער זהוב אין בו שהוא ההפך ממאי דכתי' לעיל
 מיניה כמו שאמר בשאר נגעי' : ביום השביעי' . לראית הנתק . והתגלח .
 אפי' אם היה כויר ג' דוהתגלח רכתי דג' זריכי גלוח . כוירי מזורעי' לוויים :
 זאת הנתק לא יגלח . וכי מאחרי שניתק השער מה יגלח . אלא מגלח חוץ לו
 ומזיח שתי שערות קמוך לנתק כדי שיהא כיכר אם פשה וזהו שתרגס אונקלוס
 ויגלח קחר' נתקא ודעם נתקא לא יגלח : ביום השביעי' ז' להקרתו ויג
 לראיתו : בעיניו עמד . בעיניו של כהן וכן דרשוהו חכמים זכרונם לברכה
 בתורת כהני' : בהק' . מין נגע לבן ודומה לו מה שתרגס ונתקן על מנגה כגדו
 מווי יקרי' מבהקין שמי שמיא . ואין לו עוד ריע במקרא . והוא שלכבושיתו פחות
 שיקרי' כינה : כי ימרט ראשו . באמצעות הראש ואז ודאי אינו אלא נגע והוא
 שקורין טיבא בלעז' . ולא הזכיר האשה כי על הרוב האשה לא תמרט לרוב לחות'
 כי השער הוא כדמות עשב ולחות יגדלנו אבל מכל מקום דיכס שיה' : בגבחתו
 או בקרחתו . איזוהי קרחת מן הקדקד השופע לאחריו עד פיקה של צואר .
 ואיזוהי גבחת מן הקדקד השופע לפניו כגד שיער מלמעלה : כמראה זרעת
 עור בשר . רזונו כי דיניה' שיה' בהקגר' טומאה וטהרה ואין הכדל ביניהם אלא
 שבוה הנגע לא יקרה הפכות שער ללובן מכני שאין בו שער שהרי קרח הוא :
 איש זרוע . אמר כל הדברי' ללזכר שכן פרימת הכבד ופריעת הראש אינו כוהג
 באשה כדי שלא לבא לידי ערה . וכן עטיית השפה כי אין לאשה שער על
 השפה : טמא יטמאנו . אינו טהור או טמא עד שיוציא הכהן בפיו . זה אחד
 מהדברי' שעלה עליהם הלל מבבל לארץ ישראל כדי ללמוד הטעם : כגדיו יהיו
 פרומים . לעוררו על התשובה . וראשו יהיה פרוע . אין זה גדול שער רק גלוי
 הראש וכן פי' המתרגם אבל ראשיכם אל תפרעו . לא תרכון פרע . ובאין תרגס
 יהי פריע כמו שתרגס אבל הקוטה . ורשי שפי' גדול שער דבריו תמוהי' ולע' :
 ועל שפס יעטה . כדי שלא ידבר עוד לשון הרע במקדם . ושלא יטמא אחרים
 בהבל פיו . וכן טמא טמא יקרא כדי שיתרחקו ממנו הבריות : וטמא טמא .
 מדלל כפי' וזרוע זרוע למדנו שנוהג בכל הטומאות ואנקלוס תרגס ולא
 תקתאבו ולא תקתאבו יקרי' . וכן אמרו חכמים זכרונם לברכה רמז לזיון קברות
 מן התור' מביין דכתי' וטמא טמא יקרא טומאה קוראה לו ואמרת לו פרוש : הוא
 כדד ישב . ולא ישבו שאר טמאים עמו כגון טמאי מיתים וזבים : כדד ישב . כי
 ריחו והכלו מוויקיס' . ככנס לבית הכנסת עושים לו מחינה רחבה ד' על ד' אמות
 עבה ב' ככנס ראשון וינאל ראשון . וגם שאר מצורעים אינם יכולי' להתחבר עמו
 כי אין כל הצרעיות שזים : מחוץ למחנה . השלוח אינו כוהג אלא באי לבד
 ובעיירות המוקפות חומה אשר להם חוץ . ולמדנו שהמצורע מטמא באהל :
 מושבו . מושבו דוקא מטמא מכלאן אמרו הטמא ישב תחת האילן והטהור עומד

הטהור טמא הטהור יושב תחת האילן והטמא עומד הטהור טהור והבגד אינו מאב
 חלא בבגדו לבנים ולא בצבועים והצבועים בידי שמים מטמאין: בשתי או בערב
 ענינו יודע והוא מלשון כי השתות יתקון כי הוא היקור בבגד צמר או פשתים
 ולכן אמר צרעת מוארת הוא באש ישרפנו כדינו בבגד צמר אמרו חכמים
 זכרונה לברכה שבגד צמר בהמה טמאה אינו מטמא בנגעים: לפשתים היינו
 למאי דכתיב כמו למי אתה לפיך והתרגום מוכיח: ירקק או הצביעים
 האלו יורו על העפוש והנפיק ביום המעופשים וחכמים זכרונם
 לברכה אמרו ירוק שכירוקי ארום שבאדומים ורטי כפי תהלים חלל בירקק
 חרוץ מתנגד עצמו למה שפי ככאן וצ"ע: מוארת מוכאבת ואין לו דמיון במקרא
 זולתי קילון מואיר דיוחוקאל ומלשון הוה תרגמו אונקלוס סגירות מאורא שכן
 הקוצי נקראו כלשון ארמי חורי כחורא אגבכא דעמרא ובמדרש אמרו שהוא
 אקור בהכאה והכי איתא בירושלמי שבנים המנוגעות ששואם קיד אית תני
 תני עלו מידי טומאתך ואית תני תני לא עלו מידי טומאתך מואן דאמר עלו
 הן מותרות ומואן דאמר לא עלו אקורות דכתי צרעת מוארת היא תן בו מארה
 ואל תהיה בו: בצמור או בפשתים: צמר דומיא דפשתים מה פשתי לבני אף
 צמר לבני ינאלו הצבועים: הכבב בקממין המעביר הכתמי כד"א אס תכבב
 בכתר ואל שהוא אלויה בלעו שמלכבין בו הצמר פשתים חסרון וחכמים
 זכרונם לברכה שמשו הרבה בזה הלשון לא פחות ולא יותר ואין לו ריע
 במקרא: בגבחתו כשהבגד חדש השער עדיין לא נקרח ממנו והוא גבוהה
 ואותיות אלעה מתחלפי כאלו אמר בגבחתו:

בחצורות וקול שופר לפני המלך יי אריע: שוכני להשלים פרשת כי תוריע:

המצודע תרגום מצודע סגירא שמכאן ואילך ילמוד לקגור פיו מלשון הרע
 ורכל: תורת המצודע כ"ה פ"ה תורה במצודע לזה דרשו
 חכמים זכרונם לברכה שבעל לשון הרע עובר על ה' חומשי תור והיו יכולי
 לומר בדרך קצרה עובר על כל התורה חלא שכל חומש נרמז עונש בעל לה
 בחומש הראשית פרשת הנחש ויוסף בחומש ואלה שמות הלהרבי את אומר וכבר
 דרשו ז"ל מה שדרשו על כי מתו וגו' ש' על המלשיני גם ענין יד משה בספר
 ויקרא לא תלך רכיל: בספר במדבר ענין מרים ומרגלים: בספר אלה הדברים
 ראשיתו בין תפל ובין לבן כתרנו גם כ"ה ארור מכה רעהו בכתר ודרוש וקבל
 שבר: והובא אל הכהן שאין לו טהר לעולם חלא על ידי כהן: ביום טהרתו
 ולא במצודע מוחלט והעד ונא הכהן אל מוחץ למחנה: והנה פרש"י נגע הצרעת
 מן הצרוע: ק' דהו"ל ליה למומר והנה נרש"א הצרוע מנגע הצרעת חלא בא
 הכתוב

הכתוב ללמדנו דאין הרפואה תלוי בטבע רק בתשובת הצרוע • וזה שא' מן
 הצרוע שהרפוא' באה ממנו • ולקח למטהר • הצווי בכהן והלקיחה בכל אדם •
 זכרים • הם הדרי' בבית כבשדה והוא עם כלל לעופות המושכמי' בבקר לצבצף
 וגור מלשון ארמית שהבקר נקרא צפרא והוא שאמר הכתו' כל צפור כל כנף רצונו
 הקטני עם הגדולי' וההבדל שביניהם שעוף טהור נק' עוף וצפור והטמא לא
 יקרא אלא עוף • והמופשי' האומרי' שצריך שיהיה צפור דרוור לפי שהו' מפטפט
 ונתרמה אחרי' • ולא ידעתי מדוע לא ראו טהורות פרט לעוף טמאי' והצפור דרוור
 הוא עוף טמא • עץ ארו • קעיק מן עץ ארו לא אילן כי עץ בכל מקום מורה על
 האילן • וצוה הכהן ושחט • ושחט הכהן ולזה לא הזכיר עוד הכהן להורות שכל
 הפעולות יהיו נעשים על ידו • ולכן שנה עתה שנית הכהן להבדילו מן הלקיחה
 שהי' על ידי אחר ומלקיחה והלאה על ידי כהן • אל כלי חרס • שלא נשתמש
 בו • על מים חיים • ושער חכמים וזכרונו לברכה שברביעית מים ניכר דם
 הצפור וראיה מדכתי' בתריה בדם הצפור השחטה על המים מבאין שצריך שיהיו
 ביכרי' הדם והמים • הצפור השחטה • היא היתה נקברת שהרי הית' אמרה
 בהנא' • והזה על המטהר • חכמים וזכרונו לברכה אמרו שהחז' הזאת היתה
 לאחר ז' • באלו הורות שרפא הצרוע' ואינו מחויב עוד בעפוש • על פני השדה •
 ולא כנגד ים או מדבר' ובשעת ההואה היו קושרי' ראשי האגפיי' ונכ ורגלי' העוף
 כדי שלא יפרכ בלואין שהכהן יהיה המז' ולא העוף • וישב מחוץ לאלו • מלמד
 שאסור בתשמיש המזה דאין אלו אלא אשתו כד'א שובו לבס' לאהליכם • כי
 המשגל יחליט חוס הטבע ובאלו ישוב לחלי • ואין הדין כהג' באשה כי היא
 מותרת בתשמיש המטה • ורחץ במים • במי מ'ס רמו' למ' קאה שעור מקוה •
 וכל מקום שכ' מים קתם ר'ל מי מקוה • במים חיים הם מי מעין • וכבשה אחת
 איננה עולה דהא העולה זכר תמים • והעמיד הכהן וגו' ואתם • ר'ל שיתר
 הדברי' יהיו מוכני' עם • לפני יי' • פירשי' בשער ניקנור וק' היאך יכול המצורע
 לעמוד תחת השער וחלל השער מן העורה • כבר תרצו חכמים וזכרונו לברכה
 שלוח לא נתקדשו לפי שהמצורעי' מוגיניס תחתיה ומוכיביס שמה בהונת ידיהם
 ורגליהם • וכל שערי ירושלים לא נתקדשו מפני שהמצורעי' מוגיניס תחתיהם
 בחמה מפני החמה ובגשמי' מפני הגשמים • ונבחר השער ההוא למצורע מפני
 הפרכוס שהוא דרך לכל הככבי' עם כמו שפירשי' לגבי הקוטה • והמצורע צריך
 לפרס עזמו כד'א ועמא טמא יקרא • ושחט את הכבש • ולכן הנאכל ממנו
 היה נאכל לפני' מן הקלעי' לזכרי' כהונה כי הוא קדש קדשים • ודינו כדין תורת
 האשם שכ' כי כחטאת כאשם • מדם האשם ונתן • לא ביארה התורה אם הדם
 ניתן ראשון על המזבח או על המטהר • והקברא מתנת שיהיה ראשון למזבח •
 שכן מצינו במשה • שחני' הדם ורק ראשונה על המזבח • ואח' חני' הכותר ורק

על העם כשהביאם בכרות : גם התור' ביארה כדבר השמן ומזונו כוכל ללמוד :
 על תנן ועומה ועל בהן : מכבדן ראשו לעזרה כדי שלא יפכל הדם כשינא חזק
 לעזרה יוכן ידו והגלגל וכתבתי ב' איברי' אלנו שלא יאטום עוד אזנו משמוע
 תורה והיה שהיה נקי בפנים : על כף כהן השמאלית : ולא אמר על כפו למדנו
 שאם נתנו על כף כהן אחר שאינו משכב : וכפר עליו : נא' באשם בחטאת
 מוכחה ועולה בכל א' וכפר עליו : האשם יכפר על עונותיו קודם נגעו : והחטאת
 אזלי' בימי נגעו נתן תפלה לאלהים : והעולה והמנחה יהיה לו כפר כפש טיובל
 לבא אל המקדש : וכפר עליו הכהן וטהר : והרי כבה בלמוד ורחן בשרו במיט
 וטהר : אלא הטהר' ה' לחולין : והשנית לקדש ומקדש : ואשם דל' הולא' בקמון
 ומנא' גם דל' כגוף מדוע את' כבה דל' בן המלך : ולבן הוקיף ואין ידו משגת
 שהוא ביהם הדלות : כי תבאו אל ארץ כנען : כנגעו אדם וכלים לא נא' כי
 יתבאו לפי שהיו כהני' אף במדבר' אבל בבתי' לא היה בהם הנגע עד בואם
 לא' כמו שדרשו חז"ל : וכתתי' : להורות כי ידה' עשתה זאת ולא הטבע' : ומה
 דהשו' חז"ל מה שדרשו מדלל' בתיב נגע זרעת כי תהיה בבתיים : או הטעם לפי
 שהכנעני' באהיו מתחילי' לבנות בית אומרי' היה בשם לוס פלוגי' ואל על הבית
 דוח הטומא' לכך הקדוש ברוך הוא מנגע הבית כדי שיתן לכפר דוח טומאה זמן
 הארץ : ורש' שפירש' בשורה היא להם וכולו קשה וכי בשורה היא להם שילכו
 נעים ונדים מ' שנה במדבר' : ומ' לומר דאיחור המדבר היתה קשה שהטמאנו
 באומות דאלו היו באוש עליהם פתאום היו משליכי' גם את הכל לימים וההלות
 ולא היה לישראל תועלת : וככה היה להם זמן להטמין כחשבם להניח : ארץ
 אחותי' : ולא בירושלם שאינה מטמא' כנגעי' לפי שלא כתחלקה לשבטים ואינה
 אחוזה לאיש מיוחד שיתכן עליה וכל אשר לו הבית : אשר לו הבית : כי זה האיש
 לא ידע כי לה' הארץ ומלוואה והרי הוא בבית של שכירות ואסדר בבית של
 שכירות אינו קובע בה אפילו מקמרה : וזה האיש חשב שהבית שלו הרלו הקדוש
 ברוך הוא שטע בחשבוכו וכי הכל שלו : ולזה נתכוונו חז"ל שאמרו מי שבתו מיוחד
 לו רנוסם שהוא איש רע עין נאיו מכתם אורחי' תוך ביתו וכפי פשוטו אחר אשר
 לו הבית דהיינו לאחר חלוק שכל אחד מביה שלו : כנגע נראה לי : מכאן אזל
 לומר לשוקן לומר איני יודע : שלא יאמה האדם טומאה אפילו בדבר שבתור לו
 וראי' : וכמדבר' וכל אשר לו הבית זה הקדוש ברוך הוא : והגיד אל הכהן זה
 יבאיש' כנגע נראה לי והו' הנלם שהעמיד מנשה בהיכל : ופכו את הבית'
 מאחרי' לראות הנגע כדי שלא יגיע צער וזק' לבעל הבית : וכן נגעו אדם לא
 היו רואים בשבת ויט' כדי שלא ינטער ביום שמחה : שפעירות ומראיהן שכל'
 ומראים שכל הוא פירוש לשקיערות : וכן דקדקתי מדברי הרמב"ם אל שבת
 בפירוש ט' מהלכות זרעת במזב' הכהן עראה הנגע שוקע וקרק' אלא במד'

וזבולו ואלו כדמראיהן שכל לא קאמר מידי טמ הוא פירושו דראשון הוא
 ולילה הזאת אין עוד ריע במקרא והלדק מפירש שחור לא ישר בעיני והוא
 מתנגד ללכ מפירשו מקצועות : בקירות הבית : באחת מקירות הבית כמו
 יקבר בערי הגלעד ואמר בקירות ולא בבית גגול : וחלוצאת האבנים : הוא
 ושכנו שכן או לרשע או לשכנו : אל מקום טמא : באולי מקום מיוחד שמשלכי
 שמה הנבלות : ופירשי הוא האמתי עם תב : יקציע : מגורת יעשהו במקצועות
 והוא הכן פלאכה בלעז : ולקחו אבנים אחרות : התורה אמרה בחלון האבנים
 והשלכתם ושפיכת העפר וקציעה ולקחת אבנים והבאתם הכל בלשון רבים :
 ולקחת העפר והטיחה כלשון יחיד ללמד שאם היה זה הכותל משותף לביתו
 ולביתו אחרו שניהם מטפלים בכל זה וזאת לקחת עפר אחר והטיחה : שאין
 מטפל בו אלא בעל הבית שראה הנגע : ועפר אחר יקח : כל עפר במשפט
 אפילו מדר אפילו חרבית פירש מדר קוונות אדמה : ואם טוב גו : עיין בפירש
 הרמזין אשר תיקן עי הדחק עיני הכתובים והפוכים באמרו כמתנול כיא
 אפטר לחתוך הפקוקי בקורדוס להקדים ולאחר בדבר שאינו כלל באשמועות :
 וטמא עד הערב : פירשי וכולו אפילו שהיה בכדי אכילת פרס : הפרס הוא חגי
 וכר משלש לקב : והקב ד' לוגים : והלוג ו' ביצים : כמזל שהקב בר' ביצים
 והכבר ח' ביצים ומחציתו ד' : וכבר על הבית : הכפר הזאת ככפור המשולחת
 שיאם הזכור כל עונותיו אל מחוץ לעיר אל פני השדה וכענין שער : המשתלח :
 ולנתק : עשה פרט אל הנתק לפי שאינו נגע רק נשירת עפר : זכ מכשרה
 כנוי לערות הזכר ודברה תורה בלשון קנייה : מווכו טומאת : כוכר בפקוק
 ב' פעמי יובה רמז : לשלש ראיות שתיים לטומאה ושלישית לקרבן : וכמה שער
 ראיה חזל קבלהו הלכ' למשה מסיני בדי טבילת האדם וספוגו אחר הטבילה :
 רצונם שלא יגע שער הראיה האחת לשער טבילה וספוג : ואם נמשכה הראיה
 יותר מזה השיעור זו היא ראיה שניה : ואם נכפל השיעור זו היא ראיה שלישית
 וראיה ראשונה היא שכבת זרע : וכל הכלי : לרבות מה שאין לו בית קבול מה
 שאין כן בנגעים : ואם אשר יגע במשכו : דוקא אדם הנגע במשכו מטמא
 בגדים ואין משכו הנגע במשכו מטמא בגדים : וכי ירוק : שהזיבה מהחלאים
 הנדבקים : וכך דעת גלונים בנזכוריה אשר היא הזיבה : וזל אמרו אין לי אלא
 רחוק ביחו וכיעבו מי אף שלו וכיין תל : וכי ירוק : וזו מוקף : וכל המרכב : חזל
 אמרו הוא גברא דאוכפ דכהדי דרכיב : ואחית ידיה עליה : והנשא אותם :
 דבר תמוה מצאתי בלכ וזל עליונו של זכ מלך דמטמא תל : והנשא קרי ביה
 והנשא : רצונו שכפי המקורת שכת' חסר לומר ואנחנו עליונו של זכ וכפי המקרא
 לגופיה אנטיך לנשא : ומפסתי בכל מקורת שלנו ומצאתנו מלא ואדרבא במקר
 עליו לית ומלא : וכל אשר יע : כמטא והנישו כלשון גביעה לומר שאינו מטמא
 במשא

במשאל אלל בנגלה מוכחו מדכתיב בתורה וידיו לא שטף דומיא דידיו מה ידיו
 בנגלה אף כל דבר שימשל נרץ שיהיה בנגלה מוכחו ונקט ידיו משום דקתם
 ידים עםקניות הם ולכ מגולות וכן אף בית הקתרים טעון טכולה דומיא דידיו
 אף על גב דאמרינן מעשה וטכולה שפחתו של ר' וכמנא לה ענש בין שניה
 והצריכה ר' טבילה שנית התם משום חגיגה הויא וכדר' ארא דאר זרא כל
 הראוי לטילה אף בילה מעבכתו רבית הקתרים דלא בעו ביאת מיס אינו אלל
 כפראויין לביאת מיס דלית בהו דבר החוצץ : טטף במיס הטבילה תקרא
 שטיפה ואמרו למדו חזל איקור חגיגה : וכי יטהר הזב כמוורת עברה ותטהרם
 וכן זה טהור רבנו שידכך מעפשו היורד מהכשר דאי אפשר לומר שיטהר
 מימם מוטומאתו דלאכ מלי וכבם בגדיו אחר שכבר נטהר : ואיש כי תנא ממונו
 ולא הקטן והוא בן ט' שנים יוים אחד : שכבת זרע טעם טומאת שכבת זרע
 בטע' טומאת המת כי אולו היה ראוי להולדה : ואשה אשר ישכב איש מללא
 גזרה התורה נס על רחינת הכהנים מכאן אקמכת לדברים חזל אני כבגדי וביא
 בבגדה יוציא ויתן כתובה : ואשה כי תהיה זבה אפילו קטנה כי היא ראויה
 להיות זבה : וכל אשר תשכב הזכיר באשה משכב ומושב ויהי מרכס ולא זכרו
 לפי שיש בו פסוק רגלים והוא דבר ערוה באשה כמו שהזכיר הנכוי וטפקקי
 רגליך לכל עובר : ואם שכב ישכב אף על פי שלא הוגי שכבת זרע שלא
 הזכירו הכתו כדרכו ותהי נדתה עליו כי רעתה חולי ההתדבק ולכן תמיד
 ענדה הזכיר טומא שהיא כאיש המצורע אשר טומאה לו בגופו ומתדבק ולכן
 הפוכב עם הכרה תהי נדת עליו : וספרה לה מה שהאשה איב מברכת על
 זו הספיר כמו בעומר לפי שאם תראה בתוך הו קותרת מה טקפרה ויהיה ברכ
 לטילה : בטמאם את משכני מכהן שאין ישראל מוהרי מכלי לטמא עצמם
 רק שלא יכנסו למקדש כהיות טמאים וולתי ברנל הם מחויבי שלא לטמא עצמם
 והדוה בכרת : משען ולכי דוי שמצטערת להפרר מבעלה : אשר ישכב עם
 טמאה כמו עם היולדת או זבה קטנה כי הכרה כבר הזכירה :

לאלהים אשתחיה אקור ואכרע : שקיימתי פרשת מצורע :

אחרי מות כתיב למעלה ולאיש אשר ישכב את טמאה ובמין ליה אחרי
 מות רמו למה שאמרו חכמים זכרוכם לכרבה היה משמש
 עם הטהור ואמר לו נטמאתי לא יפרו ממנה אלל אחרי מות האבר ולא באבר
 חי : אחרי מות גו וימותו כלו משעה שחטאו נקראו מתים ולאמר ומות
 עת בפועל כי מיתת חטא היא מיתה בכח קרובה לזאת בפועל או אמר
 וימותו שמתו שתי מיתות אחת לפניו ואחת שלא היו להם במים ומי שאין לו בני

השוב כמות ההד' וכנים לא היו להם יי שני בני אהרן כדכ ואכיהו מצני ליה
ואתו אדעיש שהם בני אהרן אלא לפי שער עתה לא היה ברשות להקטיר כז
אם ברשות אביהם והמה רצו להשתמש ככהו גדולה ורחוק השעה קודם הזמן
ולכן בקרבנתם לפני יי בלא זמנם וימותו : בקרבנתם לפני יי להיות כי תמהו על
קבת מיתתם כמו שאמר משה הוא אשר דבר יי וגו' רצונו שכך הית גורתו ית לכן
ביאה בבאן קבת מיתת' שהוא התקדשות לכד ומעלה יהוה שטיה הכתולא אמה
בהקריב כמו שאמר במקומ' אחרי אלא בא הכתוב ללמד על מעלת שני בני אהרן
שהיו קרובי אל יי ולכן הקדוש ברך הוא דקדק עמו' כמו שאזל לדיקי הקדוש ברך
הוא מדקדק עמהם בחוטו השער' וזלה כוון לונקלות שתרג' בקרביהו הקוף קמונ'
דבה אל אהרן קשה למה לא אמר אל אהרן ואל בניו ויל דאורה או אינה אלא לפני
ולפני נשם לא היה לכנס אפי' לכב רק אחת בט' וממילא הבני' בראות' מה נורא
המקום ההוא יהיו אהרן ועומדי' : ואל יבא אף על פי שאת' אינך בכל יבא אהרן
אינו כן כי אפי' ביום כפורה' ענמו לא יבא בכל עת רק על פי התפלים המפורשים
בפרשה : ובשאר הזמני' הקור' אפי' עס התנא' והטעם כי בדבר המוגבל כל יתנו
האנשי' אליה' לב וכונ' וראיה מהתכל' שאנו מתפללי' כי על הרוח הוא כפי האנשי'
כמוות אנשי' מלומדה וכפשי' יודעת מאד : אל הקדש מביא לפרכת' והוא קדשי'
הקדשי' כי בענין ענין הקטור כדי שלא יוזן עיניו מן השכיב' ארש' ירמו להשב' הכוונ'
על ידי שפע אליה' כי כמו שלא יושג המוחש לחוש בהיו' שכן מפסיק בנייה' בן הענין
בהשב' אלקית : בואת' כמינ' בואת עמד הבית וכן פירש' ומה שדייק עתה באקום
הזה מכא' מקומו' דכת' בואת' משו' דקש' ליה דהלל כיה דהרי פר לשון וכח' כמינ'
בואת' כן מקפר קדוש גם שמי' רמו שהמכוון בקדוש ושמוע כאלו נכנס לפני
ולפנים : כתנת בד קדש פירשי' שבבגדי זהב לא היה נכנס דאין קטגור' נעשה
קטגור' יב' ראה' כד כריך והא איבא ארון כפרת כרובים ומוחה' ומשני חוטא'
שאני' : בדי' בגדי' לוכן מורה על הנקיות מחטא' כד' אס יהיו חטאכם כשני' וגו'
וכן נראה ענינו' מלשון של' והורית' : ולכן לא יכנס לפני ולפנים כי אס בבגדי'
לוכן בגדי' קדש שהיו נקני' מרמו תרומת הלשכה : ולכטם יבלו גם מלמד
שטעונים גמיה : ומאת' בל עדת' מחזיי השקלים היו נקיים גם אליו : את שני
השעירים חקר כתי' מלמד שגיו פוים במראה ובקומה' וענין השעירים רמו
ליעקב ועשו וניתן מקום להדרש בו דרוש וקבל' שכה' ובפרט שער עו'אל הנשאל
כל עונות ישראל' בכה הגלות ממרק את עונותינו' ודוק בכל פרט ופרט
במועשה הזה כי יאות לכונ' זאת' וכן כל מאמרי חכמים וכוונם לפרכה' בדרוש
הזה : גורלות כפי הפשט טעם הגורלות כדי שלא יחדשו שהשקויה מתחלה
משקה מגורם לתלוש איבריו כהיה' חנות רכ' אלו טרפות' ואין לחשוב כי השקו'
שניהם כי חלילה להם להקריב להקדוש כהן הוא משחת כל שאין כמוה חיה

טרפה

סרכה * גם הוא גלתת טעם לכפרת הפשעי ואפי' המזידיס להורות כי לא מרוע
 כחירתם נהיה הדבר ושהחטא הוא התפקדות * אלא מצד חוץ אומרם ורוע
 תכונתם הטבעית מעלה כן בגורלם מתחלת יצירת וכמו שכתב הרב המורה
 פ' לב' חלק ג' שהמונים יולידות כונות בכפם כי מי שהיה חס ביותר אי אפשר
 שיהיה ירא שמים וכן * גורל אחד לני * תרג' אונקלוס לשמא דיי' אכל אלל עזאל
 תרגם לעזאל ולא לשמא דעזאל * דרשנו וקבל עבר כי הוא פיוון לקורו * וכמו
 שישראל היו עושים רנונו של מקום היה תמיד הגורל עולה בימין * ופיוניך ימין יי
 רואמה * לאועול * כתב הרמב"ע בהיותך בין גג' תדעהו * והרימין כתב ולא
 רכיל מגלה סוד פרמו לולל יזכור עוד את זכיהם לשעירים שהוא לג' פסוקים
 אחרו זה הפסוק * ואחריו כמו כל מפרשי אכן עורא * ויכל להיות שהוא לג' פסוקים
 לכל אלה * אך הזנו הוא שהמלה שתי מלות עזאל לשון קשה טהרה * וכן ויעקב
 קרא לו גלעד רנונו קרא הגל עד * וכן עזאל שבה בונה לשתי מלות * והקור
 הוא כפרות המלה וכן מפרשו בעל הפא"ג בעצמאקא * ר"ט * וכפר בעדה וכפר
 ביתו * כ"ד * לכלול גם שאר הבתים עמו טהרה ראשון לא היתה רק על עצמו וככה
 ביתו והכהני' נקראים ביתו כלל * בית אהרן כרכו י"ג * וכפר * ילפינן כפרה
 וכפרה משעיר מה להלן ודוי דברים אף באן ודוי דברים * ולקח מלא המחת גחלי
 אש * חכמים וכוונס לברכה אמרו כלי חכמה הקטרת הית מעבודות הקשות
 שבו מקדש שכל כרי שלא יהיו לו כפאי לזון ענינו מן השכינה * ולכן תקנו מקדש
 ובוואו ימים הקטרת כל זה לבונה הנוכרת * וזה הים טעות הדוקים כי לבך היו
 ינותנים בפניהם בדי לזון עיניהם מן השכינה * וכבר ספרו חכמים וברונס לברכה
 ימעטה מן דהוקי שביצאתו כונף * דקה * פירש רש"י שערב יום כפורים מחזירין
 אל המכתשת וכו' קשה דילמא ביום כפורים עצמו דהיי אפילו לגבי הדיינו מותר
 לצבתו בשמים ביום טוב ופוסם דאפיגוס ועמם כל שכן לגבי שכינה אף על גב
 דלא היו יום כפורים ויש לומר מדלא כתב ושחך אות הדק משמע דקה שכבר היא
 דקה יותר משמים הכהוגי * ועשהו חשאת * הגורל * זכקה ענין הקטרת * וגו'
 ולא יוחי לפי שישראל היו מליין על הקטרת בעל ידו מתו בדרב ונאביה * לכן
 אמר כי אהרן ימות אס יבא אל הקדש בלתי קטרת * שבע פעמים * לכפה על
 פוגמה יצר הרע שנקראו לו שבע שמות * השכן אתם בתוך שאלתם * זה היה
 יאמכת דר' יהוד' ראמר מסכבין דברר המקבל טומאה לגבי סוכ' אף על גב
 דלאין הלכ' כמותו * וכל ארס * דרשו בירושלמי אפי' אותם שפאר בהם ורמות
 פניהם בני אדם ולכן אמר ארס ולא ארס * ולקבה זאת שאר המגורס הדם על
 הרובד הד' כי עד פה מקום גבולו ולא יעבור * וכל זה כרי שיוטלס לו
 ההתבודדות * והיה עליו מן ההם * עליו ממש ולא בקמרות * וטהרו * על טהרת
 של מוכח דהיינו על גגו שכן שרפי קירין הגג דהו' אלה * וכפה על המקדש

מטומאות וגו' מה ששינה בכהני שלא אמר רק וכפר בעדו וכעד בותו בקצור הוא
למעלתם בתורה ובעיון לכן יהיו חטאיהם מועטם וקלים : וזאת היא הקבה גב'
שהפר עם ודוויו מכפר הכהני לכל העברות : והישראליו ענטרכו שעיר המשתלח
ואל תשיכני הרי נמצאו בבית שני כהני ראשי כי התורה תדבר מזד המוציאות
הראוי שיהיה בו לא מזד הכועל : וטהרו וקדשו : וטהרו בפני וקדשו בחון :
את השעיר החי : בקבול והשני בפתח הילל ופי' ההשב אשב : את שתי ידיו :
זה בנין אב לכל הקמיכות שיהיו בשתי ידים : או הוסיף שתי לרמוז שזריבה
סתהיה ככל כחו שהרי ידיו לשון רבים : וכתן אותם על ראש השעיר : לא נא'
בכל הקרככות בלשון הזה מפני שהקרבן לרצון על אשיו : והם ערנים ומכפרי'
ואכל זה שאינו לני' אינו אלא ליפא עונותם ומלאך רע בעל כרחו יענה : אמן :
עבדות וטהאל קנייס מכל חטא וכפע כי הוא יטא חטאם באשר אחר שיסורו
מישראל יהיו כאלו נתוני' על ראש השעיר ללך במקום אשר לא יוכרו ולא יפקדו
לא יעלו על לב לעולם ולכן שניה לומר לשון כתיבה : ושלא כיה' כמו שהיה
תכף לקמי' שחיטה בשאר הקרככות כך היה תכף לקמי' שלום : איש עתי :
איש מוכן לך : שהלכו עם עתים הרבה ושרשו עות ואין לו ריע במקרא רק
לדעת לעות את יעק' והרד' חבר עמו כל עת ועת : וכדומה לי היותו
משמש אחר : או איש שרוב הרגלו ללך במדברות ולא ימתן שכל עת הוא ככון לו
או ימטיה או יטיב הרוח : או עתי אף בשבת אף בטומא : ובפפר הזהר איש
עתי בהנא הזה אשתמודע פיה חד עינא יתיר מאחרא פורת דעל אינא
מתכנין בשערין קגילין ומכחלל עינא ולא מסתכל במישר האי הוא בר נש זמין
להאי : ונשא השעיר : זה עשו טכאמר הן עשו אחי איש אער : את כל עונתם
זה יעקב קרי ביה עונות תם דכתי' ויעקב איש תם : ונא אהרן אל אהל
מועד : על כרחך מקרא אומר לרשני כי לא יתכן שינה שיבא אהרן אל אהל
מועד לפשוט עם בגדיו ולעמוד ערום בהיכל ולהניח הדגדים עם לרקבן אלא
ביאה זו להוצאת כף ומחת והכתוב לא נכתב על הקדר שהיה ראוי להיות אחר
שזיכת סר ושעור : וכי תימא ביא' זו ריקנות הית' דויח הכף והאמת עד שנה
אחרת ואו בבואו להקטור וניאס : נוכל לתקן דאינו דרך כבוד כלפי מעלה
להניח שנה אחת לכני ולפני המחת והכף : במי במקו' קדוש שלא יהא נרא' כמניח
העבוד ויונא : והמשלח וגו' יבכס בגדיו : לא נקרא משלח עד שיהיה חזן לעיר
ולכן אינו מטמא בגדי' עד שיהיה חזן לעיר : והניחם עם : מכלן שאקורי בהנאה
וכן כתב הרמב"ם זכרונו לברכה : ואחרי כן יבא אל המח' : רצוני אחרי הערב
שמש וכן השרף את הכר' ומכמים זכרונו לברכה דרשו על והניחם עם כי אות'
הבגדים היו שוים יח מכה קמך לרבר בנחם אותיות מכה : וניא אל
מוחזן המוציא : שרבו : אמר כלשון רבים ואחרי כן אמר והשרף כלשון יחיד

ללמוד שאלם הביט נתעקקו בדבר השרפה אינו מטמא רק המצית האור עבדים
עצמם והוא טמא מצינית ברובו: תענו את כפשת יבם: שהכונה בכל הגממות
הוא לענוי נפש: בעשור לחרש: והעשירי תמיד קדש לוי: כי ביו הזה: מכאן
למדנו שהיום מכפר אף על פי שאין בית המקדש כי עקר הכפרה הוא התשובה
והזנו וכמו ששאל ר' מתיאל בן חרש: יכפר: באופן שהאנשים לא יתאשו מן
התשוב וכן כונת המשורר כי עמך הקלימה למען תורא: ורצונו במלת ביזם
שהקדוש ברוך הוא משתף רחמים בדין כמו דאמרת ביזם עשות יי' אליהם ארץ
ושמים: יכפר: יכפר מבעי ליה אלא שב על המקטרט ובאז שאמרו חכמים
זכרוכם לברכה: לכפי "תטהרו" מעבירות שכן אדם למקום ויהי כמו שלא
חטא מעולם: וכונת הטהר מבית ומבחוץ: מכל חטאתיכ: כמו וכל
הארץ באו מזרימה: רצונו מרוב חטאתיכ: כי יש כמה עבדות שאין יוס
כיכור וכפר והוא כמו אקפרה כל תהלתך: אל משה לאמרי: כל לאמר
אל משה דגושה הלמד ואלא אהרן רפויה דרוש וקבל שבר: או אשר ישחט מחון
למחנה חן למח' ישראל ובקדשי הבתוכ מודבר: ואמר אשר ישחט ולא המולק
עוף שאינו בגדר השמיט אבל דומה לבחורה בעשות חן לעורה: להקריב קרבן
כרע לבעלי מומי שאינם ראוי לקרבן: דם יחשב: רצונו אף על פי שכל בעל
חי וולתי אדם עשיתי דמם במים פני כירק עאב כתתי לכם את כל: מכל מקום
אם ישחטנו מחון למחנה יחשב בשופך דמים: על פני הטהר: כל מה שהוא
חן למקום המוגבל יחשב על פני הטהר: לשעירים: השדים נקראו שעירש
ופני שהשדים מיוחסים לכוכב שבת זכותו גדי: זהה ד' כי שנקראו שעירי לפי
שקראו כשעירי: למאמונים בס: עיין בהר"ב בדבר מציאות השדים כי ככוכב
דבר בדרוש הזה: ובאה המצוה הזאת במקום הזה להורות ששעיר המשתלם
אינו תקרובת: אשר הם זנים: שכל מי שמאמין בס הוא זונה מתחת אלהיו כי
יחשוב שיש מי שישטב וירע מכלעדי יי' ית: חקת עולם: שב על ולא יובחו את
זכיהם לשעירי: ולפי זה הכי יהיה מצות לא תעשה: וכן איתא בספרי והביאם
לוי: ומצות עשה מצות לא תעשה מניין תלמוד לומר ולא יובחו עוד זכיהם
לשעירי: והראובן זכרונו לברכה לא מנאו: ובאולי דעתו כי חקת עולם שב על
שפטי קדשי בחון ומלת עוד מורה שהדין עמו: וצ"ע: אשר יעלה עולה:
כירש השי לתייב על המקריב איברים בחון כשחט בחון: גירת הרב המורה
כשחט בחון וכמוקו עמו עיין עליו: ואל פתח אהל מועד: מכאן למדנו שכתב
היון אף על פי שלא היה קרב על המזבח אם עשה אותו בחון חייב שהיה ראוי
לכא אל אהל מועד: שכן בקדש הקדש שבר לוי: ונתתי פני פירש השי מענין
פנאי מפני שנתנית פנים בכל מקום הוא לטובה וכאן לרעה: כי נפש הבשר
ברש: שהדס הוא כלי לנפש להוביל בו החוס הטכעי והמזון לחלקי הגוף ולה

ימות העל חי בהמתק הדם ולפי שזכר מרכב ומושב הרוח המיוני לכן צויתי
 לתת על המונח לכפר על נפשתיכ' נפש תחת נפש על כן וגו' היא הקבה
 מאקרתו הדם כי להיות הבהמה נקדחת תמורת האדם לא יוכל האדם להקריב
 זמנו דבר נפשי ממושב כי אים הדם : ואני נתתי : ואם ישאל השואל למה
 באקר לכ דם חיה ועוף : נאיבהו שאקור משום דילמא אתי למקרך בדם בהמה :
 בדם היא : וקדמאה ובראה קהין היא לשון נקבה ותרין מציען הוא לשון זכר :
 ומיונד נקבה תקוב גבר : כי הדם הוא בנפש : ואין ראוי שתאכל הנפש נפש
 כי הנאכל ישוכולהאכל והיו לכשר אחד לכ באכול הדם תשוב נפש האדם קרוב
 לנפש הבהמה : כי צוד גיד : והוא הרין ולכלתי נזודים אלא שדבר הכתוב פני
 דמיונותיה הרעים בזמן ההוא שיצדו חיה או עוף להיותם מדברים ויחשבו שיהיו
 השדים מזד זה יותר נהני זמנו : אשר יאכל ושפך : דוקא שחיטת המותרת
 באכילה אבל שחט וכתכל אינו צריך לכקות : וכמה בעפר משום חשר הרואי
 שלא יחשבו שחטו לשם עבודת כוכבי מזלות : וצריך שיהיה עפר למטה
 ולמעלה : דמו בנפשו : בנפשו במו ברזל באש בנפשו : שבעי נפש כי נוף בעל
 נפש יקרא נפש : כי נפש כל בשר דמו הוא : הזכיר ב' דברים בדם והם טעם
 אחר : אמר כי הנפש בשר בדם היא : ואחכ הפך ואמר כי נפש כל בשר דמו
 בנפשו : לומר כי יתהפכו במשא : כי הנפש בדם והדם בנפש ושניהם מעורכים
 יחד כיון המוגז במים שהין במים והמים ביין כל אחד בחבירו : ואחכ פירש כי
 הדם הוא הנפש עצמו לומר שהיו לכשר אחד ולא יתפרדו לא יוצא דם בלא נפש
 ולא נפש בלא דם כי ידוע ברוח אשר תחלתו מן הלב שהוא היולי לרוחות כלם :
 מומנו יבא הין שעושה הדם והדם הוא המוליד והמקיימו כענין החומר עם
 הצורה בכל בעלי הגוף שלא יוצא הא' בלי חברו : ולהיות כי המזון הנלקח
 משתנה בשנים ועבולי רבים אם באנטומכ' ואחכ בכד ואחכ באיברים עד
 שישוב אל טבע הזון : אמנם הדם להיותו דבר מבושל לא יצטרך לעכולי רבים
 ביותר ההונות : וכאשר יקח הטבע אותו כמו שהוא מבלי עכול אחר יתמוג דם
 האדם בדם הבהמה ונפשו החיונית בתאוותיה תתעב' בנפש הבהמה וזהו
 השכל הנשבע אליה תחשך ויפתק אל מוגז טבע נפש הבהמית : ולכן אמר כי
 נפש וגו' ואומר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו : באלו אמר שאקר להם הדם
 למען לא תתערב הנפש הבהמית עם הנפש האנושית : אשר תאכל נבלה
 גורפה : הגורפה שנתבלה ולא שחטה רצוני שיהיו שניהם יחד שהטרפה לא
 תטמא במגע : ואמרת אליהם אני ה' אליהם : תאמר אליהם בשמי כי ישראל
 אחרי ראו מה טראו : ידעו כי רוח ה' דכה בן ומלתו על לשונכי וכן והיה אם שמוע
 תשמוע אל מצותי וגו' וכתתי מער ארצכם : וכדאי הוא לא יתן המער אך בשם
 ה' ידבר : במועשה ארץ מזרים וכמעשה : לא במנהג המקום שזאלתם משם
 ולא

ולא כמנהג העולם שתבואו . כי כן דרך העולם . כמו שאמרו חכמים זכרונו
 לברכה במדרש אולת לקרתה אול בנימוק . וכמו שאמרו כותני עליו חומרי
 המקום וכו' לזה הזהיר ישראל שלא ילכו לא בדרך הזה ולא אותנו שהיה נתתי לכם
 חקים ומשפטי . ומעשה המצוה שהיו שטופי ומה כמו דאמרת וזרמת קומי
 והמתם הנא במצרי . ומעשה ארץ כנען היא עבודת כו"ם וזבח השעירים
 שהזכיר . את חקתי מנות שבין אדם למקום . ומשפטי מונס שבין אדם
 לחברו כי משפטי אלו הדינים המדיניים ולכן כתב וחי בהם כי הדינים ניתנו
 לישוב המדינות ואלו מין האנושי וכן ביחזקאל הזכיר פעמי רבות במשפטו ומי
 בהם . ודברי המתרגם ידועי ורזוני שיש במנות קבלות אס' מזד' עזמ' אס' מזד'
 מעלות המצוות . מזד' עזמס' אמר וחי בהם לחיי' עלמא . מזד' מעלת המצוה
 אמר אמי ה' . ולזה דרשו חז"ל האדם . כהני לים ישראלים לא באמר אלא האדם
 אפילו כותי העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול . רזנס כי המצוה והתורה
 קבולות מזד' עזמס' . ולפי שהתורה נקרא' תנויה שמתשת כחושל אדם לכך
 אמר הכתוב שאל ידאג כי יחיה בהם . או וחי בהם רזנס כי באמצעות התורה
 ישוב האדם כמולאך וכמו שדרשו ז"ל גדולים זדיקים ממלאכי השרת דכתי' כי לא
 יראני האדם וחי אפילו מלאכי השרת שהם נכחיים או אמה אמי ה' כמו שאין בי
 שנוי לעולם כך חקותי ומשפטו לא ישתנו . ואיתא במדרש חקותי אלו המדרשים .
 ובאולי מכאן יצא להם ז"ל אין משיבין על הדרש כמו שאין משיבי על החקים .
 לא תקרבו לגלת ערוה . שלא תאמר זאת היא קרובתי כדי לבא לכלל גלוי
 ערוה . וכפי פשוטו הוא כנוי למטגל כמו ואקרב אל הכביאה . וחייב הבא על
 עריות בהכנסת עטרה אפילו לא נגמר הביאה מה שאין כן בשפחה חרוכה ולכן
 כתב בלשון קריב . ורש' פירש שאמר בלשון רבים להזהיר על הנקבה כוכה .
 אף על גב דקל' הסוה הכתוב איש לאשה לכל עונשי שבתור מ"מ היה אמונא
 בעילת עריות אינו נוסף באשה שפועל האשה שתבעל ופועל האיש לבעול
 והכתוב הזהיר שלא לבעול לכך אינטרין רבעיל לחיים גס האשה . ערות אבין .
 זו אשת אבין ומה שחזר ואמר ערות אשת אבין לרבות לאחר מית' וזהו אפילו
 דר' יהוד' ואפילו דרבין זה משכב זכור ולענין שאם עשה בשוגג חייב ב' חטאות .
 וערות אמן . לפי פשוטו לאו אחד הוא כי כבאנו על האם יגלה ערות אביו וערות
 אמו . או מולדת חזן . אמה בבת אמו שהיא אקורה לו בין שכולד' לו מן השואבין
 בין שכולדה לו מן הזכות או ממורת . ערות בת בתך . התורה שתקא מבתו
 כאלו תאמר כי לגודל הזנות בזה אצל כל האנושים לא תצטרך התורה להזכיר
 זה . שארה הנה ומה היא . רזנס איכס כשואים לאישות אבל היא ומה למלאות
 רוב כולמוס תאותו . וכמו שהמחשב' ההגו' תקרא' מוימה כן הזנות הפעשה
 שמחשב' רעה יקרא ומה . ואמר ומה באשה ובתה ואשה ומה כי כשישכב עם

אחת שהיא אשתו יחשוב באחרת מפני קורבתם ודמיון * ואוכפלוס תרגם ענת
חטאין כי דגשות המס להבלעת אות הכפל על משקל הבה שטרשו קבכ גם זה
הוא טרשו זמם מלשון ועשיתם כאשר זמם * וחזל אמרו זו מה היא כלו היותו מן
התימיה היות כמזל נבלה כזאת : בחייה * ולא לאחר מית * מה שאין כן בשאר
קרובות אשתו * ומזה גדולה היא לאחר מות האשה לקחת אחות אשתו למען
תגדל במיה : ולא אשה בכדת * לא הותר המשגל רק לקיום המין ומדס הכרות
אי אפשר להיות נוצר ולד כלל * אדרב' דס הכרות קס המות ימית כל חי שישת
אותו * והנה הכדה בתחלת זוכה אם תראה במראה המלוטשת ותרכה לראות
בו יראו במראה טפות אדומות כטפת דס * והנה היא כאפע הממית בהבטתו
לג שתויק בשכיבתה * וזאת האזהר' תכלול גכ היולדת דכתי' בה כימי נדת
דות * וגומר : * ואל אשת עמייתך * בארה התורה אשת איש כסוף העריות שגם
בזמני' ההס היה גכות על אל' והראיה מאברהם שאמר אחותי היא : לזרע *
אינו בתנאי שיוציא שכבת זרע שהרי חייב תכף שיתן בה שכבתו סכן כתי' כס' כי
תנא כי ימוציא איש שכב וגומר אלא להוצי' אם הכניס והוציא את האבר מת :
למלך * בכתח במקום אל' הידוע' שהית' עבודה ידועה אללס ממזרים והיא
מלכס תועבת בני עמון * והיא גכ אדרמלך סכ' שורפי' את בנייהם לאדרמלך *
ולפי שהית' עבודת מזרזים וכנעניים לכך נכתב כאן * ועבודתו הית' כדמות
מוטורת' דפוריא עיין בערך ערך שוור : * את זכר לא תשכב : * אזהר' לשוכב
ולנשכב וראיה מכת לוט שאמר' הן שכבתי אמש ולא אמרה נשכבתי * אכ
הנשכב ככלל באזהרת לא תשכב * ובאולי כונת הפסוק בבנות לוט כיהס הרבו
התנוע' להרבות העונג ולהוציא הזרע כי הזרע יבא מן התנוע' כמו הקצף בפי
הקומי' למרוצתס * והאכ לשכרותו היה כאכץ דומס ולכן אמרה הן שכבתי *
וכפך דכריותות אזהרה לנשכב מגיין * קחי ציה תשכב * וקסה לזש שבשאר
עריות אינו שואל ככה * ויש לומר דבכולהו הנשכב בהל' מן העברה : תועבה
היא * כתעב מזד עצמו : * תבל היא * מלשון תכלין שמוציא מיני לפתן למלאות
בולמוס יצרו הרע * ואו הוא מלשון בילוי והשחתה כי גם אם עוליד לא יהיה אדם
ואותו המין יהיה גכ בלתי מוליד ודבר זה ידוע לחכמי הטבע והראיה מהפרד *
ואמר בשכיבת הכלה והבהמה תכל כי באחת יתכלבלו זרע האב והבן ובשמינת
זרע האדם והבהמה והוא לשון בליה וערוב : לרבעה * מוכר הריבוע בעבור ד'
רגלי הבהמה : * אל תעמאוו בכל אלה * מאזיה שיהיה מאלה וכן דרך הלשון כל
חלב וכל דס וגומר : * ותמא הארץ * בד' דברים יטמאו הארץ בעלום : רגע *
ולד * ולינת התלוי : * ותקיא הארץ * כל מה שיקיא האדם כתעב לו ואילוי לא
ישוב עוד * וזהו מעלת אי על שאר הארצות שלא תוכל לקבול עליה עובדי
עברה כמו האנטומכא בהיות' מלאה מלחות רעות תוליד קיא ולא תוכל לקבול
אותס :

אותם: ולא תקיף הארץ: רצונו אל תחשבו שיגיע לכם העונש שתקיף אתכם הארץ כאשר קאה הגוי: אבל תתחייבו כריתת הנפשות: והוה הבדל שיגיע לכם ובין העונש שהגיע מזה לבנים כי כריתת הנפשות תהיה עורף על קיאת הארץ: והוה שפי' אחרי כן ונכרתו הנפשות שהקיא עונש הכלל וכריתת הנפשות הוא עונש הפרט שלא יארץ להם עד יום גלות הארץ: ונכרתו זגו' מוכאן נוכל ללמד השארות הנפש והתור' לא כתב' סבר הנפשות שמוכן הוא אבל הפרת שהוא כנגד הטבע כתבה אותו: והכריתה היא כענף הנכרת מן האילן: הנפשות: פי' רש' הזכר והנקבה: הרב המורחי הקשה מאי צריך האי רבויא דרתי השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה: ותיירץ מה שתיירץ גיין עליו: ואני מוסיף אי לאו רבויא ה'א דאשה פטור' דקרקע עולם היא כמו שאמר חכמים וכוונם לכרבה גבי אקתר לכך הוצרך הכתוב לרבות:

לאל ברך אתן נעימות: שקיימתי פרשת אחרי מות:

דבר אל כל שאם יפול לקצתם דבר ספק בהלכה יהיו האחרי' משיבי' להם: עדת בני ישראל: ומיין ליה קדושים תהיו רמו לכל דבר שבקדושה מצריכים להיות עשרה: וראיה ממרגלי שנקראו עדה: קדושים תהיו: ומיין ליה איש אביו ואמו תיראו שהם ילמדוהו גדר וסדר הפרישות והרחקת המותרים כי התורה לא תרצה לשער הפרטים: דרך משל הרפואות ילמדו לחולי הצד ההקו' ודקות המזון: אך לא תוכל ללמד כמות וזמן ההקזה ולא איכות ההנה: כי זה נשאר בהשערת ואומד הרופא: והתחיל הפרשה בקדושה כד'א ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש: ואתם גם בסוף הפרשה והיית' לי קדוש: באולי ביתן מקום לספק בתחלת המחשבה: וכי להמנע מן הבהמה ומן הזכור ומן העריות וכן הנוהג בכל המצות הכתובי' בואת הפרשה שהם רובם מצות שכליות קדוש יאמר לו: ולהתיר זה הספק צריך שתדע שיש הבדל גדול בין שלילת הדבר מהתואר או התחייב הפכו: דרך משל שאם תאמר זה הדבר אינו חס לא יחייב היותו קר כי יכול להיות פושר אבל כשתאמר זה הדבר הוא הפך החס או בודאי הוא קר: ליה לאחר שקיים למעלה ולא תטמאו בהם אם כן החיים הטהורי' והקדושי' הם הפך המעשי' הנוכרי': אם כן הקדושה תאמר על תכלית קצה האחרון חיי הזהירות והפרישות: וחכמים וכוונם לכרבה הרגישו זה הספק גם כן וכדבור אחד התיירוהו קדש עצמך במותר לך: גם בקדושה הזאת נרמו אקור דבור כבול פה שלא נזכר אזהרתו בתורה רק וכלל בכלל אזהרת הקדושה: איש אביו: להוציא האשה הנשואה לבעל שאיננה עוד ברשות אביה רק ברשות בעלה והראיה מהפרת נדרים: אמו ואביו: הזכור האם תחלה

שהילך זכירה תחלה: ואחרי כן שבת שמזנה על האב שהקטן ישמור את השבת
 ואחרי כן יביר הקדוש ברוך הוא: או הקדים האם שמזנה הבני: להקל בירא
 אדם לא כן באב: תיראו: התחיל ביראת הבורי: כי הבורי יקבוצרעם וינחילו
 להם הדעות האמתיות: וזאת התבונ' היא בטבע להם ללא הבת זרעם דאין אדם
 מנחיל עקר לבניו: ואם ככה בהורי קו' לשבינה המזניא אותו וזאתה ומזנה
 כבוד ומורה בה' קבה וכן באב ואם להיות כלם שותפי' באדם: הקדוש ברוך הוא
 בכפם ואב ואם בגוף: ואם שבתתי תשמורו: הזכיר שמורה בשבת ומורה במקדש
 יכול היא ירא מן המקדש תלמוד: למור את שבתתי תשמורו מה שבת לא ממוהא
 השבת אתה שמורו אלא ממוהא מי שזנה על השבת אף מקדש לא מוקדש אתה
 ירא אלא ממי שזנה על המקדש: ובספר הזהר את שבתותי תשמורו: ללאהר
 ולמינון דמחבאן לוונגיה בשבת והא לוקימו' כמה דכתי' לפרקים אשר שמרו את
 שבתתי מאן קריבי' אלין אינון חכריא דמוקרבן גרמיה וכל שאר יומי בנין למלעי
 באורית' ואינון מחבאן משבת לשבת היינו הוא דכתיב אשר ישמרו את שבתותי
 וכו' דאמרת ואבי שמר את הדבר ובגין כך איש אבינו ואמו תיראו דא גופא ואת
 שבתותי תשמורו דא כפשא: אל תבנו יאל יהא לבבך פנוי אפי' רגע מהאל ית'
 כמו שויתי י' לנגדי תמיד כי באלה לא תפנה לדבר אחר: או הוא מלשון ואם
 פנה לבבך: להאמין שיש בהם תועלת או שיבואו העתידות שיכבדו בשמם: אל
 האלילים מלשון דפאי אליל: כמו שהעושה הפקל אינו עושה לו כל איברע
 הפכמיים כך אמר אינו לרופאו אין אתם מכירי' הסכות הפכמייות: מחליי: או
 הוא מלשון ויש לאל מלתי: ובמדרש ד' שמעון כד היה אויל במתא: והיו חכריא
 זולין אכתדיה וחמי' לאיכתי שפירן מאיד עיניה והיה אמר לחבריא אל תפנו אל
 האלילי: ואלהי מקבה: בכלל זה אלהי מטבעות הכתבות אשר רבים בוטחים
 בהם: לא תעשו לכם: חכמים וזרונם לזכרה ררשוהו לא תעשו: לאחר' ולכם
 שאמר הוא לפי שמדרך עושה מלאכ' שינתן לו שכר עליה: לרצונם יתבונ'
 לעשות רצונו יתברך ולא על מנת לקבל פרס: ורמי שפי' זבאן למתעסק
 בקדשים בגון שורק סבין ושחט: את קצירי: יאל הקונר: לשחת טורם שתתבשל
 התבואה שהיא השחת: ולא קצירה: פאת שדך: במקום שתבלה הקציר' ואפי'
 באמצעה השדה יכול להניח פאה דק' שלא יקנה אותם קודם לכן: וזכרנו
 מושלמי' אומניא דחקלך מלשון הפועלי' אוכלי' בהליכתן מלחמן: לאומן: ובמקבת
 פאה אמרו וזרונם לזכרה קרקע כל שהו חייב בפאה: וזה יכול להיות בשבע
 שבלים עולות בקנה אחד: שדך: ולא מן ההפקר שאין לו בעלי' ולא מן ההקדש
 והכותי' ולא מן שדה על חכירת': לא תעולל: נקראו עוללות לפי שהם בערך
 אל האשכולות כעולל לאיש: ורמי פי' איזהו עוללות כל שאין לו לא בתף ולא כטף
 ומכ' בירושלמי כתף כל שאין לה פקיעין פי' שהשכולות מתכללי' ממנו פגיע'

קטנים זכאן ומכאן זה עג זה • ואיוו נטף אלנו גרמי עכבי התלויים בשדר :
 וכרע כרמך • כמו פרד שהאותיות שהם ממונאל אחד מתחלפות הזוני הגרמים
 הנכרדי מן האשכולות והם עד שני גרגרי' בדתן בו' דפאה שני גרגרים פרט
 שלשה אינם פרט דכתי' לעני ולגר תעוץ אותם ומיעוט דכיס טכיס ואין למלה
 הזאת ריע וזלתי הבורטי' עלי ככל : לעני • לפי שהקטיר והבטיר באיש משנה
 לשנה ומי שאין לו כדי יאכל שנה אחת יקרא עני והם מאתי זוה' ולגר גר זדק
 וחולס גם הוא עני כי אין לו חלק בארץ ואם יקח קרקעו ישובו ביוכל לבעליהם :
 תעוב • ולא תתנס לאשר אתה חפץ בו : לא תגנובו • אמר בלשון דכיס על
 הרואה ומחריט טגס הוא גכ יקרא או שדבר לכלל העם וכן בולס זהו פשוטו :
 ולא תכחשו • אף על גב דפכר עד דמתרמליה זוה' : לא תשבעו • אזהר לשבע
 ומשביע וכן שבעות • תהיה בין שניהם • שהעונש יחול על ראש שניהם : וחללת
 שם אלהיך • שבעות שקר הוא חלול השם שאם היה גדולה מעלתו ואלל הנשבע
 בראוי היה נסמך תכלית השמירה שלא ישבע בשמו הנכבד לשקר : אמי יי' פי
 בשתשבע בשמי לשקר יהיה עונשך שתחללשם אלהיך הזוני תחלף שם אלהיך
 שלא אהי עוד אלהי שלך • ועם כל זה לא ימצא כי שמו חו בי אנכי יי' כמו שהיית
 קודם השבע • אבל החסרון יהיה בך שלא אהיה יקרא עוד אלהיך • או הבנה
 בחלף הלשון שאף הנשבע בלשון אחר כמו לער דיאו או ביא געו בכל לשון אזני
 יי' : ולא תלון פעלת שכיר • דכ המכו' סבא כד הוה יהוה אגיר משתלק
 מעבדותיה הוה יהיב ליה אגריה ואמר ליה טול כפסך דאפקידת בידאי ואפי' אי
 הוה אמר אגיר יהא בידך לאשהו בעי אמר בקדו' דגופך לא אתחוי לאפקרא
 בידי כט פקדון דנפשא דכתי' ביה ואליו הוא נושא נפשו דהא פקדון דנפשא לא
 אתיהיב אלל לקדוש ברוך הוא דכתיב בידך אפקיד רוחי : לא תקבל אהטי
 אף על פי שהוא לא ישמע אותך והעור לא יראה אותך מכל מקום ויראת
 מאלהיך כי הוא הרואה והשומע • או לא תתן כמו ולא נתנו להרע וגו' רזוני לא
 תניח והוא מי שיש בידו למחות ואינו מוחה • או דאן הפקוק על המסמכים
 להוראה מי שאינו דאוי אשר בעונינו רבו כמו רבו בדרותינו : עול • ענו ועוות
 הדין : כמשפט • והלא כבר בא' אלל האמור למעלה דכר במשפט התורה
 וזה ידבר במשפטו וקומוי ימומי המדינה : ולא תהדר • רזנו • שלא יכבדנו
 כי באלה יסתתמו טענות חבירו והוא כמו והדרת פני זקן • פני גדול • עשיר
 כמו בדילי דכתי' ביה כי איש גדול מואד הוא : כדאן תשפט עמיתך • רמו שכל
 שוטכים בכ' וה' טכן זדק משמש בשני ימים אליו • לא תלך רכיל • נקט לשון הילוך
 להזכיר קללת כחש דכתי' ביה על גחנך תלך שהיא היה הרכיל הראשון • ותרגמו
 לא תיכול קורצין מלשון קרצו וקבל את דמו וכן קרץ מפניו בא שהמלשון חייב
 כאלו שחט והרג את חבירו • וקמך ללא תלך רכיל לא תעמוד על דם דיעך • פי'
 לפעמים

לפעמים מצוה ללך רכיל כשתשמע שאיש רוצה להרוג את חבירו מצוה להזהירו
 למען יהיה נשמר. גם זהו קמך שלשון הרע שלשה הורגתן וכאולי רכיל מלשון
 רוכליך שלוקח מזה ומביא לזה כאלו הוא קונה ומוכר וזהו שתרגם הירושלמי רכיל
 לישן תליתאי וכן ביחוקאל הוא אומר אנשי רכיל היו בך למען ספוך דם: ולא
 תעמוד על דם ריעך. זהו מי שיש בידו למחות ואינו מוחה: לא תשכח אחיך.
 כי בשנאתו תעמוד על דמו וכן על תוכיחנו כשיעשה דברי בלתי ראויים. ואמר
 בלבבך דבר הכתוב בהווה שדרך השונאי לבכות שאתם בלבם: הוכח תוכיח
 שהרי כל ישראל ערבי זה לזה. משל לדבי הנשאי קורה על שכמם שהמשפיל
 ומשמיט עצמו מלשא חבירו נשאו חלקו. הוכח בינו לבין עצמו תוכיח אחרי כן
 בפני קרוביו את אחיך מכל מקום אפי' בגלוי עם כל אלה כשתוכיחנו בגלוי לא
 תשא עליו חטא לפרש לו חטאו בפני רבים שכן הקדוש ברוך הוא חק על כבוד
 הבריות: לא תקום. במעשה ולא תטור במחשבה. וכפי פירש רשי קשה
 לכתוב רחמנ' לא תטור ולש לא תקום. ויש לומר דהו' אמר' דבראשון ליכא
 אקורא דמיה דלא השאיל משו' שהוא עצמו היה צריך לכלי. אבל השני שדבר
 בדרך בקמה. לא משום הכי אקור לכך איצטרי' תרווייהו: ולא תשא עליו חטא.
 כאשר יחטא ולא הוכחת אותו וזהו שתרגם אונקלס ולא תקבל על דלילה חובא
 רצונו שתענש בחטא שלו או רצונו בהפך אם יוכיחנו וילבין אותו ברבי' כי בזה
 יהיה חטא למוכיח: ואהבת לרעך כמוך. מאי דעלך קני לחברך לא תעביד וכן
 ההפך שידיעת ההפכי אחת. ורצונו שיבחר לו הטובות האפשריות וירחיק
 ממנו הנוקים באופן שלא יגיע נזק לאהוב. כי תמיד אהבת האדם עצמו קודמת.
 ויהיה לזר לרעך כמו של. ודע כי בזאת הפרשה נכללו כל' הדברות ואהבת
 לרעך כמוך הוא כנגד לא תחמוד: את חקתי. מה שאמרו חכמים זכרונם
 לברכה שהם גזירת מלך ושאיך נעם לדבר כמו פרה ושעטנו ודומיו אין הכונה
 להם שתהיה גזרת מלך מלכי המלכים בלי טעם כי כל אמרת אלוה' צרופה אבל
 רצונו שהם כמו גזירת המלך אשר יחוק במלכותו מבלי שיגלה תועלתם וטעמם
 והעם מקבלי' אותם. ליראת המלכות אבל המלך גודע טעמים וכן שהיו היושבי'
 ראשונ': בלאים. מלשון וכלא הגשם מן השמים. לפי שהמרכיב ב מיני' משנה
 ומוכחיש במעשה בראשית כאלו יחשוב שלא השלים הקדוש ברוך הוא את עולמו
 ויחפון הוא לעזרו בבריאתו. והנה גלה חרפתו כי אדרבא לא יולדו כאשר
 עינינו רואות בפרדים: שך לא תזרע. חכמים זכרונם לברכה. דמון לנו בזה
 טעמו בדר' אמר ר' קימוץ אין לך כל עשב ועשב מלמטה. שאין לו כח ומוול
 ברקיע מכה אותו ואומר לו גדל ה' הידעת חקות שמים. וזהו שאמר את
 חקתי תשמרן רמז לחוקת שמים: לא תזרע בלאים. מינים שונים והוא שיהיה
 שער מורגש ושערהו חכמים זכרונם לברכה הלכה למשה מסיני אחד מכל:

והיה לשון כלאי כמו בית הבלא שכל מין קוגר ומעכב חכירו : ונגד שעטנו
 הרב המורה אשר טעם השעטנו מפני שהיה בזמן ההוא בגד ידוע לכומרי בעלי
 הכשפים שבהם היו עושים כל מעשיה ואמר שמאל הדבר כתוב בהפריה ולפי
 שהיה ענין גדול ורצו להם שיפעלו בו פעולת הידעות לעכוס ולשדי תרחיק
 אותה התורה מכל אדם כי התורה תבא למחות מעשיהם ולהכחיד זכרם :
 שכבת זרע : ביאה גמורה בהוצאת זרע ואינו חייב בהעראה : שפחה : חזיה
 שפחה וחזיה בת חורין וזה יהיה כשהי של שני שותפין ואחד מהם כתב לה גט
 שחורר : ולכן נקמ' לכלאים שגם השפחה והבא עליה וכדמות כלאים שהרי הוא
 כשר והיא חזי שפחה : נחרפת : מאי נחרפת משתנית מבתול לבעולה ומאי
 משמ' דהאי נחרפת לישנא דשנויא דכתי' ותטעו עלינו הריפות ואי בעית אימא
 מהבא : את תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי : פי' חטין שנשתנו
 על ידי דיסת המכתש : כך האשה שנשתנית עלי ידי דיסת האבא נקרא נחרפת
 והבא והחית מתחלפים שהם ממונא אחד : או הוא מלשון חרפה כי המושג
 חרפה הוא לנו מזד' היותנו בעלי שכל : וחזל אמרו חרופתי ביהוד' הרי זו
 מקודשת : ויוכל להיות מלשון כאלו הייתי בימי חרפי רצוני נערה כי ימי
 הנעורי יקראו ימי החורף כי החורף בראשית השנה ורצון הפסוק שהיא נערה
 לאיש כי הפלגש אשר היא משרת את האיגש ישכב עמה תקרא נערה : וכן אמרו
 חזל דקרו לה רבית דפלגא : גם יוכל להיות פירוש נחרפת נזקות מלשון וכולון
 עם חרף וגומר דמתרגומין מסר נפשו : וזכרת תהיה יש לבד לבקר על
 הדבר שלא לחייבו מית' חף על פי שהיא מקודשת : וכן כל לשון בקר שיוכל לבקר
 ולהבחין בין הצורות : וערב שהצורות מתערבות : וחזל אמרו תהא בקורא
 כדתין גדול שכדייני קורא שהינו קורין על הלוקים והפלא ה' את מכותך : וכפי
 הפשט מוכקרת תחשב אלנו ולא ימותו כמשפט אשת איש : והצית והפלא יתחלכו
 כמו הבקר לעניים הבקר : וכן תרגם יונתן רקים ופוחזים : קריקין ובקריין כלו'
 בעלי הפקר : ואוכלקום שתרגם בקורת' לשונ' כלשון תרגום יונתן בפוחזים :
 והגאון רבינו קעדי' ז"ל פירש המלה לפי שהמלקות היא ברצועה של בקר : ובעל
 השרשי פירש בו ענין אחר עיין עליו ול' רחוק מן הפשט : ואין למלה הזאת עוד
 דיע במקרא : על חטאתו אשר חטא : מלמד שאינו מביא אלא אשם אחד על
 הרבה בעילות : ונקלח לו : וקמין ליה כי תבאו אל הארץ מכהן סמך שכל הדר
 באו שרוי בלא עון : ונטעת' כל עץ מאכל : דבר זה ראובלקום העולם שממונו
 יאכלו הוא ודרתיו הבאי אחריו : ערלתו : קראו כלשון ערלה להודיע שהוא
 מותר כמו ערלת הבשר : שלש שני יהיו לכם ערלי : הרב המורה נתן טעם כי
 החרטומי והמכשפי בזמן ההוא מיני כשוף יעשו בעת טויעת האלנות וחסבו כי
 האלה ימה' לתן כדיו קודם זמנו הידוע וכבאו יקראבו הפרי לכבי עכוס ולכן אותה

התורה באיסור הפרי ההוא קודם ג' שני ושנאכלהו לפני ה' הפך אכלם לפני
 העכוס : לא יאכל * והוא הדין לכל מיני הבאה * ואמר ונטעתם פרט למרכיב
 ומכריך : ובשנה הרביעי' שאז הוא הפרי הטוב ראוי להקריבו לפני ה' מה שאין
 כן בשלש שני הראשונ' וטעם המזבח הזאת כטעם הכבורי להודות השגחת ה'
 את פריי * את לרבות הטפל לפרי והם הקלפים שגם הם מקורים בהנאה *
 יהיה כל פרי קדש * לא שיהא מקור כהנאה אלא שלא יאכל חוץ לירושלים :
 להוקיף שב אל ה' ית' : לא תאכלו על הדם * פירש על קבר הנרצח כדי להנצל
 שלא לפקס ממונו והו' אחד מדרכי האמורי * או לא תאכלו על הדם פירש אכיל
 גסה כמו שאמרו חכמים וכרוסם לכרבה אכילה המביא לירי שפיכות דמים *
 והאוכל אכיל גסה מביא עליו חלאי הגורמי לבא לירי הקזה והוא שפיכות דמים *
 גם באה האזהרה לפי שהיו עושים בעלי העכוס גממות ושוחטים הכל ומכניקין
 בתוך הגומא הדם והיו אוכלים סביבותיו הכשר * ויחשבו שהם אוכלים עם השרי
 על שלחן אחד ותתחזק החברה ביניהם עד שיודיעום העתידות ולכן צות התורה
 להרחיק מהדעת הנמוס הוה * ולכן הקפיד עליו שאל * וחזל לקחו מכאן קמך
 שאין מכריך על הרגלי בית דין * ומקמיכות אמי ה' אלקיכ' אצל לא תאכלו על
 הדם דרשו חזל לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם : לא תחשו * כל מיני
 כחשים דעלמא בלדון מתקטרין וכפקין מההוא נחש קדמאה דאיהו רוח מקאבא
 שהומא ובגין כך כל חרשין דעלמא אקרוין על שמיא דא כחשים * ולא תעוכנו *
 מלשון ענן שיכשע בעננים צורת' ותמונת' ותנועת' ועליהם ישפט * ותרגם
 ירושלמי חרודי עינין : לא תקיפו פאת ראשכם * בתער * פאת ראשכם *
 האכש' ולא הכש' כי כל מי שאינו בבל תשחית אינו בבל תקיף : ושרט לכפס *
 בני עובדי עולם ההם היו מבחשי' השארות הכפס ולכן היו שורטי' וקורחים על
 קת : לכפס * אכל על סמינתו שטבע' כיס או ביתו שכל יכול לשרוט : כתובת
 קעקע * כי כזה הפועל יורה היותו עבד נמוכר לעולם וכי קעקע חרות בבשרו
 ואין לו דמיון במקרא * ורשי' שדמה אותו למלת והקע לא ידעתי לכונן שזאת
 המלה מן הכפולי והקע שרשו קוע : אל תחלל' וגומר ולא תזנה * כי אחרי
 תראה האשה כי רצון אביה בכך תפקיד עצמה לכל' וזוה יבא' זמה שישא האב
 בתו והאח אחותו : ולא תזנה הארץ * תורע חטים ותעלה לך זונין : זמה *
 דרוטי רשומות אומרים וזמה היא * ומקדשי תיראו * לעשות הקדבנות כהלכתם *
 דאלכ תחללו השבת בהקדבתם והו' שהקדים את שבתותי תשמורו * גם סמך לו
 אל תפנו אל האובות רמו שאין מת עולה בשבת : מפני שיבה תקום * מצות
 עשה והרמז' לא מנאנולא ידעתי למה * ותמיהני מהמתרגם שפירש נגד הדין
 שהרי ההלכה כאיסי בן יהוד' דכל' שיבה במשמע * ורשי' פירש יכול אפילו וקן
 אשמיא פירש רשע ועם הארץ כי אשמיא מגורת אשם ור' פירש מלשון שממה *

כלל בזה ועם הארץ שכן תרגומו של הארץ לא תשם לא תכפר ובעלי הדרת
 אומות מפני טיבה תקום ובהמתך כער קודם שתהיה זקן תקום ממטתך קודם
 עמוד השחר לעמוק בתורה והדרת פני זקן כדל"ג גם כי ייקץ לא יסור ממנו או
 דמו לזקן ועמק נומין דרוש וקבל טבר : ויראת מאלהיך ירצה שואת המצוה
 תבואך לעורא האלהו ביי גבוהה חכמתו לאין קץ לחכמת הזקן : כי גרים הייתם
 וטעמתם טעם הברות וגם ראיתם מה נעשה לאורחי הרשעים : וצמורה : ו
 מדת הלחך כפייהם רשי וסוף לדבר ומים צמורה תשתה : לא תונו וגו' אני יי'
 פלו' אין זאת המטה לכה תכלית לישב המדינות כאשר יחשבו האומות אך נוסף
 עליהם שראוי לקיימם מצד כי אני יי' המצוה והמשגח ואומר זה וליראתי אל
 תונה את הגר ומיה שבע רצוי ופי' האונאה לא תאמר לו אמש היית עובד לים
 ובפרשת משפטי לא פי' בן : ללמדנו שבאין דבר בדר ממש ושם מודבר מכל אדם
 הבא לבד ממדויג אחרת : גם לפי' כפי הרצ המורחי וזכרון לצדקה מולך אינו
 עם לפסל זבל מיוחד אל' עם לכל יעבד ככלל כל מתמליכנו ויתקבלנו עליך
 לאלה : עיני עלי זהו שאמר חכמים זכרונם לברכה זהו הבא על הגויה והוליד
 בן לעבדו דלא שגא מחך משאר עבדים : מורעי חכמים זכרונם לברכה אמר
 מורעו ולא כל דעו : קשה מאחרי שבאשר העביר הא' מיתייב היכי שפטר אשני
 ויכול לישב כגון שהעביר כולם בבית אחת או שאין לו אלא בן אחד : עם הארץ
 ידמהו באבן : פינה ככאן לומר עם הארץ כי כל ישראל מחוייב להקדים
 ולקבלו כי לכולם מייק שגורם לשכינה מתתקלקל מוישראל ולכן תרגום אונקלוס
 עמו בית ישראל : מוא את מקדשי רשי פי' כנסת ישראל : והוא כמו שאמרת
 חכמים זכרונם לברכה לפי דקדושי לעולם יראה אדם את עצמו באלו כל
 העולם מחנה זכאי ומחנה חייב דאלכ האיש אחד יחוייב כל כנסת ישראל :
 ובמשפחתו : כי יעלימו עליו להיותו ממשפחתו או יהיו נמשכי' אחריו : אכיו
 ואמו קלל דמיו בו : דנונו אינו צריך לומר לכם שמות יומת ביי מאחר שקלל אביו
 או אמו מיתתו עמו לרת כל האומות והושא' דמו בו כאשר יאמר בלעז אילני
 אלה אילו לכוונת אל קולו : או הנה דמיו בן כבוד באב בו כל דמיו ואין
 להתייחוי שיוקף דמים חדשים : והנאספת : להוציא האנוסה שלא תקרא בשם
 הבה : ואיש כי ינאף פי' רשי פרט לקטן הרב המורחי כתב בשם הקלא' דין זה
 והקשה עליו מאיש כי יכה וגו' : ויש לישב דהדין עם הקלא' דהכא אינטרין קרא
 למעוטי דהא מראשכחן יבמה שפלה לפני קטן בן ט' שנים ויום אחד דלא
 גרע מגדול שאינו מבחן דקיינו' לך דהכא על יבמתו בין בשוגג בין במויד קנא'
 נכיון דקנה לה קר' ליימור דלא גרע מגדול ויחוייב כמו הבא על אה להכי אינטרין
 קרא למעוטי' אלל בעילה : מות יומת : נקשו האי כללל כל מקום שכ' מות יומת
 ר'ל על ידי בר' ובכל מקום שנאמר יומת לבר' ר'ל מית' בידי שמים : וקשה היאך

מיתו הנחבת הרי באמת אשה לבעלה גרשתני משום דאין אשה מעציה פניה
 בפני בעלה ואף כאן תטעון ותמאזר גרושה אני ויש למר דגבי מית' בטלה
 חזקה דודאי תעני ותעני : ואש' הבהו תהרגו כדאי שלא יוכר החטא כי כן מית'
 בפרת הארס : ובאולי גם הזכירה הזאת תביא לאחר' להרהור עבירה כל זמן
 שיראו הבהמה בוכרם טכרם טכרם אש' אות' או כרבעת אשה לו : מטכר' אשה
 פירש רש' מוכיח : במובחל בשפופרת : דייקו מדכתי' תועבה עשו טניהם המוכב
 והנשכב ואלו בקרוב בשר הנשכב לא עשה תועב' : וראה את ערות' : יאמר
 הראיה על חוט המשוש שהיא במשגל וכן ררך הפסוק כמו ומתוק : האור ראה רוח
 בני וכל העם רואים את הקולות : או כונת הפסוק כי שיראה באחותו מום גדול
 שלא תמוא אש' טשאכ' : וכן היא באחיה ומתכווני לשם חסד : אינו כמחשבת'
 אלא וכרתו : והיה ערות' מלשון ערות הארץ : וכרתו לעיני בני עמם : כל
 שלא יהיה להם בנים ולא לבניה הנולדים בנים באופן שלא ישאר להם טם ווכר'
 בישראל : או ימותו בנער כשם באופן שכל העם יבינו כי יד' מי עשת' זאת טם
 עונו ישא' : טיהא החטא דכך בני מן העת הוא מעשו לא יגלחו כי יכהו מי
 בחללים רעים עד השמידו בכת' : עהרים ימותו : והשני עהרים יהיו וקי' והמת
 יהיה לו : באש' ישראל : באש' מוטעם בגרשיים וקי' קלנו באש' גרש' : את אשת'
 אחיו נדה היא : הטוה אשת' את נדה מה נדה אחר עבור כדת מותרת אף אשת'
 אה בטנת ארמלה כלל ורע מותרת ליבוס : עהרים יהיו : ולמעלה אמר ימותו
 אש' יש לו בנים קוברן ואש' אין לו ימות' כלל בנים : בין הבהמה הטהור : מית'
 שהקדים בהמה הטהור ובעוף השמא לפני שהבהמה הטהור מועטת טכן ררך
 העולם כשהמיעוט ומרובה מעורב זה בזה לוקמי המיעוט מתוך המרוב ובעוף
 הדבר בהפך שהשמא מועטים : או ידעוני אמרו חכמים זכרונה לברכה ענש
 חיה ששמה ידוע : ופי' רבינו שמשון בפי' המטניות לקדר זרע' טזאת החיה
 בזמנת מן הארץ כמו הקטואי והרלועי וחכל גדול ינאל מן הארץ והוא מחוכר
 בטבור' יש לה צורת פני' אדם וגוף וידים ורגלים ואין כל בריה רשאי לקרב אליה
 כמלא החכל שטורפת והורגת וכמלא החכל רועה טכיבות' וכשכאים לזוה'
 מורים חניס לחכל מרחוק עד שינתק ומתה מיד : ויש מחלוקת בין הפוסקי' אם
 היא מותרת באכילה טיש' אמרים טהוא טרן ואקור' יש' אמרי טהוא נמת'
 הארמה ומותר :

והוא שיש לו צורת פני' אדם וגוף וידים ורגלים ואין כל בריה רשאי לקרב אליה
 כמלא החכל שטורפת והורגת וכמלא החכל רועה טכיבות' וכשכאים לזוה'
 מורים חניס לחכל מרחוק עד שינתק ומתה מיד : ויש מחלוקת בין הפוסקי' אם
 היא מותרת באכילה טיש' אמרים טהוא טרן ואקור' יש' אמרי טהוא נמת'
 הארמה ומותר :

שמורדי ובענין מן הבהור כמו שאמר ולא יחלל זרעו בעמיו ודעת רש"י שפירש
 להתחלל הוא מכהונתו לא אובל להביין ומיקור תב לקחתי פירושי ובעור
 הכתוב כמו פשוט לא יעמוא בכבד בעמיו להחל את כבודו ורש"י שפירשו על
 מת מזה הוא כל שקורא ואף אחרים עוני לאתו קדחה ככל האזהרה
 בכהני אף על פי שהם בכלל ישראל שכבר נהירו על זה אולי ישכחי
 למעלתם יהיה ראוי שיתפעלו במות להם מת מנד שאכר השלמות הראוי לו
 לקבות מנד הכנת הבהור הכנסת בקנין שלמות הארשי ועוד כי אולי יחשבו
 שהותר להם הפעולות האלו לפי שלא להם לבית עקב בקבורת ואנינות קרוביהם
 לכן אקרה התורה לכהני כישוד זה עירם כי כשנזהר כל האלהים ושיאמינת
 השארות הנפשו אחספ ככר סקורא תגר וכמי שרעשה לו עול כמו שאמר אל
 שאמור להתקשות על המת עתה מדאי ופאת זקנם לא ילמו כדי שלא יהא
 כה כס רשע אכלות קדושי יחיני מדלא קאמר קדושי כס משמע יהיו בעל
 ברחם וזה עי בל ולא יחללו את שם שאם לא ינהגו עצמם בקדושה משפלה
 על האנשים מעלת הית שהם מוסתים הלכה דומיא דזוכה מה וזה מנד
 הכעילה אף חללה מנד הכעילה שבבעלה מנד הכסול לה ואשה גרשה
 שככה בעלה האחר מנאכה ערות דבר ואיכה דאיה גידונו לכבדן ואקשה
 אף על פי שאיכה ברשע רק מלישה ואיכה מותרת לאחרים אפילו הכי בטלה
 לכהור ובגון שאמר הדי את מורשת ממני ואי את מוסרת לכל אדם כי קדוש
 הוא לאלקים הרבון שהקדושה תלויה מנד שהיא בקן לאלהים וקדשתו
 בלבד דכמו כירש הקדשו בשעוים ועקרבים עד שיהיה מכהה קדושה והגדול
 מואמי מן אחיו מדבלי אותו שמוניק לבדו בלי תקל עושר את הוא עני אוב
 גדולתו מאתו וכעובד דהור קתת את רשען לכי שהוא תמד במקדש
 וראיה מהנין דכתיב ביה והיה על מנחת תמיד ועל כל כפשות מת אלו
 רשעי שבחיהם קראו מתו ובאולי לכך כל קופי התבות זה הפסק בפול
 דרוש וקבל שרר ולא יחלל רצונו שלא ירא לחלל אף אם יעבוד אובן והוא
 אשה בבתוליה לפי שהרג צדק להיות גדוה במשגל לכך חיוב לקחת בתולה
 שינהג עב דרכו לא יהיה כן בנקל במאר הנשים שטעמו טעם בעול הגרובה
 אשה אשה אחת ולא אתי נשים בבתוליה בתולה מורה על העדר קבעים
 מומטכ אדם אבל מוכת עין מותרת היא לכל וטווא כיני את דמוגמה
 שאמרו חכמים וכוונם לכרחה בן יח לחופה את אלה לא יקח ומה שאמר
 יחוקאל והאלמנה אשה תהיה אלמנה וגומר לפי שבמין יחוקאל לא הותר
 בהדינו רק באלמנת כהן בשביל אסור אלמנה כי בהן הדינו מותר באלמנה
 אלא בשביל אסור וכה כי באותו הזמן הישראל בגלות ותועי מעלה ולא תא
 מורהו בשמותיהם שלא תזיכה לכל הבהמם ודיוסם הם להוהיר ולשמור נשותיהם

פבל

מכל פגם: בי אס בתולה: מה שכל שנית ללמוד שאמר לבו לקדש בכיאה
 לפי טקוף ביהא קוס' וטקוף ביהא אינה בתולה שבעולת עצמו אמר' לכו' ותימא
 דקוס' כל שעה ימונה כי אס נלי אט ללאו אמאי אינו מוכ' גס כי אס הזה: ויש
 לומר דהתם אהרה קרא על אל תאכלו והבא על יקח: מעמיו: ולא גזירת
 ומשחררת אף על פי שהי' בתולה: יקח אשה: מצוה היא לקחת בתולה ולא
 ליטב פניו: זרעו בעמיו: עם עמיו כי אות הבית ישמשו בו בזה הלשון ורצונו
 שלא יחלל זרעו עם אשתו: אל אהרן לאמר איש: אבל אהרן עצמו קדוש יי'
 כולו יפה ומוס אף בו: וכתב לפי שז' זרע אהרן אף לי: אלא זרעו אהרן עצמו
 מוכין תל' כל איש אשר בו מוס: אשר יקרב: רש' מכרית דל' אכילה: וקשה
 דהא במקבת ומאמיני דחיי' על האכילה בלא כגיעה ועל הגגיעה בלא אכילה
 וכגון שתחב לו חבירו בבית הכליעה: אשר יהיה בו מוס: ומה שאמר אחרי כן
 כל איש אשר בו מוס ללמד בין שכל בו המוס בין שכלד עמו: ומוס יקרא השתמו'
 בבריא' אס בכמות אס באיכות: כי כל איש אשר בו מוס: כי כן היה דרך
 עובדי ב'וס קשה ה להם כן בעל מוס חגרתאו עור אשר לא יכלה למלאכה היו
 מיוחדים אותו לעבודת ב'וס: וכי כתיבת ועם הוא רצוני שאינו ראוי שיקרב:
 חרם: מלשון חרם כי אשר אף חוטמו כתאה שר בני אדם נורתו נחרב' וכמרמת
 וכן אמרו וברוכם לברכה אף מעירי' אלא על פרוץ פנים עם החוטם: עור
 שכת עור ראות עימו לאויה קבה אף על פי שאין סמי בתמונת העין: שרוע:
 פירש רש' שוקו אחת ארוכה מחברת: קשה אס כן היינו פסח: ויש לומר דהוא
 הדין בשאר איברים אלא שרש' הביא השוק להמיון בעלמא: ויהיה מלשון קצר
 המצע מהשתרע ל' שנתגדל ונתארך האבר: שבר ידי למדכו שהשבר אינו פוסל
 אלא מומין שגבולו: גבן: מלשון הרים גבנונים גולו בלעז ובלשון אשכנז הוי' ר'ג'
 או הוא מלשון על גבי חרטו חורשים והוא שגבוב עיניו שוככות על העינים: דקי'
 קצר הקומה גאלו בלעז ובלשון אשכנז נוולרג וחכמים וברוכם לברכה אמרו דק'
 הוא מוס העין: ואין לו ריע במקרא זולתי הנוטה כרוק שמים: תכלל: אף לו
 צד ריע במקרא ופי' חכמים וברוכם לברכה הביאו רש' ונגזר מלשון בלכול
 שמכלכל העין והתי' כוספת והוא מגזרת כלול בשמן: גרב: כבר פי' רש' דלח
 שבתון ומכפפים מוקבל רכואה ומוס עובר הוא ואין לו ריע במקרא זולתי גרב
 אחר המטפה תורה: מרות אשך: שמים הכז' מלא רוח וכוונת כפוחות והוא חולי
 שהיו בוקנים ערניא' בלעז והוא דעת ד' עקבי' ואין לו עוד ריע במקר: מוס' בו
 ולא אחר שעבר המוס: אף אל הפרכת: אף על פי שלא יעבה: אניי' מקדשם
 רצונו הקדשים: או שב לכרכת ולמובח ואין ראוי שבעל מוס יבא שם: ועומאתו
 עליו: כשלמות או הוא חייב כרת: אבל אס התחיל לטהר בגון שטבל הנה אף
 שומאתו עליו אף על פי שלא נגמר הטהרתו אינו ככרת ועם כי הוא מחוקר כפורה:

וכל השמש וגו' כל הפרשה ניתנת להדרם על בעלי תשובה ודרוש וקבל סכר
 כי לחמו הוא נתן הטעם שהקל הכתוב בתרומה לפי שהוא לחמו התמידו כי
 יחללוהו על תרומה טהור חייבו מית' ולא על העמאה שאינם מחללים אותה
 וכל זר לא יאכל קדש וישראל נקראו קדש דכתיב קדש ישראל לוי ולכן כל אוכלו
 יאשמו קנין כספו עבד כנעמי והוא הדין מותר להאכיל לכהנה דהרי עם
 הדומים לחמור הם הם יאכלו בלחמו חכמים וזכרונם לברכה דרשו בו יאכלו
 שכהן מאכיל לחמו בתרומה אחר מיתת אביו כדאי פ' אלמנה לבג : לויס זרי
 לורי מן הכהוב : אלמנה וגרושה אבל אם הית' אלמנת כהן הרי היא כמו
 שהית' מתחילה בין אם יש לה זרע בין אם אין לה : כנעוריה פרט למעוברת
 איש כי יאכל קדש פרט למוזק : ועקף חמישיתו הרביעית ממה שאכל והוא
 חומש מלכר ד' אלכ ה' לל החמשית : ונתן לכהן את הקדש הקרן נתן לכהן בעליו
 אבל החומש נתן ללוי כהן שירצה : והשיאו אותם לל שאם הישראלים יאכלו
 מקדשי הכהנים כבר ישיאו עליהם הכהנים עון אשמה רצוני שהכהני יגרשו
 עליהם עון אשמה במקום הביא עליהם עליהם וזכרה דרך משל כמו שהאב
 משיא עון על הכן אשר לא נזהר בכבודו ומוראו וזכה הפי יהיה אותם כמשמעו
 פדריהם האומ' הרי אלי ואם מיתה או נגנבה חייב באחריות אבל כשאמר הרי
 זו אינו חייב באחריותו : כל מוס לא יהיה בו הויבר שלאחר שהקדישו שלא יטול
 בו מוס : לא תקריבו לא תקדישו שמשעה שהקדיש בעל מוס למזבח עובר
 בלאו : לפלא הוא הנדר הנעשה בעת זרה אם יעשה יי עמו פלא : חרץ
 חגורת כן אתה משפטך חרצת לטון גורת : יבלת שם יתאר לכהנה שטם לה
 יבלת ואין לו ריע במקרא וכדברי חכמים וזכרונם לברכה אות כין יבלת במקדש
 אבל לא במדונה : ומיד כן כבר : מכאן שאין מקבלים שקלים מן הכותי לקנות
 תמידים : כי משחתם בהם ולהיות להם משחתם האמור בפרשת שקורי משמי
 שרשים הם שיה שרשו שחת ושם שרשו משח : שור או כשכ או עז קשה דהיה לו
 לומר עגל שה או גדי שכן שמו כי יולד : אלא רצון הפסוק להורות כמה גדלה
 שעת האדם על יתר הבה דאדם עיר פרא יולד משולל מכל השלמותו הוא
 בשכלו הולך וקויה הקנין השלמות מה שאין כן בבלתי מדבר שתכף אחרי הולדו
 הוא נולד בשלמותו להיות שור או כשכ או עז ועל הפשט הם נקראו על סופם
 כמו יום המת יכול הנפול ועל זר הדרש שור או כשכ או עז בזמן שבית המקדש
 קיים ובזמן שאין בית המקדש קיים זכות אבות יעמוד לטוב הנרמז בשור כשכ ועז
 ודרוש וקבל סכר : שור או כשכ ולא המורכב מכ' מינים : שבעת ימים תחת
 לחמו : שהוא הזמן הטובילו מספק ריסקו איברים ושיעבור עליו יום השבת : אותו
 יאכל בנו : סמך אותו ואת בנו לפרשת רגלי רצו למה שאמר חכמים וזכרונם
 לברכה שארבע פרקים בשנה צריך להודיע לחמו מכרתי לשחוט והם הרגלי והרב

הימורה נתן טעם משו' צער בעלי חיים * וכמסורת' אותו ואת בנו הך ואירך
 דכבודכזה ועברו אותו ואת בני * רמו שהרשע לא קיים מזהו זו וחסד כמה
 רבבות מישראל אב על בניו : תחת אמו * ולא שכחטה אמו קודם שנולד *
 אך אחרי הולד אף טרם יעברו שבעת הימים נוכל לשחוט האם כי אפשר לו לינק
 מבמה אחרת * ואותו ואת בנו נוהג בנקה ולא באב ובנו כי בבלתי מדברים
 אינו מפורסם בודאות מי הוא אביהם : ולא תחללו * רצוני יהרג ואל יעבור אם
 זה המכריח מכוון בעצם לחלל השם * חוץ מעלם וגילוי עריות וזה יהיה באיזה
 אופן שיהיה יהרג ואל יעבור : ונקדשתי בתוך * חזל אמרו שאין מקדשי את ה'
 בפחות מי דאיתא תוך תוך * ורוח המפרשים אמרו כתי' הכא בתוך וכתי' התם
 הכדלו מתוך העדה * ועיקרא משוכשת היא דמה לנו ללמוד קדוש השם מרשעים
 מחללהו * ועוד דהאי קרא בקרח בתיב ולא במדבר * אך הגם היא מאחי
 יוסף דכתי' בהם לשכר בתוך הבאים מה להלן ל' אף כאן * אמדלא כתי'
 וקדשתם אותי כמו הכתי' ולא תחללו למדו חזל שאין דבר בקדושה פחות מי
 מדבתי' ונקדשתי בכל קדושה שיהיה * המונע אתכם * ולכן ראוי לקדש שמו
 בעבור שאנחנו עבדיו כי הוא גאלנו * שבת היא לה' * סמך שבת למועדי' לומר
 אף על פי שהמועדי' הם על קביעות ב' לא בן בשבת על דעתכם אלא שבת
 לה' : אשר תקראו אותם * באיזה יום מהשבע שיעשו בו כיהשבת קבוע *
 בימיו יבא ולא נגשרך לקרא אותנו כמועדנו או הוא רמו לעבורים : בין הערבים *
 ערב יט ויליה ראשון קראים פסח על שם שעוקקי' בקרבן פסח * ומטו והלאה
 בקראה חג המזות : שבעת ימים תאכלו מזות * כשתרנו לאכל לחם * ובערב
 תאכלו מזות בה למזות * מקרא קדש * מלשון ואחרי כן יאכלו הקראוי' שיהיו
 ביים זה כלס קראים ונאספי' לקדש אותו * ואנקלס תרגם מלשון אחר : כל
 מולכת עבודה * מלאכה המשתמר' לעבודה כגון וריעה קצירה וספירה אכל אוכל
 פסח אינו מלאכ' עבודה : ראשית קצירכם * שלא יהא רשות לשום בר ישראל לקצור
 עד שנקצר העומר : וקצרתם * מנזר הזמן הוא מבוחר שזה הקציר הוא קציר
 פעורים : ממחרת השבת * יום ב' של פסח והראי' מיהושע ש' ויאכלו מעבור
 הארץ ממחרת הפסח מנות וקלני * ואכן עזרא שהשיב על זאת הראיה לא ידעתי
 מה היה לו * הלא ידע כי בכל ספורי התורה היום נמשך אחרי הלילה שעברה
 וכבר היה הפסח נאכל בליל יד ביאת יום טו' אכ היום נמשך עמו והמחרת הוא
 יו' בני * וכן היה הענין גכ בקצירת העומר שהיו מתחילים בלילה קודם בא יום
 יו' * וגם הלא היה לו לדעת כי לשון תורה לחוד ולשון כביאי' לחוד ולשון חכמו'
 לחוד אף על פי שמאלנו ממחרת הפסח יצאו בני ישראל והוא טו' : ולחם וקלני
 וכרמל * לא ידעתי מה יאמרו לאלה הסכלי' הקראים כי היאך לפי קברתם
 מעולם יוכלו לאכל לחם דהרי בתיב בעומר חקת עלוס לדרותיכם : חקת עלוס *

ג' דברי

ג' דברי תלמים בארץ וזהו' בין בארץ בין בחל: חרש ערלה וכלאים
 חדש מן התורה: ערלה הלכה למשה מסיני כלאים מדברי סופרים: בכל
 מושבותיכם: אפילו בחל ואין הבדל רק באי היה אמור כלום ס' ולידן כל יום
 יו: וקפרתם לכם: ספירת דבר לזמן מה עדה על צער העדרו ואל התענוב
 המקווה בהיותו כמו שאמל על ובי תווב זוב דמהימים רבים לפי שהם ימי צער
 קורא אותם רבים: ודוע שביציאת ישראל מצרים ידעו שיכלו את התורה
 למוק' כ' יום והיא בעיניהם יום כאלף שנים והיו ימים של צער באשר עדין לא
 יקור טומאתם שיהיו ראויים לקבל התורה והיו סופרים מיום ליום וכך אכחשו
 עינים היום להגדיל מעלת התורה בעיניהם: ולפי שהם ימי צער לכך לא קבעו
 קלל שהפינו: וגם אומן דשבעות קא קמוכין שהוא תכלית לספירה: ומה
 שנהגו לומר אחר הכפיד יהי רצון וכולו משום דספירה זכר למקדש הוא לכך
 אנו מתפללים שיכל' מהרה: לכם שכל אחד ואחד ימנה בפיו לעצמו: או
 אמר לכם שכהיו ישראל במצרים היו משקעים בזהמת המצרים ובאמונתיהם
 הרעו' באשה בימי כרותה ואחרי שנכנסו בברית וכמולו פסקה מהם אות' הוהמא
 כמו האשה שפסקה וזהמת' וכמו דאמרת וקפרה לה שבעת ימים אף כאן וקפרת'
 לכם לעצמכם שאחרי הקפירה יצו למעמד הנכחד יום מתן תורה: תמימות
 תהיינ': רצונו שלא בחשוב שיהיה הרצון בטכנות האלה שבת בראשית לזה ביאו
 התורה גב' מקבר הימים ושלא יהיו לא פחות ולא יותר: שהיתר כמו החסר אינו
 תמים: ומה שמברכים על זאת הקפירה ולא הכדה דהרי גב' כתיב אלה וקפרה
 לה משום דאם תראה תסתור והיא ברכה לבטלה: חמשים יום: יום החמשים
 נקרא עזרת שכמו שיש חג עזרת לכובות כן המועד הזה דבק עם חג הפסח:
 לשון מלוכה כמו זה יעצר בעמי שבתינת התורה הקלה נקרא מלך ישראל ואלו
 וכן סופרי' אכחו כ' יום מפסח ואו הוא עזרת לפסח: ורצונו עד חמשי יום ולא
 עד בכלל כמו ארבעים יכנו שלל עד ארבעים: מנחה חדשה: שלא יוכל בית
 ה' מנחה עד שיביאו זאת: חמץ תיאכפה: לפי שהם תורה לה' על כל הטובה
 וקרבן תורה יבא על לחם חמץ: והניף: פירשי' מלמד שטעונו' תנופה חיים:
 ודייקו דשאר תנופות כתיבי לאחר שחיטה והכא לא כתיב שחיטה: בכורי' לפ'
 אלו הכבורים הם של צבור ושאר בכורים הם של יחיד ולכן יקדמו שתי הלח' לשאר
 בכורים: לה' לכהן: ומקנתם לה' ומקנתם לכהן כדן שאר קדשי קדשים: מקת'
 עולם: רצונו על השבית' ועל החדש כי החדש אמור מן התור' בכל מקום ובכל זמן
 ולא על הקרבנות בי הקרבנות אינם נוהגי' בכל מקום רק במקו' אשר יבחר והוא
 בית המקדש: באחד לחדש יהיה לכם שבתון וזרון תחועה רצון הפסוק כשאחד
 לחדש יהיה ביום השבת שהוא שבתון או וזרון תרועה יהיה שאין תוקע' בשבת:
 ובה' פסח לא כתיב שבתון לכך כתיב יום תרועה: וכמקורת וזרון תרועה ג'
 הדין

הדין איך זכרון לראשונים כי איך זכרון לחכם עם הכסיל רמו לג' ספרים
 שנפתחו ברה: באלה לחדש כנגד אברהם דכתי' אחד היה אברהם זכרון
 תרועה זה ינחם מקרא קדש זה יעקב דכתי' ויעקב מקוראי: זכרון תרועה
 זכרונות מלכות ושופרות או תרועה מלשון תרועה בשכט כרול דזכור על שכתן
 הלב בתרועה: יהיה לכם שבתן מכאן דקדקו חזל אסור שבות אף על פי
 שאינם מאבות מלאכות ותולדות: אך בעשור אך מעוטא לשכים הוא מכפר
 ולא לשאינם שכים או רזונו לה יום הדין אך יכ' כולו רחמים והוא מלשון באמת
 כמו אך מלך ישראל הוא וכוכל לפרש גכ' המעוטא שכלל המועדות אמו אוכלי
 ושתי אך ביכ' תענו: יום כפורים ולא כפור רמו שהוא כפורים למעל ולמטה
 או יהיה פירש אך כי בא' לחדש השביעי יהיה לכלכם יום זכרון תרועה שתהיו
 כלכם דרובי לפניו אך יכ' יהיה למקנתכם ויהיה פירושו בלבד כמו שא נא
 חטאתי אך הפעם וענייתם את כפתיכם הרלבג אמר בתועלתו כי המתעני
 בני ימי התשובה יתר על צום השביעי תועים קחנו מדבריו והבאתו להיות
 דבר זר וחדש בעיני: בעצם היום הזה עצמו של יום מכפר אף על פי שכתבו
 הקרבנות ונגזרה האלה מן כחי ועוצם ידי ובעבור שהעצמות הם מוקדות הגוף
 ונתקפו יקראו כן: שבת שבתון הוא והראשון הוא וק' ותאכל היא והוא:
 אלה מועדי ה' אלה המועדי שקריאת מיוחס לכד ולא השבת שכבר קראו
 ועומד והוא מעוט אלה: מלבד שבת ה' שאין השבתות בכלל המועדים ולכן
 לא נא בו והקרבנות אשה לה והיו ששאלו חזל מה ענין שבת אצל המועדות
 נלוה כשהיה שבת בא' מאלו הימים היו מקריבים בו יותר על אלו הקרבנות מוסף
 שבת: אך בחמס' עשר לפי שאמר למעלה בכלל אלה מועדי ה' וגומר אמר
 אך לחלק שכן פרי החג מוטנים מכל שאר הקרבנות בדבר יום ביומו וככה הוא
 בקשר עם מה שלמעלה ונא לחלק כדיומו ודברי חזל הביא רש"י או אך מיעוטא
 הוא שכתב ועזרת לא היו שוהין בירושלים רק יום אחד אך בקובות שכבר אספו
 הכל מן השדה היו חוגגי בירושלים כל ימי החג: באספכם ביאר קבת החג
 כדי שיכיר כל א' כי לה' הארץ ומלואה ומידו נתן לנו את כל הטוב וחזל הוציאו
 מכאן ענין העבור כדי שיבא החג בזמן האסופה אף על גב שלמדו אותו מחדש
 האביב הלא שנו מכאן על ג' דברים מעברים השנה על האביב ועל פירות
 האילן ועל התקופה: וענף עץ עבות? מהכל יהיה משולט הענף והעץ ג'
 בחד קינא: וכסת תמרים פירש ענף מלשון ופתנו לא רעננה וכן בעודו
 בכפו יבלענו ושמתם על קראו מסרתי התפלות לחג הזה זמן שמחתינו:
 לפני ה' אלוקים במקדש שהוא לפני ה' אלהיכם שבעת ימים ובמדינה
 שאינו לפני ה' רק ביום הראשון וחגתם אותו לשון סיבוב כמו יחגו ינועו
 בשכור רמו שהיו מקבני את המזבח בערבה כל ז' בסכת ולא בקובה

שתחת הבית טאו הבית מוסך ולא הקובה • והפסוק מתחיל בקבת ומוסיף
 בקבת דרוש וקבל עקר : כל האורח בישראל • לפי שהקובה רומזת שהאדם אל
 יעשה דירתו קבע בזה העולם רק יעשה עיקר מעולו הנצחי לזה אמר בישראל
 כי אשר לא מוכני ישראל המה לא קבלו עליהם עול הפרשיות • וזכר אורח רצונו
 מן שהוא כלאורח רעןן בביתו חייב בקובה יצאו חסולי ומפרשי בים והולכי דרכים
 פטורים מן הקוב • וגם הוא הדין הגר שחייב בקובה כי דינו כמוצות כדון שאר
 הישראלים אבל זכר האורח טאולי יחשוב שהאורח והם הערבי תושבי המדינות
 יהיו פטורים מן זאת המצוה כי להם יאות לשבת בהיכלי ובמינים נאים וחוקים
 לכך זכר האורח • והלדק אמר שהמלה גזרות מן לשון זריחת השמש רצונו
 שהאורח התושב הוא גלוי וי דוע לכל כי הכל מוכירים אותו ומשפחתו : למען
 ידעו בורותיכם • שלא נצטוו מצות קובה חלא לדורות הבאים דאלו דור המדבר
 היו יושבים בענמי כבוד וחלולי העו יושבי בקבה ממש היו יושבי בקבה שתחת
 קבה • וחלולי כי כמו שהג הקובות רמו לענמי כבוד סן אקולת המלה רמו אל
 המן הוא הלחם אשר המטיר להם מן השמים ושבעות שבו בתן לטן תורה באה
 מים חיים רמו לבאר חכ' ג' רגלים רמו לג' מתנות שהיו להם בזכות ג' רועים :
 כי בקבות • הם ענמי כבוד מדכתי הוטכתי ולא כתג' יטבו משמע שהיה פועל
 אלהי והם הענמיים : את מועדיה • תרגם אונקלוס ית קדר מועדיה להורות
 פיה שאמרו חזל שלמד להם הלכות קבא בקבא והלכות עזרת בעזרת והלכות
 החג בחג • וחלולי רמו אל ענין העבור הנטבר לג' ב' • שמן זית • נסמך
 למועדי לרמו על חנוכה ופרשת המקלל רמו לפורים שכן כל הפסולי כתלים :
 כתית • ולא הנעשה על ידי טעינת קורת בית הכד כי הוא יותר דן בלי ספק
 כי לא יתערב בו טבע השמרים : בר תמיד • אף בשבת שהדלקת דוחה שבת :
 יערך אותו השמן : יערך את הכרת לפני ה' • שלא יתקן מבחון ויכניס
 מבכמים : שני עשרני יהיו החלה : למדנו שלישת כל חלה וחלה בפני עצמה :
 כיום השבת יערכו • אבל לא יאפנו : סלת תהיינה • בשני יוד' ללמדך שיהיה
 כל לחם י' עשרונות דהא עשרונות כתיבי ביה : וינא • פירשי מעולמו ינא • כל'
 שנשלמו ימיו והגיע עת מיתתו : בן אשה ישראלית • מוכאן שמצרי הבא על
 הישראלית הולד אינו ישראלי שהרי אמרו חזל מצרי הבא על בת ישראל הולד
 בשר אבל מזהמין את הולד דהרי בחלוקת הארץ כתיב לשמות מטות אבותם :
 וינא בן האשה • יניאה שייך לגבי מריבה כמו דאמרת אל • תנא לריב מהר :
 בתוך בני ישראל כפרהקיא כמו שאמרו כחמים וברוכס לכרבה על וקדשתי בתוך
 בני ישראל : ונכזו במחכה • גילה לו מעשה אביו ומיתתו לכך קלל • ואיש הישראלי
 מדכתי הישראלי כהא הדעת משמע שהיה ידוע מי הוא ויכול להיות כי לאשה
 הושת היה בן אחר טאיש ישראלי וזהו הישראלי שהיה גכ' בן האשה וחלוי באו

למריבה

למריבה על עקמי יחם וירושם כמו שמונו בפתח שאלמו לו לא תחל כבית
אבינו כי בן אשה אחרת אתה : וקב • מלמון מה אקב לא קבה אל : ויבאו
אותו • בעל כרחו : את השם • ובוה כלל וקלל גם משה כי משה אותיות השם
למפרע : ושם אמו • כל מי שנרא' בו סימני צוות ופקולת צריך לבדוק באמו •
למטה דן • הוא גרם לו המריבה • כההוא דא' דומו דיני אמרו לו מדן קאמית
דכתי' דן דין עוון • ורשי שפיהש להגיד שבחן של ישראל וכו' ק' מכלן דילמא בא
להגיד שהרשע גורם גנאי לאמו כדמפרש בקמוך • ויש לומר דא"כ תהיה מרת
פורענות מרוב ממדה טובה דכאן המקלל היה רביעי למטה דן וגבי אהליזאב
ואחיהמך לא נזכרו רק ג' : לפרש להם על פי ה' • וכמוקטש כתיב כי לא פורש
ומדוע שיי' בכאן • אלא יודע היה משה שמיתתו בקסילה ולא היה רוצה לפרש
הדין ולפקוק אותו כדי שלא יאמרו בסנארתו הרג אותו שהרי הרג אביו ורוצה
להרוג הבן • ולכן רצה שהקדוש ברוך הוא יפרש דינו • וק' אליזאב דמא' שצריך
ציתרו כו' באיזה מיתה יהיה כהרגו היאך התרו בו דאף אם משה היה יודע
שמיתתו בקסילה הרי לא היה רוצה לגלות כמו שפירשתי • ויש לומר דהתרו
בארבעתן • אף על גב דאמרינן התראת ספק לאו שמיא התרא' היינו דוקא
בשהספק לגבי המותר ולא לגבי המתרה • אך ק' דכפ' תמיד נשחט משמע
דספק דמתרה לא הוי התרא' למלקות גבי השוחט הפסח על חמץ וכו' • ויש
לומר בשמיא דחין דהתם טעמא משום דלשוחט עצמו יש ספק דמאן יימר
דהחמץ קיים בשעת השחיטה שחא בני ביתו בערו או כל בדולעי : אל מחוץ
למחנה • שאם ימצא בזה הזמן איש שילמוד זכות עליו יחזירוהו אחרו : וקמכו את
ידיהם • לפי שהערי תמיד מעידי' בכנוי עד גמר דין שאז אומר' בפ' מה שאמר
הוא בפרט הער הראשון והשני אומר אף אני כמוהו לכן יקמכו ידיהם לומר העין
פעמינו לומר כמו שאמרת אתה יחול על ראשך : ואל בני ישראל • כדי שלא
יחשבו שהית' הוראת שעה קצילת המקלל • ורמזו אותו כל העדה • מכאן שלוחו
של אדם כמותו ולע אמאי לא מפיק ליה הגמר מהכא : לעיל • שלומית •
פיטטה שלם לין שלם לין ובילמדנו שלומית שהית' שלמה מכל מוס : שבר תחת
שבר • כפ' משפטילא שיער כחוק דק מה שיפתחו דמוז לימכר בשוק • וכאן שיער
נוקיס מרד גופו כגון אם היה בהן • ופסל מן העבודה ולכן לא זכר פניו וחבור'
שזכר במשפטים רק המומי' הגדולי' הפוסלי' ככה"כ • ואל תשיבני משן שמינו מוס
בכהן כי עם כל אלה הוא דופי גדול וסבה שיטנה דבורו ובשער לא פתח פיו :
וידבר משה וגו' ויציאוי' מכאן שאין הדייני' יוצאי ארזי מן שנתחייב מיתה בזאתו
למות כי משה היה הדיין וצוה לישראל שיציאוהו : וכני ישראל עשיראבו שעשו מרד
גווי ה' למשה ולא לשנאת בן המצרי שנזה עם ישראל' שא' לבער הפגם מתוכם :
מי שענה לאברהם אבינו בהר המור • אכרך שיכני לקיים פהשת אמור :

בהר סיני • לפי שהפסק כפרשת מקלל שלא היה כהר סיני אמר כי זה
הדבור היה בהר סיני כמו יתר המצוות ולא כמו שהיה הדבור
בענין המקלל • וכתבה הארץ • לא גזרה התורה מצוה הזאת אלא לחמלת בני
אדם שאין להם שדות וכרמים שהיו שמחים בשנת השמטה כמו שהעשירי שמח
בשאר השנים • שבת לה • פירשו לשם ה' רצונו שלא תהא כוונתך להזכיר השנה
כדי שתזמין לשנה הבא רק לשם ה' • או רצה בזה שקוד השביעיות תלוי בו כמו
שבת בראשית • שש שני • מכאן למדנו שבת אי רכורע ו' שני בלי הכסף ולא
יזק לקרקע מה שאין בן בארצות אחרות • תורע שדך • אם תרצה ולא לחיוב •
כרמך • לאחר כבוש וחלוק כי או יהיה נקרא שדך וכרמך • תבואתה • תבואתם
הלל דהרי קאי אשנים • אלא הלא רמו לחמישת המיני הנקראים תבואה כמורע
בדבריהם זל • ובשנה השביעית שבת • למוען ידע כי לא בכח עבוד אדמה
עבר איש רק שבת לה כמו שפירשתי • לא תזמור • פירשו ותרגומו לא תבכסן ק'
אמאי לא קאמר כתרגומו כמנהגו • אלא בהיות שכסמיה היא גב מלה עברית
כמו שמביא ראי' מן קנצים בקומים • ונקט האי בללא כל מקום שאומר כתרגומו
אין לו דמיון בעברי • ומה שאמר הפסוק למעלה ושש שנים תזמור הוא על דרך
תרמ אבי אברהם ואבי נחור רצוני שהם השש הראשונים • את ספיח • הצומח
מאליו בשדה יקרא ספיח שהוא דבק לקניר שנה שעברה מלשון ונספחו על בית
יעקב • כויריך • קראה התורה כוירי הנפכים הבלתי גומרים כמו הגזר שאסור
לבגל • וכמוקרת כויריה ב' הך ויאריך זכו כויריה משלג • רמו למה שאזל סחוס
בחור לכרמא אמרי לכורא לא תקרב • או הוא מלשון כורו אחר רצוני שלא חפר
ולא זמר אותם כאלו אינם שלו • שדך לא תורע • אכל תופר אתה בורות שיחין
ומערות ומתקן המקוואות • והית' שבת • שב אל השנה • ולשכירך • כל נוסחות
רשי אשר ראיתי אית ביה אף הגויס ול' נוסחא משוכשת ור' אלף הגרים ואיתרכו
אף על גב דאין להם חלק בארץ ולע • ולבהמתך • רצון הפסוק שהיה צריך
להפקידם וכינר היה עושה שמינו עברית דת'כ בראשון היו שלוחי ב' מחורי
על כתחי עיירות בשביעית כל מי שמביא פירות לתוך ידו היו כוטלי אותו
ממנו ונותנים לו מזון ג' קעורות והשאר מכניסים אותו לאוצר שבעיר • הגיע
זמן תאנים ב' שוכרי פועלי ועושים אות' דבילה ונותני לו מזון ג' קעורות והשאר
מכניסי אותו לאוצר שבעיר וכן לותי ובעבדי ומחלק להם כל ערבי שבתות כל
א' וא' לפי ביתו הגיע שעת הבעור עניים אובלי אחר הבעור אבל לא עשירים
דכרי ר' יהוד' ר' יוסי אומר א' עניים וא' עשירים • וספרת לך • מה שאין סופרי'
ומכרכי לשמטה וליוכל כמו על העומר באולי הסעס לפי שהדבר תלוי בל' אבל
ספירת העומר מוטל על כל יחיד ויחיד בישראל • והיו לך ימי שבע • רצונו אם
תעשה השמטה כל המט שנה יהיו לך ולתועלתך דאלכ מניכא למה לי • תעביח

אומר ככל ארצכם • שיכריזו ככל הגבולים למען יהיה מודע לכל : וקדשתם את
 שנת החמישים • בלה מתקדשת שנת היובל ומרה ועד יכ לא היו העבדי
 משתעבדי לאדוניהם ולא היו כפטרי לבתיהם אלא אוכלי ושותים ושומחים
 ועטרותיהם בראשיהם עד שיגיע יכ תקעו מיד חוזרים לבתיהם וכן מניחו בלויים
 מכן כ' שנה ישבו : יובל היא • כי כל דבר ודבר יוכל אל מקומו ואל משפחתו
 מלשון יובילו שי וגומר : לכל יושביה יובל היא • אם אין יושביה עליה אין היובל
 כוהג כיוו אחר גלות י' השבטים : ושבבתם איש אל אחותו • דמו גב לגאלת
 הכפשות במו דאמרת והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה ודרוש וקבל שכר :
 וכי תמכרו מוכר • אמר בלשון רבים אזהרה למוכר קרקעות ומוכר מטלטלי :
 או קנה בלשון יחיד זה המוכר מטלטלי מיד ליד שאין אונאה בקרקעות לפי שאין
 פירותיה קצובי מ"מ יוכל להיות גם אונאה בקרקעות לפי מהספר השני כמו שפי'
 בפסוק הבא אחריו : איש את אחיו • ינא הקדש שאין לו אונאה במקפר שנים
 אחר היובל • עד היובל הבא : אחר היובל תקנה • למדנו שאין קרקע נקנית
 בשנת היובל עצמה וקו הוא : איש את עמיתו ויראת • את שתות דמו ליוה
 שאל אונאה עד שתות : וישבתם על הארץ לבטח • שבעין שיטה יובל ישראל
 גולים מעל הארץ וכישבתם על הארץ השני רצונו שבשביעית לא יצטרכו להיות
 נודדים ללחם על ארץ אחרת : וכי תאמרו מה האכל • מאלה יוכל לשפוט
 היסוד כי כל ימי עמי רעים כי אם העשיר בשני שנים של יובל ושמונה יתחיל
 לדרג מה יעשה א"כ העמי שכל ימיו זכאבות : לשלש השנים • מה שלא אמר
 הכתוב לר' השנים בגון בשנת היובל והיה הכנ יותר גדול • ויש לומר דיותר גדול
 הכנ שבכל שמה שנה הששית תעשה לג' שנים מכלל כ' שנה שנת מע לר' שנים
 כי הכופרים יוכלו ליחס אותנו אל המקרה מה שאין כן בכל שש בתמידות :
 לצמיות • אז הרה למוכר שלא ימכור לחלוטין לומר הריני מוכרה לעולמית •
 אף על פי שהיובל מפקיעה והוא מלשון צמתו חיי בבור שהוא ענין כרית : כי
 גרים ותושבים • אף על פי שאתם מחויקים בה כי אתם כמו גרים בארץ או
 כמו תושב שהוא ביד אדוניו פלא'ו בלעז כטעם תושב כהן ושכיר לא יאכל בנה
 וכי ימוך אחיק • ככל הענין הזכיר לשון אחיה רצונו שבעסק הממונת יהיו כאלו
 כולם אחים בני אב אחד : וגאל את מוכר • המכירה קראת גאולה לפי שהיה
 מנהג לפני בישראל כשצריך אדם למכור שדהו שיבא הקודם בירושתו ויקנה
 אות כי לו משפט הקדימה והיא הנקראת גאולה כמו שמצינו בירמיה עם
 חנמאל : שני מוכר • שני דרש לשני פנים לשון שנים ול' שנים שצריך שתעמוד
 השדה ביד הלוקח שתי שנים : ושב לאחותו • אבל אם השכיחה הקונה חייב
 להחזיר לו השבח שהרי איכ' אחותו : עד שנת היובל • וכלאן שהיובל משמע
 בתחלתו וכמו שפירש אלל וקדשתם את שנת החמישי • מה שאין כן בשמיות

בכפיהם שאינו מטמא אלא בקופו : וינא ביובל ושכ לאחנותו למדנו שאילנות
 אינם חוזרות ביובל כי לא יקרא אחיה רק הקרקע : בית מושב לפי שממזכר
 ביתו של אדם קשה לו ויבוש ממנה רצתה התורה שיגאלנו תוך שנתו ובהיות כי
 אדם לטדה בעבד וממנו ינא לחם למחיתו רצתה התורה שינא ביובל אבל הבית
 לאחר יאוש ששניה דירתו ועמד בבית אחד שנה לא תימעט מחיתו אם ימלט
 ובתי הצרי' עשויים לשמירת השדה ולהיותם מושב לעובדי האדמה על דיוס
 בשדה הארץ : עד תם שנת ממזכרו לא אמר שנה בתם לפי שהשנה פעם יב
 ופעם יג חדשים ולכן אמר עד תם שנת רצונו אם ממזכר בא' בשבט תושלם
 שנתו בא' בשבט לשנה הבאה : ימים תהיה גאלתו : ר"ל שנה אחת שהוא כמו
 יום ארץ : לצמיתות הא' בחיריק והכ' בפתח וק' חלילה : לא ינא ביובל -
 אלאמין שהמברא' כדי להעמיד ישוב העיר המוקפת מאם יהיה ינא ביובל לא יהיה
 הקו' משגיח בענין תקון הבית אם הוא מתקלקל : יגאל מן הלויס נקט קרא
 לשון גאולה בלויים ולא קניה שכל מה שהלויס מוזכר' משל ישראל הנא שהרי אין
 להם חלק בארץ מנא שכל הקונה גאלו שמתחלה הית' שלו : מוגרש עריהם לא
 ימזכר רצונו שלא ישנה אותו לעשות שדה מוגרש או הפך או מוגרש עיר או הפך -
 גס המזכרה הושאל כמו עש' ישתנה רשות בעל הקנין וישוב אל בעלים אחרים
 בן היה זה ההשתנות וכמו דאשרת אשר התמזכר לעשות הרע : והו שאלמר
 כי אחות עולם לכן אין לשנותו : וכן דקדקה התורה והיו הערי' להם לשבת
 ומגרשיהם לבהמות : ורשי הניח שיטת הגמרא ובחר לו קוגיית תכ' : ונטה ידו
 עמוך בעוד שהוא מוטא תחזיק בו אבל כי יכול הכופל לא יוכל לעורו : כי
 המושא שעל הקום בער קטן הוא יעורנו טרם יפול ואחרי כפלו ארבע חנשים לא
 יקיימו : גר ותושב ערל שקבל עליו ז' מצות בני נח נקרא גר תושב : ומי עמוך
 חייך קודמי' : את כספך לגבי כסף חייך גשך שנותן אליו הרבית בכסף מלא
 ולגבי אובל חייך לשון תרבית דרך משל אם הסאה שוה י דינר והוא משימי'
 בהקפה יג והו מלת מרבית ר"ל יתר מזכרי שווי - ורבי' שאלו' למה החמיר
 הכתוב לכ באיקור הרבית דמה לי שזכר בהמה או בלי' או מעות : אלאמין היות
 הקברא כי השוכר בהמה או בליס על הרוב שוכרו למלאכתו או לעסק שהוא
 נשכר בו באופן ששניהם מרוויחים : אמנם הלוה מעות על הרוב לוקח אותם או
 לקסוק ביתו או לפרוע נושיו וכמו שאל מלוה להוצא' גינתה ואם תשים עליו נשך
 יהיה חקרונו על חקרונו או ההבדל ביניהם שהשכירות אינו תדיר רק בזמן
 המלאכה : לא כן הנשך כי מכלי משים על לב ישוך כנחש ביום ובלילה כחגים
 וכשבת : ונפשי יודעת מואר כי את כל אלה בקיתי ומה שהכתוב קורא אותו
 כבאן מרבית וכמוקום אחר תרבית כמנא נוסף על אותיות רבית מ"ת רמו למה
 שאל' במתי ימוקאל שכלם קמו בר מן חד דאויף ברכית ליהודאי : ויראת
 מאלהיך

מאלהיך • המוריש ומעשיר : כשכיר כתושב • רצונו עבודה ממוזעת כי השכיר
לא יעשה עבודה רק אל מה שצרכו • אך התושב מחויב לכל העבודות • וזה
יעבוד עבודה ממוזעת : ושכר אל משפחתו • לחקתו • לזה אם היה העבד כהן
אזינו כרצו כי יהיה בעל מוס פקול לעבודה ולא יוכל לשוב לחקתו : כי עבדי ה' •
חזל אמרו טטרי קודם דעבדי ה' קוסא לקרקעות וכקרקעות • שיך דין קדימה :
אמכרת עבד • לעבוד עולמי : מהם תקנו עבד • בקנין עולמי ועל אכן הלכח :
והיו לכם לאחיה • מבאן הדקא עבדים לקרקעות : לעקר • עובד לוס עקרי
שמועולס לא • כתגייר אף על פי שהוא ממשפחת גרים • או יהיה פירש עקה הפך
התושב • כי התושב היתה לשב בארצנו לפי שאינו עובד לוס הנה יהיה עקר
מי שמוחויב • אכחו לעקור אותנו לפי שהוא עובד לוס : אחרי נמכר • כל הפרשה
ראויה להדרש על הגלות אשר אכחו בו ועל הגאולה העתידה דרוש וקבל שחר •
ורשי שפי אחרי מיד אף על פי שכל אחרי מופלג • כאן הוא המון מיתור גאלה
תהיה לו דהלל אחרי נמכר אחד ממוחי גאלנו ולפי זה יהיה פי אחרי • מאחרי
שכן הוא : וחזל אמרו מוכני לגול הגוי שהוא אסור שכ' אחרי נמכר גאלה תהיה לו
שלא ימשכנו ויבא : אחד מאחי • או דרו מדרגה אחר מדרגה : ומשב עם
קונהו • ולא עם מרשו שאם מת ארצו אינו עובד את הבן • ומכאן דעון גדול
וחלל רשם הוא להטעות את הגוי וכן חזל יכול יגלוס עליו תל' משב עם קונהו
כי יגלוס החשבון ויטעהו ומי לנו גדול מיעקב שאמר ואת הכסף המושב בפי
אמתחתיך תשי • ומצריים גויס הוו • כפי שכו • ולא בפי השמים • רצוני שאם
מעט שנים גר היעכל וכסף מקרתו עולה לטעה יותר ממה שהוא עתה בעת
ירכה נבאול עצמו הנה לא ישיב אלל כפי שכיו שהם עתה : או דרו או בן דודו •
מבאן שהקורב לא תעבור שני בשני וכן בעדות : כי לי בני ישראל עבדי • אכן
לגבי ע'וס כל ישראל בני מלכים הם • ומאכחו שישראל קראו עבדים וקראו
בנים דכתי' בנים אתם לה' אלהיכ' • העובדים ה' ועושי מצוות התורה ולומדים
אתה ע'ר הנגלה קראו עבדים שאין להם רשות לחפש במשמוניות המלך •
והלומדי התורה ע'ר הנגלה והכתור קראו בנים כמו הבן אשר לו רשות לחפש
ובמשמוניות ובקרתים : אכן משכית וגומר אמי ה' אלהיכ' • תרגום ירושלמי לי
תקדון : את שכתתי תשמורו • תכ הזהיר הכתוב על המצוות רצונ' שהעבד
הנמכר לכותי יהיה זהיר לקיים את השבת • וכמך מורא מקדש לשבת מה שבת
קדושתו לעולם אף מקדש קדושתו לעולם שאף בחורבנו אסור לכנס בו :

אסור ואסתחיה ואברך את ארמי • שויכני להצליח פרשת בהר קימי •

אם בחקותי • נמך לענין השמשה שהיא חק וגזירת מלך • והקדוש ברוך
 הוא עשה עם ישראל כמו האב שמולך בנו לבית המדרש
 בתחלה אומר לו למוד ואתן לך תלמים או רמזים • הגדיל אומר לו למוד ואתן לך
 והוב • הגדיל אומר לו למוד ואתן לך מלבוש נאה • הגדיל אומר לו למוד שכן בעלי
 הידיעה מוכרדי' אצל בני אדם • הגדיל אומר לו למוד ותורש עולם הבא הגדיל
 אומר לו למוד בעבור מעלת וכבוד הקבלה שכרא העולם ועשה ולנו הכפש
 הזאת לא לתכלית שום פרס עד שמתוך שלא לשמה בא לשמה • כך בתחלה
 אמר ועץ השדה יתן פריו והברכות הדומות לה • אחרי כן ונתתי שלו בארץ
 ואחרי כן ורפתם את אויביכם ובקוף אמד ונתתי משכני וגומר והתהלכתי
 בתוככם ה'ר' כי כאשר יקר איש את בנו • אם • במלת אם נרמזו כל הגזולים •
 במצרים 'אהרן' משה • בימי המן 'אסתר' מרדכי • לעתיד לבא 'אליה' משיח •
 ואת מצותי תשמרו • מלשון ואביו שמר את הדבר שאתם תמתיתו על המצוות ולא
 המצוות עליכם וכמו שאמרו חכמים זכרונם לברכה מזה טבאה לידך לא
 תחמיננה או אם בחקותי תלכו זה תורה שבעל פה ואת מצוותי תשמרו זו תורה
 שכתב • ונתתי • ויו ונתתי שב לאם בחקותי • וכן כל ויו שהוא אחרי אם •
 גשמיכם ולא אמר גשמים שהגשמים הם ביד ישראל • שכן עוד היום ב'אי כששליח
 צבור מתעטף בגליתו ואומר 'ו' מדות בכונה שלמה מוריד הגשמים • והתחיל
 בגשמים שהם קבה לבריאת הגופים והפירות כמו דאמרת השמים יענו את
 הארץ • ואמר גשמי' בלשון רבים לפי • הוא ממיני רבי' פעם יורה פעם מלקוט •
 בעת • אחז' בלילי שבתות ובלילי רביעיו • וליכא למימר בעתם בשעה
 שהם יפי' לגממי' דההוא כפקא מגשמיכ' כמו שפירש שהגשמים ביד ישראל
 לכל עת המצטרך • הארץ יבולה • כולל כל המציאות מגלגל ירח ולמטה כמו
 טפי כפ' בראשית • ועץ השדה • מדכתי' השדה ולא כתי' עץ קתם או עץ הארץ
 דרשו חכמים זכרונם לברכה דאפי' אינני הרק יעשו פירות דכן אינני פירות לא
 יונטעו אלא בגנות' ופרדקיס • ודוק שבקללות אמר ועץ הארץ לא יתן פריו לא
 השדה ובברכה תהיה הקליפ' כמוד למה נקרא שמו חזיר ודעהו • והשיג לכפ
 דים • לא מטרדת עסקים אלא מרוב כל • ואע"ג דגם בזמננו הוא לפעמי' כן אינו
 דומה שבזמניהם היה הקציר בנימן והבציר באלול והברכה מרובה • ואכלתם
 לחמכם לשובע • לפי שלפעמי' בשני השובע יקרה חסרון הלחם בזמן הקציר
 והבציר להיות עסוק איש איש בשדהו ובכרמו • לזה אמר כי אפי' שישיג' דים את
 בציר והבציר הזרע אף שיתחברו שתי הקבות מכל מקום יאכלו לחמם לשובע •
 זשבתם לבטח • כי באופי הטוב' לא יהיה להם שפי' מורא לרעב • דרך משל
 כי מי שהורגל לבא בארצו אלו הנזקים יירא מואד מפחד הברד בעת יראה
 הענני' החשוכים בעת הקציר • ונתתי שלו' בארץ • בין איש ובין אחיו שלא

תהיה מלחמה ביניהם : והשכתי חיה רעה • כמו שאמרו חכמים זכרונו לברכה
 שאין הערוד מומית אלא החטא : ונכלו לפניכם לחרב • מולא כתיב והכיתם
 אותם דרשו חכמים זכרונו לברכה חרב איש ברעהו • וזה יהיה כדי שיפנה לו
 מקום לברוח • או ממהומ' שלא יכירו איש את רעהו ויחשוב שהוא אויב : ורדפו
 מכם חמשה מאה • פירש רש"י וכי כך הוא סך החשבון וכו' אך נוכל לישב אל צד
 הפשט פי' הפקוק ככה דחמשה מוסך עצמו ולאחד עמו כאלו אמר ומאה פעמי'
 חמשה מכם רבבה ירדפו ואז יהיה החשבון מכוון • או נוכל לישב פי' הפקוק
 באופן אחר ורדפו מכם וגו' חמשה יהודי' ירדפו מאה אויבי' • ולרדוף מאה מכם
 דהיינו יהודי' היו האומות צריכים להיות רבבה • או כונת הפקוק על החלשים
 אבל הגבורי' מאה רבבה ירדפו שהוא אחד למאה • ועל האמת הוא דבר טבעי
 כי החיל יקנה חווק מזר הרבוי בהתאחד החווק בהם מה שלא ימצא לחלקי חיל
 הנפרדים ויותר נק' הוא שחמשה ירדפו מאה מאשר ירדפו מאה רבבה •
 ומי שידע שחוק האישיקקי ירגיש זה בחוש : לפניכם לחרב • ינסו אל החרב
 רצוני חרב איש ברעהו או שלא יהפך הכס אל החרב : ונתתי שלו' בארץ • וזה
 יהיה לפי דעתינו בימות המשיח דכתיב ביה ולא ישא גוי אל גוי חרב וגו' :
 והפרתי אתכם שלא יהיה בכם עקר ועקרה : והרבתי אתכם • שתמלאו ימיכם
 בשיבה טוב' וככה תרבו : ונתתי משכני • רמז לכית שני שעמד כמיני משכני :
 ולא תגעל בפשי אתכם • תרגם אונקלוס ולא ירחק ממורי מלשון כי שם נגעל מגן
 גבורים • והרמז זכרונו לברכה הקשה והלא אף בשעת הכעס נא' ולא געלתים
 אם כן מה ענינו לברכות ואמר שהוא קוד' מסודות התורה ואנחנו קבלתו נקבל
 אמנם אם ניתן רשות לחלק בו על צד הדרש והפשט נוכל לומר באופן זה :
 שהדבר נמשל למלך גדול שנשא אשה כושית אף על פי שיסבול אותה אז אפשר
 לריחוק טבעה שלא יהיה גיעול בפש • אבל אם האשה תהיה טובת שכל ובעלת
 חן הלא יבקה על שחרותה ויאהביה כמשפט בנות המלכים • והנמשל הוא מבואר
 כמו דאמרת הלא כבני כושיים וגו' שחור אני וגו' ולא שלא יהיה גיעול בפש
 ביניהם מהרוחק הנפלא אשר ביניהם וכמו שא' השוכן אתם בתוך טומאת' • אכן
 אם בחוקתי תלכו ודאי הדבר הזה יקריב הריחוק ולא יהיה שם גיעול כלל
 אדרבא דבוק שלם כמו שאמר והתלכתי בתוכם • אכן בשנותם את טעמם
 חזר הדבר לטבעו כמו שאמר ובעלה בפשי אתכ' : ומה שאמר לא מאקתי' ולא
 געלתים אף בשעת הכעס הגיעול שב על לבלותם שהגיעול לא יהיה לכ' חוק
 לבלות ולהשחית ולהפר ברית חו' • אבל הגיעול ישאר על מקומו • וככה נרא' לי
 שיתישבו שני הפקוקי' : והתלכתי בתוכם : זהו ייעוד בפשי ולא ייעוד להם
 כפי' ייעוד הנפשי כי בקיו' המזות הוא דבר הכרחי שיגיע • והנביא במה שהוא
 נביא לא ייעד בדבר הברחי' רק אפשרי' • או כדי שלא יאמרו הרגה לשקר

ירחיק עדין כי עולם הבא אינו דבר מורגש וכפי פשוטו כמלך המתהלך
 ובתוך מחנהו לדעת מה יצטרך קוממויות כמו השור שמגביה ראשן בעת הקרת
 העול ואם לא תשמעו לי ולא וגו' הרבה עליהם תנאים הרבה על הקללה
 אשר יהיה רע וזר שיעברו על כלם וכל זה מאהבת יי את עמו וככל אלה לא
 הועיל ולדעת חכמים זכרונ' לברכ' הוא כמו ששמעו שהו אחיו לשון קבלה ואם
 בחקתי תמאסו דבר הכתוב בהו שהדברים שלא נתגלו בעמם יאמר הכתוב
 מה לו לקדוש ברוך הוא אם אלכם שעטנו אם אין ואת משפטו תגעל הוא
 המשפט הנעשה בעוברי עברות כגון במחלל שבת עריות אוב וידעו ודומיהם
 דאלו משפטי דיניה בנזיק' לא תגעל נפש שום אדם דאלמלא לא נכתבו דברים
 הם להכתב להפרכם את בריתי לפרוק מכס עול תור' ומזות או רצה
 בלהפרכם את בריתי סבת המרד במלך כשה' ודס הוא לאחת מן ארבעה
 סבות אחת שחשבו שאין המלך משגיח עליהם שנית שמצוה עליהם דברים
 שאין השכל קובל אותם שלשית שמכבד עליהם עולו בזוים מהים וארנוניות
 וארבעה שחפנים למרוד במלכם כנגד ה' אמר ואם לא משמעו לי שמלת לי
 מיותרת כלו תחשבו שאיני משגיח בכם ה' ואם בחקתי תמאסו שהחקי' הם
 כנגד השכל ה' ואת משפטו תגעל שהגעול והמאוס בא ומגד הרבוי כנגד
 הד' אמר להפרכם את בריתי בפירוק עול תורה ומזות כמו שפירשתם בשחפת
 ובקדחת שחפת הוא השקוי ובכא עליו הקדחת אין לו תרוב' דאיב' עקרבא
 וויכורא שהשחפת זריק לגבש והקדחת לגלות וכן קללת חרב ודבר מיתגדים
 סלחרכ טוב ליאקף אל עיר מבצר ואל הדבר טוב לכהות בערי הפרוות וקרא
 השחק מלשון השחפת והוא עוף יקרה לחולי האידורפיקיא בלעז ואין למה
 הזאת עוד ריע זולתי בתוכחות דמשנה תורה והפקדתי עליכם בהלה פירש
 רש"י ז' מכת מותן והוא לשון המתנה על דרך תוחלת ממוטבה והפקדתי שיהיו
 המכות פוקחת זו את זו וכתתי פני בתרגומו מלשון ופניה לא היו לה עוד ואם
 עד' אלה' קופי תיבות מדה לומר שמדה כנגד מדה לא תבטל שבע על
 חטאתיב' יוקפר שבע כא' על הרבוי לפי שככל האותיות לא תמצא אתי
 אותיות עולה שבע זולתי ד' ועליהם בא וידג' לרב' בכחשה חסר כתיב כל'
 כחש שמולד אחד לשבע שנים כך הארץ לא תתן הפירות רק אחד לשבע שנה
 מדה כנגד מדה על שלא שמרו השמטה בשכרי לבס' מטה לחם כר' ששכ בית
 בשכרי על מה שלמעלה ממנו ואם כן יקשה אם האויב והדבר יכלס מה מקום
 יהיה לקללה זו לכן כר' לי לפרש שדבר האמור למעלה אינו רצה לומר מגפה ממש
 אלא לשון שברון וחולש' כמו ידבר עמי תחתינו ולכן אמר ושלחתי דבר בתוככם
 רצונו שבר ועתה פירש מה יהיה השבר מטה לחם לפי שהלחם כותן משען
 ועוז לבעליו כמו המטה והשיבו לחמכם במשקל רצונו שהלחם יהוא מצד

ויחזק הקובץ והמורקן אשר בו לא יתדבק ויהיה כפרך בתנור ולזה יצטרכו האופות
 להחזיר הלחם במשקל ולא במכפרי או הוא קללת חולי הנקד' בלעז מאל פרנצה' י
 שבעל החולי אוכל הלחם הנאפה שמת בתנור במשקל ולא לטובע בידוע כידוע לחכמי
 הרפואה : בחמת קרי' לפי שהדבר הנשמר תחת המקרה לפעמי' יכול בטוב
 על צד הקרי' לכן אמר בחמת קרי' במקרה רעה : וישרתי אתכם : ולא חק ושלוס
 ואכלה אתכם וזה' בטורה טובה למשראל שיהיו הרעות דק' כאשר יקרא איש את
 בנו : אף אני מה שכל במלת אני ראוי לדרוש בו כמו שדרשו חכמים זכרונם
 לברכה במצרים אני ולא מלאך וזהו שכל' במשנה תורה בן נשי' יי' אליהו' להאביר
 אתכת וגו' שנה' שהוא בעצמו ובכבודו יהיה המכה : או רמז למה שאמרו חכמים
 זכרונם לברכה בכל מקום שגלו גלת' שכינה עמהם והיו שאמר והלכתי אף אני
 עמך' שכל אני רמז לשכינה' משל למה הדבר דומה למוך שהיה לו בן יחיד וחטא
 לפני אביו כמה פעמים ומחל לו והיה היום הוסף מאד לחטא כנגד אביו אמר
 ליה המלך עד הכה הלכתי לך חטאיך ולא קבלת מוקר מעת' והלאה מה' אעשה
 לך אם אשליכך מלפני יפגעו בך לקטים או חיות רעות וימותך' אלא אני ואתה
 כגלה יחד או אולי על ידי הגלות יבנע לבדך ובין כך ובין כך' אבני אהיה השומר
 עליך והנמשל מבואר והוא שאמר והלכתי אף אני עמכם : ואכלת' בשר בני' :
 אלו בני אדם בעלי היחם המשיאים זרעם לבני אדם שאינם מהוגני' בשביל
 העושר : והכרתי את חמוכי' הרמז בן יאמר דברי הברית הזאת על חורבן האחד
 ודברי הברית שבמשנתורה על חורבן בית דוד ברי פי חכם חן קחם משם : על
 פגרי גלולים : וזהו תדעו כי אין בידם להושיע' ובתב' וכי מה הפגרי עושים
 אצל הגלולי' אלא שאלוהו זכרונו לברכה היה מחזיר על כל תפוחי דעב ומאז
 אחד תפוח ברעב אמר ליה בני מאמה משפחה אתה אמר לו ממשפחה פלונית
 וכמה היית אמר ליה שלשה אלפי זכמה נשתתרו מכם אמר ליה אני אמר ליה
 רצונך לומר דבר אחד ולחיות אמר ליה ומהו אמר ליה אמור שמע ישראל יי'
 אלקינו יי' אחד זעק מיד זאמר הם כי לא להזכיר בשם יי' ולא למדני אבא בן זמא
 היה עושה נוטל יראתו וזכות' על לבו בחוקה ומגפפה ונוסקה עד שכריסו
 כבקעת ונפול הוא ויראתו וארץ לכה באמר ונתתי פגריכם על פגרי גלולים :
 והשמותי את מקדשי' : אף בשעת חורבנו בקדושתו עומד ט' והיו עיני וגו' :
 ואמר בלשון רבים לרמוז על אחד ושי : וכשלו איש באחי' דרשו חכמים זכרונו
 לברכה איש בעון אחיו מדכתיב בתריה ונפלו ואין רודף : ולכן נמשלו
 ישראל לאגוז כמו דאמרת אל גינת אגוז ירדתי : כי כשנוטל אחד מן הכרי כלם
 מתגלגלי' ונפלים : ואכלה אתכם ארץ אויבי' : במנהג בני אדם שמחליפי'
 מקום ומחליפי' אורה ונפלי' למשכב ומתים : והלכתי אמר שהנבוא' הזאת
 על גרוש זרפת שמתו בקתו יותר מכפלי' כיוצא מצרים שדבר זרעב : והגרוש

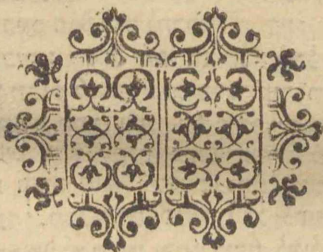
יהיה בשנת ל'ה גרש יגרש אתכם לחלק השמי: או אז וכנע: והיא קצת
 אריות הגלות המר הזה: וזכרתי את בריתי כיחזק לא כל' זכירה שאפרו תמיד
 זכור ומונח לפני הקדוש ברוך הוא: וכיעקב לא כל' אף לפי שהיה מוטתו שלמה:
 את לרבות האמהות: יעקוב ח'זל דרשו על ה' פעמי' כמנצ' יעקוב מלא
 בפקוק: ואלה ה' פעמי' חקר: ובעל המסורת קחשיב ו' דלילה ד'ה וצריך
 עיני: והנה יפקיק לערבון מקום ח' לכד אלף שנשבע בה' חומשי תורה כמו
 שכתבי אלף ה' פעמים שמנצ' בני ישראל בפקוק ח': והתורו וגומר במעלם:
 פירש יתורו ועדיין המה מועלי בטובל נשרץ בידו ולכן הוקיף אף חמי: יען וכיען
 שאקו: תרבומו לוטין חלק ברכו: והארץ אזכור: שפרעה השמטות: ואף
 גם זאת: כמו המבלי אץ קברים: הרק אף במשה: והוא לשון צחות: ורצן
 הפקוק אף על פי שזכות אבות לא תועיל להם להוציאם מגלות כי בכל אלה
 הארץ תעוב מהם: עם כל אלה יפקיק שבארץ אויביהם אשים עיני עליה'
 להשאר' עם ברכה עד קץ הימים: וכדלוי היא שעמדה לאבותינו ולנו בכל
 דור ודור כי לרוב הגזרות לולי הבטחתו שהיה לנו לא יזכר עם ישראל עוד וכמו
 שאמרו חכמים וזכרם לברכה בכל מקום שגלו גלתה שכינה עמהם כי זאת
 היא השכינה שתהיה עמהם בארץ אויביהם: או זאת רמו לתורה שנקראת
 זאת שכ' וזאת התורה אפילו בהיותם בגלות לא תוון מהם שכ' כי לא תשכח
 מבי ורעו: ברית ראשונים אשר הוצאתי רצנו כמו שבמגרים גאלתים לכלי
 יחלל שמי בגוים כמו שטען משה כמה פעמים למה יאמרו מצרים וגומר
 מבלתי יכלת וגומר זאת הברית עמה אזכור להם והוא מאמ' יחזקאל לא
 למעכבם אני עושה וגומר: כי אכי ה' אלהיהם וידעת כי עם כל הצרות
 האלה לא יאירוני באל אחר ולכן לא מאקתי: כינו וכן בני ישראל' ללמדנו
 שהיקורין והגזרות מקיימי' את ישראל עם אביהם שבשמים: או אמר כן לפי
 שהקללות והפרכות בלשון מדבר בערו מה שאין בן במשנ' תורה: איש כי
 יבליא: לאו דוקא איש אלף כשיודע לשם מי מודר: בערך נפשות: ולא
 הגוסס ולא מי שנגמר דינו למית' שחשוב' המם כמת בכח קרוח לזאת לפועל:
 או רצונו בערך כל גופו ולא בערך ח' מאיכרנו: ורשי' שפירש שלא ידע גועם
 שמי הכפיץ לא אדע מה היה לו והלא רל בערך כל גופו ולא ערך בא' מאיכרנו:
 והיה ערך הובר' החזרה הוכחה לכאר ערכי האדם כי לא בשעור האנושי
 לערכם כי אם נערכהו ביקר פריין כפשו אין ערך חליו: ואם מנח עשרו אף
 חלוי יעמיקו עליו ככה אשר יחדל לעולם מכדיונו: ואם כפי אשר ימכר לשון
 כדי כוון וקנף: לזה באה התורה בקצב ערך אמותי: מבן חמש ועד כן
 עשרים: מה שהקל ערך הנקבה ולפי הכוון ראוי להיות ערכם יותר מהזכר
 פומי' ההם כי אז היא ליפני מכת ז' ועד בת כ'י: אלף אאמין לפי שהתורה

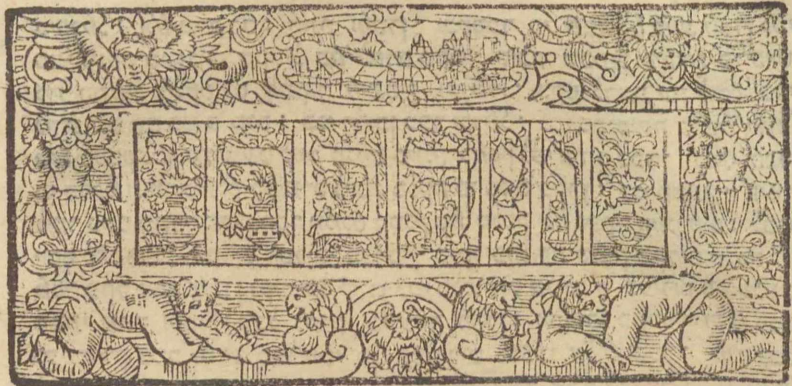
זכת' מעשה ידיה לאכיה וגם יכול למכרה • מה שאין כן בזכר שהוא חפשי לכן
 פחת ערכה כי היא רוגמת בית או שדה שיש עליו פכירות שאין דמים שלו
 שוים לבית נקי וחכמי • ואם מן הוא מערכך • דרשוהו חכמים וזכרנס לכרכה
 הקנייהו מערכך שמערכי לערכים כמו שמקדרים לבעלי חיים דגמרינן מיכה
 מיכה • חוץ שבעל חי מחויב להחזיר כקות יום וכקות לילה מה שאין כן בערכים
 דאמר קרא ושכב בשמלתו וברכך מי שזריך ברכה יחזיר • ינאל הקדש שאין זריך
 ברכה • תשיג יד הנודר יעריכנו • מכאן שמעריכו כשעת הנדר ולא כשעת
 ההערכה • וכן אש היה עשיר בעת הנדר ועני בעת ההערכ' או בהפך מחויב
 ערך שלם דכתיב ואם מן הוא מערכך רצה לומר שהוא מן בעת הנדר
 וההערכה • והיה הוא ותמורתו הוא ולא ולדו • אשר יקריבו ממנו לה' •
 בבעל מוס קבוע הכתוב מדבר • והעמיד את הבהמה • הא אש מותה קודם
 הערך אין פודים אותה כי אי אפשר להעמידה וגם אין ראוי לפדות הקדשים
 כדי להאכילם לכלבים • ויסק חמישתיו • מלגוו שאם היה שוה עשרים נותן חמש
 ועשרים • כי יקדיש את ביתו • מה ביתו שלו וברשותו אמנם המטלטלים
 שאינם ברשותו אף על פי שהם שלו אינו יכול להקדישם • דאם לא כן כי יהיה
 ריב בין אנשים ולא ישלוט להוציאו מיד חבירו יקרישו וזה יהיה סבה שיתחייב
 הכתבע עצמו להקדיש כמה שלא היה לחברו עליו דין • משדה אחותו יקדיש •
 שהקדיש לקדשו בדיק הבית • ואם אחר היכול • אבל הקדשה בשנת היובל
 אינ' מקודשת • לכהן תהיה אחותו • כשיפדו מיד ההקדש • שדה מקנתו •
 שקנהו או שנתן לו בתורת מת' ואינו בא מבח ירושה • אשר לא משדה
 אחותו • מכאן למדנו שיש שדה מקנה שהוא משדה אחוזה כגון שלקח שדה
 ממורישו ומתו מורישו קודם שישכב השדה להם הנה דינם שדה אחוזה אש
 הקדישם • אשר יבזכר • אבל קודם שנולד יוכל להחליף מקדושה לקדושה
 כי ההקדש יוכה בו קודם שיוכה הכהן והיינו דוקא לעולה אבל לא לשלמים •
 ואם לא ינאל ונזכר • לבעלים והם קורמים מן הנכון שזה הקנין היה להם
 ונתנוהו להקדש יתחייב שלא ישולם להם רעה תחת טובה • מכל אשר
 לו • ולא כל אשר לו שיצטרך אחר זה לבריות וכן בענין ה'זדק' אמרו חכמים
 וזכרנס לברכה המוכזב אל יבזבו יותר מחומש • כל חרם קדש קדשים • כדי שלא
 יחזיקו בו הבעלים ולא יתנוהו החמירה בו התורה • כל חרם אשר יחרם מן
 האדם • כגון אש כלחמים באויביהם וכודרים נדר אש נתן נתן את העם הזה
 בידי והחרמתי ימיתו כל האדם הנמצא בהם שאין דעת הנודר לתתו לכהן רק
 שיהיה חקור בהנאה • מן האדם • ולא כל האדם והיינו דתנן המחריס כנו
 או בתו ועבדו ושפחתו העבריים אינם מוחרמים • כל אשר יעבור מעצמו
 מעמידים את האמות בחוץ כדי שיכאו העגלים והטלמים מעצמם לקולם

ונתן סימן בעשירי: העשירי יהיה קדש כפי המניין: אשר יעבורי פרט
לטרפה שאינו עוברת כגון אס: חמסכו רגליה מן הארכובה ולמעלה: לא
יבקר: לא יכדיל מלשון בקר שהאור מכדיל בין הצורות והערב מערבין:
שלה המנות להודיע גדול מעלת המנוות ברט כל הפרטים האלו בגדול
החל מנדר המזוה והאמצעי ומעלת המזנים והמקום מקום ההשפעה:

שתן תודה לה ינותי ולילותי טקיותי כ' אס כחוקתי:

וצאהל מועד * לפי שהפקיק בעיני שמטה ויובל שאמר שהיו בהר סיני חזר ואמר
 שהדבור הזה היה באהל מועד ככל הדברות שהיו מתחלת הפר ויקרא * וכן לא
 מצינו שמינס שהוקם המשכן שעלה משה עוד בהר סיני * וכמו שהגביל את הר
 סיני דת' כה כי קלל וקלל וגומר וכן הזהיר באן והור הקרב וזמת וכמו שב' בהר
 סיני וגם הבהני' וגומר פן יהרסו וגומר בין הזהיר באן ולא יבאו לראות בבלע וגו' :
 במדבר סיני * הא בהא תליא שהטפעת אהל מועד בא' מגד סיני והיא התורה :
 שאו את ראש * מלה דמשתמע לתרי אפי נשיאת הראש והקרת הראש כמו ישא
 ופרעה את ראשך * וזכו שאו לא זכו שאו ולפי שגשאר במדבר גשאר לשון הקרת
 הראש * וכמלת שאו בתאחר הכושאים והם משה ואהרן * ועם כי כבר נזמו
 ישראל כאשר הביאו בקיע לגלגלת והי' מהכרס אז זה המקפר בעינו וזה מורה
 על עונם השגחתו ית' בהם * והמנין היה כדי שיהיו מוזמנים עת' להכנס אל
 הארץ ולבוא אל המלחמ' עם מלכי האמורי ורצו לדעת מקפר חלונ' צבא למלחמה
 כי התורה לא תקמוק על הנס שירדוף אחר אלף וזה שאמר כל יונא צבא כי
 המנין מפני צבא המלחמה * ורש' שפיהם כשכפלו בעגל מכאן משל וכולו ק' למה
 לא מנה שבת ליה דהרי לא בפלו בעגל * ויובל להיות דלכך גמנו בלשון אחר דאלו
 בישראל כתי' שאו ובלוי' שאו את ראש וכוונא דחיקא הוא : במקפר שמות * ולא
 מקפר אנשי' כדי שלא יהיה בהם כנף ויהיה באמצעות הגשיאים : למשפחתם *
 וכמנין לא הווכרו משפחות * א"כ רצונו למשפחות' לשבטיה' לגלגלת * לפי
 שהראש סגלגל דומה לגלגל : מכן עשרי' שנה * מכאן אחז' בין עשרים לרדוף :
 כל יונא צבא ולא החולי' והזקנים ואיש הירא ורך הלכב וכמנין הזה יכירו עונם
 השגחת ה' ית' עליה שלא יפקד מהם איש במלחמה כמו שזמנו במלחמת מדין
 בישראל :

בימראל : ולא ערכ רב : אתה ואהרן . ובמספר כי תשא לא קיימ אהרן לפי
 שעי' נעשה העגל : הקהילו בא' לחדש השני . הזכיר הכתוב זריותו כי ביום
 צונו התחיל להקהילם ולפקוד אותם : ויתילדו . בקשו לדעת עת לידת' כרי
 לידע אם הם בני כ' שנה : בני ראובן בכר ישראל . לפי שבנקיעת הדגלי יהוד'
 היה ראשון לכך נתן טעם למה מנאם במנין ראשון לפי שהיה בכר . ובתי חכה
 כי בחללו וגומר ניתנה הבכורה ליוסף שלחח פי שנים בארץ : בני שמעון . שינה
 למור בהם פקדיו שהיה חסר מנינם ממנין הא' מלשון ולא נפקד ממונו איש : לבני
 יוסף לאפרים . הקדים אכרים כברכת הזקן ובחלוקת הארץ הקדים מכשה :
 אשר פקד משה ואהרן נקוד על אהרן לפי שלא היה על פי ה' בפירוש אף על גב
 דכתי' אתה ואהרן : נוכל לפרשו במעמד אהרן : והיו כל פקודי . רצונו שלא
 נפקדו רק בניו' ולאכ ככל והיו כל הפקודים שרצונו על המספר . או הכפל
 להודיע שמימי המנין עד שנתקנו המחנות לא נפקד מהם איש וזה גב נס שבכ'
 יום שהוא יום נקעם לא מת א' מהם : והלויים לא התפקדו . כרי שלא יהיו
 ככללי' בגזרת המרגלי' שכן לא טעו בעגל : ואת ראשם לא תשא' מכן כ' ומעלה :
 ואתה הכקד . פירשי בתרגומו מני לשון מניס ושררה . וק' היאך מדייק זה מן
 התרגום והא כל לשון פקידה מתורגם ומני . ונוכל לישב או שלף בתרגומו ט"ס
 וראוי להיות תרגומו מני . או שמני לשון שררה תרגומו דגש ולשון מניין בלי דגש :
 המה ישאו . ביאר הקבה למה לא יהיו מניס עם הנתרים כי לא יצאו בכבש
 להיות פקדת המשכן עליהם : הלויים ובחנות' המשכן יקיימו אותו הלויים יהוד'
 הקרב יומת . כבר הודעתך שכל מקום כא' שם הייה למכרע הוא מודת
 הדין . ומה גם עתה שהוא כפול : והוד הקרב יומת . אמר אע כי ב'ד יומת והו
 ורשי פירש יומת בידי שמיים עיין קמ"ג קי' ט"ט דאמר דלא מצינו מיתת ב'ד בקדש
 ומקדש . ולא ידעתי מאין הוצי' זה הדיוק דבשלמא היב' דכתיב ומתו בו כמו
 בתרומה דמשמע מיתת ענמם בידי שמיים . אבל היבא דכתי' יומת משמע על
 ידי אחרים והיא מיתת ב'ד עיין מה שכתבתי בפ' משפטים אלל וגם בעליו יומת :
 והלויים יחנו . מוכאן תקנו חז"ל המשמרות : ושמרו הלויים את משמרת . שישמרו
 אותוו בלילה וילכו קביב אל המשכן כמו שאמרו חכמים וזכרונו לברכה הכהנים
 שומרי' בפנים והלויים בחוץ : דגל מחנה יהוד' . ועקב רמו בברכותיו מי יהיה
 ראש דגל שכל מי שהיה מדבר עמו לנכח היה ראש דגל ראובן בכורי אתה .
 יהודה אתה . מאל אכין ועורך . לישועתך קויתי ה' : ונבאלו ופקדיהם .
 ובסמוך אמר ונבאלו ופקדיו בלשון יחיד שפקדיהם שב אל החוני' ופקדיו שב אל
 הדגל : ראשונ' יקעו . לחלוק כבוד לתורה ולמלכות . שכן בדגל הא' היו יהוד'
 יששכר . ורצון הפסוק כשהיה על פי ה' : בן רעואל . ולמעלה אמר רעואל
 כי בן מנהג בלשון הקדש לשמות השמות בלשון שיה כמו זרח וצוהר . ונקרא
 רעואל

לכית אבותם שמה שמיה' אצל בני גרמון להקדים בית אבותם
 למשפחות ואצל יתר הלויים הוא הפך לפי שלא היו
 דך כ' משפחות להג' וממעג' שכן שלט' לבק' ואלת עשרת משפח' כשאחד עבדת בני עבדת
 דרביע וקומוני' בני רבעי' : ומשמרתם ביה איתמר' מי שהית' עבודתו בכלים
 מוכבדים הית' משמרתו ג' עתה בכבדת' ולכן בני קהת הית' משמרתם ביד
 אלעזר : ורצונו במשמרת' שיהיו המטבח כל אחד יחזיר כליו לידו ויאמר הרב
 לפסך כלל המזרי' בידו : עבדת עבדה : הוא השיר שהלויים משוררי' בשעה
 שהכהנים מקריבין זבחי השמיטה הכשע וניתנו ואלת הית' עבודת הלויים כדכתב'
 בזה הלויים מפשיעו' כל אליו הם עבודה לעבודה : וכל טומא לכש' טמא מת
 מותר במחנה ליה שכ' ונקח מזה את עצמות יוסף : ואכלקום תרגם לטמי נכשא'
 כל שהלמד הכרחו שהיה ראוי להיות טמא בכפש כמו כל הכוגע במת בכפש וזהו
 שרטיף כל בא אחרינו לפדעו עגם ודברנו נכונים שאלי היה לטמי נכש לשון עומאה
 היה מחליב מזה שהכוגע במת יהיה אב הטומאה מדעה הכתוב לשלחו חזק
 למחנה והטהור אותו למזרע ואין הדבר כן שהיה הכוגע בטומא מת אינו אלא וזה
 טומאה ולכן פירשו מלשון עגם טעם מן המת הוא אביו אבות הטומאה והכוגע
 בו אב הטומאה : מוכר עד נקבה : חף טומטום ואברוגינות בכלל שוכר ונקבה
 הם הקצוות וזה מן שביניהם : והתודו וגומר והשיב את אשמו : כי הודו אינו
 פועיל בלי השבת האכרה או הגולה : מכל קטאת האדם : מכל מה שיחטא
 איש לאיש והטוה השולח יד בפקדון לאדם הראשון שנשלח בג' לעבדה ולשמרה
 נשלח ידו בעץ הדעת לכך כל האדם : לאשר אשם לו : אמרו' נתן מניין למושה
 בחכירו מנה וחכירו לחכירו שמוציא' מזה ומתני' ליה שכ' ונתן לאשר אשם לו :
 האשם המושב לה' לכהן : הנה אם אין לאיש גואל התורה שמה הנכבדים
 שבישראל גואליו למען לא יחרוך רמיה ידו : המושב לה' : בטביל יראת ה' יתנו
 לכהן : וכל תרומה שהגול אותה יידון כדן אשם גולת ולפי שהתרומה אין לה
 שיעור אמר כי כל אשר יכרישו מונה יהיה מה שהיה תהיה לכהן כמקריבונה
 אליו בני ישראל ולא שיקחה הכהן כדורע : איש איש : מה שאחזק על סמיכות
 כרשת כויר לקוטה שכל הדוא' קוטה בקלקולה יחד עצמו מן היין : תימוה והאזל
 מאשר חטא על הכפש שניער עצמו מן היין : וכולל לתרץ דיויר' לאו דוקא חזרות
 אלא ימעט השכרות כמו שאומרי' לקוטה כתי הרבה שכרות עושה : איש איש כי
 תשטה : מלמד שהקוטה חוטאת כנגד ה' איש מלחמה וכנגד אישה : ואף על פי
 שהבעל יעניס עיניו מראות הקלה לוקה אותה על עונה : תשטה אשתו : לפי
 שימס העם לכית אבותם נתן להם דת ודין לדעת הממזרי' כאשר יבא חטד בלב
 איש על אשתו : ובעלם מעיני אישה : אלא היה יודע בודאי' אבל אם היה יודע

בודאי

בודאי שהי' עמא' או טהור' לא היו משקים אות' : והיא נטמאה : רצונה שנקתרה
 עמו שיעור טומא' והוא טהרת' בקתר כרי לנלות ביצה ולגמוע : וקח את אשתו
 הקנא' צריבה להיות קודם הקתיר' והיא כבה לשתית המים והיו שח' אהב זאת
 תורת הקנאות : קמח שעורי' : דברי חזל ידועי' ואף על גב דגם העומר היה
 שעורים שם היה קלת מנוסה בניג כפה אבל כאן הקובין והקמח הכל מעורב :
 גם כוכל לתת טעם שהיה שעורי' רמו- שיהיה סערת- חמת ה' על האש' הרעה
 בענין צליל שעורי' הדדעון : לא יזנח עליה טמן : שהשם טוב נמשל לטמן שח'
 טוב שם משמן ועל זאת יצא שם רע : ולא לבונה שהאמהות בקראו לבונה שח'
 אל גבעת הלבוני' והיא לא עשת' כמעשיהם : מנחת קנאות : אמר כלשון רבים
 לפי שהחטא יכול להיות על אחד מוב' דרכי' אם שתהיה נואפת בעצ' וחוטאה
 לה' במקרה שלא כונה רק לתענוג הבעילה ולא למרות עינוי כבוד יוצאת ה' ית'
 או שהיה בהפך כונת' אל החטא שחטא' להכעיס או שחשבה דלית דין ולית
 דין ולכן אמר קנאות כלשון רבים וכפי פשוטו קנאו' שח' אל הכעל שמוקדש מנחה
 לה' כרי שיקנא את קנאתו ויקום בקמתו : קנאות היא : וקרי הוא לשור בשם
 שהמים בודקי' אות' כך בודקים אותו : והעמידה' לשון עכבה כמו ויעמד
 השמש בחצי היום : לפני ה' : בשער בקנור : וכקרא שער ההוא נקנור מפני
 שהיה אדם גדול שגמו' נקנור שהביא דלתות נחשת' מאלכסנדרי' של מצרים
 לאותו שער ונעשו בו נמים הרבה : כלי חרס : פי' שאם חטאה תשבר ככלי
 נזר : מים קדושי' מים על אש שלא חשבה מאין באה מטפה קרוחה : עפר
 כנגד ולאן אתה הולך : כתיבת השם : כנגד ולפני מן את' עתיד ליתן דין
 נחשבו' : וכקראו קדושי' לפי שנתקדשו בכלי שרת : אל המים : שמשים תחלה
 המים בכלי' ואחכ נתן העפר : ולמדנו גב' שהיה העפר שיעור מיוחס אל
 המים באופן שיקרא שם מים עליהם : מנחת קנאות' היא זכיד' הכהן יהיו
 השם למפרע : וכבר הודעתין בכותו' : מוסף בני שני שמות היו נכתבו' מולת
 הסוטה אחד הנגלה בפסוק נכתב בפרדו' ואחד למכרע נכתב בעסקו' : אחד
 רחמים וא' דין אש' יצאה בקיה אותיות הדין פורחות באויר : ואם נמצאם הטה
 אותיות רחמי' פורחות באויר ופארוכה הדין למרים ומאזררים : ונתן על כפיה'
 מכאן שאם הית' כרה לא היתה אותה שאם הית' טומאה לא יתכן שמושם המנחה
 על כפיה : המאזררים : בני' בפעמי' רחמי' שכשם שבדקי' האשה כך בודקים
 הבועל : והאשביע הכהן : ולא מעצמה שבוה' נגדל מעלת הכהן אם יחולו עליה
 הקללות אש' נטמאה : אש' לא שגב' : מכאן שדיני כפשות פותחים לזכות ולא
 לחובה : מבלעדי אשך : שקדמה שכבת' בעל לבועל ולא בועל לבעל מכאן
 שאין משקים את הארוחה : יתן ה' אותך : מזה המקום למדנו שהקללה תהיה
 עם הזכרת השם הנכבד תהיה שבעת האלה : לאלה : הלאר משמש במקום

בעבור וכן פירושי זל : ירכך • כמו אין האשה מתקבלת אלא בדרך מכירתה
 ונתח בירכך ובערך הקרובי אל החלל : אמן אמן • אמן מאיש זה וכולו • וחזל
 למדו מכאן גבול שבועה או אמן על הדרך אמן על הכתן • ותרגום ירושלמי אמן
 ללא אקתבאית אמן אין אני עתיד לאכתבאה : ומחה אל מי המרים • אהרת
 לא תעשון כן לה' אלהיכם ומחה בדבור אחד באמרו : והניף את המנחה •
 בירושלמי ולא דבר מכווער הוא להשיט ידו תחת ידה • ומשגי אין יצר הדע מוצו
 לשעה • אי נמי בכהן זקן • ונבת' בטנה • אין בכל משפטי התורה דבר תלוי בנס
 כמו הענין הזה כי חפץ ה' למען גדקו שלא תתרה מומרות בישראל זכך פסק
 מיסתברו הכופים כמו שאזל במס' קוטה • ונקתה ונרעה זרע • הסבה שלא
 ילדה ער' הנה לפי טג' שותפים באדם • והשותף השלישי שהוא הקבה לא רצה
 להפי' חלקו לבת' חיוו חטא עבשי' ששתת' שם ה' במים יתרה השותף השלישי
 להשיט חלקו • או איש אשר תעבור • אל שלא ראה ממנה דבר ממה' אצל
 עברה עליו דוח קנאה גאלב' נקתרה : ונקתה האוש מעין • רמזו מעין אקתה
 מכאן שעבירה לחטור בפשרים • תשא את עונה • פירש נקלח לה עונה משון
 שאכל לפשע ויהי' מילת את' כמו כנאית את' העג' • כי יפליא לנדר • פירש
 יעשה דבר כלא כשירך כי רוב העולם הולכים אחרי תאוותיהם • ורצן הפסוק
 בעת שדרכו להפליא הוא כנס בדרך זאת המורה ושערהו חזל טנה קודם היותו
 גדול • יקודם לזה האב מוצר את' בצו אש יראה בעיניו כמו שמשון ושמואל • אצל
 האם לא תוכל להזיר את' בכה' כי אפילו נדרי עצמה מוצר בעלת' • אש מנאמי
 בחבה ואשת מכות הלל זה היה ברצון בעליהם • מורה מוגדת כור בי כל העולם
 עבדי לתאוות הגופניות והמיה חפשי מהם כמו המלך אשר בראשון המך •
 להזיר לה' • לרבות מי שיצרו גובר עליו כי היין קבה חוקה לתגבורת יצר הרע
 והו שאזל למה נקמוכ פרשת קוטה לפרשת טור וכולו רנוס' שאל לרואה קוטה
 בקלקולה שלא יפחד ולא ירך לבדו על חטאיו הנקתרות ויאמר אולי ית' פרע
 מומי בקתר ובגלוי כמו שעשה לאשה הזאת שחטאה בקתר ונתפרסם מיוולת
 לעיני השמש • ותקנתו להתרחק מכל הדברים המותר' אשר המה על הרוב
 קבה להביא האדם לדי' חטא • וכל משרת ענבים • להביא מותן טעם ומכאן
 שיעור וראיה לכל אקורים שכתורה : ושכר • הוא היין הישן וקרא שכר שמשכר
 מהר : לחים • להביא את' הפוסר • זג' • היא הקליפה וכר' יוקי בפי' עשרה
 מינין וכן זוג של כהמה הוא החנון והפנימי נקרא ענבל • וכן תרגם אובקלונ' •
 ואמר רב יוקף • כמאן מתרגמינן מפורזנין ועד' עזרין כר' יוקי שעזרין לל' דבר
 שעזר היין ואין למלה הזאת עוד ריע במקרא : תער • ה' כל גלוח אסור אלא
 שדבר הכתוב בהוה • קדוש יהיה • שכן שהוא הכתוב לכביא דכתי' זקאים
 מוביכם לכביאים ומבחרים לנוהים • וכספרי מפרש דיהיה קלוי חטער ופי'

יהיה בלשון אשכנז עז זול זיין • דאי אכיר יכורש ער זול זיין : כמותם •
אבל אכר מן החי אינו מומא בכור • מה שאין בין בלב : בפתע פתאום • דבר
שלא ירגיש בו האדם עד שיהיה כמו הפתי שעושה כל דבריו במהירות ולא ירגיש
בהם עד היותם • וכפול הדבר להפלה כמו כמעט קט • הרבה מאד • אדמת
עפר • וזל כף דרטו שמיא קרבן על המזל בשוגג • בפתע זה שוגג •
פתאום זה מוזר כמו דאמרת ופתאים עברו ונעלמו : מאמר חטא על הנפש •
רצונו כי המת בפתע פתאום הוא כי הכור קדוש ה' בכואו אל איש חטא יכיר
עונו ויהיה קבה שימות פתאום כמו שאמר הנרפית מדוע באת אלי להזכיר את
עוני • וזה אשר חטא על הכפש ולכן מביא קרבנו אחד לחטאת וא' לעולה אחד
על עון מיתת האיש וא' על נזירותו והו' על דעת חידת ילע שאמר עפירה עביר
ענין עליו : ביום מלאות ימי נזרו • חרות הוא שחדשה יתורה בכיר ענין
בהלכות : יביא אותו • רצונו איש לא רצה לרא' להבא קרבנות יביא אותו בעל
ברחו • ואיל לשלמים : לשמחה שהשלים נדרו : הורע בשלה • שער חזל שהורע
א' מק' ומכאן למדו מין במונו מתבטל בס' : וחלה מזה אחת : מפאך שאם היתה
פרוס פקולה שאינה אחת : קדש הוא לכהן • שב אל המונף והם הורע הרקיק
והחלה : מלכד אשר תשיג ידו • שאם היה עשה ירכה בקרבנות וכפי נדרו
יעשה בין עני בין עשירה : כה תברכו • לפי שניתנו לכהן לר מתנות כהונה ואף
גם זו היא מתנה דכתיב ויבא אברכש לפני אומר פה שמתנות כהנה יגיעי למקפר
לה : וזאל אמרו בה תברכו בלשון הקדש ובטם המפורסם ובעמיד דבתי אלה
יעמדו לברך ולש בטררה הזאת : אמור להם • כפי כבוד פנים וכאדם המספר
עם חבירו • ואוקולו תרגם כד ימרוק להין • ולפי פירושו ישוב אמור לכני ישראל
ולהם לאהרן ולכני • אור רצה אם זכו אמור להם ואם לאו היא כאמורה קתם :

יברכך • שלש ברכו הללו חותמות עמאם יברכך במוון וישמרך כי מבלעדי
שמונת ית' שאל שקד שומר : ומה שאין כח במלך לו יש בו כח להעמיד אבל לא
לשמור כי יאבד העושר ההוא בעמך דע יאיר ה' הוא נורך הנפש והוא ההשכלה
והנבואה וחותמו עמו ויתכן כמו שאמר וזכותי את אשר אמן • ישא ה' הוא הנמוול
האחרון בעולם הנפשות וחותמו עמו ושם לך שלו' כמו דאמרת ואתה תבא אל
אבותיך בשלו' וכמו שאזל על הנדיקי' שבתות מלאכים יואים לקראת' •
ואוקולו עד כאן לעמוק דברי ברכות האלו שלא תרגם בו דבר להרחקת
הנשמות • וחזל אמרו יברכך בכניס ואני מוסיף מדלי וישמרך מבכות : ויחך •
על דר החכמה והרמקן לא על דר חיוב כדעת בעלי הקדמות : ישא ה' פני אלון •
ההפך מן השלים פני מכסם : ושם לך שלו' • אין שלו' אלא הסכמה ולכן נקר'
השם שלו' שבנית אמה כל המזלות • וכירוש דמסאדרין עבדו הענה מתחילת
מן • ובשאי' ונותני בה עומרים בו • בג' כנגד יברכך שיש בו ג' תיבות • בה'

כנגד יאר שיש בו ה' תבות כו' כנגד יאר שיש בו ז' תבות * וכן קורין אנשים לקרא בלתי כחול ביט בשבת : ושמו את שמי * שהם לא יהיו רק מקדרי השמות והכרה * והקדוש ברוך הוא גומר על ידם מלשון ושמו אותם איש איש על עבדתם * וכנוי שמי ירמוז לשם המפורס * ולא אברכם מימן לכהנים ולישראלים : עגלות זב * פירש מלאות ושמויות מלשון בטח * וירגום ירושלמי שית עגלין מוונגן * ואין למלה הזאת עוד דיע במקרא וזלתי כזבים וצפרדסים : והיו לעבד * במדרש נתן להם הקדש ברוך הוא היה שלא יטבחו העגלות ולא ימותו הבקר : ככתף ישאו * ולזה טגג דוד כשהרכיב ארון האלקים על העגלה חדשה והיה כבה לפרץ עזא : ויקריבו הכשאים * כפל הענין לפירות שכלם הפסידו לרבר אחד שבאשר הביא זה הביא וגם כן האחרים : למטה יהודה * מה שלא אמר נשיא אצל יהוד' היא על דרך גדול מרבן שמו : מקרבנו * לבי שכתבאל כן צועד בתן העצה לפיכך אמר וקרבו מיהוד' לא היה הראשון שהרי קדמו כתבאל * או לפי שלא יתגא' יסודה על אשוי רמו שאין כאן תחלה וסוף דוגמת אזור המזלות : מלאה קטרת * הורא' טעה היתה וכן שיהא קרבכם דוחה שבת כי לא לזב יום בלי שבת : פר אחד * פירש' המיוחד שבעדרו * ק' אמאי לא דייק נמו גבי מורק אחד * ויש לומר דהתם קאי על הכסף שיהא מוכסף אחד ולא מוכמה מינים מעורבים : מעיר עינים * מה שפירש' לכפר על קבר התהום * הוכרח לפי שאין חטאת קריבה גדולה * ומה שהקריבו פר איל וכבש להזכיר זכות אבות פר כנגד אברהם דכתיב ביה ואל הבקר רץ * איל כנגד יצחק דכתיב ביה והנא איל אחר נאחו * כבש כנגד יעקב דכתיב ביה והכבשים הפריד יעקב * וכן פר איל כבש עולה בגי' אברהם יצחק ויעקב : ביום השני * מה שבכל הדברים יב פעמים מכהן רחיה לקדושת תורתנו שיהא כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא : עשתי עשר * על דרך כל המוסיק גורעבי בלי העיץ היה אחד יותר : קערות שתיים עשרה * מה שאין כן בכלי הדיוט שהשוקלם אחד ואח' כלם כאחד לא ישתנו משקלם ובכלי הקדש תמיד היה משקלם שני : מוכין שני הכרוכים * לת משה מלמד שהיה חשוב ככרוב של מעלה :

אל תהי' כפשי אשח * שמימי פדשת נשא :
בהעלותך * מה שלא הזכיר בכלן בהל מועד כמו שהזכיר בפר' תצוה שלא תאמר דוקא בהל מועד שלא היו שם הלכות אכל במקדש שהיו שם חלוני שקופי' אטומים לא יהיו חייבי' במזורה לכך כתב קתם דלא לאורה הוא צריך * ומה שפירש' שמעלה הית' לפני המזבח שעליה עומד ומטיב * קיה לו

היה לו לומר מעליה עומד ומדליק : ויש לומר דהדלקה יכולה להיות בלי מעלה
 דהיה יכול להדליק על ידי מקל ונר ברשעה אבל ההטבה אלא בלי מעלה : אל
 מול פני המזבח : הוא לאחוריו פני המזבח כדי שיהיו הכרות דוקלות כנגד
 הארון : וזה כי פני המזבח היה לפני הכהן ואחוריה לנד הארון וזה היה כשהט
 נרותיה פונים לנד הכר האמצעי והכר האמצעי לנד הארון : ויעש כן אהרן :
 פירשו להגיד שבחו וכו' : רצונו שאין הפסוק לל שחובת המזבח בבקן גדול דוקא
 שהרי בפ' תצוה כתיב אהרן ובניו : וזה מועטה המזבח : זה אחד מהדברים
 שנתקשה בהם משה : וכי' משה 'מזבח' שקלים 'שרצים' החדש היה לכם : עם
 דברים עשה משה מדעתו והכבי' הקדוש ברוך הוא על ידי קימנס משה :
 מאשתו פירש : סיבה הלוחות : 'הוקיף' יום אחד מדעתו : זה מועטה : מורה
 על דבר הרמוז : כי המעשה לא היה אלא בשעה שעשה בצלל מכאן הוציאו
 חזל מדרש : וזה : בני' יום וכן יח טפחו גבהי של מזבח : מקשה היא : ככל
 מקשה לומר שזמעכב ופקולה אם אינה מקשה : לא כן הוהב והכפתורי שאינם
 מעבכים לפקולה : עד ירכה : אף על פי שכל מקום עד מורה על מרחק
 מקומי או זמני כבאף אין פירושו כך אלא עד ועד בכלל : הוה עליהם : מפני
 טומאת מת ששאר טומאות אינם צריכי' הוה : והעבירו תער : פירשו בשם ר'
 משה הדרשן העבוס קריה מת וכו' : וכן כהי' דעבוס קריה מת מנלן דעובדי
 לום בקראו מזורע : ויש לומר דילפינן הכאשר עשו העגל עשנו מזורעים כתיב
 הכא בני פרוע הוא וכתיב בזורע ראשו יהיה פרוע : את ידיהם על הלום :
 כמו על אודות האשכול אשר כרתו בני ישראל הננו על הראשים והנשיאי' והיה
 כאלו סמכו על כלם : או הוא מהנקים הנקתרים : נתנים נתנים : נתנים עתה
 נתנים לדורות : או נתנים מאת ישראל להקלה ונתנים מה קבה לאהרן : ביום
 הכותי' תיבת יום מורה יום וליה יום בני' אב לכל' ויוום רק בהיות השמש על
 הארץ : מתוך בני ישראל - חזל אמרו שכבר ה' פעמי' ישראל בפסוק כנגד ה'
 חומשי' תורה וכלם רמוזים בפסוק : נתנים לאהרן ובניו זה כנגד ספר בראשית
 כמו שאמרו חכמים זכרונם לברכה בענין קרח יכולים אתם להפוך בקר לערב
 או ערב לבקר כך תוכלו לבטל אהרן מכהו' : ובמעשה בראשית כתיב ויבדל
 וכתיב ויבדיל את אהרן לעבד את עבדת כנגד ספר שמות שבו היו עבדים
 לפרעה במזרים - ולכפר על בני ישראל כנגד ספר ויקרא שם הקרבנות באים
 לכפר : ולא יהיה נגף כנגד ספר במדבר שנמכו על ידי שקלים למען לא יהיה
 בהם נגף : בגשת בני ישראל כנגד ספר ואלה הדברים שנגשו להכניק לארץ
 הקדושה : את עבדת בני ישראל : לקרר דעת' של ישראל שלא יאמרו שהלום
 עבדו והם נפסלו לזה אמר לעבד כי בני ישראל האדומים והם עבדים תמורתם
 וזה הוהכרוה' פעמים בפסוק זה ללמדך שנתחבבו יותר מאשראונה : ומבן

ומוצאים : שנים פוקלי בלויים ולא מומין : ועשו בני ישראל את הפסח : נתחמשה
 בכלן כדי שלא יחטבו היותה מצוה תלויה בארץ רכתי' כבר בה' והיה בני תבואו
 והיה כי יביאך וגומר : בכל חקתי : פירשי' אלנו מצות שכופו מה תמים זכר
 בכל משכטיו' אלנו מצות שעל גופו' שבעת ימי' למזה ולביעור חמץ : על כל
 וטעות סופרים כאן : והגירסא הנכונה במקרי היא ככה מצות שכופו מה תמים
 זכר בן שנה : שעל גופו עלי' אש על ראשו על קרבו ועל כרעיו : מחוץ לגופו
 מזה וביעור חמץ : במועדו' מה שאזל' אף בטומאה לאו מכל טומאות קמיירי
 אלא בטומאת מת בלבד וכשנמא כל הצבור או רובו' אבל היחיד עושה פסח
 פני : והוא אכשים' כל מקום שנאמר אכשים' כשרים ויראוי' אלקי' לכך שאלו' אלנו
 ולא אחרים כי במחנה גדול כזה לא היו בהם' זבים ומזרעי' וטמאי' מתים שלא
 עשו הפסח : ולא יכלו לעשות הפסח' שחלו' עליהם בערב פסח והיו ראויים
 לאכל בזמן האכילה אכן בזמן השמיטה לא היו ראויים ולזה היה הקבץ להם גם
 למשה' שאלו היו טמאים בשעת אכילה היה הדבר פשוט' אכן יש להקדק
 לאמר' בשלוי' הניזקין דבר' ח' ניבן נאמרו' ח' פרשיות ואחת מהם פרשת טמאים
 אך חלו' עליהם קודם הפסח הרכה' ועוד דבמוקפת שכת' פ' ר' עקיבא אמרו
 דר' ח' ניבן לקח' י' עטרות וחד דהוה ראשון למעשה בראשית א"כ היה ראשון
 לניבן' ביום א' חל' יד' בניבן בשבת א"כ היאך יו' עליהם והלא הזאה היא שבות
 ואינה רוחה שבת ולע' : לכפש אדם' דוקא טומאת מת כמו שכירטתי : קרבן
 ה' במועדו' הקאשי' היה' אצלם להיות דבר הקרבן תלוי בזמן ועבר יומו בטל
 קרבנו לכן אמרו' למה נגרע ומשבו להקריב בטומאה : עמדו ואשמעה' מה
 שלא דרשו חז"ל העלם דין זה למשה לעונש כמו שדרשו לגבי כנות' כלפחד שניענש
 על שאמר והדבר אשר יקשה מכם יקריבון אלי' : לפי שמשפט הכנות הוא דבר
 שנותן ההכרה ואף אומות עולם שאין להם תור' דבין' כן אבל פסח שני דין הוא
 שצריך לקבלה ולכן בדין זה לא נענש' וזה היה א' מן ההבדלים שבין כבואת
 משה לשאר נביאים שמהה לא היה צריך לתפלה להוריד טפע או לחדש' כן רק
 כבן בית גור אמר עמדו ואשמעה וגומר : וזהו על דעת רזון הפסוק משה ואהרן
 בכהניו וגומר כי משה ואהרן היו סכהניס' הקבשים' א"ל ה' בכל עת' אבל שמואל
 בקראי' שמו בבא' הצורך היה מוכרח לקרא בשמו ולהתחין בפניו כמו שגודע שכל
 עניניו היו על ידי תפלה וכן אמרו ישראל אל תחרט ממנו מועזק אל ה' : איש איש'
 יחיד כדחה לפסח שני ולא רוב הקהל אס' היו טמאים : וואת הית' הסכה שלא
 הודו חז"ל לחוקיה מלך יהוד' שעיבר ניבן' בניבן רזוני' שדחה הפסח לפסח שני
 כדכתי' כד' ויען המלך ושריו וגומר לעשות הפסח בחדש הב' וגומר : או בדרך
 רחקה' לפי שהשאלה בעל כדכתיב' ביום ההוא למדנו שדרך רחוקה תובל
 לפי היום ההוא שהוא בתבלית מה שאבשר מעת קריתיה עד חגיגת' שכתב' זמן

שניב טחיתת הפסח וטערוהו חזל מהלך ט"ו מיל כי כן מהלך אדם בינוני מעת
 הזריחה עד חצות ואם היה רחוק מירושלים בעת הזריחה בשם יד יותר מט"ו מיל
 היה נדחה לפסח שני ולכן נקוד על רחוקה לומר שהיא דרך רחוקה לו לא
 רחוק ממש: לא הקריב כוונתו מלאן שגם פסח שני דומה שבת: וכי יגור
 איתכם גר בתגור בין פסח ראשון לשני עושה פסח שני כי פסח שני הגל בפני
 עצמו הוא: ופדרך לא היה או בדרך לא היה רזוני כי וחדל לעשות הפסח
 אינו מדבר בפסח ראשון אלא בפסח שני ולל האיש אשר הוא טהור והיה בדרך
 רחוק: או בדרך לא היה והיה שמוא בפסח ראשון וחדל לעשות פסח שני חייב
 ברת: וכיום הקים רזוני כיום שמיני למולאים כמו שאמר כי היום ה' נראה
 אליכם: עד העלת הענן: ב' במסורת הך ואורך דעורא עד העלת הגלה זהו
 שאמרו חכמים וזכרונם לברכה ראויים היו בימי עורא לעשות להם נב כבימי משה
 אלא שגרס החטא: ושמרו בני ישראל את משמרת ה' חף על פי שהמקום ההוא
 לא היה טוב בעיניהם וחפצם ורצונם ליטע מכל מקום לא יעברו רצון השם: וכן
 חף על פי שהיו יגיעים היו הולכים אחרי הענן וזהו שש אשר יהיה הענן ימים
 מוקפר: על פי ה' יחכו: ולא על פי מבט מזלות וכופי שמים כאשר עושים
 הוכרי שמים וכמאמר משה ה' בדר יבחנו: על פי ה' ביד משה רזוני שאף על
 פי שהיו רואים הפס מהלוק הענן לא היו נוסעי' כי אם כזווי משה גם כן בתקוע
 הצנורות: עשה לך: שאחרי מות משה נבנו הצנורות והעד שכירימו תקעו
 בצנורות ולא בצנורות: או אמר לך לשי שהיה מלך כמו דאמרת ויהי בישראל
 מלך זהס מתכסי מלוכה: ואם יקשה והא' כתיב וכי תבאו מלחמה וגומר
 והרעותם בצנורות: הני אחריני הוו אבל של משה נבנו והעד מומרות מורקות
 מצנורות: ובכפרי דריש האי והרעות' אמלחמות גוג מגוג: שתי מצנורות שיהיו
 שנים ומכסימי כי האחרי הנמי הם מכסימים בשלל יעברו שנים: ותקעו בהן
 תקיעה קול פשוט ותרועה קול שבור: וכועדו אליך הנשואים: זה יהיה נסכה
 שלא יהיה קנא' ביניהם לומר משה קראמי ראשון או אחרון כי כולם יהיו נקראים
 בבת אחת: תרועה יתקעו למסעיהם: למסעיהם של כהני שהיו נסעי' אחר
 מחכה ראובן: בני אהרן הכהנים: הראוי לשמש ככהן פרט לבעלי מומי
 והם יתקעו לדבריהם הנזכרים אחרי זה: אמנם למקרא ולמסע לא הקפידה
 התורה מי יהיה התקוע: בארצ' הוא לעד וזאת כי מיי' היתה נסכה כי אין
 שום מלך בשך ודם יוכל להלחם על המקום המיוחד למלך כי אם ברשות לש
 למלך אה שאין שום שר ממוי' על אי בלתי' לברו לכ בבא מלחמה מאתי הית'
 והיו שדייק בארצכם ולכן ראוי שיריעו ויעקו וישוכו כי באלו תהיו נוסעים: על
 הצר הצורר: ולא שכבר צר שאין ראוי להתפלל על הצר שכבר עבר וכמו
 שאזל על כל צרה שלא תבא: וזכרת לפני ה' רזוני שיריעו במקדש:

וזכרת עשו באופן שיהיו נוכחי והוא בחדר התשוב והתפלה ותקעתם
 בחזוניהם הרי שופרות והיו לבם לזכרון הרי זכרונות אלה ה' אלהיכם הרי
 מולפית ויבקעו בראשונה מה שכל עוה ויסקנו להורות שזה המקע הראשון היה
 על פי ה' בלי מחלוקת מה שאין כן שאמר המסעות ויסק דגל מנחה יהוד
 בפולס כתיב ונסה וביהוד ויסק חקר מ' רמו שכל מ' טבה היו עצמותיו מגולגלי
 בארץ וכאלו לא נסע ועל צבאו נחשון מה שחזר בעת הנסיעה לזכות הנשיא
 אף על פי שכבר הזכיר בעת הזו רצונו להגיד שבח הנשיא שעשה מצותו והיה
 במלך בגדוד וכל שמו להם אחרים כאשר יעשו משותף מלחמה וזאת לב
 המחכות אף לטא הדגלי כשלא היה יכול לנסע בדגל שלו היה מאסף למח
 דן מלשון ואין מאסף אותם הכית והוא היה אחרון לדגלים דאלו לשבט
 נפתלי הוא האחרון לחובב הוא יתרו וכן דרך המתגיירי לשמות שמות וחובב
 לשון חבה ודברי חז"ל ידועים כיון שמות נקראו לו בנאשים אכחשו מודלף אמר
 הולכי אכחשו ומכלל הדגלי החטא היו נכבדי במקע הא' לאו ויטבנו לך כיה
 דבר טוב כי הטוב השלם הוא אשר יספיק בעליו להטיב לו ולתנו לכה אלתנו
 ולכן בני קמי חתן משה מביא כבורים וקורים דיכולי לומר אשר נשבעת
 לאבותינו כי אל ארצי ואל מולדתי לגייר אנשי ארצי אם אוכל ואם אין
 לפחות אנשי מולדתי וכפי האמת יתרו לא הבין דברי משה כי הבינו מדבר
 מהטוב הגשמי לכן ענה כי גם בארצו יש נחלת שדה וכרם ואלו ביאר משה דבר
 מדבר בדבר האמוני והו' כי על כן ידעת חמותו במדבר ושמה קבלנו את
 התורה כאשר ידעת כי ממה תנצלות חיים אל כא תעז מה שהתחנן אלי
 ככה אף על פי שלא היה רק לטובתו אך היה נרא' למשה שחזרתו לאחיה יהיה
 חלול השם שחמקו טהיו כל העולם אומרי שיתרו עם היותו שר וקצין עוב את
 מקומו משפחתו ושררתו והלך במדבר ארץ ציה וצלמות להכנס תחת כנפי
 השכיל ובה היה קדוש השם עכשיו יאמרו שלא נתגייר מחבתו של מקום אלא
 מפני שהיה סבור שיש לגרים חלק בארץ כי על כן ידעת הוא התנצלות ממה
 שלא בקש ממנו דבר הזה עד עתה כי עד עתה היינו במדבר ארץ ציה וצלמות
 עכשיו שניכנס בארץ לכה אתנו הטוב ההוא רמו בהוא לטוב הנכסון עליה כי
 לא ידעו מהו כיון שדרשו ז' על עין לא ראת אלקים וולתך וכן מורה עליו הא
 הדעת והיית לנו לעינים כי אם אחד מבני עמנו אולי ילאה במדבר ויהיה
 עמו רוח אסרת נטיב לו ראה יתרו וקח ממנו משל ואתה היית עבד עבדים
 וכלאית במדבר או רצונו שתהיה לנו עדות בכפי האמונות מה שראית בעיניך
 וכן תרגמו אונקלוס או בכבוש הארצות תורנו את הדרך אשר נלך בה או רצו
 בזה כמו שהיית לנו לעינים בדבר השופטין בן תהיה להבא והיה לשון לעינים
 כמו אם מעיני העדה שרצונו הראשי כי אם אל ארצי לא אכחש הודאי בשכיל

הקמץ

פרך ה' מעטק האמו יאכלנו כשר זכרנו את הדגה ה' היו שואלי דבר בלתי
אפשר אלנו : בשר שהיה לו טעם דגה כמו דאמרת ויטקו אל במדבר והקדוש
ברוך הוא אמה היה ה' תקנה כי גם פאלה אמלא שאלתם הה' ויגו שלום מן
הים שהשלו היה לו טעם דג : זכרנו את הדגה : לא אמרו הדגים שדגה לל
דגים מתים ובאשים שהיו סתמים להם האנושים והראיה והדגה אשר ביאור
מיתה : וכך טיוב בתחלה בקרא דג ובאשר עשה שלמות ומת וקראו הכתוב דגה :
ואמרנו זכרנו בזכר הכסחות שלא אכלו דגים מיום זאת ממזרים : אשר נאכלי
למך ערמי יהיה באכל כמו אכל ומת' עיה והרך בקיה דבר : חנם אמרו חכמים
ותרוכם לברכה חכם מן המנוות דונם שלא היו מוונתיה על ידי קיום המנות
כמו שהם עתה שבר לפעלתם כמו דאמרת והיה אם שמוע תשמע ואקפת דונך
ואם לא והאדמה לא תתן יבולה : האבשחים : אין לו ריע במקרא וכך הכללים
גם הקמחים מבלעדי כמלכ' במקשה : כפשונו יבשה : היא הכפש המרגשת
הגטועה פכד : ואונקלום תירגם תאביא רזונו שמרוב התאוות כתחום ונתיבש
עצמם : או כפשונו שה' אין לה למחות כי המאכל יולד הלחות : אין כל
אין בו כללות הטעמים כפי המוספר ממנו : בלתי אלי המן עינינו : שבכל יום
יום עינינו תלויות שלא ירד למחר : ורזונם שאפילו המון אשר אין חיים בו
איננה בידנו שתהיה כפשונו דשנה ושכנה בו : וכמומר זל אינו דומה מי שיש
לו שת בשלנו ופולו : והמן כוהע גד : מה זה עגה לא עבר הירדן אף היו לא
עבר הירדן : והיו נמות : וכפי הפשט נתרעמו שהמן דק דק יש עורח גדול
באפיפתו : ועינו וגמר שמפחד הראות ומזיק לעינים : שטו ועחנו וגומר שט
עורח גדול שהכנתו והיה כל אלס דברי העש ודברי חכמים זכרונם לברכה
יהועל : שטו העם ולקטו : כשתטו שכבכו בעצת ערב רב הטוטים : או דכו
ענין נתישה והוא יותר גס מהשמיקה וכן נמצא לחכמים זכרו לברכה במחוקרי
ביבה כולי עלמא לא פלגי כי פלגי במחוקרי שחיקה ומוה הענין נקרא העני
דך ואין אל המלה הזאת עוד ריע במקרא : וחכמים זכרונם לברכה אמרו מלמד
שורה להם לשדאל תכשטי נשים עם המן פירש בשמים הכדוכי כמדוב ומן
כשלו כפרו למדו שירש להם טקי קדרה עם המן : וכשלו כפרו : בי על כן
יבא המקשא לקשט ענים : כטעם אשר השמן : הפך מה שאמרנו כי נפש
נאלו לא תתיבש אדרכא תתלחלח : למפחתיו : כמו שהיוות הבכיה בלי סכה
כאוש הכוכה על משפחותיו שמתו זה ימים ושנים : איש לפתח אהליו : כפרהקלי
שהכל ידעו ויבנו עמם : ויחד אף ה' ה' חדה בהם שידע תוכם שהיו שואלים
אשר לאמרם שאין יכולת בו ית' להמני לב בשר : ומו שאמר המשרר היוכל אל
לערוך שלחן במדבר : אכל מטה חשב שאיך דק תאווה גופנית לכן אמר דק
פע : האנוגי הרבה פעמים אחרי הא התזמה יבא מלת אם בהיות הדבר עב

ענין :

עניני : הריתי : הקובל הטורח הוא לאחת מוב קצות : קא' מזג הטבע כמו
האב הקובל טורח בנו : והב' בעבור תועלת הנמשך ממנו : על הא' אמר האכבי
הריתי הלא אין אכבי אפיהם : ועל הב' אמר כי תאמר ונזמה על הארמה אשר
נשבעת לאבותיו ואני איני נכנס לארץ ויהיה הריתי מלשון ותהה ותלה ולא כן
דעת אונקלוס : האכבי ילדתיהו האכבי אפיהם כמו דאמרת אכבי זה ילדך :
כאשר ישא האומן : האי קרא לאור ישיה אפיהם פתח בלב וקיים באומן : אלא
בנות הפקוק שהמטפל בפדרכתו זולתו הוא לאחת מ' קבות : הא' מנוח חק
האנושי כמו שכל בתורה הזוי לפרנס העניים ומהידוע שהבן הנכדף קודם לכל
כמו שדרשו חכמים זכרונו לברכה בפקוק עושי דקה כפל עת זה הן כמו וכו' :
הב' הוא מזג הטבע כמו שאמר המוקין גם תבין חלזו עד ונזמה וכמו שאמר
זכרונו לברכה עורכא בעי בניה וכו' : והג' הוא כשיהיה מתמאי בית דין או
שוקלו טבר על זה : על הא' אמר האכבי הריתי ובתרגומו האב אבא : על
הב' אמר האכבי ילדתיהו שיכתיב הטבע מהלידא : ועל הג' כאשר ישא האומן
שמודלהו בשכר : וגם כי אמרתי הויתי חייב בכלם מאין לי בשא והטוען טענת
אין לי פטור אכל החיובים : על הארמה אשר נשבעת לאבותי : יאמר אף על
פי שהנהגתי במדבר איני יכול לשאת אות' אל הארמ' כי בפשוט הארץ יטרכו
לשרי זכאות רבים : אכבי לבדי באולי חשב משה כי בהיות להם מהגיב' רבים
ישכחו חיותם וידברו על לבם בתלונתם : ואמר זה לפי שעתה נשרפו הקנינים
שהיו כשאי בההנהגה עמו : את עושה לי פירש אש כפה תעשה לישראל : את
עושה לי תעשני תשא בנקבה : והטעם מוכיח שמפקח בין כפה לאתי ויהיה לי
במקום אותי : או שלתשנות כחו לא היה יכול לגמור ולומר אתה : וכפי הפשט
קבלתי מפיה אליה מדקדק כי את לשון זכר ונקבה : ואתה לשון זכר לבדו :
הרגני נא הרוב : אדם הרוב אתה הורג וכאמר זל' גברא קטילא קטלת : או
רצוני הרגני אתה ואל' הרגוני ישראל : או לא יהיה להם כפרה : שבעים איש
וחיו למקפר הוה שתתול עליהם השאכל' כי המקפר היה יכול כל הדעות להיותו
כולל כל הכוחות : ולהודיעך בחן של ישראל שכל איש פרטי מהם שקול כנגד
אזנה מפאר אומות : ואמר איש ולא אכסי' כלומר שהיו דומים לי ולך : לידכת'
ה' איש מלחמה : ולך דכתי' והאיש משה עגו מאד : ואצלתי מן הרוח : מלהלך
לאדם שמקפר פדדקו לשומר : לאחר זמן ראה השומר שאינו יכול לשמרו לבדו אמר
לבעל הבית תן לי שומר שיקועני אמר בעל הבית אתכנו אבל צריך אתה לפרעו
משך ווהו ואצלתי מן הרוח אשר עליך וכן אמר אחי משה כי יתן רוחו : ווהו
דרך נחות כי על האמת משה לא היה חקר כלום : וליכא משהו אכחשו מנהג
מכאן ראה דהלבת' כשמואל דמל'קי' מנר לבר : ונתן ה' לבס' בשר ואבלתם :
לגמור לא יהי' לבס' הגפה אלא בשעת אכילה כמו שאמרתם מי יאכלנו בשר לאו
אמרו

אמרו מי יתן לנו בשר אלא מי יאכלנו שלא היו רוגים הבשר אלא כדי ליהנות
 שוטעמו • וכן באה אליהם המכה הפשר עורינו בין שניהם וכבר טעמו הטעם •
 התקדשו למח • לשון קדושה כמצא לשבח וגבאי • לא יום אחד • רצונו שהמית
 בהם תהיה מדרגות מדרגות יש מהם שהבשר עורינו בין שניהם ימותו • וקצתם
 ליום ולילה אחד כי כן המשפט הזה ימשך עד חדש ימים • ואכלתם בשר • כי
 היא הית' עיקר התואה והדגה והירקות באו דרך אגב • עד אשר יצא מאפכם •
 אל שתפרעו הבשר בהנאמה אשר תצא מאפכם • או באמר על המיאוס מדה
 כנגד מדה הם התאוות תאוה שלא לצורך למאסם ביי • וכעצמו שמיאוס מה שהתאוה
 גם יוכל להיות כפשוטו ואנכי ראיתי בלכתי ללמוד הרפואה עם • ויטור
 טרינקוויילה איש אחד באשר עוד מעט ריב'לאכל יתר מכדי • זרכו שהמאכל היה
 עולה למעלה ויוצא מחיריו • והיה לכם לזרא • רצונו הזה יהיה דבר זר ונפלא
 שימותוק לכם בשר הממית • ועם כל הסכנה הודאית יתאוה אליה כי כן ראו
 המתים ליום או יומי' או חמשה ימים ועם כל אלה עד חדש ימים היו מאתנים
 לבשר • או רצונו שישוב לכם חשק התאוה למיאוס כי בן סדר המתאווים כשמלאו
 תאוותם ופראיהו מאמין דכתי' ביה בי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה וגומר •
 וכתב באלף להורות על גודל המיאוס וכן משפטו בכל מקום קראן לי מרא' וצא
 בחמא גדולה ורבים ככה • או לל' לזרא בני מרוכ'אלכם יתחדש אליהם קדמת
 אשר הוא חמימות זר ונכרי לדעת הרופאים • אשר אנכי בקרבוי רצונו שאלה
 כוח' בעוד אנכי בקרבונרגיל אנכי לשנות הטבע דבר בקל הוא אנלי • אבל אם
 ירגילו באלה לשלח רקן תאוותם היום או מחר יעמוד להם גבאי אשר ולא יוכל
 למלאת תאוותם ואז מה יעשה הצאן או בקר ישחט • גלה אמר ישחט ולא אמר
 ישחט • או אמר אשר אנכי בקרבוי וידע יוחשבתו הרעה באדם המכיר כל בני
 עירו מוכית ומחין • ישחט להם ומצא • פירש הקמחי בשרש מצא • רצונו שהיה
 להם צאן ובקר לרוב אך לא היו יכולים לשחטו בכל מקום רק אל פתח אהל מועד
 לכך אמר משה אם ישחט להם בכל מקום ודאי יספיק להם • לי נראה שההוא
 אינה ה'א התמימה רק לקרותו בניחות' ומלת כל דגי' היס' שב על הצאן ובקר
 רצונו אם ישחט להם כל צאן ובקר שבעולם ודאי יספיק להם • או רצונו ללול
 שאלו בשר בקר וצאן ודגים ודאי הייתי יכול להפק להם • אבל בשר עוף מאין לי
 בשר • ולכן הקדוש ברוך הוא תכף הגיו' שלום • היר'ה' תקצר • כמו ויין מלכות
 רב כיד המלך רצונו אף על פי שהמקבלים אינם ראויים • עת' תראה • ולא
 ככבוש ארץ כנען • ויאסף שבעי' אישי' • משה בעצמו ולא צר עיניו לתת שררותו
 לאחרים כדרך העולם אדרבא העמידם סביב האהל כדי שירד השטע עליהם •
 אלדר ומיהר • מצאתי כי חכם אחד מאי' כתב לרב עמרם לבבל שראה קברים
 שכתוב עליהם אלדר ומידר אחי אהרן מן האב ולא מן האם • ואלדר זה אינו כן

יכבד דורתו ומיד כוטרקון מי היא דרתי שאחריתן תורה כאשר על עמם
 ולקח אשה אחרת והוליד שני בנים חילו : ויתכבדו : עד אם מותם מה שלא היה
 בשאר הזקנים דכתיב בהם ולא יספו לפי שלא היו מתכבדים רק לפי שעה : וזכו
 לזה לפי שהמעיטו עצמם שהלכו להטמין את עצמם כדאית' בספריו ומתכבדו ל'ת
 משה תנח' כפשוטו בן אליהו יהושע מוכינם : משרת משה מבחוריו שיעשה מעשה
 בחרות כי מאמר שהי' משר' היה לו ללמוד העג' ממנו ומהמובחר שבתלמידיו
 אז משרת משה מבחוריו עד עתה : והיה שתרגם לזקלום מעלמוהי' כלל' : משום
 דהו' כמורי תורא' בפני רבם : וחכמים זכרונם לברכה אמרו הטל עליהם זרכי
 צבור יהיו עצבים ואין שכינה שורה מתוך עצבות : גם לפי שמשא' אמר שיאזיל
 מהוחו על הבאים לאהל מועד ואלו לא יצאו לאהל מועד ועושים עצמם ככאלו
 נעשו אם כן כמורים : ובתרגום ירושלמי מנע מההן רוח קודשך והיה כללם
 מלשון לא תבלא החמיר : או חשב אותם לכביאי שקר : המקנא אתה לי : חזל
 אמרו שבתפלו משה מת ויהושע מכניסם לארץ : ולכן אמר משה המקנא אתה
 לי כלומר התרצה להעת' אם נכבדתם אמתית מצדו או מצדך : כי יתן ה' את
 רוחו : לפי שאל' הקדש ברוך הוא ואצלתו מן הרוח אשר עלך לחמה משה מי יתן
 כל עם ה' כביאים רק כי יתן רוחו עליהם משלו ולא משלי וכמו שפרש למעלה :
 ומאסף משה אל המח' : שלא רצה לראות השליו שידע שיהיה מכלת ישראל :
 ומטחו : מגודרת שטחתי אליך כפי : או היא מלה העובד כמו שלמו ומלה :
 חמרים : תרגום ירושלמי עשר כרון : וכאמתים על פני הארץ : עד אמתים
 פזוק לארץ : ואף ה' חרה : שמתת הרחמי' נהפכה להם לחרוץ חף : ותדבר
 מרים ואהרן : היא מהדרת ואהרן שותק דל'כ' קיה לו להקדים אהרן וגם העונת
 יוכיח שהיא כנטרעה ולא הוא : ונכמכה הפרעה הזאת לשל מעלה לפי שאמר
 לו הקדש ברוך הוא היה ה' תקצר חשבו שהיה הוא ית' שריו עמו ככעס והתירו
 שלמו לשונם : וכל דבור ואחריו בית הוא לשון דופי חזן אצל כבואה : הרק אף
 במוש' : אין מעוט אחר מעוט אלא לרבות : והרבו שמרים נתכבדה קודם
 שפולה משה כמו שדרשו חכמים זכרונם לברכה שנתכבדה בעודה היתה אחות
 אהרן ולא אחות משה : אשה בוטית : נכרית כמו הלל בכני בוטיים תרגם יונתן
 הלל בכני ככרין : או בוטית יפה על דרך שקורין העור קני נהור וכופי בגימטרי'
 יפת מראה : לקח : עוב כמו באמרת תקח לה פן נהיה לבן שרוננו תעזוב לה :
 עניו : רצונו לא לכד מנד הכבואה היה עניו אלא מנד אכונתו מוגו ושבעו ולה
 הוסיף מכל האדם : וענו חסר כתיב עולה במילואו רמז שבכל איבריו לא היה
 בו גאוה והוא משל הדיוט ער' לוט קיין הוכרעו אוד' אף אים : והפסג
 האמת' שהפסוק הודיע בכאן ענותנותו לומר שמועלם לא הודיע גודל מעלתו
 לאהרן ולמרים שאלו היו יודעים לא היו אומרים הלא גם כמו דבר ה' : כתאוס
 שלא

שלא יחשבו צושה נתרעם לה' על זה ועשה כתאם דאין מקיפים בחלול השם
 שפירש המלה דבר שלא עלה על לב חבורת בתי ואמר זה בעבור אהרן ומרים כי
 יושה תמיד היה מוכן לכבואה ועם כי נכואת אהרן ומרים בפעמים אחרות
 היה על ידי אמצעי אכן עתה על נד הכלא כאה להם בני אמצעי מבלי שיהיה
 להם זמן לזכך נפשם לקבל מדרגת הנכוא' ההיא ולכן נשארו מבוהלים יוכל
 להיות פתאם כמו פתע ואותיו אלעה מתחלפות וכנאסים גם כן יחד ויקרא
 אהרן ומרים אבל לא יושה שאומרי מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא
 בפניו: נאו שלשתכם לפי שהדבר לא ניתן להיות נחלל כי אם על ידי משה
 רנה שיהיה ככון שמה: שמעו נא דברי עתה אני מדבר עמכם לכבוד משה
 ומכאן והלאה תפקוק הנכואה מכם ורטי שפירש אין נא אלא לשון בקשה רצונו
 אף על פי שהיה עמהם ככעם דבר כלשון רכה ובקשה: במראה חליו אתודע
 בקמץ שהוא מורה על הדמיון בכיאים כי שאר הכיאים רואים כמו המראה
 המלוטשת שמתכל נודתו בתוכו מכה לטישותו אבל אין בתוכו כלום כן נכואת
 שאר הכיאים: בחלום לדבר בו והא כתי' החלומות שוא ידברו לא קשיא
 באן על ידי מלאך באן על ידי שד: בכל ביתי נאמן הוא: דלא כתיב לגבי
 דידיה ואראה כמו שכתוב בשאר כביאים ועליו אמר שלמה נאמן רוח
 יזכרה דבר ותרגום ירושלמי ככל קושיטעון ריש לכ' דין קושיטעון דידי הימן
 הוא: פה אל פה וכשאר כביאים כתיב מרחוק כר' ליה ומה שפירש' אני
 שאמרתי לו פה אל פה לפרוש מן האשה קשה והא אמרו וזכרנום לברכה ג' דברים
 עשה משה מדעתו והקבים הקדוש ברוך הוא על ידו וזו אחת מיהם ויש לומר
 שהפרישה הית' מעצמו ואלכ הקבים הקדוש ברוך הוא על ידו: ומראה דוק
 שהוא כקול ולא בקמץ כמו שפירשתי: לא יראתם לדבר הלא גם כן דבר
 בעבדי במשה שהמוולל כמשנה מולול כולך: והענין קר' ועם כל אלה העם
 לא נקע לכבודה של מרים: מוזרעת כשג' לפי שלרוב קנאתם דברו במשה
 ובעלי הקנא שחוריים מוכנים כנקל לקבל הנרעת וכן גם כן בעלי לשון הדע:
 כי אדני מכאן אמרו זכרונם לברכה כבוד חסרך כבוד אהרן רכך שאף על פי
 שמושה חבירו היה עשאו רבו מבעל הערוך: אשר כואלנו דאין אדם עובר
 עבירה אלא אכ נכבכ בורוח שעות: אל נא תהי כמות טענת אהרן שהוא לא
 היה יכול לראות הנגע להעונו קרוב ולפיכך אם לא תתפלל אין לה תקנה
 עולמית כמו מי שהוא נולד מנורע מרחם אמו שאין לו טהרה וזהו אשר נצאתו
 וגומרי אך קשה כיון שאין שום כהן מקגירה תהי טהורה גמורה דע' מ' וטהרה
 ביד כהן כמו שפירש בפ' תריע' ויש לתרץ מאחר דהקדוש ברוך הוא אמר
 תקגרי הוא המוטהר והקדוש ברוך הוא כהן כדאית' בפסכה דדין או רצונו
 אל נא תהי אסותך זאת אלגך כולד המת אשר להוציאו מרחם אמו להצלת' הזכרך
 לכתחו

לאתמו ולהאכל חגי בשרו אכל אתה תמחול על כבודך ולא תצטרך להמית
 אחותך שהיא חגי בוסך : וינעק משה : בעת הנער שיך לשון נעקה בתפלה :
 וכן על הים כתיב וינעקו בני ישראל וגומר וכן בכל מקום דוק ותשכח : אל נא
 רכב נא : הראשון לשון בקשה והשני עתה כדי שלא תתכניש בהסגר כדון
 המזרע :

הראוי ה' כפלאות מתורתך * כמו שזכיתני לקיים כרמת בהעלותך *

שלה ואלו מיחה בידם כש דהו מתלונני טפי : לך לתועלתך שאלולי
 דבר המרגלי היו כנכנסים מיד לארץ וכבר נגזר על משה שלא יכנס
 לארץ בשליחות כרעה כשלאמר לו עתה תראה ונער גדול יהיה לו למשה מראה
 אותה נכנסים והוא יעמוד בחוץ : אחי נותן * עלפ אתנ' להם אם לדור הזה
 לבניהם אחריהם * ומדויק מולא כתיב להם : על פי ה' * אף פרושו כמו
 על פי ה' יאכו שהרי הקדוש ברוך הוא לא צוה על השליחות רק מצות ה' היתה
 שיהיו נשיאים וראשי בני ישראל אולי יתחרטו וישובו אליו : כלם אנשים השתדל
 לקחת אותם ראשים כדי לכרוח ממה שנכלו בו * והוא כמו שאמר בישי בל
 באנשים ומה שלא שלח הנשיאים הידועי לפי שכבר נתקנו הדגלים ונתמנו אש
 על דגלו והוכרחו לעמד על משמרתם * אמנם בירר אנשים חשובים כמותם או
 קרוב להם תדע שהרי יהושע בן נון היה חמשי במעלה גם היו גבורי כמו
 דאמרת התחזקו והיו לאנשים : כל נשיא בהם * אולי הנשיא היה בומר האיש
 המרגל * ומה שלא שלח מטכם לוי מרגל לפי שלא היה להם חלק בארץ : אלה
 שמות האנשי * כך היה שמות לעולם ולא כמו יהושע שנשתל שמו : כלם בן
 ימוכה * הוא בלב בן חזרון וקרא בן ימוכה על שפנה מעצת מרגלים : למטה
 יוסף למטה מנשה * הזכיר יוסף על מטה מנשה לפי שיוסף נקבר באל אף על פי
 שהעלו את עצמותיו * וכן מנשה חגי שכתנו לקח חלתו מעבר לדרך אף על פי
 שעברו חלוצי לכני אחיהם * אז לפי שגם יוסף הוציא דבה ומאשרים לא היה
 מרגל לבן הזכר על מנשה ולזה הוצרך יהושע לתכלת משה : ויקרא משה
 להושע * כבר קראו יהושע ועבשיו פרקם הדבר כי הפקוקים שזכרהו עבד היה
 על שם העתיד והוקיף אות על שמו כמו שהיה הענין באברהם ושרה * והיה נריך
 לשכני השם לפי שהיו עובר בבבל עמלק שוטאו שהחלישו לפי מרח טיטה את שמו
 שלא יכירוהו וכפי המדרש יהיה ויקרא כמו ויקרא שם אברהם בשם ה' שהוא לשון
 תפל ולמד להושע כמו אחרי לוי כאלו אמר ויתפלל משה על הושע : עלוזה כנגד *
 שיעמוד להם זכות אברהם דבתי ביה הלון וקטוע הנגבה : את הארץ מה היא *
 אם היא ארץ הר' ובקעות או ארץ משור : הטובה היא אם רעה * האם אורה
 לו א בריא

בריא או מעופש : המעט הוא אם רכב על החלוקה הזאת לא נתנו מענה כפי
 ככללת במענה ארץ אכלת וטביה : הכמתנים : לפי שמדרך המלכים להיות
 להם ערים במישור יהיה שמה מושבם בעת השלום גם ערים במרות בהרים יהיו
 להם למקלט בעת כי תקראם מלחמה : לזה אמר שיתנו לב לב' דברים שאם
 הם במחני כבא עליהם כאשר יבא המל על עם שוקט ובוטח וכס : ואם יהיו
 במבצרים יורה על פחדם ומורך לבבם : וכמו שאמר וירחו קוברת' וגומר ומיך
 ליה ויאמר ה' אל יהושע ראה נתתי בידך את יריחו כי האמר יורה על מורך לבם
 ומה שפירש' קימן מקר להם וכו' דייקו מדלא כתיב המחני' אם מבצרים :

השמונה היא : תרגם לזקקלקס העתיר' היא אם מהכב' פני מרעות אשר עשירה
 עשימים מפני הזול המצוי ביניהם ושכיניה דוכליהם בכל הטוב הנמצא בהם ויש
 מרעות צרכים לשכיניהם וטביהם קצרי יד : איש פה עץ : אדם כשר כמו
 דאמרת בני האדם עץ השדה הוא : והתאוקתם היו צרכי' חווק לפי שהימים
 ימזבזבו עקבים והשומרי' בפרמי' אך עם כל אלה לא חרף אליהם כלכל לשונם או
 אמר ולקחתם מפרי הארץ לפי שמדרך המרגלים להתכפר ואתם לא בן יתעשו
 אלא בגלוי ובעל כרחם תקחו מפרי הארץ ואין מחירד ואת שלא היה וזן הפירות
 לכך הוסיף והימי' וגומר חילת ויעלו' בגב' ויבא' : את אבות רמז למה שאמרו
 חכמים זכרוכם לברכה שנסתתרו על קברי אבות : ויעלו בגב' ימה שאזל שאלכו
 ביוזן גם יווי כזה : לפי שאין באות יתמנ אות על התאר הזה השאלוהו זן
 הינוכי : וחברון שבע שנה' בשכנפוצו בומי המדל על פני כל הארץ בלי ספק היו
 בוני ראשונה במקום המעולה וכאשר זה להם המקום היו בומים במקום אחר
 למטה מקטיבות הראשון אם כן לא נבנה חברון קודם זוען רק מפני חטיבותו
 אז אמרו חברון שהיא קדמונית עשת הפירות חשובים כל קבן הארץ החדשה
 שהיא יותר שמה : זען מוצרים : ספר הכתו' חטיבות ארץ מוצרים לפי שהיו
 יודעים מה היא שיצאו ממוה : וישאלוהו במוט' רמז שלא היה צדיק ביניהם כמו
 דאמרת לא יתן לעולם מוט לפני צדיק : ומחשבון רש' דקדקתי שהאשכול היה
 משקלו קרוב לתשעה אלפי' ור' לטו' וויניצוי' הגדולי' וכמה נקיים נקתתו בתורה
 בשנים : אית' במדרש הנעלם בשעה שכתתו המרגלי' האשכול בקשו לקחת
 אותו ולא יכלו באו יהושע וכלב ולקחו אותו והלך בשני' המוכרי' טבהם : ושיבו
 אותם מיד ולא הלכו בראשון' לאלה ליהם ולא למשה ואהרן ולנשיא' : כי אלו היו
 מקפרי' תחלה למשה ואהרן לא היה מתחדש מפני דבתם מה שנתחדש כי ככה
 היה נקל למשה ואהרן ליטב הדבר בפרט בהיות יהושע וכלב להם לעזר : אכס
 כי עז' בזה הגדילו' אשמה רפה שיצאו מכלל מרגלי' וכבנסו בגדר ויענים : משל
 לאדם האומר לשלחו בא אל בית התגר והאח טלית שיש פירו' והסתכל בטוב
 צמורה ארבה ורחבה ומראית' ומאיר' : השב לז' דבר כי אני רוצה לקנותו : ואם יבא

אלו זה יאמר ראיתיה צמר נקי (וארבה ורובה כך ומראית) ירקרק או אדמדמ
 ומחירה עשרה מגיני והב הנה הטוב האיש הזה בטלימותיו אבל אם יקסיף ויאמר
 כי מחיר' ביוקר וכי אינ' שזה ששה כבר ינא מוגדר שליח וככנס בגדר יעני' ומלת
 אפס מור' על המכיעות כמו האפס לנצח חקרו: כי עו' העם' גם בזה חטאו
 שהחליפו החווק שאמר משה בעזות רזנס היותם אנשי מרי כפש' גדלת מאד
 זה יורה על רבוים כי הערי' הגדלות בהכרח רבי העם: ילדי הענק' שמה
 תאמרו הגבורה תלו' באיש א' כמו שהיה בגלית לכך אמרו ילדי כי רבו כמו רשו'
 ונקראו ענקים על יופי קומתם כי הם כענקי' לגררות בני אדם לופי' וג' שמות
 נקראו להם כפילי' ענקי' רפאים דרום וקבל שבר' או ענקי' מצד האב ופילים
 מצד האם: וגם בני הענק' אמרו ראינו ערים בצורות עם חומות גבהות וגם
 ילדי הענק ראינו שהיו גבוהים למעלה מן החומות לרב גדלם וזה וגם: עמלק
 יושב: ולא תאמרו כבא עליהם כעל עם שוקט ובוטח' הלא שומרים להם מכל
 ארבע רביעים: לדרום עמלק יושב וכבר נסו מהותו' וכמו שאמרו חכמים
 זכרונו לברכה מאן דכביח ליה חויא חבלא מדחיל ליה מצד ההר שמה ג' מלכים
 לשמירת' מב' דרדי' האחרים הים והירדן לשמור' וסוכבים אותם והם יושבי' על
 יד הירדן לשמור מבלי' תת מעבר: לא נוכל לעלות' פיהם הכשילם שאין להם
 עליה ללא ירידה שכן אמרו נתנה ראש ונשובה מצרמה שהיא דרך ירידה' או
 רזנס להלחם אתם' במערכה אף אם ילחמו בשדה כטע' ברזנס אש וזרה חלש
 ויהם כלב' ולא יהושע כדי שלא יחדוהו שהוא עשה כדי לעזור לרבו' או אהמו
 לפי שאין לו בהם ואשה מאני' הפת ליה: יכול נוכל' לה' העם חזק אבל אהמו
 בחזק מהם ומעריהם: ארץ אוכלת' יושביה הוא כמו שאמרו חכמים זכרונו
 לברכה קמורת' דחיקא אכלה מרה' רזנס שהארץ ברוחק נותנת לאכל' אל
 יושביה ואם יארע מיעט ברד או שדפון אין להם לחם לאכל' ויהיה כונת הפסוק
 כמו אבנים שאין מים' או רזנס רעה האויה והמו' והארץ משכלת' ואלת' שהיא
 לרוב' זוללותם שאוכלי' אתה מכדי' זרעם ולכן יתרבו אליהם החלאים והשכול זה
 אינו כי העם אשר בתובה אנשי מדות מכלכלים כל דבריהם גם מאכלם ומשתם
 במדה במשקל' ובמשורה: אורזו בזה שמה תאמרו כי יית' לרשעתם יתנם בידם
 גם זה יאנו כי הם אנשי מדות טובות ולא ימצא בהם רשע: הכפילים' אחרי'
 שאמרו וגם ילדי הענק ראינו שם כפלו לומר הכפילים כדי לראש שהמה הגבורה'
 אשר מעולם אנשי השם: ונהי בעיניהם בחובי' את מודע הניחוראותנו לקחת
 הפירות' הטובה שהיינו בעיניהם בחובים ואין גבור' מתקנא ללא בגבור' כמותו
 וכן לא נתקנאו כמו על יב אנשים נכרמים הולכים באהרם לארכה ולרחה בששם
 אותנו כמילים' ואוקולוס תרגם בקומנא וזהו שאמרו חכמים זכרונו לברכה
 אין הקומץ משביע האהי: ויכבו העם' חכמים זכרונו לברכה אמרו שהוקבע

בכיה לדורות וקרא קא חסייע מוסף על החשבון שבאו בליל ט' באב דכתי' וירגנו
 באהליהם ולא שמעו בקול יי' וישא ידו להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים
 גלוותם בארצות : כתנה ראש יי' עכסם שכן מצונו כמדבוכדכנר אמת הוא רישא
 דדעהבא' או הוא מלשון כסא את ראש' רצה לומר לפי שלמעלה עשו כל
 החלוקות הרעות שיש בדרוש הזה לו מתנו גו' או במדבר גו' ולמס' יי' גו' לזה
 החליטו בסנת' ראש וחשבון מכל הגדלים שבמעשה הזה היותר טוב בבחירת
 הרע במיעוטו הוא לטוב מזדרימה' או רצו שיתנו ראשם תחת עולם : קהל עדתי
 רצה לומר קבוץ השבטים כי כל שבט' עדה מיוחד' : קרעו בגדיהם' על
 ברכת השם שאמרו כי חזק הוא ממונו : ויפל משה ואהרן' לפי שאמרו ששמעו
 בתנה ראש' ונשובה מצרימה מיד השתחוו לפני העם ארצה לאמר להם אל נא אחי
 תרעו עכ' אמר לפני כל קהל עדתי ישראל כי להם השתחוו ורבי' ככה כמו ויפל
 לפניו ארצה' ושתחו שלש שבטים וכן וילכו כל אחיו ויפלו לפניו ארצה : קר' כלם לפי
 שהמרגלי' אמרו ארץ אכלת יושביה וכי קברו מתייהם לכן אמרו קר' כלם כי מיתתם
 אינו לקבת הוע האויר רק מוד' רוע מולס' או רעום בשריהם של מעלה' ואלל
 עדתייהם בתקפ' לזה אמר ויי' אתנו אם כן ממה כירא אם הארץ אתנו אין לנו לירא
 ממשרתנו' ולא וי' אף וי' אמרו אם כן תרתי למעלות' ולכן אל תיראו או כופת' היתה
 פי' כבר קר' כלם והוא כי לא שלם עון האמורי כי כבר נשלם ומנס' : לרגס' אותם
 משה ואהרן' שהוציאו ממצרים שהרי אמרו בתנה ראש' : ואלעשה אותך לגוי גדול'
 מכאן אמרו חכמים וכוונם לברכה כל יעוד שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה
 אינו תוע' טכ' וכפי רחביה רבו למעלה : ושמעו מצרים גו' ושמעו את יושב הארץ
 רצונו בשני שמיעות האלו שמצרים יכתבו לבכען מה שראו ממעלת ישראל כי
 העלית גו' וכן ישמיעום נפי המדבר טעו כי את יי' ובעת תמיתם בלש' אחד
 ודאי יאמרו כנגד אלקי מצרים היית יכול ולא כנגד אלהי' כענין ובוה יהיה חלול
 השם שיאמרו מבלתי יכלת גו' : והנה מנד' המעשה לא מצא טענה נכונה כמו
 מעשה בעגל והלך בעדם מנד' קדוש שמו ית' ולזה לא נא' בכלן לשון תפלה רק
 ויאמר משה : שמעו כי אתה יי' טען ואמר ולת' שיאמרו מצרים שלפי' הרבת
 אונתנו לפי שחטאו' זה אינו' שהרי שמעו כי תמיד תקדך משוך עליהם אם כן
 לא ישאר להם רק טענה מבלתי יכלת יי' : יעדל כל כח יי' : וקמץ ליה ארץ
 אפים כי מי שהו ארץ אפים כמו גדול' ורצונו כי יי' שבול' מדת הרחמים תגדל
 לבנת הכח שהוא מדת הדין : לאמר' לדורות להזכיר ולעשות כיג' מדות בעת
 צרה' או רצונו כאשר דברת לפני' שהתור' כלה שמותי על הקדוש ברוך הוא
 מבלעדי היג' מדות שהם שמות הקדש קודם שכינת' התורה ואף לאחריו כן זהו
 כאשר דברת כמו שהיית מוציא אותם מתחלה קודם שכינת' התור' כך הם אצלנו
 לאמר' ויהיה כאשר' כמו כאשר עשה כן יעשה לו : ורכ' חסד' חסד' מכלן
 ואמת

ואמות דבמד' שאדם מודד מודדים לנשמה אמרו והויאלו דבת הארץ כשקר לכן
 לא התפלל עליהם במדת אמת : ונקה לא ינקה : כי מי שרצה להוכיח בנו לא
 יהרגנו אבל יכנו מכו' נמרצות וכן תעשה עם העם תנקם מלעשות עמהם כליה
 אך לא תנקם לגמרי מימורין : פקד עון אבות : ותכף השיבו הקדוש ברוך הוא
 קלחתי בדברך לפקד העון על הבנים ולכן הוקבע' הבכיה לדורות : ובאשר
 כשאת לעם הזה : רצונו כי לא נתחדש לך שום דבר כי מעולם לא היו טובים :
 קלחתי בדברך : הגליה עם פקוקים הכושבי' אחריו יתגדו כי אם מחל להם
 איך אמר כי כל האנשים : אך אם נעיין בשאלת משה נר' כי לא בקש המחילה
 לגמרו כמו שפי' : כי נשיאת עון אינו הקליחה רק לגבות חובו מעט מעט : וכן
 אמר בתחלת דבריו והמת כל העם הזה באיש אחד : וכן כפל בקוף ואמר ובאשר
 בשאת לעם הזה מצרים כי בן כעגל נא' וביום פקדי ופקדתי : ונהי' תשובתו
 ית' שאמר קלחתי אבל בדברך כי במדבר הזה יתמו מעט מעט במשך ארבעים
 שנה והיו שהוקף ואולם רצונו כבר בדבר העגל קלחתי ואולם הפעם כל האנשי'
 ואולם מי אמי' מולך בן ממרה לבקום נקמת שמוא ימות הוא או החוטא או ירח
 החוטא אבל אנכי שאמי חי לעולם אמנא' לקמת נקמתי בכל עת : וימלא
 כבודי : כי באלה תקור טענת חלול כבודי : וכל מכאזי' הם המרגלי' והעד
 ועבדי כלב' ורצו ג' לדורות שיגלו מאנה' על עונם וגם זה רצו לכביה לדורות :
 אים יראו : בחייהם אבל לאחר מיתתם יש להם חלק לע' : ועבדי כלב' לא
 לא הוביר יהושע משום כיפא' דקרא דכתי' וורעו וירישהו והושעו לא היו לובכים'
 או מאחרי שמוה התפלל אליו לא כך היה חלוי לשבח כמו כלב : רוח אחרת'
 מן המרגלי' כי הטוב הוא אחר מן הרע וכן בהפך : שאי' ורעו יורישנה והעמלקי'
 השם נרמו למרע וכבר בארתיו : והעמלקי' והכנעני יושב בעמק' רצונו שאינו
 במקום חוק באופן שלא תכבד עליכם המלחמה כי איכם במקומות חוקים כמו
 נושבי' ההר אבל לחטאם אנעים במדבר ליה אמה מחד פנו וגומר ואף על פי
 שכאמר אחרי כן והעמלקי' והכנעני בהה אולי עולי' כזד אחר ויורדים כזד אחר :
 ואל אהרן' כי אהרן וורעו לא היו ככללי' בשבוע' שמשכחו לא היה מרגל : עדה
 הרעה' עדה במלואו עשר מכאן שאין עדה פחות מעשרה : יכלו פגריכם ולא
 הנפשות שדור המדבר יש לו חלק לע' : מספרכם מובן עשרים שנה' וזה לא היה
 מספר שבת לוי : כי אם כלב' הקדימו שהוא היה המקדים לחלוק על המרגלים
 דכתיב ויהק כלב' ומשה הקדים יהושע לגדל מעלתו בחכמה : וימלא אחרי'
 פירש רשי את לבו אחרי' רצונו דלא קאי ארוח' דהרי כתיב ואשיב אתכם כאשר
 עם לכבי ולא כתי' כאשר עם רוחי : וטפכם אשר אמרתם' אתם אמרת' טפינו
 בטינו והיו לבו וחשתם רק לעצמכם והדבר נהפוך הוא כי אתם תמותו ורעכם
 יאשנה : הארץ אשר מאתם זה היה עקר החטא וכן אמר המשורר וימאסו בארץ

וזמנו כהאר אתם רזנו כהאר אתם דבריא אתכם תמותו זמנו למה
 ושלמרו חכמים זכרום לברכה שהיו מבניו קבריהם בליל ט' באב ומשימים עצמם
 בתוכם בליל אתם בעצמכם תפילו פגריכם : מ' שנה עד מ' שנה לנאתם מומריהם
 חיו מן האנשי ההם חיים גשמי ופשי וכן במרגלי כתי ימותו וגו' במגפה לפני י'
 במגפ וימית גופי לפני ה' מות נפשית הנבי ועליוני כ' במקור הך ולירך דיהונתך
 אם כה יאמרו עלו אלינו ועלנו זמנה אין מעצור לך להשיע ברב או ביעט אלו היו
 ק' רבוא ונפלו ויהונתן ונערו לבד נחשו : ומבאן חקמכת דגדול המזווה ועושה זמא
 שאינו מזווה ועושה : והיא לא תנלח העליה או העברת פי ה' : אל תעלו
 אף על פי שלמרו הכנו ועלנו לא שבו מלבם כי אם מיראת הבור' משל לשב
 וזאחרי המלך בעת המלחמה בודאי תעלה בוחמת המלך וכי יאבה ללכת אחריו
 אבה לא יאבה לו ולא יקמוך עוד על אהבתו : בן אמר לא תעלו מאחרי שלי'
 המלחמה ולא לכם אם תעלו ודאי תגופו כי אוננו בקרבכם : ויבוס : העמלקי
 איכתום הכנעני : כי תבואו אל הארץ : נקמכה לפרשת מרגלי לנחמום כי באלו
 היו נושאי' לאמר מי יודע מה יהיה באחרית הימים לקוף מ' שנה אולי יחטאו גם
 והבנים : לכך נחמום הקדוש ברוך הוא בכשורת הארץ לבערם כי בניהם ירשוה :
 עולה או זבח : אבל חטאת ואשם אינם טעוני' נספי שהרי אינם באים נדר ונדבה :
 אעשית' אשה : אינו זוו שהרי מדבר מנדר וכדב' אך רזנו כאשר תעשו תעשו
 באופן הזה : ויין לנקה' : לפי שאם לשופכו על האש כי התורה הזהירנו מולככותו
 אמרו חכמים זכרום לברכה שהיה בזמנא שמי נקדי' שמעם היה יורד היין למטה
 כדי שלא יתלכלך המקדש : לשור האחד : שור בן יומא קרוי שור שנאמר שור או
 כבש או עז כי יולד : או לאיל : חכמים זכרום לברכה אמרו להביא את הפלג
 שהוא בתוך חרט ראשון של שנה שיהא מכלל כבש ולכלל איל לא בא' והרשעם
 זכרום לברכה פי' כי היא מלה מורכבת מלשון ארמי : ופירושה העדר הגדר שיצא
 מגדר כבש ולא הגיע לגדר איל : כל האזרת' להוציא הבנות אף על פי שמקריב
 עולות אינו מקריב נכסים : וכי יגוה : מזה הפקוק הוציאו חכמים זכרום לברכה
 כי הגר בעת שיתגייר יקריב קרבן כמו שמצינו ג' ב' ישראל בעת שנכספו תחת
 בכפי טכניה שהקריבו עולות ושלמים ומדכתוב אשה ריח ניחח ליי' למודנו מזה
 טגם הגר חייב בקרבן עולה וקמיק לו עולת העוף טגם היא נקראת עולה : הקהל
 חקה וגו' ולגר' מליוד שאין מגיירין הגר עם לקיים קצת מצות אבל צריך שיקיימו
 כלם : מראשית ערבותיכם : הפקוק : מתחיל ביום ומקיים ביום לומר לך
 שכפס יפה תטול חלה א' מ' : וכי תשגו ולא תעשו' אבל תעשו בהפק' וחכמים
 זכרום לברכה אמרו שהיא שגגת עכוס : גועיני העדה : הוא בר הגדול : ואם
 נפש אחת : לא הבהיל בזה המקום בין כח משיח בשיא או הדיוט כמו שהבדיל
 ב' ויקרא כי בעלום דין הגדול בדין הקדוש כי עון עלום תקיר מוטו גדולתו :

עו בת שנת... זה כלה אב שכל מקום שנאמר עו הוא בת ונתת... ביד רמה
 בפרהסיא להראות לכל שאינו ראוי... לשהן חרוף כמו והית' חרף גדום'
 כאלים האומר לחבירו גופת את הקערה וחסרת עיין בערוך ערך גוף : כי דבר
 יי' בזה * אצבי ולא יהיה לך עמי הגבורה שמוענס : עונה בה * כל זמן שעונה בה
 הא' אם שב בתשובה מוחלין לו : במדבר וימצאו איש מקומם : הוקף במדבר
 לצבוח של אשד חלש אסף על פי שנתור עליהם המות במדבר לא קמו מאחרי יי'
 והחזיקו במצותיהם מקטט עמים ויתולט אותם מהחומר או שהיה גואקף עצים
 ומצואים מרשות להמת : ומצואו אותן דחוק מול צל משה ו' מלין שהיה היה בית
 דינו לפני אהל מועד באמצע המחנה : ועשו להם ציגית * ואמרו חכמים זכרונו
 לברכה כל המקיים מצות ציגית עתיד להיות לו בזמן הגאולה ב' אלפים תלת
 עבדים דכתיב והחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות האומות בכסף איש יהודי וכל
 האומות הם שבעים הרי תש לכל כסף לר' כספות אלפים תלת * ורמי פירש על פי
 המדרש שאקלה מצות ציגית כנגד כל המצות * ציגית תר' וח' מונק וה' קשרים *
 וקשה וה' ציגית חקר כתיב ויחקר אה' בין שלמים * (ובלבן לתקד דבתיב חדא
 ימנה לציגית וה' משלים לשלשה פעמים דכתיב חקר' הוא המדרש אליבה דרבי
 שמעון ריש אס למקרא ולמקורת : פתיל תכלת * כמו שהתכלת אמצעי בין הלבן
 המפיר הראות ובין השחור המוקבן הראות ולכן התכלת מוחזק הראות ומקיימו *
 ונא רגו לכל מדות האדם שיכרח מהקנות וידבק בדרך האמצעי כמו שהרחיב
 הרמב"ם זכרונו לברכה בשמנה פרקים * וראיתם אותי * כאלים יעשה קשר
 צבדו ובמנהגה לרחוק : אותו * אותם מביני ליה ולא דמו לשטנייה וזכרתם
 את כל מצות * כי הלבוש לבושהו האדם תמיד והיו עיניו בו ואו באשר יהא בו
 מצוה אחת ממצות יי' יתברך זכור את בוראו ולא יקור מאחרי : וראיתם * מכאן

ויקח קרח * אנשים ודרך קצרה דבר * או טלית שכולה תכלת * ויה היה
 אחרי גורת המרגלי' ודור המדבר כי אז לקח מקום לעור
 המחלוק שקור' לכן לא היו העם חולקי' על רכס * ומאחרי כנורה המר' על כל העם
 מנא מקום שדבריו היו כשועי' והיו שתרגס התרגום יהושלמוינסק ענה והו' כונת
 המדרש שאומר ויחלוק יצו מהדבר אין כתיב כאן אלא ויקח שלקח ענה בלבנו * ודתן
 ואבירם * הם נתעברו על ריב לא להם שלא היה להם למלוק על הפהנה שהרי
 לא

לא סיו משכט לוי • ולא על הככורה אנטל העבודה מהם ונתנ' ללויים שהרי לא
היו בכורים דכתיב וכני' אליאב כמואל ורתן ואכירם אך יוכל להיות שזככסו
במחלוקת על בכורה שניטלה מראובן ונתנה ליוסף והיו סבורי' שעשה משה בשביל
יהושע משרתו • ויקמו לפני יש הדל בין מפני או לפני כי לפני לל הקרבה ומפני
רצה לומר הרחקה כמו ויברח משה מפני פרעה • ועוד יש הדל שלמי והוא
מלפני עיני' אכן עורא בקפר יונה • חוטאים ומאמנים • קרח לקח זה המספר מכל
שבט לב כנגד סנהדרי קטנה ומשכט לוי לא לקח שהם בני מחלוקתו ויאל פעמים
לב הם רלב • נותרו ג' והם דתן ואכירם ואין • קימן לדבר לר השעים ידעך • גם
עכל להיות כפי הפשט שאילו היו הככורים העודפי' על הלויים ולב הכותרים מתו
או לא רצו להיות בענתם וכפי הכר' מהמשך הפקוקים שרתן ואכירם היו חולקים
על הככורה ומינה על כל התורה ול' אנשים על הכהונ' וקרח על שניהם גם יחד
או על שניה נשאל בכתף ושאר הלויים בעגלות • והנה הוא עם בפיהם שיתקוממו
על הלויים והוא עם היותו לוי יתורה לדבריהם ומתוך כך יהיה הקשר יותר אמיץ
עם הודאת בעל דין ולכן שיתף כל אלה במחלוקתם • ומה שפירש רש"י רובן משכט
ראובן דייקו מדכתיב ואנשים מכני ישראל משמע דגם משאר השבטים היו
שוערבים בהם • נשיאי עדה • אליצור בן שדיאור וחביריו ושמו מוכיח אלי צור
שני צור כההוא דכדיק בשמאל • אנשי עם • בקיאים בשם המפורש וביתר שמות
הקדש והכל היה בתחולה כרי שהרואים כל יחשבו שהיה כונת' לשררה
לקח נשיאים הנקראי' לכל דבר • רב לכם כי כל • מה נעמו דברי חכמים וזכרונם
לסרבה שדרשו ובמושב לזים לא ישב זהו קרח ועדתו שכל דבריו היו דברי
ליצנות וכפירות נמרצות והנה במאמר הזה דברו בפיהם הכך מה שירצוהו כאדם
האומר לחבירו בריבו כבר ידענו שאת' איש אמונים והדבר בהכך • וזאת היתה
כפירתו הראשונה בכבואה והשגחה • כמו רב לכם שנתתם זה הטעות לפני
העדה להאמין כי כלם קדושים וגו' ובפרט על השגחה הפרטית היה מלעיג
שנוכל לפרש גם כן שרצה בדבור רב לכם וגו' כלו' הרבה נחת רוח אני עושה לך
להאמין שכל העדה כלם קדושים שהיא ההשגחה הכללית אבל אתם הפרטים
מודוע תתנשאו וגו' וכוזה כבר גם כן בכבוא' משה ודוק בתשוב' משה ותמצא כי השיב
לשלתם • וכפי פשוטו רב לכם תפקתם חלק הרב • או כיון לומר גם לכם יש
הז ומושל עליכם ומי הוא הרב שלכם העד' שלכם כי כל העדה כלם קדושים •
כלם קדושים טען כנגד משה ואהרן שלקחו הגדול' מעצמם כי מאחרי שהעדה
כלם קדושים יחלקו העדה השררה לאנשים ראויים ומודוע תתנשאו אתם מעצמכם
בלי רצון העדה לזה ענה בקר וידוע יי' את אשר לנו שבעשה הפקיון אם הוא מפי
הגבור' אם אין • או רצונו שכל העדה ראויים לכהונה דהרי כתיב ואתם תהיו לוי
ומלכת בהנים • ומודוע • מה דעתכם והיא מלה מורכבת: ויפול משה על

פניו : אולי התנפל על פני קרח לבקש ממנו שלא יחזיק במחלוקת כי ראה
 שאחריתו יהיה ככל ואמר ויכול ולא אמר ויפלו כי אהרן בקדושתו לא ענה דבר
 בכל המחלוקת הזה ויהי כמחריש בדמותו כי בשלו כל הסער הזה : וידע יי' :
 משה רמז למפלתו והוא מלשון וידע בהם אנשי קבות או רצה לאמר וידע יי' כי לא
 מלכי נתתי הגדולה לאהרן רק יי' בחר בו : הוא הקדוש : מחר בעת הנסיון
 שהוא לבדו יגזל : יקריב אליו : לדורות : קחו לכם מחתות : משה לא היה
 מואמין שיקבלו הדבר עליה : אלא לפי שכחו עליו בדברי ריבות בא גס הוא בדברי
 ריבות על דרך עם עקש תתעקש : ותנו בהן אש : ממוצח החינוך וכן הקטרת
 היה מהקטרת שמקריבים על המזבח שאם היה אש וקטרת זה מיתתם לא יהיה
 לקבת בלתי היות האויש לכהנה שהרי בני אהרן עם העותם כהני נשרפו לפי
 שלקחו אש זרה : קטרת : אלקלוס בכל העיני תרגמו קטרת ולא קטרת כוסמין
 כמנהגו אולי אינו מתרגמו כוסמין רק כשהיה נעשה במזוה והזכיר להם הקטרת
 אולי יקחו מוסר ממעשה נדב ואכיהו ושבו : לעמוד בפני הערה מכאן שהשרות
 בעמידה עם כי הוא דבר מבואר בעצמו שהישיב מורה אדמות ולא שרות : ואת
 אחיך שהם בני קהת שעבודת קדש הקדשים עליהם : וכל עדתך : רצונו מבני
 קהובן אזני מתרעם לב שיש להם פני הראות שנכנסו לאלה לבכורתם כמו שפי'
 אבל אתה וכל עדתך ודאי אינם כועדים כי אם על יי' : לכן : אכן מלה מורכבת
 מן אף וכן והלך משרת לשניהם ולכן הלימד לבדה משרתת כמו משאלו אנשי
 המקום לאשתו בשביל אשתו : הנזערי עלי' : ולא דמכם בראשיכם ולא גשאר
 לכם מקום להתלונן על אהרן : ואהרן מה הוא : והלא אין אתה מואה בעבודה
 כלל אם כן מה לך לקחת אהרן לנושא המריבה : לקרא לרתן ואבירם : כשראו
 שמשנה הקב פניו לדבר עם קרח הלכו להם בגאווה ולכן שלח אחיהם : לא נעלה
 גבו דין שייך עליה כמו ויעלו אליה למשפט : המעט כי העליתנו : כל דבריהם
 היו דברי ליצנות ושחוק לפי שקרח אמר רב לכם כי כל העדה ומושה ענה רב לכם
 בני לוי עתה שמשנה התחיל דבריו המעט מכם כי הגדיל התחילו גם הם ללון
 במלת המעט וכלם הם דברי קנטורין : העליתנו : מלשון העלו מעל משכן קרח
 לטן קילוק : להמיתנו במדבר : כי גם זרענו לא נצא משם : ומצאו מקום ללון
 בי קודם תבער ומרגלי לא אירע שום תקלה בכללם שלח כוונתו על ידי תפלת
 משה : כי תשתרר : לא די שמובלי : אלא שהעליתנו מארץ טובה ורחבה
 להמיתנו במדבר גם תבקש השתררות כאלו הטבת לנו בדרך יי' כי אף לא אל
 ארץ וגו' הביאתנו שהיה עלינו מזה שעבוד לכבדך לכן לא נעלה כי אין לנו חייבי
 בכבודך : וככה ישוב מלת המעט על כי תשתרר : רצונם המעט הוא בעיניך טו
 שאר מוקו בלעו : גם השתרר : לרבות שררת אהרן : ויתן לנו : רצונם צינת
 לנו מוצת תרמה מעשר וחלה כאלו כבר נתת לנו את הארץ : העיני האנשים :

פה בס' תחבולות העלתנו מזמרים בדוד לנו אזי' וזה' על ידי המכות שהכית
 המזרנים' על הא' אמר חף לא אל ארץ וגו' ועל הכ' חף אם נקרת עיני המזרנים
 שהיינו יכולים לברוח לא היינו עולים' ולפי זה יתישב מלת ההם שמוכב על
 המזרנים' או הוא כפשוטו התחשב לעור עינינו כי נדרת לנו הרבה וכלם דברי
 הבאי' ורזנס על אשר אמר וטפכם אשר אמרתם וגומר: האנשים ההם'
 פירש בני לוי חף על פי שפתיית אותם באמרו המעט כי הדיל וגומר ובוה
 בקרת עיניהם אונחמו לא בעלה כי אין אנו קלים להתפתות במותם' וזה שהם
 חשבו להיותם מטבט משה שיתרנו לדבריו' או מלת ההם שכ לוקמים שהיו עם
 משה סבך כתוב וילכו אחריו וקני ישראל: אל תפן אל מנחתם' ימווה על
 הנשיאי' על קרבות שהקריבו בחנוכת המזבח וקרא מנחה כמו שכתוב בהם
 בלולה בשמן למנחה' ופשוט זה כפתור ופרח לא ראיתי לשום מפרש דבר מתישב
 ובעל העקדה פירשו בב' אוכני' וכל זה אינו שוה' או אינו תפלה וכלי ספק
 לא היה צריך משה לואת הבקשה דק היא כפור ענין כמו זכור מלחמה אל תוסף'
 כי משה אמר אין ספק אנלי כי אל תפן אל מנחתם' ואם הוא תפלה' יראה
 שאלולי לא התפלל משה חלקם היה מוקבל מבאן שתפלת רשעים עם הזכור
 מוקבלת כמו שאמרו חכמים וזכרם לברכה על החלככה שהיה בקטרת' ולכן
 אמותיה' של בהנים גדולים היו מספיקי' לחם ומוץ לרוחמים הגולי' שגם תפלת
 רשעים עם הטובי' נשמעת' ורצה במנחתם תפלתם כי גם התפלה תקרא
 מנחה כמו משאת כפי מנחת ערב ולכן תרגם אקלום קרבהון: לא חומר'
 הוא מענה על ההשתדלות כי זה ממשפט המלוכ' דכתי' ואת חמוריהם יקח:
 בשאת' לשון נטילה כמו שאנו דבלת תאנים: אתה והם ואהרן וגומר ואתה
 ואהרן וגומר' עכשיו בשעת מעשה הוסיף אהרן' דבר שלא אמר ראשוב' כדי
 שלא יאמר להם פתחון פה' בראשוב' לא אמר שיכנס בהם אהרן כקבור שיהיו
 חפני' בו כי אז לדעתם יהיו בטוחי' שא' מהם יהיה קדוש: אבל אם אולי לא
 יחפנו בזה שיחשבו שמוגדל לב אחי עושה או למנעו מן סכנה לכן אני אומר
 שיכנס גם אהרן עמכם: וקרח לא רצה שיכנס אהרן כי מבלעדו למי יחפון
 המלך הקדוש ברין הוא לתת יקר יותר ממנו' והראיה שלא אמר משה לאהרן
 בשעת מעשה שיקח מחתנו' ועוד ראוי היה שיכתב שנסרפו כלם חוץ מאהרן'
 וכן הפקוק אומר בברור ויקחו איש מחתנו וגומר ויעמדו אל פתח אהל מועד
 ומשה ואהרן וכסם שמשה לא לקח מחתה כך לא לקחה אהרן: ויקהל עליהם
 קרח' כמו שעשה משה בשהקהיל למשוח אהרן דכתי' ואת כל העדה הקהיל'
 או כאולי רבים היו כפוגי' אחר מדברי משה שאמר ואשר יבחר בו הוא הקדוש
 והנותרו ימותו לכן הלך קרח להקהיל אותם: הכדלו מתוך העדה: עדת קרח
 ומשה לא הכין לפיכך ענה האיש א' יחטט עד שפירש לו הקדוש ברין הוא העל

ומוכיב למשכן קרח והרמזין השיב על פשט זה עיני עליו או אמר הדברו שכיין
 שניתן רשות למחבל אינו מבחין וגומר ואכלה אותם כרבע זהו הכס הגמור
 כי בהמשך הזמן ישוב הדבר חפשי ויכלו על פניהם ולא התפללו שלא היתה
 תפלתם שגורה בפיהם והוא שידע משה כי יצא הקנף כמו דאמר ר' חנינא בן
 דוקא אם אין תפילתי שגורה בפי יודע אני שהוא מטורף והכונה בכפילת
 אכנים בתפלה למורא שכינה ולהראות צער והכפעה או לכשל הרגשותיו מפני
 הכוונ' וכוונן הרגלים הוא כאלו רגליו לנחשתיו הגשו אל אלהי הרוחות
 כלומר אם קרח פית' את ישראל והם נתפתו אחריו הקבה הית' שלא הכירו
 נקתרי לבו אבל את' שידוע נקתרי כל א' מהם האיש א' יחטא וגומר לכל כשר
 לכל איש ואיש כמו יפא כל כשר האיש א' יחטא כי החטא עונשה לכפש ואין
 לכפש התלות בחפירת' לכן הכפש החוטאת היא תמות וכמאמר יחזקאל כן לא ישא
 בעון האב או רצה בזה כי הכלל ראוי להיות נענש על היחיד כאשר היחיד נכלל
 בכללם כי אז יהיה דמיון כאשר יחלה הרגל או הראש יחלה כל הגוף אמר כאשר
 היחיד יפרוש מן הכבוד כפר כפרד מהם והוא דומה לאבד הפרוש מן החי שאין
 לו עוה שום קשר עם גופו יחטא הוא החוטא ואיננו עתיד ולכן ה' האיש
 נקדה קמן שב אל קרח ואלו ה' היתה ה' התימה יקורה חטף פתח
 כמנהגה העלו כי כאלה יסוד ההסתתפות וההתאחדות עמהם הרשעים
 קראם הכתו רשעים וחטאים דכתי' את' מחתות החטאים וגומר ולזים דכתי'
 ויקהל עליהם קרח וכמו שדרשו חכמים זכרונם לברכה ועליהם אמר המשורר
 המזמור אשרי האיש אשר לא הלך יד נקראו רשעים המירס ידו על חברו
 להכותו שנאמר ויאמר להשע למה תבזה והלוה ואינו משלם שנאמר למה רשע
 ולא ישלם וממי שיש לו עוות פנים ואינו מתבייש ממי שהוא גדול ממנו שנאמר
 העו פניו איש רשע ובעל מחלוקת שנאמר קורו מעל אהלי האכזאים הרשעים
 בכל אשר להם כי חרס הוא תקפו זה הלשון נופל למת בלא עתו כמו
 דאמרת ויש נקפה בלא משפט כצבים גמרינין גש' מוגלית דכתי' ויתנב מ'
 יום מה להלן לחרף ולגרף חף כאן את כל המעשים להחליף הכבוד בלויים
 אשר היא היתה תלונת בני ראובן אם כמות ענשם היה מן השמים והארץ
 לפי שבקשו לבטל התורה דכתי' בה אם לא בריתי וגומר ופקדת כל האדם
 שמכיחים בכיהם אחריהם אם ברא' יברא עתה בא משה לפרסם התפקודים
 כי עד הכה שתק אולי ישוכו וגם איננו דבר לפרסם כרכים וכבר בדבר הבהנה
 הקטרת הוכיח וכנגד התפקודים הנבואה אמר בואת תדעון כי ה' שלחני ועל
 התפקודים ההשגחה אמר אם בריאה או אם בריאה מלשון וברא אותם בחרבותם
 כלומר שהקדוש ברוך הוא יעשה נקב בארץ ותכפם עליהם זה היה נקב בתוך
 גם שפתחה הארץ פיה וקגרה ואת כל האדם אשר לקרא עבדיו משפחותיו

כי כנו לא ונתו : את החמושים : את לרכות קרח : ויאכדו מתוך הקהל : שאין להם חלק לעל : נכו לקלס : חפר כתיב במו דאמרת אשר קלס נבוכדנצר שראו עשן גיהנם יוצא מן הארץ : וירס את המחנות : במסורת תריך הדין וירס קרן גשיתו : איתא במדרש מומור לאסף אלהים באו גוים נחלתך מומור קינה זכעו ליה : משל לה' לשפחה : שהלכה לזולתו מים מן הצור ונפל הדלי כבוד עמדה ובכתה על הדלי עד שבאת בתו של מלך בדלי של בסף למלאות ונפל גם הוא לבתר התמלקה השפחה לשחק ולומר אמר לה בת המלך מה זה עד עתה היית בוכה ועתה מומרת אמר עד עתה היית בוכה לאמר מי יעלה דלי שלי ועכשו מי שיעלה דלי של בסף יעלה דלי שלי : כך אסף היה דואב על אבי אביו מי יעלהו מגיהנם כשראה בית המוקדש שנחרב ונטבעו שערו אמר מי שיעלה אלו יעלה גם כן אבא הה' וירס את המחנות וירס קרן גשיתו : כי קדשו וזכרו לכלי שרת ומתקדשים אעילו בלא משיחה כל עת פשיטו בהם מזה ומשמשו שכן אלו המחנות קדשו רק בגשיות הקדושת אף על פי שלא היה בהם עבודה : טה גם כן ראיה למה שפירשתי שהקטרת היה מן הקטרת הנקרה : נפוי למזבח : וזכרו למה שפירשתי שכן המחנות נחשת היי : ורשי שכירש מוזכר הנחשת : והדין עמו דאלו היה הכנפיו לא יהיה לאות לבני ישראל דאיהם נכנסים שמה : וזכרו לבני ישראל : שהשולל ישאל הרי בתי מוזכר אבנים אם כן מה נעשו של זה לבית נחשת : והמשיב ושיב שבעשה מומחות של קרח : ולא יהיה בקרח : שלא יהיה נכלע או הזרף אבל לקפה בצרעת : שזר משה לו : לאלעזר : אתם המיתם : שנתתם להם ענת הקטרת : ולהראות להם טעותם ויפאם בקטורת : והו שתרגם אונקלוס אתון גרמתון המית עם ה' רצוני על ענת הקטרת : ואו לכי שראו שבעשה מומחותיו נפוי למזבח חשבו שכטרים היו : הרמו מתוך העדה : ולא אמר הדלו כמו שאמר ראשונה רצונו שלא יתפלל עליהם : המחת כה' הדעת הידוע שהיה רגיל להקטור עליה : והולך מהרה : אין כאן מקום וזמן להתכלל : ואיס קטרת : רנה הקדוש בחוף הוא שזכר ההבדל בין האיש הנכחד מומנו להיות בהן וכן האנשים שקרבו מעצמם להיות כהנים כי אלו המיתו עצמם בקטרת ואהרן הגיל כל ישראל בקטרת : החל הנגף : והלא כבר אמר כי יצא הקנף אלא רצון הפסוק שאף על פי שנתן הקטורת לא הועיל כי אם בחכרת תשוב וחרטה ולכן אמר שרץ אל תוך הקהל לזרום על דרכי התשוב : והו ויתן את הקטרת שהניח מעשה הקטרת מלשון ולא נתמו אלהים : ואו וזכר על העם : בתוך מעותם : אנקלוס לא תרגם במצעות חוטיהו אלא בגו חוטיהו : מכי שחלת תוך בכל מקום יורה על תוך הגבול או הגבולים המקיפים בתמונה השמחית או הגשמית הכוללת לא על הקוד האמצעית שבה : וגמול שקדים : שקדים בני השמונים שהיו מורע אהרן : והיה שקדים להגדיל הנקם שאין מדע

אב וזמן גמלת שקדים : השב את המטה : כתוך הארון ונקחא עבודת מצד
 הלוחות שהיו בו ואלו היו חובה לו היה לנלומר לפניו הארון : וכן גם קן הוא
 יותר למטמדת כשהוא בתוכו מכשיעמוד : חונא לו : הן גועטו : עד עכשו היה
 הדבר אללנו בספק וכל א' חשב ששבעו יבחר בו ה' ועכשו שעל ידי המטות
 בתברר הדבר שאנחנו ור' הן גועטו ואמר הן גועטו פשריה אבדנו בבלע' כלנו
 אבדנו במגפה : וכן תרגם אונקלוס ויבולו יהוא דרך הכפעה ולא תלול : הקרב
 הקרב : בין בשונג בין במיוד : וישרתוך : זהו עבודת השירה שהיו משולחים כל
 עוד שהכהנים עומים עבודת לפניו אהל מועד והלויים משוררים בחוץ : אך אל
 כלי הקדש : הם החזנות שהכהנים היו תוקעי בהם בשעת עבודה : גם הם
 גם אתה : שאם עבדו הכהנים עבודת הלויים חזכים מית' : וכן הלויים שזכרנו
 בעבודת חביריהם : ולא היה עוד קצף : כמוולא יזכחו עוד וזכיהם לשעירים
 רצוני שכבר היה : ואני הנה לקחתי : רשי פירש כל מקום שנאמר ואני הנה
 אינו אלא שמחה : וק' והא כתיב ואני הנה מביא את המובל : ונכלל לתוך דיש
 שמחה לפני המזון באבוד השעים : ולמביית לפרכת : מכאן אמרו זכונים
 לברכה מוקם היה לחוה בית הפרובת שבודקי טם יחומי כהונה : עבדת
 מתב' אתן : רצוני שאין זאת העבודה כמשה העבודות שיכברו על העובד :
 ולבמך חק עולם : אלו קדשי קדשים שאין נאכלים אלא לזכרי כהנה : מקדש
 הקדשים מן : ק' טעם כמו : שאמרו חכמים זכרונה לברכה לרבות לו טעם של
 מזרע : מן האש : רצוני אחר שזכה המזבח חלק של גבול : בקדש הקדשים
 תאכלנו : שיאכלנו בקדושת קדש קדשים ולא ינהג בהם מנהג קדשים קלים :
 תרומת מתנם : מואי תרומה תרי ממה : כל חרס : תר' חרמי הכהנים אין
 להם שריון ואל ישראל כל זמן שהם בבית בעליהם הרי הם כהקדש לכל דבר
 נתג' לכהן הרי הם כחולץ שנאמר לך יהיה : באהם וזכהמה : בהמה טמאה
 והוא החמור לבדו ומה אדם אינו כפרה אלא אחר שלמי יום קך בהמה : טמאה
 אינה כפרית אלא אחר שלמי יום : וכן כך העלום מופלים בה : גם מזה למדו
 חכמים זכרונם לברכה שהלוי בעורים מבכור בהמה לפני שאינם בכבור אדם :
 אך פדה תפדה : ב' במזכות הן ואורך אח לא פדה יפדה : הינו דא' ריהוטע
 רחל שלא ביכה וילדה שמי זכר' שניהם לכהן שאין האחד פוער חבר : הכהמה
 הטמאה תפדה : אש תרצה לקיימה בחיים : קדש הם : ולא אמר קדש הוא
 ללמדך שדין זה כהג' בכל מה שהוא קדוש קדושת הגוף כמו פקח ומעשר : ברית
 מלח עולם היא לפני ה' : להעיר שזה הברית יתקיים כמו ש' את' הוא קיים
 ונצמי : אני חלקך : תרגום ירושלמי מתן די יהשת לך אינו חולקיהו רצוני שלא
 יזכרו לשום פרקמטיא : והוקיף ונחלתך רצוני אני חלקך בעליו ונחלתך בעליו :
 חלק עבודתם : עגיד מאם עבד נוטל ואם לא עבד אינו נוטל : ועבד לנו

ואפילו בשמטות ויובלות שאין כוהן בו מעשה: וזכמלאה: כל דבר לח קרי
 מלאה שאין הכלי מחויב אלא כדי מלאו ולא כן בדבה היבש שיכול לגדוף המדה:
 והרמות ממנו: קרי ביה ממינו שאין תרומין ממין על שאינו מינו ולא מן החדש
 על הישן: תרומת ה' לאהרן הכהן: מבאן למדנו חכמים וזכרונם לברכה שאין
 בותני תרומה אלא לכהן חכר ולא לכהן עלה כמו שגאמר גם כן לתת מנה
 לכהנים למען יחזקו בתורת ה': ולא תמות: פירש"ה הא אס תחללו תמותני:
 קמ' אליכא דר' מאיר דא' בסמכת קדושין דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הן
 מואי איכא למימר: ויש לומר הכי מילי לעמין ממוכא אבל לעמין אקור' אית ליה:
 פ"ה: חכמי ארץ ישראל יקראו לה סמכתא דהיא כהן: פ"ה: חכמי ארץ
 ישראל יקראו לה סמכתא דהיא כהן: פ"ה: חכמי ארץ ישראל יקראו לה סמכתא דהיא כהן:
 חקד ה' עלי זרח: סמיתותי כרשת קרח: יתחבב ואל יקשה לך דהרי בפ' מטות
 וכתב רש"י: ואל יקשה לך דהרי בפ' מטות

זאת חקת

ומדכתי חקה ותורה דרשו בו חכמים וזכרונם לברכה מה
 שדרשו: דאלו חקה לברכה כתיב גם בפסח כדכתי זאת חקת
 הפסח וטעם הפסח מבושר לעתיקי משדים: ואל יקשה לך דהרי בפ' מטות
 בתי זאת חקת התורה ונמר אך את הזהב ולא דרשו בו דבר: יל דהתם נמי
 באכר פרה קמיירי כדכתי אך במי כדה יתחטא: ויהיה חקת מלשון גבול כמו
 חקת ירח וכוכבים לאור הלילה כלומר גבולי היום והלילה להורות שלא נחכים
 לתת בה טעם כי עד הכה גבול ההשגה והנה זאת חקת נגומר: פרה ארמה:
 אמרתי אחכמה והיא רחוקה בני פרה ארומה ורשי שפירש לעולם נקראת על
 שמך ולא פירש כן אבל יקחו אליך שמן: באולי דייקון מרדכתי ויקחו נסתר ואח"כ
 ונתתם לכבא: והרב המורחי כתן בו טעם אחר עיין עליו: ויקחו אליך: משל
 צבור: אשר אין בה מום: ק' למה לי למכתב אשר אין בה מום תיפוק ליה דמום
 פוקל בה מדקרייה רחמנא טעמא: איכא לשנויי על דרך מילתא דאיתא בקו
 טרח וכתב לה קרא: עליה עול: ובעגלה ערופה כתי אשר לא עוכד בה אשר
 לא משכה בעול: וכוה הית פרה ארומ' חמור' מעגלה ערופה: וכתתם אות'
 הבר יתנוה ולכן אמר כלשון רבים: אותה אל אלעזר: אותה ולא שאר הפרו'
 מוכאן למדנו ששאר הפרות נעשו בין בכה גדול בין בכה קטן שלא נעשית זאת
 בקו אלל לפי שעה: אל אלעזר: ולא אל אהרן דאין קטיגור נעשה קטיגור
 ואלעזר לא היה לב שהרי אהרן קיים: אלעזר הכהן: למדנו שצריך שיהא בכיהונו
 מלובם בכגדי כהונה והם בגדי לפן ואפילו אם לב עושה אותם יעש' בכגדי
 לבן: מרמה במצבעו: הכהן היה מקבל מדם הפרה בכפו השמאלית וטובל
 בו מצבעו הימנית וזוהי: ולמדנו אותו מלג שמן של מצורע: זאת דמה על

בראש ישרף. ומכאן שעל כל הזאה היה יוקנה וזו בדם הפרה כדי שישרוף
 גם דם הקנח : אל תוך שרפת הפרה רזונו שעדיין עם פרה עליה שלא
 נשרפה כולה ולכן מניח האש ברובה ואחרי כן משליך אל תוך שרפת הפרה :
 את אפר הפרה. ומכאן שאחר שנשרפה אין להוסיף עליה ענינים כי אפרם
 לא יהיו אפר הפרה : איש טהור. טהור יוכל להיות נא' על פנים רבים ובאורו
 חכמים זכרונם לברכה מן שהוא טהור. למעשה שמי אף על פי שהוא טמא לתרומה:
 מטאת הוא. לכך הית' בזה פרה כי משפט החטאת להיות נקבה. ורמי פירש
 לומר שאקור' בהנאה בקדשי. ותמי' בלי קרא' דאקור' בהנא' דהא בזה מתרומות
 הלשכה והוא קדש גמור ולע' : לכל נפש. אפי' כפלים : ביום השלישי. מעלות
 השחר עד זאת הכובעים : אדם כי ימות. החומר בטומא' אדם יותר על שאר
 הטומאות דלפי חבתן טומאתם כדי שלא יעשה עצמות אביו ואמו תרודין.
 ובמדרש היר' כל אחי רש שנאווהו משום דעמי חשוב' כמת ולכן כל הבא אל אהלנו
 ידמה שנטמא : כי ימות בזהל. במדבר היו יושבי אהלים והיה לבית אלה
 שדבר הכתוב בהווה : על פני השדה. חלל חרב שנפל על פני השדה. וחכמים
 זכרונם לברכה אמרו לרבות גולל ורופק. גולל כמו הארון של מת. דופק דף
 שנותני' בצדו : בחלל חרב. דבר הכתוב בהווה והיה לחלל אבן או אגרוף או
 אחר חרב ללמדנו שהחרב דינו כחלל : או בעצם. כדי שלא יחשוב האדם כי
 טומאת מת הוא מפני העכוש ביארה התורה שאפי' ענין מטמא שאין בו ורמי
 עפוש : מעפר שרפת. קראה התור' האפר עפר להורות שאם נשתה' האפר
 לעפר באריכות הזמן הנה הוא כשר למי נדה : עליו מים חיים. עליו בעבורו
 כמו על שאול ועל בית הדמים שהרי נותן תחלה העפר ואח"כ נותן המים. ורזונו
 שיתן המים חיים לתכלית לתן לתוכם העפר : מקדש יי' ולאמרה נא' משכן ודעת
 חכמים זכרונם לברכה ידוע. אולי רמו למקדש מעלה ומוטה : מי נדה לא זרקו
 המים לשון רבים ולשון יחיד ולא יתפרדו וכן יזל מים מדליו : עליו יצב אל האיש
 ולא אל המוקדש : ויבאו כל העדה. להודיע שהיו כלם לאחד בתלונה וכן בכל
 מקום שאמרו בו כל העדה. או כל העדה הכתובים לחיים שכבר מתו כל אותם
 שהיו למיתה : ולא היה מים. כממכה מיתת מרים להכאת הקלע להעיר שאלו
 הית' מרים בחיים היו באולי נמלכים בה משה ואהרן ודברתם אל הקלע ולא היו
 ככפלים בדבר שגם היא היתה כביאה וגדולה בשנים מהם. וקבת מניעת המים
 על שלא נולו עיניהם דמעות על מיתת מרים כנגד מרה. ומכאן גם כן
 סמך שכשמת מת ישראלי שוכני המים מהכתים הממוכים : וירב העם עם משה :
 ולא המתו עז מלאת ימי אכלו : וירב. כמסורת כ' הך ואיך יירב העם כחל
 דמו שהמריב הית' על עסקי נחל שפסק הכאור : על משה כמו שהדרו הראשון
 רבו על משה רבם על דרך המים בחשכם בי משה מחמתו עשה את כל המעשים

האלה

האלה • כן בניהם אחריהם הכאים לאי תמיד היו במחשבה הזאת : ולו גוענו
 ולא הולך אחרן את המחטה ולכן כנחשים לא התפלל עליהם מעצמו עד שבאו
 ואמרו התפלל אל ה' מאחרי שהיה להם תאוה למות : בגוע אחינו • ערב רב היו
 אומרים מי יתן שנטבענו עם אחינו המזררים ואז היינו מתים בשתי מים הרבה
 או הם דברי הכלל כאשר פירשתי והוסיפו לפני ה' רזנס שבחרו למות מיתה
 משונה רק שנדע שהיא לפני ה' ולא מידכם : אנחנו ובעירנו • רצונו אם אנחנו
 לעונינו הובאנו הנה • אם אדם חטא בהימה מזה חטאה אלה עניי הנאמן מה
 עשו : תאכה גפן ורמון • שלפעמים בחקרן המים הם ישקטו הצמא • או אמרו
 כי מאלה לא נדבראך ומים אין לשתת שהוא דבר נמצא בכל מקום : ויפלו על
 פניהם • של ישראל לבקש מהם שאל יכשלו בדבר זה וכן יחרה בם אף ה'
 קח את המטה • אבל לא להכות שהרי בכות ברד נאמו בפירש שלקח המטה
 ולא הכה : ודברתם אל הקלע • וכרפידים צוה להכות כי העושה מעשה אחר
 בעצמו דאוי לעשותו בפני שוני קו לשכי' להגדיל הנכ שהרבה דרכים למקום
 או אולי אמר ודברתם כי ישראל היו חושדים שמה עושה הנכסים מוכח המטה
 שיש בו שם המפורש : אל הקלע • ולא אל העם כי באלה יתשב לבם ויצאו מכל
 מחשבה רעה אחרי רואם אכן דומם נשמע לקולם ית' : ונתן מימיו • מימיו
 הנגודי משפת ימי בראשית • שכן בארה של מרים מהדברים שנבראו ערב שבת
 בין השמשות • ואמר ונתן רצונו ברבוי כי הכתיבה תאמר על הרבוי כמו וכתבה
 הארץ את יבולה • או רצה בגימיו להודיע שמוגף הקלע יצאו המים לא מן הארץ
 אשר תחתיו כמנהג המעיכות : המטה • הוא מטה אהרן שנאמר בו לאות לבני
 מרי : המן הקלע • הלא אינה לתימה רק כמו הלמתיים תעשה פלא כי אינו משה
 לא נפתק ביכולת השם רק קרא להם או מודים תרנו מים מזה הקלע או מקלע
 אחר וואוניא לכס וכן ההשב אשיב וגומר : וצויא לכס מים • לדעת ר' אבנאל זה
 היה עיקר החטא שהיה לו לומר וצויא ה' לכס מים ולא ליחס הדבר לעצמו •
 והראובן שיבחה הפשט • גם כוכל לומר שהגזמות הענין והכאת הקלע הוא היה
 עצם החטא כי ישראל השבו שבהכאה הזאת הוציאו המים ויחסו הדבר אל
 הטבע כדרך חונכי הבורות וחשבו שהם בחכמתם עשו ב' ההכאות מה שאחרים
 יעשו בק' • יען וגומר • לכן לא תביאו • מלהל למלך שצויה לוקף ביתו שיקבל
 אורחים שבאט אליו מורחק בכבוד גדול באופן יתפרקם להם כבוד עשרו כי
 צריך הוא לזה • והוא לא כן עשה אדרבא קבלם בשפלות ידים ומנעם מכבוד
 ונתבזה המלך בעיניהם • כי אין ענה להשיב כבודו למקומו רק כשימיר את
 ראשו לעיניהם כי בזה יתפרקם לכל מה שהיה בלב המלך לעשות • ועי' משפט
 האיש ההוא יהיה באלו העשה • והנמשל מבואר • ולכן לא נתקבלה תפלת מרעה
 בדרוש הזה כי הקדושה שהיה לו ית' להתקדש במים • נתקדש במיתתם • ובעל

העקרי

הנה

העקרי' כפ' לכ מן המאמר ד' האריך לדבר בדרוש חטא מרעה וכמדומה לו
 שמאלא אכן יקרה . ובעל העקדה כפ' הזאת השיב עליו באופן שהאכן יקרה נהפך
 לזכוכית . קום קרא גם את זה לעומת זה . גם הרב המור' בשמונה פרקים פי
 מה שפירש . ואנו אומר אחרי בקשת המחילה מכל המפרשים שחטא משה
 מפורסם בפסוק ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל פתח אהל מועד כי תמורת
 שהיה להם להוכיח את ישראל ולעמוד בפרץ באמור להם מדוע תריכו את ה'
 הידו תקצר ובאלה רבות נהרתו אל פתח אהל מועד כמו בורחים . ובאלה
 יתישבו כל הפקוקי' כי אלולי עמדו בפרץ היה שם שמים מתקדם . ולפי דעת
 כל המפרשי' יהיה קשה מה היה חטא אהרן ועלפ' דרכו יהיה מתורץ הכל .
 ומה שפירשתי עד הנה הוא על דרך שאר המפרשי' . ואתה הקורא פקח עיניך
 וראה כל המשך הכתובי' ואחרו' עיניך על דבר אמות זנדק' . וברוך' אשר לו
 כתבנו עלילות . לא האמנתי . לשון קיום הדבר כמו אמין כן יעשה ה' והוא
 פועל יוצא . ובמקום אחר הוא אומר מריתם את בני רצונו שניתם את דברי
 מלשון ותמור את משפטי בני ה' ית' זוהי הדבור והוא הכה : לכן לא תביאו זה
 היה לעונם ישראל שלא היו ראויים שתכתן להם הארץ על ידי משה כי לא היו גבולי'
 מומה . וגם משה היה מכלה כמעט רגע הגוים ההם מה שעשה יהושע בפמה
 מלחמות ואעפ"כ נשארו מן הגוים והיו מה שאמר מרעה ויתעבה ה' בי למענכם :
 המה מי מריבה . מקדם מו' ימי בראשית טכן באברהם בתי' ויבאו אל עין משפט
 היא קדש עין משפטו של משה : וקדש כס' במשה ואהרן : וישלח מלאכים .
 אף על פי שישראל גרמו לו העונם מכל מקום לא נתרשל מלעסוק לתועלתם :
 מקדש . שליחות המלאכים לאדם ולמואב לא היה לתכלית אחר מאחרי לא
 הורשו להלחם בהם רק כדי להקשות לב קיחון כי מאחרי ראו ישראל כוחדים מב'
 מלכי' הראשונים עד ששאלו מהם כלשון רכה ותחנונים לעבור בארצם וכשלא
 רצו נטו מגבולם חשב כי לא יוכל הוא מהם : מלך אדום : לא הזכיר שמו כי לא
 היה לו שם בעת ההיא אבל קיחון ועוג ודע' ששם בגבורה והיער לקיחון מלך
 האמורי' כלל ולעוג : אחיך ישראל . וראוי לזלזלות שאלתי מצד הקורכה כי
 בכל דבר אחיך קודם : את כל התלאה . ודרך העולם לגמול . חסד למושקבל
 רוב תלאה . ולפי שהתללות יבואו לאחת מה' סבות . או מרוע בחירת האבול .
 או מרוע ההודמנות בעבד הנולד בבית השבי שלא ככנס שם לא בחטא אולא
 ברוע בחירתו . או מצד רוע הזולת כי יגלו אנשים בני בליעל והיו יקבלי' עליה
 זכרו שלשתם וכן כל אלה חכמות לזאתם עליה' וירדו אבותינו בהרע בחירתם .
 על הד' נטב במגרים ומים רבים כי נולדנו סגלות ובריה' ועל הג' ארעו לנו :
 ויבאו מומרים . הודיעו בו כבר כפרע' לחיוב ועגהרם וענו' ואותם' תו' עכה זבי
 שין לראג עוד על פריעת החוב : לא נעבור בשדה' על' זה נהנה זה לא חבלי'

ותרגום ירושלמי לא ניכוס ממימן ולא נשרגה בתולן ולא נכעו נשי גוברן : כמלה
 בעלה * כי אולי חשבו שמלך ארום ירא מרבוים כן יקחו מוון וידיה ביד חוק' לזה
 שלחו שנית כי גם את הכל ירצו לכרוע בכסף מולא : ברבלי אעבורה * ואף על
 פי שאין הנופים פורעים * מכסיה' ריח ברעון המונות במקום המכס : ויאמר
 אליו ארום * נכנסו כל העם בענת המלך : כל העדה * אף על פי שמלך ארום
 יבא לקרחת' לא נפקד מהם אפילו הנחשלים * והו' שהוקיף כל העדה : והכשט *
 תרגום ירושלמי ותתלט : והלבשת את אלעזר * וכות גדול' הוא לאהרן שרא'
 בחייו בנו נכנס בגדולתו * ואולי לזה בונו חכמים זכרונם לברכה שמשנה כתאזה
 לאות' מיתה : יאקף אהרן * זהו שאמרו חכמים זכרונם לברכה מת אחד מן
 האחין יראנו כל האחי' שתכף אחר מיתת מרים גזר על אחיה שהרי בלם
 פותו בירח אחד כי אהרן מת בא' בשבע בשנת הארבעי' אליבא דר' אלעזר
 דבית שרי גברא עולם ומטה באלר במו' שמקובל לחזק : ומת אהרן שם * לא נזכר
 מוקדם קבורתו רק להלן בפ' עקב שנאמר ובני ישראל נקשו ועומר ויקברם ס' שנה'
 שנקבר במוקרה * ואולי לפי שמת בארץ ארום וכבר יצאו לקראתו בעם כבוד
 יראו שמה יקחו אותו לעשות ממנו יראתם חורו' * מסעות לאחוריה' לקברו
 במוקרה : ויראו כל העדה * כמו ויראתי אני בלבי שהבינו והרגישו מה שאכדו
 במיתת המקדש ההוא * או אל תקרי ויראו אלא ויראו שנשארנו מנולים מענשי
 בכבוד והיו נראים : וילבש את אלעזר * ויבאן שנתקדש בהן גדול' בלבישת
 בגדים בזולת משיחה כי כן לא מצאנו משיחה באלעזר לגב' : כל בית ישראל *
 האנשים והנשי' והטף הרגישו כי בחסרונם חסר להם עיני השלם שהיא הית'
 גזרתו של אהרן : דרך האתרים * בתרגומו כי כאשר באו המרגלים ועלו בנגב
 וחזרו להם הרגישו בהם יושבי הארץ ושמע בהם הכנעני הזה שהיה יושב בנגב
 וכא בדרך שהלכו בהם עד הגיעם למחל' ישראל * או דרך האתרי' תיב' הפוכה
 כמו התארים וכן כשב וכשב שמלה ושלמה רצוני דרך הסבוכים כמו ותאר הגבול:
 וישב ומונו שכי' * חכמים זכרונם לברכה דרשו שפחה אחת וזה שלא מצאנו ישראל
 מנוצחים אלא בעת קלקלתם כגון במלחמת עמלק שאמרו יש' ה' בקרבנו
 ובמלחמת מצוה לא נפקד מהם איש ובכאן לא היו מקולקלי' ולכן דרשו שהית'
 שפחה אחת בלשון בכור השכי' שהוא בכור השפחה * ואלולי' היבב הקדוש ברוך
 הוא הדבר כדי שידרשו ממנה כענין שפחת נעמן אולי ישונו : או דייקוהו מדלל
 בתיב אנשי' ואשים וטף דרשו שהית' שפחה שבראשונ' הית' שכי' של ישראלים גם
 שכי' רת' שפחה בת' ישראל : וידר' ישראל * וידרו חן כתי' כאן אלא ידר' ישראל
 ישראל כפא שהוא היה ראש הנודדים כמו דאמרת וידר' ישראל נדר : והחרמתי *
 מודכתי' וידר' ישראל נדר לה' מכלל דוהחרמתי הוא לשון חרם שהוא לשון קדש ולא
 לשון השחתה כי נדר לה' לא יאמר רק על המקדש דבר גבוה : שם המקוש

חרמה • איננו צפת האמור בשופטיו רק מקום אחר ששמו חרמה : ותקצר נפש
 העם • משרב השמש שהרי כשמות אהרן נסתלקו ענני כבוד • או מטורח הכבוב :
 ודבר העם • באולי עבשו שבו לכלל ישוב נתרעמו מרוע לא נלחם במלך
 אדום : כי אין לחם • לאסוף לשנה או שנתיים : ומים • אף על פי שהיה להם
 הכאר אין קומבי' על הנם • או אולי נתרעמו לפי שראו שבמיתת מרים נסתלקו
 המים ובמיתת אהרן נסתלקו העננים אף על פי שחזרו בזכות משה דאגו היום
 או מחר ומות גם משה וסתלקו וגם המן יסתלק כמו שהיה באמת ולכן נתרעמו
 עתה • וגם המן קראו לחם הקלקל רנונס קל ההרה • ומה שאמרו חכמים
 וזרונם לברכה עתיד המן הזה שיתפח במעינו כרא' ששרשו קלקל מענין קלקול •
 והלך פירש ששרשו קלל מגזרת נחשת קלל מפני שהיה לו זוהר שנאמר ועינו
 כעין הכדולח : הנחשי השרפי • מדה כנגד מדה כי הם לא היו נחשים לא
 לחם ולא מים רק התרעמו בלא סבה לכן הביא הקדוש ברוך הוא הנחשים כי
 יתר הלח הטורפי משחיתיו וזולתם בעבור השגת טרפם • אבל הנחש לא יזון
 ממה שיסחית רק ישחית לרוע מזגו כי אין לו סבה וביאהו לאלה • או יבא נחש
 אשר עפר לחמו ולא נתרעם על מזונו אף על פי שאין לו אלה טעם אחר ופרע
 מהמתרעמי' על המן שיש לו כל הטעמים • או לפי שהם בקשו פרכסה כפי
 הטבע • ולכן הרעה הקדוש ברוך הוא הטבע להיוק כס כיהמדבר הוא מקום
 נחש ושרף והיו שאמר ברמזה ושים אותנו על נק' להחזיר הדבר על מתכוונתו
 בדרך נק' ואמר בלא הידיעה רזונו הנחשי שהיה שורף הענין ולמיתת אהרן
 נסתלק : כי דברנו ביי' וכך • זאת היא התשובה האמתית ממי שדבר לשון הרע
 שלא יבשו מחברו לומר דברתי עליך כך וכך : ויתפלל משה • מוכאן שלא יהא
 המוחל אכזרבי אחרי אמרם דברנו ביי' וכך נתרעה למחול להם : עשה לך שרף
 מה שדברו כנגדי מחול להם אבל אתה עשה לך כשכיל ככורך להודיע גדול עונש
 המדבר כנגד רבותיו אף על פי שהוא מחל להם חלק שמים מי יתיר • וזוה
 לעשות שרף הפך הטבע כי הנשוק בהסתכלו צורת הנחש יסתכן יותר • ודוע
 אצל הרופאי' כי נשוכי כלב שוטה ינפומן המים כי יראו בו הכלבי ומותו • וחזל
 אשר לא נעלם מהם כל דבר חכמה הזכירו זה במק' יומא כפ' זכ' כי כל נשוק מן
 כלב שוטה כל תריסר ירחי שתא לא שתי מילא אלא בגובת' דנחשא דלמא חוי ליה
 לבלבא יסתכן • ואמרו גם כן הרופאי' שבשתן נשוכי כלב שוטה יהיו נראים גרי
 הפלביס • והקדוש ברוך הוא צוה לעשות נחש להודיע כי אין הערוד ממית אלא
 החטא • וראה נפלאות ה' כי השרף החי ממית • והשרף המת מוחיה • על כן •
 להורות שהיה נק' בתוך נק' כמו שפירש : בספר מלחמות • ספרים רבים נאבדו
 ואינם בידנו כדברי נתן ועדוא ודברי הומי' למלכי ישראל ופירות שלמה ומשלמי'
 ובאולי בזמן ההוא היו בותבי' ספר דברי הימים וקורותיהם ומחסי' המלחמות

אלי מואב יחזמו רע : אבל בלק אף על פי שפחד לא הראה הפחד שכן דרך
המלכים : כי רב הוא והרב יעשה קטן דכתי' קטן בגוים ונתתו : ויקח
כמו הפוך ונזק וכן בעלה ביהוד' וכי' כה' שהוא כמו ונזק' ופחדם היה
שיטחיתו כל הסביבות ויגע להם מן זה חוק מבלי ימלאו מחמתם : דהרי כתי' אל
תזר את מואב : ויאמר מואב אל זקני מדין : זקני מואב אל זקני מדין אף כתי'
כאן מבאן שהילרי תמוד יקחו ענה מהזקנים שהענה הטובה היא בזקנים והעד
מרחבעם : עתה ילחשי' נתיראו מהעדר המונחת כמו שפיר' אמרו ויבטו הכל
בביבותינו ונמות ברעב : או לפי שלא רצו להראות פחדם למדין שיהארו לפשותם
לפי שבקור הקבה מפחד ישראל יצרכו לשכחת מדין ולא רצו שידעו שהם לב
פחותים : בלחוף השור' כל ימי הייתי קוהה על זה המשל על שראיתי הפרות
הרועות באתו כי דרכם להוציא מפיהם טבת לטובם דרך הנד' ולהאריך זות'
ביותר ולשלחה לחרבה הביבות פניהם וכשעזריות שהיא מעטית כמגל הוא
תולש כל ירק עשב אשר לוחכותם בכסף בתוך פיו בדרך הנד' אשר הוציאו וחורו'
ומוציא' ועושים בין תמיד והנה מקום הנחת פיה הוא בטוח וסביבו סגורה מאד :
זהו עצמו המכוון כי אף סובבתה שלא יתגדו בה מלחמה מכל מקום יקרה
לכביבות' מה שיקרה לכביבות פי השור' או לקח השור למשל פי הזאב המזון
וכאשר יבא אל עשב מרעה טוב יכלמו משחמתו ויפרט כי אף לו שימי למעלה
החומתי ולכן תולש אותו עם השורש : סביבותינו : מדין ומואב : בעת ההיא
כלומר בעת שחאברו מלבי האמורי היה מלך ואף על פי שהיה איש גבור חיל כמו
שפירש מכל מקום היו יראים : מלאכי' אל בלעם : בלק היה יודע גדלת משה
מקטרא הימנא וכי בלעם עומד לעמתו בכקרת קטרא דשמואל וכו' אמרם אל
אבל בלא קס ולכן שלח אל בלעם : כתורה' מלשון תשמע חלופ לפתור אותו
שהיה פותר חלומות : או ר' פתורה כמו דאמרת העורכי' לגד שלחן פי היה עורך
שלחן לרוח הטומא' עם הלחם כמו שהיו עושים במקדש להבדיל בין הטומא' ובין
הטהור במקדש בשלחן ולחם הפנים : ארץ בני עמו' תמוהני מבעל המדרש
שלא הביא גס זה הפקוק עם הפקוקי' שאין להם הכרע' והעד שרשי' ולע
מתכדדים בפירושו : ההק' עם יצא ממזרים : שהוא נוצח שלא בדרך העולם
שהיי יצא ממזרים מקום שאין עבד יכול לברוח : או רצום שלא היה מתירא
מבני ישראל לפי שלא היו מלומדי מלחמה רק מגודלי' בחומר ובכלבים אכן יראתו
היתה מהעם היוצא ממזרים שהוא ערב הב שהיו בעלי מלחמה : ועת' לכה נא'
אמר ועת' טראה הזמן מוכן על דבר פשוט ואמר לכה נא לך נא מבעי ליה חלא
אל תיקרי לכה חלא לכה שיקלל ברכת כה יהיה זרעך : ארה לי : לי מיותר חלא
פיו הסגולו שעתיד בלעם לקלל אותו : נכה בו : בלשון רבים' אמי בזולחמה
ואתה בקללה' ולכן אמר ב' לשונות ארה וקבה כי קבה הוא קללת הפה מלשון

יקב את הטם וראה הוא מלאכת הכסף מלשון זרעת מוארת כי מאחרי
 ראה כחן של ישראל בפה וכמעט רצה גם הוא לבא עליהם בפה וכמעט
 זכן מצינו הכא בלשון דירמיה או ה' לון פרשית והוא מקור את אשר תברך
 מבורך רצוני שאנטגנין גדול היה וראה מי שהיה מבורך מצד מערכתו היה
 מבורך והאנשי היו חושבים שהברכה באה מנדו וכן הקללה ובלק שהיה חכם
 רצה לרעת מאתו הצלחת העם מאתו טבה הית ועל זה הדרך נזכר לפרש טקה
 לי מלשון אשר פי ה' יקבנו וכן יתאכו יתר הפסוקי באתדקדק כס בעיון
 או אולי רצה להיות נעזר ממנו אם שיכרך אותו ויקלל אותם ופיו הכשילו כי
 לקוב אויביו קראוהו ברכס וקסמי בידם שבר הקסמים ודברי המדרש
 ידועי ורצונם באמרם טקסם זה לקחו בידם שאם ידחה אותם אין בו ממש לפי
 שאם הוא לביא לה' אין לו לרחות מיוס ליוס הדבר אומנם בעלי המולות
 הקוסמים כמו שהיה על האמת המה יטרכו לעבד עד עת זמני חבורי הכוכבי
 והצמיחה והעמידה ותרנוס ירושלמי תרגס ואגרין חתימון בדייהו כאשר
 ידבר ה' מתשובתו של בלעם נר' כי לא היה בו חטא שתמיה היה מיחס הדבר
 לה' ית' כי בלתי רשותו לא היה רוצה לצאת אך חטאו היה שהשאלה על התר
 דבר אסור או מוגז' הוא חטא נפלא היתכן ששאל איש מן המולך רשות להרע
 בנו אדרבא בבא אחר להסיתו לא יאבה ולא ישמע לו בכה ממש היה דבר
 בלעם שידע בכמה אונות ומוכתיס הוציא הקדוש ברוך הוא בנו בכורו ממזרים
 ועתה בא לשאל רשות לכלותם כמעט רגע ואולי לבבת דבורו זה הלכו להם
 זקני מדין כי ידעו שה' יברך את עמו כי כן ידעו כל דברי משה ועסקיו עם יתרו
 ולכן אמר הפסוק נקס נקמת ה' מאת המדיני לפי שלא חסו לכבוד ה' ובמחשבת
 בתי אל תתגר כס מלחמה ה' אלי הרשע היה משבח עצמו במה שלא היה
 בו דהרי לא כתי' אלא ויבא אלקיס אל בלעם ולא בשם של רחמים וישבו שרי
 מואב עם בלעם לפי שלא היו להם מכירי במדין ישבו עם בלעם אבל זקני
 מדין הלכו להתאכזן בעיר עם חכיריהם ויבא אלקי' אל בלעם והו שדרשו
 אל על ולא קס עוד נביא בישראל בישראל לא קס אבל בלא קס וכתב בזה הזהר
 וואן דלא חכיס האי מימר' לול ולשאל לאתמיה מי האנשי האלה למוד הקדוש
 ברוך הוא לאופטיס שיתאכו ביריעת אמתת הדבר קודם שיפטו הנה העם
 היוצא ממזרים עשה עצמו בלא יודע וכאלו אינו מכירס ולקוף הודה בכרכותו
 על שני שמוותס העיקרי שהם יעקב וישראל או לא רצה ליחס יציאת ממזרים
 להקדוש ברוך הוא ולבקוף הודה אל מוציאס ממזרים ולעיל פרשתיו בענין אחר
 ופרשתיו מכאן שכונת בלעם הית יותר רעה מכונת בלק שבלק אמר רק לגרשם
 מן הארץ ובלעם אמר וגרשתיו מן העולם וואן ה' לתתי להלך אבל הקתיה
 הם שהקדש ברוך הוא אמר לו כי ברוך הוא ולוה הוקיף בלק שלות עוד שרים

פרים רבים לפי שהבין בלק דיוק להלך עמכם שלח לו שרים יותר ככבדים וביאר
 לו כי כבד וגומר אל עבדי בלק ובראשון אמר שרי בלק מבאן שהיה לו רוח
 גבוהה הראשונה מדברו עמו במענה דן ובהכנעה קרא אותם שרים ואלו
 מדברו דרך גאווה ובאין קראם עבדי שהרי מפלים וכבדים בעיניו אש יתן לי
 לפי שבלק אמר כי בנדי אכבדך מאד יוכל להבין שירים הכובע כנגדו או
 להשיבו בראש והוא לא היה אש דברים לכך פירש יתן לי בלק מלא ביתו בסוף
 והב כי בשביל זה אבי הולך ולא לכבוד את פי ה' גיבא ולא ידע מה כי בזה
 כלל גם הברכות שברכו האבות את ישראל שכולם היו מפי השכינה וגיבא שאינו
 יכול לבעטם קטנה או גדולה רצונו למנוח המזלות וערמות לקללם גם אתם
 הלינה אמר גם לבאר שמביעת ההליכה הראשון לא היה מפני הכבוד
 לקרא לך להזמין מלשון בראש הקדושים ורצונו אש קראו לך שתבא אל בלק
 קום לך אתם אך לא לקוב את העם כמו ששאל בלק והיו שאמרו אל תבא אצל
 אלוקים כי הולך הוא רצונו לקלל ואך את הדבר אפילו בברכה והיו מיעוט אך
 לא פחות ולא יתר כי בן קודם שתלך אמרה אליך מה שתדבר והוא לא המתין
 אלא הטכים בבקר קום לך אתם מבאן ראה דמהימא חונפא אפילו כלפי
 שמיא דבתי לא תלך ולבסוף בתיב קום לך ויחבשו את אתונו לפי שהיה לו
 כפשו הדבה ורוח גבה רצה להתקנות בבקות האפיקורוסות כמו דאמרת עני
 ורוב על החמור כי הולך הוא בכונה לקללם כי מאמר זה ית גילה לו
 שהתיר ההליכ רק להפקת רצונה היה לו לתמוע לגמרי והוה שהוקף כפסוק הוא
 רצונו שבקש עצמו להנציח מתחת השות הקדוש ברוך הוא לשאמר לו ואך את
 הדבר לקטן לי לפי שהוא היה טען ומראה עצמו לבריות במלאך בראה לו
 המלאך לקטן והו שאמרו חכמים זכרונם לברכה מלאך רחמים היה ונהפך לקטן
 והו שהוקף לו כלומר לו נהפך לקטן ולא לאחרים ותרם האתון הרגישה
 בדבר מפחד אות מלעבור כענין ולבי ראה וחלילה שתרא המלאך הנכבד אשר
 לא ישיגוהו אפילו הנביאים רק בהשגה טבלית ואל תשיבני היותו בדרך גם
 שהרי חכמים זכרונם לברכה לא מנו כביקים רק פתיח מיה ולא ראית המלאך
 וחרבו שלופה בידו רמו לו קסופו ליפול בחרב ותט האתון מן הדרך כל זה
 היה למשל אליו כי גם לו היה לנסות מן הדרך בראשונה כמבואו אליו שרי
 מואב גדר מוה וגדר מוה פירטי קתם גדר של אכנים והס היו שני הגלי
 שהקמיו יעקב ולכן כמכתרו ברית ובלע היה מן ארם ורצה לעבור הברית והעד
 שאמר אלכ הקיר בהל הדעת וגדר מוה זכות הלוחות עמד להס לישראל
 דכתי בהס מוה ומוה הם כתובים במשעול כמו מס עול רצוני שאך האחר
 יכול להסמך עד שינא חכרו כי אין המעבר מכל ב בני אדם ותלמן אל
 הקיר כמו דאמרת יד העדל תהיה בו בראשון כמו שפירש שהקיר היה עד

את רגל בלעם • מולת רגל מוזרתת אלל לבי שבראשונה היה חגור והיא לחנה
אותו במקום מחשו • ואולם ליחן הקיר גם הוא היה למשל אליו כי האתון אף על
פי שהיה גדר מזה ומזה לא קר מלכותו ללחון • הקיר ככה חטא גם הוא כמעט
השנית כשאמר שבו נא בזה אחרי ראותו שאין הקדש ברוך הוא חפץ בו • וכן
בשלישית כשעמד המלך במקום זה רכזה האתון תחתיו כך היה פשעו מרובה
כשהתרה בו הקדש ברוך הוא ואמר לו אף הדבר חגומור • במקל • ולא אמר במטה
בראז שבה לקבל בני האבות שרצו כופי תיבת שלה במקל כ' מועק • מ' מאברהם
ק' מינחם ל' מישראל • שלש רגלים • הכה אותה בשמי רגליו גם כן כרגל השלישי
שהיא המושעבת שהיה הולך בה לפי שהיה חגר • על מה הכית • שכן גם אתה
כפלת בחטאת • וראוי להכות אותך • ובאמרו לו יש חרב בידי הודה כי גם הוא
חייב מית וכן היה קופו שכלל בחרב • ויפתח יי' • קשה מאי טעם דכתיב בכאן
ויפתח יי' וכקרח כתיב ותפתח הארץ ולא כתיב ויפתח יי' את פי הארץ אלל
התם היה בגזרת משה על פי עצמו והקדוש ברוך הוא השלי' על ידו כמו דאמרת
עצת עבדיו שלום אבל אלל האתון היה בגזרת יי' • הלא אכבי אתך • תשובה
בזאת השיבה • אמרה לא כך למדתני שלכל סיכוי עמך ולקיומו סבה • אמר
לה הן • אמר' אם כן כתחייב שכל חכם כשיראה השתנות שיתן אל לבו סנתחדש
עיניו אליו כמשך השנוי ומי שלא יעשה כאלה יעשה כשקול דעתו • לזה אמר' הלא
אכבי אתך בלתי מושאלת לוי מושפרת וככה ידעת אחרי וטבעי • אשר רכבת
ולא למשא • מועודך עד היום הזה שלא תאמר שקטית אותי מחדש • ההסכן
הסכנתי אם כן היה לך לחשוב שיש כאן שנוי עיני • ההסכן הסכנתי דברי
חכמים וברוכם לברכה ידועים ולמדוה מותהי לי סוכנת וקשה והא כתיב והמלך
לא ידעה • ויש לומר דדייקן מדכתיב ותהי בטורק דהמשותים לקחורו על שם
תשמיש אף על פי שהמלך לא ידעה משום שהיו לו יח נשים • ויגל יי' עיני • מכאן
שלא היה כביא רק קוקס והעד גער אלישע ואם יי' דבר בו הכל היה לכבוד
ישראל • וחברו שכה • חקר כתיב קרי ביה של כה • רצה לומר אתה תפסת
ואומרת • על ישראל שהוא הפה • ואני תופס במקומו ואומרת • שהוא החרב •
ותראני האתון • ויפה כח אתונך מבחד • כי גם אותך הרגתי • מכאן אמרו
חכמים וברוכם לברכה שהאתון מת מיד וזהו גם • או העדר הדבור היה מיתתה •
או אולי רצה בגם שהיה מתרעם על מה שהתעללה בו האתון כאלו אמר לא
הספיק לך מה שהתעללה כך כי אותך קשה הייתי עשה כך • ואתה החייתי •
לפי שהו מפורסם שלא יראה אחד מלאך וחי אם לא יגל עיני כמו שאמר יעקב
ותכלל פשעו ומנוח אמרובי אלקי' רצונו מות כמות לך • הויקי • ואתה החייתני •
כי ידע' חטתי • וטב אל בלעם כשהוא טטה מן הדרך לקבל את העם • ורשע
אפי' על האתון לא ידעתי היאך יתישב מולת כי ש'לל ורשע • ולמלה הזאת אף לה

עוד ריע במקרא זאת דרך רשעי ירמני : ויאמר בלק אל בלעם : עם מבלעם לך
 מבלק אותיות עמלק לפי מבלעם היה מגוע עמלק כותרו אותיות כבל שב אומות
 הללו עמלק וכבל הנרו לישראל : למה לא הלכת : באת : שלטון הליכה כשיבא
 אחריו מש הוא לשון הרחקה אבל אם אחריה אל הוא לשון הקרבה וביאה וכן גם
 כן מלת ויקרי או שיכול אמר באת וכן בראשונה אמר לו נא תמנע מהלך אלי כי
 דעת בלק היטיחך אל העם לקבל ולא שיבא אליו והוא כבד יבדדו ממכון שבתו
 ואחר שהקדוש ברוך הוא גם רמן בפיו הוכרח לבא אליו ולהתיעץ כדת מה
 לעשות וזהו וישמע בלק כי בא בלעם שגר שנתחדש אליו כואו אליו כי עדיין לא
 היה מומתין עליו אלאל אחר גמר מעשה והוא כפתור ופרח : הנה באתי : כלו
 בעת זאת באתי אליך לעשות רצונך אבל עתה נתחדש היכול וגומר ובאלה
 גילה לנו הכרח כואו אליו : או אמר עתה באתי כלו הביאה הורשה אלי ולא
 הקללה : קנה העם : כי בן היו חוכים לד' רוחות השמים : ויובח לו נאן ובקה
 בלק היה מהאומות הרבה ועושי מעט שאמר לו כבד אכבדך וכשבא לא שיגר
 לו אלאל נאן ובקר אחד : שמות בעל : ראה דעתידי ישראל לעבוד לבעל ולעשות
 לו במות : שבעה מזבחות : ומיך ליה ויקר ה' אל בלעם מלהד לאיש שהיה לו
 אוהב והאנשים מיתראים להתקוטט עמו מפני האוהב ההוא לימים בא איש
 אחד לריב עמו אמר בלבו היאך אעשה אתחיל להתקוטט עמו לא אוכל מפני
 האוהב ההוא מה עשה שלח דרון לאותו האוהב אמר האוהב וכי מה עסק יש
 לאיש הזה עמי שהוא שולח אלי דרון ודאי אינו עושה רק כדי לריב עם אותו
 האוהב עלי לא יבא הדרון לפני כלל תשליכו אותו והנמשל מבוחר היינו הוא
 דכתיב ויקר לשון קרי וטומא' כלו עולתך יכתנו לצד הטומאה : קנה העם
 המוקני שבעם שהיה פולט העני דהמותרי לא היה יכול לראות מפני העננים
 וכן אפס קנהו הקונים שבעם : שבעה כרים : כי העלאת העולה מישרת
 לנבואה : ולך שפי : נולע כמו דאמרת האי בוקא דאטמוא דטף מדירתיה
 זבן ושפן עצמותיו : או הוא מגזרת ה' נשפה שהלך למקום גבוה לראות
 ולהטייל בהם עין הרע : כי בראיה פועלת בהיות דבקה בכונה כידוע מ' ין
 החכמים דלי גי בנינאי למיחוי דלו ליה יהב ביה עונא ונח נפשיה : ולפי הרמז
 אין לו דמיון במקרא וולתי ושכו עצמותיו ודורשי רשומות אמרו שהוא רת' שה
 כוונה ישראל כלו ראה שאין עת' ומן לקללם אבל יבא הזמן שיהיו ישראל כשה
 כוונה : ויקר אלקי' אל בלעם חכמים וברוכים לברכה דרשוהו מלשון עומאה
 וקרי כמו שפירשתי : את שבעה המזבחות : מלת את מורה שיי' ית' נזה לו דבר
 המזבחות כלו הידועים : או הוא דרך תפלה כאומר יעלו לרצון על מזבחת :
 ויעש בלק כאשר דבר : והשמי כאשר אמר : וימיניך דבר ואמרת : ודוק שכל
 המעשים האלו היו שותפי בלק ובלעם ולרוב גבהות רוחו ייחס הדבר לעצמו

לברך וללך שיתק בלק עמו ושמרה ליה הקדוש ברוך הוא טוב אל בלק כי מבלעדי
 לא תעשה מאומה: דבר בפניו: כמו שמשים הרמז בפני החמוד: ובה תלכה
 תדבר נהתר לנקה וכה דמו לשכינה ודמו לבה תברכו את בני ישראל: מן ארם
 ינחני: אמר ראה איך יוכל להצליח בלק כנגד ישראל אחר שלקחני מן ארם
 מוקם שהצליח יעקב אביהם ולא הועילו כל נחומי וכסופי לבן: לא קבה אל
 במדרש שאף יעקב לא קלל אלא אפס: מה יעקב שנקרא גאל בני ישראל
 חכמים וברוכים לזכרה על פסוק ויקרא לו אל ולקני ישראל לו או תמונ שפכה היא
 לו לענות אל שרי מואב: כי מראש נורים ישראל נמשלו לצורים באמרם וברוכים
 לזכרה כפל קדישא על ביפא וילקדרה כפל כיפא על קדרה וילקדרה ועלום
 כמשלו לקדרה דכתיב ושברה ככבד ונורם: ורצה בזה מה שהכחשתי הברתם
 ואמרתני הנה העם היוצא ממזרים אינו כן רק מראש נורים: אינו מביח אותם
 מאבותיהם ומאמותיהם: הן עם לבדד: תרגם אונקלוס בלחמייהונית ונתתי
 דייקאן עלמא: ובמדרש כל האותיות יש להם ונג בערך אלע ביה חזק מה אלו
 שאין להם זוג כך ישראל: וכגוים לא יתחשב: לרובם עלתולא קדיה המוסר עם
 שאר עלום: כי דרך מושל עם יהיה במקום אחד אחר ומוגל: ומשאל המושל ומי
 אתם שמה אל ישיב המשיב שנים כי אינם מיחס אדם אך ישיב מלך ואלכה: כך
 הם ישראל בערך שאר עלום: ומפני רובע: דגל אחד שהוא רביעית המוחה
 קוורטיר בלעז: תמונת נפשי מות ישראל: רזונו כמו שמתים אותם המתים על
 קדושת השם: אך בתנאי שתהא אחריתי כמוהו להשיג ועולם הכפשות: ועל כל
 הדשע הזה איזה חיי עלום ומיתת הישראל: כי בן לא היה יכול לקבל עליו
 מנות: לקב אויבי לקמתן: והשני קראתין וקיימן וקח ספר הכרות
 ויקרא: אפס: מלה מורה העדר וכליון וכן הגבול הוא כלות המוגבל אל הקנה לכן
 אמר אכס קנהו: וכלך ידע שבחינת כלם אי אפישר לחול בהם הקללה שכל
 העדה כלם קדושים אבל בבחינת קנתם תוכל לחול עליהם גם הוא דבר שבעי
 שההבטה המוכר לא תועיל כמו המקובל אל מקור אחד: והנשקן יוכיח בהונאת
 האט מכלי זכוכית על ידי נצוף השם כי כל עוד תקטר הנצוף המתפקד א הכסף
 תמפר בו השריפה: גם נצוף הערס הנכנס על פצוע דרך חור ממות לא בן כאשר
 יהיה כלו לאור הלכה: וכן העמך באורי החצים שמקבצים קוי הכתם א המוכס
 כל מה שאפשר כי בזה מחויקים כח ההכטה ולזה ישימו אות דק יכונו כנגדו
 למען לא תתפור הכתם: התיב בה: לא רצה שיבא עמו שלא יבלבלו בעת
 השפע: ובפל מלת כה רזונו ישראל כשענים על פה יהיה זרעך ובה תברכו את
 בני ישראל: טול אתה אחד בקרכיך ואני אטול את האחר בקללתי: מה דבר
 מה שהיה מתאוה לשמוע את הראיה השם לקללם: לא איש אל: על שהחליף לו
 היוקם: ויכוב: בטובת ההוא אמר ולא יעשה בקללה: רזונו שלא יכוב כמה

ומהבנין להביא לאחין ומהל' לא יוכלו מצד הכותן ולא מצד הנוקב' מצד הנזר
 ולא איש אל ומהל' המורה במקל לא הביט עיניו ביעקב ומהענין מלך ב' והו
 ומהל' הכתוב והל' לך את הקללה לברכה כי קללת כלעם רבע והיה ברעתו
 לומר בלם ומהל' את מלך ומהל' המין שהיה רונה לקלל ריכל היה ברעתו לקלל
 כל הינוס ומהל' הרע ומהל' כלם אל מוציאם ממצרים אף על פי שאני הייתי
 באות העצה ובקטם קצחת אותם שלא יכלו לנצח ממצרים עם כל אלה אל
 מוציאם : בתועבותי ככל גבורות הרקס תרגום וכפלת ותענין : ראש לו לו שב
 לישראל או למצרים : כי לא נחש לפי ששלח לו קממים בדכתיב וקממים בידם
 ורצונו שאין בת בכתא וקטם לפעול בהם כאשר לא יביט הקד' ברוך הוא און בהם
 ומה המקום לקח בלק העצה להחטיאם בזכות ועלום בראותו כי אין דרך אחר
 לזכות בהם אם לא בהיות בהם עמל ואון : כעת יאמר : ואם תאמר מאחר שאין
 בהם נחש וקטם מי מודיעם בעתידות לזה אחר בעת יאמר : וגמה עתה יאמר
 על ידי משה רבם והביאיים : או הצא לומר כי בעת לשנה הבאה יאמר ליעקב
 בירש על יעקב כמיעברת היחדן מה פעל אל כמו מה רכו מעשיך ה' : ודס חללים
 ישתה : מוכאן שהדס נקרא משקה ומבשר את הורעים לקבל עומאה : ויקח בלק
 אל בלעם : בלק היה קוסם יותר גדול ממנו והוא נגד אחריו כקומא : כי טוב
 בעיני ה' ולא בעיני בלעם והרגיש הדבר מדכתיב ותהי עליו רוח אלוקי' ולא
 כאמר ויקר ה' אל בלעם כמו שכתוב בראשונה מאלה הרגיש שחכך ה' לברכס ואו
 בתשלוב ידיו מן קממו וכשכחו : גם עד עתה כאמר בו שם אלק' ועתה שבא עליו
 בשם ה' ידע שאו אפשר עוד לקללם : לקראת גחסיס : וכתוב בתורה וראו ישראל
 שוכן לשבעיו : כשחלל מקממו ראה בכולם כי לא ינטרף עוד להכעט מקובנת
 ותרגם ירושלמי למשת אל ברכיאר : וישא בלעם את עיניו עינו כתיב עינו הרע
 ומת אל המדבר כניי בתרגומו ושו' לקביל עגלא העברו ישראל במדבר אכובי :
 ותהי עליו : על ישראל כדי שלא ישלש עליה בלעם פעינו הרע פירם אליהם הקדש
 ברוך הוא רוחו כמו שעושים לתנוק מכני עין הרע ספורקים עליו מסך : אמרי אל
 אמרי האל לא כאמר במודאמרת האל תמים דרכו אלא אל כמו דאמרת אל
 אחר וידע רעת עליון מדרגה העליונה מכוחות העומאה : וכאם הגבר קרא
 עצמו גבר שידע לכון השעות כמו הגבר שידע שעת כעם ה' יתברך והתרגומו
 כואף מכל העופות וכן היה בלעם כמו שדרשו על ההסכך הסכנתי : שנתם העין
 לשון משנה עד שיסתום ויקתום ויגוף בירש יפתח ולכך הוא נקוד ימין : או נקרא
 שנתם העין מעין הטוב וההשואמה העין כהל' הדעת : ומזה שדי' אינו שדי' כי
 לא הביע למעלת האבות דכתיב בהו וראו כאל שדי' ואל יקטה לך מואמר חכמו
 זכרונם לברכה על ולא קם עוד כביא וגומר עין עליו במקומו ותמואל בירשו : ומה
 טכו אלהיך : לפי שכתבאש רונה ליתן עין הרע מתחיל בשבח כן עשה בלעם

מהתחיל לשבתם : אהליך יעקב : אמר כלשון רבים לפי שיעקב באהל של משה
 ובאהל של מעלה תחת כסא הכבוד : ומטבנותך : אם באהל אהל כל אחד מהם
 לא ימצא רק טוב כל שכן במטבנותיך ישראל שהוא הכלל : או אמר מטבנותך
 לאחר החורבן שהם ממוצאנים הם טובים גם כן : כנחלים נטו : עשה ארבעה
 חלוקות במטו דרוש וקבל סכר : וכנגד ארבעתן כיון משה רבינו עליו השלום
 בכפקו ולתתך עליון דרוש וקבל סכר : ורצה כזה כנחלים נטו שלא יבזבו מימיו
 לעולם כי בקורם יעמדו אחרי : תחתיה כך היו ישראל אף על פי שמתו אבותיה
 במדבר יקומו כבהם אחיהם לירש את הארץ : ושייך נטו : כנחל כמו דאמרת
 בכני מטה אליך כנהר שלום : באהלים נטו : הם השמים ולהורות על נצחיותם
 ואוכלות תרגם בכומיאל : וכשיר השירי תרגם מר ואהלות אקסי ליאוליאון והוא
 הכקרא כלשון רומי לניו אלואו כי אקסי עץ בארמי ולילאון כשמו והמתורגמן
 אומר שהוא לשון יווני : יול מים מדליו : אף על פי שיהיו דלים בגלות יולו המים
 שלא תכקק תורה מהם : או רצונו לפי שהדולה מים ממעין נובע המים שבדלי
 אינם נובעים ובהם אמר שגם בדלי יתברעורצונו על רבוי הברכה בהפרות והרבו :
 מואגב מלכו : כל מלכי עמלק היו קדאים אגב כמו פרע למגרים ועוג לבשן
 נאבימלך לפלשתי גם הין קדרא אגבי להיותו מורע המלכות כי רחוק הוא שתקרא
 התורה שם הרשע בטרם מנר : ויהיה מים מאגב מים הקבה רצוני מלכות בית דוד
 תורם בקבת אגב טלכת חטא אגב נלקחה המלוכה משאול ונתנה לדוד : וכן
 אגב במקפר השביעיות הוא דוד סימן לדבר הקוביאות : ומצוי ימחן : פירש כל
 אחד מחציו שיביא עליהם צרות שונות ולה אין דרך להשמר ממנו : דרך מושל כי
 מי שיודע שאינו מוזק כי אם באש יוכל לקחת ענה להציל עצמו במים אבל
 אם לא ידע באיזה מין יבהו לא יוכל לקחת ענה על אלה : מכורכך ברך : הכל
 הולך אחר החתום כרי שישיח דעתו עוד מלקללם : ויטכוק את כפיו : שראה
 שאין לו עוד תקנה : זה שלש פעמים : ותלת זממי הוי חזקה : ברח לך אינו לשון
 בריחה ממש רק לשון מהירות כמו לברוח תרשים שלא רצה לברוח מהקדש ברך
 הוא רק מהר ללכת : או אמר ברח לך שבקל תוכל לשוב אל ארצך כי לא אתן לך
 מאומה שיהיה כבד עליך המשא : כי כן מאחר שראה שלא יקלל עוד שהרי אמר
 ארריך ארור דחף אותו לחרכות מכלי לבת עוד לקראת נחשים : אנכי הולך
 לא כמו שאמרת ברח לך אלא אנכי הולך בכבודי וכנביא שהתנבא לעתיד : או
 אמר אנכי הולך כמו דאמרת הנה אנכי הולך למות ופיו הכשילו : איענך כבד
 מבואר שהענה לא תלקח על מה שיעשה הוללת אמנם נקח ענה על הדברים
 אשר בנו ונפעלם ולכן יפה תרגם אוכלוס אמלכיק מה דתעבד ואמיו לך וכו'
 וכוכל לומר שהענה היא ההודעה כלו הענה הנכונה הוא אשר תרע אשר יעשה
 העם היה וגומר למען תוכל להשמר והשומע לענה יקרא נוען : לעמך באחרית

הימים כלל לעת הזאת אתה בטוח שלא יזיקך אבל באחרית הימים תפול בידם
 זה לימות המשיח : דרך כוכב : כמו הכוכב שמאל בכל העולם כן יהיה שמעו
 בכל העולם : וקם שבע : כוכבא דשרבוט קולאטא בלעז : ומחן פאתי מואב :
 פירוש רש"י דוד וכולו ולפירושו יהיה ומחן לשון חלוקה : וקרקר כל בני שת : זה
 יהיה בעת יגלה משיח גדקנו כי עדיין לא תקשימו זאת הנבואה : וירא את עמלק
 בהיותו בראש הפעור ראה ארץ עמלק : או רצונו בראיה שכלית : איתן מושבך
 מלהד לצפור כודרת מן קינה ותסבוק על החלון אשר המלך יושב לעומתו שאין שום
 אדם ראוי לירדת כונן : אי מי יחיה : תרגום ירושלמי אלולי מאן יחי ונכטער
 הרמז כנחמן ישראל ואכזר האמות : וזים מיד כתים : מלשון ועמו צדים רצונו
 כי מכתים ילאו אנשים גבורים דומים לחיות רעות ממדבר כמו שהיה הענק
 ברמלתי : מיד : פי' ממקום כמו על יד הירדן ויד תהיה לך ותרגום ירושלמי
 ויזכרון עמהון ליגיוני מן רומלי : ויקח בלעם וילך : מה שאמרו חכמים וזרכום
 לכרכה שמשא כתב פרשת בלעם : רצונם שמשא עליה בתבס מפי הגבור ולא
 שזודעו לו אחר הפרסום כי כוללת זה לא היה ראוי שיכתב בתורה דברי הקוסם
 אף על פי שהיה לתועלתם ולכבוד של ישראל : וכמו שהגיד משה מפי הגבורה
 ית' דבר הקבורים שזכאו בכפר בראשית כן הגיד זה הקפור מפי הקדוש ברוך
 הוא טרם היותו : ויקם בלעם : כשכלה נבואתו קם שכן בעת הנבואה היה
 כופל : וגם בלק הלך לדרכו : מבלי להחפס עוד בישראל כי כן לא עשו ישראל
 מלחמה רק עם המדינים : ועל זאת הנבואה לא דבר בלק מאומה מאחרי אמת
 ושלו יהיה בימיו : בטטים : על שם שעשו מעשה טעות : ויחל : עשו קדושתם
 חול : העב לוונות : בחטא קצת האומה יאמר על כלם כמו שיאמר על
 האיש שחלת ידו או רגלו שהוא חולה : וכן הלכו שזכרף כנפו יאמר עליו
 שזכרף : ולכן במיתת החוטאים נעשה כמו שזכרף האבר החולה ונשאר הגוף
 בריא : או העם לל ערב רב : לזכמי אלהיהם וישתחוו לאלהיהן : מה שכל
 פעמים לאלהיהן לפי שאלו הנשים התחילו בהם שקראו לזנות עמהם לאלהי
 ישראל שאמרו שאותה עבודה הם מבקשי ואחר ששמעו להם נהפך הדבר אחרי
 הכלם ושתותם השתחוו לאלהיהם והוא הפעור : ויזמד ישראל : מלשון צמד בקר
 כי נעשו וזגי לזנות מואב עד כי עבדו לבעל פעור : או הוא מלשון והזמדיים
 על ידיה : אבל בהקדוש ברוך הוא בתיב ואתם הדבקים ואלולי בתיב
 וידבק לא נשתער מישראל שרד ופליט : והרצון שזכמרו יחד עלום וגלוי עריות :
 ולפי שהעובד מאהבה או מיראה וזאת העבודה הית מאהבת נשים
 לכך אמר ויזמד כי ראשיתם מאהבה ולבסוף נזמדו אליה : לבעל פעור : תכלית
 עבודת פעור לא הית אלא לזנות כי פעירת עצמם לפעור אנשי נשים גם יחד
 שכיאים אות' לדי תאזה וזנות ולכן אמר ויזמד וגומר ויחל העם לזנות וגומר דהא

בזה תלוי : קח את ראשי העם קח לבער כמוהרות ונתתם האומות לך
 צוה להרבות השופטים שבאופן הזה ישיב ה' את אפניו מאשראל ויגור השמש ל
 מהם ונתתרו עם הזונות כמו שאמר חכמים וברונם לברכה כל המלללשם שמה
 במתן נפרעים מומן בגלוי ורשי שפירש שהענין נקבל והחמה וזרחת עליו ק'
 הרי בשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד ישיב למור ששבו עד ומות משה : אל שפני
 ישראל הרגו איש את אחיו בירושלמי הסנהדרין כל שופט הרגו שנים ומפסי
 ישראל היו על אלפים תר במצאו ההרוגי קנא אלפים ר' ויכול להזות דמשה
 צוה והשופטי לא עשו דלא היה לו למור ויהיה המתים במגפה בד' אלפי מלכד
 המתי על ידי השופטים ואלו נשיא השמעוני בלבד העיני דכתיב תבך בתרית
 וכן כן פנחס השיב החמה : איש מבני ישראל לפי שאמר למעלה זיחל העם
 מהוא ערב רב שהיו חוטאי בבנות מואב ודבר המדיניות ה' איש מבני ישראל
 ולכן הוצרך פנחס לנקום הנקמה כדי לכפר על העדה : והמה בוכיף משה
 עם ראשי העם : ויקם מתוך העדה שהיו נושאין וכותביל אש חייב מית' אש
 לאו : אל קתה : אל נקבות וגור ויקוב חור בדלתו : המתים במגפה : אשר
 מתו לא גאמר אלא המתי מלמד שכלם השעים היו :

ויקם מתוך העדה שהיו נושאין וכותביל אש חייב מית' אש לאו : אל קתה : אל נקבות וגור ויקוב חור בדלתו : המתים במגפה : אשר

מתו לא גאמר אלא המתי מלמד שכלם השעים היו :

פנחס במלואו עולה יצחק שמדה אחת להם : בן אלעזר בן אהרן תלם
 וכן תלם ואינו מלמוד במלחמה ועם כל זה לקח רומח בידו לקחת
 ה' או רצה להורות שאף על פי שהכהונ' באה לו מן הקבאה מכל מקום גם מן
 הגזע ומן המשפחה ראוי להיות כהן וחכמים וברונם לברכה אמרו שהוא אליה
 לפי שחי שנים רבות חזן מטבע האנשי שכן מצינו בימי דוד דכתי' ופנחס בן
 אלעזר בן אהרן נגיד עליהם ולכן אמרו שהוא חיולא יראה מות ורשי שפירש
 על פי המדרש שהיו השבטים מביים אותו וכולו קשה והא אמרו חכמים וברונם
 לברכה בן פוטאל זה יוסף שכתפט ביצרו ומוכל לתרץ אב אמו מיוסף אש אמו
 סירתו או בהפך ויהיה כדרש פוטאל לשני פנים פטס ופטפט : השיב את חמתי
 נתן מנוח לחמתו כמו בשוכה וכחת תושעון או השיב חמתי באדם האוחז בחבירו
 נאשיבו לאחור מהרע שרצה לעשות : בקאלו את קנאתי : שהוא לא היה רק
 המקנא כי האל ית' גמר על ידו שאר המעשי כמו שאמרו חכמים וברונם לברכה

במדבר ש"ב נקיס געשו לו: בתוכם כלומר שהיה בתוכם איש שהיה שקול כנגד
בלם ויברעם לזכות: לכן אמר: ולא פירש למי יאמר אלא רצונו שיכתוב
בספר התורה לזכרון לשואל שהוא בהן גרול לעולם: את בריתי שלום לפי
שמעון ולוי אחים היו ותמיד היו אנודי יחד ועתה בא פנחס והפך כדית האחיה
אלכ מכהן ואליך תהיה מלחמה ביניהם לזה אמר שלו שהיה שלו ביניהם כמקדם
והירושמי תרגם אלא אעפדימי מלאכא: ולכן הויו מן שלו קטיעה וראה כמו
מלים ודורשי טעמיקן דרשו שלים שלא ימות: וכן מצינו בגמרא לכמה תח
שגלה להם אלהי זל והוא פתח במו שאמרו חכמים וברונס לברכה דהיה קאי
בבי קברי של בותיים ואל ולאו מר בהן הוא ועתה בעונותינו שנתמעטו הדורות
אינו נגלה עוד: ושמעתי משג קבלה אמתית שגלה להראכר זל: הנני נותן לך
משה אמר כן והמשפלים יביטו וכפי פשוטו שלו שלא ירא מקרובי ומרי וסברו
בכהת עולם: והית לו ולורצו אחיו: כפי הפשט יוכל לו להיות מוסב על
הכהן הוא אשר יקנא בימי אחאכ כמו שקינא עת' ועתיד לקנאות בעת יקוים
וקנאתי למיין קנאה גדולה: בחיית בהגת עולם: היא הכהנה הגדולה והבטיסו
שלא ימות קודם אלעזר אביו: אכן במלת עולם נרמו העדר מותו או רצה בזה
שאף על פי שבהן סהר את הנפש לא ישא כפיו ולא יעבוד עוד לו יהיה לכהנת
עולם: ויבפר על בני ישראל: מבאן שההורג רשע כאלו מביא קרבן: ורצונו
נתת אשר בפר על בני ישראל יתן לו כהנה גדולה דכתי' ביה וכפר על הקדש
ונאמו: אשר הובה: אשר הכה פנחס לא באמר דלאחר שנתבהן לא נוכר שמו
על ההרגה ואף על פי שבהן סהר וכולו לגבי דידיה מעלות הוה: ראש
אמות: פירש רש"י ולפי שהבקיר בתו לזכות מבאו שליטי: קשה דאי משום ביונו
היה לו למכותו אחרון: ויש לומר משום דבפסוק שמוי מלכי מדין יש במקרא כ'
פעמי מלכי בראש ובקוף וכל הסמוך למלכי הוא החשוב וכן בהפך אלכ צור
שהוא באמצע הוא המרוחק מכלם: דומיא דפירות שנתבת' בהן אי דאיכ'
בקרא כ' פעמים ארץ וכל הסמוך לארץ הוא המשובח: צור: פירש רש"י זל כמו
זכור ושמור למן הוה והוא נגד דעת המדקדקי' שכלם חשבו היותו מקור במקום
צווי: כי צרהו ונאמו בכבליה: כי כאשר ראו שכתאשו בעיני ישראל ולא הועיל
עצתם בעלום וגע עוד הם מתכללי' ככלים וערמוניות בדרכים אחרים להלחם
בנגדם ולכן הטעם מפרדו בכבליהם מן אשר נכלו: ועל דבר כובי' זאת היא
דאיה ברורה שענה יעוצה הית' מאת המדיני' להטויא ישראל בזכות כימה לבת
מלך מדין בשטים אצל עם אשר לא תשמע לשונו: והי אחרי המגפה הפסוק
הוה בא להעיר אותנו מדוע לא היתה תבף המלחמה במדן לפי שהיו עקוקים
בדבר המקפר: וידבר משה' ואלעזר הכהן אתם: כמו דברו לשלו: היונאיש
מארץ מצרי' לפי שלא נגורה גורת מתי מדבר אלא על אותם שהיו מכן כ' שנה

ומועלה וכבר היו שם רבים הפחותים מכ שנה בא להגיד שאלו לא מתו במדבר :
 חכוך מטפחת החנוכי לדעת חכמים זכרונם לברכה כי הארץ נתחלק לבית אבות
 יורדי מצרי יקח שמעון המועט באוכלוסין יתר מראובן וגזרת הכתוב היא ולכן לא
 יזכיר כאן לגבלת ומה שאמר לרב תרכו רצונו בבית אבות ומפני זה יזכיר בספר
 יהושע למשפחותם ודברי רש"י אצל לרב תרכו זריכים עיון דק שהגמר והברית
 מתנדרי וכבר האריך בו הרב המורחי : הוא דתן ואבירים : מה שהפקוק ענין
 קרח במקפר אחשוב שהיה לכבוד יעקב אבינו שבכרבותיו קנטר לראובן שמעון
 זלי ועת יזכור טעם לך בריו לפי שהתריפו בגד רבם וכנגד השכינה : או להודיע
 שנטארה כל הירושה למשפחת הפלואי וכדברי חכמים זכרונם לברכה שאבדו
 חלקם מן הארץ אף על פי שהיו מיוצאי מצרים : ובני קרח : בא וראה כמה
 קטב כח המחלוקת המתעבר על ריב לא לו שהרי דתן ואבירים נעשו סניף לקרח
 לא נשאר מהם שריד וכולט וקרח שהיה בעל הדבר בניו לא מתו : לא מתו : וכן
 מצינו מהם משוררים רבים בימי דוד : ודברי חכמים זכרונם לברכה שכתבנו
 להם מקום בגיהנם : באולי כונתם כי נתחזק המקום תחת רגליהם והוא
 מלשון עיר בצורה וקראו גיהנם לפתיחת פי הארץ לא חיון ולא נדונין :
 לזרם : הוא צמר כי הורחה והצהר מורים על האור וההל והחית
 מתחלפים להיותם ממוצא אחד : בהנותם על ה' : ומכאן שהחלק על רבו
 בחולק על השכינה : עשרי ושנים אלף ומאתי : נמצא שאמר משבט שמעון לז'
 אלפי קל וזה יורה כי רוב הקבוקבי שהיו במדבר היו משבט של שמעון ולכן
 נחסרה ברכתו בברכת משה וגם יעקב אמר בדם אל תבא כפשי : ומטריאל
 בכל תיבה בזה הפסוק יש ס'ין דרוש וקבל טבר : ושם בת אשר : הלל וכת אשר
 אלא לפי שהיתם בעלת שם כמו שדרשו עליה חכמים זכרונם לברכה רצונם
 האשה בעלת שם : ואנקלוס תרגם ושם בת אשת אשר לפי שבפרשת ויגש כתיב
 ואת שרח אחותם ולא אמר ואת שרח בתו כמו שאמר ואת דינה בתו : ואם יוקח
 בפשוטו הרי הכתובים מתנדדים לפי פירש בת איתת אשר ויכול להיות שאשת
 אשר הית' מתחלה לאיש לאחד מבני השבטי שמותו בלא כנית זכרים ואמרי כן
 לקחה אשר והוליד ימנה וישוה וגומר : ובאולי שרח נולדה ו' חדשי אחרו לקח
 אשר אמה ולא כודעה אם היא בת ט' חדשים לבעל הראשון או בת ו' לשני :
 וכמאשת קרחה לנחלה מאשר שהיו לו בנים ומהראשון שהיא ספק : והרמזין פירש
 וזה שפירש וכבר השיב עליו בעל העקדה בתשוב' נצחת וגמר אמר בהכך
 מהרמזין כי ארבעא לכך תרגם אונקלוס ושם בס' אשת משה מלא היתה יורשת
 נחלה שבת הבת אינה יורשת : לשכופס : בכל מלה בזה הפסוק יש פה לומר
 שכלבנימין היה פה ולא גילה על אחיו מומכרת יוסף : בני דן למשפחותם : כי
 האם נחלק למשפחות הרבה : אלה פקודי : לא נחקרו מומכין הראשון דק אלף

עתה ואלמלא גרם הקטל היו ראויים להיתר יותר לרכבות שאחיהם סתודו עשר אל
 אללה מוטעם וברביע ולא כן אללה פקודי משה וקמטך רבע ישראל לאללה תחלק
 הארץ אלהים בראש ולא לברי אדם הנדוכין למיתה כמו שפיל בסוף ובאלה לא
 היה איש לפני שלא יתחדשו מחלוקות אחרי מות נקדר עתה יאופן החלוקה גם
 פעשה הסלוקה טרם היות להם הארץ כדי שלא יאמרו וקנתם טרם ערמו יותר
 כמלחמו או הנלחמו מיתה לזה יבקשו להם חלק יותר גדול יאזו יאמרו לאלה לקעט
 טכט לוי בהתפצה שפתי ואלו במספר אישים פן יהיה כהם נקף תחלקו בחלתו
 בין דב למעט דעוהו יכחלת המטה גם כן תחלק בין בני המטה בגורל ואלה
 פקודי הלוי לאלו יתערי מברש ולא לטורגים אחרי כן האל לב למה ימנה אותם
 אשר ילדה אותם ללמטה דרשוא חכמים וברכוס לברכה שליתה במצרים ולא הורתה
 וקשה איך שמש לוי מנתו כשביד עבון יש לומר שהיה בכלל חסוכי בנים שהיה
 פושטין לו חכמה לאל קיים פריה ורביה ללוי לא היתה נקבה ואלה לא היה
 איש שהיה יושע וכלב לא היו מהמנין שעברו השטים והמנין לא היה רק עד
 בין שטים וכן הגזרה לא נגזרה על שבע לוי אכינו את במדבר וקשה מה לוימת
 במדבר מה לוי במקום אחרי כוכי הכותרים לא מתו במדבר חלא לפני שהיה
 מהמדברים באלהים ובמשה ויהיה במדבר ולפי לא יבאו לפני משה
 לבדו בוי אם לפני הכנעניים ואלעזר ומשה וכל העדה בפרהסיא ובשקאה משה כן
 שנחשה בעיניהם והחזיקו עמנו מן הדין ואמר בסלילה להקו לדינא וקסיים
 משפטן לפניו ולא נלפסדו מקטש היה דמרי גם מוכרה מדברת פתיים הכא
 אפיו מת במדבר ובתיבת התם והגיו צני ישראל במדבר וועעתתם הית טענה
 ננחת שפדו מתתה הארץ למצוי מצרים ומשעה ההיא זכה כל איש בחלקו
 אדרבא על מתו מדבר לאמר וטפסם אשר אמרתם וגומר במ ירשום וגם אכחנו
 בכלל הטף בעדת קרח כלו מוכי הין ואצוים שנאמר בהם ופקדת כל
 האדם ונמחו כמו שפירשתי שם והפנות חסבו שמושה היה שובל עדת קרח
 יותר מכל האטאים שבמדבר וחטטו אולי בשנאתו ראקה אל גדי לו מוסף חמד ולא
 יקו חוקן לית גמתי כי בחטא מתו כאשר יאמר האומר רבעות עי אירע לפלפיש
 שמת כלל הצדק וכל עושה יחוס אל חטא או הוכוח שמת על מנתו ולא זכרה
 להכנס בחיך משפטן הלקו רכתי לומר שלא הוחד משה להקריב הדבר אל
 ית מוד דק נחלה אלל מצד שיה משפטן וכמו שאמר חכמים וברכוס לברכה
 כי בנות נלפסדו לקחו חלקו האחד מלה העבורה כי נלפסדו בכור היה
 נלחעה היה יוספק אם אגעומוקת יאם כן בכור נוטל בראוי במחוק וכן בנות
 נלפסדו חכמים וברכוס לברכה ואמר כך כתובה לפני כהוים מלמד שדחת
 עיפה וכו' והוא יחיו ממלת וכן שפיהשו אמות ולא יבול הדבם אמת רק על דבור
 המפקים אל האמת הנמר ביעל חזק לנפש והעשרת הוא לטון כתיבה כמו

והעבדת כל בעל חיים ובעמקם אחד מפרט וכל בכור בדרך תתן לי : וממטבחת
 וממטבחת האב כמו דלמרת לבית אבתם : מחלתו לשאת הקרוב : מכאן
 אמרו חכמים וכוונתם לכוונה שהבעל יורש את אשתו ואמרנו מוספין ודורעין
 ודורשים וכתתם אית גחלת שארו לו ושארו וואשתו : לחקת מטבט : מכאן
 שהנחלה יעשה בגזאנים : הה העברים : שהוא על מעברות הירדן : כאשר
 נאסף אהרן ו משה וכו' אדם מחטאו חטא אחד ויהי עול לסופו לדון או במית
 ואחד לקיים ולזה גם כן לא בתקבלה תכלתו ולכן לאמר בפעמים כאשר :
 מדבר משה אל ה' לא בקול ענה כמות בתורה אל זכור כמה דברות
 דברת עמדי ואמר לאמר כרי להטות הת למנה לרב : וכך יי אלהי הרחות :
 רצונו כמו שאמרת בתת הרוח החיוני בתוך לב ומשם מתפשט לתת לכל האברי
 חלקם הצריך להם והו' הסדר שיאמר המלך את העם להיות עין השמחתו על
 כלם : והוא שאל לכלניהם ונמנו ואמר יבואם : הכפל הוא שמוסף על ההנהגה
 הטובות והיה זהו דוח העם ופאלת יאכפנו שאמר הכניא וזה עברי רעה עליהם
 נהגה אותם דעה והפסל או הכפל הוא שאל על מהניג להם ובהן אשה יהיה
 איש קדוש לתלמים : ורמי שכי וכן : כראש טאם בחזרתם יפגע בהם מקרה
 ופגע יפגעו ביהחטון : וכאן אשה אין להם רעה : כי כאשר לא יהיה בו רוח
 ה' והוא כאן אשה הכבש חלוק : ואל לפניהם וכלם כמשכי אחרע : ואין להם
 כועס אירעה אותם העם והעכל : קת לך ההכרה מוטל עליך בדי אשה מכיר
 והשע משתדק ויהי שהוסף לך : איש אשר רוח בו : כמרגומי ולכפי אלעזר
 שהבין אף על פי שאמרתו אשר יאל לפניהם ויהיה איש גבוה חיל אין הדבר
 תלוי בגובה אלא המטבט האורים : ויה היה קרוך דעת למשה שלא כלתה
 הגדולה מבית אבי בכל כל : מהודך : ולא כל הודך כי לא קם עוד כניא כושרא
 כמשה : על פי גאוועל כוויבאו אף על פי ששאל לאלעזר הכהן באורים
 ותקנים : ואל יהיה במדרגתן שאמרת עמדי ואשמעה וגומר : הוא
 וכל בני ישראל שכל ופקה איש מהם בטובם מהמלחמה : והוא וכל בני ישראל
 אתנו : וכל העדה : הם הפנה הרק : וממוך את גדיע : להודיע כי מרגומו
 פתמה והקדוש ברוך הוא ואמר את דרך וכו' בנחיות לבוסמך ידועה הלה שום אין
 הו' יכרך ומכאן למדו האומות לעשות פתים כעין זה : כמו שלמדו דגלים
 מרגלי מדבר : ונתת מהודך : והו שאמרו חכמים וכוונתם לכוונה פני משה כפי
 חמה פני יהושע כלככה : כמו שהלכנה אין לה אור מעמה רק שמקבלת מן
 החמה כן היה הדבר ביהושע : לעיניהם : כדי שיבטחו בו משמעו אליו : משה
 לאמר נו' את' : סת' למפרע תורה כל העוסק בתורה באלנה קרוב קרבן : את
 קרבי את לרבות המלח : ואמרת אליהם : מכאן שהתמידים באים משל
 צבור ובמכה הפרטה שכמדבר לא הקריבו לא מוספין ולא תמידין : כשנים

ובי שנה : שהם מכבדים עונותיהם של ישראל ועושים אותם כבני שנה שאין בו
 עונן : אחר קרבני : וכתבתי תקריבו את קרבכם : קרבני כגון שלמים דחתיא
 להטיל שלל : קרבכם כגון חטאות ואשמות הבאים על העול : תשמרו : מאלו
 משלוחי של אדם כמותו דאלב אף היו כל ישראל יכולי לשמור התמיד אלא אלו
 האנשי מעמדות שהיו שלוחי כל ישראל : לאשני : בלשון רבים שהרי שני תמידים
 קורבים בכל יום : תמימים שנים גוים : רת תשל כך היו מקפרי תמידים של
 כל השנה ב' פעמים שנה : שנה לוי : היין עד שלא יהיו לו מיום פקול לנככים
 שאינו מקפרי : העשיתיה כהר קמיני : הדביתיה כה וישם באגנות וירק אף ורבן :
 ובראשי חרשיבם : לא אמה בראש חדש שהייתו מבין נימן לכרו לכך בלשון
 רבים רזנו בראש כל חדש וחדש : גם קמן מכאן לעבור החדש : לחטאת לוי :
 אמרו חכמים וברונם לברכה לכפר על חטא שאין מכיר בו אלא יי והוא טומאת
 מקדש וקדשיו שאין בה זריעה ללא בתולה ולא בקוף : תמימים יהיו לכם : כאמר
 במועדי ולא בליל : דבמועד ושבת אם יהיו בעלי מומין יחללו שבת ויש מה שאין
 כן בליל וזהו מה שאמר הכהן קדשי ביות ואת שבתותי חללת : כל מלאכה לא
 תעשו : ככל המועדים גא' כל מלאכת עבודה חוץ משבת יב שפאר בהם : כל
 מלאכה כמתם להורות שגם אוכל כפש בהם אסור : וכיום הכהנים מלמד
 שאין מביאים בבירים קודם עזרות : וכן אין מביאין מנחה מן החדש עד אחר
 שתי הלחם : אלע דהעומר מתיר בל מיני תבואה בני מיני לאכילה אבל לא
 להקריבה : ומה שלל חזר בכאן שעה לחטאת לפי שיום מתן תורה הוא והיו
 קדש כקטן מנוול בלי חטא : בשבעתיכם : לא מיני בתורה דשבעות מקרי
 עזרת רק כאן דמיתרגם במעשרכון : יום תרועה : מלשון תרועים בשבע בהול
 כלו יום שברין לב ואכחה על חטאיו אשר חטא האדם : יהיה לכם : מקור יום
 הדין לא נמקד רק לישראל אף על פי שכל באי עולם עובדים לפניו כבני מרון ונהו
 שאמר לכם : מלכד עולת החדש שמוסף לח קרב קודם מוסף לה מכאן שתדיר
 ואינו תדיר תדיר קודם : ושעיר חטאת אחד : מן זב ואילך לא כתיב לבפר
 עליכם דאין צריך עוד טכחה בתכפרו ביכ : תמימים יהיו לכם ונכביתם :
 אזורה שלא יביא נככים מין מעושן ולא מקולת שהתלעיה : וכן אמרו חכמים
 וברונם לברכה וין שהעלה קמחית פקול לנככים רזונם בהיות כרמות קמח על
 שטחו : ביום השמיני : לא נא' וכיום כמו בשאר ימים לפי שהוא רגל בפני עצמו
 עזרת תהיה : אין עזרה אלא כנסה שאמר אני עזרה לא אוכל לבא בית יי :

ויבא אהרן ואלו בני ישראל ויביאו את קרבן היום הזה ויביאו את קרבן היום הזה
 ויביאו את קרבן היום הזה ויביאו את קרבן היום הזה ויביאו את קרבן היום הזה
 ויביאו את קרבן היום הזה ויביאו את קרבן היום הזה ויביאו את קרבן היום הזה

אל ראשי חממות

בי לפעמים היה מדבר עם הכהנים לכהן כמו
 דאמרת ואם בראיתו יתקעו ויהם בקמלי הדגלים
 שהעמידו ישראל אחרי מות נחשון בן עמינדב ואחיהו זבולוני הם המזכירים
 בפרשת נחלות ואמר הדין לראשי המטות ולא לכל ישראל כדי שלא יפגרו קלות
 דאם בנדריו ודברי חכמים זכרונו לברכה ידועים והיו שאמרו התר נדרום
 פורחים באויר שהתורה לא רצתה לדבר פס בפני מפני העם שאמרונו ומחמם
 זכרונו לברכה הוציאו מבאן שארין ג' להתרת נדה דמיעשו רבים שמים בעלמא
 פתיב ואין בית דין שקול מוספיק עוד אחד גם בכול לפתח ולדקדק דיחיד
 שמוחה מתיר והאי דכתב ראשי ראשי דעלמא קאמרו דומיא דעובדי פסחים וזה
 זה הדבר ההכלל שכן זה הדבר לכה אמר פכה מורה על כופת הענין וזה
 דומא על הדמיון בעינו אם כן שאר הכהנים שנתבאלו באשכח לויא שאינה
 מאירה התבאלו כלשון כה שאין בהם יכולת לקבל דק הסכונ ומענין לארסן
 מטה שקבל הדבר בעינין ובמא שהוא לכך נא זה הדבר ומה שדאקו חכמים
 זכרונו לברכה מזה הדבר שהחכם מתיר והבעל מפר העם לפני שהחכם
 אינו מתיר ביום שמעו כמו הבעל בלא טענה אלא עי' שמואל לו פתח התר עקוס
 את הנדה מעיקרו הלכך לא שייך ביה לשון הפרה אלא התר שהתירו לו אסור עי'
 טענה גמורה אבל בעל מפר לאשתו ביום שמעו בלא חרטה מגזרת והפתקו
 וכל דבר קיים שנעקר בליטעם קרוי הפרה כמו הפרו את ברותי גדל ליי
 המו שאין מתירם נדרים אלא בשוהיו הכהנים וההתרה לשם שמים גם פתב
 לה אצל הכהן ולא אצל השבעה ללמדו כי אמרו נדה לבטל את המזוה נהך
 התרה שהדר אל על דבר המזוה בדבר הרשות מה שאין כן בשבעה והטעם
 בדברי חכמים זכרונו לברכה ודייקוהו מן המקראי גם מצאנו בשבעה ושאביעך
 ביי וכבר דמוז לזה חכמים זכרונו לברכה אמרו מה בין בדר לשבעה נודר
 נודר לחיי המלך שבעה נקבע במלך עמו ואף על פי שאין ראיה לדבר זכה
 לדבר חי וחי נפש ודרגה וקבל שר ועל דעתו לכן תמיד אחרי השבעה בית
 כמו ושאביעך ביי אשר נשבעת להם כן ואחרי הנדר למד כי ידור נדר ליי
 לאחר חיוב לאסור המזוה ולא להתיר האסור אכל הינוא מפני אף על פי
 שומר בלבו צריך להוצי' בשפתיו בן הפך שצרכים להיות לב ופה שנים וטמע
 אביה מפיה או מפיה אחרים כמו דאמרת הנה נא שמעתי כי יש שבר במצרים
 פרט לחרט שאינו שומע אכסא אפתי' זו שבעה כמו דאמרת לבטל בשפתים
 האמור אל שבעת כטוי אשה הפירס ויי יקלח לה כשהיה רבי עקיבא
 מניע לפסוק זה היה בוכה ומה זאת אף על פי שאישה הפרס צריכה פליחה אנו
 על אחת כמה וכמה לענת נפש בזה הבעל מוגע בדבלי' כל איש רומן שאשתו
 נתייה בריאה ושמה: מיום אל יום הוא ארבעה ועשרים שעות ונתנה התורה

פכתי

פלא לולת ההפדה כי אם יקרה שכנסת הפעם לא יפרה בין בן יתום
 בעמו וממו ויתעב ידעת ויהאמרם כי אים אל יום רצה לומר משתמך
 טענתם מדלתיב לאו יום או יומים דמשמע יום שהוא כיוצאם שהוא מעת לעת
 הא ימים אל יום רצה לומר עד עבור אותה היום : כנערה : כתוב בלא יו ועם
 יום אותיות נערה זכ רמו למה שאמר חכמים זכרונם לברכה בת יב שנים יום
 אחד נדריה נדקים : נס ולקמת : פוך נקמת ודין לכנסת נדריס רמו שמדריס
 בעת ומלמה : וזה הדבר למשה לפי שלא בתחרט על טעות שנשבע לכן לא
 תביאנו ופקדוש ברוך הוא אמה נקמת ישראל ומש' אמר נקמת י' בראין על יתוש
 דק נקמת ו' גזנות : זה לפי שהקדוש ברוך הוא ידע רועי עוגס רנה שמשו יקס
 נקמתו קודם מותו וכן הם הרעו לישראל מבל האומות אשר משלו בהם ולזה
 בזה המנה להרג כל זכר : ומה הטעם בזה גם כן י' לת למחות את זכר עמלק
 הלא תראה כי מהמעט אשר נשאר גלא נכע המן בין המדות אה נקמת י' ומבל
 הסמיה להם טרד וכלים ולכן קנף אחרי בין על הנשים : אחרת אלף אל עמיק
 שמשו חשב טולחות המדיני תהיה על ידי יבואע כמו יתר הטלחות ולכן
 אמר ליה הקדוש ברוך הוא שאין הדבר במו שחשבת אלא המלחמה הזאת תהיה
 קודם מותך : ומכפלות המלחמה הזאת מוכל לשער עונס העוט שהגיע לישראל
 שלא היתה הארץ ירושה להם על ידי משה כי בעם מעט ובמעט הזמן נחנו עם
 גדול זכ ולא נפקה מהם אים : אלף למטה : כי הנכשלים בבנות מואב היו רבים
 גמב בחרו אנשים בדיקים ודועים ומאכרים ומכסה לא לקחו דק אלף דלא
 נקראו ב' שבעים דק לענין נחלת הארץ לבדי ובמרגלים שהיה בעבור נחלת
 הארץ נחשבו כשני שבעים ופה לא היה דק לנקמת י' : וימרו : בתרגומו
 ואת בחרו כלם נדקים וחכמים שחזו הקדש שורה עליהם : אותם ואת פנחס
 מכאן משהתחיל במנה אומרים לוגמור : והנשיאים לא שלח עמהם כרי שלא
 לבייש את שמעון שלא היה לו נשיא : ומשה לא הלך בעצמו היינו דאמרי אינשי
 בירא דשתית מייכה לא תשרי ביה קלא ומשה נתגדל במדן לפי' לא נלחם בס :
 ובלו הקדש : לא מנימו בכלי לשון קדוש דק בארץ ונין בארץ דכתיב ולא יבאו
 לראות ככלע את הקדש וכנין כתיב קדש ליי : ויהרגו כל זכר : וכן הזכר בטף
 הרגו אם כן קשה מאין חלקו השכי דכתיב השכי מלקוח באדם : ויש לומר
 דמשאר אומות היו אבל המדיני נהרגו כלם : או מכל לומר כי אדם שם משותף
 לאיש ולאשה ש' וקרא שם אדם כתפארת אדם לשבת ביי : ואת כלעם מלמד
 ששקול הריגתו כגד הריגת כל המלכי לכן הרגו בחרב : ומכאן ראה שאין כח
 בקסם למה שתמייד הגזרה האלקית בהשחתו : ושם כמישי פמליא של מעלה לא
 להכי איתשילי : הרגו בחרב : כלל דמהו שהיה קוסם : וקנף משה על פקודי החלי
 ולא על פנחס לכבודו ואולם פנחס לא רצה לעשו מעצמו להרג את הנקבוכי אם

בשבע לא יהיה להם תקנה מוטב להביאם חיים כי כל יחזק מקום להמיתם
 או הנית מקום למשה להתגדר בו על פקודי החיל כי האחרים לא יוכלו
 לעשות רק מה שיצוה מזהיבם שיהי האלפי ושרי המאות והם קלוב הן הנס
 היו חף על גב דיפת תאר הותרה במלחמה באולי נעשנו על ביאה שניה
 למחר מעל ענינו הנתיכה על הלכ וחכמים וזכרונם לכרבה שמשו בו הרבה
 ראשונים שהיו מוסרי עצמם על קדושת ואין לו דיע במקרא וולתי בפרשה
 הוואת וימחרו מאלפי ישראל חף על פי שהמדרש מפרשו בהפך וכל אשה יודעת
 איש השוכנס על חביות של יין והבעולה היה ריחה כודף וחזל אמרו כל הראויה
 ליבעל וכל זכר בטף כדי שלא יגדלו ויהיו נוטרי אביה ואתם חנו מה
 שלא נצטוו בן במלחמת סיחון ועוג וכן על גיעולי הכלים לפי שבמלחמת סיחון
 ועוג היו כל ישראל וטומאה הותרה בזכור גם לגיעולי בלים לא הוצרכו דהותר
 להם אפי' בותלי דחויי והיה לענון המכס שכבר הוזהרו הכהנים וחלק לא
 יהיה לך אפילו בכזה ובמקורת חנו' הך ואירך חנו עליה סביב רמו למה
 שאמר חכמים וזכרונם לכרבה דטומא מת מותר במחנה לוייה מוחז למחנה
 מחנה שכניה שהרי משה לקח עצמות יוסף במחנה לוייה שא את ראש לשון
 קבלה כמו לא תשא שמש שוא ונקרא הסך ראש מפני שמהג בעלי החשבון
 לכתוב הסך בראש אגרת הפרטים וחצית את המלקוח מכאן למד דוד להשי
 חק כחלק היורד למלחמה כחלק היושב על הכלים מבט חלק מלשון תכבו על
 הטה ויהי המלקוח מה שכפלה התורה כל אלו המינים להגדיל הנס
 ולהודיע שכחון המלחמה הוואת הית' כנגד טבעו של עולם יתר הכו' חזן
 ממה שאכלו אכ כתיב יתר ותהי המחנה הזכיר גם כן אלו המקפרי והמכס
 להודיע לנו כס חכמים הנסתרים שער שמו וחזו השלל אשר לפחות הוצרך לימים
 עשרה ויותר לא מת אדם או בהמה מהשלל וחמורי וגומר ומכס' אצל בקר
 וחמורי הטעמי למטה אצל ומכס' לה' וכפס אדם הטעמי למעלה ופי' רוח
 האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היוורת היא למטה אשר בידנו
 ברשתנו כמו ויקח כל ארצו מידו ולא כפקד ממנו איש זהו מהכיל כסתרים
 בתורה ואונקלוס תרגם לא שאג ממנו גבר רצונו שלא חטאו בככות מדין והקרבן
 הקריבו על ההרהור כל כלי מעשה רצונו הכלים השלמים וזרון לבני
 ישראל מוגדל הנס שלא נפקד מהם איש במלחמה עצומה כואת ועשו מהם
 בני שרת למען יהיה לזכרון תמיד בני גד הקדים בני גד לבני ראובן לפי
 שהם כתנו העצה הוואת להיות גבורים דכתי' בהו וטרף רוע חף קרקד לפיכך
 לא היו יראים מיושבי הארץ בשבת לברם בארץ הוואת ומשה חשדם שעשו מכסה
 עטרות ודיבון וגומר תרגמו מכללת ומלכשת וגו' ואמרו חכמים וזכרונם לכרבה
 לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הזכור שנים מקרא ואחד תרגום אפילו עטרות

ודיבן רזנס לפי שנת בהם שמות של עלום שלא תאמר בין שהתרגום הוא בירוש
 הפקוק אין לנו לתרגום הכסוף הזה כי יש בו זכרון עלום ע"כ הוהירו חכמים
 זכרונם לדרכה שלא להאין להקל בו : כי לא מלאו אחרי : ואלו יהושע וכלב הוא
 אומר כי מלאו אחרי ה' מלאו שאין הקדוש ברוך הוא מיוחד שמו על הדעה :
 תרבות ארצות : מלשון אשר טפחתי ורכיתי : הארץ אשר הבה ה' לא נוכר
 שם שמים בפיהם וזלתי הכעס : ויגשו אלינו ויאמרו : דמשמע ששמעו דבר
 ונתיעצו עליהם ואלה חזרו עם התשובה : גחלן חשים : כי באלה לא יניחו לב
 העם והו' שאמר חשים בלי שום ענלה : עד התחיל רזנס עד אחרי כבוד
 וחלוק : כי להיותם בלתי נוגעים בדבר משכו שעליהם יהיה יהב החלוק : ומזה
 ארזנו הבין כונתם ואמר ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו כלומר אחר הכבוש
 תוכלו לשבו כי כן בגורל תחלק הארץ ואין אנו צריכי לחלוק שלכם : והלאה
 שלת הלאה מנאלת על מקום ועל זמן : אם תחלזו לפני ה' משק בבל ספורו
 הזכיר לפני ה' הם לא זכרו את טה ה' ולא שמו אליו לב ויהי חטאם שיחטו
 הכל לבחם ועונם ידם בעוונת טסה בערני המוצר : והייתם כקיים רזנס
 באשיתו ומבטחם בה יעברו לפני אחיהם או יהיו כקיים מה ומישראל : עד
 הורשו ונמר ונכבשה : שם כ' תנאים ברבר כי אפשר שגרשו וטבי הארץ וטבו
 להלחם עמהם כמו שמזינו במלחמות יהושע שהוצרכו אלכ ללכת ללכד ער
 המלכים אתר המיתו לכן הוסיף תנאי ונכבשה : בנו לבס ערש : וללערי מוצר
 כיבה תבטחו ולא במוצריכם וכן הודו במעמיתם שלא זכרו עוד ערני מוצר גס
 הרגילו לשונ' לומר חלוק נבא לפני ה' : כאשר ארני דבריה וההאשון כאלה ארזנו
 מזה וכן צויתי לדבר : אם יעברו : מספור הוה למדו חכמים זכרונם לברכה
 כל דיני התנאי : בני מוצר פרט ומרש : יראש וצב טרה

ויהי כקיים מה ומישראל : עד הורשו ונמר ונכבשה : שם כ' תנאים ברבר כי אפשר שגרשו וטבי הארץ וטבו
 להלחם עמהם כמו שמזינו במלחמות יהושע שהוצרכו אלכ ללכת ללכד ער
 המלכים אתר המיתו לכן הוסיף תנאי ונכבשה : בנו לבס ערש : וללערי מוצר
 כיבה תבטחו ולא במוצריכם וכן הודו במעמיתם שלא זכרו עוד ערני מוצר גס
 הרגילו לשונ' לומר חלוק נבא לפני ה' : כאשר ארני דבריה וההאשון כאלה ארזנו
 מזה וכן צויתי לדבר : אם יעברו : מספור הוה למדו חכמים זכרונם לברכה
 כל דיני התנאי : בני מוצר פרט ומרש : יראש וצב טרה

ארה מסעו : נכתבו המקעות הללו שכאשר יעבור איש גזר אליו במקומות
 ההם יברך ברוך שעשה לאבותינו כן במקום הזה או אולי
 כתב המקעות כן ברבות הימים ואמר האנשי טקעו במקום ישוב לכך כתב
 איך עמדו כשדברתי מ' ענה להראות הנקיים : מסעיהם למוצאיהם : וחזר לומר
 שנית למקעיהם להורות שהמקע והכתובה הכל היה על פי ה' ואמר מוצאיהם
 בלשון רבים : הא' ינאלת מוצרים : והב' ינאלתו מן הגלות הזה כי כן ינאלו ישראל
 אל מוצר העמים : על פי ה' : לפי שכתחלת הרעין נרא' בתיבת המסעות

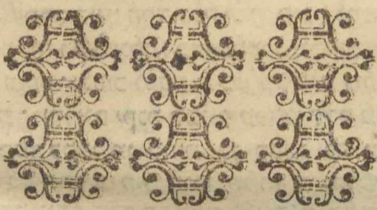
ולא צורך לכך בתיב מנכת בוגם על פי יי כאשר היה כסיעתם והם מב בנגד
 שם של מב כמו דאמרת וי הלך לפניהם והמשבילים יכינו: מרעמס: תרגום
 ירושלמי מן פלוקין: ביד רמה כי חף על פי שמזכירם היו מקבצים ובאלהיה עשה
 מכתים עם כל אלה יצאו ביד רמה ואין מוחה בדם: ומב על פי החירות
 הענין וב' בטלח אומר לפני החירות ואין הדבר ביניהם כי הפה על הפנים
 בענין גבר: תרגום ירושלמי בדרך תרגום: הדר ההר תרגום ירושלמי טווחס
 אנוס: על פי יי: כדרך לפני ולאחריו רצוני העליה אל ההר והמית הכל היה
 על פי יי: והורשתם: השי ואוכלקום ספיהם כירשו מעיני גרוש ולא ירשה: או
 היא מנות עשה שלא ימאסו בחלת יי אבל ישבו בה כי באולי מעלה על דעתם
 ללכת ולכבוש ארץ שנער או אשור ולשבת שם: חף על פי שלא נמנה לעשה
 הדב' כיוצא בזה במובלת: או דנה באמרו וישבתם בה כי אולי יחשבו ישראל
 מטבע הארץ כן לאבד יושביה ויתרחקו להחזיק בה פן יקראם כמו מקרה לאמונות
 לכך אמר וישבתם בה כתיבת טעם כי לכם וגומר לכם ולא להם: והתחלתם
 במסורת כ' הך ואידך גבי עבדים מפאן אמרו חכמים ופראנס לברכה ידעבדים
 הוקשו לקרקעות: למשכחותיכם לשבטים והשבטים אולקים גם כן למשכחותי
 לשבים כעוביכם: פי קונים מגורת משוכת חדק ורצונו לעור אותם שלא יראו
 את הכוול או עובדי כום יעורו עיניהם להטעות אותם אחרי עולם שלהם ואחר
 שיטעו אתכם לעולם יהיו לזנאים בנדרכם לשלול ולבזו אתכם: בנדיכם:
 גימון ומשמאל: ונדרו: פירש רשי בתרגום לאפוקי שאינו מלפן צדו הכסף:
 שהיה כאשר דמית: אין רצונו לבלות אותם כאשר רמה לעשות לעובדי כום
 שהיה בעבר הבטיחם לא מאסתים ולא גאלתים לבלתם: חף רצונו שילם מעל
 ארצם שכן עובדי כום הם היו בורחים לא היו מומית אותם והעד מגרשו שפניה
 והדבר הזה נוכר בברית תכ: אשר תפול לכם: במדרש מלמד שהפיל הקדוש
 ברוך הוא לפני משה שריהם של מעלה: ועבר זכה תרגום ירושלמי דעבר בטור
 כרולא: ועל דעתו היה בטובו בסמים למד בדאשה ומתה: מעשק ימחאו כף
 וכרת הוא גיטוקר ולמה נקר שמה כרת שמתוקו וערכים פירותיה ככנור
 לשומע קולו: היס הגדול תרגום ירושלמי הוא אוקיינוס כקוי ומחדוי וספינתם
 עם מית קדמא דאית בגוה הינון מן בראשית: ערים לשבת: ולא שדות
 וכרמים כי מן המעשר היה מוחיתם אבל בלי ערים לשבת לא להם: ערים:
 בינונים שהקטנים יקראו כפרים והגדולים כרכים: ולכל מיתם: ולכל לקבחת
 מיתם: ועליהם תתנו מב עיר: מוגד שכל עדה הלעם קולטים ולזה שבו אחר
 כן וכלל עמהם שם ערי מקלט: כי אתם עובדים אתם והטתה ימים דומיא
 חמלם ערי שהובדלו אחר ירשה ושיבה: והקריית לכם: שהיו קריות ולא כפרים
 באגדה: שהירים והלכ לא היו אותם: באותו פועל זה הגדש המוגש העומת ולכך

גולה : ולתשובה הוא מקבל עליו שלא לעבוד עבודה אחרת מאלו אשר יהיו ישראלים בשוגג גם
הוא גולה : ויכל עליו ההורג דרך יריד גולה דרך עליה אינו גולה : והוא לא
לחייב וגומר ושפטו והצילו : מכאן שאם השיפט טובא לרוצח אינו כשר לדין זה
דכתיב ושפטו והצילו והשווא לא יוכל להציל ולכן כמקור ושפטו והצילו אל ולא לחייב
לו : והשיבו אותו העדה : נריכים שיתנו לו חכורה שימרוהו בדרך מנואל הדם :
וישב בה : מלמד שבעיר מקלט מחויבים לתת לו בית בלי שכירות וחכמי זכרון
לברכה אמרו על וזה דבר הרוצח רוצח שגלה לערי מקלט ורצו בני העיר
לכבדו צריך שיאמר רוצח אני ואם אמרו לו אף על פי כן יקבל מהם שבאמר וזה
דבר הרוצח אף לו אלא דבר אחד : עד מות הכהן הגדול : לפי שערי מקלט הם
תחת משלתו שהיו של הלויים ובמות המלך מכהג העולם לקרא לאקירים דרור
או לפי שמיתת הצדיקים מכפרת על הדור ובחבורתו ירפא לשוגג ההוא
וחכמים זכרונם לברכה אמרו שאמותיהם של הכהנים גדולים היו מקפיקי לרוצחים
מים ומזון כדי שלא יתפללו על מות בכיהם : מחוץ לגבול : אלכיס אמה : אל
ארץ אחותו : אל ארץ אחותו הוא שב ואינו שב לשררתו שהיה בה : ועד אחד לא
יענה בכפש למות : אזהרה בעד אחד שלא ילמד חוכה לפני הדיינים כי עדותו
לא יהיה למות וירה שהוא רק לשכחתו כמו שאמרו חכמים זכרונם לברכה על
מיאזר : לזכר אל עיר וגומר : לשב לשבת : כלו שבאולי גואלי הדם יקחו ממון
מהרוצח לפטרו מגלות : והרוצח יקנה השלום מגואלי הדם אשר שלא יעשו ככה
כי כמו שהמיד לא יפטר בכפר מן המות כן השוגג לא יפטר מהגלות : ולא
תחייפו את הארץ : לא תרשיעו את אנשי הארץ כי בדאותם כי בעד כפר
יפטרו הרוצחים יקל בעיניהם דבר הרשיעה או רצה הארץ ממש כי כל עוד
יעוותו המשפט בניני כפשות והארץ תתן יכולה הכי היא חכמה שהיא נושאת
פנים לרשעים ועושת פירות לרוצחים כי כן כל לשון חנופה הוא עשות הפך
הנראה והכדמה לעינים : וחכמים זכרונם לברכה אמר ר' יאשיה נטרקון בו כי
הדם הוא יחון אף על הארץ : ולא רץ לא יכופר : רצונו שאם מוצא חלל בארמה
גלא נודע מי הכהו וערפו העגלה ואחרי כן נודע מי הכהו לא יכופר לארץ
בעריפת העגלה : אך יהרג הרוצח : ולא תטמא : ענין הטומא שלא ישכון בה
כבוד יי : אשר אתם יושבים : ואל לא תחייפו כתיב אשר אתם בה : ופי' בתוך
עם טמא שבתים חכמי יושב : ויקרבו ראשי האבות : לפי שכשראו ישראל
שחכמיות היו וגם עשירות בחלק אי רבו עליהם קופצים לכך באו ראשי אבות
בני יוהב לתקן הדבר : ואם יהיה היובל : אף על פי שיהיה היובל : כן מטה
בני יוסף : ויה שלא פירש רשי בכאן על כן כמו שפי' לגבי כנות שלפחד שעל
האמת הדין הזה לא היה כתוב אלא שנתחדש עתה ולזה לא ידק עליו שם אמת
במו שפי' שם : ולא תקב נחלה : לפי שעדיין לא נכבשה הארץ ואינו מן הדין

שהמה יעברו חלוצי' לכבוש אותם ואחרי כן תנתן חלק מגורלם אל מטה אחר
מוקף שיהיה עוות בשווי החלקים: למען ירשו בני ישראל כרי שיבא לכל אש
חלקו הראונו ולכן הית' דק הדרכת שעה * וזהו שאמר ירשו ולא אמר למען יחיוקו
כי אחר הירושה יכולי' לעשות כטוב בעיניהם: ירדן * למה נקרא שמו ירדן
שיורד מרן:

פי' חקרו ולאמתו יחד אלי חיבר * מקיימותי בהשת מקעי וקכר כמדבר

[Faint, mostly illegible text from the reverse side of the page is visible through the paper.]

אלה הדברים • אל תקרי הדברים אלא הדברים מה הדבורה כיון שהיא
 עוקצת היא מותה כך מרעה כיון שהוכיח את ישראל
 נסתלק מן העולם • הכי איתא במדרש : אל כל ישראל • זה אחר מהנמים
 נסתרים שכתורה שהיה קולו נשמע בכל המחנה : במדב בערבה • לפי שהזכיר
 להם כל ההכעקות שהכעיקו והוא בשתן של ישראל לפי לא הוכיחן כפירוש אלא
 ברזו אבל אלו היה מוכיחן רק על הכעסה אחת בלבד היה מוכיחם כפי דאין
 נדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כמו שעשה בתוכחת המרגלי • או רזנון
 שהזכיר להם המקומות שהוכיחם שלא תאמר שמה לא הוכיח ישראל אלא עתה
 לכך כישר שכבר הוכיחם בכל אלו המקומות : בעבר הירדן במדבר • קודם
 שעברו הירדן בהיותם במדבר ומאלה ידע כי הגיע יום פקודתו שהקדוש ברוך
 הוא אמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה : בין תפל • יוכל להיות שרמו לרבר
 טטים שנזמרו לעבודת פעור שהוא דבר בלי טעם כי מעבודת השכל יעיד על
 מומה • והתפל הוא דבר שאין לו טעם : וחזרות • תרגם אונקלוס על דארגיו
 על בשא ותמוה הוא בעיני שתאות הבשר היה בקברות התאו דכתיב מקברות
 התאוה נסעו העם חזרות : אחד עשר יום • במהלך יום שיהיו מארב עד קדש
 ברנע כשהולכים דרך הר שעיר קרה להם כל המקרים האלו והיינו ג' למופע ו'
 למרים • ויום אחד שכת קדש ומקדש ברנע שולחו המרגלים : ויהי בארבעים
 שנה • פי' לאלה הדברים כי השומע כקבור מדבר משנה תורה בהמקומות אשר
 זכר ואינו כן רק בלם שבע קודם מותו דבר אליהם • ושי הפסוקים הראשונים
 הם כמו הקדמה בדבר התוכחה ולפי שקרב יום מותו ובאו ימי הפקודה רצה
 לבאר להם המצות אשר אמר אליהם בקצור וברזו ובהיותו חי היה מסמיך להם

צביאורו על מה כמו שאמר להם כל הדבר הקטן ועבשו למען ידעו המצוה על
 מכונה אחרי מותו ביאר אותה : דבר משה וגומר ככל אשר צוה : שלא יחשוב
 החושב כי אילו הדברים משה מפי עצמו אמרם מדלא כתיב בהו וידבר יי אל
 משה ויאמר יי אל משה לכך אמר ככל אשר צוה יי ויכול להיות ששב גם על
 התוכחות שהקדש ברוך הוא צוה עליהם : בעשתרות * שלשה דברים נקראו
 עשתרות הרים עו וזלמן : אחרי הכותו * גם אלו היו דברי תוכחות כי בזה יבטו
 וידעו ישראל כי אלו היו מרים כי יי היו כנכסים לארץ ישראל בשנה השנית
 לנאתם מארץ מצרים כי עיניהם ראו איך הבו שמי המלכים האלו במעט הזמן :
 את קימן * יהודיע שלא לקחו בארץ מואב רק מה שטוהר קימן : אשר יושב
 בחשבון * שלא היה שלו רק לקחה ממואב ותיי לו לבית מלכות : באדרעי *
 עשתרות שם המדינה ואדרעי עיר מיוחדת ונקראת עשתרות לרוב חוקה : הואיל
 משה באר דברים שנתחדשו בזה הספר כמוצות התוריות * וחכמים זכרון לברכה
 אמרו שביאר דקדוקי מצות וכלולי כוונתו לשלש עשרה מרות שהתור נדרשת בהם *
 ורמי שפירש בטבעי לשון וכן פירש אצל וכתבת על האבנים וגו' וצוה היטב בצרופו
 עם האותיות הקדומות עולות ע' ראשונה ה' ואחרי כן ו' ואחרי כן שנית ה' ואחרי
 כן ט' ואחרי כן שנית י' ואחרי כן ב' ואחרי כן היט עולה קף הכל שבעים : הואיל
 משה יודרו מעצמו לבאר התורה והקדש ברוך הוא קייע על ידו והוא מלשון
 הואיל נא ולק * ובאות תכלית משה לא היה רק לבאר כי המצות אשר אינם
 צריכים באור לא שנה אותם כמושגה תורה רק הניחם באשר היו : והואיל אותיות
 אליהו כי מה שנכתב אחרי מות משה יפרש אליהו לימות הגאולה : יי אלהיו
 דבר חקר ויאמר כי אלו היה תחלת דבריו : רב לכם שבת : כי כבר נתחנכו
 בשלמות לעבודת יי יתברך אחרי מתן תורה וזהו שדייק בהר הזה : ראה נתתי
 לפניך * עם משה ידבר כאדם האומר לחבירו בפני עדים ראה שפרעתוך * וכן
 אזור למשה ראה שקיימת : טבועת אבותם ואם יאחרו תבא המניה מזדם ולא
 יוקבתי : לתת להם * דרשו חכמים זכרונם לברכה לתת להם אלו יוצאי מצרים *
 ולדרעם * אלו עולי בבל אחריהם * לימות המשיח : בעת ההיא * שבפתח בחורב :
 בל אכל לבדי * בבאבם לארץ * אם מזד רבו העם אם לחלק מימי ההנהגה :
 ככובי השמים * רצונו בהשבלה וכן אמר דניאל ומסכילים זיהירו וגומר : יי אלהי
 אבותיכם * בליש האומר יי רצון שעיני לא יזיק לכם אלא יהיה בהפך שהקדש
 ברוך הוא יוקיף עליכם : איבא אשא מלה נאמרת על דבר התמוה : טרחכם *
 ללמד המצו לפתאי וחקרי הדעת שאין טורח כמותו וכפטי יודע מאל * ומאבם *
 פענין הכשר כמו דאמרת לשום עלי את כל משא וגומר * או רצה לומר התפלות
 שהתפלל עליהם מלשון לא תשא בעדם רנה ותפלה : וריככם * כפשוטו : הכו
 לבט * שלא תשאנה מעצמו למנות דיינים ושופטים לכל יאמרו בעדת קרו שמה

אהביו וקרוביו : אנשים חכמים וגומר * וכשיהיה בה אלו התנאים לא יחש אס
 הם ממשפחת רם או ממשפחת בון : וידועים * שיהא נודע שיש בו כל אלון
 התארים האמורים בפ' יתרו והכל יאמרו ראוי הוא להיות שופט והראשון כתב
 בהלכות סנהדרין בד של ג' צריך שיהא בכלל מהם * דברים ואלו הם חכמה
 ענוה * יראה * שנאת ממון אהבת האמת ואהבת הפריות להם ובעלי שם טוב
 וכולם מדויקים מן הכפוק על * ואשמוס בראשיכם * אל תיקרי ואשימם אלא
 ואשמוס כי האשמוס הוא בראשיים כשיש בידם למונות ואינם מוחים : אשר דברת
 לעשות * כלומר שתוציא דברך מן הכח אל הפועל : וישוטרים לשבטוכם * כי די
 שוטרי אחד לכל שבט : ואצוה את שפטוכם בעת : לת' ואשכ רמז לדין שצריך
 לישב בשעת דין : שמוע בין אחיכם * תופע וכתבע מכאן אזהרה שלא לשמוע
 דברי הריב עד שיהיו שניהם שם * או רצונו כמו שכתב ג' אחים ושנים יאריבים יחד
 השלישי יכריע וידון ביניהם * כן השופט ישמע דברי המריבים ואל יחשון ענמו
 מן הדין * ומה שלא הזכיר פה שעשה הדבר בעצת יתרו באלו לא רצה להזכיר
 לדור הזה כי אשה כושית לקח : ושפטתם צדק * זה פשרה כמו שאמרו חכמים
 זכרוכם לזכרה ליוה משפט שיש בו צדקה וכו' : בין איש ובין אחיו * והוא הדין
 לאשה אלא שאין דרך לאשה לבא לדין : ובין גרו * מלשון אגרה בקין לחמה ומחר
 אלף כאלו אמר ובין אגרו שאוקף עליו טענות ותביעות * והשי' זל שפי' על פי
 ספרי בין תכור לכירים רצונו שיהא בקי הדין כמה ירחיקו תגור וכירים מן הכותל
 או מן המעויבה : לא תכירו פנים * לנטות הדין למי שיכיר * או אזהר לדין
 שלא יאמר על אדם הכרת פניו עות' בו בזה שהוא דמואי שהוריקו פניו ורצה לומר
 אל תחשבו שאתם מכירים פני בעלי הדין במשפט : כקטן כגדול * דין קטן וגדול
 כי המשפט לאלהים * שיחשבו הדין שהבעל דין אשר לו המשפט אינו האדם
 החלש אבל הוא האל ית' ולכן לא תגור מפני האיש העריץ שבגלותו : והדבר אשר
 יקשה * שלפעמים יטעו הדיינים להפלותם : ואצוה אתכם בעת ההיא * כדי
 שלא תחטבו שעשיתם להתגדל : בשלחה אחשי' לפנינו * מה שקתם בפ' שלח פירש
 צבאן : ואחרו לנו * המרגל יחפס הקתרים כמו החומר ומבקש מה שבקתם :
 את הדרך אשר נעלה * כי יש דרכי צרים אשר שפי אנשים יעכוו האלמים : ואת
 הערים * שמוטב ראשון לעלות על עיר חלושה להניח שמה הנשים והטף יותר
 מהתחיל בעיר בצורה ולעכב שמה זמן רב : ויטב הדבר בעיני' ולא בעיני
 הקדוש ברוך הוא או רצה בזה כי השאלה היתה טובה אך אופן השאלה לא היה
 טוב * ומהם קבל דעתם בעל כרחו כמו דאמר בשמואל שמוע בקול העם הזה
 וגומר כי לא איתך מאקו : שנים עשר אנשים * מה שלא אמר שהיו ראשי בני
 ישראל כמו שאמר בשליחות כי מאחרי הרשיעו לא יקופר בשבח הרשע : איש
 אחד לשבט * והלויים מפני שלא להם חלק בארץ לא שלחו מרגל משכטם *

ואף

ואף על פי שדרך העולם לקחת רק איש אחד או שנים לרגל ולקחים אנשים רבים
 ומוחים והוא לא כן עשה כי חשב בהיותם רבים לא יסכימו על השקר והחטא
 וזה גם עתה בהיותם ראשי אלפי ישראל ועם כל זה לא עלה בידו: וירגלו אותה
 פירש רש"י שהלכו בה ארבע אומות פ"שורות כדאית' פ' השוכר את הפועלים
 הפועלים אכלים בהליכת' מאומן לאומן: ולא אבית' לעלות: לרבות לבכס:
 ותמרו את פי יי' שהיה לכם למאור עצמכם על קדושת השם מאחרי שגזר עלה
 רש"ל תירא: ותרגונו באהליכם: להניח לב כל בני ביתו והטחון דברים כלפי
 מעלה וכו' היו קטני אמונה: אחינו המקו' רצונו אם מאנשים אחרים היינו
 שומעים הדברים האלו לא היינו מאמינים אבל בהיות האומרים אחינו הכרח
 להאמין: ובצורות בשמים: אמרו חכמים וכוונם לברכה דברה תורה כלשון הבאי
 ויוכל להיו' שכונת' על כחות שריהם של מעלה: וכדבר הזה אינכם מאמינים
 רצה לומר כי הדבור לפגוע בכבוד האל יבא ממייעו' אמונה או ירצה בדבר
 הזה בשליחות המרגלים יורה על מייעו' האמינם בדברי השם: ההלך לפסוק
 בדרך: ואין לך צורך לרגל הדרך אשר תעלה בו ולא הערים אשר תבא בהם:
 את קול דבריכם: עד זה עני קרא ויי' שמע כי הקדוש ברוך הוא שמע לקולכם
 שהייתם זועקים לפניו ולמה יי' מביא אותנו אל הארץ הזאת וקבל דבריכם שלא
 תבאו שמה ועם כל אלה לא יכול מכל דברו הטוב או רצונו לא די שהטיחו דברים
 כלפי מעלה אלא שאמרו אותו בקול וכו'עם רשע והו' שאמר את קול דבריכם ולא
 דבריכם: וישבע לאמר: טרם תבא תפלת משה ויסלח להם כמו שעשה בעגל:
 ואמר זה מרעה כמותכנ' נגד הדור ההוא על שלא התפלל לפני שהיה גור דין שיש
 עמו שבועה: וכן תפלתו כפ' שלח לא היתה רק על אריות האף וכמו שפי' שם:
 אשר מלא אחרי יי' שלא תאמר מאחרי כלב היה עם המרגלים אחד בפה ואחד
 בלב כמו שאמר הוא בעצמו: ואשיב להם דבר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם
 פי וידוע כי דבר זה הוא אשר שנה יי' לכן נא' כי עם כל זה מילא אחרי יי': גם
 כי התאכף יי' אף על פי שקצף משה היה בעון מי מריבה מכל מקום אף על גב
 דלאו בפי' אתמר בדבר המרגלים מכלל' אתמר מאחרי שגאמר כי עם כלב
 וגומר מכלל' שהאחרים כלם ימותו במדבר ומשה עמהם: בגללכם מוגרת משה
 הגיע עונש לישראל כמו שפי' אלל לכן לא תביאו: או הרבוי מן גם והקמיות
 רצונו כמו שבחטא המרגלים שכבתם שלא באתם לארץ גם הוספתם לחטא עד
 שמועתם מומי לבא לארץ: גם אתה לא תבא שם: אבל תראה אותה מרחוק
 מה שאין כן ברור המדבר שלא ראה ולא באו שם: יהושע בן נון העומד בזה
 מיחס העם שהם וכו' למה שלא זכה הוא שבמהם יירשו את הארץ ובנו לא ירשו
 גדולתו: אשר לא ידעו היום: ביום השבועה: טוב ורע: על רובם ידבר שכן
 היה בהם כמה בני יט' שנה ולא חדשים שלא היו בכלל הגזרה: ותחרו איש: גם

כזה הומיכו חטא על פטע כי לא כחרבם ירשו ארץ וזהו שאמר להם ולא תגפנו
 וגומר כי המלחמה איננה אנושית: ותהינו: אמרתם הן כמו אפונה מן פן
 ולאוקלום תרגס ושירתן בי האומר הן לדבר מתחיל לעשותו ואין לו עוד ריע
 ומקרא: ותזידו ותעלו ההרה: האויבים למעלה אהם למטה לזה היה גם כן
 בטבע מוסף על חטאם שיכוס ויכתום: כאשר תעטיבה הדבורים: כי מי שיגע
 ואל ביתם מיד ירדפו אחריו ויגשכוהו: וכמדת מה הדבורה בשאלת יוגאת כולם
 וינצאים אף כאן וירד העמלקי והכנעני: ותשובו ותככו לפני יי: מכאן שראוי
 לקבל הטוב בעת הרגון שאם לא יתרגס לקבלו אולי כאשר ירצה לא ינתן לו הלא
 יתראה ישראל מנעו מהם הטוב כדבר המרגלים וכאשר בתחרטו מזה והיו רוצים
 לקחת הטוב לא עלה בידם: ואף על פי שלא הווכר הכביה בטעת מעשה הזכירה
 ועכשיו כדי לשבחם כי בחמו מהמעשה הרע: ההוא: רב לכם סכ: שכבר יתנו
 ופתי מדבר: פכו לכם צפנה: במדתש אם ראית שעתו של עשו הצפניו עצמכם
 לפניו שנאמר פכו וגומר: ויראו מכם: בי אינני מונע ארגס מכם לפי שהם
 יחוקים אדרב' הם יראים מכם רק מוכחת האחות: וכמדתש אם יבקשים אתם
 ושכני עשו יראו מכם עקנו בתורה כמו דאמרת ונשמרתם מאד לנכשת יכם: אל
 יתגרו בם: וכי לא שלם עדיין עונם כמו עון האמורי וחרו: עד מדרך כף דגלי
 יעד בא זמן דרך כוכב מיעקב וזמן דבתוב ביה פורה דרבתו לכרי: אכל תשברו
 וכל הפקוק בתמיה והלא יי אלהיך ברכך: יתברו: לשון דחוק מפנינים ימרה:
 יי אלהיך ברכך: והעשר אינו מוכחת ירושת אבותיך: לא חקרת דבר: שלא
 יחקר מהם רק הדבור שאמרו מי יתן ויהיה המן בשר עגל והיה: או רנה לו מור לא
 יהיה לך ככשאר האושפיות בלילה הראשונה בותנים כמה מיני מואכלים זאחרי כן
 ימדי יום יום הולכים וחוקרים וכל אתה במאכלך ביום ראשון כך היה ביו' אחרון:
 ויאמר יי אלי אל תזר: אלי צוה שלא לצוד את מואב כדי שינא מהם ב' פירות
 וטובות: אבל אחרי כן יבא דוד ויפרע חלקם להם וזהו שאמר אלי דאלו דוד מדד
 ואתם בחבל על אשר הרעו לישראל חבל נחלתו: כי לכני לוט: אף על פי שהית'
 ראויה לכני אברהם: יחרו: באוליגקר' כן מלשון על חור פתן וכן החיו על שם
 שהיה נחש עליו דרך: כי השמות שמרו הטעם ויחליכו המלות וכן מינו לשבח
 שיכנו ייעקב שהוא לשון עקב ומדמה בישורון שהוא לשון ישראל שהוא לשון
 שררה: אכשי המלחמה: שנלחמו עה האלנהים והטחו דברים כנגדו: או על

דרך בני והוא לפי שכבס יראה ומורך בלכם קראם אנשי המלחמה דרך לעג:
 ומוזמים: עם אשר לא יבזר אהם כל אשר יומו לעשות וכפלה למד הפועל: יאו
 ובעלי הכלים וערמומיות במלחמה מלשון מומה: העומס: הם החוים כי הנחש
 פיעות עצמו: וכבר אמר ר' אליעזר שהיו בקיאלין בעפרות: בגליליא צומן לחויה
 עויל והדבר מורגל בהחליף האותיות כמו אל תקרי ופקחתי אלא ופסעתי

שהחית והעין מומוצא אחד יחולפו: החל רש והתגר בו: מן הדין היה ראוי
 להיות בהכך אבל הוא היה להגיד מאחרי שלפניו ית' הדבר נגוד וכאלו הית'
 הארץ כבר נכששת: והתגר יבקש תואכות להלחם בו: אחל תת פחדך
 בתחלה שראו שנטו ישראל ממוצא וארום אמרו הכנעני ומה למלך א' לא יכלו
 ישראל לנו עליו אבל כשנכלו קיחן ועוג ככל פחד היהודי עליהם: דברי שלו'
 לתת למוד לשאר יושבי הארץ שכאשר יקראו לשלו יענו ויהיו למס אחרי רואם
 הנעשה בקיחון: שעברה בארץך ולא אמר גא כמו שאמר למלך ארום שאינו
 דרך בקשה רק צווי: בדרך בדרך בלי שום עכוב: אבל בכסף באלו במקום
 הישוב לא היה יורד המן הדרי כתי' עד בואם אל ארץ נשבת: ברובי שעבורה
 או ברזוכך או על אפך וחמתך: בני עשו לא קראם כאן אחים לפי שלא יאמר
 קיחון אם אחיך עשו לא רצה איך ארצה אני לזה העלים ממונו האחות: ויצא
 קיחון לקראתנו שלא המתין על האויב בתוך החומות רק ערך המלחמה על
 מרומי שדה כי האובד השדה יאבד גם כן העירות והיו טעות הבוטחים על
 המוכרות: לא היתה קריה כאלם הבא תוך שלו ולקחו בחזקת הזכות אשר
 לו: ולא אכה היוו ללא ענין כפי רפי בלשון ישמעאל: וכך חמר ראש
 זוכב: מתים לא ימוצא לשון יחיד פן נהיה דורשים אל המתים: ויצא
 עוג היה מהזרמים ולא רצה להמתין על שאלת השלו והטעם כי רק עוג כשאר
 מיתר הרפאלי וקמך על גבורתו: ערש ברזל לרוב כובד גופו לא יקבול אותו
 ערש עזים בשאר בני אדם: באמת איש בינוני איך היה עוג הכפל מלאש
 בינוני אחר וזה אינו מן הגמגע ודעת חכמים זכרונם לברכה ידועה או רזנו
 באמת עוג עזמו: בדומים יקראו מלמד שכל אחד ממומות העולם הלך ובה
 ברוך גדול לעצמו והעלה לו שם על שם אי דחרמון ושיר שמי הרי מואי היו: זאת
 הארץ הזאת ישנו באיש הבא בתורת חלה וירשה:

ברוך המלמד דעת ומומה לנערים שזיכני להשלים פרשת אלף הדברים

ואתהנן מוכאן אתה למד שאין לבריה כלום אצל בוראה שהרי משה רבן של
 נביאים לא בא אלל בתחנונים ומה שלא התפלל אהרן על
 כניסת אי כדי שלא יאמרו שרצה להכנס לארץ לקבל בר מתנות כהנה: בעת
 ההיא מאחר שמניתי יהושע ונתקיימו שבועת לכן לא תביאו התפלל לעבור
 כא' משאר העם והיו שא' שעברה נא וגומר והקדוש ברוך הוא לא רצה שיכנס
 ויהושע יהיה רב לו וגדול ממנו או בעת ההיא בעת הנזרה כמו שאל דיפה
 תכלה

תפלה בין קודם גזר דין וכו' : לאמר לדורות שאל ימנעו עצמם מן הרחמים ומן התפלה : יי אלקים . משה טען שכניסתו לארץ ראויה כי אם הוא כמנע יהיה המניעה או מצד המקבל או מצד הכותף מצד המקבל אינו מנע שהרי אתה החלות וגומר שאם לא הייתי מוכן לאלה ושלם לא היה לך להתחיל להראותי הגדולות ואת ירך החזקה ואם מצד הכותף אמר אשר מי אל וגומר כי אין דבר במנע בחקונית : אתה הפלות במה שאמר ראה החלותי תת וגומר והתחלה מומאמר המצטרף ויגור על מה שיבא אחריו . וכן בקנה אתה החלות ולא אני בך . או כיאר בכאן מרעה גם כן שגדולת יי'ת' ולא להשיג ממנו כי אם מעט מווער שהרי משה עם היונתו במעלה שהיה אמר אתה החלות כמו שמתחיל להכיר שמך דבר וכן כילל בזה הפקוק ב' עמודי האמונה רצוני נמצא ויכול ומשיג : את גדלך . טען אם חיוב המות כמשך אלנו לעוכס עוונו יראה יי' את גדלו למחול בפעונו . ואם מופאת מערכת השמים יראה ידו החזקה ופי יוכל לשדרס . ואם מופאת הטבע שהמוג יחויב הפקדו אמר אשר יעשה וגומר שיוכל לחדש ככשר כעורו : כמעשיך . שב אל אל שהוא משותף למלאכים . ואמר שהם לא יוכלו לעשות כמעשיך בהנהגתם כי מעשיהם הוא בחלק ועל פיו ית' : וכבודרתך . לשנות הסדור המתחייב מהם כי הם לא ישנו את תפקידם . או כפל כמעשיך וכבודרתך . כמעשיך שהם כולם בחכמה כמאמר המשורר מה רבו מעשיך יי' וגומר וכבודרתך כנגד היכולת : אעברה כל ואראה . מצאנו תמיד זאת התכונה במשה כמו שאמר בקנה אקורה כל ואראה . וזו הוא תכונת כל אנשי לבב כי באלה יכירו גדולת וחכמת יי'ת' ושאלתו היתה דק שיעבור לא להלחם ולכבוש ארצות בדרך כבוד ומצוה לאמים דק כאחד העם וההשע יהיה המנהיג : כל . הידרך היה רחב כ' אמות בקש שלא לעבור דק אמה אחת מעבר לדרך במיני לא : והלכנו . פירש רשי זה בית המקדש ונקרא לכנון שמלכין עונותיהם של ישראל : למענכם . שלא וכו' ישראל שתיכנס הארץ לפניהם על ידו שאלמלא זכו לכך לא גלו ממנה : רב לך . לפי שמהר רצה להכנס לאי להוקיף שפע ושלמות הכבושה אמר ליה הקדוש ברוך הוא רב לך בכבושה שכבר זכית למעלה שלא יגיע אליה שום אדם כמו שהעיד הכתוב ולא קם עוד נביא : או רצונו ברכ לך די לך במה שראית עד הנה לכבוש ארץ קיחון ועוג . ויכול להיות שכיוון גם כן לשכר הנפון לו לעולם הבא כמו דאמרת מה רב טובך אשר נפכת לי יראוך . וחכמים זכרונם לברכה אמרו רב לך שיכול להתיר נדרך אבל אני אין לי רב שיתיר נדרי : עליה ראש הפקנה . קשה אדרבה צער גדול היה לו יותר לראות ולא יוכל להכנס בה כאשר מראים התפוח לתינוק ולא ירצו לתנו אליו . אלא עשה הקדש ברוך הוא זה כדי שלא יאמרו הדורות הקאים שאף הוא היה בגזירת מתי מדבר דכתיב בהו וכל מנאצי לא יראוה לך

הראה אותו לו או לפי ששאלו אעברה גא וזארה אמר ליה הראזק מותרת אבל
העברה אסורה כי לא תעבור אפילו עצמותך טבן לא ידע אש קבורתו :
וחוקהו ואמנהו שילך בדרך המצוה והתורה : ומשכ בני מה שהמצוה הפסוק
שלא במקומו כי מה ענין פוער אלל זרוני יהושע הוא לכונה כי באלו יאמר נא
ישאל מחאר שלא הואיל תפלתך לך שלתה אכיר הרועים מה יעשו אם כן
אנחנו עניי הנאץ למימי הבאים ליה אימץ את לבבם דלא דמיא זכותא דרכים
לזכותא דיחיד כי ממעש פוער ואת אשר נעשה בנתוכלו ללמוד כמה גדול זכותא
דרכים : מול בית פוער : ושם היה מקום קבורתו ולא הועיל תפלתו : מלמד
אתכם לעשות : ומכאן שתלמוד גדול שמיא ליה מעשה : למען תחיו החיים
הנכחיים כי ידענו שאין המתים יורשים את הארץ ואם רכנו על החיים הגשמיים
יפסיק למען תבא ותראו תחיו למה לזוכי וחי בהם : לא תוקפנו כי אבי בטביל
חטא קטן שהוספתי בארתי עם מת ומדבר : ובא האלהיה להיות התורה שלמה
כי כל דבר שלם וטוב לא יקבל תוספת וגרעון : וההפך בדבר המופלג במקרה הוא
חוק שלום יהיה זה השער פתוח תפול התורה בכללה חוק ושלום : את מוצת
אלהיכם : לפי שאמר אשר אכלי מזות אתכם ומלמד אתכם : אמר אל תחטטו
שהמזות הם אנושין מדעתי ולכן כל חכם לב ירצה להוקיף את לבדו עשן הודיעם
שהם אלהיות ולכן אמר לשמוה את מזות יי אלהיכם : ועיניכם הרוחות : רגמו
כי מן הדין היותם חייבים בליה ועם כל זה אתם דכקים ביי מאלה נתוכלו לדון
זכות הרבים וכן דרשו חכמים וזכרונם לברכה על הפסוק הנמשך כתיב כי אלהים
בכל קראנו אליו וכתוב דרשו יי בהמצאו ומתוך לא קשיא כאן ביחיד כאן בצבור :
ואתם הדכקים רצה בזה אש יש לאיזה אומה עלום דכקות ביי יתברך הוא
לאחר המות כמו שאמרו חכמים וזכרונם לברכה על חסידי אומות העולם יאכל
אתם יש לכם דכקות בחיים : ואם יש איזה אחד בעלם שיש לו דכקות בחיים
יהיה אחד מעור ושמים ומטפח ודרור אחד לא תבשר האביב אבל אתם בולכם
עם אל האיש קהול מאומות העולם עלום יגיע השפע אחת בוכל אבל אתם
היום באיזה טעה שתרגזו או אמר היום בכל יום ויום אפילו בגלות : הדכקים
ביי דכקות ממש ובעלום כתיב ויצמד ישראל כמו דאמות והצמודים על גדיה
אשר הוא אחדות שבנות לא אחדות דכקות : והזכיר משה גם כן אלל הדכקות
כס גדול שלא מתו מכל הדור ההוא זולתי אשר מתו על דבר פוער להיות כי
הבטיחם יי יתברך שהם ירשו את הארץ כי לפי המנהג הטבעי היה ראוי לעם
גדול בזה להיות מתים בכל יום : מכבר מיה : וכבר חקרתו בוויניציה באחד
מומטלטיס אשר שמה יתנו בכתובים המתים יום ויום והוא אלי מפני הקופר כי
באשה העיר קובב על קוטב הכריאות ימותו בכל יום שבע עשר או שמונה עשר
ליום : ראה למדתי אתכם : עם יחידי הקהולה ידבר המכונים טעמי החקים

לכן אמר בלשון יחיד או אמר להם תכחננו הכסיון מבעל פעור : ומשפטו : הוא
 מה שנתן הדין והשכל יחייבהו : לעשות כן בקרב הארץ : הם המצות התלויות
 בארץ : ושמרתם ועשיתם : שמרתם זה הלמוד שכל מי שאינו לומד אינו עושה :
 רק עם חכם : אחרי רואם התועלת הנמשך מן המצוה שאין לה טעם : הגוי
 הגדול הזה : וזהו כלא עם חכם בכללו גוי גדול : כי מי גוי גדול : כי לא תמצא
 החכמה בי אס במתי גועט אך להיות הגוי כלו בדק בני יתברך והו דבר כלא :
 אשר לו אלהים קדושים יודת הדין וכל שכן מהדת הרמזים : והוא להם הסכה
 היותר קרובה בכל עמיהם : יכל קראמו כפל מה שמשאל מומנו : חקיים
 ומשפטים : חקיים שלא נודע טעמם מורה על גדול העם כהאזות הגוים הצלחת
 על ידי הפעולת האלו שלא נודע טעמם : או המשפטים הצדיקים יעידו גם על
 החקיים אף על פי שבעלם טעמם : צדיקים : למקיים אותם כי לא יתואר בצדק
 אלא מי שיתואר ברשע ואחר שלא יתואר בצדק אלא העולם לא יתואר ברשע אלא
 האדם : רק השמר לך ושמור : זהו מה שאמרו חכמים וזכרנום לכרכה שאומרים
 לאדם בשעת יצירתו הוא יודע מהקדש ברוך הוא טהור ומצותיו טהורים וכשמה
 זכורו כי הכפש שלם וטהרה האלו לא תעלה בה חולדה רק לאשמתנו לכן הוהיר
 בשמירה כפולה אצל הכפש ואמר כי אם לא שמרה או תתפרד הקורבה ונהיה
 כקרוח ונתרחק : ולפי שאמה למעלה רק עם חכם : הוסיף רק השמר ושיי הרקין
 יענו כלא אחת לחבורתו : מן תשכח הדברים אשר דאנו עיניך : בי עינינו האו ואזכנו
 שמענו כהר קנני חקיי ולא יהיה לקדמי הגבורה בלי שום אמצעי והדרכי הנראים
 כחוש לא יפול עליהם טענה ולא הקשים ומפתים : וכל הדעות נחלו זה מזה ואין
 אדם מורה שיקר לבנו : ויהי כהווייתו אל יכנס : לפי שאמר להם קול דברים אתם
 שומעים ותמונה אינכם רואים באולו חשבתם שאני היה המדבר הדברים : כלם
 לכך והקדים להודיעם שאינו כן אלא השם הוא המדבר : ותמונה אינכם רואים :
 אף על פי שבמתקנתוקה כלכם השגתם למעלת הנבואה מכל מקום לא הגעתם
 למדרגת משה דכתיב כי הוא ותמונתו : כי לא האמת כלל ותמונה וכל
 תדעו שאין נשמות למעלה : כל קמל תבנית וגומר : והם הצורות ששמו חכמי
 השמים בעלי מלאכתו השטרולו יא : אמה אלקי אל אלהיו : לפי מהזו ומקום
 שאלו יוכלו האומות עובדי כוכבים ומזלות לקעות ולומר שנתן להם הקדש ברוך
 הוא רשות לעבוד כאל השמים לכך הוסיפו שבעים נקבים לתלמי המלך להאיר
 להם : וכוונת הכתוב כי אלו הכוכבים חלקי האותם לשאר האומות עובדי כוכבים
 ומזלות : אבל לא תאמר עם ז' לומי הוא תחת מזמלת כופר בלומי ולה אפסר : להם
 לטעות לעשות אלוה מהמומלים עליהם ולא שהרעה אותם היתברך אכל מראל
 אינם תחת מזמלת הפלטים כי אותם לקחה וגומר : וזכורו בלקח שגם ישראל
 היו נקדמים לשר מזמלת אלא שלקחם ה' מתחת השמים : ומצות הכחול המשי

מצרים לברול שהוא קשה מכל המתכונות בקשרו של מצרים היה תקיף ולחין
 ראשון למולות והוסף להיות לו לעם כי לא הוציא אתכם מתחת יד שר של
 מצרים להשימכם תחת יד שר אחר חלם ממונו או גבור ממונו רק להיות לו ית
 לעם ויית' את לחי' בני התקשרות הפסוק לקו שיהרו שלא יחטאו בעלום כקו
 ממה שקרה לו לקלות חטאו ורוב שלמותו לם שיקרה להם לעצם חטאם ולכן
 באלו ב' הפסוקים האלו בלי מקומם או ירצה כמו שאומר למדו מפי תורה בעוד
 חנכי עמכם שחכמי מת בארץ הזאת ולא אוכל ללמד אתכם בארץ ועם אל
 תשכחו מה שלמדתי אתכם ומה שראיתם בקיני אשר צוק יי' אל לקיך כמו ועל
 העבים אצה מהמטה כי תוליד בנים איך אני מתירא מן האבות שראו כימי
 יי' אבל יובני במהם ודוק שלא נא' בפרשה הזו בלשון אס רק בדרשות כי משה
 היה מתכבד עליהם וכונתם בארץ וכבר שכחתם חקרי יי' וככלאותי אשר
 עשה עמכם ותהיו כמחשבתכם כבר כעוהים שלא להיות נגלים עוד ממונה את
 השמים שהם עדים נצחיים כי אבד תלמדון בכית האשף והאס תשוכו בכית
 שני לא תאריבו ימים עליה ומתי קספר בגי' רצונו שמשאריו מעט בכל גוף
 מפורים ומפורים אכל בכללם סגיה רבים ועבדתם עם אלהים כתרגמו
 ותפלחן תמן עמין וגומר ורצון הפסוק לא כהראשונים שעברו לום להוריד להם
 שפע ההצלח אלא יעבדו הכלי שאין בהם מומם לשום אלהות והוא בכלל השוכס
 או רצון הפסוק שיגלו לכל וכל הדב בתל ובת' גם הוא רמו אל הסומח ברוח עשה
 המה האלהים הארזים המעבעות אלהי מוסב לא ילאו הזכיר ה' ההגשות
 ולא הזכיר המתנסית כי אי אפשר היות בוקר וזלתי והפסוק שב' אל מעשה יד
 אדם אשר עושים אין להם ההגשות כי על הפסילי אין צורך לומר הפשוט
 הוא מאחרי היות מעץ ואכן אויאר זה להורות שלא יעבדום לשם אלהות
 רק להמלט מן כוגשיה וגם זה נאמר דרך עונש ובקשתם מסס אף על פי שאין
 השכינה טורה בחוק לארץ מכל מקום תמצאנו בעשותך תשוב' שלמה כי
 תדרשנו אפי' כל יחיד ויחוד והררטה מוחיבת קודם המצאה ומה שאמר
 מעשה דרשו יי' שהמצאו שטר מתנגד למאמר שהמצא תחויב להרשיה יוכל להיות
 שהיו שעורה רזל לדרוש בו בעת המצאו ויוכל ל' להיות שישעיה ביוק' ג' לבונה
 אחרת רצונו דרשו יי' בהמצאו באוסף שתוכלו למצא אותו שלא תחקרו כמו שעושי
 הפלסופי דרך ידיעות והשגחתו ומהותו כי די לך שתדע היותו הוא ית' יודע
 הכל ומשגיח בכל ולא תבקש איכותו ומהותו ועל כיוצא בזה אמרו חז"ל שאמר
 לשאל מה למעלה מה למטה וכו' ובכל כפשו' ולא אמר מאדך שכלולה יהיו
 עניים בלי מומן כד לך רצונו כי אין כונת יי' בהבאת הרעות לכלותך
 רק כי כזר לך וגומר וטבת ובמדרש משל נחמד משל לבן מלך שהיה מוכס
 לפרוש כים ולא אכזו אל תפרוש כי מי שפרוש עכשו הוא בקבכה והיה הכן

דוחק

ריחוק * כיון שדחוק הרכה אחר ליה אכיו חני מודע שאם תפרוש סופך ליאבד ומוק
 הספינה להסדר וכל אשר יהיה לך בנתאבד אלא הריני אומר לך מעכשיו שאם
 תעבור על דברי ותפרש וארעוך כל הדברים שאמרתי לך ותמלט את לבדך אל
 תתבייש לחזור אנלי לומר שמוא לא יקבלני אלא חוזר ואני מקבלך כך אמר
 הקדוש ברוך הוא לישראל העילותי וגומר הרי אמרתי לכם מעכשיו בדר לך וגומר
 ושבת : באחרית הימים * רמו לגלות הזה המר והמאור אשר אכחנו בו לזה
 אחר באחרית הימים להעיר מזה יהיה אחר זמן ארוך ונפלא : ושבת * עכן לחולי
 המוכן הכרח לעשות התרופות המוקולות ואין לך צרי ללחץ החטא במו
 התשובה : ושבת וגומר ושמעת בקולו * שלא יאמר אהטא ואשוב : עד
 יי' אלקיך * מינינו בכמה מקומות לשון עד בתשובה לפי שבעל עבירות דחוק
 מהשם וכשוכו יתקרב אליו * גם יוכל להמת מלת ושבת כששמעו שמתוך מהחוק
 הגלות תשוב נפשו עד יי' אלהיך לתחת כסא הכבוד אשר ממוס תצבה * ולזה
 רמזו גם כן חבמים וזכרונם לברכה גדולה תשובה שמועת וכו' * גם רמז במלת
 אלהיך שהיא מיותרת שהתשובה להסיר הרעה ולתן הטארות הנפש הוא ביתח
 לאומה הישראלית * ובאומות העולם לא תועיל רק להסיר הרעה ובכלל לענין
 הכפש : למן היום * למן היום שכבראת אתה דגוש ואי אתה דורש מזה לפני
 וכו' : כי טאל כל * רצונו אם יאו לאריכות הגלות המה הזה תתיאש מן
 הגאולה ומן דחמי שמים ותאמר ומה שלא היה באלף ותקן שפס לא היה אחרי
 כן הלא מתן תורה לא היה רק אחר אלפיים ובמה שנים למן היום אשר ברא
 וגומר * הלא לזה לא נהיה ולא בא בכל און לך * לעעוך על אריכות זמן אף אם
 יתמהמה חכה לו : ולאקצה השמים * מה שאמרנו חבמים וזכרונם לברכה שאדם
 הא' קומתו בית' מקוף העולם ועד קופו שיקוף השמים הוא קצה האחר ומרכז
 הארץ הוא הקצה הב' * שאם היה בוכתם מקוטב הצפוני לרומי אם כן לא
 עמד אדם הא' על רגליו רק אחר שטעא * ועל דעתי שחס וזכרנו לברכה לא
 כווננו אל קומתו הנוכחיים כי אם אל השכלית שהיה כולל במדעו טבעי היעורר
 שכלי ועלומים ועם כל אלה לא הגיע למעלת ישראל במעמד הכבוד : השמע
 עם * עם שלם רגילים באומר ובלבדים ולא היו מוכנים לכבואה : שמעת אתה
 וימי * כי כן היה מפורק און כי מי איראה אלו המראות יונות תכף כמו שאמר
 יעקב ותכל כפשי ומכוח אומר מות כמות וגומר : און הכקה * כוה הפקוק כל
 האלף בית : גוי מקרב גוי * אלו עובדי עולם ואלו עובדי עולם : מן השמים
 השמיך * רצונו באמצעות ב' חושים האלו שהם הימני והשמאל קניית הידיעה
 שני' הוא האלקים * ויבחר בודעו * שב אל יעקב כראש היה אומר בודעם היה
 ככלל גם כן עשו ושמעאל ורעקה : וינאך בפניו היא השגחה הפרטית
 שהיא מיוחדת אל הפנים כי המביט מביט בפנים און יהיה בפניו כמו וירקה

בפניו : וידעת היום : בטרם תבאנה כל הרעות : האלה או רצונן שהיום האם
 אשר עמדת לפניי : אלהיך בחרב כי או בזכרו איתו האם לא יאמר ספק כלבו
 לא במציאותו ית' ולא באחדותו ולא ביכולתו : והשבות אל לבבך : ילצון בשופה
 ונחת תושעון שזכור היום ההוא יהיה נחת רוח והשקט אל לבבך : או אמר
 השבות וגומר לפי שהענינים האלהיים לא יושגו בשכל בתחלת המחשבה רק
 בשקן מחוץ עיון לכך אמר והשבות אל לבבך : כי ית' הוא האלהים : ידוע הוא
 כי ית' הוא מדת הרחמים ואלהים מדת הדין לכך אמרה התורה וידעת וגומר
 רצונו כי אל יעלה על דעתך מפני היות פעולתו ית' דין ורחמים היותו ית' ב'
 השיות : דאה היום והוא השמש שמשחיר פני הכוכב ומלכין הכבדים : יאם זה
 המופת לא יפיק לך תשוב אל לבבך שהיום לכך אזהב איש ומחר שובא
 התשוב לאלה שיש שני אמש ולך שני לבבות אלא הקבה היא להפכו המקבלים
 כן יהיה הדבר בנות' ותדע או כי ית' הוא האלהים באחדות גומר : אין עוד
 איך צריך עוד להתפלספות והתחכמות אחר : או יבדיל להבטיחם על
 כבוד הארץ מהרה שהרי אינם קולטות עד שיובדלו כלם : והוא לא שובא לו
 שאם היה שובא לו כאלו קבב הרוח השגרה בכונה : איתו גולן שבשן : וסוף לית
 ואלת התורה רמוז למה שאמרו חכמים זכרונו לכרבה הו גולה למקום תורה
 ובמדרש קמך ואלת התורה לערי מקלט אמרו ישראל למשה אם בטלו ערי מקלט
 להיכן אנו בורחים אמר ליה לתורה היינו הוא דפתיה ואלת התורה : ואלת
 התורה : ויו העטף שב לתחלת הפפר שאמה הוא למשה באר : לפני בני ישראל
 ולא לפני עבדי כבדים ומלות מוכן שאקור ללמוד תורה לעובדי כבודי ומלות
 ולמדתם אותם : שהיו אלו עם אלו גשאים ומתנים כעבאלה תשלם הלמודה :
 לא את אבותינו רצונו לא את אבותינו שכבר מתו כרת את הברית שבן המתים
 חפשים מן המצות כי אם את בנינו בלבו חיים וכן אל אותם שהיו תקימו חיים
 עד סוף כל הדורות : משל לאש הבונה גבל ריחיים על אמת' היום שלא כוון
 אל היום אשה עברו בולף הבכין אלא כוון מנז' שהם עובדים תמיד גוד' כל ימי
 הארץ : שנים בפנים הברה : אנכי ולא יהיה לך וההבדל שבפניהם למשה דבישראל
 מתוך האש של משה שלא מתוך האש ולכן הוסף במשה כאש ידבר וגו' רצונו
 באפקלריה היומיה : ולא עליתם בהר : אף על פי שלא עליתם בהר יראתם
 שהר' לא היה להם חרות לעלות בו : לאמור : רצונו כי הנדונו לו יראתם ולא
 ממחשבתו וזהו לאמור : או חלת לאמר קושרת שני הפאקים יחד רצונו פנים
 בפנים דבר ה' עמכם וגומר לאמור אלפי ה' אלהיך ית' אנכי ה' אלהיך : בפני
 דברות הראשונות לא שיה כלום מדברות הראשונות כמד' למה שאמרו חכמים
 זכרונו לכרבה ומפי הגבורה שמענוס מה שאין כן במתאבד דברות : על פני : חס
 השכלים הכדלים היושבים ראשונה במלכו לפניו שתהרן : בני' אלהי' אקרא :

אל תחשוב כי מצד רוממותי לא אחזק את תעבוד אל אחר אין הדבר לך בי ה' את
 ותומר : כי לא ינקה אף על פי שהוא להעדה ידיעה ומתוך כבלות : שמאל את
 יום השבת : מלשון ואביו שמה את הדבר כדברי נביא הבור מתעטף ואמר בואי
 בלה בואי בלה : ששת ימים תעבוד ולא לדברי הבור שמים : האומרים יום
 כלוני טוב לעשות בו פועל כלוני לזה אמר אל תחוש לזה אלא ששת ימים תעבוד
 כי כל הימים מצליחים ברצות ה' וזכרת כי עבד היית : ולא יכולת לטבות והיית
 עובד כל הימים : או רצה לומר בזה אס יעלו בלכך ספק על החדוש זכור מה
 שראו עיניך ביציאת מצרים וכן השבת זכר ליציאת מצרים ועליית מצרים זכר
 לשבת כי שמהם מורים על החדש : ולכן הוכרז שיהיה בדברות בראשונה החדש זכר
 ובשניות יציאת מצרים : כאשר נזכר ה' אלהיך : רמז : לטעם החדש הלאמר
 בדברות הראשונות : או כאשר נזכר במרה : ככל את אביך : רמזו שימשיך האדם
 אתו קבלת חקותי שאין אדם יאמרו שקרה לבניו זכר אמר טאל אביך וידך : ונתן
 בעצם למשך אצרכך ומיך רמזו שיצטרך לקבלה האמתית שמה באורך הימים
 השכחה הראשונות ולא יעלו על לב : או למשך אצרכך שם אל ההורים כי הוא
 מבנין הפועל כלומר הויה יתפללו על אורך ימך : ישוב לך : לעולם שכלו טוב :
 ולא תגוב : הוסיף יעבד כל אחר מהם להביא השלמות המדות : לא ימצא באחד
 מהם בלבד אס ולא יתקבצו ויתחברו כלם בשלמות : עד שיהא : אקור להעיר
 אפילו בדבר שלא יתחייב בו חבירו כלום כגון אחר פלוני לתן לזה מנה ולא קנה
 מזו : ולא תתאוה : ההבדל שבין לא תתאוה ולא תתמוה אלמון כי התאוה היא
 בלב ואתמהו היא העצה לקחת דרך שיגיעו הדבר שיתאוה ועל : לסועל : דמ
 שיתגדל עם האיש בה הו' שזוכרת למכו לו שית : שהתאוה בהבי לו אנושי בקשו
 ממנו ולא יוכל להשוב פניה : או לא תתאוה ל' אף כי בודאי לא תוכל להשיגו
 כגון שחבירו חזק : מוגו או מופג מוראו מלכות אלפכ עובר בלאו : שדהו מה
 הפרט מפורש בדבר שהוא קונה ומקנה אף כל דבר שהוא קונה ומקנה לך
 הוסיף במטה תורה שדהו : אל כל קהלכם : עם היית שהבואה תצטרך
 להבנות רבות הנה במעמד ההוא השיגוה כל העם למגדול ועד קטן : האש
 והעם : ששעך וערכל קיביו : ולא יקף : שלא יקף עוד להיות נשמע אל עם
 אחד ולרעת המפרשו ולא ספק רצוני שלא נשמע גדלו ויתקפו עד שהשלים כל
 הדברות : וחי ועתה למה נמות : אמרו ישראל למשה התכלית המקווה לכל
 אש הוא אשר תדבק כפשו בני אחרי קונו ואם אנחנו זכינו אל זה השלמות
 במים כי ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי א' מועתה : למה נמות : אס
 יספיק אנחנו לשמוע את קול ה' אלהינו האש יכולי אנחנו להסיף שלמות בשמוע
 קול ה' אלהינו : שאלו ומתכו ברצון טוב וקפכש חפצה : או רצונם כי גדוה האדם
 שגאור חי מדבר אללם חלק : המדבר הוא דבר אלהי למעלה מן הדבור השכלי :

אדם יבכין. אם וחי הוא ככשטונו רצונם אף על פי שראינו כי ידבר אלהים וגומר
 אוכל מקום אה יבכים וגומר ומתנו דלאו בכל שעתא מתרחש ניסא: אלהים
 חיים: הוקף חיים טגם המלאכים בשתוף השם נקראו אלהים אבל חיותם
 תלו בו ית: כמו: שב אל כל מי כל בשר רצונו כמו שאנחנו בו וחמריים
 בטבע: קרב אתה ושמע כי השפע הכבואי בזה האופן הוא דבר כלתי אכשרי
 לכלל האומ' רק ליחדי הקבלה כמוך כי עם העתך בשר כמונו רק אלקי בטבעך:
 מי יתן: מובאן למדנו שהדברים שניתנו לבחירה אין הקדוש ברוך הוא מכריח
 עליהם דאלכ לא יאמר הקדוש ברוך הוא מי יתן: לשמר את מצותי כל הימים:
 ימי העולם כי לא יחליף האל ולא ימיר דתו: ליראה אותי ולא ייראת העובדי
 והיא היראה האמתית: אשר תלמדם: אשר שיעמוד עמו כדי שידבר עמו
 במצוה והתורה והיא תורה שבעל פי וזה אשר אשר תלמדם באופן שיעמדו על
 בונתיה דאלכ יאמרו אשר תגיד או אשר תאמר אליהם: לא תקורו ימין ושמאל:
 רצונו כימין על ההקפ' וכשמאל על הגרעון: כי המוקף יחשוב לעשות
 טוב ולכן מיוחם אל הימין: וטוב לכם: בעולם שכולו טוב כמו שפירש: או
 אשר למען תחיון וטוב לכם כי לפעמי' יהיה רבוי החיים שגורם לרעתו לכך
 הוקף וטוב לכם: ללמוד אתכם לעשות: הלמוד מצוה בפני עצמה והמעשה
 מצוה בפני עצמה: לשמר את כל חקותי: כמו בשמור: וכן אש הרגתי
 לפעמי: ושמעת ישראל ושמרת: הזכיר השמיעה והעיון והמעשה אשר יעשה
 אות' האדם ובס' יושלם כל פועל: זבת חלב ודבש: אין פעמים בתורה רמו
 למה שאמר חכמים וזכרונם לברכה לרדי חזאי חלב ודבש דאי והו' יו' פרקאות:
 שמע ישראל: מלשון כי שומע יוקף: ולפי שבקמי אמרו נעשה ונשמע ובשעשו
 העגל אכדו נעשה אמר להם משה שמרו השמיעה זהו שאמר להם שמע ישראל:
 ולהיותה מלה כוללת ההבנה והשמיעה רצה בזה שיחדי הקבלה יבינו על גד
 ההבנה השכלית וההמון על גד השמיעה והקבלה: ישראל' ישראל' קבא וזה
 הפסוק עם בשלמו מט' אותיות כנגד מט' שער' בינה: ה' אלקינו ה' ה' קודם
 שכברא העולם: אלהינו בעולם: ה' אחר כלות העולם: וזק שכלל משנה
 תורה אמר משה ה' אלהיך ואזל היחוד כלל עצמו עימהם דרוש וקבל' שבר: ה'
 אחד: כמו שלא ישתתף עם וולתו בשם יהוה ברוך הוא ברוך שמו כן לא ישתתף
 באחרות כי עליו ית' נאמר בקדמי' ועל וולתו באחר: באשר הוא הנה ועלה לכל
 אשר נמצא ובהשגת עצמו ישיג את כלם ואת כל פרטיהם: שמע ישראל: העין
 רכתי וגם העין מן יכרסמה חזיר מיער אף העין מן שמע דכתי למטה ועין מן
 יער קרנותיו עלולת למעלה: לעתיד לבא כשיבא משיח דקנו תרומת קרנות
 בדיק העין מן שמע תעלה למעלה: וקרני רשעי' אבדה והם קרנות עין מן
 מיער: גם שמע ישראל ה' אותי' שגעת משה והת' עלה בשעה שמהה עלה

למרום שבע שמלאכי השרת מקלמים להקדוש ברוך הוא בשכמלו והורידו לישראל
 אחד רמוז לב' עולמות א' רמוז לעולם העליון שכולו רוחני ובאחדות גמור
 ח' רמוז לעולם הדגלים עם הא' שהם ט' ז' כוכבי לכת וגלגל המזלות וגלגל יומי
 ד' רמוז אל עולם השכל המחובר מוד' ימורות : ואהבת את ה' אלקיך נתן כ'
 סבות לאהבה הא' מצד שהוא ה' אלהינו הטוב האמתי המהנה והמועיל * וכן
 מצד היות ה' ית' אחד כי האחדות תוליד האהבה כמו דאמרת את יחידך אשר
 אהבת * ולכן אמר שתאהבהו בכל לבבך והוא החלק הטכלי והטוב שבך ובכל
 נפשך והוא מצד ההרגש שבו המהנה * ובכל מאריך שהוא מצד המועיל : או
 רצונו בכל לבבך מצד המצות האמוניות התלוים בלב * ובכל נפשך מצות שבין
 אדם למקום ובכל מאריך מצות שבין אדם לחבירו וכלם יעשה לאהבת ה' או אמר
 בכלל בכך כאברהם שאמר בו ומוצאת את לבבך נאמן לפניך * בכל נפשך
 כינחק שיחבר בפשו עב המובח * ובכל מאריך כיעקב שאמר וכל אשר נתן לי
 עשר אעשרנו לך * וכן ואהבת אלוהיות האבות וכפי הפשט בכל נפשך כמו כי
 בפשט דבר אלוהיהו ורצונו אשלו נוטלי את נפשך וכמעשה דר' עקיבא * ואין
 לפרשו מלשון רצון כמו אם יש את נפשכם שאב יהיה כפל שכבר נא' בכל לבבך *
 ואם ישאל השואל למה נאמר בפסוק בכל נפשך הכי נוכל לאהוב בחיני נפש *
 אלאמין כי כיון הכפוק שהיקורין נקראו חני נפש ובהריגה כל הנפש * ובכל מאריך
 מאד מאד כמו רב רב אהוב אונתו * וחזל פירשוהו הממון להיות האנשים אהבים
 רבוי * ואין לו דמיון במקרא זולת אצל יאשיה * או אמר בלשון רבים אצל לב
 ומאד רצונו בלב ביצר טוב ויצר הרע * ובמאד בין שכל לב בירושל בין שהרוחנות
 על לבבך * רמוז למצות המדעיות התלויות בלב * ושבתם * ונרתם כמו שמשך
 הצייד הכלב אל הצייד * בלומר שיעירהו בורחות לאמר קום מהר ועשה מצוה
 זו * והוא מלשון חצי גבור שמונים * או הוא לשון השנות מצד השנות הדברים
 הצריכים בלמוד ביחס לא יבין בפעם אחת יעשה וישלש * וזוהו המקום נוכל
 לקחת חצי הלמוד * ודברת בס * במצות התלויה בלמוד * בשכבך ובקומך *
 טרם שכבך ואחר קומך * וכלכתך בדרך * מודלל אמר כבית וברך וזהו סוף פנוי
 המוכח למדנו דוקא כשהוא הולך לצורך עצמו הוא חייב בנות המצוה * אבל אם
 הלך למצוה אחרת ולא יכול לעשות שתיהן פרצית המצוה הזאת * והואליו יהיו גם
 כן להלכות דרך ארץ * וקשרתם לאות * רצונו בין יכתבם ואלכ יקשרם כי
 הדברים לא יקשרו : על ידך * רמוז למצות העשונות כיד פמתת עניים
 ורומיהו לעוטפות בין עיניך * כמו דאמרת וליא תתורו אחרי לבבכם ובכל
 ככלל ובפרט הזאת הקטנה כל המצוות בהלכות בתורה דין ותשבת * בין
 עיניך * על המוח כמולא תאמלקחתה בין עיניכם והקרתה ליה בין העינים
 וכן אמר במקום אחר ולפרוין בין עיניך שהוא המוח שבו פת הברון : לעוטפות *

מלשון ולא תטוי שעיני לשון דבור ופירש' כל פירשתיו טאופן אחר : וכתבתם
 בדיו כמו דאמרת ואני כותב על הקפר בדיו : מזוות ביתך : ולא שערי בית
 המקדש שכתורי' הם מן המזווה : וכירושלמי דפאה ארטבן שלח ליה לר' מרגניתא
 אלל שדר לי מיללא דשוא טפי מינה או דכותא : שדר ליה מזווה : אלל אלא משדר
 לך מרגניתא דלית ביה טימי ואת משדר לי מילתא דשוא חדא פולא : שדר ליה
 דידי עדיפא מדיך : דידך הו' דבר שיש תכלית לדמו דידי אין תכלית לדמו
 דידך את בעי למיכטריה דידי היא מנטרא לך דכתי' בשכך תשמור עליך וגומרה
 מזוות : אותיות זו מות שלא ינתן דעות למויק לחבל בבית ההוא ויון המות משם :
 ואתם אשר לא נטעת : אפילו הם ערלה : ואותו תעבוד : העבוד' תהיה באמת
 מן פנים : הא' שימרת העבד לאדון לזרכו וואת העבודה לא תתכן בשם ית'
 עב' יעבוד העבד כי בהנערך לו דבר ישאלנו מאדונו באשר העבד אינו שליט על
 דבר ולא יהיו לו כי אם מהאדון שהוא שליט על כל וכוה האופן אכתבו עובדי ה'
 ית' לבקש בתפלה כל זרכנו ממנו : והג' שיעבוד העבד מזולת יכניט אם יהיה
 לתועלתו או לתועלת האדון וכוה היה רצונו ואותו תעבוד כי כמו שהעבד
 עושה רצון אדונו בן נקיים אכחנו המזוות : וכעבד העושה מלאכת רבו
 עיקר ומלאכתו טפל : וכשמו תשבע : כאשר יבא ההכרח אל השבועה ולא
 בשם אל אחר או : וכמו דאמרת אם לא יגיד ונשא ובגון שבועת ה' תהיה בין
 שניהם : והרמבם זל כתב שהוא מצות עשה כי פמו שהשבועה שאינה צריכה
 היא נמנעת והיא מצות לא תעשה כן השבוע' בעת הצורך מוכה והיא מצות
 עשה : וכבר הושב עליו וכי אם אמר הרופא לחולה אל תאכל זונן ואל תשכב
 בטבח בזמן שאת' חולה ותאכל זונן ותשכב בטבח בזמן שאת' בריא היחויב בזה
 שיהא רצונו השכי חיובי כמו הראשון והו שקר בלי ספק כי הראשון חיובי והשני
 רשותי : עשיתם בשם' : דכתי' יש' ה' בקרבנו אם אין : הטוב והישר : מכמים
 זכרונם לזכרה אמרו זו פטרה ולפני' משורת הדין וזה כי מתחלה אמר שתשמור
 המצוה כאשר נזך וזהו מוסף על כאשר נזך : מה העדות : על מה יעידו אלה
 המצוות הנקראות עדות : עכרים היינו : באה התשוב' מיציאת מצרים שהקדש
 ברך הוא הוא הכורא והחפץ והיכול ולכן אכתבו מאובי' מכלי להמזה את פני וזהו
 שאמר אלה ויזונו וגומר : לעינינו : עינינו ראו ואכתבו עד' על המופתים :
 ואותנו הוצי' : רצונו כי המשחרר או הקונה עבד הגה הוא עבד ומשועבד לקונו
 אכן הקדש ברך הוא לא שחרר אותנו מעבדות מצרים לתכלית שנהיה לו עבדים
 רק לתת לנו התורה ואי' והכל היה לעוב לנו כמו שמבאר בפסוקי' הנמשכים :
 לזרחה את ה' אלהינו : בכל דברנו לא אמר אלהינו אלא עתה אמר ויזאננה'
 אלהינו ונתן לנו יי' אלהינו וזה שיי' לא היה לנו לאלהים אלא במתן תורה ולכן
 בזכרו הדברים שהיו במצרים אמר ה' אתם אמנם לאמר מתן תורה שקבלתם

עלינו אלהותו אמר ליראה ה' אלהינו : לטוב לנו . הוא הטוב הנפשי אשר לא
 יכלה כמו כל הימים ורצונו אף על פי שלא נודע טעמים : ולחיותנו כהיום הזה
 הם החיים הגופני הכלים ופוקקים כהיום הזה . ודקה תהיה לנו . כי העבד
 הקניי רבו שהוא חייב לעבוד אותו אם יתן לו שכר בעבודתו נדקה יעשה עמו
 לפי ה' אלהינו . כי בן הפהח לא היה נאכל כי אם בירושלם : את כל המצוה
 עדות מקיים ומשפטים : לא תחנם . בהשתנות הנקודה דרשוהו חכמים וזכונם
 לברכה לכמה פני . והוא שאמרו חכמי האמת דמיון נקודת' באתות' באוריתיה
 דמשה כגשמתא בחיי גופי דאנשי : כי עם קדוש אתה . לכן אל יהי נחשב
 בעיניך לאכזריות מה שתעשה לגויי הארץ ולפסיליהם כי לא בחר בך להיות לך
 מידות אנושיות ביתר העמים רק שתבדל ותקדש מהם ומכלי התחתן כס כי אין
 ראוי שיתערב זרע קדש וזרע קדש כזרע כנען המקולל : לא מרובכם . רצונו
 שהקדוש ברוך הוא אינו רוצה ליעבד מכם עבודת עבודה ועבוד' משא שאזועילו
 המרובים בדרך מלכי הארץ שכרוב עם יעשו חיל . כי יית' אינו חפץ רק כמו
 שמקיים ושמרת את המצוה והוא דבר שהמועטים מצויין אצלה כמו שאמרו
 חכמים וזכונם לברכה ראיתי בני עלייה והנם מועטים והוא שאמר המשורר
 שכשפלו וזכר לנו בלח . והכתוב ביאור ומופת חותך על הפסוק הקודם : משק
 ה' . מלשון ומשקיהם כסף לשון קשור ודבוק בקשר אמיץ שלא יפרד : ויכחר
 בכס . הבחירה היא לברור דבר מתוך דבר : הוא האלקים האל הנאמן .
 רצונו בעל היכולת ונאמן . כי יש נאמן לקיים ואין בו כח ויש בהכך : שמר
 הכרית . מלשון ואביו שמר את הדבר רצונו ממתין הכרית והחסד לאהביו לאלף
 דור כמו שיעד הטוב לאברהם וקיים לו אחר זמן ארוך אחרי שהיו מוכנים
 לעבודתו : לאהביו ולשמרו מצותיו כי שמירת המצוה תביא לידי אהבה : לאלף
 דור . שהוא ארץ ג' עמים שלא נתקיים עדיין אלא בזמן שיגלה מלך המשיח
 עמהרה בימינו ורצונו באלף דור לזמן ארוך . ומשלם לשנאו וגומר לא יאחר . מה
 שאמר הפסוקים אחד בלשון יחיד ואחד בלשון רבים . רצונו כי כשהשואלים רבים
 משלם להם כאשר יעלה הרגון לפניו או כשיגיע קץ פורענותם . וישכ פניו
 הדראשן אלני ית' אמנם כשיהיה השואל יחיד הנה לא יאחר לשנאו כי אל פניו
 אל שואל יהיה ניכר ואל פני רוב העולם שהקדוש ברוך הוא משלם לו
 דשעתו . ופירוש המתרגם יפה אך לא יישב מה שאמר בלשון יחיד ורבים .
 לא יאחר לשנאו . מה שכפל עתה אף על פי שכבר פירש ומשלם לשנאיו .
 אלא האחר על העונש והשני על הגמול אם יש לו זכות ישלם לרשע בעולם

הוא :
 פתר עלינו וכל שדי עליהתלונן : שזכנו להשלים פרשת והתחנן

ויהי עקב : בלשון הקדש יקרא תחלת כל דבר ראש ואחרית כל דבר
 עקב ויקח הדמיון באדם וכן לראש ולזנב יקח דמיון גוף
 הבהמה או הוא לשון קבוצ ולכן אחרי הגל יקרא עקב בעבור העתו עגול
 וכן אמרע היד והרגל יקראו כפות בעבור היותם שקועים בדמות כפות וכמו
 שהעקב בקוף הגוף בן השבר הרחמי בקוף זהו שאמר דוק עלה בשמרים עקב רב
 חס בן והיה עקב מחובר למעלה היום לעשותם ולא היום לטול שפרם אלא
 בעקב אלכן היתה יד העקב אחות בעקב עשוכי יעקב בחר לו סכר עלה וכן
 עקב אשר שמע אברהם בקלי וכמוין עקב יש מלות בי הדברות ואותיות
 תרד במנין תרד מנות דאורית או דרכין : וכוכת דמי בפי כי קלות הדבר ינהג
 שלא להשיג בו כאלו ישימו תחת עקיביו : את המשפטים הודיעם מעלת
 משפטי התורה על מעלת משפטי העמים להרבות הצלחות הזמניות גם
 הנפשיות ולהקיר כל מעיק ורע טבעי ומה שקבע בכח לכ שכר על המשפטים
 ובמרה אמר אם שמוע תשמע וגומר והרב באזהרות ואחר בן קבע שכר רק כל
 המחלב וגומר וקבוצ היא בי היעודים האלו ומשכו על דרך הטבע כענין
 הרפואות כמו שאמר כי אביה רכאך : כי הגוף הכלתי מוכן להרקה הכרח
 לתת אליו מבשלים ומכינים דכים טרם יקבלו התרופה וכן היו ישראל במרה :
 אמנם הגוף המוכן יקבל התרופה במעט הכנה ממבשלים וככה היו ישראל בזמן
 הזה אחר מתן תורה ופרט המשפטים שהוא דבר שכלל העם יכול לשמרו מה
 שאין בן בכל המצות האלה : כדי שלא יאמרו מה לנו למשפטי ה' את בעשה
 גם אנחנו משפטים ומקומים בכל הגוים אשר קביבותינו ולכן הוכיף האלה ולא
 בדוים מלכך : אמר ה' מלשון ואבי שמר את הדבר שהקדוש ברוך הוא ישמור
 וימתין עה בא עתו של אדם לקבל הטוב הנספון וכן באברהם נא ושמור
 משמרתי ויהיה שמירה כנגד שמירה : אשר נשבע לאבותיך כל הענין קשור
 למעל לפי שאמר לא מרובכם חשק וגו' רק כדי לשמור שכונת האבות ואת מה
 לי אם בן לקיים המצות כבר נשבע הקדוש ברוך הוא לאבותינו לכן אמר עקב
 אשרי תשמעון ישמור הקדוש ברוך הוא את הברית שנשבע לאבותיך ולא
 באופן אחר שהדבר בתנאי : ושמרתם : זו מצות לא תעשה כמו שאמר
 חכמים וזכונם לברכה כל מקום שאמר השמר בן ואל אינו אלא לא תעשה
 ועשיתם זו מצות עשה : לך ולא לשמעאל ועטוף אף על פי שהם מורע האבות
 ואהבך : כי האהבה תמנא בדומים כל עת תעשה הישר בעיני ה' תהיה כדמה
 אליו : והרבך : יגדלך מלשון כל רב ביתו : שגר אלפיך : אין למלה הזאת ריע
 במקרא וזלתי כטר שגר בהמה ועיניו שלוח : עשתרות : נקבות הנאן וחכמים
 וזכונם לברכה אמרו שמעשרות את בעליהן בבניהן חלב צמר וטללי : ולא
 רצו לומר שעשתרות מענין עושר כי לשון עשתרות לחוד ולשון עושר לחוד רק לל
 שמחויקות

שמחויקות את בעליון בעטר וכסה פירש רש"י בפרשת כי תבא ומה הביא
פירש מכלם טעמתרות הוא לשון חווקי וזה הבהל שביך מכלם להשי וזרוננו לברכה
שהוא פירשו על הצדק והשי וזרוננו לברכה על הבעלי ברוך היתה מכל העמים
היום מם היתרון או רזונו מפי כל העמים וכן דעת חכמים וזרוננו לברכה
במדרש אר חייא בר אבא אין שבה של מטרונ בשעה שהיא מתברכת מן
קרובתיה אלא מן זרותיה : כל חללי אמר רב זה עין הרע וכל התורה בדרשת
מכלל הן אתה שומע לאור אשר ידעת אשר בני ד"ץ עדים בארז : לא
ישים בך אמר בריהווי הנהגים שכמעט לא יכל אדם מהם יביה מהם
אמנם מדוי מזרים שאינם רגילים לבא רק מבעל אלהי להעניש הרשעים אמר
לא ישים בך : ונתנם בכל שארץ לפי שהמיתות המקדשות הברכות לעולם
שאלמלא המבנה והמלחמה והמיתה לא תוכן הארמה בשא מקפר הנולדים לזה
אמר ונתנם בכל שארץ באופן שההכרחיות יושלם בהם : ואלת את כל
העמים : כמו דאמרת בי לחמנו הים ורזוננו כי הים בערך אל ישראל ככלתי
מזכר אל האדם ואחר זה הנהגים יקחו רבונם והנם : לא תעבוד את אלהי
שאינם תחום עליהם יהיו לך למקש שתעבוד את אלהיהם : וגם את הצרעה
גם לרבות בדרך הטבע ישועך ה' כי למעלה דבר על התפועה כהיית כמו
שאמר וזכר תזכר וגומר : הצרעה תא ארעית לפי שהעזרת לקראת אדם
ומכה אותו כדמתרזמונין אשר קרן בדרך דארעך : לא תוכל כלתם : כמו לא
תוכל לאכל בשעריך והוא עד ענה טובה : והאכרת את שום להתיק
המטבעות ששום חקוק עליהם : אבד במקפר ז' רזון צו עמים : פקלי
אלהיהם וגומר ולקחת לך פקל לאלוה לא תחמוד פקל מאלוה ולקחת לך :
תשרפון באש שהיה אי מוחזקת היא ולא יהיו עיפום אל ישראל באין לה בטול
עולמי : כסף וזהב עליהם רזונו שלא יקח כסף וזהב לרשם עליהם ולעזבם
שלא לשרפם אבל ישרפם ע"פ אף על פי שיתנו האומות כסף וזהב בעדם או
רזונו על הנפשיים ועל הנויים : ולא תביא אל ביתך מבאן שאמור לישראל
להשקיף בית לעלום : והיית חרם כמוחוי מבאן שעלום אקורה בהנאה היא
ומשמייה : או רזה במוון אנשי עיר הנדחת שהוא חרם : חרם הוא ומיין
ליה כל המזוה רמו למו שעבור חרם כאלו עובר כל המזות : כל המזוה : כלה
מזוה אין המזוה נקראת אלא יש גומרה : ואמר בלשון יחיד כי המזנות הן מזוה
אחת ושתוף כונה אחת לכלם : וזכרת את כל הדרך רזונו אם יאמר האדם
היאך אוכל לעקוק בתורה ויש לי טורח ועול בבקשת פרנסתי לכך אמר וזכרת
וגומר שהרבה שלוחי למקום כמו שזן אותך בדרך : למיין ענתך שכל מי שאין
לו מוון לזמן מרובה רק דבר יום ביומו יקרא עינוי כמו שאמרו חכמים וזכרונם
לברכה שהקומו אוכלי ואינם טבעים : וכן אמר לנקתך כי דבר המן היה כמיין

גדול שכאשר חס השמש וכמו ולא היו כפוחים שירד למחר או פירש לנסתך
 להרגילך בעבודת השם כמו כי לא נקיתי כאלה ויהיה ויעבך וירעיבך קודם
 אכילת המן דהא כתי בתריה ואכילך את המן וכן מצינו שקודם ירדת המן
 תמיד התרעמו להמיות את כל הקהל הזה ברעב או הוא רמוז לחס עני
 שאכלו קודם המן וכמו שפירש אצל לחס עני ויאכילך את המן למען הדועך
 רמוז למה שאמרו חכמים זכרונם לברכה לא נתנה תורה אלא לאוכלי מן וכן
 בעורא הוא אומר ומך כתי להם להשכילם : אשר לא ידעון אבותיך : לל אף
 על פי שקרא אותו מן אינו המן הידוע בעולם תחלה אף היא מתנה אלהית אשר
 לא ידעון אבותיך : או לל שאף על פי שזוה לאבות שילכו מארצם לבכת רעב לא
 הגיע מעלתם להתפרנס מדגן שמים ולכן שמור מצות ה' וחי : כי לא על הלחם
 לבדו : רצונו שהטבע לבד לא יספיק אם לא יחובר אליו הרצון האלהי : ותרגום
 ירושלמי ארום לא על מנוח : כי על כל מנוח : זה קיום המצוות שיצאו מפי ה'
 ולזה הקדים כל המצוה וגומר : או רצה פפי ה' מה שיגור השם : וכן הדבר יצא
 מפי המלך : שמתך לא בלתה : אם תבכה קורת עץ בשמלה חדשה כארבעים
 שנה תבלה אף על פי שאין בה ויעה אף כי אנוס רמה : וידעת עם לבכך
 רצונו אולי בכא יקרוין עליך תקרא תגר על ה' ית' ותחשוב חו' שיעות דרכו לזה
 אמר וידעת עם לבכך תשיב אל לבכך ותזכור הדברים : שחטאת בהם ואו תדע
 שהם יקרוים על אהבה וכאשר יקור וגומר : ומלת וידעת מוסך עצמו ואחר עמו :
 כי כאשר יקור : רצונו שהאב המישר את בנו יקרוו תבך למרותו כדי שיכיר
 גמורו היה בכת המכות : ככה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שיקרם תבך
 לחרי מרותם כדי שיכירו שמרים היה סבה אל הרע שקרה להם ויקחו בזה מוסר
 ויבצעו לעבודת ה' : ארץ חטה ושעורה : כודאז היו באזי פירות אחרות ולא זכר
 רק אלו כי הם נריכים למוזן האדם ולהנהיגת הבריות לא כן שאר הפירות אשר
 יאמרם מוכן לעיפוש : אשר לא במסכנות : ומיך ליה פן תאכל ושבעת רצונו
 הארץ אינה רק להתפקות הכרחי שהמותרה חסרון עכובים לאדם להשיג
 שלמותו האחרון : או לל בזה השבח שלא תהיה רבת התבואה וחסרת המזון
 או בהכך כמו ויבגי או יונקה זאת אינה כן כי : לא תחמר כל בזה המוצרך
 לחיות האנושי : אשר אבניה ברול : תרגום ירושלמי די אבניה פריק היך פרולא
 רצונו שיכנו בתים מאבני גיית וחוק הקיימים לדורי דורות ולא כדרי הגליל הוה
 מומילאטו שכי בתי חמר ולשמים או לע' שנה געשים קברות למושבים : ואכלת
 ושבעת וברכת : וברכת הון : על הארץ וברכת הארץ : אשר נתן לך זה
 ברכת בונה ירושלים : וברכת את ה' : אף לך פסוק בכל התורה כלה שיצוה
 הקדוש ברוך הוא שבעברנו אלא זה לבדו : את ה' את לרבות פעל הכית
 במגויים אנתנו לברכו בברכת המזון : על הארץ : תחלה על הלחם שחן לנו

ואחרי

ואחרי כן על הארץ : כי יעם תהיה הכוזה שכבר לבד על הארץ הטובה אשר נתן לנו ככרא ממשמעות הפקוק הנה לא תהיה הפודא שלמה כי גם מהארץ לא יצא לחם בזולת חביבת ה' ית' : ואיך זאת המזנה תלויה בארץ כי בכל מקום ה' ית' חזק לנו הלחם : וככף וזהב גרבוני לך : רבוי העושר מוויק' לנפש כמו רבוי הדם לבוף וכמו שהקוזה רפואה לרם : כן למעט הממון בצדקה היא רפואתו : נחש שרף ועקרב : אף על פי שפעם אחת הויק' זה הנה לקבת מרים : המוציא לך מים : רצונו דאח' כמה הרבה הקדוש ברוך הוא לעשו' לך נקים : דהרי הערוד אמרו וברונו לכרכה כשמוכש ונוטף אדם : מי שמוגיע ראשונה למים הוא כינול : ולתה היות במקום הנחשים ושרכי' במדבר נמאון אשר אין מים : והקדוש ברוך הוא הוציא לך מים מחלמיש צור למען תפגע אתה ראשון במי' ומותו הערודים והנחשים : המאכילך מן במדבר : שהיה החקר מצד עצמו גם מצד המקום : בחי ועוצם יחי' כחי הנוול ועוצם ידי ההשתדלות כי עת' הצמדם ויסקימו יחד עם רעוף הבורא יתמלאת הבית אורה אך הם לבדם תליה שיכולו לפעול : ולכן אמר וזכרת את ה' אלהיך כי הוא המתן לך בח' רצונו כי הוא אדון המזל והמזל משרתו עושה רצונו : אובי' אם תאשוב שבכח נחמת מלכיי כנען תזכור יציאת מצרים שלא היה לך שום בח' ועוצם כלל ויצאת משם : כינס היה רצונו כי כמו שכיום הזה במדבר אי אפשר לומר כי בהשתדלותך עשית החיל כן לא תחשבנו להבא : גדולים ועצומים ממך : ואלולי עז-ה' לא תוכל להם אם לחוסק אם לחנוק עריהם : ולות' שמעת : מפני המרגלים : אם אוכלה : שבמהירות יעשה הכנחון כמנהגם השורף : והוא וכניעם : כנגד הכותרים שלא ישמידו אשר כשאר יראה ושלמות רוח בס' כמנהגאית כי נכנע אחאב : כי ברשעת הגוים כמו שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם כי לא שלם עון האמורי : למען הקים לא כדקדקת ולא ברשעת הגוים רק למען הקים שבועת האבות : ויתחברו שבועת האבות ורשעת הגוים כמו שאמר בברית בין הבתרים ודור רביעי ישבו הנה וגומר : עם קשה עורף : להעתיק אותם מהפחיתות אשר גדלו עליהם במוצרים : ובחורב הקצפתם : ולא חקת' על קדושת המקום וההר : והנה הזכיר פטאם אחר מותן תורה כי מעת שקבלו התורה היו יותר האוים להעבש : בעלותי ההרה : כוון שהיה הדבקות האלהי יותר בשלמות : לחם לא אכלתי : מוזן לא אכלתי כי לא על הלחם לברו דבר : ויהי מקץ מ' יום : כל הקפור הזה להורות גדול המרד כי בקוף טרמו ומלאכתו וסבבר היו הלוחות שלמות ומקודרות בידו נכל זה הסבבוך העצום דאלכ נראה הפקוק הזה מיותר שכבר אמר בעלותי ההרה וגומר ויתן ה' אלי וגומר : קום רד : איך ברוך עוד לגדולה וכבואה כלום פתתי לך גדולה אלא בשכולם : ואתכוש בשני הלוחות : רצונו שכאשר אמר לו הקדוש ברוך הוא לך רד היה ברעתו להניח הלוחות למעלה אכן למען ידעו גדול

אזמם אמר שתפס שתי הלוחות בידיו רק לתכלית כדי לשכרם לעיניהם וידעו
 מה שהביקרו לעונם : ובאולי גם מתבונן לטובת ישראל כמו שאמרו חכמי זכרוןם
 לכרכה מוטב ידונו בפנייה ולא באשת איש ולכן השליכם ברגל ולא מחסרון
 כח : ואשכרם לעינים : ולא בהר כמו שפירש כדי להדליק נפשם ומכירו גדול
 חטאם : ואתכפל : מכאן תקנו חכמים זכרונם לברכה תקיפי תפלה עמודה
 אנפילה ישיבה וקומי תפלה לעני בני יעטף ושלשתם מצינו כתפלת משה ואברהם
 עמדתו ואכפלו ואשכ בהר : על כל חטאתי להורו על קומי עומק מוקטמו לעונם
 החטא : האף בהל הדעת האף אשר קנף עליכם מתחלה : ושמע ה' אלי גם
 בפעם ההוא : כמו בפעם ראשון טרם הדתו מן ההר וזכרונם גם בפעם ההוא
 שבקש על הקלחה לגטרי כמו שמע אלי בפעם הראשון על נשיאות החטא כמו
 שפירש בפ' כי תשא : ובאשרן התאסף ה' עם היות כונתו לטובה כמו שפירש
 אצל המעשה והעד שכבר נית' הכהן לן ולורעו : ואש היה חושב תו להעשות
 כומר לעולם היה ראוי שיהיה עונשו יותר גדול מהעובדים : ואתכפל גם בעד
 אהרן : מה שלא נזכרה תפלה זאת במעשה העגל זה היה לכבוד אהרן כי לא
 רצה משה להוכיח בחייו שהורדך לתפלתו שלא יבט אבל אחרי מותו נזכר אותו :
 ואשרף אותו באש : התיכו שוה היא מרפתו : וחלק אותו לגרעיני דקיס דקיס
 בידוע לבעלי מלאכת הרפות על גדי המורה : את העגל לקחתי קודם
 התפלה כדי שלא יהא כטובל וארץ בידו : ובתבערה ובמקה : סוף אותו למיתת
 אהרן רצו אס תתכללו שאהרן בעשיית העגל גרם לכם לחלואי הנה חוקתכם
 תעור עליכם שאתם היתם החוטאים בכל המקומות בתבערה ובמקה וגומר
 ובשנ' וגומר לא היה יד אהרן עמוכם : ולזה כסכסו הפסוקים האלו בין מעשה
 העגל שהרי אלו שכ לקבון הראשון ואתכפל וגומר : ומשבתו אותם : מנהג
 המלכים כשידרו לעשות איזה חסד ומתנה לאדם אחד ולא מכלו לשלם שכלו
 אותו מכפי הפנאי והכלמה והוא מבלתי יבולת וגו' ומשבתו : ובהיתם עמדכרה
 במקום אשר לא יעבור שם אדם : למען בליאניע מה היה לפס : ובכפלך : ולא
 כמו הלוחות הראשונות שהיה כפולם ובתבתם על ידי האת' ואילו לא היה רק
 כתיבתם לבר והוא שאמר לך כלו מאחה שמכרת אותם הפסוק גם כן בפתולס
 או אמר לך להורות בי בעבורו כתמו לא בנדקתם : ועשית ארון עץ : הנה היה
 לעינה שאחכ הישעו הלוחות בארון שעשה בכלל : ושמתם בארון כדי שלא
 יהיו מזויות בידך לשברם : ואעש ארון : לל שלא יקרה מצות השם בי ה' את'
 דבר אליו בועץ והוא עשה בארון : ויהי ביה שעלי יבאו מתכלית העמנים אל
 ראשית והפועל' בהפך : ומבאר' בני יעקב : מסבה ה' כמו זומתמה כמו
 שזכרנו באלה מסעי : שם מת אהרן בכבודו כפוק אשה שלא בזמנו להודיע
 כי אהרן קדוש ה' לא מת בעין העגל שהר' מת' ז' שם אלו אנשיך לשפירת

הלוחות

צ"ד

הלוחות לומר שקשה מיתתן של נדייקי לפני הקדוש ברוך הוא כשכירות הלוחות:
 יטבתה • להיות ארץ טובה והעד ארץ נחלי מים • בעת ההיא הדיל • לפי
 שלא טענו בעגל • ה' הוא נחלתו • ולכן לא נחלו בארץ לא לשאלתו אותם חו •
 ושמע ה' אליו • שעבר על פניו וקרא ה' ה' • ועתה ישראל • דרך מלכים אחרי
 שמדיני ועם מרדו בהם להוקיף עליהם גזרות וחקים והקדוש ברוך הוא לא עשה
 לך כן כי אחרי שהפגנת לחטא בעגל מהו הדבר אשר שאל מעמך בעבור זה כי
 אם ליראה והוא הסמה מכלי לחטא עוד כנגדו וכל זה לטוב לך • ומה שדייק
 ועתה רצונו עתה שקבלת התורה ואכלת המן ומוכן אתה לקבל כל ההשכלות
 מה ה' אליך דרש מעמך ודאי מלתא זוטרת וכן אמר גם כן מעמך כי בזולת
 אלו ההכנות או שהאלתיו לעם אחר ודאי היה דבר גדול • או אמר ועתה
 וואחרי ששכו כמו דאמרת ויתאכלו העם כי כן מלת עתה רמו לבעלי תשובה •
 או הוא באדם האומר לחברו אחר שעברו עליך כל הדברים שהוכחתך מה ה'
 שאל וגומר • ומה ה' אלקיך • אף על פי שהשאלה בעצמה היא גדולה כיראה
 ואהבה ושמירת המצוות אך אחרי שתכליתו לטוב לך דבר קל הוא • וחכמים
 זכרום לברכה אמרו איך מה אלא מאה שכן מה באותיות א"ת ל"ט עולה מאה •
 וכן כפקוד לטאותיות ובתוספת ח' כמה יהיו מאה כבוד מאה ברכות ואם שאל
 מלא הם ק' מכלן רמו מן התורה לק' ברכות • ובכתיבים נאם הגבר הוקם על
 שכל דוד תקנם כמו שאמרו חכמים זכרום לברכה שהיו מתי ק' בכל יום וכולו •
 ובכתובים הנה בל' יברך גבר • שאל • איך הבחירה בדרך דל'כ היאך ישאל
 ה' דבר שאינו ברשות • מעמך • תחת מעמך ותחת היום טעמים מפסקים
 ולטוב לך עליך מובדל להורות שהכל שם אליו • כי אם ליראה • דאלו כל שאר
 דבריו הם בגדר • כמו שאמרו חכמים זכרום לברכה שהמלאך הממונה על
 הדיוקן מכריז וכולו • והו גם כן כוכת הכביא כשאמר אל יתהלל וגומר כי אם
 בואת וגומר כי ההטבל וירוע אותנו ית' הוא בכמירת האדם אבל הגבורה
 והחכמה והעושה הם בגורת אלקי ובחכמו והו שאמר כי באלה חפצת ששבו
 לגבורה וחכמה ועושה רצונו שאם הם בחכין וגורת האל מדוע א"כ יתהלל כם
 המתהלל זה הפטט כפתוה ופרח • ללכ' בכל דרכיו • כל העיניו המוכרי כפטוק
 הם מדרגת מדרגות כל אחת מביאה לחכרת ובמאמר ה' פתח בן יאיר והיות
 מביאה ליד קדושה וכולו וכל התכלית לטוב לך • לשמר את מצותיו ולא לחור
 ולשמר ביו לפי שאינו דבר בוסף אך הו' ללכ' לכל הפרטים שזכרה • הן לה' אליך •
 רצונו אם הכל שלו מה לו אלנו מיתר כל שאר האמות ליה נתן העם כי
 אבותיך התקילו הקדוש • לכן בחר בורעם אחריהם אף על פי שאינם כמותם •
 ויבחר בורעם • דא דוד מלכא דאיהו רגלא רביע' דרתיבא קדישא • בורעם
 אחרוכם בכס • הוקיף בכס למעט עשו ושמעאל הנכללי בורעם • השמים

ושמי השמים : בהתחבר שמים לשמי שמים דכונן על גלגלי ארבעת יקרות לא כן
 שמים לבד : חלקי האלהים : אלהי המלאכים וארזני הארזים ארץ לכל זכא
 השמים אשר להם ממשלה בשפלים : אשר לא יאשא פנים : לתפילתי במעשה
 העגל וגם לא יקח שחד כמו שלקח ג' אלפי איש תמורת כל העם : אורזנו
 אשר לא יא' פנים לוותר העונש בכלל : ולא יקח שחד לוותר עונש עברה
 בעד מזה אלל ותן סכר מזה ועונש עברה : ואבלקוס תרגם דלית קדמוהי
 חסידי אפי' : ורזנו לתאר הכוראית בתואר שלילי : כי לא יתואר האלהות
 חלילה ביבולת לעשות עול כמו דאמרת אל אמונה ואין עול : וכפי פשוטו של
 שא פנים לגדולי ארץ בעשות' עול לקטנים ולא יקח שחד מעשיריהם כריבם עם
 על כי הוא עושה משפט גר יתו וגומר : וכו' תדבק הדבקות האלהי יהיה
 באמצעות התורה והיא לא תושג אלל על ידי המלמדים ולכן דרשו חכמי זכרונם
 לברכה את לרבות תל' : וכשמו תשבע : בתנאים ששם הכביא וכשבעת חי ה'
 באמת ובמשפט ובדקה : כי השבע לדבר אמת הוא הלול ושכח לשבע
 כמנהג לקרובי מלכות שנשבעים בחיי המלך : וכמו שאמר יוסף חי פרעה ויהי
 על דבר המשפט כל' שבעת ה' תהיה בין שניה והג' בכל מה שיוצא מעשי ה'
 ונפלאותיו אשר עשה עם השבע כמו חי ה' אשר פדה אותי מכל צרה' וכן חיה'
 אשר העלה וגו' והוא באמת במשפט ובדק' או אמר ובשמו תשבע כל עת שתראה
 לשבע נגד יצרך הרע כמו שעש' בעו : הוא ה' אלהיך : וקמין ליה בע' נפשויתא
 בפסיקתה שהקדוש ברוך הוא השלים מנין השבעים שלא היו במנין רק שט הוא
 שאמר אנכי ארד עמך מצרימה ולכן קמך לע' כפש הוא אלקיך : וכן בעלות
 בתיב כשם מאות אלף שחאר א' ל' רבוא והקדוש ברוך הוא ית' השלים המנין
 לקיים ואנכי אעלך גם עלה : והוא תהלתך : שתתן כל התהלות אליו : אשר
 ראו עיניך : והמוחשות אינם צריכים ראי' : בשבעים נפש : והו מהנפלאות
 העצומות כי במצרים דימו להכריתם בעבודת פרך ובהריגת זכריהם עם כל
 אלה בזמן רד' וסכה מן ע' נפש כהיה עם ענוס גדול ורב : ושמת משמתו
 שתשומר מה שהוא שומר כי הוא שומר גרים דלים ואביונים אף אתה תעשה כן :
 כל הימים ימי העולם : וכל להורות שהתורה נצחית : ידו החזקה וחרונו
 ה' הנטויה : רמו שבשמו הוא כלחם כמו דאמרת ה' איש מלחמה ה' שמו : עד
 היום הוא : שלא קמו עוד בנייהם תחתם להיות כמותם : ואשר עשה לדתן
 מה שלא הזכיר בתוכחתו דבר מי מריבה ודבר קרח באולי חטא מי מריב' עדיין
 היה נעלם מהם : וקרח לפי שהיה גדול המעלה אלל ישראל אולי יהיה קבה שטון
 מתוכחתו או נתייט להזכירו מפני שהיו בני אחים : בני אליאב בן ראובן :
 שוכדי יחסם כדי להטעים הדבר להרחיק ענמו מן החשד כי אללו כחלקו עליו על

לא דבר שהרי היו משכב אחר : אשר ה' אלהיך דרש אותה • כי איז כמו הלכ
הכותן חיות לשאר האיברים כן כל הארצות שותות מתמזית איז • או רצה
להעירם בזה כי לאלה תמיד יהיו עוכינם תלויות לשמים • או כונתו אף על פי
שאמרתי כי למטר השמים תתה מים אל תדאג שיחקר לך כי ה' דרש אתה
בהשגחה פרטית : מרשית השנה עד אחרית השנה • לא כבעל הבית המתגלגל
עם האדמה עם ראשון כותן בשר ודגים ואחרי כן הולך ופוחת אבל ה' ית' אינו
כן כי יום האחרון טוב כמו הראשון • או אמר מרשית השנה שהגשמים טבעיים
עד אחרית השנה שאינם טבעיים כלם הם בהשגח' פרטית מאת ה' ית' ומרשית
הקר כתיב הם אותיות מתשרי שאז העולם נדון • או כתיב חקר להורות שבזמן
הגלות אין להקדוש ברוך הוא השגחה פרטית על איז כעת ישובה • אבל לזמן
הגאולה כתיב ראשון לזמן הנה הנס ולירושלם וגומר ראשון מלא : לאהבה את
ה' • לפי רשי יהיה כמו לאהבת ה' : בעתו פירש רשי בלילי שבתות • וכמו
תענית הוקיפו ובלילי רבעיות • והטעם שבאלו שתי הלילות שולטים שני כוכבים
רעים שתי בלילי שבתות ומאדים בלילי רבעיות והאנשים לא יצאו מבתיהם
כדי שלא ינקו : בעתו בגי' בלילות • יורה ומלקוט • ירה במרחשון ומלקוט בניסן
ונקרא יורה שמורה על טה טובה • ואספת דבך לפי שאמר והגית בו יומם
ולילה יכול כמשמעו תלמוד לומר ואספת דבך : ואכלת ושבעת • שב לרגל
תירוש וינהר זהו על דרך ואף לאמתך תעשה כן שאינו שב על הרציעה רק על
ההענקה • או רצונו על ולדות הצאן ואף על פי שאין ראיה לדבר זכה לדבר
שאמר ורצונו במוס ציון ונהרו אל טוב ה' על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל
בני צאן ובקר : אלהים אחרים • לשון רשי בכמה מקומות שהם אחרים של
לעובדיהם רצונו שאם עושה אותם של זהב ונצרף ממנו שוכרו ועושהו
בקף וכן מכסף לנחשת : וכתתי מטר • משה ידבר במצות האל : ואברתם
מהרה • קשה הגלות שהוא שקול כנגד הכל : מוזות • אותיות זו מות כי מי
מנהר במצוה זו זו מות מביתו והעד ועבר ה' לנגף וגומר על המטקוף ועל שתי
המוזות : לתת להם • לכם אין כתיב כאן מכאן לתחתית המיתים מן ההנה :
כימי שמים • שהם לעד ולדור דורים • לאבותיכם כימי שמים על הארץ • כי כן
מנות האבות עולים תלך כימי שמים לארץ • בכבות מהם ג' שכן בג' שנים הפיר
אברהם את בוראו : שמור תשמרון • אם שמור את התורה תשמרון מכל אדם
ומיך : כל מקום אשר תדרוך • מכאן יצא לחכמים וברונם לברכה מחלוקת על
קוריא שהיתה כבוס יחיד שכבסה דוד המלך עלה אם הוא מאינפחד ומוראכם
הם ב' מיני יראה • פחד מזה עונש יבלתם המפורנס אשר עליו נא' שמעו
עמים ירגזו • והמורה מזד' ההשגחה האלהית הנכרת בהם כמו דאמרת

ויראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך וירצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל כי כמו שיש בזה יתרון לאדם על הכלתי מדברים כמו דאמרת ומוראכס ומתכס כן האומה הישראלית בערך הכנענים עובדי לוס :

בעזרת הנותן ליראיו רב עקב : חיימתי פרשת והיה עקב

ראה אנכי - המפיל גורלות לחברו מכבה הגורלות והחלקים בדי שלם ועל חברו היפה אבל אתה רואה הגורלות וזהו שאמר גם כן לפניכם והחלקים הם ברכה וקללה ואמר ובחרת בחיים זהו שאמר דהעה אתה תמוך גורלי ולכל אחד ואחד ידבר והוא כמו לבי ראה וחקר בפסוק דרך ברכה וקללה את הברכה שם לקללה ב' שומרים ברכה מימין וברכה משמאל את הברכה לפי שאל להיות ב' הפכים בנושא אחד שכ לבאר היאך יתן לפנייהם קללה וברכה וזה לבטת שהברכה והקללה יהיו מזה המוקבלים ויקרה לדבריו אלו כמו שיקרה למוון הטוב כמו הכשר והיין כי כאשר יקחהו אדם בריא יזון ויתחוק בו וכאשר יקחו אדם חולה מבעלי הגד ימית אותו לא בבחינת טובע המוון הפועל כי אם בבחינת מוג אדם המקולחל המקבל אותו ומה שאמר בברכה אשר ובקללה אם הזנו דודאי תשמעון כי כל ישראל בחוקת בשמים יאס כן בא לזהירות שהברכה תהיה ודאית והקללה הפס וכוונתו שהשמיעה היא הברכה וזה כי אין דרך לבא אל הברכה גם כי ימנעו או ישמאלו דרך יאחת והוא לשמוע מצות ה' אמנם דרכי הקללה הם מדויבים ואם לא תשמעו וגומר וקרתם מן הדרך וגומר ללכת אחרי וגומר והקללה תרגום ירושלמי וחילופיהו אי לא תשמעון : מצות ה' אלהיכם רזנו שאם יקור מאחת מהמצוות מהתור יהיה קבה שיעבדו או עבוס בו זה יהיה קבה שיקלו במצוות ייעבדו על החמורות אחרי יעברו על הקלות מאחרי האדם יתיר הרצוע' באשר המצוות הם כמו הגורגניות שמתפן אחת ימשכו במה אחריה ולזה אמר גם כן וקרתם מן הדרך כי לשון הקרה מן הדרך אינו נופל רק על הקרת הדבר מוכל הדבר כמו ותט האתון מן הדרך ולכן אמרו וברכס לברכה כל המודה בעבוס ככופר בכל התורה כולה וכן למדו מוכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה : והיה בי יביאך תכף אחר כניסת לארץ ולא אחר ירושת הארץ ולזה לא אמר וירשתם אותם וישבתם בה : ונתת את הברכה ינה כי הפעולה הראשונה שיעשו בארץ יורה על הבחירה שיעשה בפומבי בפועל מאונס במוהו כי מימינס כרבת ה' ומשמאלס להפך ועליהם לבחור בימין ואמר אנתת כמו ונתן אותם על ראש האעיר כי עד הנה דבר מהברכה בכח ועתה ידבר מהברכה בפועל בפה

ונכדור

ונדבור ולא כן דעת אונקלוס ורש"י: הלא' המה' בעבר' הירדן' . סת' אהרן' טעמ'
 עתה הענין הראה' להם הדרך וכטמת אהרן נסתלק והיכרח לתת להם סימני
 הדרך . מול הגבל' . מה שפירשתי רחוק מן הגבל' מוכרח מן אלל' אלנוי מורה
 דמול בכל מקום מורה על רחוק גם על קרוב ומדפי' אלל' אלנוי מורה המורה רק
 על הקרוב אם כן הכרח דמול' גש' לומר רחוק דאלל' תרתי' למה לי' . או אין
 מעוט אחר מעוט אלל' לרבות: וירשת' אות' וישבתם בה ושמרתם . רצונו
 הברכה והקללה תקיימו תכף אחר העברת הירדן אבל בשתשנו ותשבנו בה . או
 תקיימו כל המצוות: אשר אתם חיים . כלו' הוזהרו במצוות אלהם תרצו החיים
 האמתיים: על האדמה אשר תאבדון: מצוה לעקור גילום מאוי' אלל' בחל' אין
 אנו מצווים לרדוף אחריה: את אלהיהם על ההרים . ולא ההרים אלהיהם:
 אשר תאבדון . כי לאולי יחשבו להיותם בניעים באים לקחת אותם לבית תפלה
 ועבודת ה' לכן הודיעם כי המקום רע ושואל ולא יבחר בו ה': את כל המקומות
 מן כל המקומות אכן כאלתי את העיר: תשרפון באש . ולהלן הוא אומר תגדעון'
 להלן בשעברו ואחרי כן נטעו מדע מה שמוקיף . וכאן נכטעו ואחרי כן עברו'
 ונרדף עיני כי אולי הסכרא כותנת בהסך: כי אם אלל' המקום . מה שהעלים
 הכתוב המקום הרצוי והוא הר המורה אלם גילה אותנו היו השבטים מריבים זה
 עם זה כי כל אחד ירצהו בחלקו . וכוה' הכרעל הקדוש ברוך הוא עבודתו
 מעבודת עובדי לוים בג' דברים . הא' שעבודת' בכל המקומות ועבודתו ית' לא
 תתכן כי אם במקום אחד' הב' במיני העבודות והו' שאמר אחרי כן והכאתם
 שמה עוליתכם וגומר ולא כתועבת עליכם השורפים במיהם ובנותיהם באש .
 הב' שמתתם בכל וגומר שהכונה להורות על כל הטובה . ולשמח העניים
 והאומללים עמו . לא כן יבנו בעלי עבודת לוים כי עם לזכות בטן ולעשות
 פימה עלי ככל: מכל שבטיכם . שמקום בה קנהו כלל השבטים שכן קנה דוד
 בורן הארונה בג' בסף כמו שאמר בשמואל ובלה' הוא אומר בשש' מאות בסף
 אלל' שלקח חמשים בסף מכל שבט: לשום שמום . היא ברבת בהנים כמו
 דאמרת ושמו את שמי כי כן גם המבורח לא היה זוכר רק בכי' המקדש ועל ידי
 הבהנים: לשכנו תדרשו . מקום שכנו תדרשו מן הכניא ולא תבחרו המקום
 העולה על רוחכם . או אמר לשכנו תדרשו אלל' יהיה המקום הרצוי כראשונה
 במקום קבוע פעם כזכב פעם בגבעון פעם בשילה: וכאת שמה . ג' רגלים
 בשנה: וזכיהם . שלמי יחיד ושלמי צבור: תרומת ידכם . שהתחמה לא נתנה
 בו התורה שיעור דהיי חטה אחת ביטרת כל הכרי לכך אמר תרומת ידכם שהיא
 כאשר תרים ידו' בכל משלח ידכם . בכל מה שתוכלו לשלוח ידכם לעשות
 ממונו שלמי שמה תשמחו עם . או רצה במשלחת יד על הנדבה אשר יתן
 מנדבת לבו הוהיר עליה שתהיה בשמחה ובלב טוב ולא יצר עיניו בתתו . לא

תעשין

תעשון ככל אשר אכחנו עושים פה • רצונו כי מי שלא יראה לאכל בשר אינו
 מחויב להקריב ולא להביא בכורות ולא מעשר בהמה ולא מעשר שני כי יוסף
 לאכלם בכל מקום במדבר שירצה • אך אחרי המנוחה והנחלה לא תעשון כן אבל
 יבואו בחובה למקום ידוע ומיוחד • אל המנוחה ואל הנחלה • אל המנוחה אלו
 ימו דוד דכתיב ביה ויל' הנח לו מכל אויביו • ואל הנחלה זו היא נחלת אבי • או
 אל הנחלה זו היא ירושלים כפרט כמו דאמרת ונחלתו לא יעזב ולעיל מניה
 בתיב כי בחרה בזיון • בן תעלה עולתיך שמוא תאמר מאחרי היות העולה
 כליל ליי' אעלנו בכל מקום כי מלא כל הארץ כבודו לכן בא עליו האוהרה • ככל
 מקום אשר תראה • הראיה הזאת שכליית ולא חושית כמו זה' לא ראה כלו'
 טיעלה על דעתך שמקום זה ראוי לקרבו להקרבה • ואכלת בשר • אבל לא
 החלב שפולגי המוקדשין צריך לשחוט אות' ואמר ואכלת ולא לתתו לכלבים •
 על הארץ תשפכנו • ולא טעון כקוי בדם צבי ואיל • כמו שהמים אינם
 ראויים להזיח כך הדם אינו ראוי להזנתך • לפניה • בירושלם כי בעזרה לא
 נאכל רק חטאת אשם ומנוחה • כי ירחיבה • רצונו שלא תהיו כלכם יושבים
 סביב למשכן באשר אתם עושים היום במדבר יותר לכם בשר חולין • וההרחבה
 רצה לומר בהרחבת ידים ועושר וירחיב לך הגבולות בשדות וכרמים • וכך אמרו
 חכמים וזכרונם לברכה מי שיש לו מאה מנה שופתים לו קדרה ככל יום • וזבחת
 מוקום טוב מתהו מבאן לשמיטה וזמן הנזאר דרך המנוחה • ולא כל
 בקרך למדה תורה דרך ארץ שאין ראוי לחדש שואכל כל אשר לו רק ישר
 הנואה לפי עשרו וקנייניו • דק חוק לבלתי אכול את הדם • וילמד שהיו
 שטופים אחריו להרגלם ממונו במזרים כי שם היו זוכתי לשעירים כמו שאמר
 יזכחו לשדים לא אלה שהיה מהגם שמקבצים הדם לשדים ואוכלים עליו כאלו
 הם קוראים לשדים לאכל עמהם וכבר האריך בזה הרב המורה אך אין זה עקר
 טעם המזבח כי בפסוק יפהש הטעם כי הדם הוא בכפש וכמו שפירשתי בפ'
 אחרי מות • כי ליה אמר חוק כי אינו נצוה הכובש את יצרו יובא האזהרה כפולה
 בפאן אל הקורבנות בדי' שלא יחשבו שאינם מזהרים רק על דם הקרבן המיתן
 על המזבח • כי הדם הוא הנפש • על דרך לא תחבול ריחים ורכב כי כפש הוא
 חובל • כי אין רצונו שכפש הוא חובל בעת יחבול ריחים ורכב אבל הוא כמו
 שפי' אונקלוס ארו בהון יתעבד בן רנה בכפש במקום הזה כי אין רצונו שהדם
 עצמו הוא הכפש • חלילה שהתורה לא תקנה אותנו דעת כזה אבל רצונו
 שהמוזן אשר ממונו יזון כל' ב'ח תמורת מה' שניתך הוא הדם • ואסרו לאעין לא
 כקה תכונות בהמיות כי מוג הדם לרוב דקותיטה וזאתו אל מוג הבקמות •
 לא תאכל הנפש עם הבשר • חכמים וזכרונם לברכה דרשוהו לאפר יזון החי
 ורנוס • כי כמו שהנפש והגנולה אינה חודרת בק' הארץ זון החי לא יאוב אלו

עור וכו' וכו' מד' וכו' האופן אהר' : : : : :
 והאלו ולזה אמר על האהרן ולא אמר בארץ כי פנים • מבלי לבזק לעיני שכינתו
 בו המכשפים אך ידומה לו כאלו שופך מים : : למען יטב לך • מואחז שאלם כפה
 אדם יגרו ולא עשה עבירה כותני לו שכר כאלו עשה מצוה : : תשא וזאת שמה
 מלמד שחייב בטובל הבאתן עד שיביאם לבית הכחירה : : הכשר והדס • ולא
 הגידים והטלפים והקרבים ולזאת הקבה היו מקריים את גיד הנטה כי אין דרכו
 שיהיה מחובר לפשה : : הטוב והישר והזו ריבא דבר מצוה : : ען תקטש אחריהם
 במוקש אשר נוקטו בהם : : לא תעשה כן לה' • לעבדו כעבודת הלוים אפילו
 שהם היו מבדלי אלהות' בכך הודיעם שהם עבודות מתועבות : : כי כל תועבת
 ה' • אין הם אפילו פני הראות שמעשהם נכונים אדרבא כלם תועבות וגם לא
 הרגל טבעי באשר גם את בנייהם ואת כמותיהם וגומר : : מקררך פביא • לפי
 שאין כביא אלא מישאל שכן שאל מרעה ונפלינו אני ועמך • ורזון הפקוק נביא
 על כי דרכו אך לא על פי האמת : : אות • כגור מלסוף אתא סימן על דבר
 העתיד להיות בדמיונו : : מופת • כמו ונתתי מופתים בשמים ובארץ והוא שיעשה
 דבר מחדש בשמי טבעו של עולם : : והרמזן האהרן בפי שתי המלות קחמו משה
 והכונה שגיר העתירות באולי עד חכמת הכוכבי' או הכשוף • והנחש לא לשנות
 הטבע כי ה' ית' לא יחזיק ביד מרעים • ועל הרוב אות ומופת ילכו נמדים :
 אשר לא ידעתם • יטעון לומר שיש בהם ממש מאחרי לא ידעתם • כי עבודת
 לוים שבארץ כבר ידעתם ומוכרח אני שלא תכשל אחריהם • או אמר אשר לא
 ידעת • כי האמונה תושלם אם מצד הקבלה אם מצד החכמה והקבלה היא
 מאבות אב אשה לא ידעת לל הקבל' ומאבותיך והוא מאמר הנביא ובה האזהרה
 עליו בכמ' מקומות כי טבע האדם תמיד נוטה לראות ולדעת מה שלא ראה ולא
 ידע : : ובה האות • כי יכול להיות שהנביא הוא היה יודע הדברים העתידים
 על ידי קסם או נחש כמו שפירשתני : : לא תשמע • אף כשיזוה בשם ה' לא
 כשיזוה בשם לוים ואמר לא תשמע כי אפילו שמייעת האין אקור' כי שאל תאמר
 אשמע דבריו ואלאמין מה שארצה : : כי מנקה • ואת' למה לא בטל ה' ית' דבריו
 כדי להביאו לפי שמנקה אתכם : : או פירשו מרגיל אתכם כמו כי לא נקייתו
 כאלה : : לדעת הישכם אהביכם • פירש שכל העולם ירעו על ידי אופן זה הישכם
 אהבי' וגומר והוא כמו לדעת כי אני ה' מקדשכם רצונו שיתפרסם וידעו הכל
 אחרי ה' אלהיכם תלכו • שאל תאמר מאחרי שהנביא כותן לי אותות ומופתים
 מודע לא אשמע בקולו לכן אמר אחרי גו' אין לך ללך אלא אחרי ה' ית' אשמעת
 כצונו כהר קיני אככי ה' אלקידך ולא יהיה לך וכשיבא הנביא ענה לכחיל בשולתו •
 אככי ולא יהיה לך מפי הגבור' שמעוכם ואין לך רשות לבטלם • או רצונו בכלל
 שלא לדרוש ממנו כל בעלם • ועתיד רצוני מאכביא שקר וכי' כי מושעה בחינות

אמר לשמוע אל הנביא ההוא. הא' מצד צווי האלה וזה אחרי ה' וגומר. הכ' שוכני היראה של יקצוף ה' עליהם וזהו ואתו תירא. ה' מפאת המצוות שהם שלמות בעצמם ועליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע. וזהו ואת מצותיו תשמרו. הד' שהקדוש ברוך הוא אמר הדבר בפיו ובקולו כמו שאזכר אכזי וכולו וכמו שפירשתי וזהו ובקולו תשמעו. ה' מפאת העבודה שנתחייבנו לעבוד ה' ולא כולל לעבוד אלהים אחרים וכמו שאמר יהושע. ואת מי תעבדו וגומר וזהו ואתו תעבדו. הו' מפאת השכר הנפשי וזהו וכו' תדבקון שהוא השכר אחרי המות. כי דבר טרה להפיר אותך מעבודת ה' ית' כדאיתך. מלת הקתה נופלת על הדברים שיש בהם פני הראות. כן אמר שאלו שאין לו חלק ונחלה עמו בירושה ואין צריך לומר בן אב שמוטל עמו בירושה שנתן לנענה רעה כדי לחייבו מיתה לירש. ורצונו כי מוקף על הראות פני הרע לטוב יהיה בדבר הכרעה טבעית כי מצד הטבע וכל האדם נקל להיות קר לשמעית קרובו. בנך או בתך. אף על פי שאין מדרך העולם להתפתות אחריהם לפעמים יקרה זה בהיות הבני בחזקת בעלי שכל אצל אבותם. רעך אשר כנסתך חכמים וזכרונם לברכה אמרו כי זהו האב. בכתב לאמר מלמד שמעמינים לו עדים כדי שיוכלו להעיד. כלכה ונעבד. אלו הם דברי המוקית והמפתה ואשר לא ידעת דברי התורה. ולא אמר אשר לא ידעתם כי הכניו שב אל העבודה אכל העולם נודע לך כי הוא מאלהי העמים וגומר. לא תאבה לך. כמו לא אבה יבמי ורנן הפסוק בלב. ולא תשמע אליו. תרגם אונקלוס. ולא תקבל מיניה והיא רק ההודאה לדבריו אף על פי שלא תעשהו בפועל. והנה גם השמיעה באין אקור כמו שפירש. נתן לך לשבת. יצא ירושלים שלא ניתנ' לשבת לבית דירה רק ישראל היו עולים עם לרגל. יצאו אנשים. ולא גשים וקטנים כי לא יתפעלו אנשי העיר כלה מדברי נשים וקטנים מה שאין כן בהסתת היחיד שפרט אשת חוקך. בליעל. מלה מורכבת בליעל כלומר שהדבר הרע מאנשי אלט בליעל על לבך. או הוא בליעל מלכות שמים. יטבי עירם. מי שמעמוד בעיה שלושים יום נקרא יטבי עירם. ודרשת וחקרת. שכל דבר שמציאותו רחוק אין ראוי שיאמינוהו השופטי. כנקל אלא. אחר הדרישה והחקירה ואין להאמין כנקל טעיר אחת כלה יבכימו בעבירה חמורה כעלום ואם מצינו גם כן דרשה וחקירה בדיני ממונות הטעם להיות כל אדם להט' אחר הממוק. ולכך צריך להיות מתון בדין. ואת כל אשר בה. הם הנשים הנגררים אחר האנשים אכל הטף זכרים ונקבות בלתי נשואות אין ממינת אותם והכי איתא בתוספתא דקנהדרין דהלכה בר' עק יבא מחברו דאלה עמי הצאן מה עשו. ואת כל שללה. ולא שלל שמים שאם היה בתוכה הקדש ומעשר טני וכתבי הקדש לא היו נשרפי. כל שללה. לרבות הגדיקים שבה אכל גופי הגדיקים ונשותיהם נזולו. בלי ל' כמו

קרפן העולה שהיא כולה בן יהיה ריק ניחח לכניו ית : לא תכנה : אבל
 עשויים אותה שדות גנות כרמים אפרדסים : ונתן לך רחמים : במקום חרמים
 שהתורה מחנכים את הפכו לו לרחמי וכן בהפך הנכשל בהם יהפך החרם לרחם
 וכנתן כנחח אכריני : או הנזנו להורות כי האכזריות לרשעים רחמים :
 והרבך כאשר נשבע : אמר זה לנחמם שלא יאמרו היאך אהרוג עיר
 שלמה ומצא העם כלה : לכן מבטרים הכתוב שבכות זה הקבירחם אותם :
 בניס אתם לה : נמכה פרש : ולעיר הנדחת לומר שאכור להתאבל על הרובי
 עיר הנדחת : או עשם הקמיות לבי שכן היא מנהג עולם כמו האמרת ויתגודדו
 בחרבות במשפטם : ובאה הפהת הזאת לנחמם על מיתיהם באומרו דרך משל
 אם מית אביך עדיין אביך שבשמים קיים : ונקראו ישראל בני' להקדוש ברוך הוא
 לחממה בחינות : ה' שהאב פועל הבן ולכן נקראו בניס מלשון בנין בן הקדוש
 ברוך הוא בהזניחם ממזרים פעל אותם בבנין שלם וכמו דאמרת הלא הוא אביך
 קנך : ה' כמו שהאב נותן הורה בולד כדעת השבעיים בן נתן ה' ית' זורת
 ושלמות בנותן תורה : ה' האב מל' בנו וולמדו תורה בן עשה ה' עמנו : ה'
 שהאב מוכה לבנו וכפוי בן עשה עמונו פיורשת או יעה : ה' מלך הכבוד והמורא
 שהישוו האב והאל' ית' : ובמדרש הזהר על פסוק זה משל לבן מלך ששלחו המלך
 לכפר אחר לגדלו ליומים שלח המלך בעבורו להמליכו כשהלך התחילו כל בני
 הכפר לככות ולהצטער על פרידתו : היה שם פקח אחד אמר להם שוטים למה
 אתם בוכים כי הוא הולך למנוח : ואתם בוכים והנמשל מבואר שאמר בניס אתם
 בבחינת הנפש ולכן לא תתגודדו בני הנפש : לא תמות : ול' אלהיכם : הלימד
 מורה על הקנין ולא על הפניות : כי עם קדוש : וה' ית' אונר נפשו ברוך
 החיים ושלו הוא לוקח ואין להצטער ממה שיעשה הארון לקמיו : לא תתגודדו
 תרגו יחולמי חבורן חבורן יהיא כונת רז' : לא תאכל כל תועב' נמכה פראת
 זו לבניס אתם כי ראוי הוא שכן מלך יהיה כבדל במאכליו מהכפריים : זאת
 הבהמה : רזונו במכרתת פקס ומעלה גרה בהמצא לה ב' הקימוי אותה
 תאכלו : והראה : ד' שמות נקראו לו דאה ראה חיה דיה : בת היענה ה'
 ליענה ענמה אלא נקט בת היענה מפני שאין ראוי לאכילה רק כשהיא
 קטנה : עם קדוש את' לא תבשל : רזונו כי מאכל בשר בחלב אינו נאמא מצד
 עצמו רק להיותו עם קדוש והדבר עושה רשע כנפש : בחלב אמו : נמחך לה
 שנה שנה רמו למה שאמרו חכמים זכרונס לברכה שמיכתת חבירו לא תנשא אלא
 עד קוף שני שנים שיהיה הולד בחלב אמו שנה שנה ב' פעמים : את כל' לרבות
 בחורה : שנה שנה : ב' שנים שכן בשנה השלישית קייבי מעשה עני' : וחכמים
 זכרונס לברכה למה מוכאן שאין מעשרין מן החדש על הישן וכן בהפך : גם אמר
 שנה שנה כלומר אם לא תעשה בהונן לא יהיה לך אלא מה שיוצא מן השדה בשנ'

העבר רצוני שבמנה הולאת לא יהיו לך פירות רק כמו שעשית בשל שעברה על
 ואיש אשר יתן את קדשע וגומר * וכן מה שאמר חכמים זכרונם לברכה עשר
 ותעשר עשר בשביל שתתעשר * דייקו הפי' מן כל מעשר * ורצוני עשר דרך משל
 אם השנה הולאת יהיו לך ק' כורי תן' למעשר * ואז לשנה הבאה תעשר את כל
 מעשר תבואתך * רצוני כי ז' כורים יהי' המעשר שהארץ תוציא תתן כורים *
 תירושך ונהריך * וית' וענבי' אינם חיבי' במעשר מן התורה עד שיעשו תירש
 ונצהר * למען תלמד * תהיה רגיל מלשון עגלה גלמוד * או הוא כמשטו פי
 בעלותך לאכל מעשר שני ברגל בירושלים ותראה כהני' בעבודת' לויים בשירם
 וישראל במעמדן ובהדרגי גדולה יושבי' ודנים ומורי' הוראה ודאי יבנם מורא השם
 בלבבך * כי באכילה לברכה לא תלמוד לירא' את ה' * כי ירבה מוך הדרך *
 כתן כ' קבות לפדיון רפוי הדרך ורבו התבואה * וכיאר רבוי הדרך כי ירחק מוך
 המקום * ולקבה השנית אמר כי לא תוכל שאתו מפני שברכו ה' ברבוי תבואות
 לזה יאמר כשיקרה אחד מאלו יבדס בכסף * וזרת הכסף בידך * ב' במקות
 הך ואידך וזרת אותם בכסף דיינו דתנן המפקיד מעות לחברו ונרדן והפסילן
 לאחור חייב ראש' קרא וזרת הכסף בידך חף על פי שזרת אותם יהיו בידך *
 וזנת בכסף * בכסף ולא בזהב שהזהוב בהחליפו צריך להפקיד דינר לזהוב *
 זכבר נתבאר שזה הפדיון יהיה בתוספת חמשיית * מקץ * כמו בקן וכן ברוב
 אחד מוקנה של' בסופו וחכמים זכרונם לברכה אמרו שמוסיפין מחול על הקדש
 כי השמטה היתה נהגת עד חג הבוכות של שנה שמינית * תעשה שמטה * שנת
 שולב לבק' אשר אנחנו בו שנה ראשון' לשמטה לדעת רש"י * וזה דבר השמטה *
 צריך שיאמר לו משמט אני אמר לו חף על פי כן יקבל ממנו דכתי' דבר ולא דברי *
 שמטו כל בעל משה ידו * אזרהה למלוה ולא ללווה * וחכמים זכרונם לברכה
 אמרו שהמחזיר למלוה חוב שעבר עליו שמטה רוח חכמי' נוחה הימנו * משה ידד
 לפי שהלווה ממון מחכירו יתן לו ידו בתקיעת כף לפרוע לו ההלוואה בזמן קצוב *
 כי קרא שמטה * פירש כי תגע זמן השמטה כמו מקרא קדש ומתרגמינן מארע *
 וכל בעל משה מרבה שמטת כספים * הככרי תגט * רשות ולא מצות עשה רק
 דברה תור' כנגד יצר הרע אם תאזהב כפסך לנגוט על המון ולתבעו בביעיית
 תגוט הככרי ובו תראה כל יכלתך אמנם אשר יהיה לך וגומר * את אחיך תשמט
 ידך * ולא של אחיך בידך שהמשכון אין השביעית משמטתו * אפס כי לא יהיה *
 מוסב למקרא של מעלה * רצוני הדבר שזיתני אשר לאחיך תשמט ידך איננו דבר
 גדול כי לא יהיה כך אכיון שיצטרך להלוואה * כי ברך וגומר * וברכת ה' היא
 תעשיר * כי והיה כך אכיון * שיגרוס החטא * בארץ * אפילו בארץ שמטה
 נהגת לש' בחל שאינה נהגת * לא תקפץ את ידך * שאם שמת יד לכיס ליתן
 דקקה לעני וקא לידך זהוב לא תקגור את ידך * פתוח תפתח * כמו שה' כותח

את ידו: די מחקרו אשר וחסר. לת דמאי רמו כי מאכילי את העניים
 דמאי: די מחקרו. אף על פי שאין לו משכון. וחכמים זכרום לברכה אמרו
 אפילו קום לרכב עליו והכלל כי הנדקה תשוער בערך לכותן ומקבל: וקרא עליך
 אל ה'. שבעבורך יקרא תגר על מדות השם ויהרהר אחר יודותיו בת עושר
 לאיש רשע כמותך ומדוע דרך רשעים נלמה. וזוה יהיה בך חטא. ששם שמים
 יתחלל על ידך. והזנו כי יהיה בך חטא אף על פי שלא יקרא כי העשיר הוא
 כמו גזבר המלך. וידוע שעל הגזבר לחלק המזון כפי מצות המלך. או לל כי
 בכבדך יהיה חסרון מלשון אנכי אחטנה: נתן נתן. כשתקנה הנדיבות בקנין
 בנתינת הרבה פעמים ודאי או כל ירע עוד לכך וזהו הוראת הכפל הבא
 באזהרת הנדקה. או רזונו אם נתן פעם אחת ונסף ה' לך ברכה שתוכל לתת
 פעמי אחרות: כי בגלל הדבר הזה יברכך. אל תחשוב שתפקיד נכסין בפזור
 הנדקה אדרבא הוא בהפך כי יש מפזר ונסף עוד. וחכמים זכרום לברכה
 דרשוהו גלגל החזור בעולם ובהשווא דאמר לאתתי הב ליה לעני ריפתא כי היכי
 דלהבון לכניך: ולא ירע לכך. כי השמחה אחר הפעולה יורה על טוב כונת
 ושלמות: יברכך ה' אלהיך בכל משלח ידיך. לל כי בהתחבר החיזנות עם
 ברכת ה' היא תעשיר: כי לא יחדל אכיון. באולי אם תאמר אם אנכי אתן לו
 די מחקרו אפילו קום לרכוב עליו בזה איפה יוכר שוע לפני דל כי באמצע רוב
 דלי יחשבו גם הם לגדולי ונכבדים לזה אמר כי לא יחדל אכיון מקרב העלום
 אשר קביעותך על פניהם תכבד ונערבם יוכר פרשת גדולתך. או רזונו אל
 ירע עיניך במעשה הנדקה כי העושר איננה ירושה לך: ואם אתה לא תהיה
 מוגדך אולי בניך ובני בניך ינטרבו לזה באמר לא יחדל אכיון. והנפיו מוכיחו
 בדורותינו עם יום: אכיון. הוא דלא כסיף למתבע והוא יותר דחוק מן העני
 כך פירש בעל הערוך וזהו גם כן תשובה אם לא יהיו עניים למי אתן מעשר עני
 לזה אמר כי כל יחסרו אכיונים: וכי תשלחנו. ג' שליחיות בענין רמו לל יניאות
 לעבדים בתוך שש ובהוף שש וכיובל: שש שנים. חכמים זכרום לברכה אמרו
 מכאן שבעד עברי עובד את רבו בין ביום בין בלילה שרכו מוסר לו שפחה
 כנענית והלדות לאדון. וזה משנה העבדות שזכר הפסוק: לא תשלחנו ריקם.
 ה' שלעים מכל מין דילפינן ריקס ריקס מפדיון הבן: הענק תעניק. טאם
 אלה יעשיר יחדנו שגנב אותו מבית אדונו. ואם יעני ואמרו שאדונו כבש
 משכורתו ולהיות נקי משני חסדות אלו הענק תענק לו: או הוא מלשון ועניקים
 לגרורותיך בלמוד עשה לו כבוד ותכארת בממונך: אשר ברכת ה' אלקיך נתן
 לו: שלא תתן לו דבר משלך כלום או התורה זאת ההענק לבדת הנמכר
 בגניבתו שבמה יתפרנס בהארת מביתך אם לא תעניקו: כי עבד היית. ואף
 אני הענקתוך מבית גזרם עם: ויפקד ה' אלקיך. ה' עבד שרבו פדאו

מאז יב לנפשות רצון רבו בין אם יקבל עליו והסניף שמותך כך ידעת
את נפש העבד תחת יד וזלתו כי טוב עמך ולכן יאמר לא אצא ולא אהבתו
יחבול חרפת העבדות : כי משנה שכל שפיר מכאן שהאדם לא ישכיר עצמו
יותר מג' שנים : אשר יולד לפני שנין להיות כטור רחם לכן אמר אשר יולד דרך
לדור ולא יוצא דופן : שנה בשנה לא יגדל הפה הכבוד משנה לחבירת פן
יקרה בזה תקלה שיגדל ממונו : כל מוס רע זהו שאומרי משל הדיוות קיניטו
לוי דאוריין לאומרי בן וקול אמרו כל הפקול פוקל וזהו כל מוס רע : הטמא
והטהור יחדיו כצבי וכאיל : ומדכתי כצבי וכאיל מכאן דאפי' עלום נמנה על
בפור בעל מוס ומדכתי הטמא מכאן דאפי' נדה נמנית עליו וקרא דכתי'
ובטרה יהיה לך כחזה התכופה בתמים קמירי חדש האביב שמרהו שיהא
ראוי לאביב ואם לאו עברהו : ממזרים לילה יתרגם חוקלות דעבדי לך חסין
בלילה לא שההוא הית' בלילה דהרי כתי' ממחרת הפסח יצאו וגו' ואולי כיוון
להיות מול טלה או בתקפו ובבורתו במעלה העליון : פקח לה' אלהיך צאן
אחקלות תרגם צאן לפסח ובקר לשלמים שכן הפסח לא היה כל דק מן העוים ומן
הבטאים ולא יתקשר ויו ובקר עם הפסח : לחם עניי לפני שהמזה קשה
להתעכל באצטומא כמו שזכר יצחק הערמלי בספר המסעדים יאכלו מזה
מועט כדרך העני האוכל לחמו במסקל : או קראו לחם עני בערך אל המן שהיה
מזה עשיר דכתיב ויעמו כטעם למה הטמן בצפיחיות בדבש זוהי שקדור
בעל האגדה הא לחמו עני די אכלו אבהת' בארעא דמצרים אבל אכלו אכלו
לחם אפירים ומזה עשירה : ובשלת ואכלת : שאלמי אהיה שהפסח לא יבטל
אך מצאנו שגם הגליה תקרא בטול כדא יבשלו את הפסח : ופנית בבקר כדני
שתוכל לשוב לחג השבועות שהיו קצר לכך ציוה שבעוד החג שוב לביתו מה
שאין כך בחג הסוכו לפי שאי' ת' פרסה עלת' פרסה וירושלם בחמצע צמא שר'
פרסה ילך בכ' ימים יאחור צב' ימים וא' שבתות בנתיים וגם יע' האחרון לכך צריך
למהר הליכתו : עבדך והלפת לאלהיך : מכאן לעולם יצא אדם בפי טוב : ששת
ימים תאכל מצות : פירש רש"י טבעה מושן טעה מחדש : וק' יבא עשה לבשר
תאכלו מצות וירחה לאו חדש ויאכל מצה ליל ראשון מן החדש : ונוכל לתרץ דאין
עשה רוחה לאו המרוחק דעשה דמצה נצטוו במצרי' ולאו חדש לאחר מתן תורה
וכל זה לא יפקיך דהרי מילה עשה שלו דוחה לאו דשבת ומרוחק הוא דהרי עשה
עשה דמילה בימי אברהם ושבת אחרי כן : ויל' דשאני מילה דרבי' קרא דכתיב
וביום הח' ימול בשר עורלתו אכילו בשבת : לא תעש' מלאכה : ובשבת נא כל
מלאכה שביט אוכל כפש מותר : עצרת' לשון מלכות כמו זה יעזר בעמי :
מהחול חרמש : קציר הראוי להביא ממונו עומר יצאו שלחן מצית העמקים שאין
ראוי להביא מהם קוצרי' לפני העומר : בקמה תחל לקפור : קרי ביה בקומה

מכאן

מכאן שהעמו גרין להיות מעמד. וזו דברים נרבים עמדה. עמו עמו
 תכלין וקי' ענת ה' לעולם תעמוד. ואקמכת דכיד על כס לאו להכי אתתיל:
 כי עבד היות. פרט בכאן זאת הערה בחג השבועות לפי שהיה הרגל הזה
 עמל גדול שאחרי יום או יומיים שסבו לכתי' קהל גדול ישבו הנה לירושלם. או
 יתמהמהו שמה מן הפקח עד השבועות וכוון ההוא התבוא' בטרה ולב האדם
 עליהם. וגם מרבו ההוצאות זו אחר זו או אולי יקון בו האדם לכן אמר אל ירע
 בעיניך זה העמל וכו' כי עבד היות במזרים והיה לך טורח ועמל יותר גדול מזה
 וברכה מועטת ולכן אנו אומרי' בכל רגל בתפלתנו זכר לניצאת מזרים: מכת
 כרבת ירך. רנונו טינמס כדי שיוכל להתמוד בהוצ' זו ושרטו מקס כי הדגש
 במקום אית הכפל: חג הסוכות תעשה לך. אמר תעשה לך מה שלא נאמר
 בשאר הרגלי' באמרו ידעתי כי בעת האסיף תעשה חג סוכן לזמן של בני אדם
 לעשות שמחה וגיל עם כל אלה תזכור הבר' והלוי וכלו כי באלה תורה שאף
 עמותך החג מעמדך תעשה לשם מנוח. ומה שלא הזכיר כאן ענין לולב כיון
 בא עתה להזכיר רק הראיה והשמח: בכל משלח ירך. קחורה או אומנות:
 והיית אך שמח. לרבות לילי יט אחרון לשון רש"י וקסה והא' אכין ורקין מיעוטין
 הם. ויל' דלאו מאך מרבינן ליה אלא מיתורא דקרא מרדכי' ושמחת בחגך
 וכתי' בתריה והיית אך שמח תרתי למה לי אלא והיית אך שמח אתא לרבינו לילי
 יט האחרון. או דייק מדאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ומרדכי' ושמחת
 לכניה' אלהיכם שבעת ימים דרייקין ז' ולא ח' והסיף אך שהוא מיעוט אחר
 ואין מיעוט וכלו. ורזה גם כן להורות במיעוט אך שאכי' בשעת שמחה צריך
 למיעוט אית' כמו שדרשו זל על גילו ברעדה. והודיע הכתו' שאם ישמח בראשית
 השנה יהיה שמח כל השנה. ואם יתעב בראשית השנ' בעצבון יאכלנה כי כן
 טבע המציאות השמח בחלקו ששון ושמחה ישיג והנאנח בלי קנה יאנח דום כל
 הימים עד זה עני קבא וגומר: שמח. רת' שמחתו מתן תורתנו חרותנו
 והס' הרגלי' ובשין נראו ג' שמיני עזרת: שלש פעמי'. כי מאלה תתהוה
 אהבה אחוה וחברה ביניה' לא ולמד מרשע' ירבע' שכאשר חשב להטיל שנהא בין
 בני ישראל ובין בני יהוד' גור שלא יעלו בני ישראל לרגל בהכירו שזאת היתה
 סבת האהבה: איש כמתנת. הוא פירש על ולא יראו פני ריקס כלומר מה
 שהוא ולכן אול' הראיה שתי כסף וכ' ראיו' הם ראייית פני דכתי' יראה כל וכו' וכן
 וראייית קרבן דכתי' ולא יראו פני ריקס:

ה' תכלתי קח ולאמרי' שעה. להשלי' כונתי כמו שקיימתי פ' ראה.

ושטרים • מגורת מטרו בארץ והם אשר בידם הכח והמושללה להוציא לאור
 ושפט השופטים ואונקלוס שתרגם ופורענין רנה לומר הכופי על
 הכירעונום ונמכה פרשה זה לדגלים לפי שבם יבואו כל ישראל ואם יהיה לאיש
 ריב הנה השופטים יהיו מוכנים או הפמיכות ללמוד שכופין על הזדקה : תתן
 לך • ולא על ידי נביא כמו שמנה הוא כי אלל משה הוראת שעה היתה כי כן
 יבואו ימים אשר תעדר הנבואה לכן מקר הדבר לשכטים שימנו היותר חכמים
 ויראי אלהים שבעירם • ורמו גם כן שהאדם ראשונה ישפט את עצמו ואחרי כן
 ישפט אחרים והו שאמר בראשונה שפטים ושטרים תתן לך ואחרי כן ושפטו
 העם • ורצונו כשהדיין ישפט את עצמו ודאי ישפט האחרים בדרך וכמו שאמרו
 חכמים זכרונו לברכה כל דיינא דמפקינן מיניה ממונה בדינה לאו דיינא הוא :
 בכל מעריך • כמו בשעריך תאכלנו וכן מצינו ביהושפט דכתיב ביה ויעמד
 שופטים בארץ בכל ערי יהוד' הכצורות בכל עיר ועיר • ואינו כמו על מוות
 ביתך ובשעריך וכן תרגם אונקלוס פה לקרוך ושמה לתרעך ודוקא בשעריך ולא
 בזמן הגלות המאחר דכעלה ממיכה בטלה מניית השופטים • דכתיב לפניהם
 ולא לפני הדיעות רק תקנו דאין שליחותיהו קא עבדינן ההד' זקנים משער
 שבתו • גם קרי ביה שיעורין בכל מה שאת' משער ממון חבירך הן למחס הן
 לזדקה ישפטו העם משפט זדק • ואוהר' גם כן לדיין שלא יחכיף בני עירו כי עם
 שהוא משער אות' ישפטו משפט זדק : לשבטיך • שהעם ימנו השופטי' לא המלך •
 וזה היה עורף על השופטים הכללים כי אלו היו שופטים שהיו פרטיים יכולים
 לבקש אחשי שבתיהם : ושפטו • אותיות ושפטו שיהיה בעיניו דין פשט כדון
 משה מכה : משפט זדק • כי באלה יעשה זדקה עם שניהם • עם הזכאי שהוא
 יטול את שלו ועם החייב שמוציאין הגולה מידו : שחד • מואי שחד שהוא חד
 הדיין ובעל דין בעשים אחרים • והם גם כן אותיות חשר : לא תטה משפט •
 פועל יוצא רצוני לא תהיה קבה בזה המנוי להטות המשפט וזה שאם תמכה •
 שאינו ראוי למנות • וכן לא תביר פני' בדבר מנוי הדיין ידבר : כי השחד יעור •
 אם כל האזהרות האלו נאמרו על מנוי הדיינים רצונו בזה גם כן שאם ימנה
 הדיין שאינו הגון שבכל שחד יהיה עור ולא יראה מוס הדיין הממונה על ירו :
 עיני חכמים • כי החכמים יותר עלולי בזה מהטפשים כי טפשו לא יתמנה
 דיין ויתעורר עיניהם מראות זכות או חובה שהוא כנגד רצונם : וסלף • כי אם
 יאמרו לו איש פלו' רשע ילקח מעשיו לכונה אחרת והם אותיות ויפסל : דברי
 זדקים • דברים המזדקקים שנאמר לזמנה מפני שהם משפטי אמת כמו
 דאמרת משפטי ה' אמת זדקן יחדיו • או רצונו על החכמים הקודמים הפוסקים
 דיכי הכללים יטה ויסקלף אותם למנא חלוקות דאין הגדון דומה לראיה : זדק
 זדק תרדוף • הן לזכות הן לזכות גם רצונו פעם אחר פעם כדי לחוק העניין

אורנה בכפל כשיש דרך בלד של מטת תרדוף דרך מלך של מעל ודעת חכמים
 זכרונו לברכה שעם הבעלי דינין ידבר: למען תחיה. בחיים הנכונים וירשת
 את הארץ למטה: לא תטע. פירש רש"י אזהרה לנטוע זבונה בהר הבית. קשה
 תיכח הנוטע דכתיב לא תטע זבונה מתיין. ויש לומר דמזיכורם בנין בלשון נטיע
 כמו וטע אהלי אפרדנו: אשרה. כל אינן הנוטע על פתחי עולם נקרא אשרה
 כמו דאמרת והרמת את מזבח הבעל והאשרה אשר עליו תפרות. ונקרא אשרה
 בעבור שהוא מראה להם הדרך לבית עולם מלשון תומך אשרי: כל עץ. כמו
 וכל עץ כי האשרה אסורה בכל מקום. ונקמך לאו דאשרה לפדשת דינין ללמדך
 שההולך לפני ערכאות של עולם אף שדנהו בדיני ישראל יהיה כנוטע אשרה
 אצל המזבח. והנמשל מכוון: אשר שאל. דהרי כתיב מזבח אבנים תעשה
 לי. וכימי יעקב עדיין לא נטעה וכחוקתיבהם לא תלכו והעד גם כן שנאל ב'
 אחיות: לא תקים לך מזבה. אלו הדיעות שנתמכו לדיינים ואין בהם דעה
 כמשלל לאבן דומה: לא תזבח לי. אלו הם החכמים שהם בעלי מדות רעות
 שאין בהם התארים שאמר יתרו. והמזכו לדיין נמשל לזבח קרבן בעל מוס כי
 השור והטה דאוי להקרבה מפאת מינו אבל מזד היותו בעל מוס הוא תועב לי
 כן הוא החכם בעל מעשים ומדות מזונים: בו מוס. אפי' מוס עובר: איש או
 אשה. לפי שנאמר בזרעים ינאלו אנשים בני בליעל ואין הדין בנשים לכך פי'
 והטה הכתוב איש לאשה ומזד היותם יחידים נדונים בלד שבערים. וכמו
 דאמרת והנשים לשות בצק שרעת נשים קלות וכוחות להתפתות ופרט בדבר
 האמונה: אלהים אחרים. מעשה ידי אדם ואחרי כן הזכיר לשמש ולירח שהם
 מעשי האל ית': אשר לא צויתי. נתתי להם כח לפעול בעולם התחתון בטבע
 וברצוני ולא להיות כעבדים וכבאן שינו הזקנים לתלמי המלך והוספו לעבדם.
 שלא יטעה הטועה לאמר אם כן אלהות המה שעל כרחו או נבראו: והעד לך
 ושמעת. ואין בזה משום לשון הרע: ככן הדבר. הדבור של העדים שנמצא
 עדות מכוונת: התועב הואת בישראל. עם חכם וכבון אשר לו אלהים קרובים
 ואינו מן הראוי שיעבדו עולם: האיש ההוא. היחידים נדונים בסנהדרין של
 הכן גדול ולא עיר כולה רק על פי סנהדרין גדולה: והקלתם באבנים ומתו. לפי
 שנמצאו מקילה בלא מיתה כמו ויקל באבנים ועפר בעפר. או שלש עדים.
 בא הכתוב להודיענו שכמו שבשנים נדון דרישה וחקירה כן ברבוי העדים נדון
 דרישה וחקירה ולא נאמר כיון שהסכימו רבים בזה העדות הנה הוא אמת:
 נומת המת. מכאן שרשעים בחייהם נקראו מתים: יד העדים וגומר. כי זה
 הפועל היה כדי שייקדקו בעדות שיהיה אמת שאם היה שקר תקשה עליהם
 יותר הפעולה הואת מעדות שקר כי בני ישראל רחמנים הם. או כדי לכרסם
 לכל משפט הנדון בעדי והתראה: ובערת. אותיות וערכת סמך שכל

ישראל ערכים זה לזה : כי יפלא • דלא כולי עלמא דיכא גמירי עם כזי הפסוק
 בתלך ידבר שמן הכל לא יפלא ממונו דבר אשר משולם לא ידע : וגם עם
 השופט ידבר • והו גס כן דעת חכמים וכתובם לברכה שאמרו במופלא שבבד
 הכתוב ידבר שבעש' זקן מומרא : בין דס לדס • תרגום ירושלמי בין דס קטולין
 לדס בתולין • כי קטולין מאכולת • וחכמים זכרונם לברכה אמרו בין דס נדה
 לדס יולדת גרס ויבה • בין דין לדין • ד"מ שנחלקו בשמור משכון אס לו דין שמור
 חכם או שמור עבה וכדומה ליה • וחכמים זכרונם לברכה אמרו בין דימי ממונות
 לדימי כפשות ודימי מכות : בין נגע לנגע • בין נגע אדם לנגעי בתים ונגעי
 בגדים : דברי • דברים התלוי בדבור כגון ערכין חרמות והקדשות : ריבות
 זו השקאלת קטנה ועגלה ערופה וטהרת המזרע שכלס בלויס עד ידי ריב :
 הכהנים הלויים • דכתיב בס יורו משפטין ליעקב ולמדנו הכתוב כי מהס ראוי
 לבחור סנהדרי גדולה אס הס ראויס לכך : והגידו לך דבר המשפט • אל שחשוב
 שגם מבד הגדול יפלא הדבר ומה שנפלא ממך כי הס על כל פניס יגידו ויבארו
 לך באשר השכינה ורוח הקדש ביניהם ורוב הסנהדרין היו תמיד בהינס כי לא
 היה להם חלק ונחלה בארץ ולא היו טרורים בנחלות וקרקעות ולכן היו עוסקים
 תמיד בתורה ומשפטים : על פי הדבר • היא הקבלה הלכה למשה מסיני •
 מן המקום ההוא • למדנו שאס יבאו מן המקום ההוא והגידו העובר על דבריהם
 אינו חייב מית' : על פי התורה • הוא הפי והבאור על דברי התורה • שאס
 יחשוב בלבו פירושי יותר נאה ומתישב מפי הסנהדרין • ועל המשפט • הס
 הגורות לצורך עשה והמקום לעשות קייג לתורה : אשה יאמר לך תעשה •
 מכאן שאינו מחויב ללמוד לתלמידיו כמו שיאמרו בה הגדול אך בשמירה הלכה
 למעשה יחויב להורות כפי הוראת סנהדרי גדולה : ימין או שמאל • אפילו על
 ימין שהוא שמאל לגבי דידך • וכעובדא דר' יהושע עם רג שחש שהוא שמאל •
 ומזה הזאת יתד שכל התור' תלוי בה ד"אלכ תהיה התורה נעשית לכמה תורות
 כי על דעת חכמים נתן לנו הקדוש ברוך הוא את התורה ורוחו על משרתי
 מקדשו ולא יעזוב חקייו לעולם : אשר יעשה בודין • בדבר שנגתו חטאת
 וזונו כרת וכן בכל מחלוקת שייכל לבא לכלל זה אבל אס היה המחלוקת כגון
 בניית וכלאי הכרס לא יהיה חייב מיתה אס יורה לעשות כהוראתו : העומד
 למרת : מכאן שמקום הסנהדרין היה אל בית הפחירה שהשרות בעמידה : אל
 השופט • ולא נאמר הדבר לנביאים לפי שהנביאים לא יעבאור בכל עת והיו
 צריכים להכין עצמם אל הכבואה ומה יעשו בהיות דבר יי יקר • גס אס ימקד
 הדבר אל נביאים יתראלו האנשים בעיון התורה ולמודה כי יסמכו על נבואת
 הנביא • מזורף כי אס ימקד הדבר לנביאים יראה היותם יותר שלמים ממה
 והו מקד שהרי התורה העידה ולא קס עוד נביא וגומר • כי תבא אל הארץ

וזמר השמיה עלי מלך לא היתרו לממת מלך אלא אחרי כבוש וחלוק כדג שלח
 יתפארו שהארץ כבשה לכמהם בבח מלכם ובוהו עדם בכל יתר מלכי הגוים :
 ואחרת : התנבא לעתיד בימי שאול שהרי אמרו כלשון הזה ממש דאם לא בן מה
 עמם שיאם הפקוק ככל הגוים אשר שכיבותי ולכן בא פרשה הזאת בלשון בינומי
 אשר שכיבותי : שכן יושלם באמצע ישוב : שום תשים : חכמים וזכוכס לכרבה
 דרשו שתהא לימות עליך כי כן קורבת המלך דומה לאש שמקבלים תועלת
 מחמימותו והמתקרב יותר מדאי שרף : ומכאן שאין למנות מלך פחות הצורה או
 בעל מוס או בעל חסרות אחרות שיכוהו העם בעבורם ולא יראו ממו : ומאיתנו
 אינו חיוב רק באשר יאמה האומר באשר תהנה לעשות כן עם היותו בלתי ראוי
 אל תעשה אותו כי אם בזה האופן : ולא הכרה תורה אלא כנגד יצר הרע כמו
 ביפת תואר שאינו חיוב שיחשוק בה ובעלמה כדלותה ובגויותה : וכל המזכיר
 שישמו המלך במנות ובחירות ומקרב אחיו : מלך ולא מלכה ולכבדו היותו
 לבניה אפטרופסית : אשר יבחר ה' : ולא אתה כי האדם יחאה לעינים וה' יראה
 ללבב : ומכאן על פי הכתוב אלו אורחים ותומים ואפילו אם יהיה ומשפחה קטנה
 וצעירה דאפי' ריש גרות מן שויא מוקמינן ליה : לתת עלק איש ככרי אפי'
 בכלות הכנאים ואורחים ותומים כי אלו יהיה ממו על פי דר הגדול : ולא ירבה
 לו סוסים : לו אינו מרבה אבל מרבה הוא לחילתו : ומגין שאמר להחכות לו
 אפי' סוס אחד בטל תלמוד לומר למען הרבות סוס : לא תסופו עוד לשוט : לא
 באשר לשוב עוד למצרים אלא בדרך הזה כלו מאי למצרים אבל משאר ארצות
 מותר : דהרי כמה קהלות ישראל מעולם נתישבו במצרים עם כמה גדולי עולם
 ובפרט הרמב"ם זכרוננו לברכה אלא שלא באשר רק כמו שפרשת : ולא ירבה לו
 בשים : ואם כל מי בנין אפ' לכלם והית אחת : וכסף וזהב לא ירבה : כדי שלא
 יעניש ישראל בכובד המקים : גם הסוסים אקורים פן יבשת ברכו : וישועתו
 לא כרכב ולא בקוסים : ומה שאמר הכתוב ולא ישיב רגונו שיהיו לו שם מעבדו
 לקנות ולהרבות סוסים שכן בשלח בתיב ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים
 רצונו שלא היה אדם ראוי להוציא סוסים ממצרים לא ברשות המלך : וזה הרשות
 נתן לשלמה ויהיה לשון מוצא טראטה בלעו : את משכה התורה : לפי שכשהיה
 הדיע כבר כתב לו את כמו ששחייב לא מישראל : ועכשיו שבעשה מלך הנצרך
 לשנות ולכתוב עוד אחרת : מלפני הכהנים : רצונו שיעתיקו מאצל הכהנים
 מקבר שהוא היותר מדוקדק שאפשר : ליראה את יי' והוא יהיה קל וחומר ליתר
 העם לפי שהוא יהיה להם כמו מראה מלוטשת שיכינו בו וילמדו ממעשיו וכבר
 אמר שייק"ה הפילוסוף בהנהגת המלך : שכל מלכות הוא תחת מלכות אשר
 גדול ממנו ולכן ראוי שיחשוב המלך שכן יעשה המלך אשר עליו עמו אשר הוא לו
 לעבד עולם : לבלתי רום : רמוה התורה אסור הגאווה כי אם הוא למלך אסור

לט לשאר כנו אדם כי לילכדו הרוממות והגדולה והזוהר התורה כי כן טבע
 המלכות והשררה ופתח אל הגאלות למען יאריך ימים שהרצמות מקצרת
 בעליה והתורה תגן עליו וזהו שאמרו ישי המלך בעת תמתן כתר מלכות
 בראשיו ומכאן למד שמוט בשאמר לשאל בשמר כרייזעת ממלכתך לא תקום וגו'
 אשי' נחלתם וקמוץ ליה וזה משפט הכהנים מכאן אמרו חכמים זכרונו
 לברכה כהנים משלמך גבה קח זכו חלק גנחלה עם ישראל כדי שלא יהיו
 גורדים אחיהם ובהתפלה אלך תמיד יקני פכויים בעסק התורה ולמודה עם
 ישראל ה' הוא נחלתו דמו לשבר התוכני מאת העם הלויים הם כספק
 אם בכללים סגל העם ולכן המוציא מחברו עליו הראיה לפי אין הכהנים נוטלים
 מהם ואם נטלו לא יחיו: הורוע הוא הימין כי התורה דקדקה בזה בכל
 המקומות והאיברים האלו כלם הם ראשית הלחיים ראשית הגוף הורוע
 ראשית האיברים המשתרגים בגוף והקיבה ראשית המעים והראשית כלם יתנו
 למשרתי ה' ולא הזרוע שבר השמיטה והלחיים שבר הכרחה והקיבה שבר
 הכדוקה והוא גם כן לרמוז מה שהטעם הוא זרוע ישראל וכו' וגם הוא המתפלל
 עליהם וכובותם יוכן להם המזון: וראשית גו' בזמן שאת' נותן ראשית דגן את'
 נותן ראשית גו' שאינו כוהג אלא בארץ ורזון הפסוק ראשית כל גו' ולא ראשית
 הזשה וחכמים זכרונו לברכה נתנו בו שעה אחד מן: וכי יבא הלוי בכהן
 הכתוב מודבר שאמור חלק כחלק יאכלו ואין מתנות באכלים במקדש אלא
 מטהים והראיה הזאת הביאה הרמבם זכרונו לברכה והיא ראיה יותר מבאר
 ממה שאביא רש"י זכרונו לברכה מקפריעין עליו: כי אתה בא אל הארץ לא
 שהדבר תלוי בארץ אלא לפי שהם היו טעופי אחרי התועבות האלו: כמו וכתו
 באש ובאלה בורתים ברית עם כלם והוא שאמר יקויה הכניא וכנו בית
 התופת אשר בגו' כן הכס לשרוף את בניהם וגומר וקרא תופת לפי שבשעת
 העבודה היום כהניהם מכים בתופי כדי שלא ישמעו האב והאם צעקת הנערה
 קוסם קממים הוא מין מהגזות העת נדות בתנועות ותחבולות על ידי קסמים
 ועצים כמו ראמרת עמי בעצו ישאל ומקלני יגיד לו: מעופן זה הרואה בעיניו
 ומדמה גיורים ונרות זמרים ששפט להגיד העתידות: מכחש מלשון חשתי
 שכל מה שיוודע בעתיד קודם היותו יקרא נחש כלו' נחש לעשות לרבר לידעו
 טרם היותו: וחבר חכמי הם העושים פעולות לעשות אהבה בין אשה לאיש
 ולחברם יחד כך פל חכם אחד מחכמי אלה: וידעני ה' לכב הוסיף על פי
 רש"י שפול כמו נכפה וידבר בפני כפי מחשבתו דברים העתידים והוא היה
 ענין המשוגע הידוע בימינו ואלקלקל תרגם זכורו ובידין וחכמים זכרונו
 לברכה אמרו שאוב זה המעלה בזכרו: לפי שכוכבים נקראו בידין: ודורש אל
 המתים זה הלך בבית הקברות שיבואו אליו העתי' בחלום וידועהו מה שרצה

כמו דאמרת הלל עם אל אלהיו ידרש בעד החיים אל המיתים . וכספה הזכר
 דורש אל המיתים אינון חייבי עלמא עובדי לום דאשתכחו דריר מיתים . אבל על
 רשעי ישראל אתמר המיתים שכבר מתו בחייהון והשת אינו חייב . תמיס תהיה
 תרגם ואוקלוס שלים תהא כמו שה תמיס שאין בו מוס ושום חסרון כך האדם לא
 יהיה חקר ביראת ה' ואו תהיה עם ה' אלהיך ותהיה מושך עצמו ואחר עמו כאלו
 אמר תמיס תהיה תהיה עם ה' אלהיך ורצונו גב בתמימות שיהיה תוכו כברו : בי
 הגיוס האלה . כי כתיבת טעם ומהם תראה מה הועילו להם הדרכי האלו
 להזילם מידך . ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך . באשה אתה חלק ה' וחבל
 כחלתו ואין אתה תחת המזל ובוכבי השמים והוא יתן לך נביאי האמת אשר יגידו
 לך העתידות בשם ה' ויהיו שני הפסוקי מקושרים יחד רצוני שעובדי לום מוצרי
 לאלה שאין להם נביא יגיד העתידות לא כן האומה הישראלית : מקרבך :
 שאין נבואה שורה אלא באי ובאומה הישראלית : יקום לך ה' אלהיך . ולא יכח
 רק על פי ה' ולא בתחבולות בני אס ברוח קדשו : כמני . כמני שב על
 מקרבך דאין הנבואה שורה רק באי כמו שפירשתו אבל לא כמני בפנא דהרי
 לא קס עוד נביא וגומר : אליו תשמעון . לבטל מזבז לטורף טעה אך לא לבטול
 תמוזי שכבר נא' לא תסכיפו ולא תגרעו וולתי בדבר עלום אסור לשמוע אליו כלל
 ועיקר כמו שפירש בפרשת ראה : ככל אשר שאלת : קרב את' ושמע : כמוך .
 לא כמעלה ומדרגת הנבואה רק שידבר דבר הטס כמוהו . או אמר כמוך שלא
 יהא חולק על הדריך . וחכמים וברוכם לבדכה . אמרו ואלא כתיב ולא קס גוש
 נביא וגומר . אלא כמוך בתוכחות . ואיזהו זה ירמיה : ונתתי דברי בפני
 אבל לא פני בפנים דלא זכה לזה רק מרעה לבדו : אדרוש מעמו . מיתה בירי
 שמים : אשר ייד . ודון לבו השאלו לדבר כנגד ארון הנביאים ותורתו : אשר לא
 צויתנו . שיאמר דבר בשם ה' ית' שמעם דבריו יתבאר כי ה' לא צינה כמו
 בהקובו או יגרע מזבז לדורות או יהיה בו שמץ עלום : וכי תאמר בלבבך .
 לימים הבאים כמו וכי יגח שור והיא נבואה לעתיד שהרי לא אמר ואס תאמר
 וכמו שפירש רש"ל : אשר ידבר . רצון הפסוק כשיהיו כ נביאי א' נביא אמתי
 וא' נביא שקר כמה אדע להבדיל בין אמתי לבלתי אמתי כמו שאמר ובי תאמר
 בלבבך איכה נדע רצונו מאחרי שפיהם סותרים זה את זה : וזהו שהקפיק אשר
 לא הכריה' והוא כמו ירמיה וחכיה בין עזר . וכן אמר אלעזר ירמיהו השנה אתה
 מת בי מאחרי לא היה בירו להורגו בדר של מטה הרגו בכה של מעלה . אב
 כשיהיו ככה ב' נביאים כמה אדע להבחין בין אמתי לשקר : לזה נתן בחינה בי
 הנביא אשר יתאמתו דבריו הוא האמתי וזהו שאמר אשר ידבר הנביא וגומר והו
 שאמר אשר יגיד בין אף ההכל בין שונג למועד אלא רצונו שגביה עצמו כדון לבו
 לנגד דברי נביא האמת . ועוד ראיה שני . שבשני נביאי הכתוב מדבר שאמר

הדבר אשר דבר ה' היה לי לומר איכה ידע שלא דבריה' בנביא ההוא אלא
 רצונו להבחין האמת מן השקר ונבחינת נביא אחד כבר פירש בפ' ראש וראה
 דברי הרמב"ם ז"ל בנבחינת נביא אחד פי' נעמו' ופקח עיניך כי זה הישוב
 מהפקוקי' שקיט כל הכפקות הקודמות : ולא יהיה הדבר כשינבא על יעודים
 טובי' כי על הרעות אפשר שהקדוש ברוך הוא יחזור בהם כמו שראינו באנשי
 מינה וכשהקדוש ברוך הוא אומר לנביא שיתנבא טוב לא יחזור בו לעולם לכוז
 לדברי הנביא וידעת ההפכי' אחת בעת שיתקיימו כל דבריו מה שאין כן
 במעונני' וקוסמי' שיגידו מאשר ולא כל אשר : לא תגור ממנו' אף על פי שהוא
 מפורסם לנביא' וכמו שעשה ירמיה לחנניה בן עוזר שעל פניו אמר לו השנה
 אתה מת : כי יברית' לאחר כבוש וחלוק : בתוך ארצך רצונו שיחלקו אי' לב'
 חלקים ובאמצע כל חלק יהיה עיר וקלט : תכין לך הדרך שיהיו דרכי ערי
 המקלט ככוכבים בלי שום מכשול נהר או גשר : לנכ' שמה כל רוצח' בין שוגג
 בין מזיד עד יתכרה הדבר ואו היו כותלי' המזיד ביד גואלי הדם : בגרון'
 תרגם ירושלמי במקוריה והוא לשון איטליינו ממש : מתמול שלשם' מבאן אמרת
 ז"ל כל שלא דבר עמו תוך ג' ימי' קרא איבה : ומנא את רעהו ומת' תכף אכן
 אם מת אחי' ויש דרך לומר שלא מת מחמת המכה אינו גולה : והכהו כפש'
 במקום שתצא בו הכפש : ואם ירחיב' או נבואה לעתיד כמו אם כסף אם כופר
 שהוא לשון ודאי' או הוא הפך ששב על כי תשמור וגומר שאם לא תשמור לא
 ירחיב' כאשר נשבע לאבותיך' ולא אמר כאשר דבר לך לפי של ישראל לא
 הבטיח רק ארץ עמים' אבל לאברהם הבטיח ארץ עמים : כי תשמר
 לעשות' מגיד שאם ישראל ישמר המצות מיד יהיו נגאלים ויפדילו ג' ערים
 הנותרות אשר עד הנה לא הובדלו' וזה יקיים בימי מלך המשיח יבא ויגלה
 במהר' בימינו : ולקחנאותו משם' אחר שנגמר דינו יקוחה משם לגמור דינו
 בפנינו : לא תחוס עיניך' כי הרחמנות על הרוצחים שפיות דמים כי באלה
 יתנו יד לרוצחי' אחרים : אשר גבלו ראשונים' אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי
 האבות כדי שלא להוצי' לנו על הגורלות : לא יקום עד אחד' באיש למה לי אלא
 באיש אינו קם אבל באשה שאין שם אלא עד א' שמת בעלה משיאין אות' על פיו :
 על פי שנים' מוכיחם ולא מפי כתבם ומה שמוציאים ממון בחתימות' עדי השטר
 תקנת חכמים וזכרונם לברכה הוא שלא לנעול דלת' בפני לווין' ועמדו שני
 האנשים' ולעול מביה כתיב כי יקום עד חמק' מכלל דפדלי' הכתוב מדבר :
 ודרשו השופטים' הדרשה כנגד המוסיפי' וגורעי' על מה שראו' והחקירה
 כנגד המעדי' דבר שלא היה מעולם : עד שקר העד שקר' מה שנאמני' העדי'
 המזימי' יותר מהעדי' המזומים' הוא שהמוזמי' אולי חשבו שלא ראו אותם שום
 מדרש במקום אחר באותו הזמן ולכן הבניקו עצמם באותו עדות שקר' אבל

המוזמן אותם אש לא היה האמת כלכריהם איך לא יראו מהמוזמים שידעו
האמת בעצמם אזלי וכיחו שהאמת אתם וכיאלו עדים אחרי שראו אותם בלוחו
ומן ובלוחו מקום שהעידו טעם המעשה ההוא : כאשר יזום : אם רצה להפקידו
מומן וכפיד מומן וכן במלקות וכמות איך אם היו מעידים בדבר שלא לעשות
להם כגון שהיו ישראלית והעידו שפלוהי כהן חלל הוא והומן אז לוקים משום לאו
דלא תענה וחכמים וברובם לפרכה חמור ולא כאשר עשה משום חלול כבוד אלה
שתנא תקלה מתחת ידם כי בזה יגידם שלא יהיה מורא כל על העם ויפקדו
עול מוראם זכור וכל נזק לכלל התורה והמצוה אשר כל מצוותם להכריח עליהם
וכדי יהיה בזיון וקצף כשיצא הכרוז שהם נהרגים על שהטעו בית דין ובהפקד
כבוד וגדולה הוא לבית דין שיצא הכרוז שפקשו להטעות בית דין ולא עלה בידם
או הטעם כי אם נהרג הכרוז והיו העדים תרי לגבי תרי לא נהרג היוג כבוד
העדים האחרות והמצוה להיות כדון : גם יוכל להיות הטעם כי מחמיר שיהיה
הראשון כחשוב שעדים הראשונים העידו האמת כי בעונות מת כי אלו היה צדיק
לא עובד ה' ומי רגלי חסדי יעשומר מלשפוך דם מקי מן ולכן אמרו ולא כאשר
עשה : ואם ישאל השואל ולאו קו הוא נשיב דאין עמאנים מן הדין : עין בעין
כמו העין שהוא למעלה כמדונה מן השן בן היד ואל הרגל : ולא תחום עיניך
שלא תחמר בלבך כיון שלא יצא לפועל עדותם למה יענשו העדים : יד ביד
רגל ברגל : והמין ליה כי תצא למלחמה מבאחן שמחוקר אחר אינו יוצא למלחמה
על אויבך : ומין שאלה בשאלת הדת : בקרבכם אל המלחמה : ברנותם
לערוך מלחמה וכוונת רמי על פי ספרי : אך כוונת הגמרא וב משוח מלחמה
שפעמיים היה מודר עמיהם והעד שאמר אחרי כן ופקדו שרי צבאות מבאחן
שהדברים היו ברנות לערוך מלחמה : ואמר אליהם : בקול דק באופן שכל
ישראל יטעמו אותו : ודבר אל העם : כאמר כאן ודבר ונאמר משה ידבר מה
להלן בלשון הקדש אף כאן בלשון הקדש : ודבר אל העם ואמר : דברים קשים
ורבים ולכן הזכיר דבור ואמרה : קשים מי שיברח מן המלחמה יקצנו רגליו
ורבים אלה ברכב ואלה בקומים ואנחנו בשם ה' זוכיר : שמע ישראל : אפי איך
לכם זכות אחר רק שאתם מיחדים השם פעמים די לכם זה הזכות לנצח : אל
תחכו ואל תערכו : רצו שאל ימחר בעיני המלחמה יותר מהראוי ששתי
הקצוות במלחמה הם רעים : אם להיות כמהר כי מביא לדי סכנה רבה אם
רבות הלכב והמורא : כי ה' אלהיך : ההכרה הראשונה היתה לשלמי האומה
ומקדים השמים בני בטחונם לגמרי ולא בשום השתדלות אחר : להלחם לכם
אם תזכו : להוסיע אתכם : אף אם לא תהיו זכאים : ודבר השטרים : זה
הדבור היה סמוך לקבר בגבול ארנם : בגב טעם ארם : למדה תורה דרך ארץ
בתחלה בונה ונטוע ואחרי כן נשאל אשה ובקללת הפך הקדר : בית חדש ולא

פנכו שלבו יהיה לביתו ולא למלחמה : ילך וישב לביתו לקפק מים ומזון
 לאנשי המלחמה דהיינו בעל הבית והכרם אבל בעל האשה פטור : פן ימות
 כי כדאי וראוי הוא למות מאחרי שלבו פונה אחרי הקנינים המדומים : ולא
 חללו : שהיה מנהגם לעשות מחול בכרמים וראיה מבנות שילה וההכרה הזאת
 האמונית מבית כרם ואשה היא כנגד השמים בני בטחונם ואחרי כן
 בהסתדלותם : או רצה לומר ולא חללו שלא הגיע שנה הרביעית אל נטיעותיו
 וכרם כולל כל האלנות כמו דאמרת ועד כרם זית : אשר ארש אשה כלם
 צריכים להבוא ראיה לדבריהם : והיה מעבודת בוראי חין אדם משיס עצמו
 דשע בכומי : ולא לקחה פרט למחיר גרושתו : מי האיש הירא ההכרה
 הזאת הסלישית כנגד השמים בטחונם בהסתדלות אנושי בהחלט והוה שא זרו
 חכמים וכוונם לברכה מעבדות שבידו : ולכן הומיפו בפרוץ בית כרם אשה
 כדי שלא לבייש בעל העבדות וכפי פשוטו הירא לקבל מכות ורף הלכב להכות
 אחרים : ובמלחמת המצות ידבר ולא במלחמת מובה אשר אי נקי והעד
 טובי גד וראובן הלא שייך התם יראה שכולנו חייבים להתחייב הגיס ההם :
 הירא ורף ה'לכב ילך : השם למפדע ובכר המותו לך בנותו : ופקדו שרי
 נבאות : אבל לא קודם ההכרות כי עדיין לא ידעו מינומי ההלכים : והיה אם
 שלו תענך : שיקבלו שלא לעבור כולם ולקיים : מנות בני נח : למס ועבדוך :
 בשמי התנאים מה מעבודות כי באחד מהם לא תקובל : וענין המס כולל הגוף
 והמזון כמו דאמרת והידבר המס אשר העלה האלך שלא וגומר והעבדות שיוכל
 כל איש משארל לקחת מהם חוטבי ענים ושואבי מים : ואכלת שלל איביך :
 אבי המורים המלוחים אם לא ימצאו לאכול זולת זה למען לא תרפינה ידיהם
 מהמלחמה : כי תנור אל עיר : היא העיר שעליה אמר שלמה ע"ה עיר קטנה
 ואנשים בה מעט דרוש וקבל שכר : ובמדרש הנעלם דורשו שכאשר תהיה גורה
 על עיר לבא עליה לגרף : והיו ימים רבים ימים של גער כמו דאמרת ואשה כי
 תנוח וגומה אומר הקדוש ברוך הוא למלאך המות המשחית לא תשחית את ענה
 והם התח נותנים ענה טובה לעם ומדריכס בדרך ישרה : כי ממנו תאכל הוא
 נסתר לקחה ושב אל השביטה שהיא כהנית מן התורה ולמדינה : את ענה :
 מוגיר שאמור לקוף אילן של מאכל חף על פי שהוא מהאויבים לשם יהיה מישרל
 בו כן דרך הלוחמים כמו דאמרת וכל עץ טוב תכילו עהם משחיתים סביבות
 העיר כדי שלא יספקו להם לחם ומזון : וגם כדי שהסביבות יתאספו אל העיר
 וימיהו לאכול המזונות אשר בידם וימותו ברעב : ולמען ידעו כי המלחמה להם
 אינה בדרך טבע לכן נזה שלא ישחיתו וגומר : כי ממנו תאכל : וזאת היא
 הטעמה רכה שוכנשו את העיר ויאכלו פריה : האדם עץ השדה ה"א השאלה
 ולכן היא קמונה כמו האחד בא לגור האיש אחד ימטא והוא כמו תפוך האם עץ

הנחלת דם נקי : וככפר להם הדם : רוח הקדש מכרתך שלם יעשו בן יכמר
 להם הדם : ואתה תבער : ורמו אל מה שאמר חכמים : זכונם לברכה שלך
 מביקיעו עונותין למורך שעה : לא שהדין יכולו : מהיה לו לומר דם החיוב אלא אף על
 פי שמדין תורה הוא נקי למורך שעה יכולו לבערו בהדין דשמעון בן שמת שאלה
 כ' נשים באשקלון וכו' והפסוק שב למעלה לתפלת ואל תתן דם נקי רצוני עמם
 שהיא תפלה וכוונת מכל מקום עליו הדבר לגמור לבער דם נקי : או לל אל
 תחשוב שאחרי עריכת העגלה שלא תחוש עוד לעשות דרושות וחקירות לדעת
 מי הוא הרוצח רק תמיהת מחקור לדעת ולהביר הרוצח כדי לבער דם הנקי כי

כי תצא : ולא להמתין האשכנזי כדכתיב : ונסמכה פרשה זו ללכי תעשה הישר
 מלת על מורה שהמלחמה היא לקבת האויב שהוא התגרה ראשון במלחמה ולכן
 דרשוהו חז"ל על מלחמת יזר הרע : ה' אלהיך : ולא חרבך וקשתך כי הוא הכותן
 לך כח לעשות חיל כמו שפירש אצל כלו שמם מכרותיהם : גשית שביני : אין לך
 עמק אחר על דרך יגדש אויב חבניך ויאמר השמר : ולפי רוב המדרשות הדורשי'
 פסוק זה על יזר הרע יקשה מאי חל גשית שביני וכו' לומר שכוונת הפסוק על
 דרך יזר הוא שאמרו חז"ל גדולה תשובה דעבירות נעשורו בו כוונות א"כ שבי יזר הרע
 הם העבירות ובעת יתהפכו לזכויות אתה תשבה ושבנו : אשת אפת תאמר
 מכאן שאין אישות לגוי אפילו מורבבן שהרי כ"ל של חטמונאי לא גורו אלא מטום
 בגוה הבא על אשת עובד כו"ס ואלו אשת איש לא קאמרי : אפת תאמר והיה
 בעורה שהחטק בחטך יתהלך : אלא שדבר הכתוב בהים : נחשקת בה : לא
 התירה התורה אלא החטק אכל אם מוצא בעצמו שאין לו חטק בבעליתת רק
 שרצה לקחתה לאשה להיות אשת חיל אקורה : ולקחת לך : מלמד שאין ראוי
 שיקחנה לזה הפועל המגונה אם לא לתכלית שישאל : והתורה התירה הבעולה
 הראשון כמו שהתירו בשר חזיר למי שאחוז בולמוס דמוטב ואכל בשר תמותות
 שחטות ואל יאכל בשר תמותות וכלות : פירש בשר המובנת שחטות : וכמשלו
 מכוונת : וחכמים זכרום לברכה אמרו דתמר בת דוד גאשת אמת תואר היתה
 ולכן אמרה לאחיה כי לא ימנעני המלך שכן בדרך הבא מן העובדת כו"ס אינו בדרך
 אלא ככה : והבאת אל תוך ביתך : ולא יאלצנה במלחמת ובן לא יגהגתה מנהג

הפקר אך יבטחם לבינתם כבעל יבוא ויתקרה התינת יצרו כי אינו דומה מן שם
לו סת בקלו וכולו וכמו שאמר חכמים זכרונם לברכה בלוי כלה שהיא יטנה בין
המים והוא בין האנשים אמנם אחר שבעל בעולת מצוה נשים בחרה אחר
וגלחה את ראשה שהשער נוי והדור גדול לאש כמו שאל שער באשה ערוה
וכמו שאמר ודלת ראשך בארצמן לכך צוה שתגול בגילוח או לפי שהגירות
צריכה טבילה כנדה ולכן תגלס שלא יהא דבר חונץ בשערה שכן העובדות
לום מוסללות בשערם בכמה מימי קשונן וכן תחת הצפרנים שלא יהיה תחתיה
דבר שחונץ וכן והקירה את שוללת שביה כמו הנדה שמחלפה בגדיה
ועשת את צפרניה לדעת המתרגם יהיה פירושו כמו ועשת את התכובה
כי הנמיחה תקרא עשיה : צפרניה : איך למלה הזאת עוד ריע במקרא וזלתי
כצמון שמיר לפי שחותר אדם בצפרנו : וכבת' את אביה' אשתו מתיפית וזו
מתנוללת טוה יהיה קבה טוניה זאת : ירח ימים : לפי שהיא מתגיירת בעל
כרחה באולי בתוך זה הזמן תשוב להתגייר ברצון או נתן לה זמן כדי שלא
ישכח עמה באולם כי כאשר גודיע אותה שוכרימה לעזוב את עמה ואת מולדת
באמר לה התנחמי על אביך ועל ארך ועל ארץ מולדתך כי לא תוקיפי לראותם
עוד עד עולם אבל תהיה אשה לאהוביך כדת משה וישראל בתוך כך תתנחם
ותתרגם ותכף בשתתרגם להתגייר טובלת ומוותרת לו מיד ומוה שטנה לומר
ירח ימי ולא אמר חדש ימים רמוז טקופה לגרשה שכן בגט כותבי ירח קימן לדבר
גרש ירחים : ופשוט הפסוק בשוכ הירת על נקודתו הראשון : ובעלתה : כל
בעילה שבמקרא כופל על האמונות לכה ובדברי חכמים זכרונם לברכה הכל
בין ביאה לבעילה ושהביאה לא תאמר רק על הפעם הראשון שהאיש משמש
עם האשה ולכן הוקיף באן הפסוק לומר תבא אליה ובעלת דהבעילה הראשון
אינה לשם קדושין רק כעלום וכן גם כן קדושי בקף וטור אינם תופקי בה :
והית' לך לאשה : לאחר שבתגייר : והיה אם לא תחפון : זהו על הרוב אחר
בעילת אונם כענין אמון ותמד : לפישה : ולא לבית אביה כדי שלא יקיים ידי
עובדי לום אך ישלח לרצונה בשעה רעה בערה מאחרי לא רצת להתגייר : לא
תתעמר : כמו שתאמר מלשון ארנות שלא תתפאר להיות אדוניה למורה
ולשתמש בה כשפחה : כי אותיות אחיעה מתחלפות והרבה שמשו בו חכמים
זכרונם לברכה חלה כדי גמיעה ושאלו בגמרא גמיעה או גמיאה : ורש"ל שפי'
שכלשון כרמי קורי לשמוש עמוד הכי אית' בירושלמי תמן צווחין לבעל טבא
עמירא : שתי נשים : לאו דוקא שתיים אלא אפילו הרבה כי לא רצתה התורה
רק להודיע דין שלא יוכל לבכר את בין האהובה : האחת אהובה : רצון למה
שאמר חכמים זכרונם לברכה מרבה נשים מרבה כפנים שכיין שיש לו שתי נשים
האחת עושת בטוף כדי שיטבא האחרת : האחת טוניה כמו ועם האהר
אליעזר : כן הכבוד : ואין דין בכורה מהג כפנות : לשימאה : כמו דאמרו

ירא ה' כי שנואה לאלה ויפתח את רחמה • ולפי שלמכה זאת העביר יעקב
 הבכור מכן השנואה לאלהובה הזהיר התורה שלא לעשות עוד ככה • או אולי
 ליעקב הותר להעביר הבכורה מראובן שהיה בראוי ולא במוחזק שעדיין אי לא
 הית' מוכבשת ואין הכבר נוטל כי שנים רק במוחזק • ביום הנחילו • אין הבכור
 נוהגת אלא בדבר נחלה אבל אם רצה לתת במתנה לאחד מבניו הרשות בידו •
 לא יוכל לבכר • תא לית לך דאוי • וכן בכלם והטעם לא יתן יכולת בנפשו
 לעשות הדבר הזה ומכאן למדנו שאסור להעביר נחלה מכן לכן אפילו אינו
 בכור והטעם דיוק בבנים אבל בשאר יורשים יוכל להנחיל מי שירצה • על פני בן
 השנואה • רצה לומר שאם מת הבכור בחיי אביו שהאב יכול לומר לכן בנו
 הבכור חלוק בשוה עם בניו כי על פניו ר"ל בחייו כמו על פני אהרן אביה' על פני
 תרת • יבירה מלמד שאם היו לו הרבה בנים והניחם מעובדות שאין לכולד
 ראשון דין בכורה אחרי שמת אביו טרם נולד שלא הכירו אביו • ורצה גם כן
 ביכיר שיעשה לו היבירה או ישעורה בפני אחרים שהוא בכור אם הוא במקום
 שאין מוברים אותו • פי שנים • שכן אותיות בכר נוטלות פי שנים מאותיות
 הקודמות להם שהם אויב • אשר ימצא לו • אמרו זכרונם לברכה שאין הבכר
 נוטל בראוי במוחזק • פירש בראוי בגון שמת אחד ממורשי אביו לאחר מיתת
 אביו אף על פי שאביו זוכה באלתו הממון והוא בקבר אין הבכר נוטל מהם אלא
 כפשוטו • ימצא לו • ולא לה שאינו יורש • פי שנים מוכפי האם אם יש לה נכפי
 מלוג ונאן ברזל • בן סורר • סוף שהיה לו בנו מאשת יפת תאר סורר ומורה וכן
 היה הדבר באבשל' שהיה בן מעכה • סורר ומורה • לא די שהוא חטא אלא
 מחטיא אחרים ומורה אותם דרכיו הרעים • או שהוא רוצה להורות לאביו ולאמו
 שהוא בהסך המכה הטבעי • יקרו אותו • במלקות כמו ויקרו אותו דמוציא שם
 רע • והוא על ידי בר דילפינן ויקרו ויקרו ממוציא שם רע • וכן בן מאם בן הכות •
 ותפשו והוציאו ואמרו • מכאן שנראים האב ואם להיות להם ידים לתפוס רגלים
 להלך ולשון לרבר ועינים לראות • בננו זה • שהלקינו אותו ועדיין עומד במריו •
 ומרה • חקר בת' שמרה תהיה לו בשחרונה • איננו שומע • יצא מצוה ועבירה
 שיש בהם שמיעה בקול ה' • וזלל וקובא • זהו שאמר הכתוב לא תאכלו על הדם
 אכילה המביאה לידי שפיכת דמים והיא זו הגורמת לקלו ואף על פי שהוא נכב
 הזוללת תכליתו שהגנבה אינה אלא במקרה שתכלית גבתו אינו אלא זוללתו •
 וחכמים זכרונם לברכה אמרו עד שיגנוב משל אביו ויאכל וכולו רצונם בזה כי
 בעשותו הפועל המגנב הוא פעם אחת לא יקרא זולל וקובא כי מי שירפא פעם
 אחת לא יקרא רופא אם לא התעסקו במלאכת הרפואה ולכן אמרו משל אביו
 כי אם יגנוב משל אחרים לאו בכל שעת' מקתייעא מילת' אבל נכפי אביו תמיד
 מוכבי' לפניו • ולכן אמרו גם כן בבית אחרים ובחבורת אנשים רעי המכה עד
 שאשוב לו הזוללות לקנין • ישמעו ויראו • כי לא הומת לגדל חטאו אלא ליקר בו

הרבים ושלא יהיה תקלה לאחרים כאשר ירדה תורה לסקוף דעתו ואף על גב
 דבישמעאל דרשו זל כאשר הוא שם ולא כענש על שם סופו ששאי ישמעאל שהוא
 לא עשה הרע לישראל בגופו אלא זרעו והסודר ומורה בגופו עתיד להרע
 וכן כדמות זה היה דין זקן ממרא לפי שאין בהוראה חטא שיהא ראוי
 למות רק הוא להקרי המחלוקת וכן המוסת נהרג אף על פי שלא עבד
 הניסת וחכמים וכוונס לברכה אמרו שמכרונו עלינו ככד ולא אמרו שמותיני
 לו עד הרגל כמו שאמרו בזמן ממרא לפי שכל ימיו של סודר אינו אלא ג' חדשים
 כמו שדרשו בן ולא איש בן ולא קטן ואם ימתינו עד הרגל יוכל לעבור ה' חדשים
 ולא יוכלו לדוכו ולכן דיני אותו מיד וזקני העיר כותבים לכל ישראל מקלטנו פלו
 על שיהיה סודר ומורה כי קבור תקברנו מוכאן שקבורת המת הוא מזה ואם
 אפילו ברשעים קו בשאר המתים כי קללת אלהים תלוי מלשון אלהים לא
 תקלל שיקללו הדיינים או אלהים הוא קדש כמשמעו ולפי דאין נתלים אלא
 מודף ועובד לום ואם יתמידו תלייתו שם יהיה חלול השם שזכרו תמיד סבת
 תלייתו ולזה הטעם היה עזו נקבר עמו כדי שלא יאמרו זהו העץ שנתלה בו פלו
 על שכרך השם על דרך גפס הבחמה תהרוג או כונת הפסוק כי הקללה
 והעונש אשר גזרה ית על האיש הזה החוטא איננה תמידית ולא לזמן קצוב
 אבל עונשו היא התלייה לכד וכיון שהקדוש ברוך הוא כתרצה בתלייה לכד ולא
 בוד שיהיה עונשו רק כרגע למה תרכה אתה ותוקף בעונשו להתמידו על העץ
 לכד ראוי שכיוס תלייתו יקבר כיון שכבר נגמר בתלייתו העונש והקללה שהענישו
 הקדוש ברוך הוא ותלית אותו אותו ולא האשה וכן אותו ולא אותו ואת
 חבירו והתעלמת מהם רצונו אף על פי שיהיו לכ נדחים ומרוחקים עד
 שיתעלמו ממך לרחקם עם כל זה השב תשיבם השב תשיב אף על פי שלא
 הודיעו כיון שהשיב קיים המצוה וכינז היו עושים תר אכן טועים הית בירושלם
 כל מי שאכדה לו אכדה נכנה לשם זה עומד ומכרו וזה מותן סימניה וכוטלה
 ולא ידעתו או לא ידעתו כמו תמר וכירים יתן ואקפתו במסורת ב' הדין
 ואורך ואקפתו מנרעתו דנעמן לפי שהחושד בבשרי לוקה בצרעת והאיוב אכדה
 חושר בני אדם ולכן כשתאקוף האכדה אל ביתך תהיה קבה שלא יבא בעל
 האכדה לנדי אקפת צרעת וכן תעשה לשמלמי לפי שאמר למעלה נדחים
 שאינו שייך רק בלח לכן פרט גם כן יתר האכדות אשר תאכד ממנו ולא
 שהיא אכודה לכל אדם כגון שהית בוטו של יס או בשלוליתו של נהר לא תוכל
 להתעלם אף על פי שאתה מתעלם מוכני אדם לא תוכל להתעלם מהקדוש
 ברוך הוא נפלים בדרך מכני המשא כי אם יהיה לחולשת אין דרך להקיים
 הקס תקס עמו לל בחברתו וכמענו לא יהיה כלי גבר ולכן הרגה ועל
 לביקרא ביתד ולא בחרכ כלי גבר אפילו כלי אחר כמו האיש הזוכע שער

לצד או מלקט לבנות מתוך שמורות עובר. וכן האשה כשתשים דק כובע איש
 בדאשה לפי שכל אלה הם דרכים לקרב הזנות והזכור כי הנשואות ברמות
 להקטל לחטוקיהם ולכשו בגדי איש פדי שלא ירגיש איש בהם וילכו כאיש ההלך
 לבקש חבירו וכן הנרבעי לזכור ילכשו בגדי נשים להדמוות אליה ולעורר לב הזנות
 אחריהם: כי יקרא ידקא כי יקרא ולכן לא קבעו חכמים זכרונם לברכה ברכה
 למוצה זו: שלא תשלח ברוקח כתי שמכרכי בשעת השלוח: צפור עוק
 טהור למיעין יטוב לך איטב לא כאמד חלא יטב טב אל השלוח: ורצונה
 להורות כי לתועלת האדם הנצוית זאת המצוה ולא לתועלת הבא: כי תצנה
 הוא הדין לקובה או יורש אוננתו לו במתנה: מעקה: בנין גבוה טפחים ואין
 ליעוד ריע במקרא: כי יפול הנפול יקרא על שופו ורכים כמוהו ורצונה
 האיש שאינו מוטבח מיהאל ולכן הוא מונרך להשתדלות אנשי: ולדעת חכמים
 זכרונם לברכה יצא לנו מזה אמונת הבחירה ואמונת הידיעה האלקית באפשרי
 מבלי שתכריחהו: לא תזרע: ונאזו אילנות שאין זוכה בהם כלאים חלא הברכה
 שהחילנו ינטעו ולא יזרעו: כרמך כלאים: עם כרמך לפי שהצפן הוא חוקה
 הימקה לכן פרט הכרם: כלאים: מלשון אל בית הכלא שאוקר כמות למעלה
 ומערס אותן: פן תקדם: אין רצונו בקדושה דק שיפא כדל בהנאלת כי
 הקדושה יאמר גם כן על הטומאה כמו אל תגע בי כי קדשתך: ואקור בהנאה
 המלאה שהוא הזרע וגם תבואת הכרם העוצא מאותו זרע כי שניהם יהיו קדש
 ותרגם אונקלוס דלמא תקתאית דמזע זרעא אב רצונו שהמלאה הוא הדמיע והרס
 בתוכ מלאתך ודמעך אב הם ב עינים צפרדים: ושמה תרגם מלאתך בכורך
 זרין עינין וחכמים זכרונם לברכה דרשו פן תקדם תוקד אש דאין התר לאסורו
 עולם: כלאים פן תקדם המלאה: את מנסה שהעמיד כלם בהיכל: לא
 תחרוט: מוט צער בעלי חיים דהשור מעלה גרה והחמור קובר שהוא אוכל
 וזה לכל ב' מינין אחד טהור ואחד טמא: ולא כן השעטנו שאינו אסור דק צמר
 ופשתים דוקא: שעטנו דעת חכמים זכרונם לברכה ידועה ואין למה ריע
 במקרא: צמר לא יקרא רק הבא מן הצפן: אשר תכסה בה: וקמין לי כי
 יקח איש אשה רמו למה שאמרו חכמים זכרונם לברכה דלח מאכיל בטולתו
 ורמו גם כן למה שפורסי טלית על חתן וכלה ולקחו גם כן סמך מן ופרשת בכפוף
 על אמתך: גם לפי שלפעמים מקדשים ברחוב פורשי הטלית כי היכי דלא
 להוי כמאן דמקדש בשוקא דרב מנגיד עליה: כי יקח איש אשה: בא ממיני
 הקניות: ואמר כי יקח ולא כי תלקח מכאן שהאיש מחזר על האשה משל לבעל
 האבדה שמחזר אחר אבדתו: ושנאה: שלא הית עריכה עליו בביאתו ולכן
 טען שלא יוצא לה כתולים: עלילות דברים: על ידי עדים שהעידו כי זנתה
 אחרי שנתארסה אורצה בעלילות דברים כי העליל בתחלה עליה בתואכות

אחרות כדלכא לתכלית זה לטעון לא ימנעו לה בתולדותם רעיהו אהיה אמת
לא מוצא לה בתולדות זהו אינו שאל הנגזר דלה כי דברו לא ימנעו ואלו
הערה למדנו שאין לראש עמנו לך בדר בפני העדה אף אכזה הפעם ספר על
תצונו וכתבו כפי בעלי: ופחה שמנלה: און רצונו שיבאו השמלה מוגללת
כדמים שאין זה ערות שהית בתולה כי כבוד וכל להיות הדם מן המקור או חוץ
דט אחר אך רצונו שישו את בעדום: או רצונו בשמלה כפסומו כי זאת לפנים
בישראל מכינים החתן והכלה למדד והעדום ימנעו להם ויבחו אהם שאמר
חבונם וכחכם לברכה יקראים ואלהם שומעים וכאשר יפחדו ככחן העדים
ולקחים השמלה אשר טכנו עליהם וראו הדמים לכה אחד הפסעו שאביה ואמה
יפרשו השמלה שלקחו מיד העלים וזה אחד מן דברים שהיה חזקו ר' שמעאל
מן התורה במש: משה כקף: משה שקלים של כקף נרוף: על בתולת ישראל
טובהה ולשתה בקדושה וזו תהיה לשה: כי בולו מפני העת כעושה גם
להעלימות דברו לכך חתן התורה שלא יוכל לשלם אבילו בנשכל זמן למען
תמיד יהיו בנדרה הפססו העים ידור עם כחם בכפיפה: לא יוכל לשלם
ואם הוא בהן ונתן לה בט' בחופן שאינו יכול להחזיר לקח אומם לא יוכל לשלמה
אל פתח בית אביה הטעם לפי שברר העושה המאורסה הולת בלה אל בית
חמה ואם יוניאזה מסם אל פתח שער העיר והיה דופי שומנה לבית חמה לומר
שהכלה בעשית בביתו לזה צוה שיוצאה לבית אביה להודיע לכל שמס יצאה
הכלה: וקבלו אבני עירה ומה שהחמורה התורה ובערה המאורסה מבשרה
ארוכות או בעולות בעל לפי שזה הענין יורה עליה פלגת דוע תפנית שתבך
שאלה והתחילה להוליה המותר הזרעי בהנשתה אל הזנות עם שלל אדעה עדיין
טעם משכב זכר ולא חששה לנער השחתת בתולה ואל הכסת שניגע לה מהעדה
בתוליה: הנה זה יורה כי אחר שתגדל תולא הארץ ומה כי או יגדל תאותה
והמותר הזרעי וכבר הרגשה משכב אכמים וכעושה מוצעה: ומתוכם טניהם
לשון הט' לרבות הבאים מאחריהם: והרובן גונם מאחוריהם והוא ביאהש לא
כדרכה ואני תמו מהר כשפי הכתוב על פי המדרש והמדרש עימו לא התישב
לרעל פי דברו עד שהנדר לתקן מאחוריהם: ובאמת לא מצינו ביאה שלא
כדרכה בלשון הזה: ולדעת כל רשי היק מלת גס המותרת שאין לה נשא
במקרא רק שגיהם לכן אמר שלא תאמר מאחר שתקנה דנים על כונאך וכואפת
למיתה הרי הם כמתים ואם בין כך הוא כל על אחרת או היא זנת עם אחר
קד' און מומתים האחרוני כראמוראן בשלמא וברא קטילא קטיל קטילן גס
לרבות הבאים מאחריהם גס הם במיתה: והאשה חור לומה אחר גס שניהם
האיש והאשה שמת אחד מאחר דעת נשים קלות ואינם יודעות חומר העון כמו
האנשים יוגלו לך חור ואמה האיש והאשה: בערה בתולה מאורסה גס בה
החמיר התורה לטעם פירש למעלה חלל מוניא שם רע כוהף עליה לזאת שלא

מתנה לכה לאהבת ארום' אף זה לא ומה יתרה הית' בה : אשר לא זעקה בעירי
דברה התורה בהוה כי בעיר יהיה על גר הפתוי ובטדה על גר האונס אך בכל
מוקם שיתבאר שהיא אמונה היא פטורה וכן בהכף : עינה את אשת ענוה
הוא המשגל באונס והעד מדינה : זעקה הכערה : יתכן שזעקה או רנונו אס
זעקה אף מושיע כי אפילו ידעו שלא זעקה פטורה כיון שאין לה מושיעים :
ואין מושיע לה : מלמד שמצוה להושיעה באיזה אופן שיוכל אפילו בכפשו של
רודף : כי ימוצא אש : במדרש אש זה הקבלה כמו דאמרת ה' אש מלחמה
פעה חסר כתיב אליו ישראל שנאמר כי נעה ישראל : בתולה כמו דאמרת בתולת
בת ישראל : חמושים בקף אליו כל שערי בינה והו' לאבי הכערה שכל הסערה
האלו באים מחכה מדתו של אברהם : לא יוכל לשלחה כל ימיו כמו דאמרת
וארשתוך לי לעולם ורוש וקבל שבר : לא יכל לשלחה : מדה כנגד מדה כי הוא
חשב לענותה כדי למלאת בלמוס תאונו ואח' לדחפה מעל פניו כי זהו טבע
הדבר כמו שמעיד הפסוק באמנון ותמר : וכן במוצא שם רע שכונתו הית'
לשלחה מעל פניו גורה התורה לא יוכל לשלחה : אשת אביו : ולא אנוסת
אביו ולמדים זה מקמיכות הפרשיות שהיא מותרת לו והנה אס גתרנתה האשה
מהכן יותר מהאב ראוי לאב לפימה בזה הענין ולכן לא מצינו בכל העריות שנא'
בהם לשון לקיחה כי אס פה : וכן הדין גם כן במפותרת דלת הלכת כר' יהודה
דאוקר אנוסת אביו ובכאן טעה אכן עזרא שפי' כר' יהודה : כנף אביו
פירש רשי שומרת יבם ואפצה שאמך לזה מדרשו גבי בעו ופרשת כנפיך ולדעת
חכמים זכרוס לברכה היה יבם גמור : לא יבא פנוע : מי שבעשה לו על ידי
אדם ולא שגברא כוה החסרון והוא שנקתם לו בלי ההזרע ומוצא הזרע במקום
קטנים : פנוע דבא : או פנוע או דבא והם ב' עמוס ויכול להיות שניהם
בכנים : והטעם שזה יקבץ שאשתו תזנה עם אדם אחר : בקהל ה' : ענין
ביאה בקהל היא הביאה עם קדושין אבל קדש ולא בעל אינו עובר : ממור
איש ממור מלחמו שלא נודע מאין בא : וכן ישב ממור באשדות שלא ישב באשדות
ולתי איש נכדי וור : והמורה הוא הכולל מחייבי כריתות ומיתת כד ואין למלה
רע במקרא ולתי באשדות : וממור לת' מבית מלך זבחי ריב מבאין מיחוסא
דכבל שתיקותא : ומי שמריב תמיד בו שמין פקול : בקהל ה' : אבל גיורת יכול
לישא דקהל גרים לא איקרי קהל : גם דור עשירי : רנונו עד עולם שאס כונתו
שמדור עשירי ולמעלה מותר לבא בקהל א"כ פסוק עמוכי ומואכי יתנגד לעצמו
דכתיב בס' עולם : לא יבא עמוס : באולי אפילו אחר שנתגייר ונקמכו ללא יבא
ממור שגם הם נולדו בממורות : והרחיק התורה מפני שהיו גמולי חסד
מאברהם והם שלמו רעה תחת טובה : הא' שברו בלעם : והב' לא קידם : כי
ייתה מוכה עליהם להקדים ולנאלת לקראתם בלחם ומוזן בנאלתם ממגרים מפני

הכרית והמקד של אברהם כי לא היו יודעים שימטה ה' להם לחם מן השמים
 וכולים מקלע וכפרט בדרך כגארתם ממזרים עיפוי יוגעים מן הסעבוד ומבלל
 ששאר האומות קדמו ועליהם אמר את אשר תאפו אכבו ומה שמכרו להם בשנת
 המ' יקרא איחור ולא קדימה כי לא היו צריכים לאלה : ויהיך לך ה' אלהיך :
 ומכרותיו תוכל לדעת רזונו כי ידועת ההפכים אחת : לא תדרש שלום :
 אף על פי שהם בני מטפחותיכם ואברהם אבי את אבותיכם אתם לא תהיו להם
 כאלהים כי הם הפרו ברית ואחוה ולכן תהיה מוכרת לעולם : וכשתלחם עמם
 לא תדרש שלום אע"ג דבאחרים כתיב וקראו אליה לשלום : כל ימך לעולם :
 במקורת ב' מלא דין וגם כך יאמינו לעולם : רזונו שגם לימות המשיח לא תתבטל
 כבואת משה וכן כומן ההוא יהיה אסור לדרוש שלווטובת עמונים ומאכזבים וכמו
 שאמרו חכמים וברונם לכרבה כל ימך להביא לימות המשיח : לא תתעב מזרי
 היינו דאמרי איכסי גזו עיבות' לטובא וגזו בישתיה לבישא שאמרו זכור את אשר
 עשה לך עמלק וגו' רצה לומר שלמו : כי צד היית באהרנ' והיה לכם
 אכסניא בשעת הדחק : אשר יולדו : מאחרי תלה הבתיב הדבר בלילה מבאן
 מצריך שתהיה האם שניה באופן שהולד יהיה שלישי ודור שלישי רצה לומר אחרי
 התגיירו אחד מהם ולא מימי משה : מכל דבר דע' לפי שחילל אומות
 משולמים לעשות כל דבר בכלה ותועב' הזהיר מחכה ישראל שיסתמרו מכל הדברי'
 האלו שעושים יתר גיסי האומות : ויתדתהיה לך קשה למואי אצטרך והרי
 המן היה נכלע באיברים : ויל לרברים שהיו מוכרים להם תגרי אומות העולם :
 או הוא גזו לדרות : ומכאן למדו חכמים וברונם לכרבה שאין ראוי להתפלל
 ולומר דבר שבקדושה במקום שיש זואה : ויד תהיה : כמו על יד הירדן : על
 אוזק : יתר על כלי הויין : זיהיה מחניך קדוש : כי בשעת הסכנה היו צריכים
 שיתרבק בהם ההשגחה האלהית : ושכ מאחריך : שיסיר השגחתו ממך : לא
 תסגיר עבד : כי מאחרי בא למחות תחת כל כנפי סכינה אינו מן הראוי
 שמחזירנו לעבודת לו' : וחכמים זכרונם לכרבה אמרו שמדבר הכתוב בישראל
 הנמכר לעובד לו' : שכן בקרבך : שאין ראוי שיהיו עבדים בולס לעיר אחת
 כן ירבו ומדרו שמה בדבר הפאריזי באיניפרו : בטוב לו : אף על פי שאינו
 טוב מזה עצמו רק לגבי דידיה : קדשה קדש : מלשון אני צויתי למקדושי :
 והיה אזהרה שלא יניחו לבת ישראל שתתקן לה קובה של זנות כמנהג ארצות
 עובדי לו' : או נקרא קדשה לפי שהפורשת מן הזנות נקראת קדושה וזאת
 קדשה כל' בפרשת מן הקדושה : כמו וכל תבואי תשרש ורשנו את המזבח :
 וככלל הקדשה היא דומיא דקדשה דיהורה ותמר : והוא כמו שכתב הרמב"ם
 זכרונם לכרבה פ' א' מהל' אישות קודם מתן תורה היה פוגע אדם אשה בשוק
 אם רצתה היא וטוב קותן לה שכרה גבעל אותה על אם הדרך והולך וזו היא

הנקראת

האנקראת קדשה : ונקדש דברי חכמים וזכונם לברכה ידועים : וכפי הפסוק
 נזכר לפרט אש הבינים למעשה הזנות : רופיין בלעז : וענין אכן : עורא בספר
 חגי ודברי חכמים חכמים למעשה הזנות : אתכן זנה : שתחשוב לכפר עונה כל עור שתביא
 לתננה לקרבן : וכמו שאמרו חכמים וזכונם לברכה במשל גייסח לתפוחיא
 ואפליגי לבישייא : ואינו אסור רק אש נתן לה תכף אחרי הבעילה אבל אש נתן
 לה לאחר זמן לא יקרא אתכן רק פרעון חוב וכן אש נתנו קודם הבעיל : והקריבו
 קודם הבעילה : ומלת אתכן מענין תנאי שכן הזונה עושת תנאים עם המאסף
 ושרותה והאסף נקפחת כמו אף אורע : ויכול להיות שתדיר לבית הבעור ואי
 חשוקה וכמו שאמר שלמה בתארי האשה הזונה זכחי שלמים עלי היום : זונה
 היא שט אסור בבעילת : כמו גרושה לבחן הדיוע ואשת אש : וקדשה היא כמו
 שפירשתי שאין אסור בבעילתה רק פרינות : ומחר בלבי : הזכיר הכלב לפי
 שהוא שטוף במשכב זכור ומבאין בלמוד : שהאנתן הניתן על ידי זכור גם הוא
 תועבה : גם שניהם : האנתן יותר תועבה גדולה ממחיה הכלב וכמוהו מזדיק
 דשע ומרשיע הנדיק תועבת ה' גם שניהם : לא תשיך אמרו חכמים וזכונם
 לברכה אזהר ללוה לפי שידיעת ההפכים אחת ומרוב צערו ירגיש הנאת
 המקבלו ומשך גם הוא אחריו לקחת רבית אש יוכל : וכפל הענין להזהיר על
 רבית המוקדם והמאוחר לזה אמר לא תשיך לאחריך בשע פרעון ולאחריך לא תשיך
 בשעת הלוואה : כל דבר אשר ישך : אף על פי שאינו כסף רק שזה כסף :
 לנכרו תשיך : הוא כמו שפי' אלל לנכרי תגוש רצונו שאם תהיה להוט אחר
 תרבית תוכל להשקיע יצרך עם הנכרי : ולא שהוא מצוה רק לחייב העיבר עם
 העברי בשני לזון ועשה : וכפרי וזמרא שלכו חולקים במנין זאת המצוה : ויכול
 להיות שכונת כפרי שכל עת שיליה לנכרי בלי כסף וכחנם או יעבור על עשה :
 ולא שמוחייב לקחת כסף מהנכרי : בכל מטלח ידיך על הארץ : אין רגון הפקוק
 שהמצוה תהיה נוהגת בארץ לבד שהדי כבר בתיב את בספק לא תתן לו בשך
 קתם אלל רצונו שהבדחה יותר מצוה בארץ והיא המושגת בפרטות מאשר
 תהיה בשאר ארצות : לא תאחר : קן תמות גוס מחר : כי דרש ידרשנו מצד
 שהיית חייב בן אף בלי דבר : והיו כפי תחולל לנדור וגומר כי חטא הנדר אף על
 פי שלא תנצל מתשלומין על אשר גמולך כל טוב בי גם ככה דרש ידרשנו ה'
 מעמך : וכונת הפקוק לזרו האדם לשלם נדריו באמרו שאם לא ישלם דרש
 ידרשנו הקדוש ברוך הוא מאתו בדרך אחרת כי הרבה דרכים למקום והיה כך
 חטא רצונו תשלם הנדר על פני גוס יהיה כך חטא : אש כן מוטב שלא תאמר
 לשלמו שלא יהיה עליך חטא באשר אש לא תשלם ברצון תשלם על כרחך
 ועם יהיה כך חטא ונעמיים לחכי ישוב והפקוקים כלם : והיה כך חטא : כי
 אחר הקדשים מורה שבעד נתחרט על מה שגדר שהיו מתכניי הכילות : אבל

במניעות

94

בזמניות הנדר אין בו חטא רק באחור • או רצונו חקרן בכנים שבעון כדריש
 בנים מתים ויהיה מושגן ואני ושלמה בני חטאים : וכי תחדל • חכמים זכרונם
 לברכה אמרו כל הנודר כאלו בנה במה וכל המקיימו כאלו הקטיר עליה • וכירש
 רשי בשעת אסור הבמות שהיה לו לשאל על כדור • ולפוס דיהטא יקטה אש
 ירצה לקיים כדור למה ישאל • אלא שלל שמאמר חכמים זכרונם לברכה כא' על
 הנודר בדבר מצוה לזה המטיילו לכמה בשעת אסורו כי המקריב בכמה בכותו
 לשמים אמנם להיות עבודתו במקום בלתי נרצה היא אסורה וכן ככה הנודר
 לעשות מצוה אף על פי שהמצוה רצויה מאחר שיעשה בתורת כדור מכל מקום
 סוף המעשה בלתי נרצה שהיה לו לעשות המצוה מזד היות מצוה ולא מזד חיוב
 הנדר • והוא שא' רשי שהיה לו לשאל על כדור לא שמכני זה יהיה פטור מן המצוה
 רק כדי שישכח לחרותו ואז כשיעשה יהיה מזד המצוה ולא מזד הכרח הנדר
 ועו נאמר כי תחדל לנדור וגומר : מוצא שפתיך ולא נדרים שכלב : נרצה ליי'
 אלהיך • כל נדר נכ' ולא כל נדר אף על פי שבמקריהם מחולקים : כי תבא
 בכרם • תרגם אוניקלוס ארי תתגר וכמו שאמרו חכמים זכרונם לברכה בפועל
 הכתוב מדבר ונקמב' לפרשת נדר לומר לך קחור סחור לכרמא אמרי לנזירא לא
 תקרב : רעך • ולא של הקדש שאין הפועל אוכל מהם : ואכלתי ולא שיתנם לבני
 ולאשתו או לאחרים : ענבים כנפשך • כמו אל תתן כנפש זרי בלו' כרצונם
 ורשותם : ואל כליו לא תתן • אך לכליו של בעל הבית תן ואחרי כן תאכל :
 כי תבא בקמת • מלמד שכמה שהוא עושה אוכל ככרם ענבים ועקמה שכלים :
 מלילות בידך • אבל לא הותר לו לללותם ולקלות דומיא דענבים הנאכלים
 במות שהם : איש אשה ובעלה • מלמד שמקדשים בביאה שהרי הכתוב קורא
 לבעילה לקיחה • ספר כריתות • מתורגם גט פטורי • ובישעיה אגרת פטוריך
 וכירמיה אגרת גט פטורי : כריתו התורה הרבת ברבוי התנאים בדבר הגט
 כדי שלא יקל לכ' על הבעל לעשותו • או אולי בתוך עשות הפעולות ההכ' ישוב
 ממנו אכזו וחרונו : אחרי אשר הוטמא אזהרה למחזיר גרושתו שנטמאת בזנות :
 ולא תחטא את הארץ • שאם יהיה מותר להחזיר גרושתו אחרי שנתקדשה תמלא
 הארץ זמה כי מי שיחשוק אשת רעהו ישתדל שבעלה הראשון יגרשנה ואחרי
 עשותו חפצו ממנו יגרשנה גם הוא ושיבנה לבעלה הראשון כי באלה אשתו לא
 תתועב אצלו מאחרי נתרצה בדבר : או כי ימות האיש הראשון • ולא אמר השני
 דאחרון הוא לה דאם נישאת לשנים ומתו לא תנשא עוד ואלע' דבעל הראשון לא
 מת מכל מקום קמך הוא : חדשה • כפי הפשט בחזרה פרט לזקנה שהיא בלוי' •
 עם כי כפי הדין אין בהם הבדל : נקי יהיה לביתו סנה" • סת' • שם של הויה
 והנקיות הוא מעול מלכות : לביתו • לנודר ביתו : לא ינא כנבא • למלחמת
 רשות • דאלו לטובה אי נקי ינא חתן מחדרו • ובלה מחובת • נאמח את אשתו

לתת לה חקה משארה כקות ועונתה • וכמספר ושמה לך ימים בשנה ימי שנות
 החמה : לא יחבול ריחיים ורכב • תרגום ירושלמי לא תאסור חתנין וכלן ארוס
 כל דעבד אלין כפר בחיי עלמא דאתי : כי נפש הוא חובל • לרבות כל דבר
 דאובל נפש תלוי בס : והתעמר בו • שמש בו עם הקחורה וכן אמרו חכמים
 זכרונם לברכה אינו חייב עד שישתמש בו ומכרנו • ורע לו לא תתעמר בה
 ומבלעדו איך לזרע במקרא : השמר בנגע צרעת • אזהרה לקונץ בהרתו שאז
 מוס • בהן לא יוכל עוד להבחין הנגע • אזהרה לומר השמר מפעולות שהקב"ה
 יבא לך הצרעת וכן נדרש בספרי • והאזהרה היא לאש הנשפט ולכהן השופט :
 יורו אתכם הכהנים • ולא הרופאים : אשר עשה ה' למרים • זה ראיה למה
 שאמרו חכמים זכרונם לברכה אל תקרי מצורע אלא מוציא רע • וזהו כי לפסוק
 השמר בנגע צרעת כי מרים עם רוב מעלתה הוכרחה להיות מקוגרת ז' ימים
 ואע"פ שכתבנו ישראל מנקיעת אהרי הדברים קומוה מרים מדברה באחיה אשר
 כנס • וענין מכל האדם ולא דברה בפניו ולא בפני רבים שיתבייש דקבינה ופיך
 אחיה קדוש ה' והיתה נביאה אירע לה כך קו לשאר בני אדם : כי תשה ברעך •
 בקצת נובחאות איתא בתרגו' ארי תרשו והוא לשון חוב כמו מומי דשותף פארי
 אפרע : בחוץ תעמוד • אזהרה למלוה וכן לשליח בית דין • ואם איש עני הוא • שאין
 לו לא אותו כלי אף על פי שיש לו ר' וזו • ולך תהיה צדקה • שהשבת העבוט אינו
 מוחק המשפט אבל הוא דבר שיעשהו האדם על החסד והחמדה ולפנים מסורת
 הדין : ביומו נתן שכרו • לתועלתו ולא תבא עליו השמש לתועלתך • והטעם
 כדי שיוכל האדם לקנות בשכרו לו ולאשתו ולבניו לאכול • ואל תחכה שהמה
 יבואו וישאלו אליך שכרם : כושא נפשו • שאמר מי יתן ויגיע זמן פרעון משכורתי
 ולא יחוש אם יעברו ימי חיי כי עם זמנו בסוף שנה יבסוף שיהיה עתה הזמן אף
 כי יקצרו ימיו ושני • או בפשוטו כי מן השכירות הזה יתכנס ויחיה עצמו : והיה
 כך חטא • ההכך מן ולך תהיה צדקה : לא יומתו אבות • בידי אדם • ופוקד
 עון אבות על בנים זה הקדוש ברוך הוא : בגד אלמנה • לפי שמשאיה שם רע
 בהטבת העבוט אם יום ואם לילה : וזכרת כי עבד היית • כלו' על יקשה
 בעיניך למה לא היו לכם המצוות האלו במצרים לפי שהיית שמה עבדים • אכן
 אחרי בואכם אל ארץ נושבת ראוי שתשמרו אלו המצוות להעיד על החסד שעשה
 ה' עמכם שכבר אתם בני חורין : כי תקצור • ולא אם קצרה לקטים או ברכמיה
 במלים : קנייך • ולא של הקדש ושל עובדי ל'ם ולא קניי הפקר : כי יהיה
 ריב • ולא יפרדו המריבות בחרב וחנית כמנהג עובדי ל'ם כי אם אל פי
 המשפט ומכאן דאין ש'ו יוצא מידי מריבה דהרי כופס לגש אל המשפט •
 וחכמים זכרונם לברכה דרשוהו בעדים וזממין וזהו והצדיקין את הצדיק וגומר :
 בן הכות הרשע • רשע יקרא מי שעבד על לאו שאין בו מיתת בית דין ולא עונש
 מומן :

ומוזן: והיה' אס' בן הכות' קת' המן המך שמוכס המן: כדי רשעתו: שהדיניס
 אומדים המכות בערך הרשע ובערך חולשתו וחוזקו: והכהו לפניו: אשופט
 קאי: ארבעים יכנו: עד ארבעים יכנו לרוב ולא יותר שהרי אמר למעלה כדי
 רשעתו אלא רצונו על הרשע העצום ולאית רב אונים לא יעבור מ' ולפי שהוא
 חפץ אס' עד ועד בכלל לכן מוכני הספק לא יעבור טל' או לפי משעבר התורה
 שניתנה למ' יום וגרם מיתה לעצמו שנוצר למ' יום: לא יוסף: על האומד
 שאמדוהו בית דין: מכה רבה: הלחין הס' שא"ה אך יש כמה מהם שאין לוקים
 עליהם ואותם שלוקים עליהם הם רז' כמוני רבה דוק ותשכח: ונקלה אחך
 לעיניך: לפי שכיוון שכלקה טל' מכות בשאר נקי מכל עון והרי הוא כגדול
 שבישראל ואס' יוסף להלקו מכה אחת יהיה כאלו כלקה גדול שבישראל בלי פסע:
 וכל מספר טל' כמוני אחיך או כל מספר טל' שכשעבר אדם הראשון על צווי לק'
 טל' קללות: לאדם: לחוה: לכחש וט' לארץ: כי יטבו אחים: מן האב כי אין
 הרך אחי האס' לשבת יחדיו ולפינין מיב' עבדיך אחים אהבנו: וכן אין לו:
 מדהוה ליה למוכתב אין חסר בדדרשינן בקדושין אין כסף אין כסף כמו מאן יכמוי
 מאן בלעם ונכתב ביד דרשוהו חכמים וזכרוס: לברכה עיין עליו דאס' יש לו
 זרע בעולם אשתו פטורה מן היבוס: שכן אלותיות אהיע' מתחלפות: אין לו:
 להוציא שבא משפחה ונכרית שאינו בן לו אלא בנה ואינו פטורה מחלצ' או יבוס:
 הבכור אשר תלד יקום: הכתחה ולא צווי: אשר תלד: מבאן שלא ינהג בהם
 זה הדין אלא כששניהם ראויים לתולדה: ולא ימחה שמו מישראל: למדנו שאינו
 מייבס אלא לאחת אחי' אס' היו לו נשים הרבה שאין הכונה רק שלא ימחה שמו:
 ואס' לא יחפזן מבאן שאס' היתה ערוה אליו לא ינהג בה זה הדין כי אינו נוהג
 רק בינה שאין לה מונע וזלת רצונו וזאת המניעה באה מן התורה: והיא פטורת
 לכל שאר נשיו כי התורה אמרה אשת המת שכל אחת מהם תהיה ראויה ליבוס:
 ועלתה יבמתו: מבאן שהיבמה הולכת אחר היבוס: אל הזקנים: ה' זקנים
 מבאן שמצות יבוס בחמשה: הרברו אלין: משיאין לו עצה הונת: לא חפנת:
 לקחתה: אף על פי שלא יתן טענה אחרת מרוע עיניה או משנאת' בי רנתה
 התורה שישתוק חבלי הכלימה: וחלצה בעלו: הקכה לפי שאמר לא חפנת:
 לקחתה מורה שלא היה חפץ בה ובעבורה פמנע מן היבוס ובכך בית אחיו:
 לכן תורה במעשיה שהיא אשה ראויה לעבדו ובהכנה רבה כאלו הוא
 אדונה שתחווה לו ותחלוץ בעלו כאלו היא לו שפחה ואמה והוא שר ומושל
 עליה אמנם לפי שבזה אות' ואמר לא חפנת לקחת' היא גם כן תבזה
 אותו ותהא רק בפניו להורות שאינה חוששת בענינה כי אולי תשאל לאדם
 טוב וחשוב מומנו אבל היא דורשת כבוד גוש' המת וזהו אמרה ככה יעשה
 לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו רצה לומר כי על זה אחריד ולא עלי

ולכן תבקש בתחלה שיקרא שמו בישראל בית חלוק העל • ולא בית מי שלא כשא
 אשה כלומית כי לא יזכר ולא יפקד כי אם עמך המת ותועלתו אשר מונע
 בעבורו • וזה הלך נאה בענין הזה • וירקה • אולי מפני אותה בושא וכלומיה
 יחדל מן המעשה ויבמה • וירקה בפניו • מכאן שנריך שלא יהיה היבם קומא •
 ויהיה בפניו כמו לפניו רחשוב הוא לבית דין כאלו ירקה בפניו ממש מאחרי רקה
 כבוד פניו ולאו דטעו חכמים וזכרונם לברכה בין בית ללמד דהרר בפ' לולב
 וערבה אמרי אמר ליה ההוא גברא דשמיא ששון לר' אבהו עתידינתו דמליתו לי
 פויא לעלמא דאתי דבתיב ושאתם מים בששון אמר ליה שטיא או בתיב לששון
 כדקאמרת השת' דכתיב משכא דההוא גברא מאווינן ליה גודא ומליעין ביה מיא •
 כמזא אם כן שדקדקו היטב בין בית ללמד • ככה יעשה לאיש • התנצלות
 היבמה על המעשה המגונה הלזה שירקה בפני איש • מיד מכהו • ולא מכהו
 צפט כי אז הותר לה להזיל בעלה אפי' כפשוטו של מכה • כמוכשו • בכני
 במקום הבושה והוא דבר חוצפא וככה ואונקלוס תרגם בבית בהתתיה
 והירושלמי תרגם בבית קטטה • בכיסק • אף על פי שלש תרצה לשקול בו
 משום אל תשכן באהליך עולה • גדולה וקטנה • גדולה לקנות וקטנה למכור
 ואמר אפי' להחזיקם בבית שנאמר לא יהיה בביתך אף על פי שלא ימכור ויקנה
 בהם דפרצה קוראה לגנב ויוכלו להחטיא אותו בזמן מן הזמנים • כל עושה עול •
 לערב פירות רעות בטובות • זכור את אשר עשה • זכור כפה לא תשכח בלב •
 והוא על דרך שאמר וזכרונם לברכה בשבת וזכרו על היין כן זכירתו מענין עמלק
 בפורים במגלה ועל היין ומכאן אמרו חכמים וזכרונם לברכה מצוה לכתומי
 בפוריא • בדרך • שהיינו הולכים לארצנו רחוק מאד מארצנו עם כל זה לתעבר
 על ריב לא לו • אשר קרך • בפתע פתאום בהיותך בלתי מוכן למלחמה • ולא
 עשו בדרך המלכים שטרם בואם להלחם יודיעו לאויביהם ביאתם • בנאתכם
 ממזרים • ועדין היו הנסים חדשים ושאר האומות רגזו וחלו והוא לא שת לבו לכל
 זאת • הנחלשים • הנחלשים על דמיון שמהל ועלמה כשם וכשם ואין לו עוד ריע
 במקרא חלתי בלשון ארמי בדיאל מהדק וחשל שגם הוא לשון חולשה • ואתה
 עיף ויגע • הרשעים האלו היו יותר יראים מן מאשר היו יראים אלהים שהרי
 המתינו עד שהיית עיף ויגע • או ולא ירא אלהים שכ' על ואתה • תמחה את
 זכר עמלק • בהיותך בארץ • לא תשכח בהיותך בגלות לזכרו כפה • את זכר •
 את לרבות שרו של מעלה •

אהלל לאל שוכן שמי רומה • שמימתי כרשת כי תצא למלחמה •

והיה כי תבא • קמך פרשת עמלק לפרשת הארץ שעמלק רצה לעכבם
 לפני סידע שג' מצוות בלשונו בכניסתם לארץ ואחת היא
 להחרים עמלק • או קמך אל לא תשכח רצה לומר כי תבא אל הארץ לא יהיה
 תש כחך להכרית עמלק • אשר ה' אלהיך נתן לך • לפי שמדרך עובדי האדמה
 שיעשו חלוקות בארץ חלק לבעל השדה וחלק להאריס מפאת הזרע ועמלו
 ומאחרי שלי' הארץ ומלוואה הוא בעל השדה והוא הנותן התבואה והפרי לכן
 ככל ב' פעמים אשר ה' אלהיך נותן לך אחד כנגד הארץ ואחד כנגד הפירות
 כי ענין הבכורים לא היה בונתם רק הוראת אדנות לבעל השדה ואזון
 הארץ מידי שכה בשנה ולהודות גם כן על השגחתו ית' • ולקחת מראשית
 מורה על מעוט הכמות וחשיבות האיכות מלשון ראשית שמכיס ימשחו
 והוא דומיא דחלה ותרומה מה להלן העושה כל עיקתו חלה וכל גרנו
 תרומה לא עשה ולא כלום אף בכורים מראשית ולא כל ראשית • ואמר
 מארצך אשר ה' אלהיך נותן לך כלומר אתה סבור שהוא מארצך ואינו כך רק ה'
 אלקיך נתנה לך • אשר תביא • מכאן שהבעלי חייבים באחריות הבכורים עד
 שזכאם להר הענית והבכורי מפריש בשדה וקורא עליו שם זהו שאמר גם כן
 מארצך • והלכת אל המקום • אתה בעצמך ולא על ידי שליח כי מי שזכא דרוק
 למלך ב' אינו עושה שליח קו למלכו ואלהיו וכמו שאמרו חכמים זכרונום לברכה
 אפילו המלך סלו מרים בעצמו בהגיעו להר הכית • אל הכהן • שהם נתונים
 לכהני המשמר ביתר הקרבת ולא שיוליך עמו כהן מעירו קרובו או אהובו •
 או רצה לומר אף על פי שלאחר כן יתגלה אליך היות הכהן חלל ופקול כל מה
 שנעשה על ידו כשר כי לא יפקל רק להבא והכהן עונו ישא לזה אמר אשר יהיה
 בימי' ההם אין לך לברוק אחריו • הגדתי היום • עם הכהן ידבר כלומר אל
 תחשוב שהבכורים הם מכה שלמה אליך או חק לכהנים מאת העם כי אינו כן
 רק באתי להודות על חסדי ה' ולזה הכהן אחרי שישמע דבריו יניח הטנא לפני
 המזבח להורות כי לפני מזבח נקרב ולא לפני הכהן • היום • רצונו אם הביא
 בכורי' מא' מן המינים וקרא וחזר והביא בכורים ממין אחר אינו קורא והוא שא'
 היום והיא גם כן בונת רשי' • ואמרת אליו • בלשון הקדש כמו הפסוקים הכתובים
 במקרא • בגדתי • כי אינני כפוי טובה וההגדה הוא ספור ההודאה כמו ויגד
 משה את דברי העם אל ה' • וענית • כמו ויען איוב ויאמר הראשון כי לא
 קדמה בכאן שאלה או דבור • או יוכל להיות כשהכהן לוקח הטנא מידו אומר
 לו כן תוכה לשנים הבאים לכך אמר וענית • או הכהן ישאל מה הוא זה ואתה
 תענה • ואמרת לפני ה' אלהיך • אמרו חכמים זכרונום לברכה במקבת בכורי'
 היודע לקרות קורא ומי שלא היה יודע לקרות מקריין אותו כמעט להביא אלו
 שאינם יודעי' לקרות תקנו שיהו מקריים לכל אדם • ומכאן יצא המנהג שמקריים

לכל אדם ללכת כדאי שלא לבייש מי שאינו יודע : ארמי אבד אבני : אם ארמי רצה
 לומר יעקב הגר בארם כפי הרמז בכותו בהודאה זאת כי הפירות והנכסי
 אלו לא באו אלינו מזה ירושה שהרי אבני גר בארם היה : והיה איש אבוד כמו
 שהעיד עצמו כי במקלי עברתי : אך נאמנו דברי חכמים וברוכים לזכרה וכבר
 השיב עליו הרב המורח קחנו משם כי נעמו דבריו : וארמי שכ על לבן הארמי
 ורצונו לתת סבה עצמית לירידתם למזרים ואם היא רחוקה באשר נתגלגלו
 הדברי ממוכרת השכנים את יוסף בידוע : לכן אמר כמותגלגל שזאת התכונה
 הרעה לא באה לנו ואל השבטי מזה אביהם ואבותיהם רק התכונה הרעה באה
 מזה לבן הארמי שרוב בניו דומי לאחי האם וכאשר עדיין הרושם בבניה אחריה
 באופן שארמי היה סבת השחתת ואבירת אבני לרדת למזרים : ואם הוא כפשוטו
 למדנו מכאן שהקדוש ברוך הוא מעניש הרשעים למחשבתן שהרי לבן בקש
 להאבד ולא אבד : או נוכל לומר שהוא רמו ליוסף שגולד בארם ונאמר מאביו
 וקרי ביה אבד פועל עבר וזאת היתה הקבה שירדו למזרים : וירעו אותנו :
 נעשינו רעים שלמדנו ממעשיהם : ובמורא גדול : בהיותם על היס כמו שבאמר
 וינעקו בני ישראל אלה : ועתה הנה הבאתי : כלומר בעת באתי לפני ה' בדבר
 מועט אבל בפעם אחר אקדמנו בעולות ועגלים וזהו דיוק ועתה : והכחתו לפני
 ה' : הוא עזיבת הטנא מבלי יקחהו עוד מלשון ותגח בגדו אצלה שהוא נרדף
 ליעזוב בגדו אצלי : והשתחית : מגיד שכל הנכנס בקדש משתחיה מול קדשי
 הקדשים : והגר : בירושלמי אמר ריבול הלכה כר' יהודה דגר מביא וקורא
 עובד אתא לקמיה דר' אבהו ואורי דגר מביא וקורא ואין הלכה כתיבא דתוספת
 דאמר שאינו קורא : וכתת ללני לגר וליתום : רצון הפסוק אחר שתכלה לעשר
 את כל המעשרות ושכר נתת ללני וגומר ולא בא האזהרה בכלל לתת אותו : אך
 אחרי עשותך כל אלה תאמר הדוי : ואמרת : בכל לשון כי ה' יראה ללב
 ומדכתי לפני ה' ולא לה' למדנו שהוא הדוי : לא עברתי מן עונותך במוזל ולא
 שכתתי בשוגג : לא אכלתי באני : זה מעשר שני דבתי ביה משמחת לפני ה' או
 פירש אותו בגול מלשון דיו תשיבנו אונגס יוכל להיות מלשון און לי כלומר בעשרי
 שלא חשבתי כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה : ודברי חכמים וברוכים
 לזכרה עקרה : ולא נתתי ממונו למת : רצונו כי הרמזאים בשפתו הענישם לבקש
 מהם מעשר עני היו אמרי כבר נתתו לפלו עני שכר מת : וחכמים וברוכים
 לזכרה דקדקו מכאן שמעשר שני שנטמא מותר לקפו בו דמיך דבר שטוה לחי
 ולמת : שמעתי בקול ה' : שכ על הלאוין שלא יכול בהם מעשה : השקיפה
 כמוני השקיפה יש מהלך מן השמים לארץ : ארץ אפת חלב ודבש ואף על פי
 שלא נזכר בשבעת האבות זבת חלב ודבש מכל מקום מאחורי היתה כסה אף
 גורך לכתוב להזכירה : ושמרת ועשית : והי משת עשה ולא תעשה : וה'

האמירך • הגביה אותך מלשון בראש אמיר ולפי שהאמיר הוא הקעיק העליון
יחס הרוממות אל ההאמרה • ולהיותך עם קדוש • זהו השארות הנפש בצרור
החיים לעולם הבא ויכול להיות גם כן האמרת מלשון תמורה וחליפין החלפת
אותו בכל עלום שבעולם וכן ה' האמירך ככל אומות שבעולם והאלף יסוד כופל •
ותרגום ירושלמי ית ה' אמלכתון • אשר תעבדו את הירדן • בתיבת התורה על
האבנים במקום ההוא יהיה הדמות מוזה בשער שכתבנו בו • אבנים גדולות •
כמו שהיו עושים להבדיל הרומיים כי בכואם אל ארץ לא להם הציבו להם צינור
אם בדרכים ואם בכניסת הערים אך תכליתם היה לשם זלתפארת ומטה צוה
מיעשום לשם מזה ולכבוד ה' וזהו שהתחיל שמור את כל המזנה וצויה לקחת
אותם גדולות כדי שלא יהא הכתב דק מאד וזהו שאמר גם כן באר היטב •
זדת אותם בשיר • למען יעמדו ימים רבים גם האבני עזמם לא יסבלו הכתיב
בפרט כתיבה רבה כואת ולכן צוה שיסודו אות בשיר הנקרא ישו בלעז •
בעברכם את הירדן • אשר שתעבדו את הירדן כי הר עיבל היה בעבר הירדן •
אשר אנכי מצוה אתכם • שהקמת האבנים יהיה לשם מזה ולא לשם דבר אחר
באר היטב • מצינו בקבר תלמי שהיה כל התורה כתובה בהן מבראשית עד
לעיני כל ישראל בתגיה וכל זיומה ומסם נעתקו התגין בכל התורה והוא מוכיח
הנקתרים בתורה • וחכמים זכרונם לברכה אמרו בע' לשון שכן היטב בגלגולו
עולה ע' • הסכת ושמע • כמו האון ושמע ואין לו ריע במקרא זולת את סכות
מלככם דעמום • והמפרשי אותו לשון קבלה לא נכון פירשו שא"כ הלל שמע
והקבת דהשמיעה קוד' קבלה זאל תשיבני מנעמה וגשמע שכבר תרנו
חכמים זכרונם לברכה לההוא אפיקורוס דאמר עמא פוזא וכו' • והדברים
האלו היו הקדמה לדבר על לבם דברי נחומים למען אל ירך לבם לקול הארורים
והקללות הבאות אלה • שמעון ולוי ויהוד' • ר' אליעזר או' לא לומר לוי למטה
שכבר נא' למעלה ולא לומר למעלה שכבר נאמר למטה הא כינר זקני כהנ'
ולויה למטה והשאר למעלה • על הקללה • לרמוז שהם יעמדו עליה והיא לא
תעמוד עליהם • קול רם • בירושלמי קולו של רם מלמד שהקדוש ברוך הוא
משתתף קולו עם הכהנים • ארור האיש • כל אלו הארורים הם דברים ועברות
שיוכל האדם כנגד חבירו לכחש בהם • ומה ששינה בכאן לומר יענו כל העם לפי
שמדבר מעלום וכמו שבמתן תורה כאשר שמעו • אנכי ולא יהיה לך מפי הגבור'
כתיב ויענו כל העם יחדיו כך כתב בזה וענו כל העם • מקלה אכיו • שאינו
נוהג בהם כבוד ואינו מעריך אותם אף על פי שצברהקיא יכבדם • משנה
עור בדרך • תרגום ירושלמי דיטעי אכסניא באורחא • ובו נכלל הנותן ענה ע'פ
דרכו • שכב עם בהמה • שאין לה פה לצעוק • או עם אשה עובדת לז'ס כמו
דאמרת אשר במר חמור בשרם וחכמים זכרונם לברכה דרשוהו על הנושא כח

עם הארץ: מכה רעהו כקתר בני' לשון הרע. וגימוריו גם כן מוסר ומחן
 חכירו: אשר לא יקיים את דברי התורה לעשות. אלו הם הצבועים והמכפיים
 שאמרו חכמים וזכונם לברכה שמכרמים אותם שתכליתם בתורה לעשות
 קורדוס לחתוך בה וכמות חטאה לרמות בהם את ההמון: ובכללם המורדי
 והפושעים ולהכעיס במרד נכבדים בארור וחרם זה. ויהיה לא יקיים כמו קיימו
 וקבלו היהודים וכירושלמי דקטו אמרו חכמים וזכונם לברכה וכי יש תורה
 פוסלת ר' שמעון אומר זה החון. ר' שמעון בן חלפת' אומר זה בד של מטה אשר רב
 יהודה על הדבר הזה הרע יאשיהו ואמר עלי להקיים. רזנס שארור הזה נא' על
 מי שיש כירו למחות ואינו מוחה ובאמרם זה החון הכי אית' נמי במסכת סופרי'
 דעל החון להגביה הקת ולהראות הכתיב לכל העם: אם שמוע תשמוע. היא
 האמונ' והמעשה לשמור לעשות זו מצות לא תעשה ומצות עשה: עלין על כל
 במשעור מהות הברכות כרא' מכוואר אשר לא היותם רק על ידי השגחה
 פרטית: והשיגוך. שלא תצטרך לרדוף אחרי הברכה אדרבא היא תרדוף
 אחרך ותשיגך כי תבא בלי יגיע ועמל: ברוך פרי בטןך. מה ששנה בבאן
 בברכות להקדים פרי בטןך ואדמתך. ואחכ בטןך ומשאריתך ובקלות להפך זו
 מדה טובה לישראל שבברכות יבאו ראשונ' על העקרי' ובקלות יבאו ראשונ' על
 הקל אולי ישובו: ברוך אתה בעיר. אם יהיו עסקך בעיר כמו הפוחרים ובעלי
 אומניות. ואם תבין בחון מלאכתך ועתדה בשדה לך אם בעבודת האדמ'
 ומרעה הנאן וגם חית השדה השלמה לך: בטאך ומשאריתך. פירות לחים
 ויבשים: ברוך אתה בבאך. פירש רשי שתהא יציאתך מן העולם בלי חטא
 בביאתך לעולם. ול' שדייקו שהי' לו להפך הפסוק בצאתך ראשונ' ואחכ בבואך
 שכן דרכן של בני אדם: את הברכה באקמיק. היא הסחורה הכינת' באקמים
 במנהג הוואלטי והמגזיכי בעיר וויניצי'. ומה שאמרו חכמים וזכונם לברכה שאין
 הברכה שורה אלא בדבר הקמוי מן העין רזנס על הצלחת הנפש והיא הברכה
 האמתית הקשויה מן העין. כמו דאמרת עין לא ראת' אלהים אלתך: בכל
 מועשה ידך. אם יהיה בעל אומנות: בארץ אשר ה' אלהיך נותן לך. כלומר
 שלא תצטרך ללכת מארץ אל ארץ לבקש סחורה ואומנות כי בארץך יהיה הכל:
 יקימך ה' לו לעם קדוש. הוא הדבוק הנפשי ועם כל אלה יותירך ה' לטובה
 בפרי בטןך ובפרי אדמתך. וכן ברכת ברוך אתה בבאך תרגמו הירושלמי על
 השגת דבוק ושלמות הנפשי שתרגם במעלכון בני מדרשא ובמפקתכון מבי
 מדרשא: ואתה לא תלויה. רק יקנה הכל בכסף מלא ובמואנוני כי אז יקנו הכל
 בזול: והיית רק למעלה: שהטובות ההמה לא יהיו על ג' המערכת שפעמי'
 ישוב אחר: כאשר נשבע לך. בקיני דכתי' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי
 קדוש: וראו כל עמי הארץ. יבינו כמו ולכי ראה: אם י' נקרא. ר' שון

והוא שאמר חכמים זכרונם לברכה שהוא שין של תפילין : והלכות גויס רבים :
 ושמו תאמר איך אביאם לידי פירעון תלך ונתכך ה' אלהיך לראש : והותירך ה'
 אם לפעמי' יהיה השתנות האויר ומוכה כללית יותרך ה' לטובה ומה שאמר והיית
 דק למעלה ידוע כי אכין ורקין מיעוטו הם וידוע כי כשהאדם במעלה העליונה
 עליונה נקל הוא שיתהפך הגלגל לכן אמר דק למעלה כלומר שלא תגיע למעלה
 עליונה עליונה רק יחמר מעט מועד כדי שתהא המעלה קיימת ולא תתהפך
 והוקף. ולא יתה' למטה כלומר שלא תזוז ממדרגת דק למעלה : לעשות
 כל מצותי : זו עולם ששקולה כנגד כל המצות כמו דאמרת וכי תשגו ולא
 תעשו את כל המצות : והשיגור : אף על פי שתברח מהם בתרופות עט'
 הטבע : המהומה : הוא הפך העצה המיושרת : ארוך : כמו שברוך רצה
 לומר שפע ותוספת בן ארוח לשון חרון : המגירת : הפוך כמו כשב וכבש :
 ודבק ה' בך : שהוא מהחולי הכדבקים קובטו וקוב בלען : והוא פועל יוצא לשלשי
 רצה לומר שהם ידביקו הדבר באחרים כי בסבת זה ישנאום כל העמים : כאשר
 היה בימנו בעולם בקק' אזויני קהלה מפוארה אשר העלילו על היהודים שהם היו
 המדביקים הדבר בעיר וגרשום : עד כלותי הדבר : בשחפת ובקדחת וזומר
 אמרו חכמי הרפואה שהקדחת ג' מינים : ברוחות : בליחות : באיברים :
 ודמו אותו למרחץ שבו רוחות ומים וכותלי המרחץ : לראשון שהוא ברוחות אמר
 בשחפת : בליחות אמר בקדחת : ולפי שקדחת הליחות נחלק לחרות וכלתי
 חרות ומאד חרות כנגדם אמר בקדחת בדלקת ובחרחה : וכנגד קדחת
 האיברים אמר ובחרב פמומי שפכל בחרב והרג לא להרפא כדקדחת האיברי'
 אינו מקבל תרופה : וביהקן : חולי מתחדש מרוע מוג' הכבד וקתומה איטרזני'
 בלען וכל אשכמו על זולתו : אשר על ראשך אבל בארצות אחרי' יהיה מטר :
 מטר ארצך אבק אפר : הוא עשן עב המתהווה מאיד הקטורני והוא כמו אבק
 ועפר ניבוי' בלען והיא רבת ההפך לזמחים ולבעל חי : והית' ככלתך למאכל :
 מכאן שהקבור מעלה היא לאדם וכרכה בבואו אל קבר אבותיו : ולא כאלו
 האומרי' מה לי אם אחרי מותי מובי האם יקבר או יאכלנו הכלב : וכעפול :
 הם חולאים שחוריי' כושכים' מדאג' ועצבון אשר יקרו מצרות האויבים : ואין
 מחירי' בכוהג שבעולם אם ימצא חלל בארמה מותן חרדה בלב בלמוצאי אבל
 כאן אין מחירי' : ואשר לא תוכל להרפא : מאחר שהקדוש ברוך הוא משה ולא
 הטבע מירפא : ובתמהון לבב : והוא שיתמה על כל הדברים ולא ידע לבחור
 בחירה ולזה לא יכנוו מחשבותיו קונפוטיון בלען וכמו דאמרת יאבד לב המלך
 והשרים : העוה באפלה : כי באפלה ירא יותר שבמקום האור האחרים יקויעו
 לו : אשה תארט : דוק איך הוא מחליף הקדר אשה בית כרם : וכפרשת
 שופטים קדרס בית כרם אשה ביו זאת היא הקללה הנוקח' אשה ואין לו בלילה

לה ביאה תחת גגו : ישגלגלה : חבמים זכרונם לברכה אמרו דתקון סופרים הוא זה וקבר כתבתי רצונם בזה אלל ולאברהם יעודמו עומד ואלל אלל ארצה ברעתי קחמו מסע : וכלות : מתאוות כמו ותכל כפס דוד : על הברכים : הוא הנתהוה מלככה מלוחה ותקשה מאד רבואתו : מכף רגלך עד קדקדך : להורות שהשחין לא יתהוה מזד חמויות הכבד כי לא יפעל בשחין הראש רק יהיה דרך קללת ה' : יולך ה' אותך ואת מלכך : הוא אגריפס שהלך לרומי והיה סבת החורבן וזהו אשר תקים עליך שהוא לא היה מורע המלוכה : על הכרכים ועל הסוקים : מהאברים המתנועעים קסים לקבל תרופה : למשל ולטנינה : כי בטבע היוצא מן הדת אינו שומר לא האמונה שיאל מוסר ולא האמונה שבאל אליה : ועבדת מסי : כתרוממו : אשר ינהגך ה' שמה : הוא גלות ירושלם אשר היה בטפרד ובצרפת : והיית לשמה : שבכל העמים יהו תמהים על גבורתם ויאמרו איך צבלו גבורים : כי ישל ויתך : שלא יבטלו סרים וו הקללה יותר קשה מעושק ונול כי בראולי תלקח עצה כמו שעשו ישראל מפני מדן אך בזה לא יתבן עצה : הנלכלל מלשון בלכלי תרועה על סם הרעש שעושים בקקוס ותרנס אובקלום קקאה מלשון נטלה מקיים מהם הכוללים : או הוא משל על האויב הכא בכלכלי תרועה : ובמרא מאן דתנא מקיקין לא משתבש דכתיב יירם הנלכלל ומתרוממן יחסימה קקאה נרא דלכלל כאמר על האויב : מטה מטה : בגו גיהנם : הוא יהיה לראש : כמו דאמרת עבד לזה לאיש מלה : יחלטו הארבה : יכלמו וישלמנו ומוזה לקחו לכתיב בקוף כל פרטה חקלת וכו' : והוא לפרו במקרה : ובורעך : כמו דאמרת אלחנו עונותיהם סבלנו : תחת אשר לא עבדת : כמו שאמרנו חבמים זכרונם לברכה כל הפהטל תורה מעשר סופה לטעלה מעונו : ה ברעב וכזמא ובערום : שב אל האויב סוה יהיה סכה שאתן עול ברזל על גוארד : גוי מרחוק : אין ספק שנתכבא על טיטום ורומאני וכל אלנו הקללות נתקיימו בימי חורבן השני כנודע בדברי יוסף בן גוריון דוק ותשכח אחד לאחד וכן באו עמוס מרחוק עמוס מאינגליטירה בירעניה ובורגוליה שהם מאד החוקים ואמר ג'פ גוי כנגד ג'פ שכבשו הרומאני ירושלם : אחת בימי הורקנוס ואחשתוכלוס בני אלכסנדר : ואחת בימי הורדוק : ואחת בימי אגריפס : אשר לא תשמע לשונו כי בן הבבלי היו מבינים כמו שאמרו דבר כל אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו : אשר לא באתה : אשר נסתה רת אכילה שתיה רחינה כעלת סנדל תשמיש המטה מכאן ראיה שדברים אלנו נקראו תענוגים דכתיב ביה הענוגה והרבה ולכן אפורים ב'ב וע' באב : כי תאכלם : הולד והטליא כאשר יעשו החתולים : ואכלת פרי בטןך : וכן היה במלחמות טיטום : גדולת ונאמנות : מתמידות וקיימות : יעלם ה' : העין בשוא מלשון העלמה והקתר : מדוה מנורים : הוא קושי הלכ והוא היה נמצא בפרזי עמו בבית שני : והפיך ה' :

כי יש

כי יש נחמה גדולה לשבויים בהתחכרם זה לזה לכבות יחד על זרתם ולהם לא
 יהיה כן כי יפינס ה' : והיו חייך תלושים זאת הקללה נתקיימה בגלות הנחמא
 תחת ממשלת איטליה כי תמיד אנו עומדים בלב רגו אולי יגרשנו כי לא נוכל
 לשבת ביניהם אם לא ברשות קיום מלכיהם ושריהם וכאולי בזמן חכמים וברוכם
 לברכה שדרשונו זה הסומך על הפלטור לא היו זריכים לאלה : בכקר תאמר מי
 יתן ערב : בשעת זריחת השמש יכספו הערב להקתר מפני המכים וההורגים
 אותם : ובשעת האופל יכבכו הבקר לקלק מהם עירוב המראות המבהילו אותם :
 ופירשו ראשון ראשון מבחד לבך וגו' וממרא עיניך וגו' ורש' שפי' ערב של אמש הדין
 עמו כי לא תדע מה ילך יום : מזרים באניות : כעור ורע לעבד החוור לרכו
 הראשון : והתמכרתם : מבנין התפעל הממכר הפעולה לעצמו ורצונו
 שמעצמכם תמכרו להם : ואין קנה : לפי שתהיו במזרים ויכחדו פן ישוכו
 עליהם המכות בהכת ישראל בכראשונה : אלה דברי הברית : לפי שלא
 נשלמו עדיין דברי הברית עד נצבים לפני לא באו אחריו נחמות כמו דברי
 הברית הראשון : ואחר שקיים בפרשת נצבים באו אחרי כן נחמות בפרשת
 והיו כי יבואו וגומר אשר הפרטה ההיא תיער גאלותנו ופרות כפשונו : מלבד
 הברית הראשון : כדי שלא יהיה להם טעות אונס בהיותם במדבר הגדול
 והנורא הנה עתה שבאו לארץ מואב ארץ נושבת ברת אתם הברית השני בהיות
 בבחירתם ולכן ביאר בארץ מואב ויהיה מלבד כמו מלבד חטאת הכפורים :
 אתם ראית' : ולא להכחיש החוש : ולא נתן ה' לכם לב בתמיהה : לא בל
 שלמותיכם : לפי שכפוק הנחכים הוא הכרחי לרדוף לדעת את ה' : לחם לא
 אכלתם : זהו נס מנפי התורה הנקתרים שדרך הולכי תלחמה לקעד לבכם
 בלחם ויין בלכתם וכשוכם וראיה מולכי נדק וכאן היה בהפך כי תלחמו עם
 מלכים אדירים האלו וכחכם : ותבאו אל המקום הזה : אל המדרגה הזאת
 וכן פירשו הרכ המור' בשתוף שם מקום : ושמרת את דברי וגומר לזמן תשכיל
 כבר ידוע לחכמים וברוכם לברכה ושמרתם זו משכה ועשיתם כמו שזערו רצונו אם
 כן שיעיינו בדברי הברית הזאת ויעשו אותם באופן שלא בלבד יעלה בידם
 המעשה אלא שמן העשיה ישאר מומנו מומכל בכפס : וזהו

הוא שיהיה לכם חלקי ישראל חבא : וזהו שיהיה לכם חלקי ישראל חבא : וזהו שיהיה לכם חלקי ישראל חבא :

עורי מעם ה' חלקי ישראל חבא : וזהו שיהיה לכם חלקי ישראל חבא : וזהו שיהיה לכם חלקי ישראל חבא :

אתם נצבים כמו שהיו נצבים בתחתית ההר כן היו נצבים בברית הזאת
 השנית וענין ההתייבכות הוא לשון התקוממות ביובו כמו
 ודתי ואכירי ואלו נצבים וכן נצב לריב עמים ורצונו שאם יש שום א' מכס שיש
 לו ח' טינא בלבו בענין עלום יבא ויתוכח עמי ואקיר כל ספק מלבו : נצבים
 לת' נותני כדקה בכתר יצולו מאלף כמו דאמרת מתן בפתר יכפה אף : האם
 מבאין שהיה ביום מותו מדלף אמר אתם נצבים כלכם וכמו שדרשו זכרוננו
 לברכה מיתורא דבן קב שנה אנכי היים : כלכם לפני שאחר שתכנסו לארץ
 ותכבשוה ותחלקוה ביניכם לא תובלו לב' במקל להקבץ יחד בני זה יהיה תחת
 גפנו וזה תחת תאכתו אבל כעת אתם נצבים כלכם מקובצים יחד : ראשיכם
 שבטיכם רשי כי ראשיכם לשבטיכם כברחו מדעת שתהיה מלה אחת משרתת
 לשתי מלות וכן פי' דרך המדבר יש סוף לים סוף ולא המדבר מדבר יש סוף :
 זקניכם הם השופטים וקראום זקנים ונקנו חכמה : טפכם נשיכם כדרי
 לכותם כמו שדרשו חכמים וכוונתם לברכה בפרשת הקהל : לעברך אמה
 בלשון קל ולא אמר להעבירך להורות שאין אונס והכרח בדבר : בכרית ה'
 אלהיך ובאלתו שלא יאמרו בשביל שכירת הלוחות הותרה השבעה ומלת
 לעברך רנה לומר לקיים הברית וכשבא בלי בית מלת עבר אצל פחית הוא
 הי' יפת הברית : היום ברת עמך כי אחרי כבוד וחלק תהיו טורדים כמו
 שפי' : ולא אתכם לבדכם כי באולי יאמרו ישראל כי בכל דור ודור יהיה צריך
 ברית חדשה לכן אמר שכרת עמהם ועם כל הבאים אחריהם : כי את אשר
 ישנו פה ברת הברית עם הכללות כי הוא מנא שחו הכללות יכפור בו ית'
 ואת אשר אינו פה הם הדורות הבאים והגרים המתגירים שגם הם יקבלו
 עליהם בעת גורם : וכן הוא פשוטו של מקרא אשר ישנו פה בגוף ובנפש לפני
 ה' אלהינו אלנו הנפשות שאינם עדיין כה' ולפיכך לא אמר באשר אינו פה
 עומד : והוא שפירש רשי זכרוננו לברכה על מאמר ע'ה אין בו לא אכילה ולא
 שתיה וכו' ול' עמדה אם כן לפני ה' אלהינו הנשמות וכדי לכלול גם הגרים
 הוקף אשר אינו פה : כי ידעתם עתם שלא נגורה גורה על פחותים מבין
 כ' : בקרב הגוים אשר עברת' אלנו המדיינים שלא היה נושא עמהם אלא
 פנחס : שקוניהם עץ ואבן בגלוי ובדרכים כסף וזהב אשר עמהם כדרי
 חדרים שלא ינכבו מהם וכן תרגם ירושלמי דדחלין מנהון דלא יתגבון : והפסוק
 כמשך להבא אחרי רצונו אף על פי שדעתם נאמנה מהם שקונים וגלולים אך
 מאחרי ראייתם הנלחת האומות אשר יש כסף וזהב עמהם ומגד הכלל' תחשבו
 שהוא דבר שיש בו ממש לו פן יש בכס : או אשה הזכיר האשה שדעת נשים
 קלות וכן ייעשה תמיד בעלום : משפח' או שבת' לזה קבץ את כולם כי הברית
 היה לכל פרט והציר תמיד ראשונם היותר נקל להמא' ונתאמת הדבר בפסל
 מיכה

מיכה • אבל האומה בכלל לא הזכיר שהוא דבר נמוך כמו שפי' ולא יקרה
 הפקר בחלק מהם לא יקרה בכללותו • והוא דומה לענין המבול זהו שאמ' הנביא
 כי מי נח וגומר • בן נשבעתי וגומר רצונו שנשבע שלא להביא עוד מבול כלל •
 אבל פרטי בחלק מן הישוב כבר יכול לבא • בן נשבע שלא לקצוף או להעביר
 הכלל אבל על הפרט יוכל לפול הקצף • שרש פרה • נתן טעם לדבריו שהוא
 יכול להביא הדורות הבאים אף על פי שאינם פה בהיות לפניו השרש אשר
 מומנו יצמחו כי האב שרש והבן נצר משרשו יפריה ואמר פרה ראש פי ממותק לא
 יצא עז • והמשל נחמד כי האדם עץ השדה הוא • גם המטיילו לשרש לפי שהוא
 מוקתיר העבירה כשרש שהוא בארץ ואחרי כן פרה • ומה שכפל כ' פעמים פן
 יש בכס כנגד ב' מיני עברות • הא' כנגד מי שיצרו שתגבר עליו לחמדת
 הממונות לעבוד את אלהי העמים והוא שקראוהו חכמים וברוכם לכרכה • מומר
 לתאבון • הב' מי שעובד ע"לם מנד אכיקורבותו והוא שקראוהו חכמים וברוכם
 לכרכה מומר לכבועם ונמשל לשורש פורה וגומר • יושלמי ארוס רישיה
 חלי בדוכסא וזיפיה מרורא בלעגה דמותא • והתברך בלבבו • שיחשוב בלבו
 שיבא עליו ברכה ולא קללה וכאדם השומע הקללה ואומר חן ממני • שלום
 יהיה לי • כי האיש הזה כופר ההשגחה פרטית ויחשוב כי בשלום הכלל גם הפרט
 יהיה לו שלום ביון שלא יאור את העם בכלל ברוך הוא • וזהו שהוקיף למוען ספות
 הרבה וגומר • וראה משל לזה לא יקולה בפניו • כי מי מיש לו ב' סדות קמוכות זו
 לזו האחת צמחה צריכה למים והאחרת רוח בלתי צריכה למים • ואין קפק כי
 בהיותו שולה מים להשקות את הצמחה • ישקה גם את הרוח גם כי לא יכוון
 להשקות • כן חשב הכופר הזה כי אף על פי שלא יכוון ה' את להשקותו משפע
 ברכותיו בהיותו הולך בשרירות לבו יקבל בהכרח העוה וההצלחה בתוך הכלל •
 וככה שלו ישתמש לפ' ענינים אם להוציא עצמו מכלל הנכנסים לברית ואם
 בהכרחתו שיכורך עם הכלל • וזה הפי' כפתור ופרח • ועל קיים הפקוק ורצנה
 וגומר וקנאתו באיש ההוא שבו בפרטות תרבוץ הקללה ולא יהיה כדון עם הכלל
 רק ימח שמו וזכרו ולכל העדה יהיה שלום גם כוכל לפרש הפקוק על אופן אחר
 רצונו שיעבוד ע"לם כי בלבו יחשוב אמונת יי' ובלויו יעבוד עלום אבל לבו שלם
 עם ה' • וזהו כי בשרירות לבו אלך בחווק לבי משון אשרתא דדייני וישמין על
 בוכת הלכ • ויעשה זה למען שפות וחבר תורת עלום שהיה הרוה מתאות
 הגופניות על הצמחה שהיא תורתנו הקדושה • תגורת הקדושה והפרישות •
 והתאוות הגופניות יקראו צמאות שתמיד ישארו צמאים ולא ימלאו בולמום
 תאוותם • ויקראת התאוה הגוברת בלב שרירות כמו ואוכו בשרירו בטנו •
 ומחה ה' את שמו • כאמר על היחיד וכתקיים בירבעם בן נבט שלא נשאל לו
 משהתין כקיר • והבדילו ה' לרעה • כי כל ישראל יהיו נקיים והוא לבדו עונו שא

צבכר התורה הזה * זהו עדות שהתורה לא תשתנה ולא תומר לעולם : אשר
 חלה * ולא נשחת מהמלחמה : על מה עשה * פי' עלום יאמר אם ישראל
 ראויים לעונש הארץ מה חטאה להיות גפרית ומלח * אי לזה יענו ויאמרו על
 אשר עובו כי קדושת הארץ תלויה בקדושת ישראל וכאשר חטאו ישראל ולקו גם
 הארץ תלקה * או תשובת הכתרות ליי' אלהינו : אלהי אבות * הוציאו עצמם
 במקום אל העלום עון הדור ההוא : אלהים לא ידעם * מלשון ולעמי מודע
 רצוני שלא ידעו להם שום אהבה וקורב' כי אין בידם להטיב או להרע וכן תרגם
 אונקלוס ולא חלק להם לאוטובא להון : כיום הזה * כמו שהם היום גולים על
 ארץ אחרת : כיום הזה הכתרות * רצונו כי אריכות הגלות שהשליכם ה' ית'
 אל ארץ אחרת הוא מהכתרות * אבל כשיגלה משיח דקנו עם כל אלה לא
 תיבטל התורה והו' לעשות את כל דברי התורה : הכתרות * היא תשובה על
 העלום כלו' אם יש קבה אחרת על הגלות והקללה היא ליי' אלהינו והוא היודע
 אותה * אמנם הקבה הגלוית היא בקבלה לנו ולבנינו לעשות את כל דברי
 התורה הזאת למען לא יקרה לנו כמו שקרה לראשונים * וכפי פשוטו אמר כי
 קודות התורה הם ליי' אלהינו ואם יוכה האדם לקחת טמון מנהו בידיעת קודות
 המצוות לאלה לא יפטר מן העשיה וזהו והגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות :
 והיה כי יבאו עליך * כל הפרשה הזאת עתידה להתקיים כי כל עניניה עדיין
 לא היו : והשבות אל לבבך * רצונו בהתרעמך על אורך הגלות תשיב אל לבבך
 הדברים שחטאת בהם ותזדיק הדין ואו' וטבת עד * וגומר : ושבת עד *
 מלת תשוב כגור שמה מלשון השבת אחר כי החוטא תועה מדרך הישר ואיש
 התועה בדרך ישוב אחר מדרבו ואל' ד' פעמים תשובה בענין כנגד ד' חלוקי
 כפרה : ושב וקבצך מכל העמים * זה לא נתקיים בבית שני : אם יהיה נדחק
 הוא הגלו' אשר אכחנו בני' וירשת' והטיבך מאבותיך רצונו שיראו מבלי שיכבשו' כמו
 שעשו בימי יהושע : ומל' ה' אלהיך * על דרך הבא לטהר מקשיעו' לו כי חמדת
 עשות הרע היא ערלת הלב והמילה הפכו * וזהו שאמר גם כן יחוקאל ונתתי
 לכם לב חדשה וגומר והמילה הזאת תקייע שלא תחטא עוד ולא תתיירא מן
 הגלות : 'את' לבבך' ואת' לבב * לת אלול שהם ימי תשובת : על איביך ועל
 שנאיך * על דרך ישמח צדיק כי חזה נקם : ואתה תשוב * מעמך לא ברא
 הצרות והיא התשובה מעולה הבאה מלבו : בכל לבבך * היא התשובה מאהבה
 ולא מיראת עונש : כי המצוה הזאת * על התשובה ידבר או על התורה בכללה
 ומשל לה' אם יעמוד לפניך מגדל גבוה ושערי וחלונותי כגורים מפה ומפה
 ויני המלך מהרה חושה עליה אל ראשו הלא איש הכלב ישתומם כי לא ידע
 דרך לעלות אמנם היה שם פקח אחד ואמר לו למה תשתומם הלא לא צוה לך
 המלך לרדג עליו בפסיע אחת אבל הרעות ניתן לך למצא היוצאות ולעלות או זה
 האיש

האיש יקריב אפסרו העליה ושנים א לבואו לעלות אמנם כשיקריב עוד שני קלס
 מזד ארז וראשו מוגיע א בקוף המקדל אשר היה נעלם אמרו אז בודאי ישמח בעצתו
 ויבין היות העליה נקלה מאד כן אמר וקרא עליה כי החבוק האלעי שהוא על ידי
 המצות אינו כאומר עלה לרקיע או עבור היס בקפינה אחת אך כמו שיש כמה
 תחבולות לעלות לגובה ולעבור הימים כן הענין הזה כי קרוב וגו' ומקמיכות
 ראה כתתי לפניך וגומר מכל לפרש הפסוק באופן אחר וזה כי טענת מבטלי
 הבחיר הם ג' אם מזד מוג האדם המכריחו לפעולתיו מזד ליחותיו הגוברות
 אם מזד ידיעת ה' אשר על דעתם תכריח האדם לפעולתיו ואם מזד
 מערכת השמים כנגד ה' אמר ולא נפלאת היא ממך כי אינך מוכרח מזד
 טבע או מוג שיש בך והוא ממך כי הטבה מכין אבל אינו מכריח כנגד הב'
 אמר ולא רחוקה היא כי ידיעת השם רחוק רחוק לדעת איכותו בקיום טבע
 האפשר וכמאמר ישעי הנביא עלי כי לא מחשבתי וגומר והוא ולא רחוקה
 כלומר מזד הרחוק הזה אינו נמנעת ובנגד הב' אמר לא בשמים כי אינה
 נמנעת מזד מערכת השמים או אמר לא בשמים היא איננה לא נמנעת ולא
 באפשרות רחוק אך באפשר קרוב והוא שמיים כי קרוב אליך וגומר או רצה לומר
 שכבר הורידה אליה מן השמיים ואיננה עוד שמה גם רמו לנו כזה כי בבאור נפי'
 התורה והמנוחה לא נשמע עוד לכביא עד נבואה רק כפי הפי' המקובל איש מפי
 איש עד משה ותרגום ירושלמי אליו מן אי היה לן חד כמשה נביאה דיקק לן
 לשמואל ואלמי מן היה לן חד כיונה דיוחית לעומקא דימא רבא מן יעלה לנו
 השמימה לת מילק ואת שם טל הויה לכן תקנו לנו מהדרי הכרבות מתם
 כבשרנו את ברית קדם כי קרוב אליך מוכאן שאין לך דבר העומד בפני
 הרצון וסבת הקרוב לפי שהכל תלוי בטענה מה שלא יהיה לכ' בנקל אם
 יהיה בדרך תוסית העיון לכד ראה נתתי על דרך יחי מאורות שהלל ראו
 את החיים ואת הטוב החיים הנצחיים שבהם תלוי הטוב האמתי לנו שכלו
 טוב ולחכוקי מכת הפילוסופי שאמרו כי יש שני אלהות אחד פועל הטוב
 וא' הרע כמו שפירש אבל ראו כי רעה וגומר אשר אנכי מצוין והוא מופת על
 הבחיר דל'כ צווי מצות למה ובחרת בחיים למען תחיה לפוס ריהטא
 לשון הפסוק כרא' וד והוא מקובל מעצמו והוא כאומר אכול ברי שתאכל אלא
 מאמין שרצון הפסוק לפי שיש שני מיני חיים חיים מדומים וחיים אמתיים לכן
 אמר ובחרת בחיים כי הפתח מורה על ה'א הדעת שהם החיים הנצחיים
 והאמתיים והוא למען תחיה אתה וזרעך כי בהורש הדעת האמתי לזרעו אחריו
 גם הם יירשו ארץ החיים מה שאין כן בחיים המדומים כי מי הוא זה שהוא
 בטוח שירשוהו וזרעו אחריו וחיים בהחלט הם החיים הנצחיים כי זולתם יקראו
 בטם לויי חיי העוטר חיי כבוד ודומיהם העידותי בכם היא תתימת העדים

בקוף

בשיגד לו מעט ואמרו זבואנו שאכל הולכי לירושלם ושמעתי הולך קודם התורה
כדרך הצעדים ומתוך כך ילמדו ליראה את ה' וככלל כי מעשי אבות לרוב יעשו
בניס: קרבנו ומיד למות: הימיו מתים ואין הדקיקי מתים: ואזינו לנגיד על עמי:
ועמוד ועמוד הענין: אדוע כי לשעבר לא היה הדבור כן למשה רק מבין שני
הכרובי אך הפעם היה פתח האהל לסקת היית עם יהושע: וקם העם הזה
והיה ראשון יקומו במעלה ואחכ עמו: אלהי נכר הארץ: כי הקדוש ברוך
הוא לבדו נקרא אלהי הארץ: בקרבנו בקרב העובד אותם: והקתרתו פני
לענין הסוכות וההללחות ושמירת הפגעים שלא חגון עליהם אך עם כל זה
אשגיח עליהם לרעה וזהו שאמר והיה לאכל ומזאווה וגומר וזה היעוד הוא
הקשה שבכל היעודי עם כי מכל למראו גם דרך חסה כאדם האומר שילקו בנ
שלא בפניו מתוך אהבתו והוא הקתרת השבת' כרעו מעליה ואו ודאי יהי לאכל
בשהיו תחת המזל דאין מזל לישראל: רעות רבות וזרות לפי שישאל הא
מושאנים ככל מעשיהם לא היו רזיו לעשות תחבולות בדרכים מלאכותיות ובקור
ההשגחה מעליהם לא ידעו כפי השכל והתחבולה להנצל ולעשות מלחמה כי לא
נקו ללכת באלה מה שאין כן ביתר העמים: גם האומות יש להם שרים
מלזנים למעלה מה שאין כן בישראל ולכן ישגשגו זרות וגומר: וחכמים וזרונים
לכרבה אמרו רעות שנעשו זרות זו לזו כגון עקרבא וזיכורא: על כי אין אלהי
מלמד שלא חרב בית המוקדש ולא גלו על שנקתלקה שכינה וכל המפרטים
בתחבטו מדוע אחר הדויה היה ימתיר הקדוש ברוך הוא פניו מהם ואדרבא יכפל
ההקתרה: לכן אמור אנו כי אלהי שם לאלהי נכר הארץ ולכן כפל ההקתרה ויפול
היעב יתוכח הטעם על כי פנה והוא עינת מתוק כדבש לחכי: הקתרה אמתה
הכפל רמוז גלות המר והכמהר אשר אנחנו בו וגם זה היעוד קשה מכל היעודי
הקודמים כי זהו הקתרת השגחה הפרטית: כי פנה יתנית טעם על ההקתרה:
ועתה כתבו לכם: כלומר אך על פי שהקתרה אמתר פני השירה הזאת לא תבקר
מבני ישראל כי בכל הדורות נשאר להם התורה: וזהו הדבר למשה ויהושע
שיכתבו שניהם שירת האזינו לא בתורת האלהים כי באת חלילה שיכתוב יהושע
אפילו אות אחת אבל צויה לכתוב שופכי דמים משירת האזינו לתת אות לכל
אדם כדי שידעו אותה ותהיה שגורה בפייהם: ולזה שיתף יהושע עמו שלא תבדר
על משה ביום מותו טורח ההקתרה: ונקראת פרשת האזינו שירה מגורת
אשורו ולא עתה להיות הגדת העתידות: או נקראת שירה לפי שישאל
יאמרוהו תמיד בשיר וכומרה ליום פמערדם: ולכן נכתבה בהפסק להורו על
מקום הכתיבה כמו שפירשתי אלל במשך היובל וגומר: כי אכאנו: ספר דברי
השירה והם הם פרשת האזינו דוק ותשכח: כי לא תשכח: שכל החכמו יש
להם זמן ילמדו אות ואחכ יטבעו טמל לא בין תורתו הקדושה שתמיד היא

דיע במקרא זולתי אף שמו יערפו טל • ורשי מהביא לדמיון יערפו לטן טעות
 קופר הוא שהמלה היא ירעפון דטן ושרשו רעף אף כי פירושו כולה כמו שחלם
 ושלה כבש וכשב • וכונתו לומר כי כונתו להועיל לכל אדם כי יערף כמטר
 לקחו אל המשכילי שיתן להם הידיעה והתורה בשפע רב כי העריפה יאמר על
 רוב המטר כמו דאמרת שאר יולו שחקים ירעפו עלי אדם רב • תול כטל אמרתו
 זהו לאנשי ההמוניים ולכן אמר אמרתי רצונו בדרך קצרה ולמוד קל בלתי עמוק
 אז הוא לטן תפלה כמו שהמטר לא יטוב ריקס כי אם הוליד והנמיה ועשה פרי
 כן יהיה דברי ואל תיראו שאם יעמדו השמים מתכונעתם יטוב העולם לתוהו שבין
 יערף כמטר לקחי ודברי יהיו קיוס העולם • בין כך • לקחי • התורה שלקח מן
 השמים ונקראת גם כן לקח מפני לקיחת הנפשות לעשות מצוותיה ובוה נתיחד
 תורתנו הקדושה משאר הנמוקים כי הם לא יקובלו רק מזד ההכרח ויראת
 העונש אך דברי התורה הם ישרים ומשכטיה דריקים עד שהם בעצמם ימשכו
 האדם להמשך אחריהם • ואמרתי הם ספורי התורה שהם רב התועלת •
 וכמדת לקחי ב' הדין ולקחי קמה דגבי שונמית התורה נקראת לקח רמז למה
 שאמרו חכמים וזכונם לכרבה אם אין קמה אין תורה גם לקחי בגי' קמה •
 כרביים • הוא המטר הרב וכשעירים הוא המטר הדק כחוט השערה • כרביים
 עלי עשב • וקמין ליה כי סס ה' אקרא קמך שמתפללים על הגשמים • כי סס •
 כי הוא נתינת טעם לפי שבשעה שאמר משה האזינו השמים אתרגשו עלמין כפק
 קלא ואמר משה אמואי את מרעיש עלמא פתח ואמר כי סס ה' אקרא בהאי
 שעתא אישתתיקו ואזיתו למילוי • סס ה' אקרא • עם שמים וארץ ידבר ורצונו
 באשר ישראל יקראו בשם ה' בתפלתם על השגמים הבו גדל לאלהינו שהשמים
 יתבו מטר על פני הארמה והארץ תתן יבולה כי בזה יתנו גדל לאלהינו לתת סכר
 לשומרי מצותיו • הבו גדל לאלהינו • מוכאן שעונין אמן אחרי המכרך והו דוקא
 בגבולין אבל לא במקדש שהיו עובי' ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד
 העולם בשבילנו כדי להשפיע ברכה לכנסת ישראל • הנור • צור יאמר על
 התחלה ולהיותו הוא ית' התחלה וסבה ראשון לכל הדברים קראו צור וכמו טפי
 הרב המורה חלק א' פ' יו' • ומה ששנה בכאן לומר הצור לפי שצדק עלינו הדין כי
 הבה צור ויוצו מימיו ורצה לקלם הקדוש ברוך הוא בזה שחטא כדאית' במדרש:
 תמים פעלו • שכל פעולה התלויה באחר נקראת חסרה • וכן פעלת כל העלום
 תלוי בו לא כן הוא ית' שאינו צריך לזולתו אלא תמים פעלו • ואותם האומרים
 בכרכת הלכך שפעולת' אמת טעות הוא בידם אלה צריך לומר שפעולתו אמת
 ועב אל הקדוש ברוך הוא • כי כל דרכיו משפט • משלמות הפעולות וסר
 שלמות המועיל • וכמו שפעולתיו בתכלית השלמות בהן משכטו בתכלית היגשה •
 ועשה שלש חלוקות כנגד ג' ספרים הנפתחים ביום הדין ודרוש וקבל סכר • אל

אמונתו ואין עול * טב אל פעלו רצה לומר שכל פעולתו בוטח את תכלית היושר
 בביאף על פי שברא באדם כלים ביחודו לחטא הינה הוא ית' לא שם בעצם
 הכלים ההם רק שיטערו אל קנין היושר והאמת ואולם יבכבו לחטא במקרה
 יוכני רוע בחירת האדם : דריק וישר הוא * אף על פי שדריק ורע לו דמע וטוב
 לו : שחת לו לא * ההשחמה שהיא לו כפי לא * שלא קיימו מנות הסם והטעם
 מוכיח אורחון הפקוק אף על פי שחטאו לא לו חטאו וכן כד וכן כד קרויים
 בניו * וכן דלמדת האותי הם מבעיניכם והמתרגם : הוסיף עלת לקון * לא ליה
 הוא צירט לו לא * שאף הדל בין לא לו או לו לא * והכרח להוסיף להקן שלא
 יתכן השלילה אלא אחר הסייב לכך פירש תחלה שההשחמה לעצמם ואח"כ פירש
 לא להטעם * עקש ופתלתול * העקשות הוא הפך היושר בענין שנאמר ואת כל
 הישרה יעקשו * והפתלתול הפך הדריק * אמר בי מאמר שהוא ית' דריק וישר
 והם בהפך מזה א"כ אינם בניו אבל משחית' לו * ואמר מומם שלא בא חקרונם
 מחד המועל שהוא תמים ואין בו חסרון אבל מומם הוא המשחית אותם : עט
 צבל * הוא הכפוי טובה והמדה הרעה הזאת באלה מזד סכלות והיו שאמר ולא
 חכם * או הוא מלשון צבל * תבול * והזנוו * טסכלו היגיעה והלאות בלמוד ולא עלה
 תועלת בידם ולא חכמו לדעת התכלית שהוא לטוב להם * ולזה ביון גם כן
 אונקלום בתרגומו : הלא הוא אביך * בעבור שאמר למעלה כי אינם בניו :
 קיך * שכן קודם הכריאה עלו ישראל במחשבתו ית' להכרשות כמו שדרשו חז"ל
 חמשה קנינים וכולו והיו שאמר קיך * או קיך לשון קנין לפי שהוסיף מאין
 ועשאך יש וכל יש הוא קנין וכל אדם הרשות בידו לעשות מקניניו כאות נכסו :
 הוא עטך * כמו דלמדת ואת הכפש אשר עשו בחק * או יהיה עטך שהיקן איתך
 מנורת וימחר לעשות אותו : ויכבך * שהאב החומרי אינו סבת קיום הבן הקדוש
 בדרך הוא סבת קיומו : זכור ימות עולם * כלומר זכור כי כל האומות מקביצים
 על מקבר ז' ימי השבוע אשר מזה יתאמת אמונת החדוש ויתאמת אנלך כי הוא
 אביך * או אמר זכור ימות עולם מזד המוחשות * בינו וגומר מזד המושכלות
 הראשונות * שאל אביך מזד המקובלות * זקיך וגומר הם המפורסמות ומכלם
 תדע בי הוא אביך וגומר : שאל אביך * זה הקדוש ברוך הוא שלא ברא העולם
 רק על תבאי שישראל יקבלו התורה * וכפי בטטו שהאב אינו מוריש שר לבניו *
 ובתרגום ירשלימי שאלו לאלהתבון דרברבין מגבון באורית ויתבון לבון חכימין
 וימרון לבון * והוא כמו דלמדת אבי אבי רכב ישראל : יבד גבולות עמים * בי
 מקבר העמים כמקבר האוישים מישראל * בי חלק ה' עמו * אומתי חלק ה' עמו
 כשיעקב חבל בחלתו מלשון חבלי ילדה בי בן מתוך צרה וגורות הם שבים אל ה'
 ואל זה רמוז וברונם לברכה אגרא דכלה דוחקא בי כנסת ישראל בקראו בלה
 הימתי יש להם שבר בטהם בצרה בדוחק ובגורה וכמאמר הנביא כמו הרה

תקריב

דרך הכניטה כבהמה שמבעטת ברנליה לאחור • וכן דרך הכפיו טובה ואין לו
 ריע במקרא וזלתי למה תבעטו בזכתי • חללה עשהו • עשהו שמן ועב • כשית
 כמו כשית רזונו כשית לכבד מרוב השומן עד אשר לא תבין ואין לו ריע במקרא
 בשין • וינכל צור • הנכלה היא תשלום רעה תחת טובה וזה באמרם שאין
 בעבודת האל רק גמול רע כמו שאמרו הרשעים שאל לנו עבוד אלהים וגומר וכמו
 שאמרו הנשי הארורות ומאז חלכנו לקטר וגומר • לשדים • נקראו שדים מלשון
 שד ושבר וענין השדים ידוע והאמנות מציאות דרוש ואמונה תורנית וגם ככה
 דעת חכמים זכרונם לברכה ו' רברים נאמרו בשדים וכולו עיין בהרמזין פרשת
 וארא ופרשת שופטי ואני חברתי מאמר על הוכחת מציאות השדים בו הארכתי
 לנגד דעת הפילוסופי' באלה ובפרט דעת יואן פיקו דילה מירנדולה אשר חיבר
 בדרוש הזה ולמה הזאת אין עוד ריע במקרא וזלתי ואת כנותיהם לשדים
 דתהלים • אלקים לא ידעום • אבל בהקדוש ברוך הוא כתיב כי ידעתי את
 מכאוביו • חדשים מקרוב באו • תמול פקלו יונרו • שאמרו חכמים זכרונם לברכה
 שאם האומות לא היו יודעים אותם ואומרי' זה גלם העמיד יהודי פלו • לא
 שערום אבותיכם • לא פקדום אבותיכם פוקד עון אבות תרגומו מקער ובדבר
 האמונה ראוי להמשך אחרי האבות שאין אדם מוריש עקר לבניו • ותשכח • אל
 תיקרי ותשכח אלא ותש כח זהו שאמרו חכמים זכרונם לברכה על זה הפסוק
 בוין שאין ישראל עושים רזונו של מקום כב יכול מתישי' כח של מעלה שנאמר צור
 ילדך תשי • מחוללך • מלשון רב מחולל כל רזונו מכאיבך ומעמסך • או אשר
 הוציאת מארצם בתפלים ובחמולות • ואנאן מוכעם בניו • כמו הפסוק וינאן בניו
 יבנותיו מוכעם ויהיה וינאן פועל יוצא • בניו ובנותיו • הוכיר הבנות שהיו
 מפתות האנשי לעולם כמזכר בירמיה ויענו כל האלשי' היודעי' כי מקטרות
 וגומר וכן ביחזקאל נשים מבכות את התמוז • אסתירה פני • ואל תחשבו שלקבת
 הקטר פנים לא אראה בכס לכך אמר אראה מה אחריתם • כי דור תהפוכות •
 אתמול אמרו נעשה ונשמע ומחר אלה חלתיך ישראל • ויאמר אסתירה • הקדוש
 ברוך הוא אל לבו או לכביאים והכונה כאשר יבקשוני לא ימצאוני מאחרי דור
 תהפוכות המה מושתנים בעצמם אולי יתחרטו ומעשיהם יעשו תשובה •
 אקביאם בלא עם • אלו כשדיים שנאמר הן כשדים עם לא היה • בגוי נכל •
 רמו לגלות שני על ידי טיטוס ורומיים • וחכמי' זכרונם לברכה אמרו אלו חבריה
 שהפרקיים קורים לכהנייהם חברים • לא אמוז כס' • שכן אכדו האמוז שבעבורה
 נקראו בני אל חי הפך מבנים לא ישקרו • ותלהט מוקדי הרים • זו ירושלם דכתי'
 ירושלים הרים סביב לה • חגי אכלה כס' • הצרות יקררו חיים שיבואו פתאים
 ולא יוכל האדם להשמר מהם • מוי רעב • שרופי רעב מגור למיז באתונא ואין
 לו חבר במקרא או הוא כמו מפי רעב שהאותיות שהם ממוצא אחד מיתחלפות

ודעו כי פלגת הרעה יותר ויומם הגוף: או הוא מלשון ויו נחם שמתוך בוכה
 הרעה זולו לחותיהם מן החוס: וכן בהמות: יסיה בכלל בהמה: חכמים:
 לשון פאה רצוני אמרתי לגלות אותם בלחת מפאו העולם לולו כעם אויב
 שיהרגם כלם בבת אחת: ולאנה מלשון לא תגורו מפני איש ודברה תורה כלשון
 שני אדם והיא שעמדה לנו בעגל ומלגים: וכן קרה לאנשי טרוייה אשר להעיתם
 בלם מקובצים בפאה אחת באו עלהם היונים ושמידום מכלי נשאר להם עם
 גמלחית: או חכמים מלה מורכבת: מן אף חי הם שלא יודע מקומם אים והוא
 דמו לבנות עשתי השבטים שגלו מעבה לכה גוון הוא שאמרו חכמים וברונם
 לכרכה קורי לו סמבטון: ואין פהם תבונה: ומי שאין בו תבונה לוקח ענה
 מאחר והם אף על פי שאין בהם תבונה גוי אויב ענות המה: אורנה לומר
 שאין בהם תבונה לחקוה כבת הרעה על מה היא באה ובמאמר הנביא על מה
 תבו: ונפל לפרט בלתי ההמשך מן בני גוי הללה על האומות: יסכילו זאת
 הנלחתם עתה בשמורתי תדתי ויבניו לאחריתם מה יהיה בקורם ממנה ואין זאת
 אלא תורה באודאמרת וזאת התורה: אויב ודרך: רנה לומר שיתמכו האויבי
 איך נשתנה הדבר שעתה אחד מאתנו ימים אלף ישראלים ויודים שני ישראלים
 הניסו רבבה מאתנו: כי לא בצרנו צורם: הם דברי ישראלים: ואנוכנו
 כלילים: הם ענמם יהיו הדיינים שלא בצרנו צורם וכמו שאמרו פלסתי מי
 גילנו מיד האלהים האדירים: כי אנפן: האומה בכלל תקרא גפן כמו דאמרת
 גפן בוקק ישראל ורצוני שמועביהם בתכלית הרוע עד שקבניה יותר רע מקבני
 קדום ועמורה והוא כי הגיוס ישו העלום מאבותיהם והנה הוא משרש פרה
 ראש ולעלה ואין בו תועלת לעולם אבל ישראל שטרסם טוב אם יכרת עוד והלך
 ויעשה פרי טוב: חמת תבינו יונם: הקם המות היותר קשה והיותר משהר להמי
 אותו שנותני ביני בני מרוב דקותו הוא הולך מהר אל הלב: גם הנחשים והתניני
 משמיים הארס ביני כי חפצים בו מאד ולכן שם המשל ביני ותנין: כמס'
 בתרגומו ואין אל מלה הזאת עוד היע במקרא: הוא עמדי: הוא שוב לדרש
 חכמים וברונם לברכה על הקן דאילו הפקוק אינו מחובר לשום דבר: או יוכל
 לשוב על הקס ועל היין ורצון הפקוק כי הוא חתום באזרותי להשקותו לרשעים
 לעת הקסם והשלוים: לעת תמוט דגלים: כשתתמלא פאתם וכמו כי לא שלם עון
 האמורי: כי קרוב יוס אידם: איכנו קרוב זמני דהרי לעול אמר לעת תמוט
 דגלים שר' שאין לו זמן מוגבל: רק הוא מענין קלות שהוא קל וככן לעשותו
 כשירצה ומכני שקירוב הזמני והמקומי הוא קל ההגעה אליו בקרא קרוב:
 נחש עתידותי: יחש העתידות להביאם קודם זמנם וכמו שדרשו וברונם לברכה
 על אני ה' בעתה אחיטבה: כי ידון: כי נתינת טעם על ארוכות קולות כי
 לרוב רשעתם הם צריכים לרץ ומירוק רב: ועל עבדיו: שצמדו בגלות לסבול

הצרות כעבדים • או עבדיו שב לברית אבות שהיו עבדי ה' • כי אולת יד • ולא
 יוכלו עוד לטעם ברחם ועונם ידם • ואפס ענור • מלחון זה יענור בעמי • או
 ענור נקראים הקנינים שפכית וענור הקניני שבטרה כי הראשון נעדר ונאצה
 והשני יעוב על פני העדה • ישתויין נביכם • מכאן שמכיו חכמים זכרונם לברכה
 לאמור יין נקח עלום אשר בעלה בגליל איטליה נעשה לפס כהתר • קתרה ראו
 עתה כי • נרמו השם למפדע זכבר סיהשתיו שהוא דין • ראו עתה • רצונו
 כמו העתה שהוא אחד פשוט בלתי מתחלק והוא שני בבחינת המשא פי הוא
 תכלית העבר והתחלת העתיד אך הוא אחד מוד עצמו • כש אני שאני אחד
 בעצמי • או רצונו אני הוא קוד' שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם
 ושוב טההשתנות לא יבא רק מוד המקלים • ולמקובלים קוד' עצום בזה
 הפקוק • כי אני והוא הם ב' שמות הקדש ולא יתפרדו והם הזכרים על הערבה
 והם שעמדו ליוסף בבית האמורים כמו דאמרת בלילה אחד אני והוא • אני
 אמית • מכאן לתחיית המתים מן התורה שלא אמר אני אחיה ואמית • כי
 אשא • רצונו שבעת הגאולה ישפיל ה' ית' כל הכחות ושרים של מעלה שהם
 לעולם • ויהיה אל שמים כמו על שמים שיטא ידו על השמי' לטור המערכת •
 סי' אכבי • לשון שבועה בחי עצמותו ולא שמודיע שהוא חי וקיים לעולם • אם
 שנותי • לשון השתנות ורצונו אם אשנה ברחם המרחב שהיה מתוח כגד ישראל יטנה
 למתוח אותה כנגד עוצרי ביום • או שנותי לשון כפל כלומר כשחרה אפס על ישראל
 השחיה כנגדם כמו דאמרת חרב הוחרה וגמור • עוד ישוב להשחית אותה כנגד
 הרשעים • ואמר לצדי כי הם צדי ויהיה מלת אם כמו אם כסף תלוה • וכפר
 ארמתו עמו • כי חטא הארץ אשר היא משבת שוממה אינו אלא לחטא העם
 וכאשר יכופר לחטא העם יכופר לארץ • או וכפר הוא לשון טהרה שיטהר הארץ
 מעולם • ארמתו ד' אמות רצו למה שאמר חכמים זכרונם לברכה
 כל הקבור באי' באלו קבור תחת מזבח • הרנינו • מלשון ותעבר הרכה במחנה
 כלומר שהעמים יכריזו בכל מקום מעלת ישראל והיא הגאולה המקווה כי בבית
 שני אדרבא היו מלעיגים עליהם וגדוליהם היו עבדים בהיכלי המלכים • באוני
 העם • כי עד הנה דבר עם שמים וארץ • שימו לבבכם • רצונו החיצון והפנימי
 כי לא בא דבר וספור בתורה לריק ובה תתעלה התורה על שאר הספורים שיש
 מהם החיצון מוכן אבל אין לו תוך ונקתר אבל בתורתו הקדושה כל המצות
 והספורים ראוי להשים לב עליהם כי לא יתואר דבר רק ליבנות אלהים • וזה
 גדולתה שהחיצון דבר הגדיי וספור מה שהיה באמת והספור והצו • כלם שמונתו
 של הקלה בתלי תלים סודות ונקטרות • אשר אכבי מעיד • כמו שעדות העדים
 ראוי שילקח כפי דכריהם ממש לזה אמר שלקודות הפנימיות • לא יעזבו החיצון
 ולא יעשו בהם צורות כדי להשליך הפטע אחרי ג' ורק החצוני שמרו לעשות •

והפנימו ובינו החכמו' כפי אשר קבלו איש מפי איש . או יהיה מעיד מלשון דר
העד בעם : והושע בן נון . להגיד שאף על פי שהגיע הזמן להיות הוא מנהיג
ודבר מכל מקום היה לפני משה במשרת וכאשר היה באמנה אתו . או להורות
כי מאז ומקדם היה מוכן לזאת המעלה ולא נתחדש בו רוח אחרת לפי שעה :
כי לא דבר רק הוא . דת הנמוסית והטבעית עם כי יש בהם תועלת הם רק
לצורך הגוף ובמות הגוף הם לריק לא כן תורתנו הקדושה כי תכליתה יושג
בעולם הנשמות . כי לא דבר רק הוא מכס . בגימט . גימטריאות רמו לגימטריאות
מן התורה . או רצונו כי חכמי האומות כשמדברים במשל כשיוכן המשל המשל
בשאר רק והכל : לא כן תורתנו הקדושה שהמשל והמשל הכל לתועלת ולא ישאר
דבר רק : כי הוא חייב . הקדוש ברוך הוא : בארץ מואב על פני ירחו .
רצונו שנתקיימה הגזרה שלא יעבור לארץ כנען : ויהיה על פני ירחו שממש מובל
לראות את הארץ : ומת בהר . על פי גזרתי שאין ביד האדם להמית עצמו
ברצונו : והאסף אל עמיק . אשר הוצאת ומזרים והם דור המדבר והאסיפה
הזאת כאמרת על הגוף : תראה את הארץ . מה שכלל שנית אל הארץ אשר
לאני נותן ונותר לכאר שלא מכעו רק מאי של ימיה :

אתן תודה לה' מלכנו ואבינו . שויכני להשלים פרשת האזינו .

וזאת הברכה . שכ היוו לתחלת הפרס שאמר הואיל משה באר את
התורה והפקי' בדברי תוכחות ועתה שכ לענין הראשון .
ופתח כזאת כמה שקיים יעקב וזאת אשר דבר להם אביהם וכדאית' במדרש
בפסוק מוקנים אתבונן . ורמו להם שהברכות ימטבו מזאת התור והמזוה . או
בעם מלת זאת לפי שבהאזינו על הרוב לא דבר רק יעודים רעים וקשים לבן
אמר וזאת כמו שבהאזינו יעודי' רעים וקשים ככה זאת היא פני הברכה ככל
להודיענו אף על פי שישראל גרמו למשה שלא יבנם לארץ משום זה לא נמנע
לברכם והו קמיכות הפרשה לפסוק של מעלה : איש האלהים . להודיע
שכהקמת השכינה ברכם וברכת ישראל רצונו . ובמדרש נקרא איש האלהים
כמו שהאיש מפר גרדי אשתו כך היה משה מפר גזרות הקדוש ברוך הוא לרעה
על ישראל . והיו שאמר בעגל ויחל משה כמו דאמרת לא יחל דברו בביכול עשה
דבריו חולין : לפני מותו . שאז יתרבה ויכפל השפע על הדיקים כמו שמונינו
באלהיו ובשאלת אלישע והו שפירש רשי לפני מותו קמוך למיתתו שאז תושפע
הנכוהא בשפע רבי' או לפני מותו כי במעמד מלאך המות ברכם כדאי' במדרש :

ויאמר ה' נתן הסכה למה ישראל יותר ראויים לברכה משאר אומות עובדי
 כו"ס: מקיני בא' ולא אמר בקיני רצונו שראשוכ' ירד על הר סיני וכשראה ישראל
 כנבים בתחתית ההר יזתה העכיבה לקראתם. או לא אמר בקיני להרחיק
 גשמות המקום ממוני ית' כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו: ואתא
 מרכבות קדש. אם מרכבות כמו מחטאת כביאיה ורצונו שנתגלה הקדוש ברוך
 הוא בקיני בשביל ישראל שהיו הרבה רכבות קדש: וזרח משעיר. כי אחרי כעם
 המורגלים לא היה הרבור עם משה עד כואם לשעיר בסוף המ' שנה בבואם
 בגבול בני עשו או רצה לומר שקודם מתן תורה התחילה אלהות הקדוש ברוך הוא
 לישראל מאז הכריד עשו מעל יעקב או רצונו כי מקיני בא' כי מאז הכבוד שכן
 בתוכם. הופיע מהר בארץ. גם מאז כפרד ישמעאל מעל יצחק דכתי' ביה
 ושכ במדבר פארן ויהיו המומים האלו. אם הומן כמו מני שם אדם עלי ארץ והם
 מורים על התחלת הומן. או רצה לומר כי בתחלת הכנסה במדבר הופיע
 להקמיק צרכם מלשון ועל עצת רשעים הופעת. וכפי מדרש חכמים זכרונם
 לברכה רצה לומר רצונו מאחר ששעיר ופארן לא רצו לקבל התורה נתוספ'
 הוריה וההופעה לישראל. ולמו טב לישראל ומוסף עצמו ואחר עמו: מימינו
 אש. התורה נמשלה כאש מה האש כשהאדם מתקרב ביותר נכוה רחוק ממונו
 צוין אף דת' כן. רצונו שלא יעמיק אדם בקורות התורה כמו שאמרו חכמים
 זכרונם לברכה במופלג ממך אל תדרוש. וחכמים זכרונם לברכה שאמרו אש
 שחורה עג' אש לבנה רמוז לתורה שבעל פה וכן אותיות דת למו. ורמו גם כן על
 החורבן הגדול אשר ראו עינינו בעוה' בכל גלילות איטליה שרפת תורה שכלפ
 אשר בסנת סיד-לפך יד' היתה בנוי צאה הבוירה מעיר רומי להתקן למחללות
 אש: וכעיר וויניצה אוי לעינים שכך ראו ביום יג' ז'ד מרחשוון סיד אש תמיד
 לא כבה. וקבעתי הימים האלו אלי בכל שנה ושנה לצום. כפי ומקפד כי קשה
 היה היו' ההוא כשרפת בית אלהינו: אף חבב עמים. חובב לשון חכם ואין לו
 דיע במקרא. ורצון הפסוק כי אף בשעה שקרא ישראל העם שדכל מקום שכ'
 העם לבכאי הוא מכל מקום חבבן. או הוא טב לאומות ואמר בשגם הקדוש ברוך
 הוא אוהב עולם הוא רץ כמו שיאהב הפועל פעולתו. אך ישראל שהם קדושים
 הם מיוחדים להנהגתו ופי' רש' בפסוק הזה נחמד ונעים. ולפי פירש טעם אל
 עולם יהיה פירש זהם תכו לרגליך רצונו שהם תחת רגלי ה' ית' רצונו מקובלים
 מאתו ית' כאשר פירש הרב המורה זכרונם לברכה בשתוף שם רגל אך אעם
 מושגחים בהשגחה פרטית כמו האומה הישראלית ולפי הרש"טן טעם לישראל
 הפסוק מחובר לפסוק הבא אחרי כי אף על פי שישראל בגלות מוכים ומעונים
 לאהבת הקב"ה ובכרתו מלשון ויכרך ה' אותך לרגלי מכל מקום ישא מדברותיך
 ועם כל נדמתה יאמרו תורה צוה לנו משה. והרד"ק פירש תכו בתכרו ולפי

פירושו אין לו עוד ריע במקרא • תכו • כמו הכו כמו תרגלתי לאפרים שהוא
 כמו הרגלתי • תכו • לרגלך ישא מדברותיך • לת תלים דמו לתלי תלים של
 הלכות • תורה צוה לנו משה • באינן תורה ואכזבי ולא והיה לך מפי הנבזרה
 שמענום ומלת לנו מושך אחר ועצמו • וכונת הפסוק כי המלומדים שבישראל
 ותח יאמרו תורה צוה לנו משה ששם תורה מורה על החלק העיוני שמאיר אל
 החלק השכלי והם יאירו ויורו דברי תורה אמנם קהלת יעקב שהם ההמוניים
 יאמרו שהיא זרשה והבאל מושם ירשה אינו צריך עענה ואמר יעקב ולא אמר
 שאר האבות לפי שהו שלישי לאבות ואמרו חכמים וזכרום לברכה מי שהוא תח
 זכנו ובן כנו שזכר אין תורה בוסקת מורעו שנאמר לא ימוטו מפיך וגומר • קהלת
 יעקב לרבית הדרים ולכן לא אמר בית יעקב או זרע יעקב במנהגו • ויהי ביטורן
 מולך זה הקדוש ברוך הוא או הוא כפשוטו כי בהתאכפס והיותם באי יעמידו
 עליהם מלך שהוא אחת מהמנוות שנזעוו עליהם אחרי כניסתם לארץ • ימי
 ראובן • לפי שראובן נדד וחזי שבט המנשי היו הראשונים לגלות וראה שחזירתם
 יהיה אחר רוב השנים לכן התפלל עליהם שלא ישתקעו בין האומות • או לפי
 שעבר חלון לפני אחיו ברכו ואמר יהי מתיו מספר כי בשוכם לאלהים כל יפקד
 מהם איש • ואל ימות • יחי ראובן בחי' אל ימות בעוני דעמי חשוב במת •
 וכפרט עני חשוב כי מי שהיה עני כל ימותיו לא ירגיש העוני כמו עשיר שזרע
 ובתרגום יחי ראובן בעלמא הדין ואל ימות כמותא תניינא • ומה שפירש רש"י
 יחי ראובן בעולם הזה לא להבינו כפשוטו כי מי גבר יחיה ולא יראה מות אלא
 רצונו על החיים הכפשיים • ויהי מתיו מספר • לשלל דומתמע לתרי אחי ולפיכך
 הקדים יחי ראובן כדי שהוא לדרש לשבח • ורצונו שכל אנשיו יהיו אנשים חשובים
 וכפי פשוטו ואל ימות מושך עצמו ואחר עמו • ואלת ליהוד • התפלל גם כן על
 יהוד כי גם הם עתידים להיות כגלים מעל אדמתם • או רצונו שברכת ראובן
 תחול גם כן על יהודה והיו מורה על כך והו שאמר דוד אם תחנה עלי מחנה
 בזאת אני בוטח רצונו בברכת יהודה המתחלת בזאת • שמע ה קול יהודה •
 חכמים וזכרום לברכה דרשוהו על דויו מכלן שכדוי על תכאן צריך הברה או
 לפי שכדויו היה רב עולמות והתרת כדוי בעהז לא יועיל לעולם הבא • דא אין
 שמע אלא שמעון רמוטכני יהודים יתכו לו מחלקם כמו דאמרת מחבל בני יהודה
 נחלת בני שמעון ולכן לא זכר שמעון בברכות • קול יהודה • בצלאתו למלחמה
 מבן הוא ועלה בתחלה • ידיו רב לו • לפי שהמלחמה תכונח או מזד התפלה או
 מזד רבי העם או מזד גבורת המלכי עצמם כיהונתן ושמשון או שיהיו לו עוזרים
 שזד אחר • כנגד הא' אמר שמע ה קול יהודה כנגד הב' אמר ואל עמו תביאבו
 כנגד הג' ידיו רב לו • וכנגד הד' אמר ועור מזרעו תהיה או רצונו ידיו רב לו אף
 על פי שלא יהיה לו כלי מלחמה הידי' לכדס יספיקו לו • או רמו שוכות וידכו אל

תהי בו יספיק לוי • וכפי שפירשתי ראשון שהתפלל על גלותם נתן סבה למה
 יגלו והוא ידיו רב לו רצונו ידיו שעשו עבדו להם רבו ריב לו והיו סבה
 לגלותם: וללוי אמר • כי פנים בפנים בירך אותם כדי שיחול עליהם השפע והיו
 שאמר אמר • או יהיה ללוי בשביל לוי כמו אמרי לי אחי הוא: תומיך ואוריך •
 מה שהקדים התומים קודם האורים ובכל מקום להפך ידוע שהאורים ותומים
 היו מעשה שמים ולא הורשה עין לשוטט בהם ולכן כאשר שם אותם משה בחשן
 המשפט הפכם כדי שלא לראות אותם ולכן היה גם כן החשן כפול • אך על שם
 חקידותו שהפכם מנגדו בעת שם אותם בחשן הקדים התומים לאורים וכמו
 תומיך ואוריך שב לכלל ישראל כלו שלוי היה חקידו של ישראל • ואל יקשה בעיניך
 שימיו קטורה באפיך שכן מיניו גם כן ההפך ושתחו למלך על אפיו: תריבהו •
 רצונו אף על פי שרב עמדי שאני משבטם על ידי מי מריבה מכל מקום חקידותם
 במקומו יעמוד: האומר לאביו ואמו • רצונו בדבר המשפט לא יכיר פנים לא
 לאביו ולא לאחיו או על מעשה העגל ידבר שלא היו באותו מעשה: ואת בני
 לא ידע • כמו דאמרת וידם אהרן: כי שמרו אמרתיך • ואמרו מי לוי חלי: •
 קטרת באפיך • ומאן שהקטורת עונר המגפה ויהיה אפיך מלשון ומה אפי
 והוכיר ב' אלו העבודות שהם היותר נכבדות שהיו במקדש: בך ה' חילי שירבו
 ואל ימעטו בבאם אל הקדש • ואנקלוס תרגם וכסוהי כיוון למה שאמרו חכמים
 זכרונם לברכה בקטורת שהיא מעשרת • או לפי שלא היה להם חלק ונחלה
 בארץ ישראל יכר ה' עשרם למען יהיה להם פנאי ללמוד • גם הוצרכו לברכה
 זו לפי שהתורה מותשת כמו של אדם ולכן נקראת תשויה: ופעל ידיו תרגם הם
 שאר העבודות הפעולות במקדש או מורה על פעולת נשיאות ידים לברכה: •
 מאן מתנים קמיו • הם המערערי על הכהונ' או רצה בי כשתמחן הקומם כבר
 משנאיו מן יקומו הכותרים עוד כל יקומו: ידיר ה' לפי שלא כמשך אחרי
 חטאת ירבעם בן נבט או לפי שמת בעטו של נחש: ישכון לבטח עליו זה בית
 ראשון כמו דאמרת וכבוד ה' מלא הבית • חופף עליו זה בית שני שלא שרתה בו
 שכינה רק היה מבנה ומגנה עליו • ובין כתפיו שכן זה הבית המקווקו כמו
 דאמרת ביום ההוא יקראו לירושלם בפה ה': חופף עליו כל היום כמו דאמרת
 והיו עיני ולבי שם כל הימים: מזכרת ה' ארצו • אדם ששמע לקול האשה
 כתי' ביה ארורה האדמה בעבורך ויוסף שלא שמע לקול האשה מזכרת ה' ארצו
 אך קשה הלל תבורך מיי' ארצו • ולל מזכרת יוסף היא בעצמה הזכרה שברבו
 אביו ולכן כשבא משה לברך את יוסף אל כמו שאמר אותו החכם אילן אילן כמה
 אברכך וכו' ככה אמר משה יוסף איני יודע כמה אברך אותך אם אברכך בשפע
 ארצך ורשנותך כבר ברכך אבין ולזה אמר מזכרת ה' ארצו ולא אמר תבורך בי
 אם כבר מזכרת מפי אביו ומתוק זה הפשט מרבה זמפות גופי: ומגד' לשון

גומחה כמו ומגדנות לחוקיה : תבואת שמש : הם הפירות הכחות משנה לשנה
 גרש ירחים הם הכירות המתחדשות מחדש לחדש כמו האקות ודומיהם ויהיה
 גרש מלה הפוכה כמו שגר אלפיך רצוני שממחרות להתבשל : ארץ ומלוואה : כל
 הנמצא יקרא מלוואה כמו לה' הארץ ומלוואה ארצן הכסוק לכלול כל הכרכות :
 ורצון שכני סנה : הרב המורה ב' לה חלק א' פירשו על התמדת השכינה וזו
 הית' ברכת יוסף מומסה שהכרכות שנתן לו אכיו הקדוש ברוך הוא יתמידם
 אליו : תבואתה לראש יוסף : מלה מורכבת מעבר ועמיד : ולקדקד בויר אחיו :
 אולי רמו לעשרת השבעים הנקראו' בית יוסף שינחו מלמיהם : כבוד שורו הדר
 לו : נתבוא על משיח בן יוסף אשר עליו גם כן תבואת זכריה כי על יהושע כבר
 ידענו גדלו וטובו וזהו שאמר יחדיו אכסי ארץ כי יהושע לא כבש אכסי ארץ וכפי
 הפטט לפי שכרכו בתבואות דימהו לשור יוסם הרב תבואות בכח שור פירש
 כשהפטט במול שור כי הוא החדש הנותן ולוקח את התבואה : ויששכר באהלך :
 ב' במקורת הך ואידך אל תשכן באהלך עולה ודרשו חכמים וזכרונם לברכה זה
 המשהה בכיתו קבר שאינו מונה לפי שיששכר היה בעל תורה : שמוח זבולן
 בגאתך : עם הקמורה וכן אמרה דבורה ומוזבולן מושכי כשכט סופר בותביס
 בקפריהס חטובות חיוב ופטור ואבריות ואינם סופרים באומות זבולן בנימוט'
 חלון : ושכני טמוני חול : מלשון קפינה שהלחות שיהם ממוצא אחד מתחלפות
 ורצונו דברים המובאים בקפינה שאין דרך להביאם כי אם בים וזכר החל שהוא
 זבול לים : או רצה לומר כי בארצותם הרי החול יהיו שהרוח יעתיק החול ממקום
 ויבכה הקומרים עם כל אבן יקרה אשר עמה וכאזכ הרוח לעמתם וגלה איתם
 וימצאום יושבי הארץ והיה להם לשלל שפונים הטמונים בחול : גם בשרם שנה
 דמים הרבה והיא המומייה בלעו או שב לבני יששכר וקרא עמוקות התורה
 והחכמה שפוכי טמוני חול כי כמו שהטמון בחול נשאר ימים רבים כן הענין
 בקורות התורה שהי' בכני יששכר : ברוך מרחיב גד' לפי שהיה הראשון לשלול
 חלקו מעבר לירדן כי יגור בן יצר לו המקום לזה אמר ברוך שהרחיב לבו של גד
 והניח אותו מזה הפחד : וטרף זרוע : אחשוב שרמו על מלחמת ההגריים ושור
 נפיש שהיה עם בני ראובן וגד שהווכרה בדה' וכן העיד הפסוק על גבורת דכתיב
 ופני אריה פניהם ואמר וטרף זרוע שכן מכהו העולם להשי' הזרוע להצלת הראש
 והוא יחתך הזרוע והקדקד : חלקת מחוקק ספון : ולא אמר קבורת דלא ידע
 איש קבורתו רק ככסה שמה מן העין : ויתא ראשי עם : שנסתעבר לעבור חלון
 לפני העם וזהו שאמר נדקת ה' וגומר שבאלה יהיה נקי מני' ומישראל : דן גור
 אריה : זה מלך המשיח שאכינו מיהוד' ואמו מדן : בר : גור אריה יונק : כמו
 שהנוק כל עוד שיתרחק מן המעיין יתגבר וכן הגור כל עוד שיגדיל להיות ארי
 תגדיל הגבורה כן יהיה דן : יונק מן הבטן : ידלג ודומה לו כל חכמים וכו' ונס'

לברכה דיה אם זנקה ואין לו ריע במקרא : שבע רצון : ב' בנסורת הך ואידך
 שבע רצון כי מי שאינו מסתפק בחלקו להיות שבע רצון תמיד יהיה שבע רצון
 וכמשך אל ה' כמו שבע רצון ה' : ים ודרום ירשה : שנחלתו היתה במקצוע
 יוערבית דרומית : ברוך מבנים אשר : היו לו בנות והוא מזכורך בהם יותר
 מאשר היו בנים זכרים : או רצונו מאשר בנים יהיה מזכורך : והלך בלה כל אלה
 בני אשר ראשי בית האבות וגומר מקפרם אנשים לו אלף ולא נאמר כן בשאר
 השבטים או המס מים הקבה רצוני מקבת בניו ולכן יהיה גם כן רצוני לאחיו
 שכולם יבקשו להתחתן בו : יהי רצוני אחיו : לפי שעל הרוב כשיצליח אח
 מן האחים האחרים יקנאוהו ויטנאוהו וזה עם רוב הצלחותיו יהיה רצוני
 לאחיו : ברזל ונחשת מנעליך : כל מקום שידרכו מנעליו שהוא בניו לרוב ממנו
 יהיה מוצא ברזל ונחשת : או רצה לומר שארצו תהיה טובת המזג והאוויר עד
 שהדברים הגדלי בארצו יהיה קשים לקבל ההפסד כמו הברזל והנחשת :
 וכימיך דבאך בתרגומו : או ענינו הפוך כמו דאבך והם ימי הזקנה כי הזקנה
 ימי הדאבון אשר אין לאדם בהם חפץ : ורצונו שימי הזקנה וההתכה לא יהיו רק
 בהשלמת שניו כמו דאמרת תבא בכלח אלי קבר : ואין למלה הזאת עוד ריע
 במקרא : והירושלמי תרגם וכימי עלמותיהן ימי קובתיהן : או הוא משון שבתה
 מדהבה שהוא הזהב שיביאו הסוחרים לקנות השמן ואמר וכימיך דבאך לפי שאין
 השמן כולד בקופע בכל שנה ושנה ולכן תלה הזהב הבא מן השמן כפי התחלפות
 הימים והשנים : אין כאל ישורן : עד הנה היה ברכת הפרטים ועכשיו התחיל
 ברכת הכלל : והנה לפי שבדרך מקצת השבטים בצבורה ונחמן האויבים כמו
 ראובן וגדן ודן : ומקצתם בכרכת הארץ כמו יוסף ובלן ישאכר נפתלי ואשר :
 ומקצתם בדבקות האלהי כמו יוסף לוי ובמימין לבן חזר וכללם להורות שכל
 הברכות הם מהאלהים ולא מפאת המערכת והטבע כי הוא רופך שמים ושחקים
 ומניעם כי הרכיבה תאמר על התנועה וכן פירשו הרב המורה פ' טט חלק א' :
 רופך שמים : רצונו שהברכות האלו מהרות הם להתקיים כמו דאמרת הנה ה'
 רופך על עב קל : מעונה אלהי קדם : חכמים זכרונו לברכה אמרו שג' ספרים
 מצאו מכתבת יד עזרא כב' מצאו מעונה ובא מעון והלבן בתר רובא : אלהי
 קדם : כי לא יקדם דבר אלו : זרועות עולם : רצונו תחת השחקי ימצאו
 זרועות עולם והם המלכים והעמים שהעליוני מושלים בהם : ויגרש אויב מפניך
 ויאמר השמר : רצונו שהקדוש ברוך הוא המגרש ותלה הדבר בישראל ואמר
 השמר כאלו הם היו המשמידים והמגרשים : וישכן ישראל בטח : לפי שאחרי
 ששמע יעקב שיצחק ברוך לעשו משמחי הארץ תמיד היה עוין הדבר הזה בחסכו
 שנטל ממנו אף אחרי ותקיימו ברכותיו אז ישכון בטח בלי ערעור : ואפילו בדרך
 עם כי ימנע בדרך מתירא המה ישכנו בטח : עין יעקב אל ארץ דגן : רצה לומר

כי לדבר הזה תמיד היה עין יעקב שיקוימו הכרפות שבירכו אביו ויתן לך וגו'
או אמר שכרבותיו היו מעין ברכותיו של יעקב : אשרוך ישראל : שאיך מקור
תחת שם מול או מלאך בנתי לה לבדו וכתוב אשרוך ישראל מי כמוך ומי כמוכה
באליה דרוש וקבל שכר : עם נושע ביי בכללו והוה דבר קבולי באשה השלמות
הנפשי הוא האושר האמתי כי פן הגופי ימצא יותר בשלמות באומות אחרות
אבל הנפשי אתה לבדך עם נושע ביי : מוגן עורך ואשר חרב : רצונו כי האל
יהיה המגן והמכה כהמגן והחרב ביד הגבור שהאחד להגן והשני להכות : חרב
גאותך : מאחרי שיי' ית' הוא המכה אם בן אמן הישראלי נושא החרב רק לגאולה:
ויכחשו לך אויביך : האויבי יכחשו השנאה ויאמרו שהם אוהבים כמו הגבעונים :
יראהו : במקום שביתר הזקנים וזכרנו בעת מותם יחלט כח הרשות ובמטה
היה בהפך שהגביר חושני לראות בדיוק ת' פרסה על ת' פרסה ולראות כל פרט
זכרנו : עד היס האחרון : אל תיקחי היס האחרון אלא היס האחרון מלמד
שהראה הקדוש ברוך הוא למשה עד סוף כל הדורות : וליעקב לאמר לזרעך
מומלת לאמר דרשו חכמים וזכרום לברכה שילך ויאמר לאבות שהקדוש ברוך הוא
קיים שבעות : הראתך בעיניך ושמה לא תעבור : נתקיימה שאלתך ונתקיימה
גזרתו : וימת עם משה עבד ה' : אפילו בדבר מיתתו היה עבד לאמן ליי' מבלי
למרו' אם פיו : ויקבר אותו בגאון : לא רצה שיקבר על ידי אדם כדי שלא יסרדו
דבקתו בטעת מותו למען תבא נשמתו באחד : או במו' שהית' גבולתו ומיתתו
בלי אמצעי בן תהיה קבורתו בלי אמצעי : ולא ידע איש קבורתו : אין איש אלא
משה שאף הוא עצמו לא ידע קבורתו והטעם שדי שלא יטעו הדורות הבאים
וישנו ממנו אלהות הלא כנחש הנחשת טעו למעלת עושו : עד היום הזה :
שעדיין מכוסה מקום קברו וענין קבורתו : לא כהתה עינו וגומר ויבכו אותו :
הראוי היה להקדים ככמתו למיפור הזה : אלא שהכונה שהרגשו שלא מת
להתכת הבחות אבל שהיתה מיתתו לחטא העם ולכן בכיו' כי ראו שכתבעו
היה לו להאריך עדין ימים רק שמת לחטאם ושכ לא כהת' וגומר לקירון עור
פנים רצונו כי לא מת מיתה טבעית : וכספרי דרשו לא כהתה עינו אף אחרי
מותו : כהתה עינו : מלשון ועינו כעין הכדלח כי לא ההפך תאר פניו עם מות
ה' ברה מאירת עינים : ויתמו ימי בכי אבל משה ויהושע : אבל כל ימי הבכי
לא נחה עליו רוח חכמה שכן אין שכינה לא מתוך עצבות וכולו : וישמעו אליו
וגומר כאשר צוה ה' : רמו למה שאמרו חכמים וזכרום לברכה זקנים שדדור היו
אומרי' אוי לאותה בשה וגומר כי אלולי צוה ה' את משה לא היו שומעים אליו :
ולא קס' מה שדרשו חכמים וזכרום לברכה בישראל לא קס' אבל באומות העולם
קס' הוא מאמר תמוה מאד וכבר נתחכטו בו הקדמונים : ובאולי הית' כונתם כי
אחד מהדלוי נבואת משה היה שתמיד ידע הנס קודם עשהו מה שאין כן בשאר

הנביאים שבהצרכם לנס הוצרכו להתפלל כמו שמואל בשמואל אליה ואל ישע
 וכן בלעם באותו הפעם לכבודם של ישראל הקדוש ברוך הוא שם ראשון כפי
 הכוונה אשר ידבר קודם כל דברו כמו שבא בספרו אך הדבר אשר אדבר
 וגומר ולמעלה בעניני פירשתי באופן אחר : כביא שם נביא יאמר על משה
 ועל שאר הנביאים בספק השם בלבד כי כל הנביאים לא נתכבדו אלא
 לקיום נבואתו והוא תכלית השפעת נבואתם ומה שאמרו חכמים זכרונם
 לברכה בשמואל ששקול כמשה שאמר אם יעמוד משה ושמואל רצונם לגדולה
 בהנהגם ישראל ולא לנבואה ובמקורת ולא קס ב' הך ואידך ולא קס ולא זע
 רצונו שמרדכי היה נמשל קצת למשה כמו שאמרו חכמים זכרונם לברכה על
 כפה עליהם הד בניגית וכולו דהדר קבלוה בימי מרדכי : אשר ידעוה'
 הקדוש ברוך הוא ידע אותם בפנים אכל הוא לא ידע מהות הבורא ית'
 דכתי' כי לא יראני האדם וחי ועליו נא ותחקרו מעט מאלהים וכישראל
 כתיב מתוך האש או ההבדל הוא כי בישראל כתיב פנים בפנים וכאן פנים
 אל פנים רצה לומר פני ה' כביכול אל פני משה ופנים בפנים רצה לומר שהיו
 רואים הפנים האלהיים בפנים אחרים באדם הרואה צורה אחת במראה
 המלוטט שרואה הפנים אשר מחוץ באותם הפנים הנראים במראה ולכל
 היד החזקה שהלוחות היו של סכפרינון ואמה על אמה והוא המזיקס בידם
 ולכל המורא הגדול זה גלוי שכונה באותן תורה שהיתה השכינה נראית לעיני
 כל ישראל : לעיני כל ישראל מה שלא היה כן בשאר הנביאים כן הדעת הרב
 המורה ורבים השיבו עליו והרצון שהתמידו מופתו לעיני של ישראל כמו ירדת
 המן ועמוד ענן ואש מ' שנה ולפי שהתורה ישראל קדמו לעולם לפי התחיל
 בבראשית וקיים בישראל כי המה תכלית התורה כאשר פירשתי בהתחלת
 התורה וכפה יהיה החתימה מעין הפתיחה הפותח ידו ומשכיב לכל חי
 רצון וביד כל אדם וחתום יראנו כפלאות מתורתו ברוך ה' לעולם אמן

תורה אתן לני בהשלימי זאת המלאכה פירוש התורה ופרשת וזאת הברכה :

וְזוֹרָה ה' כְּפִי בַתּוֹךְ רַבִּים אֶהְלֵל שְׁמוֹ הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא אֲנִי
 אֲשֶׁר נָתַן לִי כֹחַ לְהַשְׁלִים הַפִּירוּשׁ הַיְהוָה אִם מִמֶּה דוֹרָא
 קָמָא אִם מִמֶּה דוֹרָא בְּתֵרָא כִּי לֹא בָּאוּ בּוֹ דְּבִרְיָ אֵל אִשֶׁה
 וּפְנֵה שֶׁם הַרְוֹתָ הַקָּנָם אֶת הַכֹּל לִקְחָתִי וְלִקְסָתִי מִמִּיטָב
 הַמִּפְרָשִׁים וּמִחֻלְבֵיהֶן וְאִם הוֹסַפְתִּי בּוֹ דְּבַר מִעֲצָמִי שֶׁקֵּלְתִּי
 בְּפֶלֶס עֵינֵי פַעַם אַחֵר פַּעַם עֵד אֲשֶׁר דַּק כִּי עַל כֵּן הִנְנִי מִפִּיל
 תַּחְנִיתִי זֹאת לְכֹל הַקּוֹרָא כִּי אִם יִמְצָא בּוֹ דְּבַר אֲשֶׁר לֹא
 יִכְשַׁר בְּעֵינָיו אֵל יִמְחַר לְרוּץ אֵל הַמַּעֲרֵכָה וְלִחְאֲשִׁימֵנִי
 כִּי גַם לִי לִבְכָּה אֲשֶׁר שְׁעָרֵי סַפְקוֹת לֹא נִנְעֵלוּ אֲדָכּוּ יִשׁוּב
 יִהְיוּ יְדֵי יַעֲיִין בְּפִסּוּק וִירְגִישׁ חֲסֹרֹנִי בּוֹ אִו אֲוִלִי תִּתִּישֵׁב
 דַּעְתּוֹ וּבְעֵין הַחֲמֵלָה וְהַחֲנִינּוֹת יִרְאֶה לִישֵׁב דְּבַר וִידַעְתִּי
 כִּי רַבִּים יִלְעִיגוּ וּפְטִירוּ שְׁפָה עָלַי בְּפִרְט כִּי מֵאֲהָרֵי לִוְקָחָה
 מֵאֲתָנּוּ הַגְּמֵרָא נִתְמַלְאָה הָאָרֶץ דַּעַה מִמְּקוֹבָלִים כְּעָלַי
 הַחֲכֵמָה הָאֱלֹהִית יוֹשְׁבֵי כְּסֵתֵר עֲלִיּוֹן וּמִסְתַּכְלִים
 בְּאַסְפְּקֵלְרֵיָא הַמְּאִירָה וְאֲנִי בְּעֵינֵי וּבְאֹלֵתֵי רַמִּים וּנְבוּהִים
 הַדְּבָרִים בְּעֵינֵי כִּי עַל כֵּן בַּחֲבוּרֵי הוֹחַ לֹא יִמְצָאוּ כְּאֵלָה כִּי
 אִם זַעַר שֶׁם זַעַר שֶׁם הָלֵא לֹא לִכְחָמִי כְּתַבְתִּי הַבּוּרִי זֶה רַק
 לְבָנֵי גִילֵי הַמִּסְתַּפְקִים בְּגִלְגָּלָה מְבִלִי לְהַפֵּשׁ בְּנָנִי נִסְחָרוֹת
 הַמְרוּוֹים צְמֵאִיָּהֶם כְּדָבַר דְּבַר עַל פְּשׁוּטוֹ אִו כְּדָרְשׁוֹ וּכְאֲשֶׁר
 הִשְׁמַעְתִּי בְּהַקְרַמַת אֶלְפָּה בֵּית כִּי כֵן כְּדוֹרְנֵנוּ כְּעוֹנוֹת חֲרָבִים
 רַבִּים בְּנֵי שׁוּמְמָה מְכַנִּי עֲלֵיהֶן וְאִף גַּם זֹאת אִם לְפַעַם
 כְּדָבַר שִׁישׁ בּוֹ מֵהַלּוֹקֶרֶת כְּדְּבַרֵי חֲכָמִים זְכוּנֹכַ לְבִרְכָה
 פִּירְשְׁתִּי הֵלֵא אֲלֵיכֶם בְּהַלְבָּתָּה אֵל יִחִיהֵ לֵן הַדְּבַר הַזֶּה
 לְמוֹקֵשׁ כִּי כִּחְרַתִּי דַּעַת הַמְתִּישֵׁב לְפִשׁוּטוֹ שֶׁל מְקוֹרָה
 וּבְאֵלָה נִלְכָּה בְּעַקְבוֹת הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר מַעֲלוֹם אֲנִשִּׁי

השם ביה עשה הרב הגדול הרב רבי משה כהן נהמן והרב
 המורה זכרונם לברכה בפורושי רש"י ואשר ידנינו לכפר
 זכות מן השמים יוסיפו לרחמים וברכה זוכה להגור
 בנועם ה' כבא לציון גואל אלה דברי זעירא דלאה מן

חבריה

ברחבה קהלה קדש קרימונה היום יוסד עשרים וארבע
 שבת שין מס בית לפרט קמן הפדשת עזב תקוב עמור

בא יצאנו מן מצרים ויש לנו חטאים רבים לפני ה' אלהינו
 ויש לנו חטאים רבים לפני ה' אלהינו

אמר המניעה

אם התנצלות השניאות לוקה למגן לפני הכבוד יתברך
 כמאמר נעים זמירות ישראל שניאות מי יבין מה ואמרו
 בני אדם ולא יקבלוהו כמין איש לראוהו עד שלזה אולי
 אמרו נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שעובר
 על פשע היוצא מיה כו המתנצל על שניאות לקרת רעהו
 ראוי לקבלו בשתי ידים והן במלאכת הדפוס דכו כמו
 דכו אופניה התנצלות זה יתנצל כפה וזה יתנצל בכה גם
 אנכי מצאתי התנצלות לגפשו השפלה הנם כי אין בודקין
 מן המזכה ולמעל כמו הנאון המהבר נר"ו ברוח אנוותנותו
 צויתי להיות עם הנעלה כמ"ר אברה בן הר"ר שב מתתיה
 ב"ש להגיה הספר הזה הנותן אמרי שפר ולהגיהו אור
 באות ואני פי מלך אשמור כל ימי הדפוס וכמ"ר אברהם
 ב"ש היה עומד על האומני עושי המלאכה בהבור אותיות
 הדפוס עם כל זה להיות האומנים האילו ערלים והדשים
 במלאכת הדפוס העברית לא יכולנו להמלט לבל יצא
 מעוות מתחת ידיהם ולא מדינו היתה זאת אשר על כן
 הרב המהבר נר"ו ואנחנו עושי רצונו נהיה נקיים ממעוות

תם ונשלם · שבח לבורא עולם ·

להרפים זאת המנ"ה בלולה להפקת רצון הלומדים
תורת ה' ביום שני חמשה עשר יום לחדש מנח"ס · שמ"הו
בה לפרט קטן בשם כמה רר אברהם מנהם הכהן י"צו
מפורטו ועל יד הקטן ושפל רוח אברהם כן ל"א אה"ר
ש"ב מתתיה בת שבע יץ פה קהלה הקודש ווירונה
בבירת משיר פרנצשקו דע לי רוני : השם
ברחמיו יצליני משניאו ויזכינו לעשות
ספרים הרבה אין קץ יגדיל
תורה ויאדיר :
ברוך ה' לעולם אמן
ואמן :

Questo Libro intitolato dall'Autore, Presente
Mescolato , è stampato in VERONA
in casa di M. Francesco dalle Donne ,
l'Anno corrente M. D. XCIII.

Con licenza de' Superiori.

Clemente Peratt,